

Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті
Карагандинский университет Казпотребсоюза
Karaganda University of Kazpotrebsouz

**«ПСИХОЛОГИЯ, ПЕДАГОГИКА ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК ЖҰМЫС:
ТЕОРИЯ МЕН ТӘЖІРИБЕНІҢ ӨЗАРА ӘРЕКЕТІ» атты**
Халықаралық ғылыми-тәжірибелік онлайн-конференцияның материалдары
11 қараша 2023 ж.

**«ПСИХОЛОГИЯ, ПЕДАГОГИКА И СОЦИАЛЬНАЯ РАБОТА: ТЕОРИЯ И
ПРАКТИКА ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ»**
*Материалы Международной научно-практической
онлайн-конференции*
11 ноября 2023 г.

**«PSYCHOLOGY, PEDAGOGY AND SOCIAL WORK: THEORY AND
PRACTICE OF INTERACTION»**
**Materials of the International Scientific and Practical
online-conferences**
November 11, 2023

Қарағанды-2023

УДК 159.9+37+36
ББК 88+74+65.272
П84

Редакционная коллегия:

Кенжебаева С.К. (отв.редактор), Абдакимова М.К., Алкенова Ж.Ғ, Жакина М.Х., Гагина М.Н., Исаев А.А., Рахымова И.К., Уалибекова А.Д.

«Психология, педагогика және әлеуметтік жұмыс: теория мен тәжірибенің өзара әрекеті» атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының материалдары. 11 қараша 2023 ж.- Қарағанды, 2023. – 338 б.

«Психология, педагогика и социальная работа: теория и практика взаимодействия»: мат-лы Межд. науч.-практ. онлайн-конф. – Караганда, КарУ Казпотребсоюза, 2023. – 338 с.

«Psychology, pedagogy and social work: theory and practice of interaction»: Materials of the International Scientific and Practical online-conferences. – Karaganda KarU of Kazpotrebsouz, 2023. – 338 p.

ISBN 978-601-233-620-7

Сборник содержит материалы исследований по актуальным научным проблемам психологии, педагогики и социальной работы, и путей их решения в практической деятельности специалистов.

ISBN978-601-233-620-7

© КарУ Казпотребсоюза, 2023

МАЗМҰНЫ
СОДЕРЖАНИЕ

1-СЕКЦИЯ. ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕЛЕРІ МЕН ОҚУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ЕНГІЗУДІҢ ӨЗЕКТИ
ТРЕНДТЕРІ МЕН ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ.

СЕКЦИЯ 1. АКТУАЛЬНЫЕ ТРЕНДЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ВНЕДРЕНИЯ МЕТОДИК
ПРЕПОДАВАНИЯ И ТЕХНОЛОГИЙ ОБУЧЕНИЯ.

Абдугаппаров А.А., Шектібаев Н.Ә. <i>Физиканы оқыту барысында білім алушылардың жасанды интеллект арқылы құзыреттілігін жетілдіру</i>	9
Абуханова А.Б., Ахметсиянова Г.А. <i>Педагогтің кәсібилігін дамытудың заманауи бағыттары</i>	11
Аринбаева Ш.К. <i>Мектепке дейінгі кіші жастағы балаларда сөйлеу тілінің дыбыстық мәдениетін тәрбиелеудің педагогикалық шарттары</i>	15
Ахметова А.Ә. <i>Мектеп жасына дейінгі балалардың рухани құндылықтарын дамыту.</i>	18
Багриенко Л.Г. <i>Актуальность преподавания монотипии в системе дополнительного художественного образования</i>	20
Багриенко О.Г. <i>Развитие информационной компетентности обучающихся в социокультурной среде образовательной организации</i>	22
Бексейтова Ш.М., Сейлова З.Т. <i>Бастауыш сынып оқушыларының математиканы оқытуда жобалық іс-әрекетін ұйымдастыру</i>	24
Берестова А.Г. <i>Организация работы объединения по интересам «аквааэробика» в учреждении дошкольного образования как эффективное средство физического развития детей</i>	27
Бирюкова Н. Е. <i>Развитие конструктивных способностей детей дошкольного возраста в объединении по интересам «lego-центр»</i>	29
Внук Л.Б. <i>Совершенствование качества образовательного процесса посредством использования образовательных технологий в учреждении дошкольного образования</i>	31
Джакипова Ж.М., Сейлова З.Т. <i>Бастауыш сынып логикалық есептерін шешудің кейбір әдістері.</i>	33
Есенбек Л.К., Сейлова З.Т. <i>Математикадан бастауыш сынып оқушыларының танымдық қызығушылығын қалыптастыру.</i>	35
Ефимик М.Н., Жукова Л.Н. <i>Формирование функциональной грамотности учащихся на уроках математики через систему упражнений</i>	38
Калиновская В.М. <i>Развитие основ программирования у детей дошкольного возраста в объединении по интересам "робототехника"</i>	41
Кантарбаева Г. <i>Применение контекстных заданий на уроках русского языка для развития функциональной грамотности обучающихся</i>	44
Касембаева А.О., Кәріпбаева А.К. <i>Перспективы развития инклюзивного образования и услуг для семей с детьми, имеющих особенности в развитии, на базе общеобразовательных школ</i>	46
Кишибаева Ж.Ж. <i>Бастауыш сыныптарындағы орыс тілін оқытудың тиімді жолдары</i>	50
Кошикова А.Ж., Юнацкая Е.В. <i>Особенности реализации внутришкольного проекта по развитию функциональной грамотности и предметных компетенций обучающихся «эффективное обучение в школе»</i>	52
Кішібаева Д.Ж., Нурымбетова Г.Е. <i>Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық іс-әрекетін пәнарадық байланыс негізінде қалыптастыру</i>	55
Қалышбаева Г.Д. <i>Оқушыларды зерттеушілік іс-әрекетке даярлаудың педагогикалық – психологиялық негіздері</i>	59

Қауқанова Г.Ф., Сейлова З.Т. <i>Бастауыш сынып математикасын дүние тану пәнімен кіріктіре оқыту.</i>	62
Құлжанова А.Т., Сейлова З.Т. <i>Бастауыш сынып математикасын оқытудағы қолданбалы тапсырмалар</i>	65
Лазарева В. В., Самородов И.Е. <i>Применения оздоровительно развивающей гимнастики йога в кружковой работе</i>	67
Мирза Н.В., Омарова М.К., Маженова Р.Б., Манашова Г.Н. <i>Применение цифровых образовательных ресурсов в деятельности педагогов дошкольных организаций</i>	70
Нишанова Ш.М. <i>Мектеп пен мүддесі отбасы ынтымақтастығы уақытта негізінде оқушылардың қарым-қатынас көңіл мәдениетін қалыптастыру</i>	73
Нуридинова Ж.Р., Асылбекова Г.С. <i>Мектеп оқушыларын зерттеушілік іс-әрекетке даярлаудың жолдары</i>	76
Рамазанова А.К. <i>Формирование профессиональной компетентности путем использования современных инновационных педагогических технологий</i>	80
Рамазанова Н.К., Сергеева В.В. <i>Личностная ориентация будущих учителей начальных классов в процессе обучения в вузе</i>	82
Рысбекова А.Қ., Мақажан А. <i>Жаңа ақпараттық технология құралдарын сабақтарда пайдалану</i>	85
Садықова Г. Н. <i>Инновациялық технология негізінде болашақ мұғалімдердің шығармашылық іс-әрекетін қалыптастыру</i>	87
Симакова Н.В. <i>Дидактический потенциал визуальных средств в современных технологиях обучения</i>	90
Султанова Г.А. <i>Педагогикалық білім берудегі заманауи цифрлық технологиялар</i>	92
Топашов М.Ә., Каримов Ж.Д. <i>Көркемдік ізденістер</i>	95
Туркестанова З.Д., Сәрсекулов К.Н. <i>Инновациялық технология негізінде мұғалімдердің акме-креативті іс-әрекетін қалыптастыру</i>	98
Tursunov D.A., Semenov D.E. <i>The Role of Self-Regulation in Learning. Implications for Pedagogy</i>	101
Чернышова О.В., Сергеева В.В. <i>Плавание как средство оздоровления детей в условиях дошкольного образовательного учреждения</i>	104
Швецова Т.Ю. <i>Развитие интеллектуальных способностей детей дошкольного возраста в объединении по интересам «логика»</i>	106
Шектібаев Н.Ә., Абдугаппаров А.А. <i>Физиканы оқыту құралы ретінде компьютерлік құрылғыларды пайдалану</i>	109
Шушлякова С.Г. <i>Использование робототехнического steam-набора роботмышь для формирования алгоритмических умений у детей дошкольного возраста</i>	111

2-СЕКЦИЯ. «БІЛІМ БЕРУ МЕН ӘЛЕУМЕТТІК САЛАДАҒЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ПРАКТИКАНЫҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ ЖӘНЕ ДАМУ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ»

СЕКЦИЯ 2. «СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ПРАКТИКИ В ОБРАЗОВАНИИ И СОЦИАЛЬНОЙ СФЕРЕ»

Алкенова Ж.Ғ. <i>Копинг-стратегиялары мен психологиялық қорғаныс механизмдерінің арақатынасы</i>	114
Габдракипова Н.В. <i>Развитие коммуникативных умений старшего дошкольного возраста</i>	116
Жансерикова Д.А., Молдабаева Р.А. <i>Қызметкерлердің еңбек мотивациясын зерттеу</i>	119
Исаев А.А. <i>Стресс пен эмоцияның психологиялық денсаулыққа әсері</i>	122
Кенжебаева С.К. <i>Механизмы влияния средовых ресурсов на социально-психологическое благополучие личности</i>	125
Клишина М.В., Джабаева Г.Н. <i>Кросскультура в образовательной среде</i>	127
Кокенова В.Б., Степаненко О.О. <i>Состояние психологической практики в системе технического и профессионального образования</i>	130
Медведева Л.В. <i>Психолого-педагогическое сопровождение процесса адаптации обучающихся 1-х классов</i>	132
Розиматов Р.Х., Шектібаев Н.Ә. <i>Орта мектепте физика және математика сабақтарында пәнаралық байланыстарды жүзеге асырудың психологиялық педагогикалық негіздері</i>	136
Сатыбалдина Р.Б. <i>Стресске әртүрлі студенттерде төзімділігі, стрессті жеңудің негізгі стратегиялары</i>	138
Седина Т.Л. <i>Деятельность педагога-психолога по развитию коммуникативных способностей у детей дошкольного возраста</i>	140
Сереброва В.И. <i>Некоторые особенности Я-концепции родителей, воспитывающих одаренных детей в условиях специализированной школы-лицея</i>	143
Уалибекова А.Д. <i>Копинг мәселесіне замануи көзқарастар</i>	145
Шакирова А.Д., Имашева М. <i>Вербальді емес мінез-құлықты психологиялық талдау және осы қабилеттің даму ерекшеліктері</i>	148
Шаповалова Т.Ю., Жукеева Г.Ж. <i>Социально-психологическое развитие личности в современной школе через призму национальных обычаев и традиций</i>	151
Юсупова И.В., Ждакаева Е.И. <i>Исследование роли театрально-игровой деятельности в формирование коммуникативных способностей у детей среднего дошкольного возраста</i>	154

3-СЕКЦИЯ. ӘЛЕУМЕТТІК ЖҰМЫС: ЗАМАНАУИ МӘСЕЛЕЛЕР МЕН ШЕШІМДЕР.

СЕКЦИЯ 3. СОЦИАЛЬНАЯ РАБОТА: СОВРЕМЕННЫЕ ВЫЗОВЫ И ПУТИ РЕШЕНИЯ.

Абдакимова М.К. <i>Расширение прав и возможностей людей с инвалидностью в процессе реабилитации на уровне общины (сообщества).</i>	158
Абдина А.О. Нуржаубаева Г. Б. <i>Основные подходы к изучению проблемы психолого-педагогического обеспечения социальной работы с семьей.</i>	161
Галуцкая Л.А. <i>Из опыта патронажного обслуживания лиц пожилого возраста.</i>	163
Еремей А.Ю. <i>Социальная работа в сфере досуга лиц пожилого возраста и лиц с инвалидностью.</i>	166
Issabekova A.S. <i>Current challenges and innovative approaches in the field of social work</i>	169
Мықтыбаева А. М. <i>«Балаларға қатыгездік көрсету» ұғымының мәні.</i>	171
Нурланова С.С. <i>Балалар арасындағы қатыгездік пен зорлық-зомбылықтың алдын-алу</i>	173
Рахымова И.Қ. <i>Аутизм синдромы бар балаларға арналған кино-терапия әдісі</i>	176
Сарипбекова А.Т., Мырзатай А. <i>История арт-терапии и ее использование в социальной работе.</i>	178
Тамабаева М.К., Кадирхан Н. <i>Көп балалы отбасылардың әлеуметтік мәселелері.</i>	181
Утеген Г.Б. <i>Мотивация волонтерлік қызметті дамыту факторы ретінде.</i>	185
Шанбаева Г.Н. <i>Супервизиялық жұмыс принциптері мен үлгілерінің маңыздылығы</i>	187

4-СЕКЦИЯ. «ПСИХОЛОГИЯ, ПЕДАГОГИКА ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК ЖҰМЫС ЗАМАНУИ
КЕЗЕНДЕ: ДАМУ СТРАТЕГИЯСЫ (білім алушылардың ғылыми зерттеулері)»
СЕКЦИЯ 4. «ПСИХОЛОГИЯ, ПЕДАГОГИКА И СОЦИАЛЬНАЯ РАБОТА В НОВОЙ
РЕАЛЬНОСТИ: СТРАТЕГИИ РАЗВИТИЯ (научные исследования обучающихся)

Айбергенова Н.А. <i>Қазақстандағы әйелдердің әлеуметтік мәртебесі</i>	189
Алпысбай А.Қ. <i>Қазіргі қазақстандағы әлеуметтік жетімдік мәселесі</i>	191
Арынбек А.Қ. <i>Ана мен баланы әлеуметтік қорғау мәселелері</i>	193
Askhat Zh. <i>Features of the use of web technologies in the development of linguistic competence in the process of english teaching</i>	195
Әбсамат П.Қ. <i>Физика пәнін оқытуда зертханалық жұмыстарды ұйымдастырудың өзектілігі</i>	197
Бабашова Н.М. <i>Қазақстан республикасындағы мүгедектігі бар адамдардың жағдайына талдау</i>	199
Бейсенбек А.К. <i>«Әлеуметтік жұмыс» білім беру бағдарламасы бойынша «буллинг қазіргі қоғам дерті» тақырыбы</i>	201
Бергенова Н.Б., Алкенова Ж.Ф. <i>Білім беру саласындағы практикалық психологты кәсіби даярлау</i>	204
Volatbek R. <i>Modern professionalism of a social worker</i>	206
Гадюкова А.В. <i>Роль копинг- стратегий в преодолении застенчивости</i>	208
Газизова Р.Р., Галиева Л.Р. <i>Изучение факторов развития эмоционального выгорания у учителей сельской местности</i>	210
Галимова А. Уалибекова А.Д. <i>Тұлғаның құндылығы және мотивациялық бағыттылығы</i>	213
Гизатуллина К.Х., Ахмадиева Д.А. <i>Изучение интернет – зависимости подростков</i>	215
Гильманова Р.А., Газизова Р.Р. <i>Исследование эмоционального интеллекта у подростков, склонных к интернет-зависимости</i>	218
Гирич А.С., Кульшарипова З.К., Кусаин М.Е. <i>Теоретические аспекты синдрома эмоционального выгорания психолога-консультанта</i>	221
Горбунова А.В. <i>Универсальная прогрессивная модель патронажного обслуживания беременных женщин и детей раннего возраста как ведущая технология медико-социальной помощи</i>	223
Ділманова Ғ.О., Қыяқбаева Ұ.Қ. <i>Мнемотехника әдісін қолдану арқылы 5 жастағы балалардың сөйлеу тілін дамыту</i>	226
Дүйсенхан Б.Б. <i>Физиканы оқытуда оқушылардың жобалық-шығармашылық іс-арекетін ұйымдастырудың маңызы</i>	230
Егорова Е.А. <i>Влияние клипового мышления на восприятие информации в контексте образовательной практики</i>	232
Жанабай Б.С., Алкенова Ж.Ф. <i>Білім берудегі психологиялық кеңес берудің ерекшеліктері</i>	235
Zhenis A.K., Nurgalieva S.M. <i>Research on the development of the relationship of students self-regulation styles with academic motivation</i>	237
Жәнібек Т. М, Алкенова Ж.Ф. <i>Жоғары оқу орындарында психологиялық сүйемелдеу</i>	240
Каймальдинова Д. <i>Әлеуметтік интеллект және оның кәсіби дамудағы рөлі</i>	243
Калиякпар Ж.А. Алкенова Ж.Ф. <i>Әр түрлі деңгейдегі өзін-өзі бағалау және талаптары бар жоо білім алушыларының оқу мотивациясы</i>	245
Канафина А.Е. Абдақимов М.К. <i>Связь симптомов эмоционального выгорания с копинг- стратегией социального работника</i>	247
Кимачук С.А. <i>Кейс-менеджмент в социальной работе</i>	249
Қапият Е.Е., Алкенова Ж.Ф. <i>Педагогикалық психология мен білім беру психологиясының қазіргі тенденциялары</i>	254

Қасымбай С.С. <i>Мектеп оқушыларының салауатты тамақтану мәдениетін қалыптастырудағы педагог-психолог рөлі</i>	256
Қонысбай М.Н. <i>Физикадан заманауи білім беруде ойын технологиясын қолдану ерекшеліктері</i>	259
Құлжанова А.Т., Сейлова З.Т. <i>Бастауыш сынып математикасын оқытудағы қолданбалы тапсырмалар</i>	262
Мадешова А.А., Муратбекова А.С. <i>Ұстаздық кәсіби құзіреттіліктің баланың тұлғалық дамуына әсері</i>	264
Мақсат А.С. Сарыбаева Ә.Х. <i>Физика сабақтарында электрондық ресурстарды қолданып оқытудың мүмкіндіктері</i>	266
Малакеевич К. <i>Профессиональные и личностные качества социального работника</i>	268
Мейрбек А.Н. Шектібаев Н.Ә. <i>Физика пәнін оқыту саласында оқудан тыс сабақтарды өткізуде заманауи әдістерді қолдану.</i>	271
Мтсбай Ж.Ж. <i>Кейс-менеджменттің отбасылық қамқоршылық бағдарламасындағы ерекшелігі</i>	273
Муса З.А. Тиленбаева Н.Б., <i>Балабақшадағы серуендеу</i>	277
Немоляева Э.С. Кенжебаева С.К. <i>Психологический анализ понятия «копинг-ресурс»</i>	279
Немоляева Э.С. Сатыбалдина Р.Б. <i>Межгрупповая агрессия молодежных движений как признак психологического неблагополучия</i>	282
Немоляева Э.С. Уалибекова А.Д. <i>Актуализация копинг-стратегии в современном мире</i>	284
Нурасамбай У.Б. Ахметова А.Ә. <i>Балалардың салауатты өмір сүруін қалыптастыруда қысқы серуеннің маңызы.</i>	288
Нұржан А.Н. Тиленбаева Н.Б. <i>Сюжеттік-рөлдік ойындар қарым-қатынас құралы</i>	290
Оңғарбек А.Қ. Исаев А.А. <i>Әлеуметтік жұмыстағы арт-терапия әдісі</i>	293
Пушкарева А.А. <i>Подготовка учителя к реализации компьютерных игр в образовательном процессе начальной школы</i>	295
Розиматов Р.Х. Шектібаев Н.Ә. <i>Орта мектептегі физика мен математиканың пәнаралық байланысы</i>	299
Садвақасова К.Ж. <i>«Әлеуметтік жұмыс» білім беру бағдарламасы бойынша «деңсаулық сақтау саласындағы әлеуметтік жұмыс технологиялары»</i>	301
Садырбаева А.С., Сарыбаева Ә.Х. <i>Физикадан оқушылардың цифрлық білім беру ортасында практикалық-эксперименттік дағдыларын жетілдіру әдістемесі</i>	304
Сайтнабиева С.З. Сарыбаева Ә. Х. <i>Мектеп физикасын оқыту процесінде мобильді технологияны қолданудың әлеуметтік мүмкіндіктері</i>	306
Сейлхан А.А. Сарыбаева Ә.Х. <i>Мектеп физика курсында оқушылардың жобалау-зерттеу іс-әрекеттерін ұйымдастыру әдістемесі</i>	308
Сүлеймен Н.М. Ахметова А.Ә. <i>«Мектеп жасына дейінгі балалардың тілдерін ұлттық ойын арқылы дамыту»</i>	311
Талапова С.М. <i>Объекты и субъекты социальной работы</i>	313
Төрехан Т.Е. Шектібаев Н. <i>Физика курсында терминологияның рөлі</i>	316
Тураева А.Т. <i>Жаңартылған оқыту мазмұнындағы оқыту мен тәрбиелеудің ерекшеліктері</i>	319
Тұрдалы А.Л. Раманкулов Ш.Ж. <i>Оқу үдерісінде инженерлік физика элементтері бар мобильді қосымшаларды тиімді пайдалану ерекшеліктері</i>	322
Улкеева А.Т. Уалибекова А.Д. <i>Жасөспірімдердің бойында мінез акцентуациясының көріну ерекшеліктері.</i>	325
Ульянова С.В. <i>Импровизация в контексте педагогического мастерства преподавателя высшей школы</i>	328
Умирбек З. Сатыбалдина Р.Б. <i>Как арт-терапия влияет на депрессию</i>	330

1-СЕКЦИЯ. ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕЛЕРІ МЕН ОҚУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ЕНГІЗУДІҢ ӨЗЕКТІ ТРЕНДТЕРІ МЕН ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ.

СЕКЦИЯ 1. АКТУАЛЬНЫЕ ТРЕНДЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ВНЕДРЕНИЯ МЕТОДИК ПРЕПОДАВАНИЯ И ТЕХНОЛОГИЙ ОБУЧЕНИЯ.

ӘОЖ 378.245.2

ФИЗИКАНЫ ОҚЫТУ БАРЫСЫНДА БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ АРҚЫЛЫ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ЖЕТІЛДІРУ

Абдуғаппаров А.А., Шектібаев Н.Ә.

Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан қаласы,
Қазақстан Республикасы
abdulhakimw01@gmail.com

Аңдатпа:

Бұл зерттеудің мақсаты-жасанды интеллектті (ЖИ) қолдану студенттердің оқыту процесінде физика саласындағы құзыреттілігін арттыруға әсерін бағалау. Осы мақсатқа жету үшін әдебиеттерді талдауды, инновациялық білім беру қосымшаларын әзірлеуді және жасанды интеллектті қолдана отырып физикалық құбылыстарды модельдеуді қамтитын кешенді тәсіл қолданылды. Зерттеу нәтижелері білім беру процесінде ЖИ қолдану кезінде физика саласындағы студенттердің білім деңгейі мен дағдыларының айтарлықтай жақсарғанын көрсетті. Бұл зерттеу ғылыми салада жоғары маңызға ие, өйткені ол қазіргі педагогикадағы жасанды интеллекттің әлеуетін көрсетеді. Физикалық құбылыстарды модельдеу үшін ЖИ қолдану физика саласындағы білім беру мен кадрларды даярлау сапасының айтарлықтай жақсаруына, сондай-ақ оқытудың заманауи әдістерінің дамуына ықпал ететін инновациялық тәсілді білдіреді.

Түйін сөздер: жасанды интеллект, физика, оқыту әдістемесі, модельдеу, құзыреттілік.

Қазіргі заманғы білім беру оқытудың инновациялық тәсілдерін және студенттердің құзыреттілігін арттыруды талап ететін сын-тегеуріндердің алдында тұр. Осы тұрғыда, менің мақала жасанды интеллект (ЖИ) көмегімен физика саласындағы студенттердің құзыреттілігін арттыруға бағытталған әдістерді зерттеуге және әзірлеуге арналған.

Бұл тақырыпты зерттеу білім беру процесерін қазіргі әлемнің сын-тегеуріндеріне бейімдеу қажеттілігі тұрғысынан, сондай-ақ ЖИ-ке деген қызығушылықтың артуына және оның білім берудегі әлеуетіне байланысты өзекті болып отыр. Қазіргі жағдай бойынша, ЖИ-пен оқытуға арналған көптеген зерттеулер бар, бірақ оны физиканы оқыту контекстінде қолдану егжей-тегжейлі зерттеуді қажет етеді[1].

Бұрыннан белгілі: әртүрлі пәндер бойынша білім берудің тиімділігіне жасанды интеллекттің оң әсерін растайтын бірқатар зерттеулер бар. Алайда, физикаға қатысты зерттеулердің шектеулі саны бар және олардың нәтижелері ЖИ-ті оқу процесіне қалай тиімді біріктіруге болатындығы туралы толық түсінік бермейді.

Белгісіз болып қалатын нәрсе: қолданыстағы зерттеулерге қарамастан, физика саласындағы студенттердің құзыреттілігін арттыру үшін ЖИ қолданудың оңтайлы әдістері мен тәсілдері әлі анықталған жоқ. Оқытудың нақты қандай аспектілері ЖИ-пен тиімді әрекеттесе алатыны және бұл қалай болатыны белгісіз өзара әрекеттесу жақсы нәтижеге жету үшін оңтайландыруға болады[2].

Мақала не туралы және ол қандай ғылыми үлес қосады: бұл мақалада мен физика саласындағы білім беруді жақсарту үшін ЖИ әлеуетін анықтауға бағытталған әдебиеттерге шолу және зерттеу нәтижелерін ұсынамын. Мен әдістерді, ЖИ-ті оқу процесіне практикалық енгізудің мысалдарын қарастырамын және экспериментімнің нәтижелерімен бөлісемін. Менің зерттеу үлесіміз білім беруде ЖИ-ны тиімдірек пайдалануға және физика саласындағы студенттердің құзыреттілігін арттыруға ықпал ететін практикалық ұсыныстар мен пайдалы деректерді беру болып табылады.

Жасанды интеллектті қолдана отырып, физика саласындағы студенттердің құзыреттілігін арттыру бойынша зерттеу жүргізу үшін мен физика бойынша оқу бағдарламасын таңдаудан бастадым, ол менің зерттеуімге негіз болды. [3]Бұл бағдарлама студенттерге арналған негізгі тақырыптар мен тапсырмаларды қамтыды.

Содан кейін мен жасанды интеллектті білім беру процесіне біріктіруге көштік. Мен студенттердің жеке қажеттіліктеріне бейімделуге және жекелендірілген материалдар мен тапсырмаларды қамтамасыз етуге бейімделген ЖИ-ті қамтитын арнайы білім беру қосымшасын жасадым. Осыдан кейін мен студенттерді кездейсоқ екі топқа бөліп, пилоттық тестілеуден өттік: біреуі ЖИ көмегімен оқытылды, ал екінші топ дәстүрлі оқытуды алды[4].

Сонымен қатар, мен физикалық құбылыстарды модельдеу процесіне жасанды интеллект енгіздім. Құрылған модельдеу мен тапсырмалар студенттерге физиканың күрделі тұжырымдамаларын тереңірек түсінуге және осы білімді іс жүзінде қолдану дағдыларын дамытуға мүмкіндік берді. Бұл кешенді тәсіл менге оқу процесінде физика саласындағы студенттердің құзыреттілігін арттыруда жасанды интеллектті қолданудың тиімділігін бағалауға мүмкіндік берді.

ЖИ - пен оқитын студенттер сонымен қатар пәнге деген қанағаттану мен қызығушылықтың жоғары деңгейін көрсетті, бұл студенттердің осы оқыту әдісіне оң реакциясын көрсетеді. Бұл факт тартымды және тиімді оқу ортасын құру үшін ЖИ сияқты заманауи технологияларды пайдаланудың маңыздылығын көрсетеді[5].

Осылайша, менің зерттеу нәтижелеріміз физика саласындағы білім сапасын жақсарту және студенттердің құзыреттілігін арттыру үшін ЖИ-тің айтарлықтай әлеуетін көрсетеді. Бұл тұжырымдар болашақ мамандарды тиімді оқыту мен оқытуды қамтамасыз ету үшін заманауи технологияларды әрі қарай зерттеу мен білім беру тәжірибесіне біріктірудің маңыздылығын көрсетеді.

Зерттеу негізінде студенттердің физика саласындағы құзыреттілігін арттыру үшін оқу процесінде жасанды интеллектті (ЖИ) қолдануға қатысты бірнеше маңызды тұжырымдар мен пікірталастар жасауға болады[6].

Біріншіден, зерттеу нәтижелері білім сапасын жақсартудағы ЖИ әлеуетін растайды. ЖИ - Мен оқыған студенттер физикадағы білімдері мен дағдыларының айтарлықтай жақсарғанын көрсетті. Бұл ЖИ-тің оқушылардың жеке қажеттіліктеріне материалдар мен тапсырмаларды бейімдеу арқылы оқудың жекелендірілген тәсілін ұсыну қабілетін растайды.

Екіншіден, менің нәтижелер ЖИ оқуды студенттер үшін тартымды және қызықты ете алатынын көрсетеді. Студенттердің физикаға деген қанағаттану деңгейі мен қызығушылығы артты, бұл олардың пәнді оқуға деген ынтасының артуына ықпал етуі мүмкін. Бұл қазіргі әлемдегі физиканың күрделілігі мен маңыздылығын ескере отырып маңызды.

Дегенмен, білім беру процесіне ЖИ енгізу кешенді тәсілді және қолайлы білім беру қолданбалары мен платформаларын әзірлеуге инвестицияларды қажет ететінін атап өткен жөн. Бұл сонымен қатар барлық оқу орындары мен студенттерге осындай технологиялардың қол жетімділігі туралы сұрақтар туғызады[7].

Талқылауға сүйене отырып, жасанды интеллектті білім беруде, әсіресе физика саласында қолдану студенттердің құзыреттілігін жақсартуға үлкен әлеуетке ие және оқуды қызықты әрі тиімді етеді деп қорытынды жасауға болады. Алайда, ЖИ-ті оқу бағдарламаларына сәтті енгізу үшін оның әлеуетін барынша арттыру үшін техникалық, педагогикалық және қол жетімді аспектілерді ескеру қажет[8].

Жасанды интеллект (ЖИ) көмегімен физика саласындағы студенттердің құзыреттілігін арттыруға арналған зерттеу қазіргі білім беру саласына маңызды үлес болып табылады. Бұл қазіргі заманғы технологиялар оқушылардың оқуы мен нәтижелерін жақсартуға қалай ықпал ете алатындығы туралы маңызды сұрақ туғызады. Зерттеу нәтижелері ЖИ жекелендірілген материалдар мен тапсырмаларды қамтамасыз ету арқылы оқуды студенттердің жеке қажеттіліктеріне бейімдей алатынын растайды. Бұл физиканы оқыту тәсілін өзгертуге, оны студенттер үшін тиімдірек және қызықты етуге мүмкіндік береді[9,10].

Дегенмен, технологияның қол жетімділігі және тиісті білім беру қосымшаларын әзірлеу сияқты білім беруге ЖИ енгізуде қиындықтар мен шектеулер бар. Сонымен қатар, студенттердің деректерін жинауға және пайдалануға қатысты этикалық және құпиялылық мәселелеріне назар аудару маңызды. Дегенмен, зерттеу нәтижелері студенттердің физика және басқа пәндер бойынша құзыреттілігін арттыру үшін ЖИ көмегімен білім беру саласындағы қосымша зерттеулер мен инновациялардың маңыздылығын көрсетеді.

Әдебиеттер:

1. Уиллард Дж., Джиа С., Ху С., Стейнбах М. и Кумар В. 2020 Интеграция физического моделирования с машинным обучением: обзор // arXiv:2003.04919.
2. Райт Л., Онодера Т., Стейн М., Уанг Т., Шахтер Д., Ху З. и Макмахон П. 2022 Глубокие физические нейронные сети, обученные методом обратного распространения // Природа, том 601, с. 549–55.
3. Дэвис А. и др. 2021 Развитие математики с помощью руководства человеческой интуиции с использованием ИИ // Природа, том 600, с. 70–74.
4. Аврамиду, Л. (2014). Исследования в области образования по естественным наукам: изучение идентичности учителя наук: текущие знания и будущие направления исследований. Исследования в образовании по естественным наукам, 50(2), 145–179. <https://doi.org/10.1080/03057267.2014.937171>
5. Эйнсворт, С. (1999). Функции множественных представлений. Компьютеры и образование, 33(2–3), 131–152. [https://doi.org/10.1016/s0360-1315\(99\)00029-9](https://doi.org/10.1016/s0360-1315(99)00029-9)
6. Берге, М., Даниэльссон, А., и Лидар, М. (2019). Сюжеты в физическом образовании старших классов средней школы. Исследования в образовании по науке и технологии, 38(1), 63–83. <https://doi.org/10.1080/02635143.2019.1593128>
7. Карлон, Х. Б., и Джонсон, А. (2007). Понимание научных опытов успешных женщин цвета: научная идентичность как аналитическая линза. Журнал исследования в обучении наукам, 44(8), 1187–1218. <https://doi.org/10.1002/tea.20237>
8. Де Кок, М. (2012). Использование представлений и выбор стратегии в решении физических задач. Физическое образование и исследования в области физики, 8(2), 020117. <https://doi.org/10.1103/PhysRevSTPER.8.020117>
9. Дюэ, К. (2014). Кто такой компетентный студент по физике? Исследование позиций студентов и социального взаимодействия в групповых дискуссиях. Культурные исследования в области научного образования, 9(2), 441–459. <https://doi.org/10.1007/s11422-012-9441-z>
10. Файсал и Мартин, С. Н. (2019). Научное образование в Индонезии: прошлое, настоящее и будущее. Азиатско-Тихоокеанское научное образование, 5(1), 4. <https://doi.org/10.1186/s41029-2019-0032-0>

ӘОЖ 373.3

ПЕДАГОГТИҢ КӘСІБИЛІГІН ДАМУДЫҢ ЗАМАНАУИ БАҒЫТТАРЫ

Абуханова А.Б., Ахметсиянова Г.А.

Илияс Жансүгіров атындағы Жетісу Университеті, Талдықорған қаласы

agar-80@mail.ru

gekhana2003@cioud.com

Аңдатпа: Қазіргі педагогтердің алдындағы міндет: ғылым мен техниканың даму деңгейіне сәйкес оқушының білімі терең, іскер және ойлауға қабілетті, әлемдік стандарттар негізінде жұмыс істей алатын құзырлы тұлғаны қалыптастыру. Мұндай талапқа сай қызмет істеу үшін педагог үздіксіз ізденісте, кәсіби білікті болуы тиіс. Ол үшін орта білім беру мазмұнын жаңарту жағдайында педагогтердің кәсібилігін дамытудың заманауи бағыттарын меңгеру қажет.

Мақалада, педагогтердің кәсібилігін дамытудың заманауи бағыттары, кезеңдері, түрлері, оған қойылатын талаптары қарастырылады. Осы мәселе бойынша жалпы орта білім беруде педагогтің өзін-өзі кәсіби шығармашылық дамыту көрсеткіштері мен белгілері талданданып, өзектілігі дәлелденеді.

Кілт сөздер: Кәсібилік, педагогтің кәсібилігі, педагогикалық жобалау, кәсіби шығармашылық дамыту.

Қазіргі әлемде болып жатқан қарқынды өзгерістер әлемдік білім беру жүйесін қайта қарауды қажет етіп отыр. Қарқынды өзгеріп жатқан әлемде білім беру саласындағы саясаткерлер үшін, жалпы мектептер үшін, соның ішінде педагогтер үшін ең басты, маңызды болып отырған мәселе – «*Қазіргі уақытта нені оқыту керек?*» және маңыздылығы жағынан одан кейінгі екінші мәселе – «*Педагогтер оқушыларды жаңа өзгерістерге қалай дайындайды?*». Осы сұрақтарға жауап беру үшін педагогтердің тәжірибелік дағдылары мен біліктілігін, кәсібилігін заманауи бағытта жетілдіру қажет.

Педагогикалық кәсібилік - қоғамның әлеуметтік тапсырмаға сәйкес келетін белгілі бір білім беру жүйесінде көрсететін әр түрлі өзара байланысты компоненттердің сипаттамасы. Оны жетілдіру білім беру кеңістігінің дамуына тікелей байланысты. Кәсібилікті дамыту адамның жеке басының ғана дамуы емес, сонымен қатар, мемлекеттің де дамуына өз әсерін тигізу мүмкіндігіне негізделеді.

«Кәсібилік» ұғымының ғылыми түсінігін оқытушының кәсіби іс- әрекеті көптеген зерттеушілердің (И.Д. Багаева, Н.В. Кузьмин, А.К. Марков, Л.М. Митин, З.И. Равкин, Е.И. Рогов, В. Я Синенко, В.А. Сластенин және басқалар) еңбектерінде сипатталады. Маманның кәсібилігі өзінің біліктілігін жүйелі түрде жоғарылатуынан, шығармашылық белсенділігінен, мәдениеттілігі мен нәтижелі жұмыс істеуінен байқалады.

Қазақстан Республикасының педагогикалық үздіксіз білім беру тұжырымдамасында жаңа формациядағы педагогқа мынадай анықтама берілген: «Жаңа формациядағы мұғалім – бұл жоғары деңгейлі әдіскер, зерттеуші, әлеуметтік-жеке, коммуникативтік, ақпараттық-насихаттаумен сипатталатын рухани-адамгершілік, азаматтық жауапкершілік, белсенді-жасампаз, экологиялық мәдениетті, шығармашылық, мәселерге жауап бере алатын, өзін-өзі дамытуға қабілетті тұлға».

Бүгінгі күні педагог - тек қана білімді таратушы мамандық иесі емес, оның миссиясы – адамды адам, тұлға ретінде қалыптастыру. Педагогтің қоғамдағы орны әрдайым ерекше, өйткені ол жалпы білім берудің негізгі қағидаттарын иеленуші болып қала берді.

Қоғамдық сананы жаңғырту жағдайында жаңа біліктілік педагогтің кәсіби құзыретіне жүктеледі. Педагог өзгерісті жүзеге асырудағы негізгі тұлға. «Мұғалім ұлтты қалыптастырушы». Бұл сөздің мәні, біздің күнімізде әділеттілікті сақтап қалған, педагог еңбегінің әлеуметтік және гуманистік мағынасына негізделген. Ағымдағы инновациялық процестердің негізгі идеяларын түсіну деңгейінен бастап, осы өзгерістерді қазақстандық мектептерді жаңартудың тиімділігіне жүзеге асырудағы дайындығына байланысты болып келеді. Бұл жағдайда педагогтің жауапкершілігі артады. Жас ұрпақ санасының өзгеруі педагогке байланысты. Ойлаудың жаңа парадигмасы туады. Педагогтың кәсібилігін дамытудың заманауи бағыттары педагогтің ойы мен көзқарасын, оның өмірі мен кәсіби сезімін және құндылық бағдарларын түбегейлі өзгертуді талап етеді.

Педагогтің инновациялық ойлау қабілетін қалыптастыру механизмі төрт диалектикалық өзара байланысты кезеңдерден тұрады:

- *когнитивтік* - педагогтің субъективті шынайылығында инновацияның пайда болу процесі, жаңа білімнің мағынасын таным арқылы инновациялық қуаттандыру; жаңа білімнің мағынасын тану және инновацияларды қалыптастыру арқылы ойлауға үйретілген педагогтің субъективті шынайылығында инновацияның пайда болу процесі;

- *жобалық (модальдық)* - пәнаралық, интеграцияланған әдіспен, бірінші кезекте әртүрлі философиялық конструкцияларда, таным теориясы, психология, педагогика негізіндегі субъект бойынша таным;

- *құралдық* - инновациялық педагогтің іс жүзінде технологиялық инновацияларды

қалыптастыру кезеңі;

- *түзету* – педагог-инноватор педагогикалық практикаға инновацияларды тиімділеу мақсатында реттейді.

Соңғы жылдары елімізде педагогтің мәртебесін жоғарылату, педагогтің тұрақты кәсіби дамуына қолдау көрсету үшін бірқатар институционалдық реформалар жүргізілді. Қазіргі уақытта елімізде білім беруде бірнеше негізгі бағыттар бар:

- *классикалық модель мен білім беру жүйесінің дағдарысы*, жаңа іргелі педагогикалық идеяларды дамыту, эксперименталды және баламалы мектептер құру;

- *әлемдік мәдениетке ықпалдасу*: мектепке демократияландыру, үздіксіз білім беру жүйесін құру, білім беруді гуманизациялау және компьютерлендіру;

- *ұлттық мәдениет пен дәстүрлерді жаңғырту және модернизациялау, білім беру*.

Бұл тенденциялар оқыту мен білім беру жүйесіне жаңа талаптар қояды. Қазіргі уақытта педагогтың кәсібилігі екі өзара байланысты ішкі жүйелерден тұратын жүйе ретінде қарастырылады: 1) Іс-әрекет кәсібилігі (функционалды аспект) және 2) жеке тұлғаның кәсібилігі (жеке аспект). Педагог кәсібилігінің функционалды аспектісі оның қызметінің өнімділік дәрежесін ашады және қосымша кәсіптік білім беру жүйесінде қайта даярлау барысында лауазымдық және кәсіптік деңгейді арттыруға бағдарлануды қалыптастырады. Ал, жеке аспект педагогтің кәсіби маңызды қасиеттері мен қабілеттерін кәсіпте шығармашылық өзін-өзі жүзеге асыруға бағытталған құндылықтары мен мотивтерін қалыптастыруда ашылады. Жаңартылған білім беру мазмұнын сапалы және тиімді түрде жүзеге асыру педагогтің кәсіби шеберлігіне тікелей байланысты. Осы орайда ұстаздың өз пәнін жетік білуі оқушылардың бойында командада жұмыс істей білу, технологияларды қолдану, басқа адамдардың пікірімен санаса отырып, ынтымақтастық құру сияқты болашақ маман болуға қажетті дағдыларды дамытуға мүмкіндік беретін педагогикалық қабілетімен нығая түседі. Педагогтің кәсіби шеберлігі оқушының мектепте ғана емес, өмірде де табысты болуына ықпал етеді.

Педагогтің кәсібилігін жетілдіруді жеке тұлғаның кәсібилігі мен іс-әрекеттің кәсібилігін дамыту процестерің өзара байланысы деп қарауға болады. Мемлекет педагогтердің кәсіби біліктілігін арттырудың жаңа түрін құрып, мектептерге енгізе бастады. Ол үздіксіз үдеріс сипатында жүріп, төмендегі мәселелерді қамтиды:

1) Мектептен тыс оқу (пән мазмұны және бағалау жүйесі бойынша). Бұл оқу жаңартылған білім беру мазмұны бойынша жұмыс істеу үшін педагогтерге қажетті кәсіби дағды мен құзыреттіліктерді дамытуға бағытталған. Біліктілікті арттыру бағдарламасының мазмұны тыңдаушылардың жаңартылған оқу бағдарламасымен және жоспарлармен, бағалау критерийлері және әдістерімен, оқыту мен оқудағы жаңа әдістермен танысуын қамтиды.

2) Мектепшілік оқу (оқыту әдістемесі мен технологиялары бойынша). Бұл мектептің барлық педагогтерінің кәсіби біліктілігін жетілдірудің ең тиімді және қолжетімді әдісі болып табылады. Бұл педагогтердің үздіксіз кәсіби дамуына қол жеткізуге мүмкіндік береді. Педагогикалық шығармашылық жаңа формаларды, әдістерді және оқыту құралдарын жетілдіруде көрініс табуы мүмкін.

Педагогтің кәсібилігін дамытудың заманауи бағыттары:

1) Педагогтердің кәсібилігін дамытудың тиімді түрі – **тәлімгерлік. Менторинг**. Қазақстан мектептерінің тәжірибесінде «тәлімгерлік» («Mentoring», орысша "наставничество") ұғымы жас мамандармен жұмыс аспектісінде қолданылып келеді. Тәлімгерлікті мектепте тәжірибелі мамандар атқарады. Тәжірибелі ұстаздар әріптестеріне тірек бола алады: олар тәжірибесі аздау педагогтермен тәжірибе алмасады, сабақты бақылағаннан кейін өз ойларымен бөліседі, әріптестеріне өз тәжірибесін ұғынып, оны жақсартуға және жеке кәсіби даму бағытын құруға көмектеседі. Осы орайда айта кететін мәселе – тәлімгер әріптесінің жұмысын бағаламайды, оларға қолдау көрсетеді.

2) **Педагогикалық жобалау** педагог пен оқушылардың тиімді жұмысының дамуымен байланысты, педагогтің біртұтас жұмысын азайтады және шығармашылығын арттырады. Педагогикалық жобалау - бұл педагогтердің инновациялық іс- әрекетін мотивациялау тәсілі.

Жобалардың әдісі - белгілі бір нәтижеге жету үшін оқушылардың өзіндік жұмысын ұйымдастыру жолдары.

Педагогикалық жобалауда педагогтің баланың отбасымен жұмысы ескеріледі. С. В. Хайкинаның пікірінше, мұндай дизайнның негізі екі диадта оң тұлғааралық қатынастарды құруда (оңтайландыру) педагогикалық қолдау болып табылады: «педагог – ата – ана» және «оқушы-ата-ана»; сонымен қатар, оқушының барлық жас ерекшеліктерін (психофизиологиялық) және жеке психологиялық мүмкіндіктерін ескеру. Педагогикалық процесті жобалау үш кезеңнен тұрады:

- I кезең-модельдеу;
- II кезең-жобалау;
- III кезең-құрылыс.

Педагогикалық жобалаудың нақты оқу жағдайымен қалай байланысты екенін анықтау үшін мектептегі білім беру процесінің ерекшеліктерін қарастыру қажет.

3) Мектептегі білім беру қызметін жетілдіруге қолдау көрсету үшін педагогтердің кәсіби деңгейін жоғарылататын, біліктілігін арттыратын **коучинг** процесін жүзеге асырады. Коучинг - бұл әріптестермен жұмыс істеудің бір түрі, олардың тиімді дамуы тәжірибеге негізделген дамуды қолдау және көтермелеу. Бұл жағдайда жаттықтырушы сыни тыңдаушы немесе бақылаушы болып табылады, ол сұрақ қояды, түсініктеме береді және педагогке әртүрлі шешімдерді көрсетуге, шешуге көмектесу үшін кеңес береді. Сонымен қатар, ол практикалық педагогикалық қызметте жаңа тәсілдерді түсінуге, жұмыс тәжірибесіне, пікірталастарына және инновациялық оқыту тәжірибелерін зерделеу арқылы кәсіби көмек көрсетуге мүмкіндік береді. Олар практикалық дағдыларды «оқытудың нақты саласында» өткізуге мүмкіндік береді.

4) **Желілік қоғамдастық**. Кәсіби желілік қоғамдастық - бұл желідегі бір пән бойынша немесе проблемалық кәсіби қызметте жұмыс істейтін мамандардың ресми немесе бейресми тобы. Кәсіби желілік бірлестіктерге қатысу еліміздің әртүрлі аймақтарында және шетелдерде тұратын педагогтердің бір-бірімен қарым-қатынас жасауға, кәсіби проблемаларды шешуге және кәсіби деңгейін көтеруге мүмкіндік береді. Желілік байланыстарға өз бетінше қосылудың арқасында жаңа әлеуметтік бірлестіктер өздігінен қалыптасады.

5) **Action Research** мектеп негізінде педагогикалық зерттеу. Action Research педагогтердің күнделікті практикалық мәселелеріне және оның ғылыми-зерттеу құралдары мен стратегияларының белгілі бір жиынтығын зерттеуге арналған мәні бойынша икемді зерттеу әдіснамасы болып табылады.

б) **Lesson Study** немесе сабақты зерттеу. Педагогикалық практика саласында білімді жетілдіруге бағытталған сабақтарда арнайы зерттеу түрін сипаттайтын педагогикалық тәсіл болып табылады. Lesson Study- бұл бірлесе жұмыс істеу арқылы жоспарлауға, оқытуға, бақылауға, оқыту мен үйретуде талдау жасауға, өздерінің тұжырымдарын құжаттауға педагогтер топтары қатысады. Педагог Lesson Study сессиясын жүргізу барысында ашық Lesson Study-ге қатысу немесе өз жұмысын сипаттайтын құжаттарды жариялау арқылы кейіннен әріптестері қолдануға болатын педагогикалық оқуларды жетілдіріп отыратын жаңалықтарын, тәсілдерін көрсете алады.

Педагогтің өзін-өзі кәсіби шығармашылық дамыту көрсеткіштері мен белгілері мынадай:

1. Мамандық құралдары арқылы өзін өзі дамытуды көздейтін дербестік:

- тұлғаның өз біліктілік деңгейін, кәсіби білімділік дәрежесін, кәсіби ынтасы мен өз іс әрекетіне қанағаттанушылық деңгейін бағалай алу қабілеті;

- өз жұмысын орынды жоспарлау мен ұйымдастыру, өзін-өзі реттеп отыру қабілеті, ұжымды жұмыс істеудегі ұйымдастырушылық және коммуникативтілік қабілеттері;

- өз бетімен мамандығына сәйкес білім, білік және дағдыларды меңгеру, кәсіби маңызды сапалар мен қабілеттерді тереңдету және кеңейту, кәсіби жаңаруға деген тұрақты дайындық.

2. Кәсіби бағдарланған ойлау, нақты білім беру саласындағы мәселелерді шешуде қабылданған тәсілдерді қолдана білу, кәсіби әрекет стратегиялары мен әдістерін өңдеу.

3. Кәсіби педагогикалық іс-әрекетке шығармашылық қарым-қатынас, еңбектегі инновацияға дамыған қабілет, жеке шығармашылық еңбек есебінен тәжірибесін байыту. Қазіргі

уақытта педагогтің кәсіби, көп жағдайда әдістемелік ой-өрістің жоғарлығы мен кәсіптік білім беру іс-әрекетінің деңгейінен байқалады.

XXI ғасырдың ғылымы жаңа технологиялар мен ақпараттармен қаныққан өмірдің деңгейінің өзгеруін, адам рөлінің және адамзаттың әрекеттерінің өзгеруін ескеру керек. Бұл тек жаңа техникалық құралдар емес, сонымен қатар оқытудың жаңа формалары мен әдістері, оқу процесіне жаңа көзқарас. Жаңа білім беру кеңістігі кәсіби білімнің интеграциясымен, бірлескен күш-жігермен дамыған бірыңғай жүйелік әрекеттесумен байланысты мамандардың нақты өзара әрекеттесуін талап етеді. Кәсіби педагог кәсіби сипаттамаларға, дағдыларға ие болуы керек, үнемі оқу мен тәрбиенің жаңа, жетілдірілген түрін іздейді. Педагогтың кәсіби қасиеттері негізгі дайындық пен мәдениетті, жалпы ой-өрісті кеңейтуді, сондай-ақ жеке әлеуетті іске асыруды, дамытуды және байытуды қамтуы керек. Педагог өзгерістерге ұмтылып, тәуелсіз шешімдер қабылдап және олар үшін жауапты болуы қажет.

Педагогтің кәсіби дәрежесін арттырудың жолдары:

- білімін көтеруге, шығармашылық жұмыс атқаруға ынталандыру, қажетті жағдайлар туғызу, педагогтерді ақпараттық жағынан қамтамасыз ету;
- авторлық бағдарламалар, курстар, құралдар, мақалалар ізденістер жасауға ұмтылдыру, қызықтыру, ынталандыру және ондай педагогтерге қолдау көрсету;
- педагогтердің жұмысында еңбекті ғылыми ұйымдастыруда әр педагогтің күнделікті ісіне енгізу.

Қорыта айтқанда, кәсібилік – балаларды сүйетін, жүрек қалауымен жұмыс істейтін, әрбір педагогтің қолы жетерлік тәрбие мен оқытуда тұрақты жетілдіріп отыратын өнер. Қазіргі заман талабына сай педагог-ол рухани дамыған, педагогикалық технологияның қыр-сырын жетік меңгерген шығармашылық тұлға болуы тиіс. Педагогтің кәсіби қасиеттері негізгі дайындық пен мәдениетті, жалпы ой-өрісті кеңейтуді, сондай-ақ жеке әлеуетті іске асыруды, дамытуды және байытуды қамтуы керек. Педагог өзгерістерге ұмтылуы керек, тәуелсіз шешімдер қабылдап және олар үшін жауапты болуы қажет. Педагог мамандардың біліктілігін көтеру-бүгінгі күннің негізгі міндеттерінің бірі болып қала бермек.

Әдебиеттер:

1. «Ұстаз – өзгертуші тұлға. Педагогтардың санасын жаңғырту» әдістемелік ұсынымдамалары – Астана: Ы.Алтынсарин атындағы ҰБА, 2018.-87 б.
2. Қазақстан Республикасының педагогикалық үздіксіз білім беру тұжырымдамасы Астана, 2005.-32б.
3. Мұғалімге арналған нұсқаулық. Екінші деңгей, 3 басылым. -Астана: «Назарбаевзияткерлік мектебі» ДББҰ. Педагогикалық шеберлік орталығы баспасы, 2014 ж. -292 бет.
4. Айтжанова Р.М., Жәнібек Д.М. Қазіргі таңдағы мұғалімнің кәсібилігі /<http://www.rusnauka.com/>
5. Тұрғынбаева Б.А. Болашақ мұғалімдердің әлеуетін дамыту: кәсіби шығармашылық жолында. – Алматы: Полиграфия-сервис К, 2012. - 316б.

ӘОЖ 37.035

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ КІШІ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДА СӨЙЛЕУ ТІЛІНІҢ ДЫБЫСТЫҚ
МӘДЕНИЕТІН ТӘРБИЕЛЕУДІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАРЫ

Аринбаева Ш.К.

«Балақай» бөбекжайы КМҚК, Қарағанды қ., Қазақстан Республикасы

Lyaka1982e@mail.ru

Сөйлеу тілінің дыбыстық мәдениетін тәрбиелеу-мектеп жасына дейінгі баланың тілін дамытудың негізгі міндеттерінің бірі, өйткені мектепке дейінгі жас оны шешу үшін ең қолайлы болып табылады.

Мектепке дейінгі жастағы балалардың сөйлеуінің дыбыстық мәдениеті - бұл дыбысты (дыбысты айту, дикция және т.б.) сипаттайтын айтылу сапаларын, сөйлеудің дыбыстық мәнерлілік элементтерін (интонация, екпін және т. б.), олармен байланысты айқындылық қозғалу құралдарын (мимика, қаңылтыр), сондай-ақ сөйлеу мәдениеті элементтерін (балалар тілінің жалпы тоналдығы, сөйлеу барысындағы поза және қозғалыс дағдылары) қамтиды[1].

Балалардың сөйлеу тілін дамытудың негізгі міндеттерінің бірі сөйлеу тілінің дыбыстық мәдениетін тәрбиелеу болып табылады. Сөйлеудің дыбыстық мәдениетін дамыту бойынша жүйелі жұмыс балаға мектепке келгенге дейін сөйлеудің фонетикалық-фонематикалық жағын жетік меңгеруге көмектеседі. Ауызша сөйлеудің жетілмегендігі жазбаша қалыптасуына теріс әсер етеді.

Р. Е. Левинаның, Н. А. Никашинаның, Л. Ф. Спиrowаның және басқалардың зерттеулері көрсеткендей, ауызша сөйлеу қабілеті бұзылған мектепке дейінгі балалардың дыбыстық талдауға дайындығы қалыпты сөйлейтін балаларға қарағанда екі есе нашар. Сондықтан сөйлеу кемістігі бар балалар әдетте жаппай мектеп жағдайында жазу мен оқуды толық меңгере алмайды[2].

Бұл деректер баланың тілін мектепке дейінгі жаста дамыту қажет деп айтуға мүмкіндік береді, өйткені дәл осы жаста сөйлеу өте икемді, ал ең бастысы - сөйлеу бұзылыстары жеңіл және тез өтеді. Сондықтан сөйлеу кемшіліктерін мектепке дейінгі жаста, олар тұрақты және күрделі ақауға айналғанша жою керек.

Осыған байланысты мектеп жасына дейінгі балаларда сөйлеу тілінің дыбыстық мәдениетін тәрбиелеу мәселесін зерделеу өте өзекті болып табылады, өйткені тілді меңгере отырып, бала қоршаған әлемді және өзін-өзі таниды, әлеуметтік өзара іс-қимыл нормаларын меңгереді, ұрпақтар құрған халық мәдениетін өзіне алады.

Тіл дамыту барлық уақытта мектеп жасына дейінгі балалар үшін маңызды болды. Е. И. Тихеева сөйлеудің келесі анықтамасын береді-бұл тіл құралдарын пайдаланатын адам қызметінің ерекше нормасы[3].

Сөйлеу тілінің дыбыстық мәдениеті ұғымына тек дұрыс дыбыс айтылу ғана емес, сонымен қатар дыбыстарды, сөздерді, фразаларды анық айту, жақсы сөйлеу қарқыны, оның дауыстылығы, сондай-ақ сөйлеу дыбысы да кіреді.

Сөйлеудің дыбыстық жағының қалыптасуы дамудың алғашқы кезеңдерінде, негізінен, кинестетикалық және фонематикалық қабылдаудың қалыптасу дәрежесіне, сондай-ақ олардың сөйлеу практикасында өзара әрекеттесуіне байланысты.

Осыған байланысты А. И. Максаковтың жүргізген зерттеу нәтижелеріне жүгіну артық болмайды. Сөйлеу тілінің дыбыстық мәдениеті ұғымына тек дұрыс дыбыс айтылу ғана емес, сонымен қатар дыбыстарды, сөздерді, фразаларды анық айту, жақсы сөйлеу қарқыны, оның дауыстылығы, сондай-ақ сөйлеу дыбысы да кіреді.

Ғалым мектепке дейінгі жастағы барлық балаларды төрт топқа бөлуге болатынын анықтады.

1.Өз және бөтен тілдердегі барлық кемшіліктерді жақсы қабылдайды. Әдетте бұл балалардың айтылу кемшіліктері бір немесе екі дыбыстың дұрыс айтылмауымен шектеледі (жиі ауыстыратын жұптар).

2.Бөтен және өз сөздерінде, бірақ бірден емес, сөйлеу кезінде, магнитофонда жазбаларды тыңдау кезінде барлық дұрыс айтылмаған дыбыстарды ұстап тұратын. Олардың дыбыстардың болмауы және ауыстыру сипаты бойынша дыбыстардың бір тобының айтылу кемшіліктері, сирек - бұрмалануы бар.

3.Дыбыс айтылу бұзылыстары бар балалар жатады,бірақ оларда бұзылған дыбыстардың барлығы олар айтылған сәтте де, магнитофон жазбасын тыңдау барысында да өзінің және басқаның сөздерінде анық ұстамайды. Олар әртүрлі фонематикалық топтардан бірнеше дыбыстарды дұрыс айтпайды.

4.Өз сөздерінде де, бөтен сөздерінде де кемшіліктерді байқамайтын балалар. Олар көбінесе бұрмалаудан көрінетін айтылу кемшіліктері бар, бұл ретте бұзылған дыбыстардың саны вариативтілігімен ерекшеленеді[4].

Одан әрі зерттеулер көрсеткендей, бірінші және екінші сараланған топтардағы балалардың үшінші және төртінші топтардағы құрдастарына қарағанда, тек «сөйлеудің дыбыстық мәдениетін тәрбиелеу» бөлімі бойынша ғана емес, сонымен қатар «сауатты оқыту» бөлімі бойынша оқытудың жоғары нәтижелерін көрсетеді.

Сөйлеу тілінің дыбыстық мәдениетін тәрбиелеу бойынша жұмыс дұрыс дыбыс айтуды қалыптастыруды, фонематикалық қабылдауды, дауыс аппаратын, сөйлеу аппаратын, сөйлеу тыныс алуын дамытуды, орташа сөйлеу қарқынын, интонациялық мәнерлілік құралдарын пайдалана білуді қамтиды. Мектепке дейінгі орта жастағы балаларда ана тілінің барлық дыбыстарын, оның ішінде ысқырғыш және қос дыбыстарды, қатты және жұмсақ дыбыстарды қалыптастыру және бекіту маңызды.

Осыған орай, жұмысты мектепке дейінгі кіші жастан бастау маңызды. Орта топтағы балалармен жұмыста «дыбыс» және «сөз» терминдері қолданылады. Балалар сөздегі дыбыстар әртүрлі екенін түсінеді.

О. И. Соловьева тілдің дыбыстық мәдениетін тәрбиелеу бойынша жұмыстың негізгі бағыттарын анықтай отырып, «педагог алдында міндеттер тұр: балаларда сөздегі дыбыстардың таза, анық айтылуын, орфоэпия нормаларына сәйкес сөздердің дұрыс айтылуын тәрбиелеу, анық айтылуын тәрбиелеу, балалар тілінің мәнерлілігін тәрбиелеу» [5].

Тілдің дыбыстық мәдениеті-жалпы сөйлеу мәдениетінің құрамдас бөлігі. «Сөйлеудің дыбыстық мәдениеті» ұғымы кең және өзіндік. Ол дыбысты сипаттайтын айтылу сапаларын, сөйлеудің дыбыстық мәнерлілік элементтерін, олармен байланысты айқындылықтың қозғалыс құралдарын, сондай-ақ мәдени сөйлеу қарым-қатынас элементтерін қамтиды.

Сөйлеу тілінің дыбыстық мәдениетінің құрамдас компоненттері-сөйлеу есту және сөйлеу тыныс алуы – дыбысты сөйлеудің пайда болуының алғышарты мен шарты болып табылады.

Тілдің дыбыстық жағы біртіндеп сіңеді. Мектепке дейінгі жастағы баланың сөйлеу аппараты фонематикалық есту де қалыптасқан, жұмыс істейді.

Сөйлеу тілінің дыбыстық мәдениетін тәрбиелеу міндеттері «дыбыстық мәдениет» ұғымының негізгі аспектілеріне сәйкес ұсынылады.

Жұмыстың мазмұны фонетика, орфоэпия, мәнерлеп оқу өнері деректерінің негізінде тұрады, бұл жағдайда балалардың жас ерекшеліктерін ескеру қажет.

Сөйлеу әрекеті алдымен ішкі және сыртқы сөйлеу деп аталатын үлкен екі түрге, сонан кейін сырттай сөйлеудің өзі ауызша және жазбаша сөйлеу болып бөлінеді. Сөйлеудің бұл түрлері бір-бірімен диалектикалық тығыз байланыста іске асып отырады, Өйткені олардың физиологиялық негізі бір, ол негіз - ми жарты шарларының қабығындағы екінші сигнал системалары. Олардың негізінде сөйлеу органдарының қозғалысынан шығатын кинестетикалық сезімдер жатыр.

Сонымен, бала қарым-қатынас жасауға қажетті жаңа сөздер мен грамматикалық формаларды ересектердің жетілген тілінен, балалар әдебиетінің көркем туындыларынан алады. Мектеп жасына дейінгілердің (6-7) байланыстырып сөйлеуін дамытуға әсер ететін маңызды көздердің бірі - үлкендер оқып беретін ертегілер, өлеңдер мен әңгімелер. Ана тілінде сөйлеуді жүйелі түрде үйрету олардың байланыстырып сөйлеуін дамытуда жетекші рөл атқарады.

Мектепке дейінгі кезеңде ситуациялық және контекстік сөйлеу формалары қатар орып алады, алайда бала қарым-қатынастың нақтылы мақсатына қарай оның бірін пайдаланады.

Осылайша, сөздің дыбыстық мәдениеті-өте кең түсінік, ол сөйлеудің фонетикалық және орфоэпиялық дұрыстығын, оның нақты дикциясын қамтиды. Сөйлеудің дыбыстық мәдениетін тәрбиелеу:

- сөйлеу есту қабілетін, сөйлеу тыныс алуын, артикуляциялық аппараттың моторикасын дамыту қажет.;

- орфоэпиялық дұрыс сөйлеуді тәрбиелеу;

- сөйлеу мәнерлілігін қалыптастыру-сөйлеу мәнерлілігі құралдарын меңгеру;

- дикция жасау-әрбір дыбыстың анық, анық айтылу және сөз бөлек, сондай-ақ жалпы фраза.

Кіші мектепке дейінгі жас ана тілінің барлық дыбыстарының түпкілікті қалыптасуы үшін ең қолайлы болып табылады. Негізгі назар а,о,у,и,ы,э және үндестік п,б,т,к,г,м,в,ф,ц дауыстардың дұрыс айтылуын қалыптастыруға бағытталған.

Балалар тілін зерттеу мектеп жасына дейінгі балалар үшін дыбыстарды дұрыс айтудың ең алдымен дыбысты сөйлеу мәдениетін тәрбиелеу және құрдастарымен байланыс орнату өте маңызды болып табылады.

Әдебиеттер:

1.Алексеева, М. М., Яшина В.И. Теория и методика развития речи детей [Текст] / М. М. Алексеева, В. И. Яшина. – 5-е изд. – М.: Академия, 2015. – 448 с.

2. Белкин, А. С. Основы возрастной педагогики [Текст]: учебное пособие / А. С. Белкин.– М.: Академия, 2010. –192 с.

3. «Придумай слово» [Текст] Учебная литература. Речевые игры и упражнения для дошкольников / под редакцией О.С. Ушаковой. М.: «Просвещение», 2006. - 192 с.

4. «Скажи по-другому» [Текст]: речевые игры, упражнения, ситуации, сценарии / под редакцией О.С.Ушаковой. - М.: ТЦ Сфера, 2005. -198 с.

5.Тихеева, Е.И. Развитие речи детей (раннего дошкольного возраста) [Текст]: пособие для педагогов/Е.И.Тихеева. - М.: «Просвещение», 2007. - 216 с.

ӘОЖ 376

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ РУХАНИ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫН ДАМУЫ

Ахметова А.Ә.

Қарағанды жоғары гуманитарлық колледжі, Қарағанды қаласы., Қазақстан Республикасы
ainura-220384@mail.ru

Егеменді еліміздің тірегі – білімді ұрпақ, ХХІ ғасыр білімділер ғасыры болмақ. Егеменді елімізде болып жатқан түбірлі жаңартулар, ізгілендірілген қоғам құруға беталыс, туған тіліміздің мемлекеттік мәртебеге ие болуы балабақша, оның тәрбиешісі, мектепке дейінгі тәрбие мен білім беру жүйесінде де игі әсерін тигізіп, білім мазмұнын, оқыту әдістемесін жетілдіру, бүкіл білім беру жүйесін қайта құру, ол үшін педагогикалық жаңаша ойлау, тың ізденістерге жол ашу сияқты көкейкесті мәселелерді алға тартты.

Қазіргі жаңару кезеңінде біздің қоғамымыздың ілгерілеу процесінде адам факторы және оны жандандыру, ел өмірінің барлық жақтарын жаңарту бала тәрбиесінің мәні мен оның проблемаларын күрделендіріп отыр. Осыған байланысты тәрбие берудің тиімділігі мен сапасын арттырудың негізгі бағыты – барлық тәрбиелік істе әрбір баланы жеке тұлға деп танып біліп, жан – жақты қалыптастыру. Осы себептен, «Өзін – өзі тану» пәні өмірге келіп, барлық тәрбие, білім беретін мекемелерінде жүргізіліп келеді. Бұл пән болашақ ұрпақтың бойына рухани адамгершілік қайнарын сіңіріп, мінез – құлқын тәрбиелеуге, жалпы адамзаттық құндылықтарды, адамгершілік принциптер мен мұраттарды ғұмыр бойы басшылыққа алатын тұлға қалыптастыруға негізделген. Ізгілік пен сұлулықтың шын мағынасын түсінуге, шынайы мейрімділік пен ақиқатқа ұмтылуға, өз өмірін жоғары мәнмен өткізуге жетелейді. Жас ұрпақтың қабілеті мен мүмкіншілігін жан-жақты ашып, адамгершіліктің биігіне көтеретін Қазақстандық білім беру үлгісі деуге болады.

Рухани құндылықты дамыту балалардың қабылдау, түйсіну, білім, білік дағдыларын іштей тұтастырып, оларды еркін қолдана алуға үйретумен және оның өз «Менінің» шегін танытумен ерекшеленеді. Балалардың жеке тұлға ретінде өсуі, өзін-өзі жүзеге асыруы, өзін-өзі қадағалауы, өзіндік белсенділігінің артуы оның әрекетін бағалау негізі болып саналады. Бұл пән адамның қиялына қанат бітіретін, өмір қағидалары арқылы тәлім тәрбие беретін, салауатты өмір салтын бастайтын игіліктердің жиынтығы. Тақырып аясында берілетін сан түрлі сапа, адами ізгі қасиет,

үлгі өнеге, айналаға деген ыстық ықылас пен өмірге деген інкәр сезім т.б. өмірлік құндылықтарды баланың зердесіне жеткізетін әрине, тәрбиеші. Олай болса, өмір оқулығындай ғажап дәрістерге толы тәрбиешіге қойылар талапта ерекше. Тәрбиеші өзінің білімділігімен, жүріс-тұрысымен, жайдары мінезімен, тіпті сырт пішінімен, балаларға деген махаббатымен, әрбір баланың жеке даралық қабілеттерін құрметтеу, шыдамдылық, «ізгі ақыл» мен «жылы жүрегімен» тәрбиеленушілерге үлгі болып, жақсы қасиеттерімен көрінуі тиіс.

Рухани – адамгершілік тәрбиесі – ол жүрек тәрбиесі. Рухтың ұясы да – жүрек. Ақыл жүрекпен нұрланса, рахымды болса, ізгіленеді. Тәрбие баланың даму кезеңдерінде адамның рухани өзегін көректендіруші болып, білімнен бұрын жүргізілуі тиіс, яғни білімге адами және рахымдылық сипат беріп, ақылды жүрек жылуымен нұрландыруы қажет.

«Білім теңізінен сусындап, шыдамдылықты шыңдап, махаббаттан нәр алып, даналықты іздеңіз, осылайша там-тұмдап жинап, рухани бай болыңыз» деген ежелгі даналардың сөзі бар.

Адамгершіліктің ең жоғарғы рухани қажеттілігінің бастау көзі – өзін өзі көрсету, өзін өзі жетілдіру, өзін өзі дамыту, қарым – қатынаста, дүние танымда өзінің шығармашылық қабілетін таныту. Бұл арада балалардың адамгершілікке тәрбиелеудің шарттарының бірі жеке тұлғаның өздігінен даму заңдылықтарын білу болып табылады.

Қазіргі тәуелсіз елімізде ғасырлар бойы халқымыздың ұлттық санасынан берік орын алған адамгершілік құндылықтарды, яғни ізгілік қайырымдылық, адалдық, әділдік, қарым – қатынас сияқты қасиеттерді, қоғамдағы болып жатқан өзгерістерге байланыстырып, жеткіншек ұрпақты тәрбиелеудің қайнар бастауы деп қарастыруға болады. Яғни «тәрбиесіз қоғам, қоғамсыз тәрбие өмір сүрмейді» деген заңдылыққа сүйене келе, өскелен ұрпақтың бойына қоғам талабына сай адамгершілік құндылықтарды қалыптастыруды мақсат еткен тәрбие процесі ғана уақытпен үндесіп, қоғам мен тәрбиенің өзара байланысын түзеді.

Өзін-өзі жетілдіретін тұлға үнемі ізгілік ұстанымдарын өз бойында шыңдап, жетілдіруге ұмтылады. Сондықтан балаларымызға оқу-тәрбие жұмысы барысында алдымызға қойған ұстанымдар мен әдістердің жан-жақты айқындалған, бір-бірін аша түсетін жаңашыл әдістер еңгізіліп келеді. Анықтап айтқанда амандасу сәті, армандайық, жүректен-жүрекке, тыңдайық-ойланайық, ойнайық бұл шығармашылық тапсырмалар өз мазмұнында дәстүрлі оқыту және тәрбиелеу мақсаттарына жеткізуде.

Ұлы орыс жазушысы М.Горький: «Ойын арқылы бала дүниені таниды», демекші «Өзін – өзі тану» пәнінің негіздері ойын арқылы жүзеге асырылады. Мектепке дейінгі балалардың жан – жақты дамуы үшін ойынның рөлі ерекше. Ойын – жалпы адамзат мәдениетінің бірегей феномені, оның қайнар көзі мен шыңы. Мәдениет феномені ретінде ойын оқытады, дамытады, тәрбиелейді, әлуметтендіреді, көңіл – көтереді, дем алдырады, сонымен қатар, ол сықақтап, күлдіріп, кез – келген әлеуметтік мәртебенің шарты екендігін көрсетеді.

Балалар әлемі күрделі әрі ерекше, оған еніп, түсіну ең соңғы математикалық және социологиялық әдістерді меңгерген адамдар үшін де оңай емес. Балалар өз қатынастары мен ермектеріне кез – келген адамды кіргізбейді. Балалық шақ – адамның ең бақытты және уайымсыз кезеңі ғана емес, сонымен қатар, бұл – тұлғаның қарқынды қалыптасу кезеңі. Балалық шағында қалыптаспаған нәрселердің орнын үлкен адам кейіннен қалыптастыра алмайды. Баланы оқуға мұқтаждау барысында одан ойынды, демек, балалық уайымдарды, талпыныстар мен қатынастарды тартып алатынымызды есте сақтап, ұмытпауымыз қажет. Ойнау барысында балалар өздерін, өз мінездерін қалыптастырады, ал ең бастысы – ойын жақсы мен жаманды ажыратуды үйретеді, ойында балалар мейрімділік пен достықты бойларына сіңіреді. Бала әрқашан, барлық жерде – бала. Бала үшін ойын ол өз тәжірбиесін, өмір мен адамдар туралы түсініктерін тексеріп, зерделейтін эксперименттік алаң ғана емес, сонымен қатар, бала үшін ойын – үлкен әлем, үлкендер араласпайтын, ол өзі қалаған нәрсесін жасай алатын оның өзінің жеке, тәуелсіз, таңғажайып әлемі.

Ойынның күрделі болмауы балалардың коммуникативтік дамуларына келеңсіз әсерін тигізеді, себебі, ара – қатынастар тек бірге ойнау барысында қалыптасады. Бірге ойнау – қатынастардың басты мазмұны. Ойнап, түрлі ойын рөлдерін орындау барысында балалар

жағдайларды жан – жақты көріп, басқалардың әрекеттері мен мүдделерін ескеріп, ереже сақтауды үйренеді. Кері жағдайда мағыналы қатынас та, бірлескен әрекеттер де болмайды.

Қорыта айтқанда, мектепке дейінгі шақ - балалардың ең бір таза, пәк кезеңі. Оларды неге үйретіп, баулысаң, жас шыбық тәрізді соған қарай бой ұсынып, иіліп кетеді, бойына тез сіңіреді.

Әдебиеттер:

1. М.Есенғалиқызы, «Өзін-өзі тану» пәні болашаққа жол ашады». «Самопознание. kz» журналы № 9 (33) 2012.
2. «Өзін-өзі тану» бойынша балабақша мен мектепте оқу-тәрбие үрдісін ұйымдастыру тәжірибесі. Алматы: «Бәбек» ҰҒПББСО, 2006.
3. «Өзін – өзі тану» пәні бойынша жалпыға міндетті мемлекеттік стандарты. – Алматы: «Бәбек» ҰҒПББСО, 2006.

УДК 37

АКТУАЛЬНОСТЬ ПРЕПОДАВАНИЯ МОНОТИПИИ В СИСТЕМЕ ДОПОЛНИТЕЛЬНОГО ХУДОЖЕСТВЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Багриенко Л.Г.

КГКП «Детская художественная школа» отдела образования города Рудного» Управления образования акимата Костанайской области, г. Рудный, Республика Казахстан

lbagrienko@mail.ru

Художественное образование – это практическое творчество. В нем умение означает способность решать конкретную творческую задачу.

Результаты исследований современных ученых показывают, что усиление культурной составляющей образования, его ориентированность на образную подачу учебного материала в значительной мере повышают познавательный интерес обучающихся, создают условия для здоровьесбережения, раскрепощают личность, способствуют росту ее творчества.

В этой связи целью государственной политики в сфере культуры становится развитие духовного потенциала общества и каждого его члена. Фундаментальным основанием для разработки стратегии развития художественного образования, основанием, в котором закрепляются основные понятия и даются базовые принципы, аккумулирующие общие цели и задачи, является Концепция развития образования в сфере культуры и искусства государств – участников СНГ (г. Минск, 19 мая 2011 года). Она представляет собой систему направлений и ведущих тенденций в этой сфере.

В данном документе четко определяются различия внутри системы художественного образования, и при этом описываются общие черты разных направлений. Показано, в частности, что художественное образование направлено на решение задач освоения художественной культуры – не только национальной, но и мировой. Также в Концепции подчеркивается, что именно в этом процессе происходит становление целостной личности, в которой выделяются компоненты духовно-нравственного отношения к миру, творческой активности, интеллектуального и эмоционального понимания и отражения окружающей действительности.

Согласно Концепции, в системе художественного образования выделяются два главных направления: общее художественное образование и профессиональное художественное образование. Эта позиция позволяет более определенно расставлять приоритеты в образовательном процессе и раскрывать критерии качества образования. Представляется, что такой взгляд на сферу художественного образования способствует продуктивному содержательному дидактическому обеспечению и выявлению одаренных детей, их профессионализации. Кроме того, такой взгляд позволяет более направленно организовать

систему подготовки и переподготовки, а также повышение квалификации педагогических кадров системы художественного образования.

Художественное образование, в процессе которого происходит овладение и присвоение художественной культуры своего народа и всего человечества, обладает уникальной способностью. Оно не только позволяет аккумулировать социально культурный опыт поколений, но также развивает и формирует целостную личность, ее духовность, творческую индивидуальность, интеллектуальное и эмоциональное богатство. Не случайно ЮНЕСКО обращает пристальное внимание вопросам развития художественного образования. Вполне очевидно, что невнимание к этой части образования ведет к утрате новыми поколениями жизненной ценности культуры, ответственности за ее сохранение, развитие и передачу в будущее.

Столь пристальное внимание обусловлено пониманием того, что творчество в целом и художественное творчество в частности – это непосредственная реализация принципа познания и эволюции. Интерес к творчеству в современном мире объясняется также возросшей ролью инновационного элемента в деятельности человека.

Изучение монотипии в системе дополнительного художественного образования как отдельного предмета в достаточной степени не рассматривается. Возможно это происходит из-за отсутствия специальной методической литературы, возможно – из-за кажущейся простоты или примитивности техники, которая в большинстве своем интуитивна в понимании и не требует особых глубоких знаний, что в действительности является очень спорным.

Детей техника монотипии привлекает большими возможностями, новизной, возможностью создания основы для своих композиционных работ. Монотипией можно выразить все. Это одна из самых богатых техник изобразительного искусства, у которой нет ограничений, потому что она широкая, разнообразная и податливая в исполнении.

Интерес современного искусства к технике монотипии возрастает. В настоящее время проводятся мастер-классы, выставки, фестивали (например, международный фестиваль монотипии в Санкт-Петербурге), целью которых является изучение и применение техники монотипии в изобразительной деятельности. Выявляются современные подходы к решению творческих задач и развитию технологии монотипии, новые способы и приемы выполнения. Именно поэтому монотипия – эффективная, интересная техника с большими возможностями, простором для фантазии и творческого исследования, имеет хорошие перспективные возможности преподавания в системе дополнительного художественного образования.

Литература:

1. Решение Совета глав правительств Содружества Независимых Государств «О Концепции развития образования в сфере культуры и искусства государств - участников СНГ» (г. Минск, 19 мая 2011 года) // online.zakon.kz [сайт] – URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31017691&pos=4;-108#pos=4;-108
2. Матвеева, М. А. Методика преподавания техники монотипии на художественном отделении в школе искусств / М. А. Матвеева. – URL: https://rdshi.tver.muzkult.ru/media/2018/09/11/1218398876/metod_rabota.pdf
3. Боно, Э. Серьезное творческое мышление / Эдвард де Боно; Пер. с англ. Д. Онацкая. Мн.: Попурри, 2005. – 416 с.

УДК 372.878

РАЗВИТИЕ ИНФОРМАЦИОННОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ОБУЧАЮЩИХСЯ В СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ СРЕДЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ

Багриенко О.Г.

КГУ «Школа-лицей №4 отдела образования город Рудный» Управления образования акимата Костанайской области, г. Рудный, Республика Казахстан

Траектория развития современного общества направлена на информатизацию и повсеместное применение цифровых технологий. Перед системой профессионального образования ставятся задачи подготовки специалистов к решению проблем быстро развивающейся инновационной экономики. Предмету «Информатика» отводится важная роль по развитию информационной компетентности обучающихся.

Выявленное противоречие между необходимостью развития информационной компетентности будущих музыкантов и отсутствием механизмов реализации условий и предпосылок этого развития в социокультурной среде музыкального колледжа актуализирует исследовательскую задачу: каковы педагогические условия, при которых будет успешно осуществляться развитие информационной компетентности обучающихся в социокультурной среде музыкального колледжа. Целью исследования является выявление, теоретическое обоснование и апробация педагогических условий. В ходе исследования была выдвинута гипотеза о том, что развитие информационной компетентности обучающихся в социокультурной среде музыкального колледжа будет результативным, если:

- в процессе образовательной деятельности используются возможности социокультурной среды музыкального колледжа;
- при постановке целей и реализации образовательных задач учитываются особенности профессиональной деятельности музыканта;
- содержание учебного материала по предмету «Информатика» носит интегрированный характер и включает знания из области музыкально-теоретических дисциплин.

Были поставлены следующие задачи:

1. Определить сущность и содержание ключевых понятий «социокультурная среда», «информационная компетентность»;
2. Проанализировать особенности развития информационной компетентности обучающихся в социокультурной среде музыкального колледжа;
3. Выявить и обосновать педагогические условия развития информационной компетентности обучающихся в социокультурной среде музыкального колледжа;
4. Апробировать педагогические условия развития информационной компетентности обучающихся в социокультурной среде колледжа и разработать методические рекомендации.

Решение первой задачи исследования позволило выявить сущность социокультурной среды как пространство, в котором формируется личность человека. Основой формирования социокультурной среды ОО выступает культура как способ саморазвития субъектов образовательного процесса.

Информационная компетентность формируется наряду с мышлением, отличающимся системностью, структурированностью и коммуникативной открытостью.

В результате решения второй задачи исследования были проанализированы особенности развития информационной компетентности обучающихся в социокультурной среде музыкального колледжа, которая выступает примером будущей профессиональной деятельности, дает обучающимся представление о содержании и способах профессионального взаимодействия.

Решение третьей задачи позволило определить три группы педагогических условий.

Следует отметить, что развитие информационной компетентности обучающихся может происходить как непосредственно в процессе изучения курса информатики, так и в процессе использования информационных технологий при изучении общеобязательных и специальных дисциплин, а также в собственной информационной деятельности.

Условия, заявленные в гипотезе, направлены на определенные стороны образовательного процесса: социокультурную среду, информационную компетентность, урок информатики. Использование этих понятий обусловлено исследовательской задачей. Они дополняют друг друга и наиболее полно определяют практическую реализацию исследования. Каждое из этих понятий имеет свою структуру. Таким образом, первая группа условий опирается на компоненты

социокультурной среды, вторая группа – на компоненты информационной компетентности, третья – на этапы урока информатики. Это дает возможность выполнить требование достаточности.

Для решения четвертой задачи педагогические условия были апробированы в ходе опытно-экспериментальной работы на базе Рудненского музыкального колледжа с группой обучающихся 1 курса специальности «Исполнительское искусство».

На констатирующем этапе определены критерии и показатели информационной компетентности обучающихся.

Критерии	Показатели
Информационно-аналитический	Осуществление информационного поиска, понимание, критическое оценивание информации
	Умение видеть проблему, предвидеть возможный результат
Информационно-деятельностный	Применение современных цифровых технологий
	Безопасная работа в сети Интернет
Коммуникативно-поведенческий	Ведение межличностного диалога в условиях информационной среды
	Осознанность модели поведения в информационной среде на основе нравственного, этического выбора

Апробация педагогических условий использования возможностей социокультурной среды направлена на ее компоненты, включает:

- мероприятия по вопросам образовательного взаимодействия в сети Интернет,
- информационную поддержку преподавателей колледжа в использовании информационных технологий,
- расширение символического пространства образовательной организации значимыми информационными объектами (создание веб-сайтов).

Апробация педагогических условий, учитывающих особенности профессиональной деятельности музыканта, опирается на структуру информационной компетентности обучающихся. Даются ответы на вопросы:

- что возможно сделать в современных условиях для развития профессиональной сферы,
- как реализовать поставленную задачу,
- в чем заключается процесс самореализации обучающихся как будущих специалистов в современных условиях информатизации.

В ходе формирующего этапа эксперимента рассмотрены:

- расширение спектра звуковой и визуальной информации,
- инструменты визуализации музыки, технологий ИИ,
- применение аудио-, видео-, нотных онлайн-редакторов,
- возможности совместной работы над онлайн-документами в общем доступе,
- реализация творческих и социальных проектов с использованием информационных технологий.

Апробация педагогических условий включения знаний из области музыкально-теоретических дисциплин в содержание учебного материала по предмету «Информатика» строится на поэтапном формулировании задач.

Разработаны рекомендации к планированию преподавателем урока информатики для обучающихся колледжа.

- На проблемно-целевом этапе обучающиеся актуализируют тему в контексте профессиональной деятельности, формулируют проблемный вопрос;
- На содержательном этапе знакомятся с технологией, исследуют конкретные примеры ее использования в профессиональной сфере;
- На деятельностном этапе разрабатывают собственные идеи по использованию технологии в профессиональной деятельности, создают информационный продукт;

- На рефлексивно-оценочном этапе обсуждают эффективность применения технологии в профессиональной деятельности, оценивают результаты.

Для определения эффективности проведенной работы были проанализированы результаты первоначальной и повторной диагностики информационной компетентности обучающихся до и после реализации педагогических условий.

Сравнительные данные, показывающие позитивную динамику, позволяют сделать выводы о том, что задачи исследования выполнены, гипотеза подтверждена.

Практическая значимость исследования состоит в:

- разработке практико-ориентированных материалов, составляющих содержание методического обеспечения педагогических условий;
- разработке рекомендаций к планированию преподавателем урока информатики для обучающихся колледжа.

Предложенные педагогические условия будут актуальны для развития информационной компетентности обучающихся другого колледжа или вуза, в любой образовательной организации, где есть профилизация, реализуется профессиональное образование.

Литература:

1. Буря, Л. В. Теоретическое обоснование сущности и содержания понятия информационная компетентность / Л. В. Буря, С. Ю. Ситникова // Современное педагогическое образование. 2021. №8.

2. Горшенин, В. И. Социокультурная среда образовательной организации как средство профессиональной социализации будущего специалиста среднего звена: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / В. И. Горшенин. - 2017. - 212 с.

3. Розенберг, Н. В. Успешная личность и социокультурная среда / Н. В. Розенберг // Аналитика культурологии. - 2015. - №2 (32). - С. 23-29.

4. Цыпин, Г. М. Музыкант и его работа: Проблемы психологии творчества / Г. М. Цыпин - М.: Сов. Композитор, 1988. - 384 с.

ӘОЖ 373.3: 37.016: 51: 378.245.2

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МАТЕМАТИКАНЫ ОҚЫТУДА ЖОБАЛЫҚ ІС-ӘРЕКЕТІН ҰЙЫМДАСТЫРУ

Бексейтова Ш.М., Сейлова З.Т.

Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қызылорда қ., Қазақстан Республикасы
shamshat_88@mail.ru, stsoias62@mail.ru

Қазіргі таңдағы озық-инновациялық әдістердің ішінде ерекше тиімді әдіс ретінде жобалау әдісі айрықша айтылып жүр.

Күнделікті өмірде, мектепте, жұмыста бізді қоршап тұрған айналамыздағы дүниелердің барлығы дерлік, біреудің сол немесе басқа да мақсаттарға қол жеткізу үшін ұйымдасқан күш жігерінің нәтижесі. Біз тұратын үй, біз оқитын мектеп, оқу жоспары, шығармашылық байқау, тіпті мектеп асханасының ұйымдастырылуы-осының бәрі де дәл осындай күш жігердің жемісі, яғни олар бір кездері жоспарланып, содан кейін жүзеге асырылған.

«Жоба» сөзінің төркініне үңілсек, ол латынның *projectus*, яғни аудармасында алға шығу дегенді білдіреді екен. Сондықтан, жобалық іс-әрекеттің маңызды мәнін-белгілі бір нәтижеге қол жеткізуді, бірегей дүние ойлап табуды, дамудың жаңа бағыттарын айқындау деп ұға аламыз.

Жобалық іс-әрекет-әр түрлі ақпарат көздерімен жұмыс істеу, мәселені көріп және тұжырымдау, оны шешуге байланысты міндеттерді айқындап, қойған мақсаттарға жету әдістері мен құралдарын таба білу қабілетін дамытатын оқу жұмысының ерекше формасы. Бастысы, практикалық маңызы мен қолданыстарға ие болатын жобаның нәтижесін алу.

Оқушылардың жобаларын қорғау білім беру ұйымдарының аттестациялық комиссиясының арнайы ұйымдастырылған іс-шаралары барысында немесе мектеп, аудан, облыс, республика және халықаралық деңгейдегі ғылыми-тәжірибелік конференцияларында жүзеге асырылады.

Жобалық белсенділік, оқушылар үшін табысты болашақ кепілі.

Бұл жерде әңгіме бизнес-жоба туралы. Әдетте, бастауыш сынып оқушылары жобаларды құруды және оны жүзеге асыруды білмейді. Ол үшін, ата-аналар мен мұғалімдері көмекке келеді. Өз ара жұмыла жасаған жобалар барысында, оқушылар кәсіпкерлік адамдардан айтарлықтай қаржылық және эмоционалдық шығындарды талап ететінін түсінеді. Сонымен қатар, балалардың өз уақытын тиімді ұйымдастыруға, ресурстарды дұрыс бөле білуге, сол саласы бойынша жаңа білімдерді үйренеді.

Психологиялық тұрғыдан дәлелденгендей, әрбір баланың бойында жобалық іс-әрекеттер арқылы ашылатын ішкі әлеуеті болады. Бастауыш мектеп пен білім беру жүйесінің мақсаты-әрбір балаға осы мүмкіндіктерді жасау. Осы қабылданғандарды анықтап және әрі қарай дамытуға деген дұрыс көзқарас болашақта балалардың табысты да, дарынды тұлғалардың қалыптасуына көп ықпалын тигізеді. Және қазіргі таңдағы жобалау іс-әрекетін ұйымдастыру осы мақсаттарға қол жеткізудің ең тиімді құралдарының біріне айналуға.

Сондықтан, жобалық іс-әрекеттерге баулу бастауыш сыныптан басталғаны өте дұрыс болады. Оқушылардың жобалық іс-әрекетінің нәтижесі кез-келген нәрсе болуы мүмкін: баспа басылымдарындағы мақалалар, мектеп аумағындағы абаттандырудағы ландшафт үлгісіне үлес қосуы және т.с.с., балалар үшін бұлардың барлығы бұрын жасамаған жаңалық болары айқын. Сонымен қатар, жобалық іс-әрекеттер кез келген пән бойынша сабақ іс-әрекетінің бір бөлшегі ретінде де орындала алады. Алайда, белгілі уақыт мерзімі бойынша даярланған жобалардың презентациялары мен жобаларды қорғаудың соңғы кезеңі, сабақтан тыс уақытта назар аударуды қажет етеді. Себебі:

-біріншіден, балалар өзін-өзі жаңа қырынан көрсетеді, оның алдында, білімнің бұрын зерттелмеген жаңа бөлігі ашылады;

-екіншіден, өзін-өзі тәрбиелеу сәттерін бастан кешіреді, өз уақытын жоспарлау, бекітілген кесте бойынша тапсырмаларды орындау, оларды жетекшісімен талқылау және т.с.с. жақсы қасиеттер қалыптасады;

-үшіншіден, өзін-өзі жүзеге асырады, оқушы өз қызығушылығы айналасындағы тақырыптарды таңдауға, оларды терең зерттеуге мүмкіншілік алады;

-әрине, төртіншіден жобаны қорғау сәтінде, оқушы өзінің коммуникативтілік, көшбасшылық қабілеттерін көрсетуге мүмкіндік алатын кезеңді басынан кешіреді.

Мектеп қабырғасындағы жобалық іс-әрекеттер дегеніміз не?

Оқушылардың жобалық іс-әрекеттері және ғылыми-зерттеу жұмыстары Қазақстан Республикасының білім беру стандартына сәйкес орындалып қана қоймау керек. Айтылғандар аясында оқушы-тұлғаның дамуы мен белсенді өмірлік ұстанымын қалыптастырудың берік негізі болып табылуы тиіс. Бастауыш сынып оқушыларының жобаларды әзірлеу барысындағы іс-әрекеттер нәтижесінде қалыптасатын дағдылары, олардың өмірлік ұстанымдарын болашақ анықтау үшін негіз болып қалануы тиіс.

Атап айтсақ, төмендегі табысқа жетелейтін дағдылар қалыптасады:

- жоспарлау;

-өзін-өзі ұйымдастыру;

-шығармашылық;

-топта жұмыс істеу дағдысы.

Өзіміз білетін оқу танымдық іс-әрекет, шығармашылық және ойын бастауыш мектептің қайталанбас құзыреттер мен дағдыларды дамыту үшін пайдаланатын негізгі құралдары болып табылатыны айқын.

Ал, жобалық іс-әрекеттерге жетелейтін жобалық әдіс оқушының алдына нақты әлеуметтік маңызды мақсаттар қойып және оны шешу жолдарын табуға жетелейді.

Жоба нәтижесін тыңдаушыларға да жеткізу ең маңызды мәселенің бірі болғандықтан, өз тарапымыздан, жобаны қалай ұсынамыз деген сұрақтарға жауап береміз. Оқушылардың жобаларын таныстыру үшін жаңа әдістерді қолдану маңызды.

Өзімізге белгілі Power Point форматындағы презентациядан басқа тағы бір әдіс бар-материалды стендте көрсету (мысалы, ол кәдімгі тақтада). Оның мазмұны инфографика және басқа визуалды мазмұн пішініндегі негізгі көріністерден тұрады. Бұл жерде әдеттегідей үздіксіз мәтіндер болмайды, слайдтарда баяндамашы мен аудитория үшін анықтамалық материалдар болуы дұрыс. Қабырғалық демонстрациядағы постерлер көмегімен ақпаратты анық көрсетуге және дұрыс қабылдануына қол жеткізеді.

Тағы маңызды мәселелердің бірі бастауыш сынып оқушылары үшін, жобалық іс-әрекет түрлерін білу. Төменде, заманауи мектептерде қолданыстағы жобалық жұмыстардың бірнеше форматтарына тоқталамыз.

Ғылыми жоба түрі және мазмұны мен қолданатын құралдары жағынан ғылыми жұмысқа жақын. Бұл жобаның өзгелерден нақты тұжырымдары мен өзектілігін тұжырымдауы арқылы ерекшеленеді.

Ақпараттық жоба-бұл зерттеу тақырыбына басылымдардағы жарияланымдар базасымен жұмыс, яғни ол туралы егжей-тегжейлі талдау.

Тәжірибеге бағытталған жобалар зерттеу нәтижелерін практикалық тексерумен аяқталады. Жобаның нәтижесі ретінде - техникалық өнім, кешендер және т.б. алынады.

Шығармашылық жобалар жүзеге асыру формалары бойынша шектелмейді. Бұл жобалар аясында әдетте, авторлар ең озық идеяларды дүниеге әкеледі.

Ойын жобасы-орындаушылар арасында рөлдерді бөлу қарастырады. Топтағы әрбір жобаға қатысушы өзінің «тапсырмасын» алады, соған сәйкес проблемалардың шешімін іздейді. Жоба нәтижесін көпшілік алдында көрсетеді.

Бұл жобалардың қайсысы болмасын мақсаттары мен нәтижелері айқын болуымен көрнекті болу керек. Мектеп қабырғасында жүзеге асырылатын бұл жобалардың әрқайсысының негізгі ортақ мақсаты жаңа білім алу болып табылады. Бұл жобаларды жүзеге асырудағы жобалық әдіс оқушылардың практикалық дағдыларды меңгеруіне де ықпал етеді.

Сондықтан да, жобалар арқылы оқушылар өз білімін «жанартады», міндеттер қоюды, шешімдерін табуға, оларды сипаттай білуге және қойған мақсаттарына жете білуге үйренеді. Сонымен қатар, зерттеулер мен жобалар оқушылардың сабақтан тыс жұмысының бір бөлігі де болуы мүмкін.

Мысал ретінде оқушылармен геометрияның қарапайым ұғымдарының біріне арналған «Сызықтар әлемі» жобасын қарастырамыз.

Жобаның типі-зерттеушілік, мақсаты-сызықтар туралы білімдерін кеңейту, жалпылау. Нәтижесінде сызықтар туралы жинақталған альбом ұсыну. Жоба төрт кезеңнен тұрады: жобаны түсіну; іс-әрекеттерін ұйымдастыру; іс-әрекеттерін жүзеге асыру; презентацияны даярлау және қорғау. Мұғалім әр кезеңдер бойынша оқушыларға бағыттаушы сұрақтар даярлайды, тапсырма береді. Мәселен бірінші кезең бойынша сызықтар неден басталады; суретте неше сызық көріп тұрсың; екі түзудің неше қиылысу нүктесі бар; екі сызықтың қанша қиылысу нүктесі болуы мүмкін; жабық қисық сызық сал; жабық қисық сынық сал. Екінші кезең бойыншада осыған ұқсас бағыттаушы сұрақтар қою арқылы іс-әрекеттерге жетелейді. Іс-әрекеттерді жүзеге асыру барысы әңгімелесу, кеңес берулер арқылы орындалады. Соңғы кезеңінде әр оқушыға альбомда жинақтаған материалдары бойынша сөйлеуге, ойларын қорғауға мүмкіндік беріледі.

Қорыта айтқанда, жобалық іс-әрекет бүкіл педагогикалық ұжым үшін жұмыстарының реттелген процесі десек те болады.

Әдебиеттер:

1. Алексеев, А. Г., Концепция развития исследовательской деятельности учащихся/ А. Г. Алексеев // Исследовательская работа школьников. – 2002. – №1 – С. 24-34.
2. Волков, Б. С. Психология младшего школьника / Б. С. Волков. – М.: Педагогическое общество России, 2002. – 128 с.

3. Волович, М. Б. Математика без перегрузок / М. Б. Волович. – М., 1991. – 142 с.
4. Воронцов, А. Б. Проектные задачи в начальной школе: пособие для учителя / А. Б. Воронцов, В. М. Заславский, С. В. Егоркина и др. // 3-е изд. – М.: Просвещение, 2011. – 176 с.
5. Голуб, Г. Б. Метод проектов как технология формирования ключевых компетентностей учащихся / Г. Б. Голуб, О. В. Чуракова // Брит. Совет, Деп. образования и науки Администрации Самар. обл. 2003. – 234 с.
6. Жомартова К.С. Бастауыш мектеп оқушыларының жобалық іс-әрекетін ұйымдастыру олардың танымдық қабілеттерін дамытудың факторы ретінде.//Білім айнасы газеті. Астана-2017.

УДК 373.2.026.6:796

ОРГАНИЗАЦИЯ РАБОТЫ ОБЪЕДИНЕНИЯ ПО ИНТЕРЕСАМ «АКВААЭРОБИКА» В УЧРЕЖДЕНИИ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ КАК ЭФФЕКТИВНОЕ СРЕДСТВО ФИЗИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ДЕТЕЙ

Берестова А.Г.

государственного учреждения образования «Дошкольный центр развития ребенка №1

г. Могилев, Республика Беларусь

akademya.detsnva@yandex.by

Один из главных аспектов работы в нашем дошкольном учреждении - поддержание и укрепление здоровья детей. На сегодняшний день одной из актуальных задач является разработка программы физкультурно-спортивной направленности, с целью объединения детей дошкольного возраста, обладающих общим интересом к физической культуре.

В нашем учреждении были созданы определенные условия для того, чтобы обучать детей плаванию. Учитывая большой интерес детей дошкольного возраста к занятиям плаванием, мы организовали объединение по интересам «Дельфинчик».

Аквааэробика – это популярное занятие для детей, будь они знакомы с плаванием или нет. Она предполагает выполнение физических упражнений в различных положениях тела, как горизонтальных, так и вертикальных на глубокой и мелкой воде [1].

В процессе занятий аквааэробикой образовательный процесс выстраивается на основе закономерностей физического воспитания; разностороннего гармонического развития личности; связи физической культуры и спорта с жизнью общества; оздоровительной направленности физического воспитания; непрерывности и систематичности занятий; чередования нагрузок и отдыха; постепенности наращивания развивающих, тренирующих воздействий; цикличности построения занятий; возрастной адекватности физического воспитания детей дошкольного возраста. Занятия по аквааэробике помогают развивать такие важные качества, как сила, выносливость, гибкость и ловкость. Они также имеют оздоровительный эффект на активно развивающийся организм ребенка.

Программа аквааэробики включает в себя следующие составляющие: пояснительную записку, типовой учебный план и содержание, предусматривающее прогрессивное усложнение. Эта программа предназначена для детей в возрасте от 4 до 7 лет.

Содержание занятий строится в порядке постепенного увеличения нагрузки, с учётом возрастных и индивидуальных особенностей детей. При повторении упражнений используются задания одного типа, но разного содержания. Используемые упражнения опережают имеющийся у детей в данный момент уровень умений и навыков, но индивидуальные данные каждого ребёнка могут внести свои коррективы. Каждое занятие по аквааэробике включает следующие компоненты: плавательные и физические упражнения под музыку; элементы танцевальных движений; различные эстафеты и игры на воде с оздоровительной направленностью. Занятия проводятся с учетом возрастных и плавательных способностей детей дошкольного возраста и только с теми, у кого нет медицинских противопоказаний. На занятиях также включается художественное плавание, комплексы плавательных упражнений, игры с предметами,

восстановительные упражнения и эстафеты на воде. Положительным является и тот факт, что занятия по акваэробике развивают у детей следующие навыки: задержку дыхания, погружение, всплытие, лежание, скольжение, работу рук и ног, а также правильное дыхание.

Для поддержания эмоционального состояния и успешного достижения поставленных целей, в своей работе с воспитанниками мы используем игровые методы обучения, так как игра является естественной потребностью ребенка.

Структура каждого занятия включает в себя: подготовительную часть, основную и заключительную. Подготовительная часть включает физические упражнения на суше и в воде, с использованием специального инвентаря. В основной части занятия проводится обучение акваэробике и обучение согласованным движениям, а также игры на воде. Заключительная часть предполагает расслабляющие упражнения, задания на расслабление и восстановление дыхания детей.

Вариативность занятий обеспечивается разнообразными физическими упражнениями в воде, упражнениями на силу, гибкость, растяжку и расслабление, а также упражнения, направленные на обучение спортивному плаванию.

Эмоциональность занятий акваэробикой достигается за счет музыкального сопровождения, использования элементов танца, образных упражнений, сюжетных композиций, отвечающих возрастным особенностям детей дошкольного возраста. Также включает ритмичные упражнения и композиции под музыку, упражнения на пластичность и выполнение согласованных движений. В качестве музыкальные композиции мы используем небольшие по продолжительности (3-4 минуты) произведения и легко воспринимаемые детьми дошкольного возраста. Они имеют умеренно-быстрый или умеренно-медленный темп с вариациями в скорости.

В результате занятий по акваэробике «Дельфинчик» реализуются следующие цели: улучшаются адаптивные возможности детей; развиваются их физические качества и навыки; формируются навыки, которые помогут детям в освоении новых видов деятельности, а именно физических упражнений в воде и др.

Таким образом, организация работы объединения по интересам «Акваэробика» в учреждении дошкольного образования является эффективным средством физического развития детей дошкольного возраста.

Список литературы:

1. Бережная, Г.В. Учимся плавать (от 3 до 4 лет) / Г.В. Бережная. – Минск: Адукацыя і выхаванне, 2019. – 112 с.

УДК 373.2'042:62-053.4

РАЗВИТИЕ КОНСТРУКТИВНЫХ СПОСОБНОСТЕЙ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА В ОБЪЕДИНЕНИИ ПО ИНТЕРЕСАМ «LEGO-ЦЕНТР»

Бирюкова Н. Е.

ГУО «Дошкольный центр развития ребенка № 1 г Могилева», Республика Беларусь

nata.natalib.biryukova@mail.ru

Современный ребенок – прирожденный конструктор, изобретатель, исследователь. Заложенные природой способности реализуются и совершенствуются в детском виде деятельности – конструировании, при котором работают оба полушария головного мозга одновременно, что влияет на разностороннее развитие личности ребенка. В процессе конструирования развиваются познавательные психические процессы детей дошкольного возраста (восприятие, мышление, воображение, внимание), формируются предпосылки учебной деятельности такие, как умение действовать по образцу, ориентироваться на правило и на способ действия. Использование в обучении современных образовательных конструкторов позволяет

детям удовлетворить естественное любопытство и любознательность, потребность в игре и в новых впечатлениях, стремление познать мир, свойства предметов. Деятельность с конструкторами в силу ее созидательного характера создает условия для формирования целеполагания и произвольной организации деятельности. В дошкольном детстве закладывается потенциал для дальнейшего развития конструктивно-модельной деятельности ребенка, что предопределяет успешность его творческой самореализации.

Современное развитие общества и уровень технических средств способствует разработке и успешному внедрению в педагогическую практику инновационных конструктивно-игровых технологий, направленных на повышение эффективности обучения, развития способностей детей, на создание развивающей среды. Особую популярность получила LEGO -технология, как система обучения с применением конструкторов LEGO.

Использование конструкторов LEGO в образовательном процессе – это вид моделирующей творческо-продуктивной деятельности. С его помощью трудные учебные задачи можно решить посредством увлекательной созидательной игры, в которой не будет проигравших, так как каждый ребенок и педагог могут с ней справиться. Лусс, Т. В. [1].

В государственном учреждении образования «Дошкольный центр развития ребенка № 1 г. Могилева» была разработана Программа объединения по интересам с повышенным уровнем «Лего-центр». Программа разработана на основе Кодекса Республики Беларусь об образовании (14.01.2022 № 154-3), типовой программы дополнительного образования детей и молодежи технического профиля, (Постановление Министерства образования Республики Беларусь от 06.09.2017 № 123). Реализация программы осуществляется в соответствии с требованиями постановления Совета Министров Республики Беларусь от 07.08.2019 № 525 «Об утверждении специфических санитарно-эпидемиологических требований».

При реализации программы используются формы организации обучения, рекомендованные исследователями З.Е.Лиштван, В.Г.Нечаевой, Л.А.Парамоновой: конструирование по образцу, модели, условиям, простейшим чертежам и наглядным схемам, теме, по замыслу. Цель программы- развитие интеллектуального, социально-нравственного и творческого потенциала личности обучающихся посредством образовательных Лего-конструкторов.

Программа предназначена для детей в возрасте от 3 до 6 лет, рассчитана на 3 года обучения. Образовательный процесс при реализации программы осуществляется с учетом возраста воспитанников, учета принципов работы с конструктором (последовательности (от простого к сложному); тематического планирования (модели конструируются в соответствии с тематическими блоками); наглядности (использование наглядности в соответствии с темой занятия); учета индивидуальных возможностей обучающихся в освоении конструктивных навыков Такой подход дает нам возможность разделить учебный материал на 2 уровня сложности (стартовый, базовый –для детей 3-4 лет) и начать работу с детьми с любого уровня, в зависимости от готовности детей к восприятию. А также не просто нацелить детей на обучение сложным способам крепления деталей, но прежде всего на создание условий для самовыражения личности ребенка.

Занятия проводятся в специально оборудованном помещении STEAM-центра, которое соответствует специфическим санитарно-эпидемиологическим требованиям и правилам пожарной безопасности.

Для качественной реализации программы используем образовательные конструкторы Lego Education.

Развивающие и воспитательные задачи являются неотъемлемой частью любого организованного образовательного процесса. Занятия имеют развивающий характер и при их системной организации становятся средством умственного развития детей и их творческого потенциала. Занятия по ЛЕГО-конструированию главным образом направлены на развитие изобразительных, словесных, конструкторских способностей. Все эти направления тесно связаны, и один вид творчества не исключает развитие другого, а вносит разнообразие в творческую деятельность. Каждый ребенок, участвующий в работе по выполнению

предложенного задания, высказывает свое отношение к выполненной работе, рассказывает о ходе выполнения задания, о назначении выполненного проекта.

Структура занятия предполагает включение нескольких форм организации детской деятельности: дидактическая игра; непосредственно образовательная деятельность (теория-объяснение способов действий педагогом, и практика-самостоятельная сборка детьми конструкций); ролевая игра с постройками, включая элементы испытаний конструкций, собранных детьми. Алгоритм занятия предусматривает: начало занятия, вводную часть, основную часть и завершение. Начало занятия строится на игровом зачине, то есть мы продумываем игровой сюжет, позволяющий нам, педагогам, заинтересовать воспитанников темой конструирования. А также предложением, побуждающим детей к конструированию. Например, девочки-куколки решили пойти в лес по грибы. Но после дождика куда-то исчезла дорожка. Игровой зачин к конструированию дорожки; Наступила зима. У Саши (кукла) много друзей. Он решил их порадовать и построить для них санки и т. д.

Центром нашей работы являются конструктивные умения, которые тесно взаимосвязаны с уровнем познавательного развития детей. Без знания сенсорных эталонов невозможно полноценное восприятие образа постройки, ее отдельных частей и свойств, а, следовательно, невозможно и успешное освоение конструктивных умений. Именно поэтому задачи сенсорного развития (Пример: Д/И «Найди свой гараж» Задачи: Формировать умения детей в распознавании формы (круг, квадрат, треугольник, прямоугольник и др.), цвета (красный, желтый, белый, зеленый и др.) величины (большие, маленькие) и пространственных положений (на, между, рядом и др.), мы выделяем в отдельную вводную часть. Это позволяет усилить педагогическое воздействие на сенсорное развитие воспитанников и охватить максимально возможное количество эталонов, с которыми ребята сталкиваются в процессе освоения конструктивных умений. Особое внимание мы уделяем задачам освоения детьми пространственных отношений между предметами. Перечень сенсорных эталонов цвета и форм соответствует цветам и формам деталей конструктора LEGO

В основной части занятия ребята осваивают основные конструктивные умения (учатся обследовать постройку или рисунок (схему) постройки и соотносить детали конструктора с их изображением; строить конструкции, соединяя детали между собой стопкой или внахлест, а также боковым соединением или через пластину, обеспечивая конструкции прочность; учатся видоизменять конструкцию. Дети учатся не только планировать работу, но и производить простейший анализ созданных построек, различать и называть детали конструктора. Сооружать новые постройки, на основе полученных ранее умений.

Подведение итогов работы на каждом занятии мы совмещаем с ролевой игрой. В процессе которой дети рассказывают о том, что и как они построили. Ролевая игра ориентирована на постройки детей и перекликается с игровым зачином начала занятия. Часто помогаем ребятам выделять и распределять роли в предлагаемых играх. Испытание постройки на прочность включаем в ролевую игру в качестве игрового действия.

Таким образом, конструктивная деятельность занимает значимое место в дошкольном воспитании и является сложным познавательным процессом, в результате которого происходит интеллектуальное развитие детей: ребенок овладевает практическими знаниями, учится выделять существенные признаки, устанавливать отношения и связи между деталями и предметами. У детей развивается крупная и мелкая моторика, дети овладевают умением **использовать** разнообразные конструкторы, создавая из них сооружения, как по предполагаемым рисункам, так и придумывая свои. Воспитанники достаточно хорошо овладевают устной речью, могут **использовать** речь для выражения своих мыслей, чувств и желаний, построения речевого высказывания в ситуации общения.

Литература:

1. Лусс, Т. В. Формирование навыков конструктивно-игровой деятельности у детей с помощью LEGO./ – Москва : «ЛитРес», 2009г.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА
ПОСРЕДСТВОМ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В
УЧРЕЖДЕНИИ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Внук Л.Б.

государственное учреждение образования «Дошкольный центр развития ребенка №1 г.
Могилева», Республика Беларусь

vnuk.71@yandex.by

В настоящее время наблюдается ускорение темпов развития в мировом сообществе, что требует быстрого обновления технологий во всех сферах жизни. Переход современного общества от индустриальной эпохи к эпохе информации показал то, что для человека важно не просто наличие знаний и образования, а развитие его ума, способностей, системы ценностей и мотиваций. Результативность перехода от знаниевой парадигмы к системно – деятельностной в образовании показала, что решающее значение имеет качество работы педагогических работников, их уровень овладения современными образовательными технологиями.

Педагогическая технология – это такое построение деятельности педагогического работника, в котором входящие в него действия представлены в определенной последовательности и предполагают достижения прогнозируемого результата с целью развития личности ребенка, внедрения лучших научных достижений в дошкольном образовании в практику работы [1, с.11].

Одним из основных направлений деятельности государственного учреждения образования «Дошкольный центр развития ребенка №1 г.Могилева» является совершенствование качества образовательного процесса, что предполагает внедрение современных педагогических технологий, которые способствуют интеллектуальному, творческому, нравственному и социальному развитию воспитанников. Воспитатели дошкольного образования активно внедряют в практику работы исследовательский метод обучения, метод проектов и др.

Исследовательский метод обучения предполагает освоение ребенком окружающего мира не путем получения готовой информации, а через ее «открытие», в активной деятельности, через собственный творческий поиск.

Для получения информации используются разные способы познания: «подумать», «спросить у другого человека», «посмотреть в книгах», «понаблюдать», «провести эксперимент», «посмотреть по телевизору», «получить информацию из компьютера», «спросить у специалиста», «позвонить специалисту» (методика И.А. Савенкова). Результаты детских исследований отражаются в тетради исследований, портфолио ребенка, в которой дети с помощью взрослого фиксируют интересные факты, вопросы, решения при помощи пиктограммного письма.

Это позволяет развить у воспитанников умение видеть проблемы, задавать вопросы, выдвигать гипотезы, умение давать определения понятиям, классифицировать, наблюдать, экспериментировать, делать выводы и умозаключения, структурировать материал, доказывать и защищать свои идеи. Исследования завершаются сообщениями детей о том, что нового они узнали из проведенного исследования.

Наши воспитанники ежегодно являются участниками и победителями конкурсов «На виду у всех», «Я - исследователь». Темы исследовательских работ определяются, исходя из интересов и познавательных потребностей детей, например, «Огонь-друг или враг?», «Чудо-свет, спасающий жизнь», «Почему стрелки часов идут слева направо?», «Моя удивительная Ахатина», «Такие знакомые незнакомцы», «Почему рыбы не тонут в воде?», «Почему море назвали Красным?» и др.

Эффективным методом реализации содержания учебной программы дошкольного образования является метод проектов. Преимущество метода проекта состоит в том, что

планирование и реализация образовательного процесса строится на активной исследовательской деятельности и социальной позиции воспитанников с учетом их индивидуальных интересов; в обучении применяется интегрированный подход в обучении.

В разных возрастных группах нашего учреждения реализовывались проекты по гражданскому и патриотическому воспитанию «Мой детский сад», «Самый лучший город на земле», «Моя семья», «Белорусская народная игрушка», «Природа родного края», «Праздники и традиции», «Беларусь спортивная», «Наша родина – Республика Беларусь» и др. Все участники образовательного процесса: педагогические работники, дети и их родители принимали активное участие в проектной деятельности в равной степени. Вначале проекта детям предлагается «Модель трёх вопросов» (Что знаем? Что хотим узнать? Как узнать?), все идеи наглядно фиксируются.

Интересным для воспитанников было узнать, люди каких профессий работают в детском саду? Как дети могут помогать в семье родителям? В какие игрушки играли наши бабушки? Как и где занимаются спортом люди в Республике Беларусь? Планы проектов реализовывались в разных видах деятельности: игровой, познавательной практической, общении, художественной. Взрослый направляет поиск и сбор информации по теме проекта. Дети объединяются в рабочие группы, совместно распределяют, кто какой материал будет готовить.

На занятиях педагоги использовали средства проблемно-игровой технологии: проблемные ситуации и вопросы, дидактические игры, упражнения, творческие задания: «Посмотри на мир чужими глазами», «Напиши письмо детям других стран»; «Мои друзья», «Путаница», «Собери посылку», «Волшебный стул», «Ласковые дети», «Фотографы», «Переводчики», «Путешествие по глобусу и карте» и др.

Вместе с родителями воспитанников педагогические работники создавали развивающую предметно-пространственную среду, которая стимулировала и обеспечивала познавательную активность детей дошкольного возраста. По теме проектов были приобретены сказки народов мира, карты мира, глобус; комплекты «География, или Большое путешествие», «Костюмы народов мира», «Флаги и гербы», энциклопедия «Мир на ладошке», «Достопримечательности разных городов», игры «Вся Беларусь», «С чего начинается Родина», которые знакомят детей с многообразием народов мира, их историей и культурой. По мере продвижения в темах проектов вся собранная информация отражалась на «информационном поле»: рисунки детей, схемы, картинки, кроссворды, плакаты, что позволяло детям легко ориентироваться в информации. Полученные представления отражались в продуктивных видах деятельности на темы: «Дружат дети всей Земли», «Пусть всегда будет солнце», «Я и мир вокруг меня», «Пять колец Олимпиады», «Мои друзья на Севере и Юге» и др.

Также в учреждении реализовывались проекты по безопасности жизнедеятельности: «Безопасность в природе», «Безопасные игры», «Мы – пассажиры, мы – пешеходы», «Безопасность во дворе», «Безопасность дома»; проекты поликультурного воспитания «Мы такие разные», «Олимпиада собирает друзей», «Дружат дети всей планеты», «Доброта спасет мир», «Сказки народов мира» и др.

Участие в проектной деятельности стимулировало каждого ребенка проявлять инициативу, активность, самостоятельность, предоставило возможность для творческого применения полученных знаний, развивало умение согласовывать свои действия с действиями сверстников и достигать результатов.

Таким образом, использование педагогических технологий позволит поднять на качественно новый уровень образовательный процесс в учреждении дошкольного образования, повысить познавательную мотивацию детей дошкольного возраста.

Литература:

1. Современные педагогические технологии в образовательном процессе учреждения дошкольного образования : учеб.-метод. пособие / сост. В. Н. Шашок [и др.] ; под. общ. ред. В. Н. Шашок. – Минск : АПО, 2019. – 123 с.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ЛОГИКАЛЫҚ ЕСЕПТЕРІН
ШЕШУДІҢ КЕЙБІР ӘДІСТЕРІ.

Джакипова Ж.М., Сейлова З.Т.

Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қызылорда қ., Қазақстан Республикасы
zhadon_91@mail.ru

Оқу қызметі барысында бастауыш сынып оқушылары үшін логикалық есептерді шығара білу, олардың бойында математикалық ойлаудың көптеген сапалық қасиеттері қалыптасады: икемділік, сыншылдық, тұлғалық және парасаттылық. Бұл қасиеттердің дұрыс қалыптасуы үшін, логикалық есептерді шығарудың әр түрлі және тиімді тәсілдерін үйрету мұғалімнің оқу процесіндегі тікелей рөлінің маңыздылығын білдіреді.

Сондықтан, логикалық есептерді шығарудың іс-тәжірибемізде қолданып жүрген кейбір әдістерімен бөлісуді жөн көрдік.

Инвариант немесе өзгермейтін, жалпылама қасиетті танып, есеп шешуге қолданудың маңызы зор. Бұл тәсілді қолдану арқылы күрделі, логикалық мағыналы көптеген есептерді оңай шешу мүмкіндігін аламыз. Төменде осы тәсілді қолданып, бірқатар есептерді шешу жолдарын көрсетеміз.

№1 есеп. Көгалда қояндар мен тауықтар жайылып жүр. Олардың басы 30, аяғы 92 болса, онда неше қаз, неше қой болғаны?

Шешуі: қоян мен тауықтардың аяқтарындағы ортақ қасиет олардың екеуінде де артқы екі аяқ болатындығында. Олай болса, барлық саны 30 болатын, қоян мен тауықтардың артқы аяқтарының саны $30 \cdot 2 = 60$ болады. Ал, қалған аяқтар саны $92 - 60 = 32$ алдыңғы аяқтар $32 : 2 = 16$ қоянның аяқтары екенін табамыз.

Есептеудің бұл қарапайым әдісін, математикалық әдістер-тәсілдермен ұштастыра үйретудің маңызы зор. Мысалы кестелік әдісті (1-кесте) пайдалануға болады:

1-кесте. Кестелік әдіс

	Саны (басы)	Аяқтарының саны
қояндар	а	$a \cdot 4 = 4a$
тауықтар	30-а	$(30-a) \cdot 2 = 60-2a$
Барлығы	30	$4a + 60 - 2a = 92$

$4a + 60 - 2a = 92$ теңдеуін құрып а-ның мәнін әр түрлі әдістермен тауып алуға үйретуге болады. Мысалы, 2-3 сынып оқушылары үшін бұл теңдеуді шешу іріктеу әдісін қолдану оңтайлы, яғни а-ның орнына теңдеуді тура тепе-теңдікке айналдыратын сандарды іздеу арқылы орындай алады.

Немесе, $4a + 60 - 2a = 92$ теңдеуін

$4a + \underline{60} - 2a = \underline{60} + 32$ немесе

$4a - 2a = 32$, мұнан

$2a = 32$, $a = 16$ екенін аламыз.

№2 есеп. Әкесі 29 жаста, баласы 8 жаста, баласы неше жасында әкесінен екі есе кіші болады?

Шешуі: Бұл есепті шешуде де ортақ заңдылық (инвариант) жыл сайынғы кімнің жасы болса да, 1-ге артып отыратындығы. Осыдан келіп, қарапайым есептеу тәсілін аламыз:

Әкесі мен баласының жастарының өсуін көрсететін сандар тізбегінен есеп шартын қанағаттандыратын (2-кестеде) сәйкес сандарды табамыз:

2-кесте. Әкесі мен баласының жастарының өсуін көрсететін сандар тізбегі.

жылы											0	1	2	3
ке	9	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	0	1	2
ала			0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	0	1

Кестеден 13 жылдан кейін әкесі 42, баласы 2-де болатынын көреміз. Осыдан, $42:21=2$ болатынын көруге болады.

Дәл, осы есепті әдеттегідей математикалық әдіспен шешуге (3-кесте) болады.

3-кесте. Математикалық әдіс кестеге бейнеленген.

	Қазіргі жасы	X-жылдан кейінгі жасы
Әкесі	29	$29+x$
Баласы	8	$8+x$

Бұдан $29+x=(8+x)*2$ теңдеуін құрып 2-3 сынып оқушылары үшін, теңдеуді іріктеу әдісімен шеше аламыз. Ал, 3-4 сынып оқушылары үшін, $29+x=16+2*x$

$$\underline{16+13+x=16+x+x} \text{ мұнан}$$

$$x=13 \text{ немесе}$$

$$29+13=42, 8+13=21 \text{ жаста болатынын табу қиын емес.}$$

№3 есеп. Төрт санның қосындысы 58. Бірінші санға бірді қосса, екінші саннан екінші азайтса, үшінші санды үшке көбейтсе, төртінші санды төртке бөлсе бірдей сандар пайда болады. Алғашқы төрт санды тап.

Шешуі: бұл есепті шешуде басшылыққа алатын инвариант төрт санға амалдар қолданғанда бірдей сандар шығатындығы және олар бір және екі таңбалы сандар деп болжай аламыз.

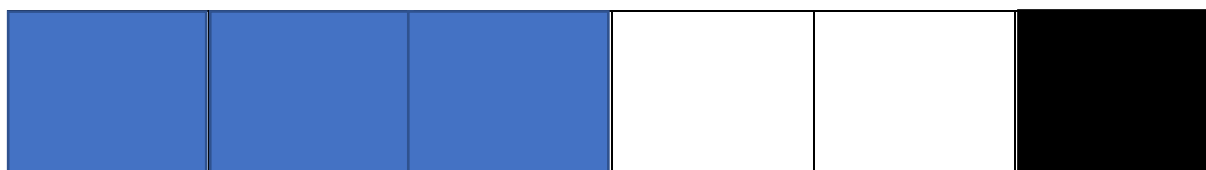
Бұл жолмен шешу үшін, төрт санға амалдар қолданғаннан кейінгі сандарды болжап білуге болады. Бұл сан I және II сандарда бір реттен және IV санда төрт рет барлығы 6 рет есептелінеді, сонда $58 + 6=9(4)$. Демек болжамды сан 9. Дұрыстығын оңай тексеруге болады. $I+1=9$; $II-2=9$; $III*3=9$; $IV:4=9$. Сонда $I=8$; $II=11$; $III=3$; $IV=36$ және $8+11+3+36=58$. Жоғарыдағы есептерге ұқсас, берілген есепті математикалық әдіспен де шығаруға болады.

Келесі қрастыратын әдіс, фигуралармен олардың бөліктерін пайдаланып есептерді шешу әдісі. Мысал ретінде бірнеше есептер қарастырамыз.

№4 есеп. Арыстан қойды жеке өзі 2 сағатта, қасқыр 3 сағатта, ит 6 сағатта жеп тауысады. Егер үшеуі бірігіп жесе, бір қойды неше сағатта тауысады?

Шешуі:

Қойдың шамасы ретінде $1*6$ өлшемді тіктөртбұрышты аламыз. Оны тең 6 бөлікке бөлеміз, сонда арыстан қойдың жартысын, яғни 3 бөлігін (көкпен боялған), қасқыр үштен бірін (ақ түсті бөлігі), немесе екі бөлігін, ит алтыдан бірін немесе 1 бөлігін (қарамен боялған) жейді. Демек, үшеуі бірігіп бір қойды, яғни 6 бөлікті 1 сағатта жеп тауысады (1-суретте).

1-сурет.

Үшінші бір қарастыратын әдіс сан және цифрдың қасиеттерін қолдану әдісіне төмендегі мысал арқылы түсіндіреміз.

№5 есеп. 0;1;2;5 цифрлары арқылы әр түрлі неше үш таңбалы сан құрастыруға болады?

Шешуі: үш таңбалы сандардың жүздіктері 1;2;5 цифрлары арқылы жазылады, сондықтан төрт мүмкіндіктен үш мүмкіндік бар. Ал, әрбір цифр үшін барлық мүмкіндіктер саны 16. 0;1;2;5 цифрлары ондықта, бірлікте барлық төрт мүмкіндікті алады. Барлық пайда болатын 16 санды бір цифр үшін жазып шығуға болады. Цифрлар саны 4-у болғандықтан барлық сан 64 болады, 0 цифрының жүздікте бола алмайтындығын, яғни мүмкін болатын 16 санды ескерсек, онда барлығы $64-16=48$ сан пайда болады.

Бұл бағытта көптеген есептер келтіруге болады. Логикалық есептерді шығарудың көрсетілген әдістерден басқа да стандартты емес әдістері туралы айта беруге болады. Алайда нақты осылай шығару жолдарымен айқындалған жұмыстар өте аз.

Қазіргі таңда бастауыш сыныптағы сыныптан тыс оқу сағаттарына, вариативті оқу бөлігіне ерекше көңіл бөлінуде. Сондықтан бұл бағыттағы зерттеулерді жалғастыра беруге болады. Жоғарыдағы қарастырылған есептерді бастауыш сынып мұғалімдері іс-тәжірибелерінде қолдана алады.

Әдебиеттер:

1. Дик Н.Ф. 1000 олимпиадных заданий по математике в начальной школе. Учебно-методическое пособие. Серия начальная школа. Издательство: Феникс, 2011.-288 с.

2. Сейлова З.Т. Сиқырлы квадраттар./»Шоқан тағылымы-11» Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары. Көкшетау, 2006.-32.-36 б.б.

3. Сейлова З.Т. Санның 7-ге бөлінгіштік қасиеттерін есеп шығаруда қолдану.//Алгоритм журналы.-Алматы: Рауан баспасы, 2006.-№2

4. Сейлова З.Т. The golden ratio./ С.Сейфуллиннің 125 жылдығына арналған «Сейфуллин оқулары – 15: Жастар, ғылым, технологиялар: жаңа идеялар мен перспективалар» атты халықаралық ғылыми-теориялық конференциясының материалдары.-Астана: С.Сейфуллин ат. ҚАТУ, 2019. – 1 бөлім. – 153-156 б.

5.Күшәй Т. Логикалық математика және ой дамыту. Оқу-әдістемелік құрал. Астана, 2014.- 103 б.

ӘОЖ 373.3: 37.016: 51: 37.026.6: 378.245.2

МАТЕМАТИКАДАН БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТАНЫМДЫҚ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ.

Есенбек Л.К., Сейлова З.Т.

Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қызылорда қ., Қазақстан Республикасы
lilesenbek@mail.ru, stsoias62@mail.ru

Жалпы шығармашылық тапсырмалар оқушылардың кеңістіктік ойлауын, шығармашылық қабілеттерінің дамуына бағытталады. Шығармашылық сипаттағы тапсырмалардың ерекшелігі сол, тіпті әлсіз оқушылардың өзін қызықтыруға, оқуға, жаңа нәрселерді үйренуге деген ықыласын дамытып, оқушының үлгерімі жақсарады, бұл мұғалім жұмысы үшін жақсы көрсеткіш.

Бастауыш сыныптарда ойын элементтері маңызды орын алады, ойын элементі арқылы оқушылар жаңа материалды меңгеруге деген қызығушылығы жоғарылайды. Дегенмен, ойын элементтері сауыққа айналмау керек, себебі математикалық білімді дерексіздендіру арасындағы қиындықтар туындауына әкеліп соғады. Сондықтан ойын элементтері математиканы оқытуда педагогикалық шарттардың бірі ретінде қарастырылуы керек.

Әдетте әдістемелік әдебиеттерде математикаға қызығушылығын арттыру ұғымының қалыптасқан анықтамасы жоқ. Сондықтан, бұл тұжырымды зерттеу үшін, оны қандай да бір түсінік ретінде ажыратып айтуымыз қажет. Мысалы сөз тіркестері көрсетіп отырғандай бұл іс-

әрекеттерді білдіреді. Осыған байланысты, математика сабағына деген қызығушылығын артыратын іс-әрекеттер тізбесін айқындап алғанымыз орынды болар. Солардың кейбірін тізіп көрсетейік:

-біріншіден қызығушылық ішкі және сыртқы факторларға тікелей байланысты;

-екіншіден қызығушылық тудыратын материалдар әдетте, үш топқа бөлінеді:

1.сыртқы формасының тартымды болуы;

2.мазмұнының тартымдылығы;

3.сыртқы формасы және мазмұнының тартымдылығы.

-үшіншіден қызығушылық материалдарының бағдарламалық материалға тікелей қатысы болуы керек.

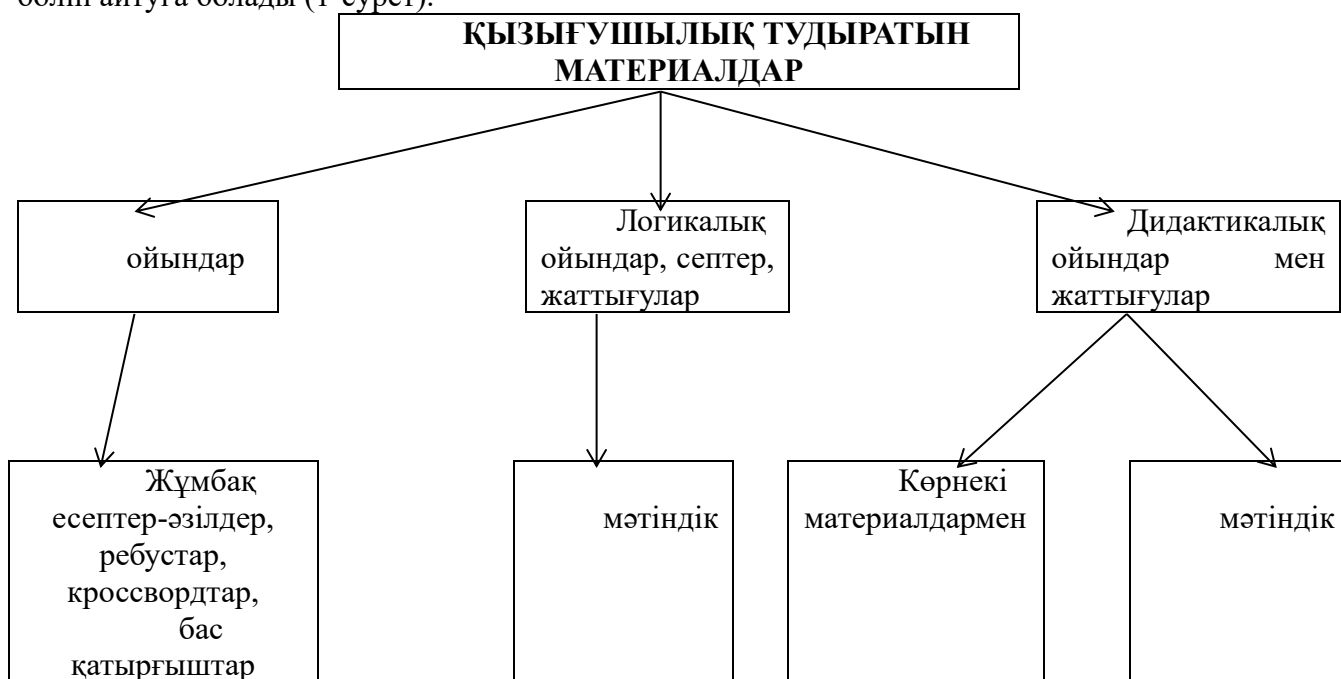
Сондықтан, ойын элементтері сипатындағы материалдар мен тапсырмаларды жіктеу барысында, олардың білім беру ойындары ұғымына сәйкес болуы көзделгені дұрыс, яғни оқу пәнімен байланысы және оқушылардың психикалық әрекетіне әсері..

Математикаға деген қызығушылықты қамтамасыз ету үшін, ұйымдастыратын іс-әрекеттер көру қабілетін арттырып, ойды белсендіріп, шығармашылық жұмыстарға ынтасын ояту керек.

Осыған орай дидактикалық материалдар: оқу материалының мазмұнына сәйкес (қызықты фактілер тарту арқылы және т.б.) арнайы жұмыс формаларын (ойындар, дәстүрлі емес сабақтар) ұйымдастыру арқылы жасалады.

Математикалық материалды қызықты ететін тағы да жұмбақ, қарапайым басқатырғыш, логикалық жаттығуларды орындау, ойын элементтері бар есептер сияқты түрлерін қарауға болады.

С-әрекеттер логикасына сүйене отырып, математикаға қызығушылық тудыратын 3 топты бөліп айтуға болады (1-сурет).

1-сурет. – Математика сабағында қолданылатын қызығушылық арттыратын тапсырмалар түрлері

Ойындар: жұмбақтар, әзіл есептер, ребустар, сөзжұмбақ, лабиринт т.б. мазмұны жағынан қызықты, формасы жағынан тартымды, шешімдерінің ерекшелігімен, нәтижесінің ғажаптылығымен ерекшелінеді. Мысалы, басқатырғыштар арифметикалық (сандарды болжау), геометриялық (қағазды кесу, сымды ию) түрлерінде болуы мүмкін.

Ал, дидактикалық ойындар-бастауыш сынып оқушыларының психикалық белсенділігін дамытады, таным процесіне деген қызығушылықтарын оятатын құрал. Ол кез келген оқу материалын қызықты етіп жеткізуге көмектеседі.

Бастауыш сыныптың математика сабағын ойындарсыз, қызықты тапсырмаларсыз, жұмбақтарсыз елестету мүмкін емес. Солардың бірі математикалық кроссворд. Математикалық кроссворд. Кроссворд (ағылшын. cross-word: cross – кесе-көлденең және word – сөз) – сұрақтарының жауаптарын тік және көлденең жолдарға қиылысуында сәйкестік орнайтындай етіп, әріптермен толтыруды көздейтін бас қатыру есебі.

Есеп. Кроссвордты шешіңіз (4 – сынып үшін, 2-сурет).

Көлденеңінен: 2. Математикалық амал белгісі. 3. Бір немесе бірнеше цифрлардан тұратын жазу. 6. Ұясын дұрыс алтыбұрыштардан құратын қандай жәндік? 7. Екі нүктені қосатын түзудің бөлігі. 9. Сіріңке қорабы. 11. Математикалық амал. 12. Егер қандай да фигура қабырғасы 1 см p квадраттардан тұратын болса, онда оның ...-ы p см².

Тігінен: 1. Ойлау мен есептеу арқылы орындалатын жаттығу. 2. Жазықтықтың қиылыспайтын түзулері. 4. Бүтін оң сан. 5. 18 саны 9 санынан екі ... артық. 7. МАтематикалық амал. 8. Ұзындықтың өлшем бірлігі. 10. Британ аудан өлшем бірлігі.

Жауабы: Көлденеңінен: 2. Плюс. 3. Сан. 6. Ара. 7. Кесінді. 9. Параллелепипед. 11. Бөлу. 12. Аудан. Тігінен: 1. Есеп. 2. Параллель. 4. Натурал. 5. Есе. 7. Көбейту. 8. Метр. 10. Акр.

1				2					
3		4					5		
			6			7			
								8	
9									
									10
11									
				12					

2-сурет – Кроссворд

Сонымен бірге математикалық материалды қызықтырудың рөлін балалардың жас ерекшеліктерін және жан-жақты дамыту мен тәрбиелеу міндеттерін ескере отырып анықтау керек:

- ақыл-ой қызметін белсендіру;
- математикалық материалға қызығушылықты арттыру;
- балаларды қызықтыру;
- математикалық түсініктерін тереңдету және ақыл-ойын кеңейту;
- алған білімдері мен дағдыларын бекіту;
- оларды басқа әрекеттерде қолдануға жаттықтыру.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Актуальные вопросы формирования интереса в обучении/под ред. Г. И. Щукиной. – М.: Просвещение, 2007. – 176 с.
2. [Бесова М.А.](#) Познавательные игры младших школьников: методика, технологии и практика: учеб.-метод. пособие для учителей начальных классов и воспитателей/ М. А. Бесова – Минск: ИВЦ Минфина, 2005. – 196 с.
3. Истомина Н. Б. Активизация учащихся на уроках математики в начальной школе / Н. Б. Истомина. – М.: Просвещение, 2006. – 212 с.
4. Капустина Н. Г. Познавательные интересы младших школьников. //Начальная школа плюс, до и после. – 2005. – №2. – С. 7–11.

5. Сухих И. Г. Веселая математика: 1500 головоломок для математических олимпиад, уроков, досуга: 1–7 класс / И. Г. Сухих. – М.: ВАКО, 2003. – 187 с.
6. Сухих И. Г. 200 школьных кроссвордов: 1–2 класс / И. Г. Сухих. – М.: ВАКО, 2002. – 145 с.

УДК 37

ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ ЧЕРЕЗ СИСТЕМУ УПРАЖНЕНИЙ

Жукова Л. Н. Ефимик М.Н.,

КГУ «Гимназия имени Шакарима», г. Караганда

Изменения в мировой экономике, породившие необходимость приспособления к конкурентной экономической среде, обострили проблемы качества образования, поскольку «образовательный интеллект» населения рассматривается важнейшим стратегическим ресурсом государства.

Образовательный интеллект является ключевым индикатором качества образования, так как именно через призму образовательных результатов рассматривается эффективность образовательной политики страны и определяется необходимость реформ в системе образования и их темпов. Именно результаты международных исследований PIRLS, TIMSS, PISA служат целевыми показателями качества образования страны, которые отражены в Государственной программе развития образования и науки Республики Казахстан на 2020 - 2025 годы от 27 декабря 2019 года №288 [1].

Основой высокого уровня математического образования на разных ступенях обучения является математическая грамотность подрастающего поколения. Поэтому обеспечение математической грамотности школьников ориентировано на развитие компетентностей, способствующих реализации концепции «образование через всю жизнь».

Каждый учитель математики сталкивается в процессе своего преподавания с вопросом, который при изучении нового раздела задают ученики во всех классах «Где мне это пригодится?». И в старших классах эта проблема встает более остро и зачастую сложно найти практическое применение новому материалу. Данная проблема усугубляется тем, что учащиеся обладают низким уровнем чтения и анализа чертежей, графиков, и не видят как явно, так и неявно заданные условия на готовых чертежах.

По этой причине нами была выбрана именно эта тема для исследования. Обобщая полученные выводы и понимая, что учителя дают сильные предметные знания, но не учат применять их в реальных, жизненных ситуациях. Мы стали реализовывать на практике поставленные цели по развитию функциональной грамотности учащихся нашей гимназии, через чтение графиков и решение задач на готовых чертежах с практическим применением.

Так в 5 классе при повторении действий с натуральными числами в 1 четверти учащимся предлагается провести действия с натуральными числами, но предварительно, прочитав информацию из таблицы.

Задание: Алия решила приготовить салат «Оливье». Для этого написала список продуктов и их количество. После исследования цен в супермаркетах составила таблицу, куда выписала диапазон цен по каждому наименованию. Определите, в каком супермаркете Алие экономично сделать закуп продуктов?

	Смол	Гри	Астыкжа	Магну	Кенмарке
	л	н	н	м	т
Колбаса (1 штука)	1050	980	1160	1200	1000

Соленые огурцы (1 банка)	180	180	175	190	170
Картофель (1 кг)	110	125	90	120	130
Горошек консервированный (1 банка)	180	180	175	190	170
Яйца (10 штук)	280	300	290	260	270

А в 6 классе дается задание, выполнив которое, еще нужно провести с ним математический расчет.

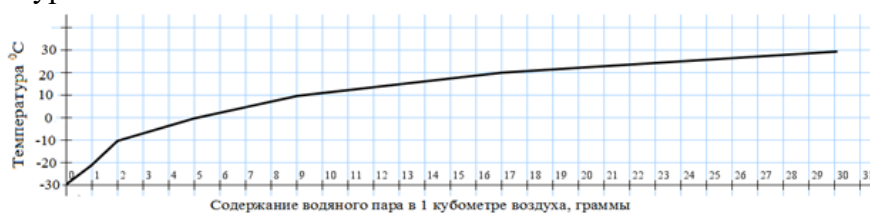
Задание: Даны функции $f(x) = 3,5x + 6$ и $g(x) = 8/(x-1)$

Графа А	Графа В
$f(-1)$	$g(5)$

1) Значение в графе В на 0,5 меньше	3) Значение в графе В больше на 5
2) Значение в графе А на 2 меньше	4) Значения в графах А и В равны

Или найти необходимое число из графика и использовать его при расчетах.

Задание: На графике указано содержание водяного пара в 1 м³ воздуха при разных температурах:

Графа А	Графа В
Содержание водяного пара при 0°C	3 грамма

1) Значение графы А на 3 больше	2) $A = B$
3) $A > B$	4) Значение графы В на 2 больше

Главное отличие в конкретизации понятия математической грамотности связано с отличиями между умениями и способностями. Но, несмотря на это существенное отличие, толкования понятия математической грамотности имеют одинаковый главный признак — готовность человека применять математику в различных ситуациях, связанных с жизнью.

Состояние математической грамотности учеников оценивалось группой показателей. Один из этих показателей характеризовал уровень развития “математической компетентности”. Математическая компетентность определяется в исследовании как “сочетание математических знаний, умений, опыта и способностей человека”, которые обеспечивают решение разных проблем, нуждающихся в применении математики.

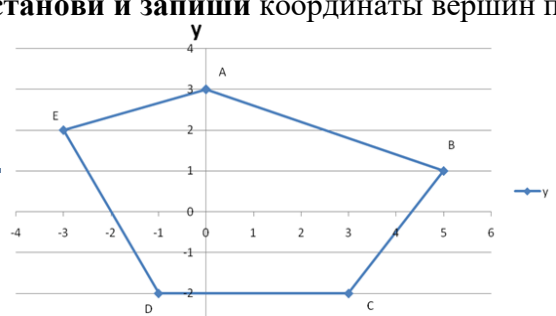
Принято три уровня математической компетентности: уровень воспроизведения, уровень установления связей, уровень рассуждений.

Задания для понимания и запоминания используются на первом этапе обучения и широко распространены в настоящей практике. Задания, предназначенные для развития мышления более высокого уровня, это те, при выполнении которых ученики анализируют, делают выводы, оценивают, творят. Такие задания используются в настоящей практике реже, хотя эти навыки мышления очень важны для учащегося.

Например, при изучении темы «Функция» 8 класс, задания можно разбить в следующем порядке.

1	Знание	Определи сходства и различия между графиками функций $y = x^2$, при $x \geq 0$ и $y = \sqrt{x}$
2		Вспомни свойства функции $y = x^2$ и сравните их со свойствами функции $y = \sqrt{x}$.
3	Понимание	Проиллюстрируй, как располагаются графики функций описанных выше относительно прямой $y=x$ (на одной координатной плоскости)?
4	Применение	Руководствуясь правилом построения графика функции $y = \sqrt{x}$ построй график функции $y = -\sqrt{x}$. Как они расположены?
5	Анализ	Проанализируй, как изменится значение функции $y = 1 - \sqrt{x}$ при возрастании значения аргумента.
6	Синтез	Напиши зависимость: А) радиуса круга r от его площади S ; Б) длины ребра a куба, от площади его полной поверхности.
7	Оценка	Оцени степень точности решения уравнения $\sqrt{x} = 3 - x$ графическим способом от арифметического способа.

Тема «Координатная плоскость», 6 класс

1	Знание	Вспомни и запиши: как называются координаты точки на координатной плоскости, как называются горизонтальная и вертикальная координатные прямые. Определить и записать порядковые номера координатных четвертей, знаки абсцисс и ординат в каждой четверти.																										
2	Понимание	Проиллюстрируй, как записываются координаты точки и отмечаются на координатной плоскости собственным примером.																										
3	Применение	<p>Установи и запиши координаты вершин пятиугольника.</p> 																										
4		<p>Примени программу Excel для построения фигуры по заданным координатам, предварительно использовав знания по решению уравнений.</p> <table border="1" data-bbox="638 1702 1197 2038"> <tr> <td>$3x+5=8x-15$</td> <td>$x=$</td> <td>$(x, 0)$</td> </tr> <tr> <td>$3x+16=8x-9$</td> <td>$x=$</td> <td>$(x, 4)$</td> </tr> <tr> <td>$4+25y=6+24y$</td> <td>$y=$</td> <td>$(2, y)$</td> </tr> <tr> <td>$4(x-3)-16=5(x-5)$</td> <td>$x=$</td> <td>$(x, 3)$</td> </tr> <tr> <td>$5x+27=4x+21$</td> <td>$x=$</td> <td>$(x, 0)$</td> </tr> <tr> <td>$4(3+2y)+30=2(3-2y)$</td> <td>$y=$</td> <td>$(-3, y)$</td> </tr> <tr> <td>$3(4x-8)=3x-6$</td> <td>$x=$</td> <td>$(x, -2)$</td> </tr> <tr> <td>$1-5(1,5+x)=6-7,5x$</td> <td>$x=$</td> <td>$(x, -4)$</td> </tr> <tr> <td>$3(5-x)+13=4(3x-8)$</td> <td>$x=$</td> <td>$(x, 0)$</td> </tr> </table> <p>Ввести данные в Excel → Рисунок</p>	$3x+5=8x-15$	$x=$	$(x, 0)$	$3x+16=8x-9$	$x=$	$(x, 4)$	$4+25y=6+24y$	$y=$	$(2, y)$	$4(x-3)-16=5(x-5)$	$x=$	$(x, 3)$	$5x+27=4x+21$	$x=$	$(x, 0)$	$4(3+2y)+30=2(3-2y)$	$y=$	$(-3, y)$	$3(4x-8)=3x-6$	$x=$	$(x, -2)$	$1-5(1,5+x)=6-7,5x$	$x=$	$(x, -4)$	$3(5-x)+13=4(3x-8)$	$x=$
$3x+5=8x-15$	$x=$	$(x, 0)$																										
$3x+16=8x-9$	$x=$	$(x, 4)$																										
$4+25y=6+24y$	$y=$	$(2, y)$																										
$4(x-3)-16=5(x-5)$	$x=$	$(x, 3)$																										
$5x+27=4x+21$	$x=$	$(x, 0)$																										
$4(3+2y)+30=2(3-2y)$	$y=$	$(-3, y)$																										
$3(4x-8)=3x-6$	$x=$	$(x, -2)$																										
$1-5(1,5+x)=6-7,5x$	$x=$	$(x, -4)$																										
$3(5-x)+13=4(3x-8)$	$x=$	$(x, 0)$																										

5	Анализ	Проанализируй: является ли полученная фигура симметричной. Если да, то распознать, к какому виду симметрии она относится и записать свои доводы.
6	Синтез	Спроектируй задание по схеме. Задание: Точки $A(m;n)$, $B(p;q)$ и $C(s;t)$ лежат в разных четвертях прямоугольной координатной плоскости. Абсциссы и ординаты точек определите из условий: $1,2m = -6$; $\left(-1\frac{3}{7}\right); p = \left(-\frac{5}{7}\right)$; $-1,72-s = -3,72$; $\frac{n}{5} = \frac{21}{35}$; q на 50% больше p ; $ t = 1$. Построить точки A , B , C на координатной плоскости.
7	Оценка	Аргументируй выбор координаты t , выполненного задания и дострой фигуру до логического завершения

Подводя итог, отметим, главная цель обучения научить учащихся добывать знания, умения, навыки и применять их в практических ситуациях. А также воспитать человека, умеющего анализировать прочитанное, самостоятельно оценивать факты, явления, события и на основе полученных знаний формировать свой взгляд на мир. Ученику важно знать, в какой области те или иные знания могут ему пригодиться, а применение полученных знаний к конкретной задаче, с представлением применимости её в жизни даёт глубокое понимание предмета.

Литература:

1. Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2020 - 2025 годы №988 от 27 декабря 2019 года
2. Алексахина И.Ю., Абдулаева О.А., Киселев Ю.П. «Формирование и оценка функциональной грамотности учащихся»/ Учебно-методическое пособие, Санкт –Петербург, Каро -2019 г, 160 с
3. Богданова Ю. Н., Хасенов А. К., Темирова Д. М., Балыкова Б. Ж. «Как развить функциональную грамотность учащихся 8 класса через чтение графиков и решение задач с практическим применением на готовых чертежах?» — Молодой ученый. — 2017. — № 18.1 (152.1). — С. 9-12

УДК 373.2.016:004.42

РАЗВИТИЕ ОСНОВ ПРОГРАММИРОВАНИЯ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА В ОБЪЕДИНЕНИИ ПО ИНТЕРЕСАМ "РОБОТОТЕХНИКА"

Калиновская В.М.

Государственное учреждение образования «Дошкольный центр развития ребенка №1 г. Могилева», Республика Беларусь

akademya.detstva@yandex.by

В соответствии с Кодексом Республики Беларусь об образовании дошкольный центр – это вид учреждения дошкольного образования, который реализует образовательную программу дополнительного образования детей и молодежи по нескольким профилям с изучением образовательных областей на повышенном уровне. Повышенный уровень образовательных областей – это изучением содержания образовательной области, темы, которое включает в себя базовый уровень, с углублением их содержания.

Образовательный процесс при реализации программы дополнительного образования детей и молодежи осуществляется в объединениях по интересам, которые создаются из числа детей на

основе общего интереса к конкретному направлению деятельности. К объединениям по интересам относятся кружок, студия, ансамбль, секция и другие объединения.

В нашем учреждении в соответствии с запросами родителей организовано несколько объединений по интересам различных профилей. Одним из них является робототехника. Робототехническое направление является наиболее интересным и привлекательным. Оно отражает реальность уровня современной жизни дошкольного детства, а также способствует повышению качества дошкольного образования.

Робототехника позволяет детям в увлекательной форме развивать пространственное мышление, логику, умение работать в команде, помогает освоить азы программирования – навыка, который через несколько лет будет также необходим как чтение или письмо.

Осваивая элементарное программирование, они получают возможность действовать и создавать в этой среде, могут выразить себя, создав свой продукт. Одна из самых важных задач программирования – научить ребёнка находить необходимые средства для выполнения определенных задач, продумать шаги, связанные с ее решением, анализировать исполнение созданного плана, найти и исправить ошибки в нем.

В нашем учреждении для реализации деятельности в объединении по интересам «Робототехника», лежат разные виды технического оборудования и программного обеспечения, а темы занятий делятся на несколько блоков.

При отборе оборудования мы руководствовались принципами от простого к сложному, и при единстве содержания – внешнее и функциональное разнообразие.

На подготовительном этапе мы знакомим воспитанников с терминами «робот», «команда», «программист», «программа». Во время бесед определяем роль роботов в жизни человека, их разновидности, функции, назначение. Для того, чтобы дети освоили понятие «команда», виды команд и их выполнение, организуем с ними игру «Я – робот». Дети играют поочередно, объединяясь в пары: один ребенок робот, выполняющий команды, второй – программист, создающий программы для действий робота. Дети осваивают такие команды как «шаг», (несколько шагов), «стоп», «повороты направо, налево». В ходе игры дети получают первый опыт составления программ, сначала элементарных, а затем – более сложных. Для четкой ориентации в пространстве воспитанники двигаются по игровому полю, разделенному на клетки.

Следующий этап – это введение программируемого робота – MatataLab Pro Set, отличительной особенностью которого является отсутствие необходимости использовать компьютер или мобильное устройство. Используя сюрпризный момент при внесении робота, педагоги рассказывали детям о том, что к ним прилетел гость из далекой планеты Ботландии. На ней живут много роботов, но они никогда раньше не видели планету Земля. Пролетая космическое пространство, увидев нашу планету, они решили, рассмотреть её поближе и познакомиться с её жителями.

Робототехнический набор состоит из робота MatataBot, командной башни и панели управления. Панель управления – это специальное поле, на котором располагаются командная башня и большая оранжевая кнопка запуска программы - Play. Так же на ней есть место для разноцветных кодирующих блоков, которые помогают составить программу действий для робота. Видеокамера, на командной башни, считывает программу и передает ее маленькому роботу, через Bluetooth. Маленький робот MatataBot, принимает команды, перемещается по игровым полям и выполняет игровые задания. Внутри купола находится фигурка, которую при необходимости можно заменить на фигурку из набора Lego. Особенностью робота, является то, что он может петь, танцевать и рисовать.

В MatataLab ребенок имеет возможность запрограммировать поворот робота не только на 90 градусов, а на 32, 72, 108, 150 или 180, или вставив в него маркер, и составив программу его движений, нарисовать геометрическую фигуру или несложный рисунок.

Деятельность детей мы организовываем по-разному: индивидуально, по парам, по командам. Наиболее часто нами реализуется индивидуальная форма работы. Работая с детьми, мы продолжаем совершенствовать навыки детей при составлении линейных программ, продолжаем упражнять и изучать использование циклов в программе.

Нами были придуманы и разработаны игровые поля с различным тематическим содержанием, при использовании которых детям предлагалось не только запрограммировать робота, но и выполнить при этом различные задания.

Для себя мы разделили темы занятий на три блока. Первый блок «В мире волшебства», в котором все игровые задания, игровые персонажи и поля так или иначе связаны с героями всем знакомых сказок. Например, «Красная Шапочка», в которой нужно провести красную шапочку до бабушки, самым коротким путем, чтобы опередить волка. Или провести главную героиню по самому безопасному маршруту обходят логово волка и другие препятствия. Второй блок «Мой родной край», в этом блоке основная тема Республика Беларусь. Основная цель занятий по данной теме - формировать представления о: родном населенном пункте, областных городах Республики Беларусь, их достопримечательностях; столице Республики Беларусь – городе Минске, ее достопримечательностях. И третий блок – это «Познаем мир вместе» - здесь собраны все темы и игровые материалы, в которых дети познают социум.

Например, MatataLab -«турист» путешествует по городу Могилеву, задача детей – составить экскурсионный маршрут по тем или иным его достопримечательностям. Для этого дети составляют определенный алгоритм движения по игровому полю, на котором изображены те или иные городские объекты. Дети должны не только выбрать объект, с которым они хотят познакомиться «туриста» и составить программу его пути, но и, когда он достигнет цели, рассказать ему все то, что они знают о достопримечательности своего города.

Для предоставления возможности детям программировать в той среде, где это делают взрослые программисты – виртуальная, а также для изучения алгоритмических языков, мы подключаем в работу цифровую образовательную среду «ПиктоМир». «ПиктоМир» позволяет ребенку «собрать» из пиктограмм на экране мультиборда несложную программу, выполняемую виртуальными роботами-исполнителями. Робот, только уже виртуальный должен пройти самые разнообразные маршруты. Начинаем с простых линейных программ, потому что это новая среда для деятельности, к которой ребенок должен адаптироваться. Знакомые действия обозначаются другими символами в программе. Составление программ с циклом и функциями проходит параллельно. Но другая среда действия дает новый опыт, помогает поддерживать интерес к деятельности.

Главные герои ПиктоМира: роботы Вертун, Двигун, Тягун, Ползун, Зажигун.

В ПиктоМире живет симпатичный робот Вертун. Он выполняет важные задания – ремонтирует покрытия космодромов, поврежденные при взлете космическими кораблями. Робот понимает несколько команд – «направо», «налево», «прямо», и «закрасить». Записаны эти команды не словами, а пиктограммами, вполне понятными ребенку. Дети управляют Вертуном в среде ПиктоМир, создавая ему программы.

Трудолюбивые братья - роботы «Двигун» и «Тягун» не сидят на месте, они всегда заняты работой. Им столько много грузов нужно переместить на складе. Двигун «двигает» ящики и бочки на космическом складе. Он не может отодвинуть груз от стены. Тут ему на помощь придет Робот Тягун. Робот понимает несколько команд – «направо», «налево», «вперёд», и «тащить».

Пора познакомиться с «Ползуном». Ползунов два. Они близнецы. Один Ползун экранный, он живет на экране планшета, и ползает по коврикам на экране, а другой Ползун настоящий, сделан из фанеры и ползает по настоящим коврикам на полу комнаты. Программу вначале составляют для экранного Ползуна, когда она готова, включаем Фанерного Ползуна на полу.

Профессия космонавтов очень трудная и требует отдыха. Между полётами космонавты отдыхают в садах. Там красивые сады с деревьями, есть пруды, где плавают морские рыбки. За этими садами ухаживает робот-Зажигун. Они наводят порядок, чистят пруды, ухаживают за деревьями, а когда наступает вечер, он зажигает и тушит фонари. Робот понимает несколько команд – «левее», «правее», «зажечь».

Еще одно направление работы с детьми объединяет в себе создание реального объекта и управление им через составление программы в виртуальной среде. Это конструктор Lego-Wedo 2.0. На занятиях в Лего –центре дети погружаются в иной вид деятельности - конструирование, но в основе которого также лежит программирование. Воспитанники самостоятельно

сконструируют объекты, которыми можно управлять с помощью созданными ими же программы.

Таким образом, робототехника является эффективным средством для развития основ программирования у детей дошкольного возраста.

Литература:

1. Кодекс Республики Беларусь об образовании: по состоянию на 1 сент. 2022 г. – Минск : Нац. центр правовой информации Республики Беларусь, 2022. – 512 с.
2. Типовая программа дополнительного образования детей и молодежи (естественно-математический профиль), утв. Постановлением Министерства образования Республики Беларусь 06.09.2017 № 123.

УДК 37

ПРИМЕНЕНИЕ КОНТЕКСТНЫХ ЗАДАНИЙ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА ДЛЯ РАЗВИТИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ ОБУЧАЮЩИХСЯ

Кантарбаева Г.

КГУ «Школа-лицей №66», г. Караганда, Республика Казахстан

kantarbaeva64@mail.ru

21 век даёт заказ на выпускников, обладающих вероятностным мышлением, а значит, способных ориентироваться в незнакомой ситуации. Поэтому необходимо внедрять в учебный процесс инновационные методики и педагогические технологии, которые смогут обеспечить индивидуализацию обучения и воспитания, содействовать повышению самостоятельности и развитию положительных личностных качеств обучающихся.

Проблема мотивации остается актуальной для сегодняшней школы, несмотря на имеющиеся в педагогике идеи и рекомендации по ее решению, потому что зачастую содержание и методы обучения не учитывают стремления школьника самому определять предмет и цели своей учебной деятельности. Как же выстроить учебные занятия в школе, чтобы содержание обучения соответствовало актуальным интересам ребенка? Кандидат педагогических наук Елена Рудольфовна Блинова разработала в логике деятельностного подхода прием мотивации, который назвали контекстной задачей. Суть его заключается в том, что учитель создает на уроке реальную или моделирует воображаемую жизненную ситуацию и предлагает ученику действовать в ней, опираясь на имеющиеся у него знания и опыт. Ситуация представляется ученику знакомой, он принимается за выполнение предложенного учителем задания без страха и сомнения. Но в какой-то момент ученик обнаруживает неполноту или недостоверность своих знаний, представлений – и ситуация, казавшаяся прежде знакомой и понятной, осознается им как проблемная. Осознанная проблема материализуется в сознании ученика в виде вопроса. Ребята задают вопросы – себе, друг другу, учителю, фиксируя тем самым границы своего незнания и демонстрируя готовность искать на эти вопросы ответы.

Таким образом, контекстная задача – это задача, в условии которой известным, или данным, является описание конкретной жизненной ситуации, связанной с имеющимися у ребят знаниями и опытом. Требованием или искомым задачи является актуализация этого опыта с целью анализа, осмысления и объяснения данной ситуации или для выбора способа действия в ней. А результатом ее решения становится встреча с учебной проблемой, то есть осознание неполноты, недостаточности своих знаний и одновременно с этим — понимание их ценности для эффективной дальнейшей деятельности.

Как рождаются контекстные задачи? Общие рекомендации по её составлению выглядят примерно так:

1. Определив тему предстоящего урока, подумать, что ученикам уже может быть известно.
2. Определить в содержании темы неизвестное, новое для учеников.

3. Ответить на вопросы: Почему я считаю нужным, важным для учащихся приобретение ими этих знаний? Какой интерес они могут представлять для них?

4. Сформировать ответы на все предыдущие вопросы обобщенно – в виде лично значимой проблемы, который будет вопросом, заданным уже как бы от лица учеников.

5. Составить текст–описание жизненной ситуации для определения проблемы и вхождения в новую тему, то есть условие контекстной задачи.

После составления условия необходимо оценить качество и предполагаемую эффективность полученной контекстной задачи с двух позиций: – во-первых, способствует ли она встрече с проблемой, соответствующей теме урока; – во-вторых, содержит ли данная задача ориентиры для получения учениками ответа на вопрос о личностной значимости новых знаний и умений.

Приведу примеры контекстных задач на уроках русского языка.

Задача 1. Тема «Знаки препинания при обобщающем слове».

На доске записан текст: «Всех пальцев у меня двадцать пять на одной руке, столько же на другой, да десять на ногах».

Вопрос к обучающимся: «Почему человек, написавший этот текст, стал таким уродом?».

Учащиеся догадываются, что не хватает какого-то знака препинания.

Учитель предлагает сформулировать вопрос, на который надо найти ответ, чтобы исправить ошибку в предложении.

Задача 2. Тема «Неопределённые местоимения».

- Ребята, на уроках математики вы часто решаете задачи. Помогите мне решить две задачи.

Первая: Дед отвёз на рынок 12 литров малины. До обеда он продал одну четвёртую часть. Сколько он продал после обеда, если к вечеру ягод не осталось? Ученики легко решают задачу.

Контекстная задача: Один человек нашёл на дороге нечто, некоторую часть отдал своему попутчику. Сколько у него осталось?

Ученики отвечают, что такую задачу решить невозможно из-за слов «нечто», «некоторую». Учитель спрашивает, для чего же тогда в языке существуют такие слова путаники, и когда их уместно использовать в речи. Обучающиеся сталкиваются с проблемой и не могут дать исчерпывающего ответа. Это эффективный способ вхождения в новую тему урока, и как следствие, учитель предлагает обратиться к материалу учебника.

Задача 3. - Перед вами несколько предложений, сказанных ребятами. Попробуйте объяснить, почему эти предложения получились не совсем понятными. А некоторые даже смешными.

1. Мы с сестрой ходили на елку. Она была очень нарядная, праздничная.

2. Клоун подарил шарики ребятам. Они были круглые, вытянутые, длинные.

3. Подарки нам раздавали Снегурочки. Они оказались большими и вкусными.

4. Нас встречали герои мультфильмов. Я их не видел.

Перестройте предложения, чтобы они стали понятными, и запишите их. Но сначала прочитайте объяснение и совет.

Объяснение и совет: Личное местоимение 3 -го лица заменяет имя существительное. Но если в предложении два имени существительных одного числа и рода, то может быть непонятно, какое заменяется местоимением. Вот и возникает неясность. Чтобы ее избежать, иногда приходится повторять слова или перестраивать предложения.

Из всего этого следует, что создаваемая учителем на уроке проблемная ситуация должна «вырастать» не из академической задачи, а из противоречий и проблем реальной жизни ребенка. Иными словами, в контекстной задаче встречаются личный (ученика) и общественный интересы, требования стандарта и потребности познающего субъекта. Это стимулирует и мотивацию учеников: ведь «любая деятельность может стать для человека лично значимой, если она направлена на решение актуальных для него проблем». [3]

Разнообразные контекстные задания на уроках русского языка и литературы широко используются в работах над текстами различных стилей, что способствует развитию функциональной грамотности обучающихся. Можно распечатать рекламные листки, которые

распространяют в большом количестве фирмы, магазины и пр. К слову сказать, подобные приходят и в квитанциях за коммунальные услуги в каждый дом. После ознакомления с изображением обучающимся предлагаются вопросы по содержанию для выявления умений находить информацию в несплошном тексте, каковым является рекламный листок. Творческим нестандартным заданием является предложение создать рекламный слоган. После ознакомления с текстом «Весенние опасности» предлагаю учащимся составить Памятку, используя предложенные словосочетания, затем определить стиль получившегося текста.

Согласно целям Государственной программы развития образования и науки Республики Казахстан на 2020–2025 годы, процесс обучения выпускников в школе должен быть ориентирован на «повышение глобальной конкурентоспособности казахстанского образования и науки, воспитание и обучение личности на основе общечеловеческих ценностей».[1] Это значит, что для построения успешной траектории развития школьников, для укрепления их позиции в будущем мире нестабильности, мы однозначно можем и должны обучить их функциональной грамотности. «Функциональная грамотность сегодня—это базовое образование личности. Ребенку важно обладать: готовностью успешно взаимодействовать с изменяющимся окружающим миром; возможностью решать различные (в том числе нестандартные) учебные и жизненные задачи; способностью строить социальные отношения; совокупностью рефлексивных умений, обеспечивающих оценку своей грамотности, стремление к дальнейшему образованию».[1] А работа над функциональным чтением, в том числе с применением контекстных задач, формирует у обучающихся навыки анализа, интерпретации и обобщения информации, представленной в тексте, умения формулировать на ее основе сложные выводы и оценочные суждения, выражать свои мысли письменно, различать свой личный опыт и реальность текста, отвечать на вопрос точно и кратко, не выписывать лишней информации. Учащиеся используют информацию из текста для различных целей: решают учебно-познавательные и учебно-практические задачи без привлечения или с привлечением дополнительных знаний и личного опыта и демонстрируют на выходе основные формы компетенций функциональной грамотности: способность выбирать и использовать различные технологии; способность видеть проблемы и искать пути их решения; способность учиться всю жизнь.

Литература:

1. Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2020–2025 годы. – Нур -Султан, 2020г.
2. Электронные ресурсы: Министерство образования и науки республики Казахстан. // Режим доступа: <https://edu.gov.kz/>, свободный.- Загл. с экрана. Источник из интернет.
3. Статья: Антонова О.Л. «Использование контекстных задач на уроках русского языка для мотивации учебной деятельности».
<https://nsportal.ru/shkola/russkiy-yazyk/library/2019/10/04/>

УДК 37

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ И УСЛУГ ДЛЯ СЕМЕЙ С ДЕТЬМИ, ИМЕЮЩИХ ОСОБЕННОСТИ В РАЗВИТИИ, НА БАЗЕ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛ

Касембаева Айгерим Оразаловна, Кәріпбаева Айжан Кенжебекқызы
КГУ "ОШ №23", г. Караганда, Республика Казахстан, orazalovna555@mail.ru

Инклюзивное образование - это образовательный подход, который обеспечивает равные возможности обучения для всех обучающихся, включая тех, у кого есть различные особенности в развитии. Он стремится создать среду, в которой каждый ученик может получить доступ к качественному образованию, независимо от своих специфических потребностей или возможностей. В рамках инклюзивного образования, поддерживающие услуги и

адаптированный подход к обучению разрабатываются с учетом индивидуальных потребностей каждого ребенка. Инклюзивное образование имеет большое значение для детей с особенностями в развитии. Оно не только способствует повышению уровня социальной интеграции и участия этих детей в обществе, но также способствует улучшению их академических и социальных навыков. Для детей с особенностями в развитии, инклюзивное образование представляет собой возможность получить более доступное и индивидуализированное образование, что способствует их личностному росту и развитию. Кроме того, оно способствует уменьшению стигматизации и предвзятости в обществе.

Цель данной научной статьи заключается в исследовании перспектив развития инклюзивного образования и услуг для семей с детьми, имеющими особенности в развитии, основанных на общеобразовательных школах. Мы стремимся рассмотреть текущее состояние инклюзивного образования, его преимущества и вызовы, а также представить перспективы и рекомендации для его дальнейшего развития.

Актуальность данного исследования обусловлена необходимостью обеспечения равных возможностей обучения для всех детей, независимо от их индивидуальных особенностей. Инклюзивное образование является важным фактором социальной справедливости и интеграции. Понимание текущих вызовов и перспектив инклюзивного образования поможет улучшить качество образования для всех детей.

Инклюзивное образование имеет долгую историю развития, и его эволюция прошла через ряд важных этапов. В начале своего существования инклюзивное образование было ориентировано на обеспечение обучения детей с физическими или умственными ограничениями. Оно стало частью движения за права людей с инвалидностью в 20-м веке и получило дополнительный импульс после принятия важных международных документов, таких как Конвенция о правах инвалидов. Важным этапом в развитии инклюзивного образования было признание того, что инклюзивное образование не должно ограничиваться только детьми с физическими инвалидностями, но также включать детей с различными особенностями в развитии. Это привело к широкому принятию принципов инклюзивного образования в мировом масштабе.

Различные страны внедряют инклюзивное образование в соответствии с собственными потребностями и ресурсами. Например, в Соединенных Штатах Америки система специального образования стала более инклюзивной с принятием Закона об образовании детей с инвалидностью (IDEA), который требует обеспечения доступа к качественному образованию для детей с инвалидностью в наиболее близкой к нормальной среде. С другой стороны, Швеция и Финляндия внедрили успешные модели инклюзивного образования, где дети с особенностями в развитии интегрированы в общеобразовательные классы с другими детьми. Опыт развития инклюзивного образования в Республике Казахстан является важным и актуальным для анализа в контексте глобальных усилий по обеспечению равных образовательных возможностей для всех детей, включая тех, у которых есть особенности в развитии. Ниже представлен краткий обзор опыта развития инклюзивного образования в Казахстане:

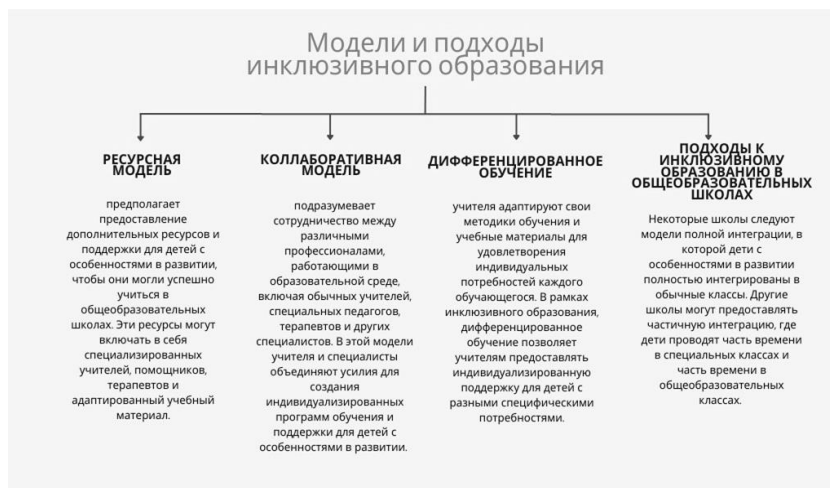
✓ Законодательная основа: В 2007 году в Казахстане был принят Закон "Об образовании", который закрепил принципы инклюзивного образования и право каждого ребенка на качественное образование. Этот закон также определяет основы организации инклюзивного образования в стране.

✓ Развитие специальных образовательных услуг: В Казахстане были созданы специализированные центры и школы для детей с различными особенностями в развитии, такие как: "Национальный научно-практический центр развития Специального и инклюзивного образования", Центр раннего развития «Импульс», Инклюзивная школа «Insight», «Лучик надежды», «Батыл жүрек», «Шаг за шагом», "Лапа помощи", "Үлкен жүрек" и.т.д. Эти учреждения предоставляют специализированные услуги и поддержку для детей с инвалидностью и другими особенностями.

✓ Интеграция в общеобразовательные школы: Постепенно в Казахстане развивается практика интеграции детей с особенностями в развитии в общеобразовательные школы. Это

позволяет детям с различными потребностями обучаться в близких к нормальным условиям и взаимодействовать с их сверстниками без ограничений.

✓ Профессиональная подготовка учителей: Казахстан придает большое значение подготовке учителей к работе с детьми, имеющими особенности в развитии. Программы профессиональной подготовки и переподготовки педагогов включают в себя модули по инклюзивному образованию и методам работы с разнообразными обучающимися. Каждая страна имеет свой уникальный опыт и подход к инклюзивному образованию, и это отражает разнообразие культур, социальных и образовательных контекстов.

Эти модели и подходы инклюзивного образования представляют собой разнообразные стратегии, направленные на обеспечение качественного образования для всех детей, независимо от их особенностей в развитии. Выбор конкретного подхода зависит от ресурсов, культурных особенностей и потребностей обучающихся в каждой конкретной образовательной среде.

Реализация инклюзивного образования сталкивается с рядом структурных и организационных проблем, которые могут затруднить успешное внедрение этих моделей. Некоторые из ключевых препятствий включают в себя:

- Недостаток финансирования: Одним из основных препятствий является недостаток финансирования для инклюзивного образования. Обеспечение дополнительных ресурсов, включая специалистов и адаптированный учебный материал, может потребовать дополнительных затрат.

- Недостаток квалифицированных специалистов: Для успешной реализации инклюзивного образования требуется квалифицированный персонал, включая специальных педагогов и терапевтов. Недостаток таких специалистов может ограничивать доступ к инклюзивному образованию.

- Неадаптированная инфраструктура: Некоторые образовательные учреждения могут не быть адаптированы для инклюзивного обучения, отсутствуя, например, подходящие рампы, специальные аудитории и технические средства.

- Дети с особенностями в развитии могут столкнуться с рядом проблем, включая: Недостаток индивидуализированной поддержки: Не все обучающиеся с особенностями в развитии получают необходимую индивидуализированную поддержку, что может влиять на их образовательные результаты и самооценку.

- Структурная стигматизация: Некоторые дети могут столкнуться с негативным отношением со стороны своих сверстников и учителей, что может вызвать социальную изоляцию и психологические проблемы.

- Ограниченный доступ к адаптированным учебным материалам: Недоступность адаптированных учебных материалов и технологических средств может затруднить обучение детей с особенностями в развитии.

- Инклюзивное образование также может создать вызовы для обучающихся без особенностей в развитии, включая: нерациональное распределение ресурсов, учителя могут столкнуться с трудностями в удовлетворении потребностей как обучающихся с особенностями, так и без них, что может влиять на качество образования.

- Беспокойство среди родителей: Родители могут опасаться, что инклюзивное образование может отвлечь внимание учителей от их детей без особенностей в развитии.

- Дополнительная нагрузка: Работа с обучающимися с особенностями может потребовать дополнительного времени и усилий от учителей, что может влиять на их нагрузку и баланс между работой и личной жизнью.

Решение этих проблем требует совместных усилий образовательных учреждений, правительств, родителей и общества в целом. Создание более инклюзивной образовательной среды требует финансирования, профессиональной подготовки, инфраструктурных изменений и психологической поддержки для всех участников образовательного процесса.

Инновации и современные технологии играют важную роль в развитии инклюзивного образования. Они могут помочь преодолеть многие из существующих вызовов и обогатить образовательный процесс для всех обучающихся. Некоторые ключевые аспекты этой перспективы включают в себя:

- ❖ Развитие адаптивных программ и учебных приложений может облегчить индивидуализированное обучение для детей с разными потребностями.

- ❖ Технологии дистанционного обучения могут предоставить дополнительные возможности для обучения детей с особенностями в развитии, особенно в случаях, когда посещение образовательных учреждений является трудновыполнимым.

- ❖ Использование специализированных устройств и технологий, таких как коммуникаторы или устройства для доступа к информации, может значительно улучшить образование для детей с физическими и коммуникативными ограничениями.

Взаимодействие с семьями является важной составляющей инклюзивного образования. Семьи могут играть активную роль в поддержке обучения своих детей и в создании более инклюзивной среды. Это включает в себя:

- Обучение родителей о принципах инклюзивного образования и методах поддержки детей может помочь им более эффективно взаимодействовать с учителями и поддерживать образовательные цели своих детей.

- Учреждения должны активно сотрудничать с родителями и включать их в процесс принятия решений, связанных с образованием детей.

- Изучение международного опыта и лучших практик в области инклюзивного образования может предоставить ценные уроки и ориентир для развития в собственной стране. Сравнительный анализ и обмен опытом могут помочь улучшить качество инклюзивного образования и преодолеть существующие вызовы.

Инклюзивное образование остается важным направлением развития образовательных систем во всем мире. Для успешной реализации инклюзивного образования необходимо уделять внимание инновациям, взаимодействию с семьями, обмену международным опытом и преодолению структурных вызовов. Постоянное совершенствование и сотрудничество могут содействовать созданию образовательных сред, которые обеспечивают равные возможности и качество обучения для всех детей, независимо от их особенностей в развитии. Будущее инклюзивного образования и услуг для семей с детьми, имеющими особенности в развитии, является обнадеживающим, но требует усилий и инноваций. Важно продолжать развивать инклюзивные практики, обеспечивать профессиональную подготовку педагогического персонала и сотрудничать с семьями для обеспечения качественного образования для всех детей. Инновации и современные технологии могут сыграть важную роль в улучшении доступа и качества образования. Также важно учиться на опыте других стран и использовать передовые практики для достижения лучших результатов в инклюзивном образовании. Это позволит создать более справедливое и равноправное образование для всех детей, независимо от их индивидуальных особенностей.

Список литературы:

1. Смит, Дж.. Практика инклюзивного образования: Обзор. Журнал инклюзивного образования, 5 (2), (2020) 45-60.
2. Н.И. Беляков, В.П. Русанов ИНКЛЮЗИВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН - Научный альманах, Ассоциации France, 2018 - elibrary.ru
3. Б.А. Жетписбаева, М.А. Жетписбаева - Вестник Карагандинского ..., 2017 - azdok.org
4. Р.А. Сулейменова - Открытая школа, 2015 - open-school.kz
5. А.А. Аубакирова, А.Ж. Абиева - Наука и реальность/Science & Reality, 2021 - cyberleninka.ru
6. К.С. Тебенова, Б.Д. Дахбай – Инклюзивное образование, 2015 - s.expeducation.ru

372 1881 161

БАСТАУЫШ СЫНЫПТАРЫНДАҒЫ ОРЫС ТІЛІН ОҚЫТУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ

Кишибаева Ж.Ж.

М.Әбенова атындағы жалпы орта мектебі, Түркістан қ.Қазақстан Республикасы

kishibayeva@mail.ru

Қазақстан Республикасының Білім туралы Заңының 8-бабында: «Әрбір адамның зияткерлік дамуы, психикалық-физиологиялық және жеке ерекшеліктері ескеріле отырып, халықтың барлық деңгейдегі білімге қолжетімділігі, білім берудің зайырлы, гуманистік және дамытушылық сипаты, азаматтық құндылықтардың, адам өмірі мен денсаулығының, жеке адамның еркін дамуының басымдығы, жеке адамның білімдарлығын ынталандыру және дарындылығын дамыту мәселелері» - деп білім беру жүйесін одан әрі дамыту міндеттерін көздейді [1]. Бұл міндеттерді шешу үшін, әрбірбілім беру мекемесіндегі ұжымның, әрбір мұғалімнің күнделікті ізденісі арқылы, барлық жаңалықтар мен қайта құруларға, өзгерістерге батыл жол ашарлық жаңапрактикаға, жаңа қарым-қатынасқа өту қажеттігі туындайды. Мектепте тек білім беріп қоймай, бойына адами құндылықтар дарыған ұрпақ тәрбиелеуіміз керек. Оқу орыс тілінде жүретін мектептерде оқушыға өз ойын басқа біреуге жеткізе алу үшін коммуникативтік дағды мен білік игертіліп, тіл үйретіледі. Мұғалім өзі жаңа технологияны жете меңгермей, оқушыға тілді үйрете алмайды. Қазіргі мектептерде сабақ жаңа технологияны іске асыру арқылы, оның элементтерін орыс тілді үйретуде дұрыс қолдану арқылы жүзеге асады. Мұғалімнің шеберлігі оқушыны түсінуден, онымен рухани қарым-қатынаста болудан тұрады.Бүгінгі таңда қоғам дамуындағы ең басты мәселенің бірі – оқушыға жүйелі, жан-жақты білім беру мен тұлғаны қалыптастыру. Мектепте тек білім беріп қоймай, бойына адами құндылықтар дарыған ұрпақ тәрбиелеуіміз керек. Оқу қазақ сыныптарында жүретін мектептерде оқушыға өз ойын басқа біреуге жеткізе алу үшін коммуникативтік дағды мен білік игертіліп, тіл үйретіледі. Орыс тілі жастарға ертеңгі күні өмірге араласқанда, қызметіне көмегін тигізетін болу керек. Орыс тілі пәні мұғалімінің әлеуметтік дәрежесін қалыптастыруға негізгі мақсат – шығармашылықпен жұмыс істеу, өз білімі мен біліктілігінің нәтижесін көрсете білу.Қазақ мектептерінде орыс тілін оқытудың практикалық,білімділік, тәрбиелік мақсаттарына ерекше мән беру керек.Мысылы ,практикалық мақсаты – оқушылардың сөздік қорын байыту, орысша ауызекі дұрыс сөйлеуге, сауатты жазуға үйрету, бір-бірімен сөйлесуге, оқығанын, көргенін, естігенін қысқаша әңгімелеп беруге жаттықтыру;Білімділік мақсаты – орыс тілін пән ретінде оқыту арқылы оқушыларға орыс халқының тұрмысы, мәдениеті, тілі туралы мағлұматтар беру;Тәрбиелік мақсаты – орыс тілімен танысу арқылы оқушыларды азаматтық, адамгершілік рухта тәрбиелеуге мүмкіндік туғызу.Орыс тілді үйрену арқылы оқушылар орысша ауызекі сөзге түсініп, өздері орыс тілінде көріп-білгенін, оны айтып, жаза алатын дәрежеге жетеді.Сабақ – мектептегі оқу-тәрбие жұмысының негізгі формасы. Оны шеберлікпен ұйымдастыру арқылы ғана табысқа жетуге болады.Мұғалім сабақ беру барысында өзі жаңа технологияны жете меңгермей, оқушыға тілді үйрете алмайды

Қ.Б.Жарықбаев, С. Қалиев [2]. Мектептерде сабақ жаңа технологияны іске асыру арқылы, оның элементтерін орыс тілді үйретуде дұрыс қолдану арқылы жүзеге асады. Мұғалімнің шеберлігі оқушыны түсінуден, онымен рухани қарым-қатынаста болудан тұрады. Орыс тілін биіктен көрсету, басқа ұлт балаларына орыс тілін үйрету – басты мәселе. Орыс халқының сұлу, әдемі тілін басқа ұлт өкілдері оқып-үйреніп, таза сөйлеуі – орыс тілге деген құрмет. Орыс тілі жастарға ертеңгі күні өмірге араласқанда, қызметіне көмегін тигізетін болу керек. Орыс тілі пәні мұғалімінің әлеуметтік дәрежесін қалыптастыруға негізгі мақсат – шығармашылықпен жұмыс істеу, өз білімі мен біліктілігінің нәтижесін көрсете білу. Орыс тілді үйрену арқылы оқушылар орысша ауызекі сөзге түсініп, өздері орыс тілінде көріп-білгенін, оны айтып, жаза алатын дәрежеге жетеді. Мектепте білім беруде сабақ – оқу-тәрбие жұмысының негізгі формасы. Оны мұғалім шеберлікпен ұйымдастыру арқылы ғана табысқа жетуге болады. Білімгерлердің бойына терең біліммен қатар, жоғары адамгершілік қасиеттерді қалыптастыру – мұғалімнің міндеті. Әрбір ұстаз оқушылардың қызығушылығын арттыру мақсатында сабақты техникалық құрал-жабдықтармен, көрнекілікпен күрделендіру керек. Менің алдыма қойған мақсатым – балалардың сөздік қорын байыту, логикалық ойлау қабілеттерін жетілдіру, нәтижесінде білген-үйренгенін өзінің күнделікті өмірінде пайдалануға дағдыландыру. Оқушылардың өз бетімен оқу жұмыстары – оқу-тәрбие барысында жоғары нәтиже беретін амал. Оқушылардың зерттеу қызметі жеке тұлға сапасы мен даму қабілетін арттырудың бірден-бір жолы деп саналады. О. Сатқанов [3]. Орыс тілінде оқылатын мектептерде оқушылардың сөйлеу тілін дамыту айтылым мен жазылым арқылы екі бағытта іс жүзіне асырыла алады. Басқа ұлт өкілдеріне орыс тілін үйретуде ауызша айтылым арқылы тіл дамыту жұмыстары басымырақ. Дегенмен, тіліміз мемлекеттік мәртебе алып, күнделікті өмірде, кеңсе жұмыстарында, өндіріс пен шаруашылықта, ғылымның барлық саласында орыс тілді қолдану аясы кеңейіп, іс қағаздары орысша жүргізіліп жатқанда, мемлекеттік тілде тек ауызекі сөйлеу жеткіліксіз деген ойламын. Ауызекі сөйлеумен қатар, сауатты жаза білуге дағдыландырудың маңызы күннен-күнге артуда. Балалар өз ойын жазбаша да, сауатты, көркем тілде жеткізе білулері қажет. Ал бұл нәтижеге жетуде жазбаша тіл дамыту жұмыстары жүргізілуі керек деп ойлаймын. Бұл: Сөздердің дыбысталуы бойынша жұмыс; Еркін, тұрақты сөз тіркестерімен жұмыс; Сөйлем бойынша жұмыс; Тіл мәдениеті бойынша жұмыс; Стилистика бойынша жұмыс; Ауызекі сөйлеу бойынша жұмыс. Мұғалімдердің міндеті сабақтарымызды түрлендіріп, балаларымызды өз тілімізге қызықтырып, орыс тілді үйренуге баулуымыз керек. Оқушы өз ойын орысша дұрыс жеткізу үшін сөздерді бір-бірімен байланыстырып, сөйлемдегі сөздердің орын тәртібімен сөйлем жасау жолдарын жақсы меңгеру керек. Мұғалім үшін басты міндет – оқушының қызығушылығын арттыру, оның дамуына жағдай туғызу, сөйлеу қабілетін дамыту. Мысалы мәтінмен жұмыс кезінде: қарамен жазылған сөздердің қосымшаларына категорияларын анықта; Синоним, омоним, антоним сөздерді тап; Негізгі, туынды сөздерді теріп жаз; Жаңа тақырыпқа байланысты сөздерді тап; Жай сөйлемдерден құрмалас сөйлем құра; Құрмалас сөйлемдерден жай сөйлем құра; Мәтіннің енгізгі ойын айт; Асты сызылған сөздермен сөйлем құра; Белгіленген сөйлемді талда; Сөзді сөзге, сөз тіркесіне алмастыр; Белгілі бір сөз таптарына мысалдар жаз, т.б. тапсырмалар орындауға болады. Орыс тілі пәнін оқыту әдістері мен тәсілдерін анықтау – оны міндетті тіл дәрежесіне көтеруді, оқушының ой-өрісі мен танымдық қабілетін жетілдіруді көздейді. «Қай тілдің де болмасын механизмін үйрену үшін мынадай екі жағдайды білу қажет: бірі – сол тілдің жүйесі қалай құрылған, екіншісі – оны практикалық жағынан қалай меңгеру керек. Демек, орыс тілінің құрылысын және оны практикалық жағынан меңгеру процессінде бірте-бірте коммуникативтік тәсілді ұйымдастыру тиімді» деген пікір бар С.А. Леонов [4]. Қазіргі білім жүйесінің негізгі міндеті – адамның ішкі жан дүниесінің адамгершілік қасиеттерінің, жеке басының қалыптасуына бағыттау, соған негіздеу. Мектептерде оқыту жолында әр түрлі технологияларды қолдану – заман талабы. Әрбір педагогикалық технология өзіндік әдіс-тәсілдермен ерекшеленеді. Орыс тілін меңгеруде қолданылатын тиімді әдістердің бірі – деңгейлік оқыту. Өз тәжірибемде деңгейлеп оқыту технологиясының элементтерін қолданып жүремін. Оқыту барысында оқушылардың ойлау, сөйлеу қабілеттері дамиды. Пәнге деген қызығушылығын арттырып, топпен жұмыс істеу дағдысын қалыптастырамыз. Оқушының төменгі деңгейден жоғары деңгейге ұмтылысы білім

сапасының жоғарылауына ықпал етеді, әр сатыға көтерілген сайын олардың оқуға деген ынтасы, белсенділігі артып, дамып отырады. Өз бетінше, шығармашылық жұмыс істеуге үйренеді. Орыс тілі сабағында түрлі ойындар, диалог және рольдік ойындарды жиі қолдану арқылы білім сапасын жақсартуға, бірін-бірі түсініп, орыс тілінде ауызекі сөйлесе алуға үйретуге болатынына көзім жетті. Қазақ тілді мектептерде оқытылатын орыс тіл сол тілде сөйлейтін ұлттың басты құндылықтарының бірі екені ескерілу, пән бойынша берілетін білім мазмұны бүгінгі қоғамдық әлеуметтік сұранымдарға сай болу керек. Қазіргі таңда орыс тілді оқытуда жаңа технологияларды сабақта жан-жақты қолдану – жаңаша оқытудың тиімді жолдарының бірі М.Г. Качурин [5]. Осындай жаңа жолдардың біріне заман талабына сай сабақта компьютермен тіл үйретуді жатқызуға болады. Орыс тілі сабағында компьютерді қолдану барысында мұғалім оқушының тіл үйренуге деген қызығушылығын арттырады, ізденіс және шығармашылық тұрғысынан жұмыс істеуге жетелейді. Мұғалім мұндай сабақ кезінде жай ғана бақылаушы болады. Балаларды орысша сөйлеуге, өз ойын басқаға түсіндіре алуға, біреудің сөйлеген сөзін түсіне алатын дәрежеге жеткізу үшін пайдаланылатын жұмыс түрлерінің бірі – ойын. Интеллектуалдық, грамматикалық және дидактикалық ойындар сабақтың тиімділігін, сапасын арттырумен бірге оқушының оқу белсенділігін, шығармашылық ойлау қабілетін дамытады. Орыс тілі сабағында ойын – оқушы әрекетінің негізгі түрі. Ойын арқылы ол қоғамдық тәжірибені меңгереді, өзінің психологиялық ерекшеліктерін қалыптастырады. Жаңа сөздерді қайталау, бекіту мақсатында қолданылатын ойын жаттығулар мен олардың әр түрлі тақырыптық нұсқалары оқушылардың сөздік қорын ғана арттырып қоймайды, сөзді жандандыра түседі. Жаңа сабақты түсіндіргенде де, өткенді қайталау кезінде де, сабақты пысықтау-қорытындылау кезеңінде де ойын элементін қолданамын. Орыс тілі пәні арқылы ұрпақтардың ұлттық сана-сезімін тәрбиелеп, ұлттық дүниетанымын байыту - оқу пәндерін оқытудың негізгі міндеттері. Өмір мен қоғам жас ұрпақты өз халқын, елін, жерін, әдеби-мәдени мұраларын сүйуге, отаншылдыққа тәрбиелеу, халқымыздың салт-дәстүрлерін, даналығын, тұрмыс-тіршілігін таныту керек. С.Т. Мұхамбетжанова [6]. Этнопедагогиканың озық дәстүрлерін пайдалана отырып, оқушылардың бойында адамгершілік қасиеттерін қалыптастыру жұмысын жүзеге асыруда – орыс тілі сабағының орны өзгеше. Мектептің оқу-тәрбие үрдісінің негізгі мақсаты - мектеп түлектерінің орыс тілін басқа тілдерден гөрі еркін меңгеруге, полимәдениетті тұлғаны тәрбиелеуге, басқа халықтардың тілін, мәдениетін құрметтеуге бағыттау пән мұғалімінің міндеті.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының Білім туралы заңы // Егемен Қазақстан. – 15 тамыз. – 2007. – 5-8 бб.
2. Жарықбаев Қ.Б., Қалиев С. Қазақ тәлім-тәрбиесі. – Алматы: Санат, 1995. – 123-133б б.
3. Сатқанов О. Әдістемелік құрал «Технология», Алматы кітап, 2004. – 100б.
4. Леонов С.А. Развитие устной речи учащихся на уроках литературы. Москва, 1998.
5. Качурин М.Г. Организация исследовательской деятельности учащихся на уроках литературы. Москва, 1982.
6. Мұхамбетжанова С.Т., Жартынова Ж.Ә. Интерактивті жабдықтармен жұмыс жасаудың әдіс-тәсілдері. Алматы, 2008.

УДК 37

ОСОБЕННОСТИ РЕАЛИЗАЦИИ ВНУТРИШКОЛЬНОГО ПРОЕКТА ПО РАЗВИТИЮ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ И ПРЕДМЕТНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ ОБУЧАЮЩИХСЯ «ЭФФЕКТИВНОЕ ОБУЧЕНИЕ В ШКОЛЕ»

Кошикова А.Ж., Юнацкая Е.В.

КГУ «Школа-гимназия № 17», г. Сарань, Республика Казахстан

gimnazia17.saran@mail.ru

Вопрос развития функциональной грамотности и формирования компетентной личности, готовой принимать ответственные решения и делать самостоятельный жизненный выбор, очень актуален. Большое внимание в образовательных учреждениях уделяется формированию познавательных навыков и способов самостоятельного обучения у обучающихся с целью повышения качества знаний. Совместная деятельность учителей направлена на оптимальную организацию процесса обучения в школе. Но на данный момент в школах недостаточно накоплено опыта и слабо разработаны механизмы организации работы по развитию у обучающихся функциональной грамотности и предметных компетенций в целом. Поэтому, творческой группой учителей КГУ «Школа-гимназия № 17» был составлен и предложен к реализации в учебном процессе проект по развитию функциональной грамотности и предметных компетенций обучающихся под названием «Эффективное обучение в школе». Сам проект рассчитан на три учебных года и направлен на развитие «Системы 4К», которая включает четыре компетенции- критическое мышление, креативность, коммуникацию и координацию [1,с.112]. Проект предполагает четыре взаимосвязанных этапа реализации:

I этап- организационно-поисковый (подготовительный этап, разработка проекта- май 2022-август 2022 года);

II этап- формирующий (внедрение проекта- сентябрь 2022 года - май 2023 года);

III этап- практический- (внедрение и совершенствование проекта- июнь 2023- апрель 2025 года);

IV этап- аналитический (рефлексивный анализ полученных данных - май-сентябрь 2025 года);

До начала реализации проекта в школе-гимназии была проведена взаимосвязанная подготовительная работа, которая направлена на изучение теоретических аспектов формирования компетенций и навыков XXI века, определены западающие зоны в образовательном процессе. С целью выявления потребностей в разработке актуальных курсов по выбору и факультативов компетентно-ориентированной направленности проведен опрос среди родительской общественности и обучающихся, проделан SWOT- анализ состояния школьной среды. Далее была организована работа творческой группы учителей по разработке проекта «Эффективное обучение в школе» с дальнейшим его представлением на обсуждение педагогическому коллективу. После обсуждения проводилась корректировка этапов проекта и инструментов реализации. На данный момент организована работа предметных фокус-групп для поддержания оптимальной педагогической среды и разработке компетентно-ориентированных заданий на основании таксономии учебных целей Б. Блума в направлении развития «Системы 4К». Представителями творческой группы учителей и администрации школы-гимназии № 17 была разработана графическая модель выпускника-обладателя компетенций и навыков XXI века, определены и обсуждены в коллективе индикаторы успешности по реализации внутришкольного проекта. В сентябре 2022 года, на втором формирующем этапе реализации проекта, работа проходила по трем направлениям: работа с педагогическим коллективом, с обучающимися и с родительской общественностью, социальными партнерами. Главный акцент на данном этапе был сделан на организацию работы с кадрами. В августе месяце проведен установочный тематический педагогический совет, проходила работа в ходе заседаний предметных методических объединений по изучению особенностей составления компетентно-ориентированных заданий. В сентябре 2022 года на основании опроса родителей и обучающихся, разработаны или обновлены семь программ курсов по выбору, направленных на развитие математической, естественнонаучной и читательской грамотности. На уроках и занятиях используются как задания, самостоятельно разработанные учителями-предметниками, так и задания из популярных сборников и методических пособий по развитию функциональной грамотности. Отметим, что на выполнение заданий должно быть постоянно отведено время в ходе каждого урока. На данный момент учителями активно используются приемы развития критического мышления, применяются компетентно-ориентированные задания, дебатная и проектная технологии. За полтора года реализации проекта мониторинг показывает рост качества знаний и предметной

компетенции у обучающихся, улучшение практики преподавания учителей. Организуются внутришкольные предметные олимпиады с целью формирования олимпийского резерва школы-гимназии и выявления высокомотивированных учеников. Организовано психологическое сопровождение. Проводится предпрофильная и профильная подготовка. Разработан профориентационный проект «Сто дорог. Одна-твоя» с использованием индивидуальных маршрутных листов по выбору профессиональной сферы деятельности. Применяется цифровой ресурс «HR+» по психодиагностике. В рамках сотрудничества с ВУЗами проходит профильная подготовка обучающихся 9-11 классов через реализацию вариативного компонента по естественно-математическому и общественно-гуманитарному направлениям, закуплен STEAM-кабинет для организации наблюдений и проектно-исследовательской деятельности. Через дополнительное образование проходит усиление предметных компетенций. Реализуются 15 курсов по выбору и тематическая кружковая работа. Прошло только полтора года с момента реализации проекта по развитию функциональной грамотности, но уже видны первые позитивные результаты на основании разработанных индикаторов успешности:

- анализ посещённых уроков, курсов по выбору, внеклассных мероприятий администрацией школы-гимназии, коллегами показывает, что в педагогическом коллективе сложилось единое понимание компетентного подхода, у большинства педагогического коллектива закрепились навыки работы по составлению и применению компетентно-ориентированных заданий;

- многие ученики успешно ориентируются в компетентно-ориентированных заданиях, предлагают свои решения, участвуют в обсуждениях.

- на основании наблюдений и результатов опроса, у учащихся развивается самостоятельность, инициативность, лидерские качества, стремление к самообразованию и саморазвитию, что находит отражение в достижениях, повышению личной активности и эффективности;

- увеличивается количество участников предметных олимпиад, творческих конкурсов, интеллектуальных марафонов, уровень достижений тоже возрос.

Сильными сторонами и одновременно индикаторами успешности по итогам реализации проекта могут являться:

- умение большинства учащихся выполнять задания на развитие функциональной грамотности и навыков высокого порядка;

- увеличение количества социально активных учеников, победителей предметных олимпиад и конкурсов проектов;

- рост качества знаний и 100% общая успеваемость;

- осведомленность учителей об особенностях развития функциональной грамотности и навыков высокого порядка;

- активное сотрудничество с родительской общественностью, социальными партнерами.

Выявленные слабые стороны:

- отсутствие у части педагогического коллектива опыта работы по развитию функциональной грамотности (молодые специалисты, вновь прибывшие учителя);

- неоптимальная мотивация и социальная активность у части обучающихся к участию в различных конкурсах, олимпиадах, мероприятиях;

- недостаточное понимание частью родительской общественности необходимости развития функциональной грамотности у обучающихся через различные формы и методы совместного взаимодействия.

С целью оптимизации работы и устранения выявленных негативных факторов планируется ряд шагов:

- участие учителей-предметников в годичном методическом сервисе по развитию функциональной грамотности, самообразованию, курсовой подготовке;

- реализация компетентного подхода, дальнейшее повышение качества знаний, развитие лидерских качеств обучающихся, навыков высокого порядка через различные формы работы, методы и приемы, социальное партнерство.

-изучение и внедрение инновационного опыта школ Республики Казахстан по развитию функциональной грамотности и навыков высокого порядка, международный опыт;

-оптимизация работы с родительской общественностью и социальными партнерами в направлении развития функциональной грамотности и компетенций XXI века;

- проведение в мае-июне 2024 года промежуточного мониторинга реализации проекта через диагностический инструментарий, внутреннюю и внешнюю оценку учебных достижений;

Таким образом, реализация проекта «Эффективное обучение в школе» создает условия обучающимся для формирования навыков высокого порядка, предметных и надпредметных компетенций, а учителям- повышение профессиональной компетенции и улучшение практики преподавания и рефлексивной культуры.

В результате реализации проекта школагимназия выполняет социальный заказ общества по формированию успешного ученика, обладающего «Навыками 4К» и создаст посредством своей деятельности позитивную социально-психологическую среду для дальнейшего роста и развития.

Литература:

1. Зиновьева Т.И. Навыки и компетенции XXI века. Материалы Международной научной конференции института педагогики и психологии образования. - Москва, 2019 г. -217 с

ӘӨЖ 373. 31

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ІС-ӘРЕКЕТІН ПӘНАРАДЫҚ БАЙЛАНЫС НЕГІЗІНДЕ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Нурымбетова Г.Е., Кішібаева Д. Ж.

Кентау гуманитарлық-техникалық колледжі

Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті,

Түркістан, Қазақстан Республикасы

dkishibayeva@mail.ru

Егемен еліміздің қазіргі жаңару кезеңінде қоғамымыздың ілгерілеу процесінде адам факторының алатын орны ерекше. Сондықтан да ел өмірінің барлық салаларын жаңарту барысында бала тәрбиесінің мәні мен оның мәселелеріне ерекше көңіл бөлінуі тиіс. Осыған байланысты тәрбиенің тиімділігі мен сапасын арттырудың негізгі бағыты – барлық тәрбиелік іс-шараларда әрбір баланы жеке тұлға ретінде қалыптастыруды жүзеге асыру.

Кез келген елдің болашағы білім беру жүйесінің және зиялылар қауымы деңгейіне байланысты болғандықтан, Республика халқына да әлемнің дамыған елдерімен тең дәрежеде білім беру қажеттілігі мақсат ретінде көрініс табады.

Жастардың ақыл-ойын барынша дамыту, дүниежүзілік ғылым мен техниканы, өндірістік технологияны меңгеру үшін білім беру жүйесін неғұрлым тиімді, ғылыми негізде құру білім беру ісіндегі негізгі міндет. Ғылым, мәдениет, өнер, технология, сондай-ақ қоғамның құқықтық, рухани-адамгершілік, діни негіздерінің қалыптасуы да білім беруге байланысты. Аталған мәселелердің мәні 1999 жылы маусымда қабылданған Қазақстан Республикасы “Білім туралы” заңында, “Білім” мемлекеттік бағдарламасында мазмұндалғандай, қоғамның экономикалық және әлеуметтік жағынан ілгерілеуінің маңызды факторы ретінде білім берудің ұлттық моделін дамыту, шығармашыл тұлға қалыптастыруға бағыт алу, ақыл-ой қорын жинау сияқты мақсаттарды көздейді. Ол білім саласында әр адамға білім беруге көшуді негіздейді. Ол жөнінде аталған заңның білім беру жүйесінің міндеттерінің бірі ретінде: “... жеке адамның шығармашылық, рухани және дене мүмкіндіктерін дамыту, адамгершілік пен салауатты өмір салтын берік негіздерін қалыптастыру, жеке басының дамуы үшін жағдай жасау арқылы интеллектін байыту” – деп нақтылаған [1].

Адамның шығармашылық мүмкіндіктерін дамыту мәселесі Қазақстан Республикасының Орта білімді дамыту тұжырымдамасында да білім беру мекемелерінің ең негізгі мақсаты

дүниетанымдық, құзырлық, шығармашылық деп атап көрсетілген. Аталмыш құжатта “шығармашылық” ұғымына “... адамның өмір шындығында өзін-өзі тануға ұмтылуы, ізденуі” ретінде сипаттама берілген [2].

Қазақстан Республикасы гуманитарлық білім беру тұжырымдамасында былай делінген: “Білім берудің гуманитарлық сипаты, онда адам жай зерттеу объектісі ретінде ғана емес, ең алдымен шығармашылық пен таным субъектісі, құдіретті мәдениет үлгілерін дүниеге әкелген әрі өзінің шығармашылыққа деген құлшынысымен оқушыларды баурап әкететін субъект ретінде бедерленеді” [3]. Бұл айтылғандар оқытудың басты мақсаты оқушыларға дүние заңдылықтарын, фактілерін таныту дегенді аңғартады. Оқу-тәрбие үрдісінде оқушылардың шығармашылық белсенділігін арттыру жағын ойластыруды алға тартады.

Біздің елімізде білім беру жүйесіндегі оң өзгерістер орын алып қалыптасып келеді. Солардың қатарына жеке тұлғаның қасиеттерін, қабілеттерін дамытып, шығармашылығын, талантын ұштаудағы оқу-тәрбие процесін ұйымдастыруды, оқытудың озық технологияларын пайдалануды жатқызуға болады. Оның себептерінің бірі қазіргі таңда ғылым мен техниканың дамуына, технология ғылым саласының озық жетістіктерінің өндіріске көптеп өзгерістер енгізуіне байланысты мектепте шығармашылық тұлғаға тән білім мен іскерлікті беру қажеттігі. Шығармашылық - мәдени немесе материалдық құндылықтарды өз ойы бойынша жаңадан жасау ретінде түсінілетіні белгілі, әрі ол ойлаудың жоғары формасы болып табылады. Әр ұрпақ әлеуметтік-экономикалық жаңарулар тұсында ұрпақтың қол жеткізген жетістіктерін меңгерумен қатар өз іс-әрекетінде сол жетістіктерді жаңа жағдайға бейімдей, жетілдіре отырып, барлық салада таңғажайып табыстарға қол жеткізеді. Шығармашылықтың саласы көп (музыкалық, көркем, техникалық, т.с.с.), әрі сала бойынша іс-әрекет нышандары әркімде болатынын, бірақ оны дамыту керектігін еліміздің психологтары ХХ ғасырдың бас кезінде зерттеулер барысында дәлелді көрсеткен.

Шығармашылық тұлға – бұл шығармашылыққа деген тұрақты да жоғары қызығушылығын білдіретін, шығармашылық қабілетті қалыптастырудың органикалық бірлігінде көрінетін, оған бір немесе бірнеше әрекет түрлерінде прогрессивті, жеке мәнді шығармашылық нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік беретін мотивациялық-шығармашылық белсенділікке тән – тұлға. Шығармашылыққа талпыныс адамның танымдық мотивациясын қалыптастырушы ретінде, шығармашылық процестің “оталдырғыш” механизмі ретінде саналады. Шығармашылық тұлға қабілеттер арқылы көрініс табады. Ол көріністер адамның қасиеттерінің синтезі, психологиялық ерекшеліктері, жеке қасиеті немесе адамның психологиялық қасиеттерінің жиынтығы ретінде айқындалады. Оқытудың шығармашылық бағыттылығын күшейту, баланың қабілеттілігін дамытуға басшылық жасаудың мақсатты - бағыт-бағдар беру. Ал оларға педагогикалық ықпал ету - педагогикалық ғылымның негізгі мәселелерінің бірі. Шығармашылық қабілеттердің өзі де білім базасына, іс-әрекеттердегі технологиялық процестерді жүзеге асыратын іскерліктерге байланысты болып табылатыны белгілі. Жаңа ғасырдағы еліміздің үміт артар келешегі бүгінгі мектеп партасында отырғандар. Оларды жан-жақты уақыт талабына сай білімді, мәдениетті, интеллектуалды азамат етіп шығару - негізгі мектептің алдындағы міндет. Бастауыш сыныпты, яғни 6-7 жасар мектеп табалдырығын алғаш аттаған балдырғандардың жөргектен бергі тәрбиесі немесе тәрбиелік деңгейі, қоршаған орта жөніндегі түсініктері бірдей болмайтындығы белгілі. Отбасындағы тұрмыс жағдайы ата-анасының білімділік, біліктілілік деңгейіне байланысты. Әр баланың бойындағы ерекшеліктерді дәл танып, оны әрі қарай дамыту үшін ата-анамен байланыс жасау, олардың отбасылық жағдайын зерттеу, ата-ананың өзінің қабілетін, дарыны қандай, арғы тегінде өнерпаздық дарыған адамдар бар болған ба, осылардың барлығын бірінші сыныпқа бала қабылдаған күннен бастап зерттеуді жүргізу қажеттілігі туындайды. Қазіргі кезде пәнаралық байланысты жүзеге асырудың мынадай жолдары белгілі: әңгімелесу, топ серуенге шығу, тәжірибелік жұмыстар, техникалық құралдарды пайдалану, танымдық есептер құрастыру және оны шешу, сөз жұмбақтар, ребустар, метограммаларды құрастыру және шешу, практикалық жұмыстар жүргізу. Бастауыш сыныпта пәнаралық байланыстағы мақал-мәтелдерді оқушының шығармашылығын дамытатындай етіп пайдаланудың төмендегідей жолы бар:

- тақырып мазмұнына сай мақал-мәтел айтқызу;

- оны өз сөзімен, ойымен дәлелдету;
- көрініске қарап мақал-мәтел айту;
- табиғатқа сай мақал-мәтел құрастыру;
- суреттерге қарап мақал-мәтел айту.

Осының нәтижесінде оқушының сөз саралауы, ізденімпаздығы, тапқырлығы, нақты ой болжауы - тіл байлығы артады [4].

Мысалы, 1-сыныпта оқушылардың меңгеруі тиіс пәнаралық оқу іскерліктері (немесе оны жалпы оқу іскерліктері деп те қарастырады) [5]:

- сабақ тақырыбын және кітаптағы тапсырма нөмірін таңдау;
- минутына 40 сөз жылдамдықпен оқу және оқығанды түсіну;
- минутына 4-5 сөзді дәптерге сауатты көшіріп жазу;
- ережелер көмегімен терминді есте сақтау;
- мәтіндегі сұрақтарға жауап табу;
- ауызша және жазбаша мәтінді біргелікте өзгерту және толық-тыру;
- дене, зат және моделді салыстыру және классификациялау;
- табиғи денені және құбылысты бақылау;
- шығармашылық тапсырмаларды орындау кезінде ойлауды белсендіру және алгоритмдеу әдістерін біргелікте қолдану;
- ұйымдасқан және үнемді жұмысты ұйымдастыру;
- өзінің жұмысына бақылауды орнату;
- сабақтың жоспары бойынша өзінің іс-әрекеті нәтижесін талдау.

Ал енді 2-сыныпта оқушылардың меңгеруі тиіс пәнаралық оқу іскерліктері

- минутына 60-70 сөз жылдамдықпен оқу және оқығанды түсіну;
- минутына 6-8 сөзді дәптерге сауатты көшіріп жазу;
- терминдер мен мәтіндерді ережелер көмегімен есте сақтау;
- мәтіндегі бастыны бөліп алу;
- ауызша және жазбаша мәтінді біргелікте өзгерту және толықтыру, құрастыру;
- дене, зат және моделді салыстыру және классификациялау;
- табиғи денені және құбылысты бақылау;
- тапсырманы орындау үшін ережені таңдау;
- шығармашылық тапсырмаларды орындау кезінде ойлауды белсендіру және алгоритмдеу әдістерін біргелікте қолдану;

- денелер, материалдар мен суреттердің композициясын құрастыру;
- жұмыстағы пайдаланған әр түрлі материалдардың қасиеттерін есепке алу;
- әр түрлі құралдарды тапсырма мазмұнына сәйкес пайдалану;
- критерилер бойынша өзінің іс-әрекеті нәтижесін бағалау.

Сондықтан 3-сыныпта оқушылардың меңгеруі тиіс пәнаралық оқу іскерліктері мыналардан тұрады:

- минутына 70-80 сөз жылдамдықпен оқу және оқығанды түсіну;
- минутына 10-12 сөзді дәптерге сауатты көшіріп жазу;
- терминдер мен мәтіндерді ережелер көмегімен есте сақтау;
- мәтіндегі бастыны өзбетінше бөліп көрсету және оны схема, кесте, конспект түрінде әзірлеу;
- ауызша және жазбаша мәтіндерді өзбетінше өзгерту, толықтыру және құрастыру;
- құбылыстар мен оқиғалар үшін себеп-салдарлық байланыстарды анықтау;
- тапсырманы орындау үшін ережені біргелікте әрекет ету;
- жұмысты ұйымдастыру дағдыларын жүзеге асыру;
- шығармашылық тапсырманы орындау кезінде ойлауды белсендіру және алгоритмдеу әдістерін өзбетінше қолдану;

- зерделеуі қажет сабақ тақырыптары сұрақтарын құрастыру.

Соңында 4-сыныпта оқушылардың меңгеруі тиіс пәнаралық оқу іскерліктері:

- минутына 90-100 сөз жылдамдықпен оқу және оқығанды түсіну;

- минутына 13-15 сөзді дәптерге сауатты көшіріп жазу;
- ережелер көмегімен терминді және мәтінді есте сақтау;
- мәтіндегі бастыны өзбетінше бөліп көрсету және оны схема, кесте, конспект түрінде әзірлеу;

- ауызша және жазбаша мәтіндерді өзбетінше өзгерту, толықтыру және құрастыру;
- заңдылықтарды, дәлелдемелерді, жалғанға шығаруларды анық-тау;
- тапсырманы орындау үшін ереже алгоритмін біргелікте құрастыру;
- шығармашылық тапсырманы орындау кезінде ойлауды белсендіру және алгоритмдеу әдістерін өзбетінше қолдану;

- өзбетінше жұмысты орындау, олардың нәтижелерін талдау және бағалау. А.А.Бейсенбаева пәнаралық байланыс білімнің мазмұнына ғана қатысты емес, оның ықпалы оқыту процесінің барлық құрамды бөліктерімен байланысты екенін, сол сияқты пәнаралық іскерлік оқушының бір пәннен меңгерген білім іскерлік дағдыларын, екінші жақын пәндерді меңгеруді пайдалана білу қабілетін көрсететінін атап көрсеткен [6]. Сондықтан да оқыту процесін ұйымдастыруда басшылыққа алатын құжаттардағы, бағдарламалық материалдардағы қарастырылған іскерліктерді талап етілген деңгейде меңгермеу кейінгі оқу жылында оқушылардың үлгермеушілігіне негіз болады. Ал, пәнаралық байланыс тұрғысынан оқу іскерліктерін меңгермеу оқушының шығармашыл тұлға болып қалыптасуына кері әсерін тигізеді деп білеміз. Оқушыларды шығармашылық жұмысқа баулып, олардың белсенділіктерін, қызығушылықтарын арттыру үшін қиялдың, қабілеттің сабақта және сабақтан тыс уақытта әр түрлі әдіс-тәсілдерді қолдануға болады. Ол үшін бастауыш сынып мұғалімі төмендегі міндеттерді терең ойластырып, тыңғылықты даярланып жүзеге асыруы тиіс:

- тақырыпты мазмұнына қарай жинақтау;
- оқушының логикалық ойлауын дамытатын пікір-талас тудыру;
- ойлау, қиялдау арқылы суреттер салғызу;
- тапсырманы түрлендіру арқылы жұмыс бағыттарын ұйым-дастыру;
- мәтін, әңгіме, ертегі шығармаларын пәнаралық байланыста қолдану;
- әр түрлі тақырыптарда әңгіме өткізіп, мазмұндама, шығарма жаздыру

Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық іс-әрекетін қалыптастыру үшін оқу материалдарының дамытушы құрылымы айқындалуы тиіс. Оқу материалдарының дамытушы құрылымы – бұл ұғымдар арасындағы өзара байланысты міндетті бөлумен қарапайымнан күрделіге ретті мазмұндалуы. Сабақта жаңа оқу материалдарын оқып-үйренуде оқушылар ғылыми немесе мәдени зерттеу үрдісінде ертеректе зерделенген ұғымдар қалай жаңа білімдер мен таным әдістері шығарылғанын көретіндей етіп тұрғызу қажет. Сондықтан жалпы бастауыш сынып мұғалімдері оқушылардың сыныптар бойынша пәнаралық оқу іскерліктерін:

- меңгерілуі тиіс бағдарламалық материалдың құраушысы ретінде;
- шығармашылық бастаманың негізі ретінде қарастыруы тиіс[7].

Оқушының шығармашылық іс-әрекеті танымдық белсенділік арқылы көрініс табады деп білеміз Шығармашылық процеске даярлауды мектеп қабырғасында жүзеге асыру мәселесі педагог-ғалымдардың назарында болды. Халыққа білім беру жүйесінің негізгі міндеттері ретінде қоршаған әлемді шығармашылықпен қабылдауды дамыту үшін қажетті өз бетінше ойлана алатын мектеп оқушыларын қалыптастыру қарастырылды. Жалпы білім беретін және жоғары оқу орындарындағы білім берудің негізгі міндетінің бірі білім мен іскерлікті игерту ғана емес, осылардың негізінде жастардың шығармашылық қабілеттерін дамыту болып табылады. Оқушылардың шығармашылық іс-әрекетін пәнаралық байланыс негізінде қалыптастыру қазіргі кезеңге дейінгі зерттеулердің нақты нысаны болмаған. Бірақ оқушылардың шығармашылық қабілеттерін зерттеу, оны жетілдіру бойынша ғылыми-зерттеу жұмыстары жүргізілген. Бастауыш сынып оқушыларының пәнаралық байланыс негізінде шығармашылық іс-әрекетін қалыптастыру үшін, олардың жекелеген сапаларын дамыту қажет деп білеміз.

Әдебиеттер:

1. “Білім туралы” ҚР заңы, 1999 жылғы 7 маусым №389-1.

2. Қазақстан Республикасының Орта білімді дамыту тұжырымдамасы. 1997. - 12 б.
3. Қазақстан Республикасының гуманитарлық білім беру тұжырымдамасы. 1994. - 17 б.
4. Мырзабаев А. Б. Оқушылар шығармашылығын дамытуда белсенді оқытудың дидактикалық мүмкіндіктері. Пед. ғыл. канд. ... дисс. –Алматы, 2005. -132 бет.
5. Дүйсенбаев К. Ә., Кішібаева Д. Ж. Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық тұлғасын пәнаралық байланыс негізінде қалыптастыру. "ІІІ-ші мыңжылдықтағы кәсіптік білім беру: мәселелері мен болашағы" атты халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдарының жинағы. - Алматы, 2004. -13-17 бб.
6. Бейсенбаева А. А. Пәнаралық байланыс негізінде оқу процесін ұйымдастыру. -Алматы: Республикалық баспа кабинеті, 1995.
7. Кішібаева Д., Амирова Е. С. Бастауыш сыныптардағы пәнаралық байланыс оқу іскерліктері. X-шы ғылыми-практикалық конференция материалдары/ Академик Е.А.Бөкетовтың 80-жылдық мерей тойына арналған. -Қарағанды, 2005. -56-58 бб.

ӘӨЖ 373.3:37.015.3

ОҚУШЫЛАРДЫ ЗЕРТТЕУШІЛІК ІС-ӘРЕКЕТКЕ ДАЯРЛАУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Қалышбаева Г. Д.

Шымкент университеті, Шымкент қ, Қазақстан Республикасы

Kalyshbayeva@mail.ru

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» [1] заңында мемлекеттік саясат негізінде ең алғаш рет әр оқушының қабілетіне қарай интеллектуалдық дамуы жеке адамның дарындылығын таныту сияқты өзекті мәселелер енгізіліп отырғаны белгілі. ХХІ ғасыр - бәсеке ғасыры, яғни осы кезеңде біздің қоғамда бәсекеге қабілетті, дарынды, білімді жан-жақты жетілген тұлға қажеттілігі басты орында болады. Осыған орай бүгінгі уақытта негізгі мақсат - әлемдік деңгейге бәсекелесуге дайын, жеке көзқарастары қалыптасқан білімді, тәрбиелі тұлға тәрбиелеу. Ол үшін мектеп табалдырығынан бастап оқушыларды іздемпаздыққа үйрету, белсенділігін арттыру, қалыптастыру және білімді дайын күйінде емес алуға емес өз бетінше ізденуге бағытталған зерттеушілік іс-әрекетке даярлау керек. Қазіргі таңдағы білім беру жүйелерінің алдында тұрған негізгі міндет тұлғаның тұрақты түрде іздену іс-әрекетінде білім алу және оларды қолдана алу іскерліктерін игерулеріне, яғни шығармашылық тұлға ретінде қалыптасуына негіз қалау болып табылады. Бұл міндетті жүзеге асыру жалпы білім беру жүйесінде оқушыларды өз бетімен білім алуға баулу, оларға жаңа білімді тек репродуктивтік қана емес ізденіс жүргізу және зерттеушілік іс-әрекетке даярлау арқылы игерту мәселелерінің практикада нақты шешімін табумен тығыз байланысты. Зерттеушілік іс-әрекет оқушыларды жаңа білімді игеруге ғана бағыттап қоймай, жаңа ақыл-ой қызметінің қалыптасуына көмектеседі. Ал, бұл оқушылардың арнайы шығармашылық қабілетінің ғана емес, жалпы алғанда теориялық ой-пікірлерінің дамуына да зор ықпал етеді. Сондықтан, педагог тарапынан ғылыми-зерттеу ұстанымдары мен зерттеу әдістерін меңгеру, пайдалану оның практикалық іс-әрекетін ғылыми-практикалық іс-әрекетке айналдырады, ғылым мен практиканың нақтылы жағдайына талдау жасауға мүмкіндік тудырады. Ғылым – адамдардың арнайы іс-әрекеттерінің нәтижесінде табиғат, қоғамның және ойлаудың объективті заңдарының үздіксіз дамып отыру жүйесі жөніндегі білім болып табылады. Ал, ғылым негізі білім екендігі белгілі. Білім – шындықтың бейнелену формасы және тәсілі болғандықтан, онда заттың қасиеті, белгілері және өзара байланыстары қаперге алынған. Осы себепті, білімнің ғылымды ашудағы жұмыс істеу тәсілі, материалдық, рухани іс-әрекет болып табылады. Яғни, ғылымның диалектикалық дамуы фактілерді жинақтау, оларды оқып үйрену, жүйелеу, қорытындылау және олардың жеке заңдылықтарын ашу, белгісіз фактілерді түсіндіретін жаңалыққа жетелейтін ғылыми білімнің логикалық жүйесін анықтаудан тұрады. Қазақстан Ұлттық энциклопедиясында [2] «Ғылым- адамның табиғат пен қоғам туралы

объективті білім қалыптастыруға мүмкіндік беретін танымның ең жоғарғы пішімі, оның практикалық қызметінің бір саласы. Адамзат қоғамының дамуы барысында ғылым сол қоғамның маңызды әлеуметтік институтына және тікелей өндірісті күшіне айналды. Ғылымның басты мақсаты: ғылым заңдарының негізінде ашылып отырған болмыс құбылысы мен үдерісін болжау, түсіндіру және жүйелеп мазмұндап беру» делінген. Зерттеушілік іс-әрекет ұғымы психология саласындағы да басты түсініктердің бірі. Іс-әрекетті психикадан, оның ғылыми зерттеу методологиясынан, психиканың пайда болуы мен эволюциясынан, тұлға ұғымының түсіндірілуі мен оның психологиялық сипатының құрылым бөліктерінен ажырата қарастыру мүмкін емес. Алайда, іс-әрекет ерекше психологиялық шындық ретінде әлдеқайда тереңірек сипаттауды қажет ететін ұғым. Көптеген педагогикалық әдебиеттерде «оқушылардың зерттеушілік іс-әрекеті», жоғары және бастауыш сынып оқушыларының «зерттеушілік іс-әрекеті», сонымен бірге «Оқушылардың оқу-танымдық іс-әрекеті», «оқушылардың ғылыми-зерттеу жұмысы» деген ұғымдар да көптеп кездеседі. Зерттеушілік іс-әрекет ғылыми және оқу танымның байланысына негізделген, оқу танымның маңызды белгілерін және оны орындау кезеңдерімен тығыз бірлікте. Оқушылардың зерттеушілік іс-әрекеті объективті нақтылық және әрқашан даму үстінде болып табылатындығын сезіну, сонымен қатар әрбір оқушының тұлға ретінде дамуын қамтамасыз ету қажет. Ізденіс әрекеті қажеттілікті қанағаттандыратын нақты психологиялық іс-әрекетке айналады. Тәжірибеде іс-әрекет көпмотивті, кешенді болады. Мәселен, сізде саяхатқа бару қажеттілігі актуалданды. Бұдан сіз жаңа жағдайларға даяр болып, қобалжу, қызығу күйіне енесіз (бұл сырт көзге көрінбеуі де ықтимал). Субъективті түрде бұл шаршау, қанағаттанбаушылық түрінде көрініс береді. Осы кезде сізде кеуденің керген психологиялық дискомфорттан «кұтылу» ізденісі белсендіріліп, сана «іске қосылады». Әрекет – мақсатты бағындыруға бағытталған іс-әрекеттің бір бөлігі, бірлігі. Саналы аңғарылған мақсат - мақсатқа бағытталған әрекет болып табылады. Алайда, әрекет түрткісі мақсат емес, жалпы әрекет мотиві болады. Мақсат түрткі қызметін атқармайды, ол тек әрекетті орындайды және өзіне «бағындырады», яғни әрекетті бағыттайды, нәтижеге жетелейді. Сондықтан, мінез-құлықты талдау барысында психологтің бұл кезіктіргені іс-әрекет пе, әлде әрекет пе екендігін, және, сәйкесінше, бұл процестердің мотивке, я мақсатқа бағынатындығын анықтауы маңызды. Зерттеушілік іс-әрекетте әрбір қарама-қайшылықты шешу үдерісінде іс-әрекетті жаңаға, жоғары деңгейге көтеретін өзгерістер болады. Яғни бұдан білім алу және тұлғаны дамыту жүзеге асырылады. Зерттеушілік іс-әрекетті қалыптастырудағы басты міндет – оқушылардың шығармашылық білім дағдыларын қалыптастыру. Міне, өз ұрпағының өнегелі, өнерлі, зерттеушіліксүйгіш, абзал азамат болып өсуі үшін халық педагогикасының негізгі мақсатын шығармашылықпен оқу – тәрбие үрдісіне тиімді пайдалану әрбір ұстаздың міндеті болып табылады. Шығармашылық – бұл нақты іс – әрекет барысында жүзеге асырылатын өз бастауы, өту барысы және нәтижесі болатын үрдіс. Бұл үрдіс 3 кезеңнен өтеді:

1. Дайындық;
2. Ізденіс;
3. Орындау.

Осы деңгейлерге сәйкес шығармашылық қабілеттерінің құрылымын анықтайды, өз бойынан оларды талдайды, бағыттай отырып дамытады және жетілдіреді. Сонымен қатар әрбір адам ортасына деген көзқарасы мен әрекетіне қарай бір-бірінен өзгешеленеді. Адамның айналасын танып білуге жануардан айырмашылығы ортаға бейімделуінде емес, оған шығармашылықпен қарауында. Егер әр оқушының жеке тұлға ретінде қалыптасуын қамтамасыз ету қажет болса, онда оқушылардың қабілетін түрлі әрекетке көрсету үшін зерттеуге дайындау қажет. Оқушыларды оқытуға зерттеу әдісін қолдану қажеттілігі олардың табиғи қызығушылығының басымдығымен түсіндіріледі. Оқушының өзіндік зерттеу әрекеті оның өзіндік талабын қанағаттандыруда ықпал етеді. Оқушылар қоршаған ортамен таныса отырып, өзіндік зерттеу әрекетінің көмегімен жаңа білімді дайын күйінде емес, өзі ашады. Шығармашылық зерттеушілік ізденіс адам үшін екі түрлі көзқараспен маңызды: бір жағынан, жаңа өнімге қол жеткізуінде, екінші жағынан, ізденіс процесінің мәнділігінде. Мектеп қабырғасында оқушылар жақсы да, жаман да оқиды. Адам бойындағы дарындылықты табиғи

талантпен шектеліп қалмай, табандылықпен зерттеушіліктенуге баулу. Ол үшін мұғалімге жақын аямай зерттеушілік ету қажет. Орта буынды шығармашылық мүмкіндігі зор, шығармашылықпен тұрақты, белсенді айналасуға икемді жас деуге толық болады. Оқушылардың білімін көтеру жұмыстарын ұйымдастыруды жоғарыдағы құрылымнан тұратын әрекеттік негізде жүргізу – олардың кәсіби шығармашылығын арттырудың басты кепілі. Жаңа білімді танымдық белсенділік арқылы меңгеру білімдік әрекеттер арқылы іске асады. Білімдік әрекеттер – тұлғаның өз өмірін өзгертуге бағытталған әлеуметтік белсенділігі. Білімдік әрекетте оқушы жаңалықты ашып, оның дамуының диалектикасын меңгереді, «өткен тәжірибеге қайта қарап», «оның құрылысын жаңартады», сол арқылы өзін - өзі таниды, табады, айналаны, қоғамдық өмірді өзгерте алатын белсенді субъектілік жағдайына келеді. У.Б.Жексенбаева [3], Қ.Қ.Жұмадинова [4] оқушылардың шығармашылық әлеуеті адамның үштілік табиғатына (биологиялық, психологиялық, әлеуметтік) сай дамуындағы даралығымен көрінеді деген. Осылайша даралық күрделі, көпденгейлі құрылым, даралық зерттеушілік іс-әрекетінде көрінеді және оның негізгі компоненттерімен (түрткі, мақсат, іс-әрекетті ұйымдастыру, оны жүзеге асырудың тәсілдері мен құралдары) тығыз байланысты. Осы тәрізді А.Қ.Рысбекова [5] пікірі де аса қызғылықты, ол даралықты «шығармашылық субъект ретіндегі адамның ерекше жоғары жүйелі сапасы» ретінде қарастырады. Даралықты адам дамуының жоғары деңгейі ретінде көрсете отырып, автор даралықтың пайда болуын жаспен байланысты емес деп санайды. Даралық болуы үшін индивид дамыған тұлға және еркін субъект және өздігімен мақсат болжауға қабілетті болады. Даралық алдына мақсаты өздігімен қою үдерісінде ғана жүзеге асады. Бұнда мақсат «адамның әртүрлі деңгейлі (индивидтік, тұлғаға) қасиеттерін біртұтас жүйеге ұйымдастыратын, ықпалдастыратын фактор болып табылады».

Ә.С. Әмірованың [6] пікірі бойынша, «даралықтың мазмұны ең алдымен, адамның стандартты емес мақсаттарды және оларға жетудің тиімді жолдары мен тәсілдерін таңдау ерекшеліктерінде көрінеді». Автор даралықтың екінші құрамды бөлігі ретінде, - «тұлғаның қоршаған дүниеге және өзіне деген әсер ету дәрежесін» атады, ол адамның өзіндік жүзеге асыруының толыққандылығын қамтамасыз етеді. Адам өзін жүзеге асыра отырып, өзін таныта алады. Өзіндік таныту – даралықтың үшінші құрамдас бөлігі, ол екі жазықтықта көрінеді: адам өзіндік танытуын қандай іс-әрекет сферасында қамтамасыз етеді және даралықтың шамасы ретіндегі өзіндік танытудың қандай дәрежесі болатынын көрсетеді. Бүгінгі күні ұжымдық оқытуда да, жеке оқытуда да оқушының шығармашылық дамуын қалыптастырудың түрлері, әдістері, құралдары мен негізгі іс-әрекеттер жүйесін жасаудың тиімді жақтары қарастырылуда. Бұл мәселе өзінің өзектілігі мен көптеген жұрт назарын аударып келеді. Осы мәселеге ғалымдар Т.М.Давыденко [7], Л.В. Занков [8], Қ.Б.Жарықбаев [9] зерттеушіліктері бағытталып, оқушының танымдық әрекеті мен олардың бірге шығармашылық ізденуіне жағдай жасайды. Бастауыш сынып оқушыларының зерттеу біліктілігі мен дағдысы түрлі саладағы қызметін (іс-әрекеттерін) дәлелді және тиімді ету үшін қажет. Бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік іс-әрекетін қалыптастыруға негізделген оқыту үрдісін әдістемелік жабдықтау мәселесі бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік іс-әрекетін тиімді ұйымдастыруға мүмкіндік беретін тақырыптарды және сабақ кезеңдерінің ерекшеліктеріне байланысты материалдарды белгілі критерийлерге сүйене отырып таңдау арқылы ғана тиімді шешімін табады. Бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік іс-әрекетін дамытудың негізгі құралдарының бірі арнайы тапсырмаларды орындату мен жобаларды орындау болып табылады. Оқушылардың зерттеушілік іс-әрекетін дамытуға бағытталған тапсырмаларды іріктеуде келесі әдістемелік талаптардың орындалуы қажетті: а) тапсырмалардың мазмұнының пән бағдарламасында белгіленген оқу материалымен тікелей байланыста болуы; ә) тапсырмалар мазмұны танымдық сипатта, яғни оқушының ой-өрісін, қиялын және басқа да шығармашылық қасиеттерін дамытатындай болуы, соған байланысты іс-әрекеттің түрлі амалдарын қолдана алатындай білік қалыптастырудың көзделуі; б) берілген тапсырмаға ұқсас, бірдей шешімге алып келетін тәсілдерді қолдануға болатын жобалардың (өзіндік бақылауды қалыптастыратын) болуы; в) берілген тақырыптың әр түрлі шешу тәсілдерін табуға арналған тапсырмалар мен сұрақтарды қолдану және олардың тиімділігін салыстыру мүмкіндіктерінің (оқушылардың өзін-өзі бағалауын қалыптастыруға

бағытталған) болуы. Бастауыш сынып оқушыларына жаңа тақырыптардағы материалдарды игерту және оларды бекіту мен қолдануға арналған жобаларды орындату репродуктивтік–ізденушілік және зерттеушілік іс-әрекет сабақтастықтары негізінде, соның ішінде ізденушілік және зерттеушілік іс-әрекеттер проблемалық оқыту заңдылықтары негізінде ұйымдастыру өз нәтижесін береді. Проблемалық оқыту әдістерін қолдану, яғни сабақтың мақсаттарына сәйкес немесе оқытылып жатқан материалға байланысты проблемалық ахуалды тудыру, оған талдау жасау мен шешуді ұйымдастыру негізінде, оқушылардың зерттеушілік іс-әрекетін дамыту нәтижесінде нақты жүзеге асырылады, нәтижесінде олардың білімдері тереңдетіледі және оқушылардың білімдері жүйеленеді.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңы. – Астана, 2007. – 10-13 б.
2. «Қазақстан»: Ұлттық энциклопедия / Бас редактор Ә. Нысанбаев – Алматы «Қазақ энциклопедиясы» Бас редакциясы, 1998 жыл. 260-265б
3. Жексенбаева У.Б. Исследовательский метод обучения как средство развития одаренности//12 жылдық білім беру №5 2016жыл., 4-6 бет.
4. Жұмадилова Қ.Қ. Бастауыш сынып оқушыларын зерттеушілік іс-әрекетке даярлау., //Бастауыш мектеп №7., 5-7 б.
5. Рысбекова А.Қ., Оқушылардың зерттеушілік іс-әрекетін қалыптастырудың кейбір жолдары., Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті «Педагогика ғылымдары» сериясы. № 2 (53) 2017 ж.22-27 б.
6. Әмірова Ә.С. Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық іс- әрекетін қалыптастырудың теориясы мен әдістемесі. - Алматы, 2018 – 241-258б.
7. Давыденко Т.М Т.И. Шамова, Управление образовательным процессом в адаптивной школе /М.: Центр «Педагогический поиск», 2001. – 384 с., 169-188с.
8. Занков Л.В Избранные педагогические труды.-М.,1990.-с-233-245
9. Жарықбаев Қ. Б., Жалпы психология., ТОО «Эпиграф», РК, г. Алматы, 2016., 112-135 б.

ӘОЖ 373.3: 37.016: 51: 100.71: 378.245.2

БАСТАУЫШ СЫНЫП МАТЕМАТИКАСЫН ДҮНИЕ ТАНУ ПӘНІМЕН КІРІКТІРЕ ОҚЫТУ.

Қауқанова Г.Ф., Сейлова З.Т.

Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қызылорда қ., Қазақстан Республикасы
Zhaina.91.12@mail.ru , stsoias62@mail.ru

Мақалада математика сабағының дүние тану пәнімен кіріктіру оқыту мәселелеріне тоқтаймыз, оның ішінде жүзеге асыруға мүмкіншілік тудыратын әдістер туралы баяндаймыз. Қалай болғанда да, ұсынатын әдістер мына мақсаттарды көздеуі керек: оқушылардың дүние тану пәнінен білімін нақты ғылымдарда, оның ішінде математика саласы бойынша коммуникативтік құзыреттілігін дамыту және жетілдіру; оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыру; оқушылардың ой-өрісін кеңейту; оқушыларға білімді өздігінен меңгерудің әр түрлі әдістерін үйрету; интеллектуалды дағдыларды дамыту; дәлелді негіздемелерді жүргізе білуге; математикалық тілде конспектілеуге дағдыландыру; математиканың әдістерін қолданып, зерттеу жүргізе білуге үйрету; қоршаған ортаның бейнесін қалыптастыру.

Осы мақсаттарды жүзеге асыру үшін математикалық мозаика әдісін қолайлы санаймыз. Математикалық мозаика әдісі арқылы оқушыларды математиканың бастауыш деңгейіндегі қарапайым ұғымдарымен таныстыратын, математикалық терминдерді және өрнектер туралы білімді дүние тану пәні біліміне сүйеніп қалыптастыруға бағытталған әдістемелік кешен даярлауға болады.

Сабақ үлгілерінде оқушылар натурал сандарды пайдаланып, есептеу дағдыларын дамытады, жәй және ондық бөлшектермен әрекет ету дағдыларын меңгереді, өрнектерді жазуда әріптерді қолдану және арифметикалық амалдардың қасиеттері туралы түсінік алады, геометриялық ұғымдармен танысауды жалғастырады, дүние тану пәні негізінде геометриялық фигураларды салу және геометриялық шамаларды өлшеу дағдыларын меңгереді. Төменде, арифметикалық амалдардың заңдылықтары, ұзындық, аудан, көлем, масса, жылдамдық, уақыт өлшем бірліктері, таңбалар мен белгілердің, денелердің құпия дүниелерімен таныстыру тақырыптарын жоспарлау, мазмұнын ашу, сабақ үлгілерін көрсетеміз (1-кесте).

1-кесте. Тақырыптық жоспарлау үлгісі.

Тақырыбы		Сағат саны			Өткізу формасы	Білім нәтижесі
		барлығы	теория	тәжірибе		
Арифметикалық амалдардың заңдылықтары	Натурал сандар. Бөлімдер: Қосу және азайту. Көбейту және бөлу.	2	1	1	Ауызша есепте жаттықтырушысы – жылдам санау. Математикалық терминдер мен өрнектердің ментальді картасын құрастыру. Зияткерлік сайыстар. Ұқсастық. Бессайыс.	«Сандардың сиқырлы әлемі» ментальді картасын даярлау.
	Санның процентін табу, проценті бойынша санды табу. Бөлшектің негізгі қасиеті. Бөлшектерді салыстыру. Жай бөлшектерге арифметикалық амалдар қолдану.	2	1	1	Бөлшектер мен проценттер ұғымына құрылған ойындар. Математикалық терминдер мен өрнектердің ментальді картасын құрастыру. Бөлшектер мен проценттерге құрылған есептерді шығару. Бессайыс. Зияткерлік сайыстар. Ұқсастық.	«Санның жартысы және бөліктері» математикалық терминдер ментальді картасын даярлау.
Ұзындық, аудан, көлем, масса, жылдамдық, уақыт өлшем бірліктері	Шопинг стратегиясы	2	1	1	Тәжірибе: шынайы өмірмен байланысты эксперименттер жүргізу. Өміршең есептер шығару: ақша және шопинг. Шопинг стратегиясы. Зияткерлік сайыстар. Ұқсастық. Бессайыс.-эссе.	Логикалық және абстракциялық тапсырмалар құрастыру. «Ең сәтті жасалған сауда» тақырыбындағы эссе.

	Уақыт және оны өлшеу. Оқу ісін өз бетінше жоспарлады, оқу тапсырмаларын орындаудың ең тиімді әдістерін таңдай алуын қалыптастыру.	2	1	1	Тәжірибе: шынайы өмірмен байланысты эксперименттер жүргізу. Оқу күнін жоспарлау, уақытты басқару стратегиялары. Командада жұмыс. Ұқсастық. Бессайыс-«Менің оқу күнімнің кестесі». Рефлексия.	«Менің уақыт жоспарлауым»-рефлекстік эссе даярлау.
	Ұзындық, аудан, көлем, масса, жылдамдық, уақыт өлшем бірліктері Қоршаған ортамыздағы заттардың өлшемдері.	2	1	1	Ролдік ойындар. Зияткерлік сайыстар. Бессайыс.-эссе «Қоршаған ортадағы процестердің ұзақтығы». Стратегиялар – ментальды картасы. Ұқсастық. Бессайыс –«Ұзындық пен салмақ өлшемдері» өлшеу құралдары.	Өнертапқыштық идеялардың жүзеге асуы, «Ұзындық өлшеу құралы»- жобалау жұмысы
Таңбалар мен белгілердің, денелердің құпия дүниелерімен таныстыру	Кеңістік денелерінің көрнекі бейнелері: куб, шар, сфера, пирамида, конус, параллелепипед, призма және т.с.с.	2	1	1	Тәжірибе. Зияткерлік ойындар. Ұқсастық. Геометриялық есептер шығару. Командада жұмыс. Бессайыс – «Болашақтағы үй» жобасы.	«Болашақтағы үй» жобалау жұмысы.
	Ғажайып лабиринттер. Басқатырғыш фигуралар. Сиқырлы шаршылар. Табиғаттағы тұрақтылар. Сиқырлы амалдар.	2	1	1	Зияткерлік ойындар. Ролдік ойындар. Ұқсастық. Командада жұмыс. Бессайыс – басқатырғыш тапсырмалар.	Ребус, басқатырғыш тапсырмалар құрастыру.
	Қорытынды	2		2	Жобалау жұмыстарының презентациялары.	Жобалау жұмыстары: «Басқатырғыш тапсырмалар», «Өлшеу құралы – «Ұзындық»». Қорғау.

Математиканы дүние тану пәнімен мен интеграциялауда мозаика әдісінің математикалық терминдерді дұрыс меңгеруге, оқушылардың ой-өрісін кеңейтуге, математиканы оқуға деген ынтасын арттыруға ықпал етеді.

Үлгілік сабақтарды өткізу әдістері ретінде көрнекі-түсіндірме, интербелсенді әдістер, зерттеушілік, мәселелерді шешуге бағытталған әдістер қолданылды. Бұл әдістердің өзі сабақ

барысында оқушыларды ізденімпаздыққа, шығармашылыққа, ынтымақтастыққа, ұжымдық шешімдер шығаруға тәрбиелейді.

Әдебиеттер:

1. Белянкова Н. М. Интегрированный подход в обучении младших школьников: пособие для учителя. М.: Просвещение, 2008. – 128 с.
2. Брыкина Н. Т. Нестандартные и интегрированные уроки по курсу «Окружающий мир»: 1-4 кл. М.: ВАКО, 2004.
3. Гриценко Л.И. Теория и практика обучения: интегративный подход. М., 2008.
4. Домур-оо В.О., Сагды Ч.Т. Взаимосвязь основного и дополнительного образования как обязательное условие совершенствования учебно-воспитательного процесса (методическое пособие). Кызыл: Центр развития национальной школы МОПО РТ, 2005. 74 с.
5. Мельник Э.Л. Интегрированное обучение в начальной школе: Теория и практика. СПб.: КАРО, 2003

ӘОЖ 373.3: 37.016: 51: 37.026.6: 378.245.2

БАСТАУЫШ СЫНЫП МАТЕМАТИКАСЫН ОҚЫТУДАҒЫ ҚОЛДАНБАЛЫ ТАПСЫРМАЛАР

Құлжанова А.Т., Сейлова З.Т.

Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қызылорда қ., Қазақстан Республикасы
Aizhan_21.1992@mail.ru, stsoias62@mail.ru

Математиканың білімдегі және практикалық қызметтегі рөлі ерекше екенін білеміз, тіптен заманауи білім беруді математикаландыру дәуірі деп те атап жүр. Себебі, математика қоғамның көптеген маңызды салаларының сұрақтарына жауап табуға мүмкіндік береді. Сондықтан да математиканы жалаң түрде емес оның қолданыстарын зерттеуге көңіл бөлу керек екенін білдіреді. Негізгі пән болумен қатар, математика сабағында оқушылар математикалық тілдерді меңгеріп, оның басқа ғылымдармен байланыстарын, оны түсіну әдістеріне үйренеді.

Алайда, бұл оқушылардың математикалық білімінің болуы олардың белгілі жағдайларда (оқу немесе өмірде) қолдануға әрдайым дайын және қабілетті екендігін білдірмейді. Ол үшін, математиканың сыртқы әлеммен, басқа ғылымдармен және өндіріспен байланысын ашу процесінде, алған білімдерін қолданбалы және практикалық тапсырмаларды шешуге пайдалану дағдыларын қалыптастыру барысында ғана мүмкін болады. Сонымен қатар мектеп математика курсының ұғымдары мен зерттеу әдістерінің табиғаты абстрактілі, сондықтан зерттелетін ұғымдардың нақты өмірлік интерпретацияларымен байланысына ерекше назар аудару керек екенін байқаймыз.

Осыған байланысты бастауыш сыныптан бастап, математиканы оқыту процесінде қолданбалы бағытын негізгі бағыт ретінде қарастырамыз. Бұл туралы математиалық білім беру тұжырымдамасында да ерекше атап өткенін ескеруіміз керек. Сонымен, бастауыш мектеп мұғалімінің алдында оқушыларға математикалық білім, білік, дағды жүйесін ғана емес, математиканың басқа ғылымдармен, өмірмен байланысын ашу міндеті тұрады.

Міндеттен шығу, оқушыларға алған білімдерін адам қызметінің әртүрлі салаларында қолдануды, әртүрлі құбылыстарды, процестерді, объектілерді және қатынастарды сипаттау және зерттеу үшін математикалық аппаратты пайдалануды және практикалық есептерді шешуде білімді пайдалану әдістерін көрсетсек мүмкін болады.

Әрине, бұл өз кезегінде мұғалімнен жоғары дайындықты талап етеді: қолданбалы бағыттағы математикалық білімнің мол қорына ие болуы керек, оны оқушыларға қажетті сәтте ұсына алуы және математиканы оқытуда қолданбалы бағытты жүзеге асырудың әртүрлі құралдарын, оның ішінде стандартты емес құралдарды қолдана білуі керек. Сабақты бұл бағытта

ұйымдастыру, өз кезегінде математикалық білім алуға қызығушылық танытатын оқушылардың қатарының көбеюіне, олардың болашақ кәсіби бағдар алуына көп ықпалын тигізеді.

Математика сабағының және сабақтан тыс математика сабақтарының мазмұнына қолданбалы тапсырмаларды пайдалану келесідей (мотивацияны қалыптастыру және танымдық қызығушылықты дамыту) педагогикалық мақсаттарды жүзеге асыруға ықпал етеді. Мұғалім сабақ барысында қолданатын барлық әдістерімен құралдарын мүмкіндігінше оқытудың қолданбалы бағытын жүзеге асыруға бағыттауы керек. Осылайша, мұғалім оқушылардың назарын математикалық әдістердің әмбебаптығына жиі аударып, олардың қолданбалы сипатын нақты мысалдармен көрсетуі керек.

Математика сабағында қолданбалы сипаттағы тапсырмаларды орындау барысында келесі практикалық дағдылар мен біліктер қалыптасады:

-бағдарламалық материалды оқу процесінде есептеу дағдылары мен біліктері, олар әсіресе өмірлік-практикалық мазмұнды тапсырмаларды орындау барысында;

-сабақта, сыныптан тыс жұмыстарда, еңбек әрекетінде, өмірдегі практикалық мәселерді шешу барысында бақылау-өлшеу дағдылары;

-құралдармен жұмыс істеу барысында техникалық дағдылары;

-әртүрлі тәжірибелер жүргізу барысында технологиялық дағдылары;

-еңбек процесінде еңбек дағдылары мен біліктері;

-алдағы жүргізілетін жобалар мен жоспарларды жүзеге асыру, сызбалар құрастыру, анықтамалық және қосымша әдебиеттермен жұмыс жүргізу барысында конструктивтік-эксперименттік іскерліктер мен дағдылары.

Мысалы:

1-есеп. Балалар мектептің ауласына әр қатарда 7 алма ағашы және 5 алмұрт ағашын, барлығы 8 қатар отырғызды. Барлығы қанша қанша ағаш отырғызды? Есепті әртүрлі әдіспен шеш.

1. $(7+5)*8=96$ (ағаш)

2. $7*8+5*8=56+40=96$ (ағаш)

Есепті екі әдіспен шештік және көздеген мақсатқа жеттік.

2-есеп. Үй иелері 4-бөлмелі үйлерінің әр бөлмесін әртүрлі түспен бояуды шешті: қызыл, сары, жасыл және көк. Жұмысшылар бояуды неше әдіспен таңдай алады?

$4*3*2*1=24$ (әдіспен).

3-есеп. 150 ағашты бояу керек. Бір сыршы оны 15 күнде, екіншісі 10 күнде орындай алады. Егер екі сыршы бірге жұмыс істесе, осы жұмысты қанша күнде орындай алады?

Бірлесіп жасайтын жұмысқа арналған есеп болып табылады. Жұмыла көтерген жүк жеңіл демекші, екеуі біріксе, 150 ағашты 15 немесе 10 күнде емес, 6 күнде бояп бітіре алады екен.

Шешуі: $150:(15+10)=6$ күнде.

4-есеп. 2 метр матадан 3 жастықтың тысы шығады. 42 метр матадан осындай неше жастыққа тыс тігуге болады?

Экономикалық есеп, алдын-ала жоспарлау үшін, қажетті материалдың көлемін білген абзал.

Шешуі: $42:2*3=63$ (жастық тысы)

5-есеп. Екі ауылдан бір мезгілде бір-біріне қарама-қарсы шыққан екі салт атты 3 сағаттан кейін кездесті. Біріншісінің жылдамдығы 12 км/сағ, ал екіншісінікі 15 км/сағ. Екі ауылдың арақашықтығын тап.

Жол жүрсе бітеді демекші, жүретін жолының шамасын біліп жүрген дұрыс болады.

Шешуі: $12*3+15*3=36+45=81$ км немесе $(12+15)*3=81$ км.

6-есеп. 4 кг сәбіз 120 тг тұрады, осындай 9 кг сәбіз қанша теңге тұрады?

Үнемшілдікке, қаражатты дұрыс жұмсауға үйретеді.

Шешуі: $120:4=30$ тг. бір килограмм сәбіздің бағасын табамыз.

$30*9=270$ тг. тоғыз килограмм сәбіздің бағасын табамыз.

7-есеп. Бірінші автотұрақта 7 машина бар, оның екіншідегіден 2-еуі артық. Екінші автотұрақта неше машина бар?

Бұл автотұрақ сыймдылықтарын есептеуге арналған.

Шешуі: $7-2=5$ екінші тұрақтағы машина саны.

8-есеп. Омардың 4 қарындашы бар, ал Арманның қарындашы одан 2 есе артық. Арманның қарындашы нешеу?

Шешуі: $4*2=8$ Армандағы қарындаштар саны.

9-есеп. Туристер бірінші күні 20 км, ал екінші күні 2 есе кем жүрді. Туристер екінші күні неше километр жол жүрді?

10-есеп. Қыз балалар 15 жалауша, ал ұл балалар 5 жалауша жасады. Қыз балалар неше есе артық жалауша жасады?

11-есеп. Қыз бала бірнеше үлкен және 5 кіші тәрелке жуды. Ол барлығы 12 тәрелке жуды. Қыз бала неше үлкен тәрелке жуды?

12-есеп. Ыдыста бірнеше кәмпит бар еді. Оның 12 – сі желінгенде, 9 кәмпит қалды. Ыдыста барлығы қанша кәмпит бар еді?

13-есеп. Сөреде 15 кітап болған еді. Оның бірнешеуін алғанда, 8 кітап қалды?

14-есеп. Аулада екі қыз ойнап жүр еді. Оларға тағы 4 қыз келіп қосылды. Аулада қанша қыз бала бар?

15-есеп. Ыдыста 5 алма болған еді. Оның 3 – еуі желінді. Ыдыста неше алма қалды?

16-есеп. 12 балаға әрқайсысына 3-тен келетіндей кәмпит берілді. Балалар барлығы неше кәмпит алды?

17-есеп. 36 кәмпит 12 балаға тең бөлінді. Әр бала неше кәмпит алды?

18-есеп. 36 кәмпит балалардың әрқайсысына үш – үштен бөлінді. Неше бала кәмпит алды?

Осындай айналадағы дүниемен, қарым-қатынастарды түзейтін есептерді көптеп келтіре бберуге болады. Алайда аталған дағдыларды қалыптастыру бастауыш мектеп жағдайында әрдайым мүмкін бола бермейді.

Оқытудың практикалық бағытын жүзеге асыру үшін сыныптың, отбасының, мектептің, көшенің, қаланың, ауылдың, ауданның, облыстың өмірінен көптеген тапсырмалар құрастыруға болады.

Әдебиеттер:

1. Истомина Н.Б., методические рекомендации к учебнику «Математика 3 класс», Издательство: «Ассоциация XXI век», 2004

2. Мартынова Г.Х. Межпредметные связи стандартизации и математики// Математика в школе – 2003. -№7. – С. 23-25.

3. Стеклов В.А. Математика и её значение для человечества. – М.: ЛКИ, 2010. – 136 с.

4. Терешин Н. А. Прикладная направленность школьного курса математики / М.: Просвещение, 1990. – 97 с.

5. Шапиро И.М. Использование задач с практическим содержанием в преподавании математике. М.: Просвещение, 1990. – 98 с.

Абдрахманова К. Төменгі жастағыларды оқыту ерекшеліктері // Бастауыш мектеп. – 1989. 110-120 б

А.Б.Жанәділ,Б.М.Қосанов. Оқушыларға мәтіндік есептерді шығаруға қалай көмектесуге болады?// Бастауыш мектеп,2004. 25-32 б

Бағдарлама. Математика жалпы білім беретін мектептің 1-4 сыныптарына арналған. – Алматы,2003. 67-71 б

УДК 37

ПРИМЕНЕНИЯ ОЗДОРОВИТЕЛЬНО РАЗВИВАЮЩЕЙ ГИМНАСТИКИ ЙОГА В
КРУЖКОВОЙ РАБОТЕ

Лазарева В. В., Самородов И.Е.

КГУ «Гимназия имени Шакарима», г. Караганда, Республика Казахстан

Lazareva.vera.63@mail.ru

В системе школьного образования есть значительные изменения, но приоритетным направлением было и остается сохранения и укрепления здоровья школьников. Как же его сохранить и приобщить к физической культуре все подрастающее поколение? Повседневная двигательная активность является естественной потребностью растущего организма. Доказано, что уроки физической культуры в объеме 3 часа в неделю не дают достаточного уровня двигательной подготовки учащихся, поэтому в школах ведутся дополнительно спортивные секции, внеклассные спортивные мероприятия, подвижные перемены, физкультминутки. Желательно чтобы ребенок еще посещал спортивные секции вне школы. Данные статистики о здоровье детей желают лучшего. Дети приходят уже в школу с букетом различных заболеваний, а к ее окончанию наживают еще больше если в школе плохо организована работа с использованием средств физической культуры. Школа — это новый этап в жизни ребенка: повышаются информационные нагрузки, усиливается гиподинамия, развиваются новые межличностные отношения среди одноклассников. Не стоит забывать, что как раз в младшем школьном возрасте заканчивается развитие костного скелета и при этом он подвергается сильным нагрузкам (продолжительное время сидения за партой, переноска тяжелого портфеля). Это все может привести к искривлению позвоночника, со всеми вытекающими последствиями [2].

В связи с этим целью моей работы явилось разработать методику проведения занятий оздоровительно-развивающей гимнастики «йога».

Методы исследования: анализ, обобщения и систематизация накопительного материала, составления комплексов упражнений, применения оздоровительной гимнастики йога в кружковой работе, мониторинг теста на гибкость.

Многие считают, что «йога» это для взрослых, но это вовсе не так. Занятия для детей разных возрастов должна соответствовать его возрасту. В начальной школе это приемлемо в игровой форме дети любят подражать, изображать, например: птицу (аист, голубь, ласточка), животных (тигр, собака, кошка) и ребят это довольно-таки забавляет. Кружок спортивные танцы «Чирлидинг» посещают учащиеся начальной школы. Занятия этим видом спорта позволяет получать физическую нагрузку, которая складывается из элементов гимнастики, хореографии и акробатики, развивает координацию движений. Чирлидинг развивает двигательную подготовку учащихся и позволяет оставаться бодрым и энергичным, легко переносить нагрузки и производить широкий круг физических действий. Занятия в коллективе у детей, воспитывает командный дух, общительность, уважение, и лидерские качества. Чирлидер для исполнения своей программы должен обладать всеми физическими качествами, но и конечно гибкостью. Если ребенку сказать просто «Сядите на шпагат!», он не с большим удовольствием это будет делать, а вот через игровые формы занятий «Йоги» - он постарается сделать чтобы у него получилось. Чем же полезны эти занятия?

Йога – это соединения, гармония трех начал человека физического, психического и духовного. Занятия оказывают положительное влияние на всю систему организма. Она развивает гибкость, координацию, выносливость, силу. Упражнения укрепляют мышцы спины, стопы, что помогает улучшить осанку ученика. Позволяет правильно формировать стопу. Йога развивает спокойствие и внимательность, что является немаловажным для гиперактивных детей, которые у нас в наше время встречаются довольно-таки часто. Занятия йогой включают в себя следующие разделы:

- асаны (позы) – которые делают наше тело красивым, здоровым, сильным;
- пранаямы (дыхательные упражнения)- которые научат регулировать свое дыхание;
- медитация (расслабления, релаксация) - дает возможность услышать себя;

При составлении комплекса необходимо соблюдать требования к выполнению статических упражнений:

- комплекс составляем от простого к сложному, например сначала учим позу «полу лотоса», а затем уже саму позу «лотос»;
- позы выполнять медленно, без напряжения;

- во время выполнения упражнений очень важно правильно дышать;
- особое внимание уделять упражнениям для мышц спины; [1].

Для детей я строю занятия через игровую гимнастику придумывая сказочный сюжет например: «Поездка в Джунгли», «Путешествие в зоопарк», «Морское путешествие» и т. д. Занятия состоит из подготовительной, основной и заключительной части.

В подготовительной части настроить детей на хорошее, доброе. Начинать с разминки несложные разогревающие упражнения – нагрузка умеренная. Садимся в позу «лотос» - начинать с дыхательных упражнений дышать полной грудью насыщая свои легкие кислородом. Разогреть все суставы лучезапястный, локтевой, плечевой, тазобедренный, голеностопный сделать круговые вращения, поднять руки потянуться вверх, в сторону, сделать скручивания. Подготовить организм к основной работе.

В основной части осваиваем асаны. Выполнять позу правильно, но без напряжения. Дыхание не задерживать оно должно быть спокойным, ровным. При выполнении асан предлагать детям мысленно представить на кого похожа поза: животное, птица или предмет – все это поможет ребенку быстрее освоить асану и придаст эмоциональный настрой, развиваются творческие способности. Благодаря этим упражнениям у ребенка расширяется представления об окружающем мире, умения выразить движения, создать образ. Например, можно выполнять такие упражнения: «Рыбки» И.П. – лежа на спине, руки вдоль туловища, прогибаем позвоночник тело вверх, опираемся на голову, бедра не поднимать. «Морской конек» И.П. – сидя на полу, ноги вытянуты вместе, руки тянем вперед как можно дальше. «Краб» И.П. – лежа на животе, ноги согнуты в коленях. Руки держат щиколотку ног, голова поднята вверх. «Плуг» - лежа на спине, руки вдоль туловища, поднимаем ноги перпендикулярно полу. «Дельфин» И.П. – сидя на одной ноге, другая отведена назад, руки впереди соединены в ладошках. «Морская звезда» И.П. – лежа на животе, ноги и руки в стороны. Поднимаем одновременно ноги и руки вверх. «Кролик» - сидя на коленях, руки на колени, сгибаем спину дугой так, чтобы лоб достал колени. «Кошка» И. П. – стоя на четвереньках выгибаем, прогибаем спинку (кошка сердится, кошка добрая улыбается). «Дерево» И.П. – руки внизу, упор на одной ноге, другую - колено в сторону, завести за колено другой ноги, руки в стороны. Данные упражнения позволяют повысить функциональное состояние организма учащихся, улучшат осанку, развивают координацию движений и гибкость [3].

Обязательно давать игры на развития внимания, памяти, логики, воображения. Вот, например, такая игра: «Ель, елка, елочка» формирует у учащихся правильную осанку, укрепляет мышечно-связочный аппарат нижних конечностей, тренирует внимания. «В лесу стоят высокие ели. Встать ровно- голова, туловище, ноги прямо, руки в стороны (руки это ветки ели). Пойдем дальше по лесу. Посмотрим есть ли у этой ели сестрички? Вот и сестрички ели – елки. Они пониже, но такие же стройные. Принять правильную осанку, но в полуприседе. Пойдем дальше и поищем еще сестричек. Вот они- совсем маленькие, красивые и стройные. Сесть на корточки, голова и спина выпрямлены, руки разведены в стороны».

Основная задача в заключительной части научить детей расслабляться, лучше всего включать спокойную музыку и сопровождать словами. Необходимо концентрировать внимания на спокойном дыхании. На выходе из расслабления сделать глубокий вдох, выдох, потянуться руками вверх, спокойно сесть улыбнуться, пожелать друг другу добра и хорошего настроения.

Применяя методику «Йоги» на занятиях, я вижу результаты моей работы. Об этом говорят показатели теста на гибкость – наклон туловища вперед из положения седа. Для анализа показателей упражнения на гибкость использовалась таблица уровень физической подготовленности учащихся 7–10 лет [4]. Эксперимент длился в течение года. Тест проводился до применения оздоровительной гимнастики и после. Все дети достигли результата высокий уровень. Ребята выполняют без особых усилий все три шпагата продольный, поперечный, делают мостик и коробочку. Успешно применяют все эти упражнения в танцах. Дети научились направлять свою излишнюю энергию в нужное русло, повысились показатели физического состояния гибкости, координации движений, силы. Ребята стали меньше болеть, стали более спокойные и сосредоточенные.

Йога помогает каждому ребенку познать себя, открывает удивительный мир, где он обретает прекрасное настроение, здоровый дух, гармонию с самим собой.

Список литературы:

1. Абигейл Эллсуорт. Анатомия йоги. Москва, ООО «Издательство Эксмо», 2011.
2. Виноградов Г. Н., Кульназаров А.К., Теория и методика здорового образа жизни. Учебное пособие. Алматы, 2004 г.
3. Джесси Чапмен. Классические асаны. Москва, ООО «Издательство Эксмо», 2008.
4. Лях В. И. Тесты в физическом воспитании школьников. Москва, ООО, «Издательство АСТ», 1998.
5. Сандра Андерсон, Рольф Совик. Йога для начинающих. Москва, ООО «РИПОЛ», 2008.

УДК 373.2

ПРИМЕНЕНИЕ ЦИФРОВЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ РЕСУРСОВ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПЕДАГОГОВ ДОШКОЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ

Мирза Н.В., Омарова М.К., Маженова Р.Б., Манашова Г.Н.

Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова, г. Караганда, Республика Казахстан

mirza_natalya@mail.ru

Современное дошкольное образование в Республике Казахстан ставит перед собой задачу обеспечить качественное и доступное образование, способствующее развитию детей и подготовке их к успешному учебному и социальному будущему [1].

Современным детям требуется современная предметно-развивающая среда, инновационные технологии и методы обучения, которые позволят решать задачи в разных образовательных областях. Важно, чтобы образовательная среда отвечала современным стандартам и ожиданиям. С учетом современных вызовов и технологического развития, интеграция цифровых технологий в образовательный процесс является критически важной задачей.

Цифровизация образовательного процесса в дошкольном образовании и воспитании помогает педагогам найти новые пути для широкого внедрения в педагогическую деятельность новых технологий, цифровых образовательных ресурсов (ЦОР).

ЦОР – это необходимые для организации образовательного процесса и представленные в цифровой форме материалы, отобранные в соответствии с содержанием образования и сопровождаемые методическими рекомендациями по их использованию [2].

Помимо представленных в цифровой форме конспектов организованной деятельности, сценариев, художественных произведений, наборов иллюстраций для работы с детьми дошкольного возраста целесообразна разработка цифровых образовательных ресурсов, которые представляют собой законченный мультимедиа продукт, направленный на достижение определенной дидактической цели: (рис. 1).

Рисунок 1. Цифровые образовательные ресурсы как мультимедиа продукт

Суть игровых тренажеров заключается в возможности многократного прохождения с целью улучшения результата. Интерактивные игры подразумевают активное взаимодействие ребенка с цифровой средой, мгновенную обратную связь (игры на основе презентаций, образовательные квесты). С помощью обучающих видеороликов дети учатся выполнять какое-либо действие, также с их помощью можно ознакомить с новым материалом. Интерактивные видеоспектакли представляют собой видеозапись спектакля, где персонажи взаимодействуют с детьми (задают вопросы, ждут ответа, просят помощи). Видеоэкскурсии позволяют детям посетить какое-либо место (музей, зоопарк), не покидая пределов дома или дошкольной организации.

Однако, следует отметить, что применение ЦОР в работе с детьми требует специальной подготовки педагогов дошкольных организаций.

С целью анализа существующей ситуации использования ЦОР педагогами дошкольных организаций в работе с детьми нами был проведен опрос педагогов дошкольных организаций «Цифровые образовательные ресурсы в дошкольном образовании» [3]. В опросе приняли участие 270 педагогов дошкольных организаций Карагандинской области.

Актуальность применения ЦОР в дошкольном образовании подчеркивают 80,7% педагогов, 83,7% отмечают их эффективность в работе с детьми.

Несмотря на высокую оценку актуальности и эффективности применения ЦОР, недостаточное количество педагогов используют их в работе с детьми (рис. 2).

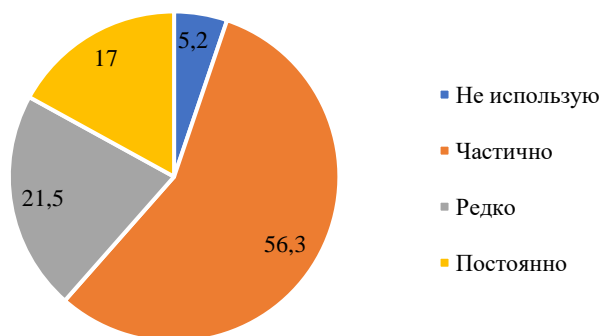

Рисунок 2. Использование ЦОР педагогами дошкольных организаций

Позитивным является то, что больше половины педагогов хоть и частично, но используют ЦОР. Педагоги, применяющие ЦОР в работе с детьми, отмечают наиболее часто используемые их виды. На наш взгляд, связано с тем, что педагоги не осведомлены в должной мере об особенностях применения ЦОР. Кроме того, это может быть связано с профессиональным выгоранием у педагогов, что выражается в недостаточной познавательной активности и самообразования.

Анализируя ответы педагогов, можно сказать, что они больше предпочитают применять готовые ЦОР (аудио записи сказок, контент, размещенный на YouTube-каналах) (рис. 3).

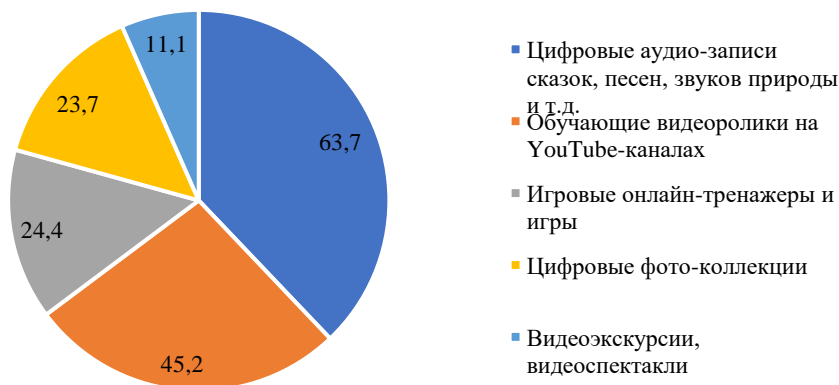

Рисунок 3. Виды ЦОР, наиболее часто используемые педагогами

Наличие недостаточного уровня навыков разработки и применения ЦОР в работе с детьми подтверждают 44,4% опрошенных педагогов.

Кроме того, ответ 91,9% педагогов на вопрос «Хотели бы вы пройти курс повышения квалификации по разработке ЦОР для детей?» говорит о том, что существует потребность в освоении ими навыков разработки и применения ЦОР. Также, на наш взгляд, педагогам необходимы рекомендации при планировании организованной деятельности с детьми с использованием ЦОР.

В решении данного вопроса потенциал имеют современные формы повышения квалификации педагогов, таких как MOOK, обмен опытом разработки ЦОР, программы менторства педагогов, онлайн курсы, педагогический Hub, YouTube-каналы. Например, начинающий свою деятельность YouTube-канал «Лаборатория раннего развития» (https://youtube.com/@lab_child?si=3yzFbNbv3NmQOFCl) позволит педагогам освоить простые навыки создания рассмотренных ЦОР с помощью различных онлайн сервисов, конструкторов и приложений для дальнейшего использования в работе с детьми (рис. 4) [4].

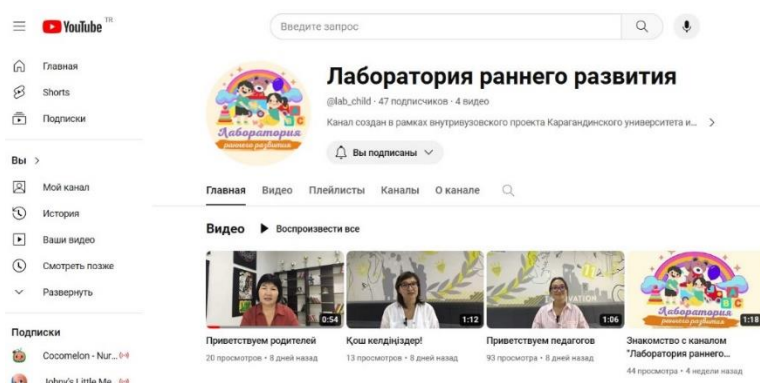

Рисунок 4. YouTube-канал «Лаборатория раннего развития»

Таким образом, использование ЦОР дает ряд возможностей педагогу: помощь в проведении организованной деятельности, в достижении ожидаемых результатов; моделирование ситуаций или явлений, недоступных детям в повседневной жизни; дополнение традиционных методов обучения; повышение доступности и привлекательности обучения; подготовка детей к предстоящему обучению в современной образовательной среде школы.

Литература:

1. Постановление Правительства «Об утверждении модели развития дошкольного воспитания и обучения» от 15 марта 2021 года. - № 137.

2. Роберт И.В. Методология научно-педагогического исследования в области информатизации образования периода цифровой трансформации // Цифровая трансформация образования: актуальные проблемы, опыт, решения. - Москва: ЧУ «Издательство АЭО», 2021. - С. 20-56.

3. Опрос педагогов дошкольных организаций «Цифровые образовательные ресурсы в дошкольном образовании» <https://forms.gle/t2D8q8wsu7tkLg886>

4. YouTube-канал «Лаборатория раннего развития» https://youtube.com/@lab_child?si=3yzFbNbv3NmQOFCl

МЕКТЕП ПЕН ОТБАСЫ ҮНТІМАҚТАСТЫҒЫ НЕГІЗІНДЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ
ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Нишанова Ш. М.

Кентау гуманитарлық –техникалық колледжі

Кентау қ., Қазақстан Республикасы

nishanova@mail.ru

Бүгінгі қоғамның талабы жастардың жоғары мәдениеттілігін керек етеді. Қоғамның бүгінгі дамуы мәдениетті тұлғаны қалыптастыруды талап етеді. Оқушылардың қарым-қатынас және мінез-құлық мәдениетін қалыптастыру мәселелері қазіргі білім берудің, педагогика ғылымының, мәдениеттің басты назарында болып отыр.Елімізде білім беру жүйелерінің мақсат, міндеттерін айқындайтын жаңа мазмұнды заңдар мен тұжырымдамалар қабылданып, халықтың рухани дамуына, діні мен тіл мәдениетінің өркендеуіне қолайлы жағдайлар туғызылып жатқан кезде қарым-қатынас мәдениеті көкейкесті мәселелердің бірі болып келеді. Білім беру мен тәрбие мақсатын көздеген мемлекеттік құжаттар аясында мәдениеттілік жаңғырып, ол ерекше маңызға ие бола бастады[1].Мемлекеттің экономикалық және әлеуметтік қарқынды дамуы мәдени-рухани өмірдің өркендеуімен үйлесімділік тауып, білім мен тәрбие беру процесіне жауапты да басты міндеттер жүктеп отыр.Адамдар арасындағы қарым-қатынас байланысы, қарым-қатынас мәдениеті, қарым-қатынас әдебі, қарым-қатынас тәрбиесі, қарым-қатынас өрекинеттігі тағы сол сияқты, әрбір адамға етене таныс сөздерді үйреншікті, қалыптасып қалған бар әдет ретінде күнделікті өмір ағымы барысында айтыпта, естіпте жүреміз. Алайда сөздердің мағынасына яғни олардың функционалдық мазмұнына мән бере бермейміз.Мәдениет ұғымы тарихи қалыптасудың ұзақ даму жолынан өтті. Көне заманда «мәдениет» ұғымы жерді жырту, бау-бақшаны өңдеу, яғни өсімдіктер мен жануарлар дүниесімен, дәлірек айтқанда, егіншілік пен ауыл шаруашылығымен тығыз байланысты қарастырылды. Қарым-қатынас мәдениеті адамзат үшін әртүрлі деңгейде, әртүрлі кезеңде қалыптастыруды қажет ететін күрделі әлеуметтік құбылыс.Болашақ кәсіпті игеру жолында да оның өзіндік ерекшеліктері, өлшемдері, бағыттары бар. Олай болса, мәдениет адамның құндылығы, оның қайталанбайтын белгісі.Адамның өзін-өзі танып білуі мүмкін емес, өйткені оның алдынан жанының түпсіздігі және өте сирек кездесетіндігі көрініс береді. Адамның бақыты мен еркіндігі оның тәуелсіздігі емес, қайта оның ең жоғарғы мәртебелі күшпен рухани туыстастығын жете түсінуінде. Сонда адам өзін-өзі жеңе білуді, қолы жетпейтін нәрсеге жетуді үйренеді. Мәдениет адамның өлшемді, гармония мен тәртіпті қалыптастыруден бастамай, қайта сарқылмайтындықты, тұлғаның шексіз шыңырау екендігін және тұрақты рухани жетілдірудің шектілігін жеңуге бағыттайды деген И.Ә. Абеуова,Л.К. Ермекбаева [2].Осыған байланысты психологиялық, педагогикалық тұрғыдан қарым-қатынас мәдениетінің мәні және құрылымы ашып көрсетіледі.Адамдардың байланысында олардың қоғамдық тегі және тілдесуі, қарым-қатынасы ортақ болып табылады. Ол арқылы әлеуметтік тәжірибе беріледі, білім, дағды, қабілеттермен, сонымен қоса мәдениетте заттық көрініс тапқан адамның іс-әрекеті өнімдерімен, нәтижелерімен алмасу жүреді. Тілдесу – іс-әрекет секілді қоғамның әрі жеке тұлғаның қалыптасуы мен дамуының қажетті және жалпыға ортақ шарты; рухани ғана емес, іс-әрекет алмасу жүріп жататын материалдық үдеріс те болып табылады. Тілдесу - іс-әрекеттің қажетті белгісі бола отырып, педагогикалық қарым-қатынас мәдениетін құрылу факторы есебінде танылады. Сөйтіп, адам өзін өзгерте отырып, қажеттіліктеріне орай, заттарды таниды, жасайды және өзгертеді; адам өзін-өзі әлеуметтік тіршілік иесі ретінде және өзінің негізгі күштерін қалыптастыра отырып, өз тарихын жасайды. Мәдениеттің дамуы мен үнемі жаңарып отыруында адамның негізгі күштерінің іс-әрекетте өзін-өзі жүзеге асыру үдерісі ретінде шығармашылық айрықша терең, әрі толық сипаттайды. Шығармашылық - іс-әрекеттің жаңа тәсілдері мен құралдары мәдениеттің жаңа заттық түрлерін қалыптастыру шарты болып табылады. Шығармашылық мәдениетсіз мүмкін емес, онсыз өзінің жүзеге асыру жағдайларының тетіктерінен айрылады. Мәдениет те шығармашылықсыз мүмкін болмайды, өйткені ол

шығармашылықтың объективті түрі, оның заттық болмысы. Мәдени іс-әрекет - адамның ерекше іс-әрекеті ретінде өз мәні бойынша шығармашылық іс-әрекет болып табылады. Адам өз іс-әрекетінің тарихи сипатының арқасында ғана бар мәдениетті меңгерумен шектелмейді, мәдениетті де, оны құрушы ретінде өзін-өзі де өзгертетін, дамытатын, жетілдіретін жасаушы тұлға болып табылады. Оның пікірінше: «мәдениет адамдардың қарым-қатынасы мен бір кезеңдегі болмысы, өмірінің, санасының, ойлауының формасы, қайта іске асыру жолдары» деген болатын Ж.Р. Бәшірова, Н.С. Әлқожаева [3]. Қарым-қатынастың өзі адам болмысының рухани және мәдени формаларын біріктіре отырып, оның қажеттілігін дәлелдейді. Бұл проблеманы зерттеуде педагогикалық этика және қарым-қатынас мәселесі бойынша тың идеялар өте көп. Әсіресе, іс-әрекетпен оның тәуелсіздігі проблемалары қарым-қатынастың философиялық негізін құрайды. Кейбір зерттеушілер іс-әрекеттегі қарым-қатынасты құбылыстың екі белгісіне теңейді, ал кейбіреулері адамның өмір сүруінің екі жолы және формасы дейді. Педагогика ғылымындағы кейбір позициялар қарым-қатынас іс-әрекеттің түрі деп тұжырымдайды. Олар қарым-қатынасты іс-әрекет түріне балайды. Тұлға аралық қатынастар өзінің негізгі сипаттамасына орай іс-әрекеттің ерекшелігін білдіреді және қарым-қатынас секілді ол қажеттіліктерді өтеуге бағытталады. Қарым-қатынастың жалпы мәні адамның мақсатына байланысты біріншіден, басқа адамдарды тану, сол адамдардың әсері арқылы өзін-өзі тану, бағалау болып табылады, екіншіден, басқамен өз әрекеттерін таңдауда мақсатты, саналы, белсенді жан иесі ретінде көрінеді. Қарым-қатынастың жүйелі көпқырлы философиялық біз анықтап отырған жан-жақты теориясы барлық пікірлеріміздің әдіснамалық негізі болады деп есептейміз. Қарым-қатынас процесі туралы өзіндік жүйені бейнелеуін, оның рухани мәдениетті ерекше деуін, қарым-қатынас адамның әрекетін руханилыққа әкеледі – деген пікірін Ш. Нағымұлы толықтыра түседі [4]. Жеке тұлғаны адамгершілікке қалыптастыру барысында іс-жүзіндегі нақты істерді объективті талдауға негізделетін олардың көз жеткізулері қалыптасады және оқушының өз әрекеттерінің мақсаттылығын сезінуге ықпал етеді. Адамгершілік тәрбиенің арқасында тәрбиелілік қызмет этикалық мөлшерлермен жасалады. Қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыру мәселесінде халық педагогикасы үлкен мән берген. Әрбір халықтың өз адамдары, ұрпақтары қандай болу керек, талап-тілек үдесінен шығуы үшін не істеу керек, қандай болу керек, қалай қол жеткізуге болады деген ойлары, ұғымдары, пікірі болады. Осы ойлар халық педагогикасының теориялық негізін қалады. Қарым-қатынастың дағылары мен өркениеттілікке ұстаным алуды жасау процесі, балалар өсіп жатқан әрбір отбасының күнделікті өмірінде қамтылып жатты. Бала дүниеге келген күннен бастап, ертегі, мақал-мәтел, ән-жыр, аңыз-әңгімелерді, жаңылтпаш-санамақтарды т.с.с. естіп өнеге өсиетке толы үлгілі істерден мағлұматтар алып жатады. Ал бұл рухани дүниелерде өмірдегі үлгілі, ізгі әдет нормалары мен ережелері, қағидалары әлеуметтік өмір салтының озық нұсқаулары оларға үйреніп үйреншікті дағдыдан әдетке айналдырудың жолдары, өркениетті өмір салтына қайшы келетін іс-әрекеттерге қарсы амалдар жинақталған. Осы дүниелер негізінде жас сәбилерге одан мінез-құлығындағы үлгілі нұсқаулармен қалыптасқан өмірге қайшы айып саналатын мінез-құлық түрлерін көрсетіп келді. Баланың жасаған қылықтарына лайықты есіне бірден қалатындай әсерлі өнеге үлгілі істерді мысалға келтіре отырып әділ бағаларды беретін болған. Ал мұндай амалдардың әсері қашанда тиімді болған. Кейде адамдар мінез-құлық мәндерінен адамның қандай ортада тәрбиеленгенін біліп те қоятын болған. Тектілер мен зиялы, би қуатты отбасылар балаларын лайықты мінез-құлық монерлеріне тек өздері ғана емес тәрбиеленушілер арқылы да отырған. Балалар үшін, ұнамды мінез-құлық ережелеріне үйренетін арнайы сабақтар, жаттығулар ойлап тапқан

Қарым-қатынас мәдениеті – қоғам мен қоғам тарихының даму нәтижесі. Қарым-қатынас үрдісінде белгілі бір топтың (сынып ұжымы, педагогикалық ұжым, отбасы) іс-әрекетінің бірлігі қамтамасыз етіліп, өзара түсінік пен келісімге қол жеткізілуі, еңбек пен таным субъектісі ретінде адамның мінез-құлық реттеуші тұлғалық сапалары қалыптасады. Кешенді тәрбиенің оқушы тұлғасына әсері педагогикалық қызметте қарым-қатынас мәдениетін қалыптастырудың жалпы мәселелерін шешумен тығыз байланысты. Мектептегі қарым-қатынас адамдар арасындағы қарапайым байланысқа қарағанда терең және маңызды сипатқа ие. “Мұғалім-оқушы” жұбының

кез келген қатынасы тәрбиелеуші сипатқа ие болуы тиіс. Мұғалімге сабақ үстіндегі немесе сабақтан тыс қарым-қатынас деп ажыратуға жол берілмейді. Кез келген қарым-қатынас күрделі объективті және субъективті заңдылықтарға тәуелді екен делінген К.К.Кулмуканова, Л.С.Тұңғышмұратова [5]. Сондықтан да күнделікті өмірде кездесетін жағдайларға тоқтай отырып, сондай жағдайларда жас адамның өзін-өзі қалай ұстау керектігіне тоқталып көрейік. Тұрмыстағы автобуста, таксиде, қоғамдық орындарда қажетті қарым-қатынастар ережелерін талқылап көрейік. Қалай сәлемдесу керек, қай кезде сен және сіз де сөйлеу керек, дүкен немесе асханада, ұшақ немес пойызда, кинотеатр және театрда, демалыс орындарында, мейманханада мәдениетті тұлға өзін-өзі қалай ұстау керек екенін талдап өтейік. Осылардың барлығын жинақтай келе адамгершілік, парасаттылық, әдеп нормаларын күнделікті өмірде сөз жүзінде емес, іс жүзінде жүзеге асыру қажеттілігін бүкіл болмысымен түсіну, пайдаланатын болсақ, еш уақытта қор болмаймыз. Мінез-құлық ережелерін қатып қалған қағида деп қарастыруға болмайды. Әр түрлі халықтар, түрлі өмірлік жағдайларда және де сол жағдайларға сәйкес қолданылады. Әйтсе де барлық ережелердің ортақ қағидалары болады, олар: өмір қуанышы, көңілді жай-күй, денсаулық, қайырымдалық, адамгершілік, қажеттілік және гигиена талаптарының сақталуы [6]. Сыпайылық – бұл басқа адамдарға қатынаста көрініс табатын мәдениетті адамның көрсеткіші. Сыпайылық – байланыс орнату мәдениетінің маңызды критерийлерінің бірі болып есептеледі. Нақтылық пен ұстамдылық кез келген жағдай адамдардың өзін дұрыс ұстай алуынан көрініс табады, әсіресе шиеленіс жағдайларда. Ұстамдылық көрсету – өз абыройыңды сақтап қалу. Қарапайымдылық – адамның талғамдарын, таңдауын сыйлап, өзі біреуді сынау мен бағалаудан аулақтанып, өз артықшылықтарымен мақтанбастан, өзін өзгелерден жоғары көрмей, адамдармен жасалған қарым-қатынаста ұстамды болу қажет. Қарапайым адам өзінің жеке басының жетістеріне ғана емес ұжыммен бірлесе қол жеткізген жетістіктерді жоғары қояды, өзінің ойлары мен мақсат мүдделерін басқаларға жүктеп қоймай, алдына қойған мақсатына тек қана өз күшімен табандылығы арқылы қол жеткізеді. Қарым-қатынастың ең негізгі құралы – тіл. Қарым-қатынас мәдениеті сөйлеу мәдениетінен айқын көрініс табады. Сөйлеу мәнері анық және түсінікті болуы керек дейді Қ.Т.Әтемова [7]. Ол үшін жалпы категорияларды нақты мысалдармен ұштастыру керек. Тілдің лексикалық құрамындағы терминдер, шет тілінен енген сөздер, диалект, жаргон, кәсіби лексика, тарихи сөздер, көнерген сөздер, жаңа сөздер секілді сөздерді дұрыс және орынды қолдана білуі қажет. Қолданыста сирек кездесетін сөздерді белгілі себептерге байланысты ғана қолдану шарт. Адам сөзінің нақтылығы оның нақты ойлай білу қабілетіне және тілдің заңдылықтарын білуіне байланысты. Тілдің нақтылығы – сөз қолданысының нақтылығы мен көпмағыналы сөздердің дұрыс әрі орынды қолданылуы болып табылады. Тіл мәдениетіне қойылатын талаптарды төмендегідей саралауға болады:

- сөйлегенде тілдегі дыбыстарды дұрыс, анық айтуы;
- сөйлеу әуенін, қарқынын, дауыс күші мен кідірісін сақтау;
- екпіннің түсуін, үндестік заңын сақтау ;
- сауатты, қатесіз жазу;
- жазба мәтіндерды тыныс белгілерді сақтау;
- әріп таңбаларын дұрыс, түсінікті жазу;
- дұрыс айтып, сөздердің тізбегін табиғи заңдылықтарымен дыбыстау;
- сөйлегенде сөз тұлғаларын, түрленуін сақтау, қосымша, көмекші сөздерді дұрыс, өз орнында қолдану;
- сөздерді өз мағынасына қарай қолдану, мағыналарын анық біліп отыру;
- сөйлемдерді дұрыс құрастыру;
- керекті сөзді сөздік құрамның ішінен іріктеп, әдеби нұсқасын қолдану, ретсіз енген, баламасы бар кірме сөздерді, жергілікті тілге тән диалектілерді, жаргон сөздерді тұс-тұстан қолданудан аулақ болып, реттеп отыру;
- тілдегі ауызекі, ресми іс-қағаздарды, публистикалық, көркем поэзиялық, ғылыми стильдердің әрқайсысының ерекшелігін сақтап отыру;
- сөйлеу әдебін сақтау;
- тілдегі көркемдік құралдар, тіл байлығын, оның мүмкіндіктерін пайдалану;

- сөйлеуде тілдің өз заңдылықтарына қатысты халықтың ұлттық ерекшелігін сақтау;
- сөйлегенде ойдың көлемі, мазмұндық құрылымы, хабардың жеткізу жүйесін реттеу.

Адамдар арасындағы қарым-қатынасты орнатуда вербалды емес белгілерді қолданудың маңызы зор. Қарым-қатынастың вербалды емес тәсілін келесі ғылымдар зерттейді С.Ш Әбенбаев [8]. Қорыта айтқанда қоғамның дәстүрлі мәдениеті жағдайында қарым-қатынас мәдениетін тиімді қалыптастыруға мына факторлар:

- күмән келтірмейтін, пікір туғызбайтын құндылық жүйесінің бар болуы;
 - кез-келген жағдайға сай өзінді қалай ұстау әдебіне жол көрсететін құндылықтар жүйесінің игілікке асырылуы;
 - қарым-қатынас формаларын жеткізетін амалдар мен білімдердің тәжірибеде қалыптасқан түрлерінің болуы;
 - олардың осы қарым-қатынас формаларының әрбір адам игілігіне асу ықпалының мол болуы алғы шарттар жасайды.
- Әлеуметтік қолдану тапқан мінез-құлық формаларын игіліктеудің қамтамасыз етудің:
- тәрбие процесіне түскендердің әр түрлі өмір сәті жағдайындағы белсенді нақтылы өзара әсерлері;
 - тәрбиеленушілердің тәрбиеленушілерге берген қайтымды байланыстары;
 - әлеуметтік қолдау алған мінез-құлық формаларының үлгілі түрінің болуы - негізгі шарттар болып саналады.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы (Ата Заңы). Астана. 30 тамыз, 1995
2. Абеуова И.Ә., Ермекбаева Л.К. Әлеуметтік психология. Оқу құралы. Алматы: ЖСШ «Эверо», 2012ж., 238 б
3. Бәшірова Ж.Р., Әлқожаева Н.С. Тұлғааралық қарым-қатынас педагогикасы. Оқу құралы. Алматы: Қазақ университеті, 2011.- 175б
4. Нағымұлы Ш.. Мәдениеттану. Оқулық. –Астана : Фолиант, 2010. -312 б.
5. Кулмуқанова К.К, Тұңғышмұратова Л.С. Қарым-қатынас психологиясы. Оқу құралы. Алматы: Эверо, 2014.
6. Қазақ мәдениеті. Энциклопедиялық анықтамалық. «Аруна» баспасы. Алматы, 2005.
7. Әтемова Қ.Т. Оқушыларда гумандық қасиеттерді қалыптастырудың амактеп пенотбасының бірлескен жұмысы: п.ғ.к. дисс. – А.: 1999. – 127 б.
8. Әбенбаев С.Ш. Тәрбие теориясы мен әдістемесі: Оқу құралы. –Алматы: Дарын, 2004. – 152 б.

ӘӨЖ 373.3:37.015.3

МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫН ЗЕРТТЕУШІЛІК ІС-ӘРЕКЕТКЕ ДАЯРЛАУДЫҢ ЖОЛДАРЫ

Нуридинова Ж.Р., Асылбекова Г.С
Академик А.Қуатбеков атындағы Халықтар достығы университеті
Шымкент қ., Қазақстан Республикасы
nuridinova@mail.ru

Зерттеушілік іс-әрекетті қалыптастырудағы басты міндет – оқушылардың шығармашылық білім дағдыларын қалыптастыру. Міне, өз ұрпағының өнегелі, өнерлі, зерттеушілік сүйгіш, абзал азамат болып өсуі үшін халық педагогикасының негізгі мақсатын шығармашылықпен оқу – тәрбие үрдісіне тиімді пайдалану әрбір ұстаздың міндеті болып табылады. Шығармашылық – бұл на XXI ғасыр - бәсеке ғасыры, яғни осы кезеңде біздің қоғамда бәсекеге қабілетті, дарынды, білімді жан-жақты жетілген тұлға қажеттілігі басты орында болады. Осыған орай бүгінгі уақытта негізгі мақсат - әлемдік деңгейге бәсекелесуге дайын, жеке көзқарастары қалыптасқан білімді,

тәрбиелі тұлға тәрбиелеу. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» [1] заңында мемлекеттік саясат негізінде ең алғаш рет әр оқушының қабілетіне қарай интеллектуалдық дамуы жеке адамның дарындылығын таныту сияқты өзекті мәселелер енгізіліп отырғаны белгілі. Ол үшін мектеп табалдырығынан бастап оқушыларды іздемпаздыққа үйрету, белсенділігін арттыру, қалыптастыру және білімді дайын күйінде емес алуға емес өз бетінше ізденуге бағытталған зерттеушілік іс-әрекетке даярлау керек. Қазіргі таңдағы білім беру жүйелерінің алдында тұрған негізгі міндет тұлғаның тұрақты түрде іздену іс-әрекетінде білім алу және оларды қолдана алу іскерліктерін игерулеріне, яғни шығармашылық тұлға ретінде қалыптасуына негіз қалау болып табылады. Бұл міндетті жүзеге асыру жалпы білім беру жүйесінде оқушыларды өз бетімен білім алуға баулу, оларға жаңа білімді тек репродуктивтік қана емес ізденіс жүргізу және зерттеушілік іс-әрекетке даярлау арқылы игерту мәселелерінің практикада нақты шешімін табумен тығыз байланысты. Зерттеушілік іс-әрекет оқушыларды жаңа білімді игеруге ғана бағыттап қоймай, жаңа ақыл-ой қызметінің қалыптасуына көмектеседі. Ал, бұл оқушылардың арнайы шығармашылық қабілетінің ғана емес, жалпы алғанда теориялық ой-пікірлерінің дамуына да зор ықпал етеді. Сондықтан, педагог тарапынан ғылыми-зерттеу ұстанымдары мен зерттеу әдістерін меңгеру, пайдалану оның практикалық іс-әрекетін ғылыми-практикалық іс-әрекетке айналдырады, ғылым мен практиканың нақтылы жағдайына талдау жасауға мүмкіндік тудырады. Ғылым – адамдардың арнайы іс-әрекеттерінің нәтижесінде табиғат, қоғамның және ойлаудың объективті заңдарының үздіксіз дамып отыру жүйесі жөніндегі білім болып табылады. Ал, ғылым негізі білім екендігі белгілі. Білім – шындықтың бейнелену формасы және тәсілі болғандықтан, онда заттың қасиеті, белгілері және өзара байланыстары қаперге алынған. Осы себепті, білімнің ғылымды ашудағы жұмыс істеу тәсілі, материалдық, рухани іс-әрекет болып табылады. Яғни, ғылымның диалектикалық дамуы фактілерді жинақтау, оларды оқып үйрену, жүйелеу, қорытындылау және олардың жеке заңдылықтарын ашу, белгісіз фактілерді түсіндіретін жаңалыққа жетелейтін ғылыми білімнің логикалық жүйесін анықтаудан тұрады. Қазақстан Ұлттық энциклопедиясында [2] «Ғылым- адамның табиғат пен қоғам туралы объективті білім қалыптастыруға мүмкіндік беретін танымның ең жоғарғы пішімі, оның практикалық қызметінің бір саласы. Адамзат қоғамының дамуы барысында ғылым сол қоғамның маңызды әлеуметтік институтына және тікелей өндірісті күшіне айналды. Ғылымның басты мақсаты: ғылым заңдарының негізінде ашылып отырған болмыс құбылысы мен үдерісін болжау, түсіндіру және жүйелеп мазмұндап беру» делінген. Зерттеушілік іс-әрекет ұғымы психология саласындағы да басты түсініктердің бірі. Іс-әрекетті психикадан, оның ғылыми зерттеу методологиясынан, психиканың пайда болуы мен эволюциясынан, тұлға ұғымының түсіндірілуі мен оның психологиялық сипатының құрылым бөліктерінен ажырата қарастыру мүмкін емес. Алайда, іс-әрекет ерекше психологиялық шындық ретінде әлдеқайда тереңірек сипаттауды қажет ететін ұғым. Көптеген педагогикалық әдебиеттерде «оқушылардың зерттеушілік іс-әрекеті», жоғары және бастауыш сынып оқушыларының «зерттеушілік іс-әрекеті», сонымен бірге «Оқушылардың оқу-танымдық іс-әрекеті», «оқушылардың ғылыми-зерттеу жұмысы» деген ұғымдар да көптеп кездеседі. Зерттеушілік іс-әрекет ғылыми және оқу танымның байланысына негізделген, оқу танымның маңызды белгілерін және оны орындау кезеңдерімен тығыз бірлікте. Оқушылардың зерттеушілік іс-әрекеті объективті нақтылық және әрқашан даму үстінде болып табылатындығын сезіну, сонымен қатар әрбір оқушының тұлға ретінде дамуын қамтамасыз ету қажет. Ізденіс әрекеті қажеттілікті қанағаттандыратын нақты психологиялық іс-әрекетке айналады. Тәжірибеде іс-әрекет көп мотивті, кешенді болады. Мәселен, сізде саяхатқа бару қажеттілігі актуалданды. Бұдан сіз жаңа жағдайларға даяр болып, қобалжу, қызығу күйіне енесіз (бұл сырт көзге көрінбеуі де ықтимал). Субъективті түрде бұл шаршау, қанағаттанбаушылық түрінде көрініс береді. Осы кезде сізде кеудеңізді керген психологиялық дискомфорттан «кұтылу» ізденісі белсендіріліп, сана «іске қосылады». Әрекет – мақсатты бағындыруға бағытталған іс-әрекеттің бір бөлігі, бірлігі. Саналы аңғарылған мақсат - мақсатқа бағытталған әрекет болып табылады. Алайда, әрекет түрткісі мақсат емес, жалпы әрекет мотиві болады. Мақсат түрткі қызметін атқармайды, ол тек әрекетті орындайды және өзіне «бағындырады», яғни әрекетті бағыттайды, нәтижеге жетелейді. Сондықтан, мінез-құлықты

талдау барысында психологтің бұл кезіктіргені іс-әрекет пе, әлде әрекет пе екендігін, және, сәйкесінше, бұл процестердің мотивке, я мақсатқа бағынатындығын анықтауы маңызды. Зерттеушілік іс-әрекетте әрбір қарама-қайшылықты шешу үдерісінде іс-әрекетті жаңаға, жоғары деңгейге көтеретін өзгерістер болады. Яғни бұдан білім алу және тұлғаны дамыту жүзеге асырылады қты іс – әрекет барысында жүзеге асырылатын өз бастауы, өту барысы және нәтижесі болатын үрдіс. Бұл үрдіс 3 кезеңнен өтеді:

1. Дайындық;
2. Ізденіс;
3. Орындау.

Осы деңгейлерге сәйкес шығармашылық қабілеттерінің құрылымын анықтайды, өз бойынан оларды талдайды, бағыттай отырып дамытады және жетілдіреді. Сонымен қатар әрбір адам ортасына деген көзқарасы мен әрекетіне қарай бір-бірінен өзгешеленеді. Адамның айналасын танып білуге жануардан айырмашылығы ортаға бейімделуінде емес, оған шығармашылықпен қарауында. Егер әр оқушының жеке тұлға ретінде қалыптасуын қамтамасыз ету қажет болса, онда оқушылардың қабілетін түрлі әрекетке көрсету үшін зерттеуге дайындау қажет. Оқушыларды оқытуға зерттеу әдісін қолдану қажеттілігі олардың табиғи қызығушылығының басымдығымен түсіндіріледі. Оқушының өзіндік зерттеу әрекеті оның өзіндік талабын қанағаттандыруда ықпал етеді. Оқушылар қоршаған ортамен таныса отырып, өзіндік зерттеу әрекетінің көмегімен жаңа білімді дайын күйінде емес, өзі ашады. Шығармашылық зерттеушілік ізденіс адам үшін екі түрлі көзқараспен маңызды: бір жағынан, жаңа өнімге қол жеткізуінде, екінші жағынан, ізденіс процесінің мәнділігінде. Мектеп қабырғасында оқушылар жақсы да, жаман да оқиды. Адам бойындағы дарындылықты табиғи талантпен шектеліп қалмай, табандылықпен зерттеушіліктенуге баулу. Ол үшін мұғалімге жақын аямай зерттеушілік ету қажет. Орта буынды шығармашылық мүмкіндігі зор, шығармашылықпен тұрақты, белсенді айналасуға икемді жас деуге толық болады. Оқушылардың білімін көтеру жұмыстарын ұйымдастыруды жоғарыдағы құрылымнан тұратын әрекеттік негізде жүргізу – олардың кәсіби шығармашылығын арттырудың басты кепілі. Жаңа білімді танымдық белсенділік арқылы меңгеру білімдік әрекеттер арқылы іске асады. Білімдік әрекеттер – тұлғаның өз өмірін өзгертуге бағытталған әлеуметтік белсенділігі. Білімдік әрекетте оқушы жаңалықты ашып, оның дамуының диалектикасын меңгереді, «өткен тәжірибеге қайта қарап», «оның құрылысын жаңартады», сол арқылы өзін - өзі таниды, табады, айналаны, қоғамдық өмірді өзгерте алатын белсенді субъектілік жағдайына келеді. У.Б.Жексенбаева [3], Қ.Қ.Жұмадилова [4] оқушылардың шығармашылық әлеуеті адамның үштілік табиғатына (биологиялық, психологиялық, әлеуметтік) сай дамуындағы даралығымен көрінеді деген. Осылайша даралық күрделі, көпдеңгейлі құрылым, даралық зерттеушілік іс-әрекетінде көрінеді және оның негізгі компоненттерімен (түрткі, мақсат, іс-әрекетті ұйымдастыру, оны жүзеге асырудың тәсілдері мен құралдары) тығыз байланысты. Осы тәрізді А.,Қ.Рысбекова [5] пікірі де аса қызғылықты, ол даралықты «шығармашылық субъект ретіндегі адамның ерекше жоғары жүйелі сапасы» ретінде қарастырады. Даралықты адам дамуының жоғары деңгейі ретінде көрсете отырып, автор даралықтың пайда болуын жаспен байланысты емес деп санайды. Даралық болуы үшін индивид дамыған тұлға және еркін субъект және өздігімен мақсат болжауға қабілетті болады. Даралық алдына мақсаты өздігімен қою үдерісінде ғана жүзеге асады. Бұнда мақсат «адамның әртүрлі деңгейлі (индивидтік, тұлғаға) қасиеттерін біртұтас жүйеге ұйымдастыратын, ықпалдастыратын фактор болып табылады».

Ә.С. Әмірованың [6] пікірі бойынша, «даралықтың мазмұны ең алдымен, адамның стандартты емес мақсаттарды және оларға жетудің тиімді жолдары мен тәсілдерін таңдау ерекшеліктерінде көрінеді». Автор даралықтың екінші құрамды бөлігі ретінде, - «тұлғаның қоршаған дүниеге және өзіне деген әсер ету дәрежесін» атады, ол адамның өзіндік жүзеге асыруының толыққандылығын қамтамасыз етеді. Адам өзін жүзеге асыра отырып, өзін таныта алады. Өзіндік таныту – даралықтың үшінші құрамдас бөлігі, ол екі жазықтықта көрінеді: адам өзіндік танытуын қандай іс-әрекет сферасында қамтамасыз етеді және даралықтың шамасы ретіндегі өзіндік танытудың қандай дәрежесі болатынын көрсетеді. Бүгінгі күні ұжымдық

оқытуда да, жеке оқытуда да оқушының шығармашылық дамуын қалыптастырудың түрлері, әдістері, құралдары мен негізгі іс-әрекеттер жүйесін жасаудың тиімді жақтары қарастырылуда. Бұл мәселе өзінің өзектілігі мен көптеген жұрт назарын аударып келеді. Осы мәселеге ғалымдар Т.М.Давыденко [7], Л.В. Занков [8], Қ.Б.Жарықбаев [9] зерттеушіліктері бағытталып, оқушының танымдық әрекеті мен олардың бірге шығармашылық ізденуіне жағдай жасайды. Бастауыш сынып оқушыларының зерттеу біліктілігі мен дағдысы түрлі саладағы қызметін (іс-әрекеттерін) дәлелді және тиімді ету үшін қажет. Бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік іс-әрекетін қалыптастыруға негізделген оқыту үрдісін әдістемелік жабдықтау мәселесі бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік іс-әрекетін тиімді ұйымдастыруға мүмкіндік беретін тақырыптарды және сабақ кезеңдерінің ерекшеліктеріне байланысты материалдарды белгілі критерийлерге сүйене отырып таңдау арқылы ғана тиімді шешімін табады. Бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік іс-әрекетін дамытудың негізгі құралдарының бірі арнайы тапсырмаларды орындату мен жобаларды орындау болып табылады. Оқушылардың зерттеушілік іс-әрекетін дамытуға бағытталған тапсырмаларды іріктеуде келесі әдістемелік талаптардың орындалуы қажетті: а) тапсырмалардың мазмұнының пән бағдарламасында белгіленген оқу материалымен тікелей байланыста болуы; ә) тапсырмалар мазмұны танымдық сипатта, яғни оқушының ой-өрісін, қиялын және басқа да шығармашылық қасиеттерін дамытатындай болуы, соған байланысты іс-әрекеттің түрлі амалдарын қолдана алатындай білік қалыптастырудың көзделуі; б) берілген тапсырмаға ұқсас, бірдей шешімге алып келетін тәсілдерді қолдануға болатын жобалардың (өзіндік бақылауды қалыптастыратын) болуы; в) берілген тақырыптың әр түрлі шешу тәсілдерін табуға арналған тапсырмалар мен сұрақтарды қолдану және олардың тиімділігін салыстыру мүмкіндіктерінің (оқушылардың өзін-өзі бағалауын қалыптастыруға бағытталған) болуы. Бастауыш сынып оқушыларына жаңа тақырыптардағы материалдарды игерту және оларды бекіту мен қолдануға арналған жобаларды орындату репродуктивтік–ізденушілік және зерттеушілік іс-әрекет сабақтастықтары негізінде, соның ішінде ізденушілік және зерттеушілік іс-әрекеттер проблемалық оқыту заңдылықтары негізінде ұйымдастыру өз нәтижесін береді. Проблемалық оқыту әдістерін қолдану, яғни сабақтың мақсаттарына сәйкес немесе оқытылып жатқан материалға байланысты проблемалық ахуалды тудыру, оған талдау жасау мен шешуді ұйымдастыру негізінде, оқушылардың зерттеушілік іс-әрекетін дамыту нәтижесінде нақты жүзеге асырылады, нәтижесінде олардың білімдері тереңдетіледі және оқушылардың білімдері жүйеленеді.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңы. – Астана, 2007. – 10-13 б.
2. «Қазақстан»: Ұлттық энциклопедия / Бас редактор Ә. Нысанбаев – Алматы «Қазақ энциклопедиясы» Бас редакциясы, 1998 жыл. 260-265б
3. Жексенбаева У.Б. Исследовательский метод обучения как средство развития одаренности//12 жылдық білім беру №5 2016жыл., 4-6 бет.
4. Жұмадирова Қ.Қ. Бастауыш сынып оқушыларын зерттеушілік іс-әрекетке даярлау., //Бастауыш мектеп №7., 5-7 б.
5. Рысбекова А.Қ., Оқушылардың зерттеушілік іс-әрекетін қалыптастырудың кейбір жолдары., Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті «Педагогика ғылымдары» сериясы. № 2 (53) 2017 ж.22-27 б.
6. Әмірова Ә.С. Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық іс- әрекетін қалыптастырудың теориясы мен әдістемесі. - Алматы, 2018 – 241-258б.
7. Давыденко Т.М Т.И. Шамова, Управление образовательным процессом в адаптивной школе /М.: Центр «Педагогический поиск», 2001. – 384 с., 169-188с.
8. Занков Л.В Избранные педагогические труды.-М.,1990.-с-233-245
9. Жарықбаев Қ. Б., Жалпы психология., ТОО «Эпиграф», РК, г. Алматы, 2016., 112-135 б.

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПУТЕМ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СОВРЕМЕННЫХ ИННОВАЦИОННЫХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ

Рамазанова А. К.

КГУ «Усть-Каменогорский колледж №1» УО ВКО, г. Усть-Каменогорск, Республика Казахстан
13auva13@mail.ru

Современный период развития Казахстана четко обозначил, соответствующие мировым тенденциям, новые приоритеты в области образования. Развивающемуся казахстанскому обществу нужны современно образованные, нравственно-воспитанные, предприимчивые люди, которые могут самостоятельно принимать ответственные решения в ситуации выбора, прогнозируя их возможные последствия, способные к сотрудничеству, отличающиеся мобильностью, динамизмом, конструктивностью, обладающие развитым чувством ответственности за судьбу страны.

В сложном процессе обучения, воспитания надо объединить все силы — семью, образовательные учреждения, общественные формирования, трудовые коллективы. Но особенно высокие требования предъявляются к учителю, к его профессионализму, нравственным качествам. Современный педагог должен уметь не только использовать в обучении и воспитании новые образовательные технологии, передавать знания, но при этом научить детей уже сегодня руководствоваться этими знаниями в повседневной жизни. Учитель должен быть для ученика, прежде всего старшим товарищем, мудрым наставником и другом.

Увеличивается роль науки в создании педагогических технологий, адекватных уровню общественного знания. В психолого-педагогическом плане основные тенденции совершенствования образовательных технологий характеризуются переходом:

- от учения как функции запоминания к учению как процессу умственного развития, позволяющему использовать усвоенное;
- от чисто ассоциативной, статической модели знаний к динамически структурированным системам умственных действий;
- от ориентации на усредненного ученика к дифференцированным и индивидуализированным программам обучения;
- от внешней мотивации учения к внутренней нравственно – волевой регуляции.

В образовании провозглашен сегодня принцип вариативности, который дает возможность выбирать и конструировать педагогический процесс по любой модели, включая авторские. При этом важна организация своего рода диалога различных педагогических систем и технологий обучения, апробирование в практике новых форм.

Каждому учителю необходимо ориентироваться в широком спектре современных инновационных технологий, идей, направлений, не тратить время на открытие уже известного. Сегодня быть педагогически грамотным специалистом нельзя без изучения всего обширного арсенала образовательных технологий.

Одной из наиболее эффективных технологий, применяемых в учебном процессе, является педагогическая технология, реализующаяся через систему учебных занятий.

Развитие личности в школе, колледже идет на учебном занятии, поэтому задача педагога состоит в том, чтобы обеспечить включение каждого ребенка в разные виды деятельности. Правильно выбранная цель определяет отбор методов и форм организации учебно-познавательной деятельности учащихся...

Вспомним, что говорил король одной планеты в сказке Антуана де Сент-Экзюпери «Маленький принц»: «Если я повелю своему генералу обернуться морской чайкой, и, если генерал не выполнит приказа, это будет не его вина, а моя». Что могут означать для нас эти слова? По существу, в них заключено одно из важнейших правил успешного учения: ставьте перед собой и перед теми, кого вы учите, реальные цели. К сожалению, это правило, мы часто игнорируем. Мы читаем длинные лекции, эмоционально рассказываем интересные вещи (на наш

взгляд), можем давать детям задание прочитать огромный отрывок из учебника, пересказать его, можем показать фильм или играть целый урок. Но проходит некоторое время, и в памяти у детей остаются лишь отрывки тех знаний, которыми, как полагалось, они должны овладеть. Это происходит потому, что у ребят нет возможности, времени и достаточных навыков, чтобы поразмышлять над изучаемым материалом.

Поэтому важнейшей составляющей педагогического процесса должно стать личностно - ориентированное взаимодействие учителя с учениками, где бы обеспечивалось комфортное психологическое самочувствие обучающихся и обучающихся, резкое снижение конфликтных ситуаций на уроках и во время воспитательной деятельности, где бы создавались благоприятные предпосылки для повышения уровня общекультурной подготовки; создавался благоприятный микроклимат в классе, колледже.

Сегодня все большее внимание уделяется человеку как личности - его сознанию, духовности, культуре, нравственности, а также высоко развитому интеллекту и интеллектуальному потенциалу.

Основой современных требований к построению педагогического процесса является создание условий для соучастия в организации собственного обучения, проявлении его подлинной самостоятельности, способности к творчеству, его высокой потребности в сотрудничестве. Необходимость реализации этих требований делает актуальной разработку таких педагогических технологий, в которых акцент перенесен на уникальность и самобытность личности. Задача формирования личности учащегося выступает как задача обеспечения его культурно-личностного роста. Решение этой задачи возможно через организацию обучения, передачу определенного культурно-исторического опыта как личностно значимой ситуации, затрагивающей базовые личностные образования, в частности субъектный опыт самого ученика.

Использование интерактивных форм обучения: игровых, коммуникативных, исследовательских технологий - дает широкие возможности для развития личности и креативности.

Можно использовать такие формы работы как:

Мастер-классы, интерактивные вебинары, кейсы, голосование, опросы, мозговой штурм, проекты, тренинги, «Микрофон» — высказывание одного ученика по поставленной проблеме, остальные не комментируют, «Броуновское движение» — хаотичное передвижение по классу в поиске решения, дебаты, деловые игры — обыгрывание ситуаций, «Аквариум» — разновидность деловых игр, где участники, которых не задействовали в процессе, комментируют происходящее, ротационные тройки — работа в группе из трёх человек, в которой состав меняется при каждом следующем задании, пары и малые группы, «Дерево решений» — работа с ватманами: группы записывают решение ситуации, а затем меняются ватманами, добавляя свои идеи на ватман соседей и др.

Учебный процесс строится таким образом, чтобы обеспечить ребёнку чувства психологической защищённости, радости познания, развития его индивидуальности. Создать максимально благоприятные условия для того, чтобы обеспечить наиболее полное развитие способностей каждого ученика.

Используя психологическое сопровождение урока в развивающем обучении, я лучше и яснее понимаю внутренние психологические условия для достижения успехов в развитии своих учеников. Выбор форм, методов и приёмов обучения исходит из содержания самого предмета, определяется воспитательными и дидактическими целями, возрастными и психологическими особенностями обучающихся.

Любая форма организации учебной деятельности в условиях классно-урочной системы, конечно, включает коммуникативное взаимодействие учащихся. Личностный подход к обучению через введение психологических упражнений меняет схему и иерархию связей взаимоотношений "учитель - ученик" и "ученик - ученик". Они учатся выступать перед классом, задавать друг другу вопросы, обсуждать услышанное. Возникают отношения партнерства. Снижается приоритетная роль учителя как главного источника информативной составляющей учебного процесса. Усиливается позиция учебника как организатора познавательной

деятельности. Моделируются приемы диалога как оптимальной формы организации коммуникативного взаимодействия участников учебного процесса.

С помощью работы в группах ученики активно включаются в ролевую деятельность. Тем самым средства учебника провоцируют опыт коммуникативного взаимодействия учеников.

Приемы включения учеников в оценочную деятельность способствуют формированию рефлексии как качества общего развития личности. Задания предусматривают оценку усваиваемых знаний с личностной позиции для студента.

На таких уроках учащиеся ближе знакомятся с собственным «Я», учатся оценивать себя, видеть себя со стороны: свой внешний облик, особенности и манеру поведения, отдельные черты характера, подвергать анализу свои собственные успехи и достижения.

Идеи таких уроков постепенно интегрируются с другими общеобразовательными дисциплинами, на таких уроках гармонично переплетаются, дополняя друг друга, знания из разных областей науки, а дети наблюдают, сравнивают, делают свои выводы, познают мир. А мы знаем, что лучше всего познавать мир *любовью, добром и красотой*.

В качестве заключения хочу заметить, что невозможно заставить человека творить, человек сам должен прийти к желанию искать, пробовать и ошибаться. И только тот, кто готов отстаивать свое право творить, способен на настоящее творчество.

Притча про бабочку

“Жил мудрец, который знал все. Один человек захотел доказать, что мудрец знает не все. Зажав в ладонях бабочку, он спросил: “Скажи, мудрец, какая бабочка у меня в руках: мертвая или живая?” А сам думает: “Скажет живая – я ее умерщвлю, скажет мертвая – выпущу”. Мудрец, подумав, ответил: “Все в твоих руках”.

В наших руках возможность формировать личность:

- любознательную, интересующуюся, активно познающую мир;
- умеющую учиться;
- уважающую и принимающую ценности семьи и общества, историю и культуру каждого народа;
- доброжелательную, умеющую слушать и слышать партнёра, уважающую своё и чужое мнение;
- готовую самостоятельно действовать и отвечать за свои поступки.

Литература:

1. Зарецкая Л.В. Интерактивные технологии в образовании: урок-тренинг// Вестник практической психологии образования. 2005 № 3(4), с.102-112.
2. Долгова В.И. Инновационные технологии практического психолога в образовании. – М: Перо, 2020. – 134 с.
3. Геннадий Старшенбаум «Как стать хорошим психологом».
4. Мясоед Т.А. Интерактивные технологии обучения. Спец. семинар для учителей М., 2004.

УДК 378.1

ЛИЧНОСТНАЯ ОРИЕНТАЦИЯ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ В ВУЗЕ

Рамазанова Н.К.,

Кыргызская Академия образования, г.Бишкек, Кыргызская Республика,
ramazanova82.82@mail.ru

Сергеева В.В.,

Национальный институт бизнеса, г.Москва, Российская Федерация
maxwrest@mail.ru

Для успешной реализации профессиональной деятельности в вопросе формирования социально-личностной компетенции будущих педагогов начальных классов одним из основных компонентов выступает личностная ориентация студентов педагогического вуза.

В процессе познания педагогической профессии будущий учитель начальных классов не только очерчивает границы своей профессиональной среды, но и обеспечивает ее характер и результативность. В период студенчества продолжается развитие личностных качеств студентов, в первую очередь, таких, которые позволяют формировать четкую позицию учителя начальных классов, стремление к самосовершенствованию в учительской среде, устойчивой профессиональной позиции.

Вместе с тем, мало освещенной остается проблема личностной ориентации будущих педагогов начальных классов в период профессионального обучения.

Анкетирование студентов 1 курса образовательной программы «Педагогика и методика начального обучения» Марғұлан университета в количестве 46 человек показало, что;

- 91,3% обучающихся волнуют мысли о правильности выбора профессии учителя,

- 84,7% - о наличии необходимых способностей для осуществления педагогической деятельности.

Это доказывает необходимость организации целенаправленной, системной работы по личностной ориентации будущих педагогов для устойчивой профессиональной, педагогической позиции, создания условий для развития индивидуальных, личностных качеств, способствующих обеспечению качественной профессиональной деятельности, поведения и общения.

В основу нашего исследования легли труды Л.С.Выготского (культурно-исторический подход), Л.С.Рубинштейна (теория направленности личности), Л.И.Божович (теория формирования личности), И.С.Якиманской (личностно-ориентированное обучение) и др.

Исследуя вопрос формирования личностной ориентации студентов педагогического вуза, мы выделяем в качестве основных факторов следующие:

1. Мотивированность в обучении профессии учителя начальных классов.
2. Предметное содержание учебных дисциплин.
3. Направленность на профессиональную деятельность.

Все названные факторы взаимосвязаны и находятся в зависимости друг от друга. Личностная ориентированность будущих педагогов начальных классов определяется комплексом: Что я хочу? Что я изучаю? Кем и каким я буду?

Активная учебная деятельность студентов не может существовать вне указанных факторов, так как мотивация, направленность личности будущего педагога определяют отношение к профессии, ученикам начальной школы, педагогическому труду в целом.

На наш взгляд, уровень сформированности личностной ориентации студентов ОП «Педагогика и методика начального обучения» во многом будет зависеть от педагогического процесса в вузе.

При изучении блока профессионально-методических дисциплин и в период прохождения профессиональных практик будущие педагоги начальных классов знакомятся с предметным содержанием частных методик преподавания предметов начальной школы, получая научные знания, а также включаются в личностно-ориентированное педагогическое пространство.

Показателем подготовленности обучающихся к профессиональной деятельности в начальной школе служат уровень сформированности знаний, умений, навыков по изучаемым дисциплинам, результаты прохождения профессиональной практики по видам, отзывы учителей с баз практики.

На ОП «Педагогика и методика начального обучения» методом анкетирования была проведена самооценка будущими учителями начальных классов своей профессиональной подготовленности, уровня сформированности необходимых личностных качеств для эффективной реализации педагогических задач обучения и воспитания младших школьников.

Также нами были изучены результаты успеваемости и качества знаний студентов 4 курса ОП «Педагогика и методика начального обучения» в количестве 23 человек. Согласно анализу,

успеваемость студентов 4 курса составляет 100%. Итоговые оценки по дисциплинам согласно образовательной программе варьируются от 70 до 100%.

Руководители практик от школ г.Павлодар отмечают высокий уровень сформированности педагогических умений будущих педагогов начальных классов. На итоговых конференциях большинство студентов остаются удовлетворенными качеством своей работы в период практики, тем не менее некоторые из них отмечают возникающие трудности в плане создания эффективного взаимодействия с родителями школьников, неумения правильно выстроить общение с учителями начального звена «на равных», большого волнения за результаты своего труда, страх допустить методическую ошибку и т.п.

Таким образом, личностная ориентация будущих педагогов начальных классов должна идти параллельно профессиональному педагогическому образованию в вузе. Формирование социально-личностной направленности учителя начальных классов осуществляется на протяжении 4 лет обучения в вузе и подтверждается решением студентов работать по профессии.

Опишем условия, влияющие на формирование успешной личностной ориентации будущих педагогов начальных классов:

1. Организация педагогического пространства, которое обеспечит каждому студенту личностную реализацию в различных направлениях: кружки, секции, студенческий парламент, самоуправление, сотрудничество с другими субъектами системы высшего образования.

2. Ориентация на комплекс «Знания – Умения – Навыки – Компетенции -Личностная ориентация - Педагогические способности - Профессиональная направленность».

3. Реализация процесса формирования личностной ориентации студентов в период обучения с первого по четвертый курсы.

4. Организация личностной поддержки студентов в период возникновения сложностей (адаптации на 1 курсе, в период смены преподавателя, экзаменационной сессии, выхода на практику и др.).

5. Создание творческой среды.

6. Формирование положительной мотивации к профессии учителя начальных классов через встречи с успешными выпускниками образовательной программы «Педагогика и методика начального обучения», лучшими учителями города Павлодар и др.

Внедрение представленных условий осуществлялось в период 2020-2023 гг. Было организовано наблюдение за качеством прохождения профессиональных практик по видам, анализ отзывов руководителей практик из числа учителей начальных классов школ г.Павлодара, анализ успеваемости и качества знаний по дисциплинам профессионально-методического модуля, проводился анализ частоты и качества участия студентов ОП «Педагогика и методика начального обучения» в общественной жизни факультета, вуза.

Таким образом, полученные результаты показывают, что личностное развитие всегда должно идти параллельно с профессиональной подготовкой.

Поэтому при обучении будущих учителей начальных классов необходимо создать такое образовательное пространство, в котором студент будет взаимодействовать с реальными условиями профессии учителя начальных классов, проявляя внутренние качества, определяющие его отношение к социуму, поведение и педагогическую деятельность в начальной школе.

В настоящее время в аспекте подготовки педагогов начальных классов основное направление занимает уровень профессиональных компетенций, которыми должны обладать будущие учителя начальных классов.

Поэтому необходимо четко знать, какие компетенции учителя обеспечивают успешную реализацию целей и задач обучения младших школьников.

Литература:

1. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте - М., 1998.- 464 с.
2. Шагивалеева Г.Р. Профессиональная направленность личности и пути её формирования у будущих педагогов // Психолого-педагогическое сопровождение образовательного процесса:

теория и практика Материалы Всероссийской (заочной) научно-практической конференции (с международным участием). 2015. С. 335-337.

3. Беликов В.А. Образование. деятельность. личность. Монография / Редактор: В.А. Беликов. Москва, 2010.

4. Болдырева Н. В. Ключевые компетенции в современных условиях // Вестник евразийской науки. — 2022. — Т. 14. — № 2.

5. Кострова Ю.С. Генезис понятий «компетенция» и «компетентность». //Молодой ученый. – 2018. - № 12. Т. 2. С. 102–104.

ӘОЖ 37.03

ЖАҢА АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯ ҚҰРАЛДАРЫН САБАҚТАРДА ПАЙДАЛАНУ

Рысбекова А.Қ., Мақажан А.

Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті

Түркістан қ, Қазақстан Республикасы

Қазақстан қоғамының қазіргі заманғы даму кезеңінде ғылымның және білім берудің дамуы әлеуметтік-экономикалық жүйенің бәсекелі маманды даярлау жағдайында алдыңғы қатарлы мемлекеттің қатарына енді. Қазақстан Республикасында білім берудің дамуының Мемлекеттік бағдарламасына сәйкес прогрессивті технологияларды және оқыту жүйелерін жасау және енгізу жоғары білім берудің даму шарттарының ажырамас бөлігі болып табылады [1]. Өмірмізде болып жатқан түбегейлі өзгерістер қоғамымызға жаңа талаптар қойып отыр. Осыған орай бүгінгі жаңа технологияны оқып-үйрену, болашақ ұстаздардың шығармашылық ойлауын дамыту, кәсіби білімін, шеберлігін жетілдіру, үнемі ізденіс үстінде жүруіне жол ашу ерекше орын алады. Қазіргі кезеңде білім беру саласының барлық жағына жаңаша көзқарас, жаңаша қарым-қатынас, жаңаша ойлау қалыптасуда. Тиімді оқыту жолдарын бүкіл әлем педагогтары қарастыруда. Нәтижелі оқыту мәселесі педагогика мен психологияның соңғы жаңалықтарын қолдану негізінде жүргізілуде. Мемлекеттікті нығайту және ұлттық қызығушылықтардың дамуы мәселелерінде ақпараттық технологияларды енгізуді қолдану және кеңейтуде үлкен қажеттілік туындап отыр [2]. Сонымен бірге білім беруді ақпараттандыру жағдайында болашақ педагог мамандардың ақпараттық сауаттылығын, ақпараттық мәдениетін және ақпараттық құзырлығы сияқты қабілеттіліктерді қалыптастыру мәселесі бүгінгі күннің өзекті мәселесіне айналып отыр. Ал, қазіргі таңда жоғарыдағы аталған мәселе қалай жүзеге асырылып жатыр деген сауал туындайды. Әсіресе, мемлекеттік тілде осы бағыттағы мәселелер әлі де жеткілікті деңгейде емес. Осыған байланысты болашақ педагог мамандардың мамандандырылған қызметіне сәйкес оқу қызметін ұйымдастыру маман даярлау жүйесінің қажетті кешені болып табылады. Сондықтан ұрпақ тәрбиесімен айналысатын әлеуметтік, педагогикалық, психологиялық қызметтің тиімділігін арттыру, оны жаңа сапада ұйымдастыру қажеттігі туындайды. Бұл үшін әрбір оқытушының инновациялық іс-әрекеттің ғылыми-педагогикалық, психологиялық негіздерін меңгеруі мақсат етіледі. Инновациялық технологияны пайдалану міндетті деңгейдегі білімді қалыптастыра отырып, мүмкіндік деңгейге жеткізеді. Білім беруді ақпараттандыру – бұл ақпараттық-коммуникациялық технологияның құралдарын білім беру саласына қолданудың методологиялық және тәжірибелік құндылықтарын зерттеп, оқыту мен тәрбиелеудің психологиялық және педагогикалық мақсаттарына бағыттап қамтамасыз ету процесі. Компьютерді мұғалім қосымша материалдар, әртүрлі анықтамалық мәліметтерден ақпараттар беру үшін көрнекі құрал ретінде пайдалана алады. Қажетті ақпараттарды жинақтауда электрондық техникаларды енгізу уақыт үнемдейді, қарастырып отырған кезеңде ақпараттың толықтығын жоғарылатады, ақпараттық-анықтамалық жүйе құрамында электрондық құрырғылармен жұмыс істеу дағдысын қалыптастыруға мүмкіндік туғызады [3]. Жаңа ақпараттық технология құралдарын сабақтарда пайдалану, оқушының шығармашылық, интеллектуалдық қабілетінің дамуына, өз білімін өмірде пайдалана білу дағдыларының қалыптасуына әкеледі. Мамандардың біліктілігін көтеру

міндеттерін шешуде оқу процесінде ақпараттық және коммуникациялық технологияларды пайдаланудың келесі мүмкіндіктері ұсынылады:

- ақпараттық мәдениет элементтерін қалыптастыруда білім мекемелерінің мамандарының қажеттілігін қанағаттандыру: желілік технологиялар саласы бойынша жаңа білімдер алу;

- пән мұғалімдерін жаңа ақпараттық технологияны өз қызметтеріне еркін пайдалана білуге үйрету;

- қашықтықтан оқыту формаларына мұғалімдердің қызметін бағыттау;

- облыстағы білім беру мекемелерін ақпараттандырудың ғылыми-әдістемелік бағыт бойынша жетекшілік ету;

- оқу процесі мен ғылыми-әдістемелік жұмыстарға жаңа ақпараттық технологияны қолдану негізінде олардың озық тәжірибелерін тарату[4].

Құзырлылық оқу нәтижелерімен қатар, білімгерлердің шығармашылық іс-әрекеттері мен құндылық бағдарларының жүйесін көрсетеді. Құзырлылық – бұл күнделікті өмірдің нақты жағдайларында пайда болатын проблемалар мен міндеттерді тиімді түрде шешуге мүмкіндік беретін қабілеттілік құзырлылықты адамның белгілі бір әрекеттер аймағына сәйкес бағыттылығы ретінде қарастырады[5]. Ғалымдар құзырлылықты білім, білік, дағдының өзара байланысы деп қарап, оның төмендегідей формуласын ұсынады: білімді қолданудың жылдамдығы + әдістердің оралымдылығы + ойлаудың сынаулығы. Аталған анықтамадан кейін біз ақпараттық құзырлылық дегеніміз не? анықтамасына тоқталайық. Ақпараттық құзырлылық – бұл оқу, тұрмыс және кәсіби бағыттағы міндеттерді шешуде ақпараттық-коммуникациялық технологияның мүмкіндіктерін жан-жақты қолдану қабілеті[6]. Жалпы алғанда, дәстүрлі оқыту әдістемесінде «құзырлылығын» жаңа ұғым емес. Мысалы, лингвистикалық құзырлылығын орыс, қазақ тілдерін оқыту әдістемесінің мамандары бұрыннан қолданып келеді. Ал тіл мен информатикада коммуникативтік құзырлылығын жиі қолданылады[7]. Студенттердің кәсіптік құзыреттілігі, ең әуелі, орта кәсіптік білім беретін оқу орындарында оқыту үрдісі кезінде қалыптасады. Ол оқу үрдісінің негізгі сапа көрсеткіші болып табылады және қойылған мақсатқа жетуді көздейді. Бүгінгі қоғамда маманның әлеуметтік кәсіби қызметі елеулі өзгеріске ұшырады. Қазір өз бетімен білім алу, өз жұмысын ұйымдастыра білу, өзін-өзі реттей білу, жауапкершілік, практикалық интеллект, сенімділік, жоспарлауға қабілеттілік, өзін-өзі бақылау сияқты сапалар мен қасиеттер сұранысқа ие болып отыр. Өйткені, заман талабы педагог маманның құзырлылығын сапаларын қоғамның жаңа құрылымына сәйкес белгілеп отыр[8]. Білім – қоғамды әлеуметтік, мәдени үрдіспен қамтамасыз ететін жоғары құндылық. Осы жоғары құндылық сапасын көтерудің басты шарты – педагогтардың кәсіби құзырлылығын дамыту болып табылады. Оқытушы – білім беру органы құрылымындағы өзінің мәртебелік, функциялық рольдің сипаттамаларына ие ерекше әлеуметтік-кәсіби топ. Ол – жалпы орта және жоғары білім беретін оқу орны маманның әлеуметтік құрылымындағы ерекше категория. Оқытушылар ғана білім алушыларға, ұрпақтан-ұрпаққа үздік ұлттық-мемлекеттік және білім беру дәстүрлері мен тәжірибелерін тыңдап, сақтап, насихаттап отырады. Қазіргі таңда білім беру парадигмасы өзгерді, білім берудің мазмұны жаңарып, білім беруге деген жаңа көзқарас, жаңаша қарым-қатынас пайда болуда. Ғылым мен техниканың жедел дамыған, ақпараттық мәліметтер ағыны күшейген заманда ақыл-ой мүмкіндігін қалыптастырып, адамның қабілетін, талантын дамыту оқытушылардың басты міндеті болып отыр[9]. Ол бүгінгі білім беру кеңістігіндегі ауадай қажет жаңару оқытушының қажымас ізденімпаздығы мен шығармашылық жемісімен келмек. Қазіргі білім беру саласындағы оқытудың жаңа инновациялық педагогикалық технологияларын меңгермейінше сауатты, жан-жақты білгір маман болу мүмкін емес. Жаңа педагогикалық технологияны меңгеру оқытушының зейін-зерделік, кәсіптік, адамгершілік, рухани, азаматтық және басқа да көптеген ұстаздық келбетінің қалыптасуына игі әсерін тигізеді, өзін-өзі дамытып, оқу-тәрбие үрдісін жүйелі ұйымдастыруына көмектеседі. Қандай сабақтың болмасын қызықты өтуі оқытушының үнемі іздену, ұтымды әдіс – тәсілдерді қолдану, оқыту әдістемесін жаңартып отыруына байланысты. Барлық қоғамдық, өндірістік, және ғылыми қызметтің аясында ақпараттандырудың қазіргі кездегі жағдайы жаңа ақпараттық технологияны қолданумен байланыст

Әдебиеттер:

- 1 Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңы // Егемен Қазақстан, 1999, 7 маусым
- 2 Алишев, Т.Б. Система образования в Сингапуре / Т.Б. Алишев, А.Х. Гильмутдинов // Электронный ресурс. – Режим доступа: my-volga.ru/content/sistema-obrazov.
- 3 Мұханбетжанова А.. Педагогикалық жүйетану негіздері. Оқулық. - Алматы, 2015ж.
- 4 Оқушылардың оқу жетістіктерін критериалды бағалау жүйесін енгізудің әдіснамалық және оқу-әдістемелік негіздері. Әдістемелік құрал.–Астана: Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2015. РМЭБ
- 5 Красноторова А.А. Критериальное оценивание в школе: Учебное пособие. - Пермь, 2012.
- 6 Бахибшева С.М. Педагогикалық жобалау: теориясы мен технологиясы. Оқу-әдістемелік құрал. – Алматы, 2011ж.
- 7 Жусупова Д.Ж. «Бағалаудың өлшемдік технологиялары» пәні бойынша практикум. Әдістемелік құрал. - Костанай: ҚМПУ, 2020. РМЭБ
- 8 Набуова Р.А, Жұбандықова А.М..Бағалаудың өлшемдік технологиялары. Оқу құралы. – Алматы, 2019ж
- 9 Уроки американской школы. Об обучении функциональной грамотности в американской школе /Курс «Развитие навыков функционального чтения» //Электронный ресурс. – Режим доступа: hij.ru/read/articles/view/243/.

ӘОЖ 159.99

ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯ НЕГІЗІНДЕ БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДЕРДІҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ІС-ӘРЕКЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Садықова Г. Н.

Түркістан жоғары көп салалы қол-өнер колледжі, Түркістан қ.Қазақстан Республикасы
Gulzhaina@mail.ru

Бүгінгі күні еліміздің әлемдік біртұтас білім кеңістігіне ену жағдайында мамандар дайындау сапасын арттыру білім беру жүйесінің ең маңызды міндеттерінің бірі болып табылуда. Қоғамдағы үдемелі өзгерістер педагогикалық білім беру жүйесінде болашақ мұғалімдерге жаңа кәсіби ойлауды қалыптастыруды көздейді. Білім беру тамыры тереңдеп, міндеттер жиынтығы молайған тұсында жас ұрпаққа заман талабына сай білім беру, тәрбиелеу, дамыту ауадай қажет екендігі баршаға мәлім [1].

Өйткені әлемнің таңдаулы мүшесі болу еліміздің рухани, мәдени қуатына, ғылымы мен біліміне байланысты заманауи қоғам бәсекеге қабілетті, шығармашыл, жаңа өзгермелі жағдайларға тез бейімделуге дайын, өзін-өзі дамытатын, өз бетінше шешім қабылдай білетін азаматтарды тәрбиелеуге қабілетті, кәсібилігі жоғары мұғалімдерді қажет етеді. Осы қоғамдық сұранысқа сәйкес лайықты маман дайындауда ең бастысы олардың кәсіби шыңдалуына басымдық берілуде. Білім берудегі интеграция - адамдардың шығармашылық ойлау қабілетін дамыту бағытталған механизм. Жоғары педагогикалық білім берудің маңызды құрамдас бөлігі - болашақ мұғалімдердің инновациялық технологиялар негізінде кәсіби білігін арттыру болып табылады. Қоғамның саяси, әлеуметтік-экономикалық, техникалық және мәдени дамуында білім беру жүйесінің рөлі өте жоғары екені белгілі. Тек осы білімділік қуаты ғана мемлекетіміздің лайықты бейнесін және әлемдік қауымдастықтағы орнын қамтамасыз етеді, қоғамдағы әрбір адамның және халықтың әлемдегі статусын анықтайды. Ал, жоғары мектеп интеллекттік, ғылыми және мамандық қуаттың басты қозғаушы күші болып табылады. Еліміздегі зияткерлік және шығармашылық тұлғаны жасау мәселесі, ұлттың бәсекеге қабілеттілігін жоғарылату заманауи қазақ қоғамының өзекті міндеттерінің бірі болып отыр. Осы тұрғыдан келгенде болашақ мұғалімдердің іс-әрекетін қалыптастыру мазмұны ең алдымен іс-әрекет негізінде

толықтырылумен байланысты деуімізге болады. Бұл әсіресе бүгінгі күнгі нарық заманындағы өте өзекті мәселеге айналып отыр. Педагогикалық іс-әрекет – мақсатты бағытталған адам іс-әрекетінің ерекше түрі, себебі мұғалім өзінің алдына белгілі бір мақсат қоймауы мүмкін емес. Кең мағынада педагогикалық іс-әрекет жинақталған адамзат тәжірибесін болашақ ересектерге беру мәңгі әлеуметтік функциясын орындауға бағытталған. Осыдан шығатыны педагогикалық іс-әрекет адам баласын қоғамдық өмірге кірістіру бойынша ерекше, әлеуметтік және тұлғалық детерминацияланған іс-әрекет іделінген Ш.Таубаева [2].

Бүгінгі білімгер - ертең білімді ұстаз, тағылымды тәрбиеші, басқадан ойы озық тәлімгер болуы маман болып қалыптасудың баспалдақтарында басталады.Еліміздің тәуелсіздік алғаннан кейінгі білім саласындағы туындаған қиындықтар ұстаздар қауымын тығырыққа тіреп, дағдарысқа әкелді. Бұл дағдарыстан шығу үшін педагогтар бас қосып, қиыншылықтан шығу мәселелерін біріге қарастырды. Білім берудегі интеграция - адамдардың шығармашылық ойлау қабілетін дамыту бағытталған . Республикамыздағы белсенді, ізденіс үстіндегі оқытушылар өз қолдаушыларымен бір ұжым болып, ынтымақтастық педагогикасының аясында біріге қызмет етуге ынта білдірді. Олардың ерекшеліктері: біріншіден, жаңашылдық жолындағы авторлық курстар мен ғылыми-әдістемелік семинарлар, конференциялар ұымдастыру арқылы білім беру мазмұнын тереңдетумен айналысатын даму деңгейі жоғары дәрежедегі топ. Екіншіден, өзін-өзі жетілдіруші, қалыптастырушы, басқарушы жаңашыл жүйе. Үшіншіден, әр аймақтан ерікті түрде жаңашылдық ілімін қолдаушы, сыннан өткізуші, таратушы креативті оқытушылар тобы – жаңа үдерісті толық іске асырушы жаңашыл топ. Педагогикалық білім берудің заманауи тенденциясы болашақ мұғалімдердің іс-әрекеттерін қалыптастыруға үлкен талаптар қояды. Алайда болашақ мұғалімдерді қалыптастыру процесінің өзгермейтінділігі – жоғарғы мектепке қойылатын басты міндеттердің бірі, өйткені, бүгінгі күнгі педагог жан-жақты, инновациялық білімдермен қаруланған болуы тиіс. Мұндай сипаттағы білім тұлғаның бүкіл өміріндегі қоршаған ортамен ақпарат алмасуымен жүретін тұлға қалыптастырудың үнемі жалғасын тауып отыратын процесі болып табылады. Алайда бастауыш сынып мұғалімдерінде интеграциялық оқыту арқылы оқушылардың шығармашылық бағыттылығын қалыптастыру бойынша анық әдістемелік нұсқаулар жүйесі болмағандықтан, бұл мәселе жеткілікті деңгейде жүзеге асырылмай отыр. Біздің пікірімізше, бастауыш сынып оқушысының шығармашылық бағыттылығын қалыптастыруда ең тиімді жол интеграциялық оқыту болып табылады h Б.А.Тұрғынбаева [3].

Бүгінгі таңда интеграциялық оқытуды жүзеге асыру, оның ғылыми деңгейін арттыру, тұтастай алғанда оқушылардың танымдық әрекетіне тән дағдыларды қалыптастыру міндеті күн тәртібіне қойылып отырғандығы кездейсоқ емес.Интеграциялық сабақ келесі талаптарға сай жүргізілуі қажет, біріншіден, сабақ балаға әр түрлі пәннен білімді меңгертуі қажет, екіншіден, сабақтар көмегімен мұғалім оқу әрекетін түрлендіре отырып, оқушылардың танымдық қызығушылығын арттыруы керек, үшіншіден, сабақ оқушылардың ойлау әрекетін белсендіруі және сонымен бірге оқушылар өздерінің шығармашылық іскерліктерін көрсетуі қажет. Интеграциялық сабақ формасы сан алуан, ертегі-сабақ, шығармашылық ізденіс сабағы, өзара тексеру сабағы, газет шығару сабағы, шығармашылық жұмысты қорғау сабағы, есеп- сабақ, ертеңгілік-сабақ, ауызша журнал сабағы т.с.с.Осы орайда мұғалімнің алдына қойған мақсаты — сабақ сапасын арттырып, оқушыларды ізденімпаздыққа, белсенділікке тәрбиелей отырып, өз бетінше шығармашылық және ғылыми жұмыстарға жұмылдыра білу. Оқушыларды шығармашылық жұмысқа бағыттау жалпы білім беретін пәндерді оқып-үйрену кезінде және ойлаудың өмірлік тәжірибесі негізінде алған білімдерінің шеберліктері мен дағдыларының негізінде жүзеге асады. Интеграциялық оқыту пәнаралық байланысты жоғары деңгейде жүзеге асыру тәсілі мен оқыту процесін шығармашылықпен толықтыру екендігі даусыз.Бүкіл дүниежүзілік білім беру кеңістігіне кіру мақсатында қазіргі кезде Қазақстанда білімнің жаңа жүйесі құрылуда. Бұл үрдіс педагогика теориясы мен оқу-тәрбие үрдісіне нақты өзгерістер енгізумен қатар елімізде болып жатқан түрлі бағыттағы білім беру қызметіне жаңаша қарауды, қол жеткен табыстарды сын көзбен бағалай отырып, саралауды, жастардың шығармашылық әулетін дамытуды, мұғалім іс-әрекетін жаңаша тұрғыда ұйымдастыруды талап етеді.Келер ұрпаққа қоғам талабына сай тәрбие мен білім беруде мұғалімдердің инновациялық іс-әрекетінің

ғылыми-педагогикалық негіздерін меңгеруі -маңызды мәселелердің бірі.Қазіргі кезде егемен елімізде білім берудің жаңа жүйесі жасалып, әлемдік білім беру кеңістігіне енуге бағыт алууда. Бұл педагогика теориясы мен оқу-тәрбие үрдісіндегі елеулі өзгерістерге байланысты болып отыр: білім беру парадигмасы өзгерді, білім берудің жаңа мазмұны пайда болды. Атап айтқанда: білім мазмұны жаңа біліктермен ақпараттарды қабылдау қабілеттерінің дамуымен, ғылымдағы шығармашылық және нарық жағдайындағы білім беру бағдарламаларының нақтылануымен байи түсуде; ақпараттық дәстүрлі әдістері - ауызша және жазбаша, телефон немесе радиобайланыс қазіргі заманғы компьютерлік құралдарға ығысып орын беруде; баланың жеке басын тәрбиелеу, оның жан дүниесінің рухани баюына, азамат, тұлға ретінде қалыптасуына көңіл бөлінуде; мектеп, отбасы мен қоршаған әлеуметтік ортаның бала тәрбиесіндегі рөліне мән берілуде.Қазіргі қазақстандық білім беру кеңістігіндегі түбегейлі өзгерістер - тарихи объективті процес. Білім берудегі интеграция - адамдардың шығармашылық ойлау қабілетін дамыту білім беру саласын реформалаудағы мақсат - білім беру жүйесін қайта қарап, оқушылардың шығармашылық бейімделуіне қарай бағдарлы, сатылы білім алуларына жағдай жасау болып табылады. Бүгінгі таңда оқушының білім сапасын бұрынғыдай білім, білігі және дағдысымен өлшеу жеткіліксіз деген К.Өстеміров [4].

Қазіргі талап - білім сапасы оқушының алған білімін жеке басын әрі қарай дамытуына, тұлға ретінде қоғамның өркендеуіне пайдалана білуімен өлшенеді деп тұжырымдалады.Біздің пікірімізше, интеграциялық оқытудың ерте жастан баланың өзін қоршаған әлемді тануға және қабылдауға шығармашылығын оятып, әр пәнге деген қызығушылығын, оқуға деген ынта-ықыласын, шығармашылық қатынасын дамыта отырып шығармашылық бағыттылығын қалыптастыруда ролі зор. Баланың шығармашылық бастамасы аяқ асты болмау үшін ұстаз өз ісіне аса жауапкершілікпен және шығармашылық тұрғыдан қарауы қажет.Бүгінде болашақ мұғалімдердің шығармашылық іс-әрекетін қалыптастыруда көптеген инновациялық технологиялар бар, оларға: миға шабуыл, ТРИЗ, жобалау технологиясы, ойын технологиясы, кейс стади және т.б технологиялар жатады h деген Г.Ф.Еркибаева [5].

. Болашақ мұғалімнің интеграциялық сабақты талдаудың бір жолы туралы түсінігін қалыптастыру, сабақты талдау схемасын пайдалана білу іскерлігін, интеграциялық сабақты талдай білу іскерлігін қалыптастыру, болашақ мұғалімдерде педагогқа қажетті ақыл-ой сапаларды дамыту, болашақ мұғалімнің оқуға және өзінің болашақ кәсіби әрекетіне шығармашылық тұрғыдағы қатынасын тәрбиелеу. Болашақ мұғалімдердің шығармашылық іс-әрекетін қалыптастырудың бір көрінісі - сабақтарда оқытудың технологияларын тиімді қолдана білуіОсылайша, жоғарыда аталған технологияларды пайдалану арқылы болашақ мұғалімдердің шығармашылық іс-әрекетін қалыптастыруға мүмкіндік аламыз. Болашақ мұғалімдердің іс-әрекетін қалыптастыру мәселелерін шешу, психологиялық-педагогикалық ғылымдардың озық жетістіктерін қолдану, оның ішінде инновациялық технологияларды қолдану, болашақ мұғалімдердің білім беру тәжірибесіне инновациялық оқыту технологиясын ендірудің тиімділігін жоғарылатуға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңы Астана, Ақорда, 2007 жылғы шілденің 27-сі. № 319-III ҚРЗ
2. Таубаева Ш. Введение в методологию и методику педагогического исследования: учебное пособие. -Түркістан: «Тұран» баспасы, 2007. - 190 с.
3. Тұрғынбаева Б.А. Ұстаздық шығармашылық. - Алматы, 2007. - 236 .
4. Өстеміров К. Қазіргі педагогикалық технологиялар мен оқыту құралдары: Оқу құралы: - Алматы: ЖШС «КАЗПРОФТЕХ», 2007. -144 б.
5. Еркибаева Г.Ф., Оқыту үрдісіндегі жаңа технологиялар: теория мен практика: Оқу әдістемелік құрал. –Алматы: ГиГаТРЭЙД, 2014. - 208 б.

ДИДАКТИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ ВИЗУАЛЬНЫХ СРЕДСТВ В СОВРЕМЕННЫХ
ТЕХНОЛОГИЯХ ОБУЧЕНИЯ

Симакова Н.В.

Государственное учреждение образования «Средняя школа №1 г. Круглое», г. Круглое,
Могилевская область, Республика Беларусь

Если каждый из нас мысленно представит своих учеников выполняющими какое-либо задание, то увидит и глядящих время от времени в потолок, и прикрывающих глаза, и водящих пальцем по странице учебника, и проговаривающих слова про себя или шепотом. Почему складываются такие ситуации? Потому, что это дети с разными типами восприятия информации, где визуалы – один из преобладающих типов. «Давно доказан тот факт, что человек более 80 % информации воспринимает визуально. А исследователи в области образовательных методик обнаружили, что через три дня после проведения лекции слушатели в состоянии вспомнить 10 % от всего услышанного, 35 % от всего увиденного, но могут воспроизвести 65 % содержания презентации, если она проходила в виде устного рассказа, подкрепленного визуальными образами. Человек, зрение которого обеспечивает ему около 90% информации, всегда стремился к наглядности» [1]. Поэтому последнее время в педагогике большое внимание уделяется технологии визуализации.

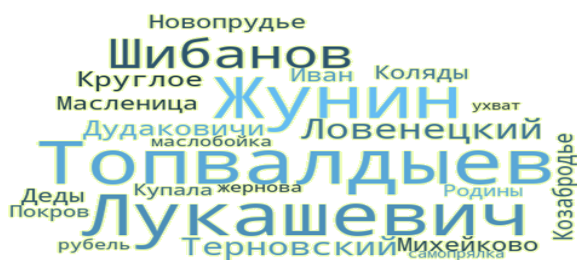
Сегодня педагоги имеют дело с детьми нового поколения, которые появились на свет в эпоху глобализации и бурного развития компьютерных технологий. Уже недостаточно просто ораторского искусства педагога и учебника. Необходимо дополнять образовательный процесс современными ресурсами, к числу которых относят визуальную форму, который можно воспроизводить или использовать как с привлечением электронных ресурсов, так и без них.

Слово «визуализация» происходит от латинского *visualis* —воспринимаемый зрительно, наглядный. Но, понятие «визуализация» необходимо отличать от наглядности. Наглядность, как принцип обучения, основывается на показе конкретных предметов, процессов, явлений. Здесь учащейся – это объект обучения. Визуализация предполагает, что учащейся – это субъект обучения, где он воспринимает, анализирует, систематизирует учебный материал.

Визуализация учебной информации может быть достигнута разными методическими приемами. Здесь полный простор для творческой инициативы как учителя, так и ученика. Педагогическая функция визуальных средств обучения «не в том, чтобы дать учащимся живой, красочный образ недостаточно известного им фрагмента действительности и расширить в этом направлении их чувственный опыт, - пишет Ф.Ш. Терегулов, - а в том, чтобы раскрыть перед обучаемыми сущность изучаемых явлений, установить устойчивые связи и отношения между частями изучаемого целого и отношения последнего к более широкому кругу явлений, подвести учащихся к надлежащим научным обобщениям» [2].

Техники визуализации учебной информации позволяют организовать работу как с заданиями, требующими запоминания так и с большими информационными источниками, удерживая при этом актуальной всю информацию. Среди техник визуализации можно назвать интеллект-карты, таблицы, кроссенс, облако слов, инфографика, скрайбинг, таймлайн. Рассмотрим некоторые из них.

«Облако слов». На этапе актуализации знаний можно учащимся предложить по облаку слов определить тему урока. В рамках повторительно-обобщающего урока можно определить по какому параграфу в разделе им предстоит повторение, рассказать о каком-то сюжете, изученном событии в зависимости от предлагаемого облака слов. На этапе изучения нового материала можно предложить учащимся облако слов с постановкой какого-либо проблемного задания. Например, в облаке слов указать несколько понятий, имен, дат которые будут лишними, учащиеся должны найти эти слова и объяснить свой ответ.

«Кроссенс» - девять изображений расставлены в нём таким образом, что каждая картинка имеет связь с предыдущей и последующей, а центральная объединяет по смыслу сразу несколько. Учащиеся поясняют, почему именно в такой последовательности расположили рисунки и почему именно это словосочетание вписали в центр (возможны варианты) Кроссенс может быть использован на любом этапе урока: на стадии вызова для определения темы, для определения и постановки проблемы, на стадии закрепления материала, как способ организации групповой работы на повторительно-обобщающем уроке, как творческое домашнее задание и так далее.

«Закрой окно» - учитель предлагает учащимся самостоятельно указать пропущенные имена, даты, географические объекты и т.д. Нужно вписать в каждый пропуск слова так, чтобы в целом получился связанный рассказ. Чтобы прием был эффективным, текст должен соответствовать источникам информации, которые использовались при изучении материала. Вопрос должен трактоваться однозначно, нескольких вариантов быть не должно. Например: по теме урока «Становление государственного суверенитета Республики Беларусь» на этапе проверки домашнего задания предлагаю следующие задание: вписать в каждый пропуск слова так, чтобы в целом получился связанный рассказ.

Верховный Совет БССР () июля () года принял () о государственном суверенитете БССР. Согласно (), на территории БССР объявлялись верховенство () и () БССР, полнота власти () государственных органов на всей территории страны, () и () Беларуси в международных отношениях. () сентября () года депутаты ()() БССР приняли решение переименовать БССР в ()(). () декабря () года в () пуще, в резиденции () руководители (), (), () без приглашения других основателей СССР денонсировали Союзный договор 1922 г. и подписали () о создании (). Принятая () марта () года Верховным Советом () ввела в республике институт (). () июня () года состоялись выборы () Республики Беларусь. Первым () Республики Беларусь выбрали ().

«Исследовательский фартук». У учащихся листы бумаги, на которых схематически изображен фартук. В верхней части фартука записана тема, в нижней части нарисованы карманы. Учащиеся в роли хозяйшки, которая складывает в карманы все самое важное (даты, события, исторические личности, ключевые понятия и т.д.), в течение урока заполняют карманы. Учитель собирает фартуки и оценивает, кто лучшая хозяйшка.

«Три подсказки» используется для того, чтобы заинтересовать детей во внимательном чтении текста об исторических событиях и личностях. Учащиеся получают три подсказки, чтобы определить о ком или о чём идет речь. Подсказки зачитываются по одной. Третья подсказка является решающей, потому что по ней легко определить о ком или о чём идёт речь. Например по тема урока «Иран и Средняя Азия» на этапе закрепление новых знаний предлагаю задание: О ком идет речь?

1. Уроженец Бухары.
2. Прославился как медик.
3. В своем произведении «Канон» он подробно описал человеческое тело, разнообразные болезни и способы их лечения. (Ибн Сина (Авиценна))

Одна из техник визуализации – медиапутешествия. Они заменяют реальное путешествие. При этом являются комфортными, удобными и безопасными, позволяя, не покидая привычного

места жительства, познакомиться с культурой, историей, традициями всех уголков мира. Они не требуют больших финансовых расходов. Их можно совершать в любое удобное время в индивидуальном режиме. Медиапутешествие может включать различные фотоснимки, видеоролики, аудиофайлы, карты, планы, ссылки, всплывающие окна, подсказки, текстовую информацию, различные спецэффекты. Образовательное медиапутешествие – это электронный продукт, включающий три компонента: справочно-информационный (видеоэкскурсия или медиаэкскурсия, сопровождается видеоизображением и аудиоинформацией), интерактивный (позволяет зрителю управлять скоростью, формой подачи информации, углубляться в подробности или, наоборот рассматривать отдельные моменты поверхностно) и контрольно-диагностический (позволяет проверить уровень осмысления и усвоения информации).

При использовании метода визуализации важно помнить, что какое бы количество заданий с визуальной информацией не использовал учитель на уроках, эффективность будет определяться количеством деятельностных методов работы учащихся. Метод визуализации позволяет повысить качество образования по предмету, так как учащиеся учатся извлекать информацию из различных источников, в том числе из исторических картин, фотографий; растет познавательная активность и интерес к учебному предмету, в том числе и во внеурочной деятельности (проектно-исследовательская деятельность, успешное участие в районных, областных, республиканских предметных олимпиадах и конкурсах); результативное участие в научно-практических конференциях разного уровня).

Литература

1. Визуализация как способ развития учебно-познавательных и информационных компетенций [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://urok.1sept.ru/articles/677901#:~:text=Давно%20доказан%20тот%20факт%2C%20что,устного%20расказа%2C%20подкрепленного%20визуальными%20образами> – Дата доступа : 12.10.2023.
2. Использование сервисов визуализации информации в преподавании информатики [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://infourok.ru/ispolzovanie-servisov-vizualizacii-informacii-v-prepodavanii-informatiki-5602171.html> – Дата доступа : 12.10.2023.

ӘОЖ 378.1

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ЗАМАНАУИ ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Султанова Г.А.

Орталық – Азия инновациялық университеті, Шымкент қ., Қазақстан
GASultanova@mail.ru

XXI ғасыр - жаһандану, жаңа технологиялар мен инновациялар ғасыры. Заманауи технологиялар интеллектуалды ақпарат негізінде практикалық шешімдер алуға мүмкіндік береді. Технология іс-әрекетті жүзеге асыру тәсілдерін және оған адамның қатысу ерекшеліктерін қамтиды. Қазіргі білім беру технологиялары оқыту саласындағы жаңа теорияларды жүзеге асырудың құралы болып табылады. Олардың даму бағыты адамның өзін-өзі жүзеге асыруына жағдай жасайтын ізгілендіру идеяларымен тығыз байланысты. Білім беру технологиялары жиынтық оқыту процесін қалыптастыру, енгізу және анықтау және техникалық ресурстар мен адами мүмкіндіктердің өзара әрекеттесуіне негізделген жаңа білім алу әдістері ретінде қарастырылады.

Жалпы алғанда, технологияны мақсаттарды белгілі бір өнімдерге немесе олардың элементтеріне енгізу жолдарын қамтамасыз ететін нақты жүйе түрінде ұсынуға болады.

Ақпараттық технологиялар құралдарын пайдалану, оқытудың инновациялық тәсілдері мен цифрлық сервистер мен дәстүрлі оқытудың үйлесімділігі мәселелері ерекше қызығушылық тудырады. Педагогикалық білім берудегі цифрлық технологиялар: құралдар, платформалар, тәжірибе және енгізу перспективалары. Онлайн/офлайн оқыту: аудиториялық/электрондық

оқыту; медиапедагогика, оқыту процесі мен мазмұнын цифрландыру; оқыту экожүйесін цифрлық трансформациялау; смарт-дидактика. Нейропедагогика: үздіксіз білім беру жүйесі; өзін-өзі тәрбиелеу сияқты мәселелер; жеке білім беру траекториясы. Білім беру ұйымдарында педагог қызметкерлерінің АКТ-құзыреттілік деңгейін арттыру; коммуникативтік құзыреттіліктерін арттыру, ақпараттық-білім беру ортасын қалыптастыру[2].

Қазіргі жағдайда оқу сабақтарының тиімділігін арттыру үшін оқытушының ұстанымын қайта қарастыру, оның жаңа технологияларды енгізу қажеттілігіне ғана емес, сонымен қатар жеке біліктілігін арттыруға деген көзқарасын өзгерту қажет. Білім берудегі заманауи цифрлық ехнологияларды атап өтейік:

- Цифрландыру

Оқу орнының инфрақұрылымы үнемі жаңарып отырады. Бүгінгі таңда заманауи цифрлық білім беру технологиялары белсенді түрде енгізілуде. Бүгінгі таңда оқу орындарында интерактивті тақталар көбейіп келеді. Оқытушы презентация үшін кез-келген суреттерді, бейнематериалдарды немесе слайдтарды мониторға шығара алады. Сондай-ақ, саусағыңызды басу арқылы жазуға болатын тақталардың модельдері бар. Жаңа технологияларды қолдану контекстінде көптеген оқу орындарында электронды өткізу жүйелерін енгізді, соның арқасында ата-аналар баланың сабақ үлгерімі туралы ақпаратты қашықтан ала алады. Әзірге білім алушылар турникетке өз карталарын қолданады, бірақ біраз уақыттан кейін биометриялық технологиялар қолданылады (мысалы, өткізу гаджеттердегі Touch ID-ге ұқсас саусақ ізімен жұмыс істейді). Болашақта дәстүрлі принтерлер 3D басып шығару құрылғыларымен ауыстырылады, олардың көмегімен білім алушылар әртүрлі тапсырмалар үшін көлемді үлгілерді басып шығарады.

- Онлайн оқыту заманауи білім беру технологиясы

Кез-келген мұғалімнің қай елде тұратынына және қай тілде оқытылатынына қарамастан білім алу мүмкіндігі бар. Қазіргі білім беру технологияларының дамуы жоғары қарқынмен жүруде. Жақын арада қашықтықтан оқыту тірі адамдармен және жасанды интеллект. Мысалы, Microsoft әзірлеушілері қытай тілін үйренуге арналған бағдарламаны ұсынды. Бұл қосымша чат түрінде жасалады, онда білім алушы қысқа аудио хабарламаларға және чаттағы бот мұғалімінің сұрақтарына жауап беруі керек. Жауаптарды талдау негізінде жасанды интеллект тапсырмалардың күрделілігін арттырады және оқушының жүктемесін өзгертеді[3].

- Геймификация

Заманауи білім беру технологияларын жаңа ұрпаққа бейімдеу маңызды. Білім алушылардың ерекшеліктері мен хоббилерін ескере отырып, оқыту әдістерін жасау қажет. Геймификация білім беру процесінің интерактивтілігін қамтамасыз етеді және оны қызықты етеді. Бұл технология оқу бағдарламаларына ойындарды (компьютерлік және бейне ойындарды қоса) енгізуді қамтиды. Геймификация білім алушылардың қателіктеріне деген көзқарасын өзгертуге мүмкіндік береді. Олар шартты түрде нашар бағалаудан қорықпайды, өйткені оқыту жаңа деңгейге өту міндетіне негізделген ойындардың үлгісі бойынша құрылады. Білім алушылар шешімдер мен жаңа нұсқаларды іздей алады.

Бүгінгі күннің негізгі тренді - білім беру саласына әсер ететін цифрлық революция.

«Педагогикалық білім берудің заманауи трендтері» - педагогикалық білім берудің заманауи трендтеріне білім беру мазмұнын жаңарту міндеттеріне ықпал ететін үздік халықаралық тәжірибелерді тарату, білім беру жүйесі озық идеяларға, әлемдік педагогикалық білім берудің өзекті трендтерін арттыруға ықпал етеді. Жаңа трендтерді анықтау, отандық білім мен ғылымды тиімді дамыту үшін маңызды. Білім беру технологияларының трендтеріне тоқталатын болсақ:

- Lifelong Learning-үздіксіз оқу процесі

Lifelong Learning тренді заманауи білім беру технологиялары трендтері рейтингінің жоғарғы позициясында болуы кездейсоқ емес. Қазіргі жағдайда бұл қажеттілікке айналды. Технология өзгеруде, роботтандыру адам қызметінің көптеген салаларына енгізілуде, үнемі жаңа ақпарат пайда болады, ерекше мамандықтарға сұраныс артып келеді. Құзыреттіліктің қажетті деңгейін қамтамасыз ету үшін қазіргі адам үнемі білім алуы керек.

- Жаппай ашық онлайн курстар

Бұл тренд алдыңғысымен тығыз байланысты. Жаппай ашық интернет курстары екі мәселені сәтті шешеді:

1) Адамдардың кең ауқымы үшін өзекті білімге қол жеткізуді қамтамасыз етеді.

2) Ашық және интерактивті білім беру үшін жағдай жасайды.

Әлемдегі ең танымал университеттердің курстарына қол жетімділікті қамтамасыз ететін оқу алаңдары шетелде ғана емес, көрші елдерде де ұсынылған.

- Адаптивті білім

Бүгінгі таңда білім беру технологияларын дамытудың бұл бағыты әлемнің барлық елдерінде танымал болып келеді. Ежелгі уақытта мұғалімдер оқу процесі білім алушыға бейімделуі керек деп айтқан. Бұл идеяны тиімді жүзеге асыру жасанды интеллект технологияларының дамуымен мүмкін болды. Бейімделу жүйелерін қолдана отырып, білім алушының танымдық мүмкіндіктерін, қабылдау ерекшеліктерін және қолда бар дайындық деңгейін ескере отырып, жеке оқыту бағдарламаларын жасауға болады. Қазіргі заманғы адаптивті білім беру технологияларында әлі де кейбір шектеулер бар[4]. Мысалы, олар гуманитарлық білім саласында және тұрақты өзгерістер болатын ғылым салаларында жұмыс істемейді.

- Интегралды тәсіл

Білім беру процесіндегі интегралды тәсіл әртүрлі пәндердің қиылысында оқытумен байланысты. Оқу процесінде сұранысқа ие маманды қалыптастыру үшін студенттерде пәнаралық білімді дамыту қажет, бұл объектілерді барлық жағынан зерттеуге мүмкіндік береді.

- Чатботтар

Бұл қазіргі заманғы білім беру технологияларын қолданудың өте маңызды үрдісі.

Оқытушының міндеттерінің ауқымы келесі бағыттар есебінен кеңейтілетін болады:

1) Білім алушыларды оқу процесіне тарту.

2) Білім алушылардың мотивациясын қолдау.

3) Интерактивті білім беру жобаларын құру.

4) Ойлау қабілетін және ақпаратты сыни қабылдауды қалыптастыру.

Жоғары білім беру, оқытушылардың кәсіптік даярлығы, сондай-ақ оқытуды жобалау және білім беру жүйелерін дамытуды зерттеу әдістемесі саласындағы сарапшы семинар қатысушыларына білім беру дизайны мен технологияларының ландшафтын өзгертетін заманауи трендтерді, сондай-ақ оқу орындарының алдында тұрған олармен байланысты әдістемелік міндеттер мен сын-қатерлер ұсынылады.

Ең алдымен, оқу сапасын және оның нәтижелерін жақсартуға ұмтылу (performance improvement). Оқыту әдістемесі, білімді игеру туралы көп айту, бірақ оның әсері, білімнен қайтарымы да байқалуы керек. Жоғары білім беру аясында білім алушылар практикалық нәтижеге қол жеткізуге үйренеді. Мұнда қазіргі заманғы шындықта білімге әртүрлі салалардан келетін оқыту әдістерінің сапасы маңызды рөл атқарады. Жоғары білім беру оқу сапасы мен оқу нәтижелерін жақсарту үшін еңбек саласындағы әдістер мен әзірлемелерді белсенді пайдалану керек. Білім алушыларды компаниялардың жас қызметкерлері ретінде қарау керек. Егер зерттеуші-бағдарламашы дайындағыңыз келсе, онда бірінші курстан бастап оған ғылыми қызметкерлер ұжымының мүшесі ретінде қарау керек, оны курстық, ғылыми есеп немесе журналдағы мақала болуы мүмкін нәтижеге жұмыс істеуге ынталандыру керек.

Әдебиеттер:

1. «Білімді ұлт» сапалы білім беру" ұлттық жобасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы 12 қазандағы № 726 қаулысы. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2100000726> 12.09.2020
2. Мемлекет басшысы Қ.К. Тоқаевтың Қазақстан халқына жолдауы. <https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevty-n-kazakstanhalkyna-zholdauy-181416> 198
3. Onalbekov E. Atem M. Krugovykh I. Theories and concepts of comparative education: domestic and foreign experience: оқу құралы. – Алматы: Qazaq University, 2020. – 100 p.

4. Атем М.Н., Құсайынов А.Қ. «Сапа», «білім беру сапасы», «білім беру сапасын басқару» ұғымдарының философиялық және педагогикалық алғышарттар

УДК 37

КӨРКЕМДІК ІЗДЕНІСТЕР

Топашов М.Ә., Каримов Ж.Д.

Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ, Қазақстан Республикасы

Қазақ әдебиетіне қайталана бермес біртуар туындылар берген Сәкен Жүнісов қалың оқырманға прозашы ретінде танылғанымен, қалам қуатын драматургия саласында да байқатып, сәтті суреткерлік ізденістер арнасын көркем аударма мәселесімен де шұғылданып көрсеткен суреткер. Оның қаламынан туындаған «Ақан сері», «Жапандағы жалғыз үй», «Заманай мен Аманай» (повес деп аталғанымен, роман жүгін арқалап тұрған шығарма) шығармалары уақыт үдесінен шыға алуымен құнды, әрі көркемдік сапа – белгілерге барынша ие болуымен бағалы. «Жапандағы жалғыз үй» романы әміршіл - әкімшіл жүйе өнерге билік жүргізген кездің өзінде тың көтеруге байланысты туындаған ұлттық өзекті проблемаларды дер кезінде көтерген қазақ әдебиетіндегі тұңғыш прозалық шығарма. Ал, авторы тың көтеру науқанына қарсы өзінің келіспеушілік көзқарасын алғаш білдірген қазақ қаламгері. Шығарма арқа жерінің көрінісін көркем суретке айналдыруды өзек етумен тұйықталмай, тың игерудің қасіретін, әсіресе, ұлттық болмысқа тигізген кері әсерін нанымды бейнелеумен бағалы. Тың көтеру даламызды ғана экологиялық апатқа ұшыратып қойған жоқ, сонымен бірге, ұлттық болмысқа сызат түсті, қазақи таным өзгеріске ұшырады, рухани жүдеушілікке ұрындырды деген қаламгер ойы шығарма өнбойында үнемі қылаң беріп отырады. Жер тағдыры мен ел тағдыры ұқсас, бірінен бірін бөліп қарауға болмайды деген авторлық ұстаным мен мұндалайды. Қазақ өмірінің ең бір трагедиялы кезеңін, кәмпескелеу, ұжымдастыру, екінші дүниежүзілік соғыс кезі, тың игеру науқаны сияқты халықты алапат апатқа ұшыратқан зорлық – зомбылық зардаптарының небір қанқұйлы көріністерін бір шығарманың көлеміне жігін жатқызып сыйдыра білуі суреткер шеберлігіне бірден - бір айғақ. Суреткердің қуатты қаламы осының бәрін лирикалық шегініс арқылы бедерлеу – бейнелеу тәсілдерінің сан түрлі амалдарымен жинақтап, суреткерлікпен барынша көмкеріп, ақылға сыйымды, көңілге қонымды етіп көркемдік аяда жинақтап бере білген. Шығарма сюжетін барынша қоюландырып, кейіпкерлердің табиғи болмысын толыққанды тануға көркемдеу процесінде Күргерей қарттың әңгімесін (жеті жырын) суреткерлікпен ұтымды пайдалануы мол мүмкіндік туғызған. Суреткердің рухани әлемі, азаматтық ұстанымы, зобалаң жылдардың жаңғырығы, Күргерей қарт әңгімелерінің табиғатынан танылады.

Қиын- қыстау күндердің сұмдық көріністері лирикалық шегіністермен, өткенді еске алу жылдарымен сабақтастыра өріліп, берілуі де шығарма шырайын кіргізген сәтті ізденістердің бірі. Қаламгерлік ізденістерге батыл барған суреткер лирикалық шегіністерді түрлі аспектіде қалай қолданам десе де толық құқылы. Сәкен Жүнісов те суреткерлік мақсатына қарай бұл бағыттағы көркемдік компоненттерді түрлі ситуацияларда құбылтып пайдалануда шеберлік танытады. Оның авторлық баяндау, суреттеп беру, диалог - монологпен жеткізу, т.б көркемдік құралдарды бейнелеуі бізге осыны ұғындырады. Бірде Райханның өткен өміріне көзінді жеткізсе, кей тұста жалғыз ағаш құба жондағы оқиғаны баяндап, Жәлелдің боран күнгі мүшкіл халіне көзінді жеткізеді. Кей тұста, кейіпкердің ішкі монологі көп жайға қанықтырады. Қаламгер тапқырлығына айғақ болған бұл ерекшелік - шығарма болмысына лиризм қасиетін тармақтандыра дарытқан. Құрғақ баяндаудың қаламгерге абырой әпермесін білген, көркемдеп суреттеу жоқ жерде шығарма әрі мен мәнінен айрылатынын терең ұғынған қас суреткердің өзінің айтып- ұсынарын барынша ұтымды әрі мейлінше нанымды жеткізу үшін осындай көркемдік жинақтау амалдарына баруын сәтті қадам деп қолдап, құптадық. Сәкен Жүнісов әбден сұрыпталған, белгілі мақсатпен іріктелген деталь, әрекет, ситуацияларды суреткерлік ізденістері аясында сабақтастыра-байланыстырғанды құп көретін танымы терең, талғамы зор қаламгер. Жансызға тіл бітіру, жыртқыштардың тірлік ету әрекетін көркемдеп бейнелеу арқылы қаламгер

шығармаға романтикалық- символикалық рең үстемелеуді де ұмыт қалдырмайды. Әрине, қаламгерді қатты ойландырып-толғандырған ұлт 505 тағдыры екені күмәнсіз шындық. Ол үшін қасіреттің ең қауіптісі –ұлттың рухани азып – тозуы. Осы бір өзекті ойын қасқыр апаны мен жалғыз үйдің ойрандалуын сабақтастыра, өзара байланыста беруі психологиялық паралелизм әдісінің заңдылықтарына сай көркемдік шешімін тапқан. Психологиялық талдау мен әлеуметтік талдау бір-бірімен байланысты ұғым. Шығарманың әлеуметтік -қоғамдық маңызын бағамдаудың нәтижесінде кейіпкер характерін, психологиясын анықтай аламыз. «Авторлық идеяны анықтау үшін де әлеуметтік талдауға жүгіну маңызды. Әлеуметтік талдау символ, көркемдік шарттылық , психологиялық параллелизм арқылы шешім табатынын», [1,38] айта кеткен артық болмас.

Әлеуметтік талдауды кейіпкердің қоғамдық - әлеуметтік жағдайына қатысты қарастыру міндетті. Кейіпкер характерін жасауда, портрет мүсіндеуде қаламгер лексиконының әрі мен нәрі мол. Шығарма кейіпкерлері өзіндік кескін- келбетімен, сыр- сипатымен, мінез-құлық ерекшеліктерімен өзгешеленуі тиіс. Қарасай, Райхан, Тоқаш, Япишкина, Дика, Ақбөпе, Халел, Оспан, Дерягин, т.б біріне- бірі мүлдем ұқсамайтын, түр- тұлғасымен оқшауланған, әбден дараланған типтік характерлер. Характер жасау ерекшеліктерін зерттеуші С. Шаталов айтады: « Қай заманда да зор жаңалықтар – уақытпен үндес жаңа характерлерді бейнелеу мен тану болды» [2,79],– деп. Сәкен Жүнісов уақыт сұранысына қарай образ жасай білген саңлақ суреткер. Дәуір дидарын , соған сай образдар жасай отырып уақыт ұғымына философиялық тұрғыдан келуді суреткерлік мақсат санаған қаламгердің ел мүддесіне алаңдаушылық позициясы анық көрініп тұрады. « Жапандағы жалғыз үй » романы айтары бар, жазу өнерін меңгерген, қаламгерлік стилі қалыптасқан үлкен суреткердің қазақ прозасына келіп қосылатынын бар болмыс – бітімімен, сыр-сипатымен оқырманның көзі жететіндей етіп айғақсыз дәлелдеп көрсете алған салмақты да салиқалы туынды. Қазақ көркем прозасының табысы деп танылған « Ақан сері » дилогиясы Сәкен Жүнісовтің оқырман жылы қабылдаған көркемдігі кемел , шоқтығы биік шығармаларының бірі ғана емес, бірегейі. Ақын , әнші, композитор Ақан серідей өнер адамының көркем бейнесін қара сөзбен сомдау арқылы қаламгер қазақ әдебиетіне бітімі бөлек, болмысы өзгеше туынды әкелді. Қазақ тарихи прозасында өнер адамының тағдырын арқау еткен З.Ақышевтің «Жаяу Мұса », Ә.Әбішевтің «Найзағай », Д.Әбілөвтің « Ақын мұраты » тағы басқа көптеген шығармалардың арасында Сәкен Жүнісовтің « Ақан сері » дилогиясының шоқтығы биік. Ұлы Абайдың тұлғасын көркемдік тұрғыдан асқан суреткерлік шеберлікпен бейнелеген М.Әуезовтің « Абай жолы » эпопеясы осы тақырыптағы шығармалардың бастауында. М.Әуезов дәстүрінің көркемдік арсеналынан ғибрат алған Сәкен Жүнісов қазақ өнерінің біртуары Ақан сері сияқты күрделі тұлғаны сан алуан тартысқа киліктіріп, ол өмір сүрген заманның қайшылығын , әсіресе, өнер адамына жасаған қысастық –қиянатын шындыққа суарылған қалам қуатымен ашып көрсетеді.

Суреткердің Ақан образын жасаудағы ізденісі аса сәтті. Ақан тағдыр тауқыметін көп тартқанымен, оның жұбанышы - өнері, туған халқы барда өнерінің мәңгілік екендігі. Қаламгер Ақан бейнесін бедерлегенде, оның қазақ қоғамындағы орнын көрсетумен шектеліп қалмай, сол заман ахуалымен байланыстыра ширықтыра беруі драмалық тартысты күшейту мақсатынан туындаған жағдай. Өнер халықтыкі деп өткен Ақан сері бар өмірін осы жолда сарп етуге даяр. Ақындығын, әншілігін, шешендігін ,т.б туа бітті тамаша қасиеттерін ақиқат үшін арпалысуға жұмсаған Ақан серінің сөз саптауына қоғамдық- әлеуметтік сипат бере бейнелеуі қаламгердің бас қаһарманды қоғам қайраткері етіп көрсету ниетінен орын алған суреткерлік позиция. Шығармадан тек әнші, композитор Ақанды ғана емес, күрескер Ақанды да көруіміз осыдан болса керек. Қылышбай, Нұртаза, Тұрлыбек, Ердендермен қатар ояз, губернаторлармен де әділдік, елдік мәселесі жөнінде сөз таластырғанда әркез мерейі үстем шығып отырған, Ақанның кісілік келбетіне, адами әлеміне суреткерлікпен терең үңілу арқылы , оның шынайы болмысын, дүниетанымын, ой- аңсарын қалам қуатының бар мүмкіндігінше танытуға ерекше ынта – ықылас көрсетеді. Өз заманынан озық туса да, тағдыры қиын Ақанның өмірі қым- қиғаш тартысқа, шытырман- шырғалаңға толы болды. Бәтима мен Ұрқияның ауыр қазасы, Ақтоқтыдан тірідей айрылуы, Айбергеннің ажалы, Жамал мен Балқадидшаның тағдырлары, 506 Құлагердің мерт болуы, Қараторғай мен Базаралыдан айрылуы - бәрі де Ақанға тағдыр арқалатқан қайғы-

қасіреттер. Атақонысынан айрылған халықтың трагедиялық хал- күйі, базары тарқаған Қоскөл, келімсектер қоныстанған Қаратал, шошқа қамалған Құлагер қорасы, т.б қасіретке толы қайшылықтар ардақты Ақанның көңіліне қаяу түсіреді. Шеншекпенділердің алдында именбей, өктем сөйлеген өр Ақанның ендігі жерде сағы сынып, тауы шағылады. Әйтседе, бойын тік ұстап, жігерін жасытпайды. Сұлтанмұрат, Шәкей, Әлібек, Ожымбай, Жайық қарт, Әліпқали балуан, Сакқұлақ би, т .б аралас-құраластығын суреттей отырып қаламгер Ақан болмысын әр қырынан ашып көрсетуді міндет санайды. Ақан сері үшін зұлымдардың зымияндығы, қара жүректі жандардың жымысқылығы есін жиғызбас ауыр соққы болғандығын қаламгер қамыққан көңілмен жеткізеді. Неге өнер адамына (озық ойлы жандарға) қоғам қырын қарайды, суық қабақ танытады – деген суреткер ойы айқұлақтана аңғарылады. Дегенмен, суреткерге өнер өміршең, ол өлмейді, сондықтан Ақанның өнері ,өнегелі өмірі халқымен мәңгі жасай бермек деген қаламгерлік ұстаным жанын жұбатады.

Сәкен Жүнісов « Ақан сері » дилогиясымен өзіне мәңгі өшпестей етіп рухани ескерткіш соғып кеткен қаламгер. Біртуар қаламгердің қазақ прозасының алтын қорына қосылған «Заманай мен Аманайы да » көркемдік – эстетикалық талаптарға бар қажетінше жауап бере алатын, ойлы оқырманның сана – сезіміне ,ішкі рухани әлеміне , жан дүниесіне ерекше әсер ете алған салиқалы туынды. «Қанқасап аласапыран отызыншы жылдар ойранының өтінде тұрып,қызыл саясаттың ырқына ыңғай бермеген қазақтардың зорлық-зомбылыққа төзбей,ата- жұртын тастап шекара асып арғы бетке өтуі шығарма тақырыбының өзегін құрайды», [3,85]. Жалпы, шығарманы оқыс, тосын оқиғаларға құруға ықылас танытуы қаламгер шығармашылығының негізгі атрибуты, ешкімге ұқсамас өзіне ғана тән суреткерлік стилі. Туындының көркемдік – эстетикалық қуатын бәсеңдетпей, қайта қуатын арттыру, оқиға желісін босаңсытпай барынша қоюлату мақсатында қаламгер сүйіспеншілік сезімдерін орайын тауып әлеуметтік-қоғамдық тартыстар желісімен қиюластыра білуі көркемдік шарттылықтың талаптарына толық жауап қатады. Шығармада алдымен Балзия образымен қауышамыз. Ол бұла өскен бай қызы. Оқыған, көкірек көзі ашы, саналы жан. Қаламгер Балзия образын даралап, көпшіліктен ерекшелеп бейнелеумен ғана шектелмей, ішкі драматизм желісін ширектіге түсіп, оқиғаларды, тартыс- қақтығыстарды күшейтіп, көркемдік бояуы қанық, ақиқат өмір шындығымен дамытады. Ол жар деген де жалғыз Заманайды туған еліне жеткізе алмады. Өзегін өртейтін өкініші осы. Ендігі бар арманы - Заманайынан қалған жалғыз тұяқ Аманайын қалайда ата - жұртқа оралту. Аурушаң, әбден уайым-қайғы жеп, жаны жүдеген кемпірдің өмірде көрген қиыншылығы аздай, қартайған шағында тау-тасты кезіп,өлермендік танытуы –туған жерге деген ыстық сағыныштан туған шарасыздық. Сондай- ақ, Балзияның ішкі әлемін, рухани болмысын, жүрек соғысының лүпілін, жандүниесіндегі екі ұдай сезімді шынайы бедерлейді. Шығармада басқа да кейіпкерлер өз кескін келбеттерімен, болмыс бітімдерінің өзгешеліктерімен оқшауланып, заман шындығының бет пердесін жан-жақты ашып көрсетуде қаламгер зұлмат жылдардың сұмдығын, адамдар тағдырын психологизм мен ширекті драматизм арқылы бейнелейді.

Сәкен Жүнісов қаламынан туған шығармалардың ескерілмей елеусіз қалған кезі жоқ. Талғамы зор суреткердің толымды туындылары – дебют әңгімелерінен ақырғы романына дейін оқырман қызығушылығын арттырып , әдеби сында көркемдік –эстетикалық сипатымен бағаланып, әйтеуір көпшілік ортада еленбей қалған жері жоқ. Міне, бұл суреткердің текке қалам тербегендігінің нақты көрінісі.

Әдебиеттер:

1. Майтанов Б.Қаһарманның рухани әлемі. Алматы, 1987.– 229б.
2. Әшімбаев С.Шындыққа сүйіспеншілік.-Алматы, 1993.– 623б.
3. Қирабаев С. Қазақ әдебиетінің тарихы.-Астана, 1998.-453б.

ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯ НЕГІЗІНДЕ МҰҒАЛІМДЕРДІҢ АКМЕ-КРЕАТИВТІ ІС-ӘРЕКЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Туркестанова З.Д., Сәрсекіулов К. Н.

Академик А.Қуатбеков атындағы Халықтар достығы университеті

Шымкент қ., Қазақстан Республикасы

turzarina@mail.ru

Бүгінгі күні еліміздің әлемдік біртұтас білім кеңістігіне ену жағдайында мамандар дайындау сапасын арттыру білім беру жүйесінің ең маңызды міндеттерінің бірі болып табылуда. Қоғамдағы үдемелі өзгерістер педагогикалық білім беру жүйесінде болашақ мұғалімдерге жаңа кәсіби ойлауды қалыптастыруды көздейді. Заманауи қоғам бәсекеге қабілетті, шығармашыл, жаңа өзгермелі жағдайларға тез бейімделуге дайын, өзін-өзі дамытатын, өз бетінше шешім қабылдай білетін азаматтарды тәрбиелеуге қабілетті, кәсібилігі жоғары мұғалімдерді қажет етеді. Осы қоғамдық сұранысқа сәйкес лайықты маман дайындауда ең бастысы олардың кәсіби шыңдалуына басымдық берілуде [1]. Осыған байланысты, кәсіби әрекетте және өмірдің басқа да салаларында табыс биігіне жетуді мақсат ететін тұлғаны дамыту, бәсекеге қабілетті сапалы адам капиталын құруды қамтамасыз ету еліміздің білім беру жүйесі алдындағы аса жауапты міндеттер болып табылады. Алға қойылған міндеттерді шешудің құқықтық негіздерін Қазақстан Республикасы «Білім туралы» Заңы [2], Қазақстан Республикасында білімді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасы [3], Қазақстан Республикасы жоғарғы педагогикалық білім беру тұжырымдамасы [4], Қазақстан Республикасының мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттар [5] және басқа мемлекеттік нормативтік құжаттар мен стратегиялық бағдарламаларды құрайды. Жаһандандыру үрдісіне Қазақстанның кірігуі, дамыған елдердің стандарттарына деген ұмтылысы еліміздің жоғары деңгейге жылдам өту қажеттілігін туындатуда. Сол себептен бүгінгі таңда жасалып жатқан модернизациялар даму институттарының қалыптасуына немесе үздіксіз даму кезеңіне өтуге бағытталған. Осындай өзгерістер болашақ мұғалімнің инновациялық технологияларды пайдалану арқылы акме-креативті іс-әрекетін қалыптастырып және оның кәсібиліктің шыңына жеткізуде өз септігін тигізуде.

Бүгінгі педагогикалық білім беруде болашақ мұғалімдердің кәсіпке деген ынта-ықыласын арттыру, олардың шығармашылық әлеуетін жетілдіру, тұлғаның шығармашылық әрекетке дайын болуын қалыптастыру арқылы кәсіби іс-әрекетте жетістікке қол жеткізу үшін жеке мүмкіншіліктерін анықтау мен пайдалануды қамтамасыз ету алдыңғы орынға шығарылады. Жоғары мектепте білім алушыларды өзінің таңдаған болашақ мамандығына деген сүйіспеншілігін арттырып, тек қана педагогикалық іс-әрекет негіздерін меңгеріп қана қоймай, кәсіптік шеберліктің шыңына жетуге бағдарлануы болашақ мұғалімдердің акме-креативті іс-әрекетінің қалыптасуына жағдай жасайды. Сондықтан да, осы орайда акмеология мен креативті психология ғылымдарының алар орны ерекше. «Акме» және «креативтілік» ұғымдары кәсібиліктің шыңына шығу, сол арқылы өмірде табыстарға жету, шығармашылық әлеуеттің дамуы мен адамның шығармашылық әрекет жағдайында ұзақ болуымен түсіндіріледі. Болашақ мұғалімдердің кәсіби тұрғыдағы жетілуі және оның шыңына жетуі бірденен қалыптаспайды. Оған тұлғаның осыған дейінгі игерген білімдері мен жинақтаған тәжірибелері септігін тигізеді. Болашақ мұғалімдердің акме-креативті іс-әрекетін қалыптастыру - жоғары педагогикалық білім берудің маңызды құрамдас бөлігі. Жоғары педагогикалық білім берудің маңызды құрамдас бөлігі - болашақ мұғалімдердің инновациялық технологиялар арқылы кәсіби білігін арттыру болып табылады. Осы тұрғыдан келгенде болашақ мұғалімдердің іс-әрекетін қалыптастыру мазмұны ең алдымен акме-креативті іс-әрекет негізінде толықтырылумен байланысты деуімізге болады. Бұл әсіресе бүгінгі күнгі нарық заманындағы өте өзекті мәселеге айналып отыр. Тұлғаны дамытудың акмеологиялық идеяларын көптеген ежелгі философтар еңбектерінен көруге болады. Антикалық философтардың жұмыстарында акменің пайда болуының фәлсапалық алғы шарттары адам ойының шыңына жетуімен сипатталатын ерекше реттілік және жүйелілік сипатқа ие болады [6] «Акмеология ғылым ретінде психология мен педагогикада жоқ ұғымдар жүйесін құрайды.

Осы ұғымдарға келесілер жатады: есеюшілік, кәсіби іс-әрекет, шеберліктің шыңы, кәсібилік». «Акмеология – бұл адам туралы ғылымдар жүйесіндегі ғылыми білімнің және адамның кәсібиліктің шыңына жетудің жаңа саласы» [7].

«Акмеология – бұл адамның шығармашылық әлеуетінің шыңына қол жеткізудің заңдылықтарын, жолдарын, тәсілдерін, шарттарын және есею кезеңінде іс-әрекет барысында оның өзін-өзі жетілдіруінің амалдарын зерттейтін кіріктірілген ғылым». Акмеологияның мән-мағынасынан тұлғаның үдемелі дамуымен байланысты тұрақты байланыстарды бейнелейтінін түсінеміз. Қазіргі таңда теориялық акмеологиялық зерттеулерде тұлғалық-кәсіби дамуды, тұлғалық әлеуетті күшейтуді, кәсіби іс-әрекетте тұлғаның өзін-өзі көрсетуі сияқты акмеологиялық заңдылықтарды негіздеуге әрекеттер жасалуда. Педагогикалық акмеология білім беру акмеологиясы болып қайта құрылды, оның міндеті ретінде білім беру үдерісінің субъектілерін іс-әрекеттің алуан түрлі сферасында адамның шығармашылық әлеуетін жетістікпен жүзеге асырудың теориясы мен технологиясымен қаруландыру алынады. Қазіргі заманғы акмеология қалыптасу сатысында келеді. Акмеология – жаратылыстану, қоғамдық және гуманитарлық пәндердің түйісуінде пайда болған және адамның кемелдену сатысында дамуының заңдылықтары мен механизмдерін зерттейтін, әсіресе осы дамудың аса жоғары деңгейіне жетуін зерттейтін ғылым [8]. Бүгінгі білімгер - ертең білімді ұстаз, тағылымды тәрбиеші, басқадан ойы озық тәлімгер болуы маман болып қалыптасудың баспалдақтарында басталады. Оның «акме» жағдайда табысты еңбек етуі студенттік кезеңде бойына «шығармашылық» сапаларды, «креативтілік» қасиетті сіндіре алуымен байланысты. Психология ғылымында шығармашылықты, шығармашылықты ойлауды және шығармашылық қабілетті әр тұрғыдан қарастыратын бағыттар пайда болды. Егер креативтілік мәселесін субъект – нәрсе қатынасы арқылы қарастырсақ, бұл жерде өнімділікті ойлау үрдісін зерттеуге кеңірек мән беру керек.

Бұл көзқараста шығармашылық, креативтілік ғылымда, өнерде жаңа шынайы құндылық тудырушы, жасаушы іс-әрекетімен жанастырылған. Студенттердің креативті ойлауын және шығармашылық қабілетін дамыту зерттеуге өте күрделі, бірақ оған мүмкін болатын бағыттардың барлығын қарастыру, қазіргі уақытта өте өзекті болып қалып отыр. Креативті ойлаудың қалыптасуы мен дамуы мәселелері бойынша психологиялық-педагогикалық әдебиеттерді жалпы талдау теориялық тұжырым жасауға және креативті ойлаудың тұжырымдамасын кезең-кезеңмен дамытудың кестесін құрауға мүмкіндік берді. Креативтілікке келсек, бұл түсінік мәнінің анықтамасына – дарындылықтың бірден-бір анықтаушы компоненті болып табылатын индивид психикасының бұндай сапасына көзқарастар сан түрлі. Бір іс-әрекет түрінен «жоғары нәтижеге» жету іс-әрекетке, дарындылықты (интеллекттік, мотивация және т.б.) құрайтын басқа факторлар жиынтығымен өзгеше, жаңа, шығармашылық тұғырды болжады және «ерекше жетістік үшін ішкі жағдай» тудырады [9]. Психология мен педагогика дамуының заманауи кезеңінде аталған анықтаманы тұрақты, «креативтілік» түсінігінің және креативті ойлаудың құрылымдық компоненттерінің жүйесі туралы түсініктің бірегей анықтамасы ретінде алмауымыз керек. Сондықтан көптеген психологтар креативті ойлауды – бұл ерекше идеяларды тудыруға, дәстүрлік сызбадағы ойлаудан ауытқуға, мәселелік жағдайларды тез шешуге қабілеттілік дегенмен келіседі; креативтілік шығармашылыққа қабілеттіліктің дамуы үшін қажетті ойлау және тұлғалық қасиеттердің кейбір жиынтықтарын қамтиды. Креативті ойлайтын тұлғаның жеке интеллектуалдық-эвристикалық қасиеті ретінде рационалистік түсінуден ерекшелігі креативті жүйелі, бағалы тұлғалық, көп деңгейлі әскери білім беруден бастау алады. Креативті адамның рухани және тұлғаның шығармашылық өзіндік даму шартының ажырамас бөлігі болатын бағалы, тұлғалық саналы категориясы қалыптасады. Ол оның өзіндік көкейтестілігінің айтарлықтай қоры болып табылады. Бүкіл дүниежүзілік білім беру кеңістігіне кіру мақсатында қазіргі кезде Қазақстанда білімнің жаңа жүйесі құрылуда.

Бұл үрдіс педагогика теориясы мен оқу-тәрбие үрдісіне нақты өзгерістер енгізумен қатар елімізде болып жатқан түрлі бағыттағы білім беру қызметіне жаңаша қарауды, қол жеткен табыстарды сын көзбен бағалай отырып, саралауды, жастардың шығармашылық әулетін дамытуды, мұғалім іс-әрекетін жаңаша тұрғыда ұйымдастыруды талап етеді. Келер ұрпаққа қоғам

талабына сай тәрбие мен білім беруде мұғалімдердің инновациялық іс-әрекетінің ғылыми-педагогикалық негіздерін меңгеруі -маңызды мәселелердің бірі.азіргі кезде егемен елімізде білім берудің жаңа жүйесі жасалып, әлемдік білім беру кеңістігіне енуге бағыт алуда. Бүкіл дүниежүзілік білім беру кеңістігіне кіру мақсатында қазіргі кезде Қазақстанда білімнің жаңа жүйесі құрылуда. Бұл үрдіс педагогика теориясы мен оқу-тәрбие үрдісіне нақты өзгерістер енгізумен қатар елімізде болып жатқан түрлі бағыттағы білім беру қызметіне жанаша қарауды, қол жеткен табыстарды сын көзбен бағалай отырып, саралауды, жастардың шығармашылық әулетін дамытуды, мұғалім іс-әрекетін жаңаша тұрғыда ұйымдастыруды талап етеді.Келер ұрпаққа қоғам талабына сай тәрбие мен білім беруде мұғалімдердің инновациялық іс-әрекетінің ғылыми-педагогикалық негіздерін меңгеруі -маңызды мәселелердің бірі. Қазіргі кезде егемен елімізде білім берудің жаңа жүйесі жасалып, әлемдік білім беру кеңістігіне енуге бағыт алуда. Бұл педагогика теориясы мен оқу-тәрбие үрдісіндегі елеулі өзгерістерге байланысты болып отыр: білім беру парадигмасы өзгерді, білім берудің жаңа мазмұны пайда болды. Атап айтқанда: білім мазмұны жаңа біліктермен ақпараттарды қабылдау қабілеттілерінің дамуымен, ғылымдағы шығармашылық және нарық жағдайындағы білім беру бағдарламаларының нақтылануымен байи түсуде; ақпараттық дәстүрлі әдістері - ауызша және жазбаша, телефон немесе радиобайланыс қазіргі заманғы компьютерлік құралдарға ығысып орын беруде; баланың жеке басын тәрбиелеу, оның жан дүниесінің рухани баюына, азамат, тұлға ретінде қалыптасуына көңіл бөлінуде; мектеп, отбасы мен қоршаған әлеуметтік ортаның бала тәрбиесіндегі рөліне мән берілуде.

Болашақ мұғалімдердің акме-креативті іс-әрекетін қалыптастырудың әдістері – бұл оқытушылар мен студенттердің бірізді, бір-бірімен байланысқан әрекеттер,бұған біртекті тәсілдер және құралдар, оқытылатын материалдарды ашып көрсететін амалдар жиынтығы, сонымен қатар жоғары ізгілік – психологиялық және рухани қасиеттерді қалыптастыру кіреді.Оқыту әдісі мақсатын, мазмұнын меңгеру тәсілін, оқыту субъектілерінің әрекеттестік тәртібін айқындауға бағытталған нышандармен сипатталады.Бүгінгі күні болашақ мұғалімдердің акме-креативті іс-әрекетін қалыптастыруда оқыту әдістерін анықтау және топтастыру мәселесі оның басымдығын анықтаудың түрлі амалдары болуына байланысты. Болашақ мұғалімдердің акме-креативті іс-әрекетін қалыптастырудағы оқыту әдістері белгілі дидактикалық жүйе түрінде көрінеді, бұған сәйкес оқу мақсаты – жүйе құрушы фактор. Құрамдас бөліктер ретінде сол әдістердің өздері, ал кері байланыс механизмі – білімді меңгеруді бақылау тәсілдері, дағдылардың қалыптасу, кәсіби маңызды қасиеттер болып табылады. Бұны оқытушы мен студенттердің әрекеттері қарастырады.Түрлі әдістерді қолдану студенттерді оқыту, әскери және қоғамдық дайындық ерекшелігімен, олардың оқу – әскери іс-әрекетінің өзгешілігімен анықталады [10].Болашақ мұғалімдердің акме-креативті іс-әрекетін қалыптастырудың әдіс-тәсілдері ғылым мен техниканың жетілуімен және жасалатын әрекеттер түрлеріне байланысты дамиды. Болашақ мұғалімдердің акме-креативті іс-әрекетін түрлі формалар негізінде қалыптастыруға болады. Форма - келбеті, сыртқы көрінісі деген мағынаны білдіреді. Оларға: лекция, семинар, өздік жұмыстар, дөңгелек үстел, пікірталас, топтық сабақтар, жаттығу, дағдылану, тәжірибелік сабақ және т.б. жатады.Материалды кеңейтілген теориялық хабарлау, белгілі тақырып бойынша бір-бірімен байланысқан қатар сұрақтарды, олардың ғылыми сараптауымен, жалпы қорытындылауымен, дәлелдерімен, тұжырымдаулармен баяндау дәріс деп аталады. Дәріс оқытудың әдісі ретінде – бұл үлкен теориялық және тәжірибелік мәселелердің тереңдетіліп баяндалуы болашақ мұғалімдерді оқытудың бұл әдісінде суреттеу, әңгімелеу, дәлелдеу, факторлар мен мысалдарды түсіндіру, қорытындылау және тұжырымдау сияқты тәсілдердің үйлесімді келісуі. Мәліметті ауызша баяндау әдісін қолдану тиімділігі көбіне оқытушының білім тереңділігіне, тәжірибелігіне, әдістемелік шеберлігіне, материалмен қызықтыра алатындығына, танымдық әрекетке ынталандыра алатындығына байланысты. Оқытушының аудиторияны білетіндігі, оның сұранысы мен танымдық әрекетінде мүмкіндігі сонымен қатар курсанттардың тиісті білім алуға қызығушылығы, олардың белсенділігі маңызды роль атқарады. Жоғарыда аталған әдіс-тәсілдер мен формаларды қолдану тиімді қолдану арқылы болашақ мұғалімдердің акме-креативті іс-әрекетін қалыптастыруда ұтымды нәтижеге жетеміз.Еліміздің тәуелсіздік алғаннан кейінгі білім саласындағы туындаған қиындықтар

ұстаздар қауымын тығырыққа тіреп, дағдарысқа әкелді. Бұл дағдарыстан шығу үшін креативті педагогтар бас қосып, қиыншылықтан шығу мәселелерін біріге қарастырды. Республикамыздағы белсенді, ізденіс үстіндегі оқытушылар өз қолдаушыларымен бір ұжым болып, ынтымақтастық педагогикасының аясында біріге қызмет етуге ынта білдірді. Қорытындылай келе, педагогикалық білім берудің заманауи тенденциясы болашақ мұғалімдердің акме-креативті іс-әрекеттерін қалыптастыруға үлкен талаптар қояды. Алайда болашақ мұғалімдерді қалыптастыру процесінің өзгермейтінділігі – жоғарғы мектепке қойылатын басты міндеттердің бірі, өйткені, бүгінгі күнгі педагог жан-жақты, инновациялық білімдермен қаруланған болуы тиіс. Мұндай сипаттағы білім тұлғаның бүкіл өміріндегі қоршаған ортамен ақпарат алмасуымен жүретін тұлға қалыптастырудың үнемі жалғасын тауып отыратын процесі болып табылады. Бүгінгі күнгі акме-креативті іс-әрекеті қалыптасқан мұғалім дегеніміз мұғалімдердің өздерінің шығармашылық ғұмырында жасайтын әрбір іс-әрекетінің «акме» деңгейінде болуын айта аламыз.

Әдебиеттер:

1. Қазақстанның әлеуметтік жаңғыртылуы. Жалпыға Ортақ Еңбек Қоғамына қарай 20 қадам. «Егемен Қазақстан» 10 шілде 2012 ж.
2. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңы Астана, Ақорда, 2007 жылғы шілденің 27-сі. № 319-III ҚРЗ
3. Қазақстан Республикасы жоғарғы педагогикалық білім тұжырымдамасы // Егеменді Қазақстан. - 1999, тамыз - 18. – Б. 3.
4. Қазақстан Республикасының мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты. – Астана, 18.08.2010 ж., ҚР Білім және ғылым министрінің №454 бұйрығы
5. Рысбаева А.К. Успешность деятельности как категория педагогики. - Алматы: КазНПУ им. Абая, 2003. - 266 с.
6. Мағауова А.С. Оқу үрдісінде жеке тұлғаны дамыту // Қазақстан мектебі.- 2004. -№4. -Б. 56-58.
7. Нәрікбаева Л.М. Развитие профессиональной одаренности будущего специалиста в высшей педагогической школе: автореф. ... докт.пед.наук.: 13.00.01.-Алматы, 2008.-38 с.
8. Әбдіманапов С.Ә. Кредиттік оқыту жүйесі бүгінгі күннің басты мәселесі... // Егемен Қазақстан. - 2004, сәуір-23. -Б.25-27
9. Таубаева Ш. Введение в методологию и методику педагогического исследования: учебное пособие. -Түркістан: «Тұран» баспасы, 2007. - 190 с.
10. Оспанова Б.А. Педагогические основы формирования креативности будущего специалиста в системе университетского образования: автореф. ...докт.пед.наук.: 13.00.08. -Туркестан, 2006.-43 с.

УДК 37

THE ROLE OF SELF-REGULATION IN LEARNING. IMPLICATIONS FOR PEDAGOGY

Didar Tursunov Daniil Semenov.

Astana IT University, г.Астана, Республика Казахстан

didar_tursunov2@mail.ru

daniil_seemenov@yahoo.com

Introduction

Self-regulation is crucial in education, allowing students to control their learning process. Traditional classrooms, driven by external regulation, are giving way to environments that encourage students' autonomous goal-setting, progress monitoring, and strategy adjustment, essential for lifelong learning in a fast-paced world.

This article delves into an empirical examination of one aspect of self-regulation—attendance—and its relationship with academic performance among university students. Through a comparative analysis between bachelor's and master's degree students, we aim to shed light on the nuanced role of

self-regulation in different educational stages. Utilizing statistical analysis, we endeavor to provide a more nuanced understanding of self-regulation's impact on academic outcomes, exploring whether a straightforward relationship between attendance and grades exists, or if other factors play a significant role. This investigation seeks to contribute to the broader discourse on self-regulation in modern pedagogy, offering insights that may inform educators on how to better support students in developing self-regulatory skills conducive to higher academic achievement.

Research Approach:

Employed a correlational design to explore the attendance-performance relationship among university students, aligning with the study's objective to provide empirical insights into self-regulation's impact on academic outcomes.

Participants:

- Included 703 students (421 undergraduate and 282 graduate).

Methodology:

- Gathered data on attendance and midterm scores.

Note: While mixed-methods are prevalent in recent studies in the field (Gilles Kermarrec, 2022) (Felicita Biwer, 2020) (Lin Sophie Teng, 2022), the quantitative approach was chosen for its ability to handle large datasets efficiently and provide clear, objective evidence on the focused relationship under investigation.

Analysis:

- Applied descriptive and inferential statistics in SPSS to analyze trends and correlations.

Statistical Analysis:

- Utilizing SPSS, we conducted a correlational analysis to examine the relationship between students' attendance and their academic performance, as reflected in their midterm grades.
- Two separate Pearson correlation analyses were conducted: one for undergraduate students and one for graduate students.

Results:

- For undergraduate students, the Pearson correlation coefficient between attendance and midterm grades was found to be ($r = 0.071$), indicating a very weak correlation. This suggests that attendance did not significantly impact the academic performance of undergraduate students within our sample.

Table 1

- For graduate students, the Pearson correlation coefficient between attendance and midterm grades was ($r = 0.263$), indicating a weak correlation. This suggests that attendance had a slight, yet not substantial, impact on the academic performance of graduate students within our sample.

Table 2

These findings provide a nuanced understanding of the role of attendance in academic performance across different educational stages, and highlight the necessity of exploring other factors that may contribute to students' academic success

Ethical considerations:

All data was anonymized to ensure the confidentiality of the participants, and the study was conducted in accordance with the ethical guidelines of the institution.

Discussion

The Pearson correlation analysis conducted in this study aimed to examine the linear relationship between students' attendance and their academic performance, as reflected in their midterm grades. The results indicated a very weak to weak correlation for both undergraduate and graduate students, with Pearson correlation coefficients of ($r=0.071$) and ($r = 0.263$), respectively.

Literature Context

The observed weak correlation contrasts with some existing literature suggesting that self-regulation positively correlates with academic success (Sara Sahranavard, 2018) (Vanessa Kaiser, 2020). However, it aligns with other studies indicating that the relationship between attendance and performance may be moderated or mediated by other factors such as self-regulation, motivation, or the quality of teaching and learning environment (Athens, 2023).

Pedagogical Implications

These findings suggest that simply attending classes may not be sufficient to ensure academic success. It underscores the importance of fostering self-regulated learning behaviors among students, which might have a more substantial impact on their academic performance.

Limitations:

The reliance on attendance as a sole proxy for self-regulation may not capture the multifaceted nature of self-regulatory skills. Future studies might benefit from employing more comprehensive measures of self-regulation to better understand its relationship with academic performance.

Future Research

Further research is warranted to explore other factors that might influence the relationship between attendance and academic performance. Longitudinal studies could provide insights into how self-regulation skills develop over time and how they interact with attendance and academic performance across different educational stages.

Conclusion

This study highlights a notable gap in academic performance between bachelor's and master's students, potentially linked to the evolution of self-regulation skills. These findings suggest a need for enhanced support in developing self-regulation among bachelor's students to improve their academic outcomes.

Implementing pedagogical approaches that strengthen self-regulation is vital, promising to narrow the observed achievement gap. However, the study calls for more extensive research using diverse self-regulation measurements to fully understand its role across educational stages.

Ultimately, this research emphasizes the importance of evolving teaching strategies to foster stronger self-regulation skills, preparing students for the demands of modern academic and professional environments.

References

1. Contributions of Positive Psychology in Self-Regulated Learning: A Study With Brazilian Undergraduate Students [Journal] / auth. Vanessa Kaiser Caroline Tozzi Reppold, Claudio Simon Hutz & Leandro S. Almeida. - [s.l.] : Frontiers in Psychology, 2020. - Vol. 10.
2. Fostering Effective Learning Strategies in Higher Education – A Mixed-Methods Study [Journal] / auth. Felicitas Biwer Mirjam G.A. oude Egbrink, Pauline Aalten, Anique B.H. de Bruin. - [s.l.] : Journal of Applied Research in Memory and Cognition, 2020. - 2 : Vol. 9.
3. Mixed-methods approaches to learning strategies and self-regulation in Physical Education: a literature review [Journal] / auth. Lin Sophie Teng Rui Eric Yuan, Peijian Paul Sun. - [s.l.] : Physical Education and Sport Pedagogy, 2022. - 2 : Vol. 27.
4. Physical Education and Sport Pedagogy [Journal] / auth. Gilles Kermarrec Ghada Regaieg & Rebecca Clayton. - Mixed-methods approaches to learning strategies and self-regulation in Physical Education: a literature review : Physical Education and Sport Pedagogy, 2022. - 2 : Vol. 27.
5. Self-regulation, motivation, and outcomes in HyFlex classrooms [Journal] / auth. Athens Wendy. - [s.l.] : Educational technology research and development, 2023. - 4.
6. The relationship between self-regulation and educational performance in students [Journal] / auth. Sahranavard S., Miri, M. R., & Salehiniya, H.. - [s.l.] : J Educ Health Promot..
7. The relationship between self-regulation and educational performance in students [Journal] / auth. Sara Sahranavard Mohamad Reza Miri & Hamid Salehiniya. - [s.l.] : Journal of Education and Health Promotion, 2018. - Vol. 7.

ПЛАВАНИЕ КАК СРЕДСТВО ОЗДОРОВЛЕНИЯ ДЕТЕЙ В УСЛОВИЯХ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО УЧРЕЖДЕНИЯ

Чернышова О.В.

Павлодарский педагогический университет имени Әлкей Марғұлан, г. Павлодар,
Республика Казахстан

olga.pvl.79@mail.ru

Сергеева В.В.

Национальный институт бизнеса, г. Москва, Россия

maxwrest@mail.ru

В настоящее время умение плавать относится к числу жизненно-необходимых навыков человека. Основная цель обучения детей плаванию – содействие их оздоровлению и закаливанию, обеспечение всесторонней физической подготовки.

Плавание представляет собой одно из средств физического воспитания, благодаря чему оно входит в содержание программ физического воспитания дошкольных учреждений, общеобразовательных школ, средних и высших специальных учебных заведений.

Одной из задач дошкольного образования, в соответствии с правилами Государственного образовательного стандарта Республики Казахстан, является создание максимально благоприятных условий для охраны и укрепления здоровья и гармоничного физического развития ребенка. Хорошей базой для выполнения данной задачи и обучения дошкольников умению держаться на воде, формирование навыков здорового образа жизни являются малоразмерные и плескательные бассейны в детских садах г. Павлодара. Всего в городе 15 детских садов, где решаются поставленные задачи на занятиях по плаванию в бассейнах.

Нами проведено исследование, целью которого было определить влияние занятий плаванием на организм детей 4 лет. Предметом исследования послужили занятия плаванием с детьми дошкольного возраста.

Для достижения поставленной цели сформулированы следующие задачи: изучить особенности занятий плаванием с детьми 4 лет в дошкольных учреждениях; выявить уровень заболеваемости, физического развития, двигательной подготовленности, функционального состояния организма детей 4 лет; разработать программу «Акватория», направленную на формирование начальных элементов плавания и оздоровления организма детей 4 лет, и выявить эффективность ее применения в условиях детского сада № 86 г. Павлодара.

В исследовании применяли следующие методы: изучение и анализ литературных источников, позволил установить состояние изучаемого вопроса в физиологии, психологии, педагогике, теории и методике физического воспитания. Для определения показателей состояния здоровья детей были изучены их паспорта здоровья. Анкетирование позволило определить мнения родителей об отношении к занятиям плаванием и их согласие заниматься ребенку в бассейне, что является необходимым условием для комплектования групп. Антропометрическое исследование проводилось с целью выявления уровня физического развития детей, оно включало измерение роста и массы тела. Для оценки физиологических функций сердечно-сосудистой системы осуществлялось измерение частоты сердечных сокращений (ЧСС) во время занятий физической культурой. Контрольные упражнения, определяющие умения держаться на воде, применяли такие как элемент «Погружение», элемент «Стрелочка».

Исследование проводилось на базе ГККП «Ясли-сад № 86 г. Павлодара» с согласия заведующей и родителей исследуемых детей. В педагогическом эксперименте приняли участие дети 4 лет средней группы, которая была разделена на 2 подгруппы по 15 человек, занимающихся и не занимающихся плаванием по заявлению родителей.

Педагогический эксперимент заключался во внедрении в учебный процесс физического воспитания дошкольников программы «Акватория», направленной на формирование начальных элементов плавания и оздоровления организма детей 4 лет. Для реализации программы

использовали различные средства - это дыхательная гимнастика, релаксационные упражнения, оздоровительные массажеры, душ Шарко, игры на воде, элементы спортивного плавания, аквагимнастика [6].

При обучении плаванию проведение занятий основывалось на рекомендациях по структуре занятия Т.И. Осокиной: 1) упражнения на суше («сухое плавание»; 2) упражнения в воде по овладению техникой плавания; 3) игры в воде; 4) произвольное плавание [9]. Ведущей формой организации обучения являлась групповая. Наряду с групповой формой работы, осуществлялась индивидуализация процесса обучения и применение дифференцированного подхода к занятиям.

Период обучения плаванию детей дошкольного возраста делился на 2 этапа: первый – подготовительный, второй – основной.

На первом этапе обучения знакомили детей с водой, обучали погружению с головой без выдоха под водой, а также с задержкой дыхания до 6-7 секунд и погружению с головой с открыванием глаз под водой. После обучения определяли уровень освоения элемента плавания - погружение в воду с задержкой дыхания до 2 секунд.

На втором этапе предусмотрено совершенствование выдоха в воду, обучение скольжению на груди, на спине, скольжению на груди с правильным движением ног и в сочетании с выдохом в воду, обучение согласованию работы рук и ног при плавании способом кроль на груди и на спине при правильной регулировке дыхания, обучение плаванию способом кроль на груди и на спине с полной координацией движения и дыхания. После обучения скольжению определяли уровень освоения элемента плавания «Стрелочка».

Мониторинг освоения элементов плавания - погружение и скольжение, проводились в 3 этапа: в начале, середине и в конце исследования.

Продолжительность занятий по плаванию в начале учебного года составляло 20 минут, к окончанию года – 25 минут, 1 раз в неделю. Температура воды в бассейне 27-28°C. К занятиям в бассейне дети допускались только с разрешения медицинской сестры, которая ежедневно осматривала их. Обязательно перед началом и в конце купания они принимали душ.

В начале исследования совместно с медицинской сестрой были изучены паспорта здоровья детей, и определена частота заболеваний дыхательной системы (острые респираторные заболевания, острая вирусная инфекция и т.д.) за предыдущий год. Результаты показали, что в сформированной группе планируемых детей заниматься плаванием частота заболеваемости составили 73%, в группе, которые отказались от бассейна – 70%. Необходимо отметить, что обязательным условием для всех детей в детском саду, являлось посещение занятий утренней гимнастикой и физической культурой. Для исследуемых групп данные занятия также были обязательными. После проведенного исследования, в конце учебного года, динамика частоты заболеваний дыхательной системы изменилась. В группе занимающихся плаванием процент частоты заболеваний снизился значительно и составил 50%. В группе не занимающихся плаванием наблюдается незначительное снижение – 67%.

По результатам показателей физического развития детей, занимающихся плаванием, можно сказать, что дети, имеющие показатели ниже среднего уровня, в подгруппе занимающихся плаванием, в соответствии с физическими показателями для данного возраста, повысили свои показатели до среднего, а некоторые из категории ниже среднего уровня перешли в категорию выше среднего. Это говорит о том, что плавание способствует не только укреплению здоровья, но и повышению физического развития детей.

С целью исследования функционального состояния сердечно-сосудистой системы организма детей проводился контроль ЧСС. Анализируя показатель пульсометрии в результате занятий плаванием у дошкольников, занимающихся плаванием в сердечно-сосудистой системе произошли изменения, в виде усиления сократительной способности мышечной стенки сосудов и улучшение работы сердца, что способствовало более быстрому транспортированию крови, насыщенной кислородом, к периферическим участкам тела и внутренним органам. По результатам ЧСС детей, не занимающихся плаванием, физическая подготовка соответствует низкому уровню.

В течение исследования, дети, посещающие бассейн, занимались по программе «Акватория» и в данный период освоили некоторые элементы плавания. Уровень освоения определялся по контрольным упражнениям «Погружение», «Стрелочка», которые проводили в начале, в середине и по окончании исследования.

Результаты показателей контрольных упражнений за учебный год показывают, что в начале исследования дети могли выполнить на первый и второй уровень двух упражнений. К середине года процент детей, овладевших элементами плавания до второго уровня увеличился и уменьшился в первом соответственно. В конце года появились дети, которые смогли выполнить контрольные упражнения на третий уровень.

Для определения динамики результатов освоения элементов плавания учитывали показатели второго, третьего уровней, которые составили при выполнении двух контрольных упражнений в начале исследования 70%. Показатели по окончании исследования повысились. При выполнении контрольного упражнения «Погружение» составило 85%, «Стрелочка» - 87%.

Таким образом, можно констатировать, что дети, овладевшие элементами плавания, проявляя интерес к занятиям, научились вести себя в бассейне в соответствии с правилами и соблюдением техники безопасности, выполнять построение по команде, передвигаться вдоль поручня без страховки, самостоятельно применять в играх, на свободном плавании элементы плавания – погружение с задержкой дыхания, скольжение на груди.

Результаты проведенной работы были освящены на родительских собраниях, разработаны практические рекомендации по закаливанию для родителей, организован просмотр занятий по плаванию, оформлена тематическая выставка «Учимся плавать».

В связи с этим можно констатировать, что раннее обучение плаванию способствует гармоничному развитию детей, положительно влияет на развитие систем организма, формирует здоровый образ жизни детей в дошкольных учреждениях.

Литература:

1. Макаренко, Л.П. Универсальная программа начального обучения детей плаванию // Плавание. – 2016. - № 2. – С.37-41.
2. Осокина, Т.И. Как научить детей плавать. – Москва: Просвещение, 2021. – 99с.

УДК 373.2.026.9:51

РАЗВИТИЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫХ СПОСОБНОСТЕЙ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА В ОБЪЕДИНЕНИИ ПО ИНТЕРЕСАМ «ЛОГИКА»

Швецова Т.Ю.

Государственное учреждение образования
«Дошкольный центр развития ребенка №1 г. Могилев
akademya.detsnva@yandex.by

Настоящее время характеризуется расширением спектров взглядов, воззрений, идей на проблему интеллекта, а также созданием программ и инновационных технологий повышения интеллектуального потенциала подрастающего поколения. В качестве результата образовательный стандарт дошкольного образования предполагает целевые ориентиры, которые представляют собой социально-нормативные возрастные характеристики возможных достижений ребенка на этапе завершения уровня дошкольного образования, которые также предполагают достаточный уровень развития мышления [1]. Основная часть содержания дошкольного образования предполагает использование логических приемов умственных действий: умения детей анализировать, синтезировать, сравнивать, обобщать и устанавливать причинно-следственные связи. Приобретение навыка в переработке информации с помощью приемов логического мышления позволяет ребенку овладеть более глубокими знаниями и обеспечивает понимание закономерностей развития окружающей действительности.

Сформированность у детей дошкольного возраста элементарных приемов логического мышления, является условием успешного освоения учебной программы дошкольного образования и дальнейшего обучения в начальной школе. Этот факт особо подчеркивается в работах ученых: недостаточная сформированность логических приемов мышления снижает эффективность обучения, замедляет развитие познавательных процессов, следовательно, в период подготовки к школьному обучению особое внимание следует уделять развитию логического мышления дошкольников.

Возможность усвоения дошкольниками логических приемов мышления раскрыто в психологических исследованиях Е.Л. Агаевой, И.Л. Мотасовой, Л.Ф. Обуховой, А.П. Говорковой. Существующие педагогические исследования (М. Монтессори, Г. Доман, Ш. Амонашвили и др.) доказывают, что соответствующие интеллектуальные операционные системы, могут быть сформированы у ребенка еще в дошкольном детстве, при организации процесса систематического развития логического мышления.

В современных исследованиях для развития интеллектуальных способностей подчеркивается особая значимость логико-математических представлений. В частности, Г. Гарднер обращает внимание на то, что именно в них обобщенно структурируются свойства, связи и отношения предметов и явлений; на их основе в дальнейшем у ребенка возникают научные понятия. В исследованиях З.А. Михайловой, А.И. Савенкова, А.В. Белошистой раскрыты возможности развития логических приемов мышления детей дошкольного возраста в процессе изучения элементарных математических понятий. А.В. Белошистая считает, что период дошкольного возраста является сензитивным для формирования и развития простых логических действий. Целенаправленная методическая система работы по развитию логического мышления, по ее мнению, может быть выстроена, начиная со второй младшей группы (на соответствующем материале и соответствующими методами) [2, с.6].

Анализ результатов исследований ученых подтверждает необходимость усиления внимания педагогических работников к содержательным и технологическим аспектам логико-математического развития дошкольников, в нашей ситуации, к актуализации предлогического компонента.

В государственном учреждении образования «Дошкольный центр развития ребенка № 1 г. Могилева» организовано объединение по интересам «Логика» для детей дошкольного возраста. Его целью является развитие интеллектуальных способностей детей дошкольного возраста посредством освоения логико-математических представлений и способов познания. Основными задачами являются: развивать способность к анализу окружающей действительности на основе использования логико-математических представлений; развивать познавательные психические процессы; развивать логические приемы умственных действий; активизировать освоение различных знаково-символических средств, подводить к пониманию их функций; развивать способность к логическим действиям и операциям; формировать алгоритмические умения; развивать познавательную активность, инициативность, самостоятельность, интеллектуально-творческие проявления, стремление к поиску нестандартного решения задач.

Программа «Логика», реализуемая в объединении по интересам, рассчитана на три года обучения. Основной формой организации образовательного процесса является занятие 2 раза в неделю. Содержание программы включает три раздела: «Свойства», «Отношения», «Закономерности». Для реализации задач первого раздела «Свойства» используются дидактические игры и упражнения на развитие умения выявлять, абстрагировать и называть свойства блоков Дьенеша; освоение условных обозначений, на составление пар «знак – символ – блок»; развитие умений зашифровывать (кодировать) и расшифровывать (декодировать) информацию о наличии или отсутствии определенного свойства блока Дьенеша по их знаково-символическим обозначениям; развитие умений подбирать предметы по самостоятельно выделенным свойствам. Для реализации второго раздела «Отношения» используются дидактические игры и упражнения на сравнение по свойствам, по количеству, обобщение объектов по свойствам, объяснение их сходства и различия; развитие умений разбиения блоков на группы по разным признакам и свойствам; на сравнение предметов по самостоятельно

выделенным свойствам; на развитие умений выделять части предметов; развитие умений словом (с помощью логических операторов «не», «все») обозначать наличие и отсутствие у предметов каких-либо конкретных свойств; развитие умения разбивать множество по свойствам на подмножества, производить логические операции «все», «не», «и», «или»; на развитие умений трансформировать, комбинировать и воссоздавать предметы разного цвета, формы, размера; трансформировать количество объектов, контур, конфигурацию объекта путем добавления части или целой фигуры (добавление), конфигурацию объекта путем убавления части или целой фигуры (убавление), изменение месторасположения фигур путем раздвижения частей или фигур (раздвижение), изменение месторасположения фигур путем наложения, соединения фигур (наложение, соединение), изменение местоположения фигур или их частей путем разворота (разворот).

Для реализации задач раздела «Закономерности» используются дидактические игры на формирование умений чередовать объекты по двум свойствам, выявление закономерностей, развитие алгоритмических умений, умений составлять линейные, разветвленные, циклические алгоритмы и выполнять действия по ним. Составление программ при помощи карточек-стрелок, программирование робота согласно составленной программы.

В течение года задания для воспитанников постепенно усложняются. Усложнение идет по следующим направлениям: от умения оперировать одним-двумя свойствами дети постепенно переходят к умению оперировать тремя-четырьмя свойствами; от умения работать с одной карточкой-символом свойства предмета дети постепенно переходят к умению работать с тремя-четырьмя; от простых предметных действий (нахождение, выделение, группировка, разделение) дети постепенно переходят к мыслительным действиям (сравнение, обобщение, классификация, абстрагирование).

На занятиях используются блоки Дьенеша, палочки Кюизенера, счетные палочки, 22 карточки, подтверждающих наличие и отсутствие каких-либо свойств; карточки-схемы; альбомы-игры: «Маленькие логики», «Лепим нелепицы», «Дом с колокольчиком», «На золотом крыльце», «Праздник в стране блоков», «Спасатели приходят на помощь», «Поиск затонувшего клада», «Посудная лавка», «Страна блоков и палочек», игровой комплект «Давайте вместе поиграем»; пособие «Веселые цветные числа», «Давайте вместе поиграем»; игровые пособия В.В. Воскобовича: «Математический планшет», «Геоконт», «Геовизор», «Чудо-крестики», «Двухцветный квадрат», «Четырехцветный квадрат», «Прозрачный квадрат», «Черепашки», «Домино», «Чудо-соты», «Игровизор», «Коврограф «Ларчик»», «Логоформочки-5», «Счетовозик», «Волшебная восьмерка», «Шнур-затейник», кораблик «Брызг-Брызг»; карточки-схемы В.В. Гоголевой, А.З. Зака «Как гусеница и муравей в гости ходили»; робототехнические наборы; тематические поля, карточки с логическими заданиями.

Результатами освоения программы являются представления о свойствах и отношениях (подобия, порядка, включения), знаках и символах свойств (цвет, форма, размер, толщина), закономерностях: следования, чередования, включения, линейных, разветвленных, циклических алгоритмах. У воспитанников развиваются умения анализировать, выделять и называть свойства и их отсутствие, абстрагировать одни свойства от других; обозначать свойства и их отсутствие карточками-символами (форма, цвет, размер, толщина); составлять пары «знак – символ – блок», следовать правилам, кодировать и декодировать свойства; сравнивать объекты по трем-четырем свойствам; классифицировать объекты по различным признакам; делать обобщения, классифицировать объекты по совместимым и несовместимым свойствам; характеризовать группы логическими операторами «все», «не», «и», «или»; отражать в речи связи, зависимости, общие свойства групп, способы осуществления разных действий; воссоздавать, трансформировать и комбинировать фигуры; составлять и выполнять линейные, разветвленные, циклические алгоритмы.

Таким образом освоенные логико-математические представления и способы познания на занятиях объединения по интересам «Логика» способствуют развитию интеллектуальных способностей воспитанников, их познавательной активности и инициативы.

Список литературы

1. Образовательный стандарт дошкольного образования. Утвержден постановлением Министерства образования Республики Беларусь 4 августа 2022 г. № 228.
2. Белошистая, А.В. Развитие логического мышления у дошкольников / А.В. Белошистая. – М. : Гуманитарный изд. Центр ВЛАДОС, 2013. – 296 с.

ӘОЖ 372.853

ФИЗИКАНЫ ОҚЫТУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ КОМПЬЮТЕРЛІК ҚҰРЫЛҒЫЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ

Шектібаев Н.Ә., Абдугаппаров А.А.

Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті,

Түркістан қаласы, Қазақстан Республикасы

abdulhakimw01@gmail.com

Аңдатпа. Бұл мақалада физикалық құбылыстарды зерттеуді компьютерлік құрылғылардың құрылымы мен компоненттерін түсінумен біріктіретін физиканы оқытудың инновациялық тәсілі қарастырылады. Мен физика негіздерін ғана емес, сонымен қатар оқушыларды компьютерлермен тереңірек өзара әрекеттесуге үйретуді қамтитын бірегей оқу жоспарын ұсынамын.

Мақала студенттерге компьютерлермен практикалық өзара әрекеттесу арқылы физикалық заңдар мен құбылыстарды түсінуге мүмкіндік беретін мұндай тәсілдің маңыздылығын көрсетеді. Бұл компьютерлік сауаттылықты дамытып қана қоймай, физикалық ұғымдарды түсінуді тереңдетеді.

Зерттеу нәтижелері бұл әдістеменің оқушылардың физикаға деген қызығушылық деңгейіне және қазіргі цифрлық әлемде физикалық білімді қолдану қабілетіне оң әсерін көрсетеді. Бұл тәсіл физиканы тереңірек және тұрақты оқытуға мүмкіндік береді, сонымен қатар студенттерге заманауи технологиялық қиындықтарға сәтті бейімделу үшін қажетті дағдыларды ұсынады.

Қазіргі ақпараттық технологиялар әлемінде компьютерлер мен мобильді құрылғылар біздің күнделікті өміріміздің ажырамас бөлігіне айналды. Олар білім берудің барлық салаларына еніп, оқытудың жаңа мүмкіндіктері мен әдістерін ұсынады. Бұл мақалада мен компьютерлік құрылғыларды оқыту құралы ретінде пайдалануға негізделген физиканы оқытудың инновациялық тәсілін қарастырамын.

Компьютерлік технологияларды білім беру процесіне интеграциялау өзекті және перспективалы тақырып болып табылады. Бұл оқытуды интерактивті және қызықты етіп қана қоймай, физикалық заңдылықтар мен құбылыстарды түсінуді едәуір тереңдетуге мүмкіндік береді. Осы тәсіл аясында оқушылар компьютерлердің құрылымы мен компоненттері туралы білімді біріктіре отырып, физиканы оқиды[1].

Оқытудың бұл әдісі оқушылардың компьютерлік сауаттылығын және қазіргі цифрлық әлемде физикалық тұжырымдамаларды қолдану қабілетін дамытуға бағытталған. Мен физика негіздерін компьютерлермен практикалық өзара әрекеттесумен біріктіретін, білімді тереңірек және тұрақты игеруді қамтамасыз ететін бірегей оқу жоспарын ұсынамын. Бұл мақалада мен оқытудың осы әдісін, оның артықшылықтары мен оқушылардың дене шынықтыруын дамыту әлеуетін егжей-тегжейлі қарастырамыз.

Компьютерлік құрылғыларды физиканы оқыту құралы ретінде қолдануға арналған зерттеу барысында мақсатқа жету үшін әртүрлі әдістер мен материалдар қолданылды[2].

Әдістер мен материалдар компьютерлер мен интерактивті тақталарды оқу процесіне біріктіруді қамтыды. Сабақ барысында физикалық құбылыстар мен заңдарды көрнекі түрде көрсету үшін графиктері, схемалары және анимациялары бар визуалды слайдтар қолданылды. Бұл оқу материалын визуализациялауға және жақсы игеруге ықпал етті[3].

Оқушылардың білімі мен үлгерімін бағалау үшін компьютерлік бағдарламаларды қолдана отырып тесттер мен викториналар өткізілді. Бұл бағалау Құралдары материалды түсіну мен игеруді дәлірек өлшеуге мүмкіндік берді.

Сонымен қатар, оқу процесінде виртуалды эксперименттер жүргізуге және күрделі физикалық құбылыстарды көрсетуге мүмкіндік беретін арнайы бағдарламалық жасақтама қолданылды[4].

Сонымен, дербес компьютерлердің, интерактивті оқу материалдарының, визуалды слайдтардың және тестілік бағалаудың үйлесімі физиканы оқытуды интерактивті және тиімді етті.

Физиканы оқытуда компьютерлік құрылғыларды қолдануға арналған зерттеу нәтижесінде бұл әдістеме оқу процесіне айтарлықтай оң әсер ететіндігі анықталды. Оқу процесіне визуалды слайдтар мен интерактивті қосымшаларды енгізу физикалық ұғымдар мен заңдарды көрнекі түрде зерттеуге ықпал етеді. Студенттер пәнге көбірек қызығушылық пен мотивация көрсетеді, өйткені компьютерлер оқуды қызықты әрі қолжетімді етеді[5].

Сонымен қатар, компьютерлік тесттер мен викториналарды бағалау құралы ретінде пайдалану оқушылардың білім деңгейі мен үлгерімін объективті бағалауға мүмкіндік береді. Бұл сонымен қатар студенттердің оқу процесіне белсенді қатысуына және физикалық мәселелерді шешу дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

Нәтижесінде, бұл әдіс білім беру процесін байытады, оны интерактивті және тиімді етеді. Оқушылар физикалық ұғымдар мен заңдарды жақсы түсінеді, сонымен қатар қазіргі әлемде барған сайын маңызды болып табылатын компьютер дағдыларын дамытады[6].

Компьютерлік құрылғыларды физиканы оқыту құралы ретінде қолдануға арналған зерттеу нәтижелерін талқылау осы әдісті талдаудағы маңызды кезең болып табылады. Бастапқыда, оқу процесіне компьютерлер мен визуалды құралдарды енгізу оқуды интерактивті және студенттер үшін қолжетімді етуге мүмкіндік беретінін атап өткен жөн. Көрнекі слайдтар мен интерактивті қосымшалар физиканы зерттеу процесін көрнекі және қызықты етеді, бұл студенттерді ынталандырады[7].

Алайда, бұл әдісті сәтті жүзеге асыру мұғалімдердің тиісті дайындығын және қажетті ресурстардың қол жетімділігін қамтамасыз етуді қажет ететіндігін ескерген жөн. Мұғалімдер компьютерлік технологияларды қолдануда сауатты және оларды білім беру процесіне біріктіре білуі керек. Сонымен қатар, тиісті жабдық пен бағдарламалық жасақтамаға қол жетімділікті қамтамасыз ету қажет[8].

Компьютерлік тесттер мен викториналарды бағалау құралы ретінде пайдаланудың да артықшылықтары бар екенін атап өткен жөн, бірақ бағалау теңдестірілген болуы керек және білім мен білімді бағалаудың әртүрлі тәсілдерін ескеруі керек. Компьютерлік құрылғыларды тиімді пайдалану әдістемесі нақты білім беру қажеттіліктері мен студенттер тобының сипатына бейімдеуге назар аударуды қажет етеді[9].

Тұтастай алғанда, талқылау физиканы оқытуда компьютерлік құрылғыларды пайдалану оқу процесін жақсарту үшін үлкен әлеуетке ие екенін растайды[10]. Дұрыс жобаланған және біріктірілген компьютерлік құралдар оқуды қызықты әрі тиімді етеді, бұл физикалық тұжырымдамаларды жақсы түсінуге және студенттерді технологияның заманауи сынақтарына дайындауға ықпал етеді[11].

Мақаланың қорытындысында физиканы оқытуда компьютерлік құрылғыларды қолдану студенттерге физикалық ұғымдарды тереңірек және интерактивті түрде игерудің қуатты құралын ұсынады деп қорытындылауға болады. Бұл тәсіл компьютерлік сауаттылықты дамытуға ықпал етеді және оқу процесін көрнекі материалдармен және білімді тексеру құралдарымен байытады. Қажетті ресурстарды дұрыс іске асырумен және қамтамасыз етумен ол студенттерді цифрлық дәуірге сәтті бейімделуге дайындай отырып, заманауи білім берудің маңызды құрамдас бөлігі бола алады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Рихтмайер, Ф.К. Инженер и физик. Sibley J. Eng. 1917, т. 31, с. 230–233.

- Мальти, М.Г. Математика и физика в инженерии. Транс. АИЕЕ 1939, т. 58, с. 38–40.
- 2.Тиар, Б.Р. Младший. Курсы по развитию навыков использования математики и физики в решении инженерных задач. Транс. АИЕЕ 1939, т. 58, с. 40–41.
- 3.Лапп, К.Дж. Преподавание инженерной физики. Am. J. Phys. 1940, т. 8, с. 346–354. [Ссылка]
4. Мартин, Дж.М. Роль лабораторной работы в начальные годы инженерной учебной программы. Am. J. Phys. 1942, т. 10, с. 98–101. [Ссылка]
5. Мельцер, Д.Е.; Отеро, В.К. Краткая история физического образования в Соединенных Штатах. Am. J. Phys. 2015, т. 83, с. 447–458. [Ссылка]
6. Акера, А. Установление стандартов для инженерного образования. Proc. IEEE 2017, т. 105, с. 1834–1843. [Ссылка]
7. Гринтер, Л.Е.; (Председатель). Доклад комитета по оценке инженерного образования. J. Eng. Educ. 1955, т. 45, с. 25–60.
8. Зигер, Р.Дж. Роль физики в инженерном образовании. Phys. Today 1953, т. 6, с. 18–19. [Ссылка]
9. Комитет Американского института физики. Роль физики в инженерном образовании. Доклад комитета Американского института физики. Phys. Today 1955, т. 8, с. 12–20. [Ссылка]
10. Дж. Сам, Б. Йёдик и Ц. Хеттих - "Командное обучение в лаборатории: методика обучения физическим экспериментам в формате 'перевернутого класса'." В сборнике материалов 10-ой конференции РТЭЕ 2019, Конференция по преподаванию физики в инженерном образовании, Дельфт, Нидерланды, 23–24 мая 2019 года.
11. С. Станковский - - "'Физическое мышление': Можем ли мы преподавать такое?" В сборнике материалов 7-ой конференции РТЭЕ 2011, Конференция по преподаванию физики в инженерном образовании, Мангейм, Германия, 21–23 сентября 2011 года.

УДК [373.2.091.33:51]:004

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ РОБОТОТЕХНИЧЕСКОГО STEAM-НАБОРА РОБОМЫШЬ ДЛЯ ФОРМИРОВАНИЯ АЛГОРИТМИЧЕСКИХ УМЕНИЙ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Шушлакова С.Г.

Государственное учреждение образования «Дошкольный центр развития ребенка №1 г.
Могилева», Республика Беларусь
akademya.detstva@yandex.by

Отличительными особенностями современного общества являются глобализация и формирование информационного пространства. Современная система обучения, ориентированная на непрерывное образование, декларирует учебную деятельность человека неотъемлемой частью его жизни. Одной из составляющих успешного обучения в течение всей жизни является сформированность у субъекта основных структурных компонентов учебной деятельности, т.е. универсальных учебных действий. Согласно образовательному стандарту дошкольного образования результаты освоения воспитанниками содержания образовательной программы дошкольного образования выступают основаниями преемственности дошкольного и начального образования, предполагают формирование у детей дошкольного возраста предпосылок к учебной деятельности на этапе завершения ими дошкольного образования [1].

Основу овладения детьми дошкольного возраста предпосылками учебной деятельности составляет формирование у них алгоритмических умений. Алгоритмические умения необходимы для успешного обучения ребенка в школе, они позволяют расчленить сложные действия на элементарные составляющие и посредством строго организованной последовательности действий достичь требуемого результата на любом учебном предмете и в процессе жизнедеятельности ребенка. Изначально понятие алгоритма появилось в математике в сугубо теоретической ее области – теории алгоритмов. С появлением информатики, распространением

персональных компьютеров и программирования понятие «алгоритм» стало приобретать самостоятельное значение, и, в связи с информатизацией общества, проникать практически во все сферы человеческой деятельности. В психолого-педагогическом словаре алгоритм определяется через систему операций, применяемых по строго определенным правилам, приводящих к решению задачи [3].

Анализ различных определений алгоритма позволил выделить компоненты данного понятия: постановка задачи, выделение проблемы; определение исходной ситуации, исходных данных; установление последовательности действий, шагов по ее выполнению; достижение требуемого результата путем выполнения установленной последовательности действий. С различного рода алгоритмами дети дошкольного возраста знакомятся в процессе режимных моментов, а также при организации их познавательно-исследовательской деятельности. По мнению ученых, выполнение действий по алгоритму формирует у детей основу совершенствования умений контролировать ход решения учебной или игровой задачи и способствует упорядочиванию детского мышления, улучшению восприятия действительности через освоение последовательности, заданной в правилах выполнения определенных действий; освоению детьми знаковых систем, моделей, т.е. кодирования и декодирования информации, познанию логических связей между последовательными этапами какого-либо действия.

Анализ различных исследований позволил выделить структурные компоненты алгоритмических умений: познавательный, коммуникативный, регулятивный. Алгоритмические умения – это умение осуществлять целеполагание, планировать свои действия, работать по правилу, образцу, исполнять, применять и составлять алгоритм, корректировать свою деятельность, направленную на получение результата, применять сформированные алгоритмы в новых условиях, видах деятельности, объяснять свои алгоритмические действия понятным для других исполнителей языком и средствами [4].

Современные дети живут в эпоху активной информатизации, компьютеризации и роботостроения. Технические достижения все быстрее проникают во все сферы человеческой деятельности и вызывают интерес у детей к современной технике. В Концепции цифровой трансформации процессов в системе образования Республики Беларусь на 2019-2025 гг. определено в числе многих необходимость решения следующей задачи: создание благоприятных условий для развертывания центров робототехники, цифровых лабораторий, Stem-центров в учреждениях образования для подготовки обучающихся в жизни в цифровом обществе [2]. Использование робототехнических наборов в образовательном процессе учреждений дошкольного образования открывает огромные возможности для формирования алгоритмических умений детей дошкольного возраста.

В играх и на занятиях со своими воспитанниками использовала интерактивный робототехнический набор Steam-набор «Робомышь». Отличительной особенностью этого набора является отсутствие необходимости использовать для программирования компьютер или мобильное устройство. «Робомышь» – это миниробот, с помощью которого в игровой форме дети обучаются начальному программированию и изучают основы алгоритмики, задавая роботу план действий и придумывая для него различные задания. У «Робомыши» на спине есть кнопки управления: вперед, назад, влево, вправо; зеленая круглая кнопка – начало программы; желтая кнопка стирает набранную ранее программу; красная круглая кнопка – специальные движения (может быть звук, шаг назад-вперед или светящиеся глаза).

Steam-набор «Робомышь» эстетичен, безопасен для детей. С его помощью легко создать условия для организации как совместной деятельности педагога с детьми или детей друг с другом, так и их самостоятельной деятельности. Составляя программы для роботов, дети управляют ими, используя определенные алгоритмы.

Занятия с воспитанниками с использованием интерактивного набора «Робомышь» мы начинали со знакомства с ним, рассматривали кнопки и изучали их функции, пробовали звуковые и визуальные эффекты. Далее изучали карточки с изображением направления, или шага, которые используются для программирования робота, и позволяют выкладывать алгоритмы.

На подготовительном этапе мы использовали игру «Робот», в которой дети разделялись на пары, где один ребенок исполнял роль робота, другой – давал ему команды. Задача командира была составить программу пути робота, выложив в определенной последовательности карточки-символы шагов. Играя, дети получали первый опыт составления программ, а также учились работать в команде.

Следующим этапом нашей работы было составление программ для «Робомыши». Для этого мы также использовали карточки с изображением стрелочек, которые указывали направление движения. После выкладывания карточек, указывающих последовательность движений, дети учились программировать «Робомышь» с помощью специальных кнопок на ней, сначала с опорой на составленный алгоритм а, затем составляли программы в уме без карточек. Вначале дети учились строить алгоритм действий, проговаривая маршрут: пройти «от... и до...», уточняли условие маршрута – наиболее короткой (длинной) дорогой, не пересекая.., обходя... и т.д. Роботы двигались по игровым настольным полям, разделенным на клетки с изображением различных объектов природного, рукотворного и социального мира, что давало возможность параллельно решать задачи из разных образовательных областей учебной программы дошкольного образования в зависимости от поставленной образовательной цели и конечного результата, на который направлена работа с детьми. Например, «Робомышь-турист» путешествует по городу. Здесь задачей для детей является составление экскурсионного маршрута по тем или иным его достопримечательностям. Детям предлагается не только выбрать объект, с которым они хотят познакомиться «туриста», но и рассказать ему все, что они знают о достопримечательности своего города.

Также, дети составляли программу для робота, используя карточки, на которых была изображена последовательность каких-либо событий. После того, как работа над составлением программы была завершена, дети программировали «Робомышей» таким образом, чтобы они двигались по настольным полям в определенной детьми последовательности.

Робототехнические наборы может успешно использоваться как в при организации совместной деятельности, так и в организованном обучении.

Проведенная мною работа показала, что использование робототехнических наборов в образовательном процессе является эффективным средством для развития алгоритмических умений детей дошкольного возраста. Мои воспитанники умеют работать по алгоритму, выполняя инструкции взрослого при решении различных задач, могут использовать наглядные модели (схемы), отражающие последовательность шагов по выполнению алгоритма, планируют свои действия, создают алгоритм своей предстоящей работы по достижению требуемого результата, умеют анализировать, контролировать правильность выполнения и создания алгоритма; соотносят полученный результат с поставленной целью, выражают алгоритмические действия адекватными и понятными языковыми средствами.

Литература:

1. Об утверждении образовательного стандарта дошкольного образования: постановление Министерства образования Республики Беларусь, 4 авг. 2022 г., № 228 // Национальный правовой Интернет-портал Республики Беларусь. –26.08.2022, – 8/38596.
2. Концепция цифровой трансформации процессов в системе образования республики Беларусь на 2019-2025 годы [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://drive.google.com/file/d/1T0v7iQqQ9ZoxO2IIwR_OlhqZ3rjKVqY-/view. – Дата доступа: 01.11.2023.
3. Словарь психолого-педагогических понятий [Текст] : справ. Пособие для студентов всех спец. очной заочной форм обучения / авт. сост. Т.Г. Каленникова, А.Р. Борисевич. – Минск: Изд-во БГТУ, 2007. – 68 с.
4. Утюмова, Е.А. Особенности формирования алгоритмических умений у детей дошкольного возраста [Текст] / Е.А. Утюмова // Педагогическое образование в России. – 2016. – № 3.– С. 94 - 100.

2-СЕКЦИЯ. «БІЛІМ БЕРУ МЕН ӘЛЕУМЕТТІК САЛАДАҒЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ПРАКТИКАНЫҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ ЖӘНЕ ДАМУ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ»

СЕКЦИЯ 2. «СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ПРАКТИКИ В ОБРАЗОВАНИИ И СОЦИАЛЬНОЙ СФЕРЕ»

ӘОЖ 159.923

КОПИНГ-СТРАТЕГИЯЛАРЫ МЕН ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚОРҒАНЫС МЕХАНИЗМДЕРІНІҢ АРАҚАТЫНАСЫ

Алкенова Ж.Ғ.

Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., Қазақстан Республикасы
zhuldyzalkenova@mail.ru

Өмір бойы, ерте балалық шақтан бастап, терең кәрілікке дейін, әр адам өмірдің әдеттегі бағытын бұзатын қиын деп субъективті түрде бастан кешіретін жағдайларға тап болады. Мұндай жағдайларды бастан кешіру көбінесе қоршаған әлемді, ондағы өз орнын қабылдауды өзгертеді және нәтижесінде жағымсыз салдарға әкелуі мүмкін, яғни: невроздардың дамуы, эмоционалды шаршау, экзистенциалды вакуум, суицидке бейімділік, асоциалды өмір салты және т. б. Адамның өмірлік процесін өзімен немесе оны қоршаған шындықпен үнемі күрес ретінде қарастыра отырып, адамның өмірлік қиындықтарды жеңу үшін жүгінетін тәсілдері мен әдістері туралы мәселені қарастырған маңызды. Адамзат өркениетінің дамуының жылдам қарқынына, осындай мәселелердің түрлеріне байланысты барған сайын көбірек пайда болады және адам әрқашан олармен сәтті күресе алмайды. Нәтижесінде, сыни жағдайларды тиімді жеңуге бағытталған мінез-құлық пен әрекеттерді зерттеуге арналған зерттеулер қазіргі уақытта ерекше өзекті болып табылады.

Шетелдік психологиядағы қиын өмірлік жағдайларды жеңуге бағытталған мінез-құлықты зерттеу «coping» механизмдерін немесе «coping behavior» талдау аясында жүзеге асырылады. Копинг ұғымын алғаш рет Л.Мерфи балалардың даму дағдарыстарын жеңуін зерттеуде қолданды, кейінірек оны Р.Лазарус пен С.Фолкман күйзелістің транзакциялық моделін құру үшін қолданды. Олардың теориясына сәйкес, күйзеліс пен эмоциялар қоршаған орта процестері мен адамның өзара әрекеттесуінің нәтижесі болып табылады. Олар когнитивті және мінез-құлықтың үнемі өзгеріп отыратын тәсілдері ретінде анықтады және адам өзінің мүмкіндіктерінен едәуір немесе жоғары деп бағалайтын белгілі бір сыртқы және ішкі талаптарды жеңеді [1].

Бүгінгі таңда әртүрлі жұмыстарда еркін қолданыла отырып, "копинг" ұғымы адам қызметінің кең спектрін қамтиды. Теориялық зерттеулер шеңберінде бейсаналық психологиялық қорғаныстардан бастап дағдарыстық жағдайларды мақсатты түрде еңсеруге дейін (Ф.Е. Василюк, К. Муздыбаев, Е.И. Гордеева және т. б.). Іс жүзінде, мінез-құлықты жеңу әр түрлі іс-әрекеттің материалында белсенді түрде зерттеледі, яғни оқу, кәсіптік, балалар мен ата-аналар қатынастары, әлеуметтік-саяси жағдайлар, ауруды жеңу, сондай-ақ онтогенездің әртүрлі кезеңдерінде (И.М. Никольская, Р.М. Грановская, С.А. Богомаз және т. б.)

Ең жалпы мағынада, копинг-стратегияларын өзінің логикасына, адам өміріндегі маңыздылығына және оның психологиялық мүмкіндіктеріне сәйкес жағдаймен саналы түрде жеке қарым-қатынас жасау тәсілдері ретінде анықтауға болады. Копингтің психологиялық мақсаты – адамды жағдайдың талаптарына мүмкіндігінше бейімдеу, оны игеруге, осы талаптарды әлсіретуге немесе жеңілдетуге, олардан аулақ болуға немесе үйренуге тырысуға және осылайша жағдайдың күйзелістік әрекетін өтеуге мүмкіндік беру.

Копинг-стратегиялары мен оларды зерттеу мен өлшеудің эмпирикалық тәсілдерін түсінудің көптігі мен алуан түрлілігіне қарамастан, бірде-бір жіктеу, бірде-бір түсіндіру немесе копинг ұғымына бірде-бір көзқарас жоқ. Мұның негізі мәселенің уақытша «жастығы» ғана емес, сонымен қатар копинг-механизмдердің табиғатын түсінуге негізделген қайшылықтар болып

табылады. Осындай қарама-қайшылықтардың бірі - толық негізделмеген мінез-құлық пен психологиялық қорғаныс механизмдерін анықтау.

Зерттеушілер копинг пен психологиялық қорғаныс механизмдерінің арақатынасы мәселесіне тек XX ғасырдың аяғында назар аударды. Екі ұғым да әртүрлі психологиялық бағыттар шеңберінде дамығанымен, қазіргі уақытта олардың өзара байланысы мен мүмкін болатын айырмашылықтар туралы мәселені қарастырған маңызды [2].

«Қорғаныс» ұғымын алғаш рет З. Фрейд өзінің 1894 жылғы «Қорғаныс нейропсихоздары» атты еңбегінде қолданды. Оның алғашқы ойлары бойынша, психологиялық қорғаныс механизмдері туа біткен, төтенше жағдайда іске қосылады және «ішкі қақтығыс» функцияларын орындайды, яғни сана мен бейсаналық арасындағы қақтығысты шешу құралы ретінде алға тартылады.

Кең мағынада психологиялық қорғануды сананы жағымсыз, травмалық тәжірибелерден қорғауға бағытталған жеке тұлғаны тұрақтандырудың арнайы жүйесі ретінде анықтауға болады. Психологиялық қорғаудың функционалды мақсаты мен функциясы – жеке тұлға мен әлеуметтік ортаның өзара әрекеттесуінен туындайтын бейсаналық инстинктивті импульстар мен сыртқы ортаның ішкі талаптары арасындағы қайшылықтарға байланысты тұлғаишілік қақтығысты (шиеленіс, мазасыздық) әлсірету. Бұл қақтығысты әлсірету арқылы қорғаныс адамның мінез-құлқын реттейді, оның бейімделуін арттырады және психиканы теңестіреді.

Жоғарыда айтылғандай, егер копингтер ерікті және саналы әрекеттер ретінде анықталса, олардың қорғаныс механизмдерінен айырмашылығының негізгі факторы - саналылық болып табылады. Алайда, бұл олардың ерекшелігінің жалғыз белгісі емес. П. Крамер олардың бір-бірінен ерекшеленуінің екі негізгі белгісін анықтайды: 1) саналы / бейсаналық сипат; 2) процестердің ерікті / еріксіз табиғаты.

Осы классификациядан басқа, кейіннен тағы бір белгі қосылды: күйді бұрмалауға / қайта қарауға бағытталған. Бұрмалау көзқарастардың өзгеруін, оларды қабылдамауға бейсаналық ниетпен және жағымсыз эмоциялардан аулақ болу мақсатына бағынуды білдіреді. Күйді қайта қарау – оларды қабылдамауға саналы ниетпен туындаған, басқаша айтқанда, шындықты барынша дәл көрсету мақсатына бағынатын көзқарастардың өзгеруі. Копинг-стратегияларын қолдана отырып, адам белгілі бір ұсынысты қабылдамайды немесе бұрмалайды, егер қолда бар дәлелдемелерді тексеру оны бұл ұсыныстың қате немесе кем дегенде дәлелденбегеніне сендірсе ғана. Басқа жағдайларда ол оны қабылдауға тырысад [3].

Әрине, копинг-стратегияларына қатысты адам қателесуі мүмкін, бірақ оның әрекеттері шындыққа жақындау мақсатымен басқарылады. Бұл жағдайда мәселені әрдайым мәселе ретінде тану, шешілетін немесе шешілмейтіндігі маңызды емес. Қорғаныс механизмдерімен адам шындықты тексермейді, керісінше жағымсыз эмоцияларды азайту үшін оның күйін өзгертеді. Қорғаныс механизмдері мен копинг-стратегияларының арақатынасы мәселесіне түбегейлі басқа көзқарасты Д. Вейлант ұсынды. Оның көзқарасы бойынша, олардың кең мағынасында копинг-стратегияларының үш класын ажыратуға болады. Бірінші топқа басқа адамдардан көмек пен қолдау алуға байланысты стратегиялар, яғни әлеуметтік қолдау іздеу кіреді. Екінші топқа адамдар қиын жағдайларда қолданатын саналы когнитивті стратегиялар, сонымен қатар Р. Лазарус пен С. Фолкманнның дәстүрлі түсінігіндегі копинг-стратегиялары кіреді. Үшінші топ күйзелісті азайту мақсатында ішкі немесе сыртқы шындықты қабылдауды өзгертетін еріксіз психикалық механизмдерден тұрады. Сонымен қатар, автор осы «психикалық механизмдердің» арасында алдын-ала болжау, альтруизм, әзіл, сублимация және ыңыстыруды қамтитын жоғары бейімделгіш қорғаныс деңгейін ажыратады. Автордың өзі атап өткендей, бұл бейімделу механизмдері, біріншіден, адамның қанағаттануы тұрғысынан ең тиімді, екіншіден, олардың сезімдері, идеялары және олардың салдары туралы хабардар болу мүмкіндігін ұсынады.

Бұл мәселені ұсынылған процестердің әрқайсысының фокусы тұрғысынан қарастырған жөн. Егер біз ләззат пен гомеостаз қағидаларына қанағаттанатын болсақ, онда психологиялық қорғаныс механизмдері негізінен қоршау арқылы психикалық күйзелісті төмендетуге, жаракаттық ақпаратты санадан шығаруға және оны өңдеуге бағытталған деп айту қисынды. Мұнда «Мен» қорғанысын психо-қорғаныс әдістерінің екінші реттік функциясы ретінде

қарастыруға болады. Өз кезегінде, копинг-стратегиялары психикалық күйзелісті төмендетуге бағытталған, бірақ іс-әрекет субъектіндегі ішкі өзгерістер арқылы ғана емес, сонымен бірге оны қоршаған шындықтағы сыртқы өзгерістер арқылы. Бұл пайымдаулар қиын өмірлік жағдайларды шешу кезінде адамның ішкі күйінің оны қоршаған шындыққа сәйкестігі туралы қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Нәтижесінде, егер психологиялық қорғаныс өзінің «өзін» «құтқару», белгілі бір импульстардың қарқындылығын төмендету үшін ақпаратты ішкі өзгерту және бұрмалау үшін қолданылса, онда күресу стратегиялары адамның қоршаған әлеуметтік-техникалық ортасын өзгерту үшін қолданылады. Сыртқы өзгерістердің әсерінен субъектінің психологиялық әлемінің ішкі компоненті өзгереді, ал мұндай ақпараттың бұрмаланған қабылдауы мен мазмұнына аз әсер етеді.

Осылайша, «психологиялық қорғаныс» және «копинг-стратегиялары» ұғымдарын қолдана отырып, оларды синоним ретінде салыстыруға болмайды, өйткені олардың айтарлықтай айырмашылықтары бар, олар:

1. Копинг-стратегияларын қолданудың саналы сипаты және психологиялық қорғауды қолданудың бейсаналығы.

2. Жеке ресурстарды пайдаланудың мақсаты мен ерекшелігі (копинг кезінде субъектінің негізгі мақсаты сыртқы және ішкі жеке ресурстарды пайдалану арқылы қоршаған ортаны өзгерту болып табылады, ал психологиялық қорғау механизмдерін пайдаланған кезде жеке тұлға шарттылығы мақсаттың талаптарына жауап беретін ресурстарды ғана пайдаланады, яғни психикалық күйзелісті төмендетеді).

3. Психологиялық қорғау механизмдерін пайдаланған жағдайда ақпаратты бұрмалау, бұрмелеу, жою және жеңе алатын мінез-құлық кезінде реализмге ұмтылу;

4. Копингтік-мінез-құлық кезінде өз іс-әрекеттерін антиципациялау және түзету мүмкіндігі және психокорғау қызметі ағымының бұлдыр сипаты.

5. Жеке тұлғаны дамытатын және жеке тұлғаны тежейтін процестер (жеке адамның қиын өмірлік жағдайларды сәтті жеңуі әрқашан оның өзін-өзі бағалауының жоғарылауымен, іс-әрекеттің мотивациясымен, оң тәжірибенің дамуымен, қабілеттердің дамуымен және т. б. байланысты, ішкі және сыртқы жанжалды жағдайларды шешуде психо-қорғаныс механизмдерін қолдану ретінде психикалық энергияны реттеудегі «экономикалық» өзгерістер ғана әкеледі).

Әдебиеттер:

1. Крюкова Т. Л. Стили совладающего поведения в трудных жизненных ситуациях / Т. Л. Крюкова // Журнал практ. психолога. – 2010. – № 2. – 3-22 б.

2. Хазова С. А. Когнитивный ресурс и совладание с трудностями / С.А.Хазова // Журнал практ. психолога. – 2010. – № 2. – 75-85 б.

3. Крюкова Т. Л. Человек как субъект совладающего поведения / Т. Л. Крюкова // Психол. журн. – 2008. – № 2. – 8-96 б.

УДК 159.922

РАЗВИТИЕ КОММУНИКАТИВНЫХ УМЕНИЙ ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Габдракипова Н.В., Расказова И.Н.

ФГБОУ ВО «Омский государственный педагогический университет», г. Омск, Российская Федерация

n.gabdrakipova84@mail.ru

Человек, являясь социальным существом, нуждается в общении с людьми, источником которой является потребность в эмоциональном контакте, что подразумевает личностное общение и сотрудничество.

Общение - взаимодействие людей, содержанием которого является обмен информацией с

помощью различных средств коммуникации для установления взаимоотношений между людьми [1, с. 354]. И оно влияет на разные стороны жизни человека, в том числе способствует его успешной социализации в мире [2, с. 1201].

Актуальность исследования проблемы развития коммуникативных умений у детей старшего дошкольного возраста обусловлена содержанием образовательной области «Социально-коммуникативное развитие» в Федеральном государственном образовательном стандарте дошкольного образования, которая направлена на освоение детьми первоначальных представлений социального характера и овладение конструктивными способами взаимодействия с окружающими через приобщение к элементарным общепринятым нормам и правилам взаимоотношения со сверстниками и взрослыми [3, с. 3].

Исследователь М.И. Лисина отмечает, что общение для ребенка - это «активные действия», с помощью которых ребенок стремится передать другим и получить от них определенную информацию, установить с окружающими необходимые ему эмоциональные отношения и согласовывать свои действия с окружающими, удовлетворять свои материальные и духовные потребности [4, с. 84].

Такая сложная и многогранная деятельность, как общение требует определенных знаний, умений, которыми ребенок должен овладеть в процессе усвоения социального опыта предыдущих поколений.

Ребенок с низкими коммуникативными умениями не принимается сверстниками, не способен организовать общение, быть интересным окружающим, чувствует себя отвергнутым, что ведет к эмоциональному неблагополучию: снижению самооценки, возрастанию замкнутости, формированию тревожности или чрезмерной агрессивности в поведении. Ребенок сосредоточен на своем «Я», своих преимуществах или недостатках и не связан с другими людьми.

Дошкольный возраст является сензитивным периодом развития общения, которое обеспечивается при условии целенаправленного формирования коммуникативных умений. Дети старшего дошкольного возраста уже являются субъектами коммуникативной деятельности, ее активными носителями.

Проблема развития коммуникативных умений как феномена культуры взаимодействия ребенка-дошкольника с окружающими людьми разносторонне представлена в современных психолого-педагогических исследованиях (В.Т. Кудрявцева, А.Г. Ружской, Д.И. Фельдштейна и др.). В них коммуникативные умения определяются как группа умений, характеризующих личностные качества, необходимые для организации и реализации процесса общения, взаимодействия, социализации [5, с. 15].

Появление произвольности управления собственным поведением в общении обеспечивает возможность формирования у детей коммуникативных умений, которое должно быть основано на понимании уровня развития у детей данной сферы.

Поэтому для нас представляется важным изучить особенности развития коммуникативных умений детей старшего дошкольного возраста. С этой целью нами в феврале 2022 года было проведено исследование на базе КГКП ясли-сад «Айголек» г. Караганды, в котором приняли участие 20 детей в возрасте 5-6 лет. Нами была использована методика исследования коммуникативных умений дошкольников Л.В. Чернецкой [6, с. 15].

По результатам диагностики 9 (45%) детей имеют низкие показатели уровня коммуникативных умений. Средний уровень данных умений продемонстрировали 7 (35%) испытуемых. Высокий уровень был выявлен лишь у 4 (20%) детей.

Лишь 4 (20%) детей способны быть вежливыми в общении со взрослым и другими детьми, умеют выражать свою просьбу, желание достаточно спокойно, не перебивают собеседника, проявляет заботу, внимание, сочувствие к взрослым, соблюдают правила этикета (приветствуют и прощаются с другими детьми, используют имена при обращении), практически никогда не вступают в конфликты, способны в конфликтной ситуации не повышать голос, доброжелательны по отношению к другим детям. Однако, следует отметить, что несмотря на высокий уровень

развития коммуникативных умений, некоторые дети не могли оказать помощь другим детям во время совместной деятельности на занятиях, а также отвлекали их.

7 (35 %) детей нормы и правила поведения соблюдают чаще по напоминанию взрослых, иногда перебивают собеседника, по просьбе взрослого используют вежливые слова, разговаривают со взрослыми спокойно, отличаются отзывчивостью к другим детям, в конфликтных ситуациях обращаются за помощью к взрослому, показывают избирательность по отношению к другим детям, демонстрируют несформированность привычки приветствовать и прощаться.

У 9 (45%) детей не сформирована привычка обращения к взрослым по имени и отчеству, приветствовать и прощаться, использовать вежливые слова в общении, не перебивать. Кроме того, дети продемонстрировали низкий уровень саморегуляции при общении, несоблюдение принятых норм и правил поведения, негативное реагирование на просьбы взрослых, грубость с другими детьми в общении, отсутствие навыков совместной деятельности, частое участие в конфликтах в процессе совместной деятельности, избирательное отношение к другим детям.

Таким образом, по результатам исследования можно сделать вывод, что наиболее часто встречающимися проблемами в общении детей в условиях образовательной среды являются: несформированная способность внимательно, не перебивая выслушивать, низкий уровень саморегуляции при общении, несоблюдение принятых норм и правил поведения, негативное реагирование на просьбы взрослых, грубость с другими детьми в общении, отсутствие навыков совместной деятельности, создание помех в выполнении деятельности другими детьми, частое участие в конфликтах, избирательное отношение к другим детям.

Таким образом, очевидна необходимость использования возможностей образовательного процесса в развитии коммуникативных умений детей старшего дошкольного возраста и устранении вышеназванных проблем в общении.

Образовательный процесс в условиях ДОО - это системный, целостный, развивающийся во времени и в рамках определенной системы, целенаправленный процесс взаимодействия взрослых и детей, носящий личностно-ориентированный характер, направленный на достижение социально-значимых результатов, призванный привести к преобразованию личностных свойств и качеств воспитанников. Образовательный процесс обеспечивает каждой отдельной личности возможность удовлетворять свои потребности в развитии, развивать свои потенциальные способности, сохранить свою индивидуальность, возможность самореализоваться [7, с. 1168].

Важной особенностью организации образовательного процесса современных дошкольных образовательных организаций является включение эффективных форм работы с детьми с использованием информационно-коммуникационных технологий, проектной деятельности, игровых и проблемно-обучающих ситуаций в рамках интеграции образовательных областей.

В рамках нашего предмета исследования задачей педагогических работников ДОО является использование наиболее эффективных форм и методов организации образовательного процесса по развитию коммуникативных умений детей. Правильно подобранные формы и методы работы будут способствовать поэтапному развитию умений детей работать индивидуально, работать вместе, проявлять инициативу, советоваться друг с другом, помогать, расширять свои знания, становиться более внимательными друг к другу, высказывать свои мысли, слушать и уважать мнения других.

На основе проведенного теоретического анализа научных данных и результатов собственного эмпирического исследования мы выделили следующие, наиболее важные, с нашей точки зрения, педагогические условия развития коммуникативных умений детей старшего дошкольного возраста в образовательной деятельности:

- формирование осознанного отношения детей к данным качествам для осуществления полноценного процесса общения и взаимодействия со сверстниками и взрослыми;
- поэтапность работы по развитию коммуникативных умений, что предусматривает ознакомление, усвоение, закрепление и воспроизведение детьми новых эффективных коммуникативных умений и совершенствование имеющихся.

Безусловно, важно, чтобы данная деятельность была систематической, комплексной, осуществлялась в совместной деятельности детей с другими детьми и взрослыми, которые должны являться для них позитивным примером эффективного общения.

Литература:

1. Бодалев, А.А. Психология общения. Энциклопедический словарь. – М.: Когито-Центр, 2011. – 600 с.
2. Рассказова, И.Н. Социализированность младших школьников // Архитектурно-строительный и дорожно-транспортный комплексы: проблемы, перспективы, новации: Материалы Межд.научно-практической конференции: Омск: СибАДИ, 2016. - с.1201-1206.
3. Федеральный государственный образовательный стандарт дошкольного образования // <http://www.edu.ru/documents/view/57648/>
4. Лисина, М.И. Общение и его влияние на развитие психики ребенка дошкольного возраста. – 2 изд.– Спб.: Питер, 2008. – 250 с.
5. Чернецкая, Л.В. Развитие коммуникативных способностей у детей дошкольного возраста: практическое руководство для педагогов и психологов дошкольных образовательных учреждений. - Ростов н/Д.: Феникс, 2005. - 256с.
6. Арушанова, А.Г. Формы организации совместной игровой деятельности и общения младших дошкольников / А.Г. Арушанова, В.В. Коннова, Е.С. Рычагова // Детский сад от А до Я.- 2014, №5. - с. 22-38.
7. Рассказова, Ж.В. Организация образовательного процесса в дошкольной образовательной организации в условиях реализации ФГОС / Ж.В. Рассказова, З.М. Басиева. // Молодой ученый. - 2016, № 9 (113). - с. 1168-1170.

УДК 159.9.07

ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРДІҢ ЕҢБЕК МОТИВАЦИЯСЫН ЗЕРТТЕУ

Жансерикова Д.А., Молдабаева Р.А.

Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды қаласы,
Қазақстан Республикасы

dibis68@mail.ru, rosa_ros68@mail.ru

Персоналды басқару көптеген компоненттерді қамтиды. Олардың ішінде: кадр саясаты, ұжымдағы қарым-қатынас, басқарудың әлеуметтік-психологиялық аспектілері.

Негізгі орынды өнімділікті арттыру жолдарын, шығармашылық бастаманың өсу жолдарын анықтау, сондай-ақ қызметкерлерді ынталандыру алады. Егер мотивацияның тиімді моделі жасалмаса, ешқандай басқару жүйесі тиімді жұмыс істемейді, өйткені мотивация белгілі бір адамды және жалпы ұжымды жеке және ұжымдық мақсаттарға жетуге итермелейді. Басшылар әрдайым заманауи менеджментте мотивациялық аспектілер маңызды бола түсетінін мойындады. Персоналды ынталандыру ресурстарды оңтайлы пайдалануды қамтамасыз етудің, қолда бар кадрлық әлеуетті жұмылдырудың негізгі құралы болып табылады. Мотивация процесінің негізгі мақсаты-қолда бар еңбек ресурстарын пайдаланудан барынша пайда алу, бұл кәсіпорын қызметінің жалпы тиімділігі мен табыстылығын арттыруға мүмкіндік береді [1].

«Еңбек табысының және жұмысқа қанағаттануының қызметкерлердің мотивациясына тәуелділігін зерттеу» тақырыбын таңдау оның өзектілігімен түсіндіріледі, ол адамның тиімді кәсіби қызметіне апаратын жол оның мотивациясын түсіну арқылы өтетіндігімен көрінеді. Адамды әрекетке не итермелейтінін, оның іс-әрекетінің негізінде қандай мотивтер жатқанын білу арқылы ғана оны басқарудың нысандары мен әдістерінің тиімді жүйесін жасауға тырысуға болады.

Қызметкерлерді ынталандырудың бір түрі – материалдық ынталандыру, яғни еңбекақы. Айта кету керек, материалдық ынталандыру мәселесін алғаш рет 1884 жылы Фредерик Тейлор

көтерді. Ол еңбек өнімділігі үшін дифференциалды ақы төлеу жүйесін алғаш рет қолданған. Оның еңбектерінде «Еңбекті ғылыми ұйымдастыру» сияқты еңбектерді атап өту керек. Ф.Тейлордан басқа, Генри Грант және ерлі-зайыптылар Лилиан мен Фрэнк Гилберт «ғылыми менеджментке» қатысты. Өндіріс процесінің барлық кезеңдерінде жоспарланған және нақты көлемдерді көрсететін Грант кестесі кеңінен танымал болды. Нарыққа көшу кезіндегі персоналды басқарудың ерекшелігі қызметкер тұлғасының рөлінің артуы болып табылады. Тиісінше, мотивация жүйесі сүйенетін мотивтер мен қажеттіліктердің арақатынасы өзгереді. Қызметкерлерді ынталандыру үшін компаниялар бүгінде қаржылық және қаржылық емес марапаттау әдістерін қолданады [2].

Сонымен қатар, менеджмент теориясы да, персоналды басқару тәжірибесі де бүгінгі қызметкерлердің мотивациялық сферасының жеке аспектілері мен оларды басқарудың ең тиімді әдістері арасындағы өзара байланыстың нақты көрінісін бермейді.

Бүгінгі таңда ғылыми және публицистикалық әдебиеттерде кадрлық мотивация мәселесі кеңінен қарастырылады. Персоналды ынталандыру жүйесін практикалық ұйымдастырудың күрделілігі экономиканың жекелеген салаларында және өндіріс түрлерінде жұмыс істейтін жұмысшыларды ынталандыру сипаттамаларының нашар білімімен анықталады.

Персоналдың ынталары мен мотивтерінің құрылымын зерттеуге белгілі бір көмекті қазіргі кездегі жұмыстың мотивациялық сферасының даму ерекшеліктері мен тенденциялары бойынша жүргізіліп жатқан социологиялық зерттеулер арқылы басқарушыларға беруге болады.

Адамның өз жұмысын орындауға дайындығы мен тілегі ұйым қызметінің сәттілігінің негізгі факторларының бірі болып табылады. Ғылыми-техникалық прогресс жағдайындағы еңбек мазмұнының өзгеруі, өндірісті кеңінен Автоматтандыру және ақпараттандыру нәтижесінде қызметкерлердің білім деңгейі мен әлеуметтік күтулерінің артуы нәтижесінде персоналды басқарудағы мотивацияның маңызы одан әрі артып, басқарушылық қызметтің осы түрінің мазмұны күрделене түсті.

Бүгінгі таңда ұйымның тиімді жұмыс істеуі үшін жауапты және белсенді, ұйымшыл және жұмыста өзін-өзі жүзеге асыруға ұмтылатын қызметкерлер қажет.

Материалдық ынталандырудың дәстүрлі нысандарын және қатаң сыртқы бақылауды, жалақы мен жазаларды қолдана отырып, қызметкердің бұл қасиеттерін қамтамасыз ету мүмкін емес. Өз қызметінің мәнін түсінетін және ұйымның мақсатына жетуге ұмтылатын қызметкерлер ғана жоғары нәтижелерге сене алады.

Комиссарова Т.А. «Адам ресурстарын басқару» жұмысында үлгілерді әзірлеу және қолдану арқасында күрделі менеджмент мәселелерін түсінуді тереңдетуге әкелді. Басшыларға күрделі жағдайларда шешім қабылдауға көмектесу үшін сандық әдістер кеңінен қолданылады [3].

Бүгінгі таңда кәсіпорындарға мотивациялық жүйелерді өз бетінше әзірлеуге және енгізуге құқық берілген, олардың тиімділігі көбінесе оларды құру принциптерімен, олар белгілі бір мотивті пайдалану үшін әртүрлі сыртқы және ішкі жағдайларды қаншалықты толық ескереді. Персоналды бағалаудың көптеген тәсілдері бар, бірақ олардың барлығы бір аурудан зардап шегеді - субъективті. Бағалау нәтижелері сарапшы ретінде кім әрекет еткеніне және қандай бағалау әдісі қолданылғанына байланысты.

Қарастырылып отырған мәселенің өзектілігі әлеуметтік бағдарланған нарыққа көшу еңбекті ынталандырудың барабар механизмін құру қажеттілігін болжайтындығына байланысты. Тиімділіктің шешуші факторы – ұйымдардың персоналы. Адами капиталға салынған инвестиция ең тиімді деп танылды.

Қызметкерлердің еңбек мотивациясын зерттеу мақсатында «Мақсат, құрал, нәтиже» әдістемесі қолданылды. Бұл әдістемені ұсынған А.А. Карманов, қызмет құрылымының ерекшеліктерін зерттеуге арналған. Ол кез келген қызметтің негізгі белгілерін көрсететін мақсат – құрал – нәтиженің жалпы ғылыми қағидасына негізделген. Бұл парадигма бойынша кез келген әрекетті үш құрамдас бөліктен (әдетте кезектесіп отырады) тұратын деп санауға болады [4].

Сыналушылар 3 жыл және 1 жыл еңбек стажы бар қызметкерлер. Әдістеме топпен өткізілді және келесі көрсеткіштерді анықтадық:

1 жыл алға қойылған мақсаттардың әбден шынайы екенін және қол жеткізуге болатынын

көрсетеді. Барлығын дерлік мақсаттылық тұрғысынан түсіндіруге болады. Қызметкерлер уақытты босқа өткізуге бейім емес. Шешімділік күдікпен емес, мақсаттарды қалыптастырудың қарапайымдылығымен байланысты. Бірақ құралдар шкаласындағы айқын төмен көрсеткіш қызметкерлердің мақсаттарға жету үшін «асығыс» жұмыс істеудің салдары туралы ойламайтынын көрсетеді, бұл көбінесе қателіктер жіберілгенін көрсетеді.

1 жыл жұмыс өтілі бар әріптестерінен айырмашылығы, олардың іс-әрекеттерінде айқын көрінетін құралдармен сипатталады, бұл қысқа уақыт ішінде болмаса да, бәрін тиімді жасауға деген ұмтылысты көрсетеді.

Алайда, 1 жылдан астам жұмыс істеген қызметкерлер үшін нәтиже алға қойылған мақсаттар әрқашан ақталмайтынын және тұрақсыз екенін көрсетті. Барлық ақылға қонымды әрекеттер орынды емес, кейде олар уақытты жоғалтуға бейім, жұмыс істеген қызметкерлер үшін жағдай өзгереді. Қызметкерлер өз құралдарын таңдауда өте еркін, оның мінез-құлқы жағдай талап ететіндей стихиялы. Өте жақсы энергетикалық әлеует. Бұл субъектілер өз қызметінің нәтижелерін өте байсалды бағалайды. Олар нәтижелерді асыра бағаламайды да, төмендетпейді де. Басқа адамдардың оқиғаларды бағалауында олар өте бейтарап. Жеке өсу әдетте динамикалық болып табылады. Бұл топ сыналұшылары бастапқыда ұлғайтылған мақсаттарды қояды, сондықтан мүмкін емес нәтижелерді күтеді, бірақ уақыт пен жұмыс тәжірибесінің арқасында өзін-өзі талап ету деңгейі төмендейді және нақты мақсаттарды ескере отырып, нәтижелер жақындай түседі. Мақсаттар мен нәтижелер арасында тікелей байланыс бар.

Алайда, 3 жылдан астам жұмыс істеген қызметкерлердің жұмыс нәтижелері олардың мінез-құлқы тым стихиялық емес пе деген ойға жетелейді. Олар басқалардан көмек сұрамайды, оларды басқаруды жөн көреді. Субъектілер өз іс-әрекетінде бар мінез-құлық стандарттарына назар аударып қана қоймайды, сонымен қатар көбінесе оларға қарсы әрекет етеді.

3 жылдан астам жұмыс істеген қызметкерлер өздерін сенімдірек және аз шектелгендіктің сезінеді, авторитарлық мінез-құлық пен ашық агрессия жасырын түрде байқалады. Сыналұшыла өз қызметінің нәтижелерін айтарлықтай байсалды және бейтарап бағалайды. Оларға бір қайталап орындау тән, күшті эмоцияларды сирек сезінеді, тіпті ең керемет нәтижелер қатты рахат пен қайғы тудырмайды.

Жұмыс стажы 3 жылдан артық қызметкерлер бастапқыда біршама төмен мақсаттар қояды, сондықтан бұл категория үшін нәтиже жеткілікті маңызды емес, олар жай ғана ағыммен жүреді және уақыт өте келе агрессивтілікпен араласатын шамадан тыс сын, ашуланшақтық және наразылық пайда болады.

Жалпы зерттеуден қорытынды жасай отырып, жұмыс стажы 1 жыл болған қызметкерлер қызығушылыққа тәуелді, белсендірек және жеткілікті жақсы энергетикалық әлеуетке ие екенін атап өткен жөн. Ал, жұмыс стажы неғұрлым көп (3 жыл) қызметкерлердің белсенділігі төмен, инертті және агрессивті.

Әр адам өз жұмыс орнында өзінің неге қабілетті екенін және басқаларға нені білдіретінін көрсеткісі келеді, сондықтан белгілі бір қызметкердің қызметінің нәтижелерін тану, оның құзыретіне жататын мәселелер бойынша шешім қабылдауға мүмкіндік беру және басқа қызметкерлерге кеңес беру қажет.

Әдебиет:

1 Алехина О.Е. Стимулирование развития работников организации. // Управление персоналом. – 2002. - № 1. – С. 50-52

2 Кардашов В. Мотивация персонала: теория и практика // Человек и труд. 2002. №10. С. 80-83.

3 Иванова С.В. Дополнительные источники мотивации // Справочник по управлению персоналом. 2004. №12. С. 16-24.

4 Комиссарова Т.А. Управление человеческими ресурсами: институт бизнеса и делового администрирования. – М.: Дело, 2002. – 312 с.

СТРЕСС ПЕН ЭМОЦИЯНЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ДЕНСАУЛЫҚҚА ӘСЕРІ

Исаев А.А.

Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., Қазақстан Республикасы
aituar.isaev@gmail.com

М.Вебер мінез-құлық копингісін психологиялық алдын ала қалыптасуы жағдайға адамды барынша, мүмкіндігінше бейімдеу, меңгеру тәсілдерін игеруге көмектесу, талапты жеңілдетуден тұрады деп көрсетеді.

Мінез-құлық копингісі анағұрлым үлкен немесе неғұрлым сәттілігі төмен бейімделуде жетекші және физикалық, тұлғалық, әлеуметтік игіліктенудің адам үшін психологиялық қысым ретінде қабылданатын, әрекеттер стратегиясы ретінде қарастырамыз. Копингтің қызметі стрессті туындату. Стресстік реакцияның күші Р. Лазарус бойынша стрессор сапасын ғана емес, адам үшін жағдайдың маңыздылығын анықтайды. Адам игілігіндегі мұндай психологиялық қысым, науқастың (пациент) арқа жарақатына әкелетін жағдай.

«Стресс» ұғымы білім аумағында кең қолданылады, сол үшін оған сондай жағдайдың туындауына себеп әртүрлі көзқарастардан туған мағыналар, оның даму механизмін, пайда болу ерекшелігі және нәтижесі жинақталады. Ол туғаннан бастап сыртқы ортаның төтенше әсері және пайда болуы, қақтығыс, күрделі және жауапты тапсырма, қауіпті жағдаятпен байланысты үлкен сұрақтардан құралады. Стресстің аспектісін психология, физиология, медицина, әлеуметтану пәндері және басқа да ғылымдар аумағындағы зерттеулер жатады. Бұл түсініктің мазмұнына көп көңіл бөлінуі және ары қарайғы мазмұнды жиі қолданылып жүрген оның түсініктемесі болады. Осы күнге дейінгі әдебиеттерде стресс, дистресс, қысым, мазасыздық, эмоциялық стресс түсініктері нақты шектелмейді, бұдан басқа не үйренуді қиындатады бұның өзі қиын мәселе болып табылады.

Стресс психикалық күй ретінде адамның өмірге келуімен және эмоциялық пайда болуымен байланысты, бірақ ол тек қана эмоциялық феноменді көрсетпейді, сонымен қатар тұлғаның мотивациялық, когнитивті, еркін, мінездік және тағы басқа компоненттерін бейнелейді. Сол үшін стресс феномені арнайы психологиялық оқуды талап етеді.

Стресс физикалық жағдайдың реакциясы ғана емес, сонымен қатар қоршаған орта мен тұлғаның өзара әсер ету ерекшелігі болып табылады. Бұл біздің когнитивті үдерістің жоғарғы дәрежесі, айталық ойлауы және жағдаяттық бағасы, өзіндік білімі, басқару тәсіліндегі білім алу дәрежесі және олардың адекватты таңдаудағы жүріс-тұрыс стратегиясы. Бұл дегеніміз бір адамдағы стресстің (дистресс) пайда болу сипаты мен туындау шарты міндетті түрде басқа адам да, сол сияқты болуы мүмкін емес деген түсінік.

Стрессті зерттеудің дамуы жалпы биологиялық, физиологиялық, психологиялық көзқарастардағы стрестік күйдің мәнін, даму себептерін, реттеу механизмдерінің ерекшеліктері жайлы жаңа тұжырымдамалардың, теориялардың, модельдердің қалыптасуымен жүреді [1].

Г.Н. Кассиль, М.Н. Русалова, Л.А. Китаев-Смык және басқа кейбір зерттеушілер эмоционалдық стресс ұғымы ретінде мамандандырылмаған биохимиялық, электрофизиологиялық көрсеткіштер және басқа да көрсеткіштер, психикалық және мінез – құлықты көрінулер ретінде түсіндіріледі.

«Стресс» терминімен басқа да қысым, қауіп сияқты ұғымдар байланысты. Ч.Д. Спилбергердің пікірі бойынша индивидтің нақты қоздырғышты немесе жағдайды өзіне актуалды жеңіл түрде немесе қауіп-қатердің, жамандықтың потенциалды элементін қабылдаған кездегі жағдайы. Осы жағдайлармен келісе отырып, автор стрессті тұлғаның талаптарды шектен тыс деп қабылдауы және өзін сыйлаудағы, өз-өзін бағалаудағы қауіпқатерді тудыратын сыртқы әсердің жалпы көрініс табуы (стресс-фактор) және соған сәйкесінше эмоциялық реакцияның тууы деп түсіндіреді. Эмоционалды реакцияның бұл түріне бейімділік тұлғалық талап езушілікпен сипатталады.

Психология аймағында дамудың физиологиялық ерекшелігі мен стресстің көріну жағдайының тікелей ауысымы нәтижесіз болып шықты.

R. Lazarus ойынша, физиологиялық және психологиялық стрессті бір-бірінен әсер етуші ынта ерекшеліктерімен, оның даму механизмімен және жауап қайтару сипаттамасымен ажыратуға болады. Егер физиологиялық стрессте ынтаның ағзаға дұрыс әсер етпеуі барысында гомеостаз бұзылса және олардың қалпына келуі стереотипті мінез-құлық реакцияларын көрсететін механизмдер арқасында қалпына келсе, онда психологиялық стресс субъекті үшін жағдайдың мәнін бағалау қорытындысы оның интеллектуалды процесімен және тұлғалық ерекшеліктері арқылы дамиды.

Қаралған үлгілер қорытындысының қиындығы авторлардың стрессті түсіндіруде әр түрлі анықтамалар мен терминдерді қолдануында болып табылады. D. Mechanik стрессті индивидтің жағдайға жауап қайтаруы деп түсіндіреді. D. Basowitz және оның бірнеше қызметтестері стрессті – индивидтің оған деген қатынасына тәуелді емес жағдайдың сапасы ретінде қарастырады. H. Selye B. Dohrenwend және механикалық үлгіні жақтаушылар стрессті стрессорларға ішкі реакция болып табылатын жағдайға бөгет туғызушы ретінде анықтаған. F. Aleksander үлгісінде стрессті ынталанудың сапасы ретінде де және индивидтің оған деген реакциясы ретінде де қарастырады, R. Scott және A. Howard бұл жағдайды қобалжу категориясы арқылы қарайды [2].

Кейбір үлгілер даулы болжамды ұстанады. H. Basowitzтің күмәнді болжамы бойынша стрестік жағдай бір адамға қалай болса, екінші адамға да солай болады. F. Alexander және H. Wolff үлгілерінің болжамы бойынша индивидтің кез-келген ынталануды стресс ретінде қабылдауы физиологиялық және психологиялық тұрғыда зиянды мінезқұлыққа әкеліп соқтырады.

Түсіндіруші үлгілер C. Peterson және M. Seligman теориялары әр түрлі сәтсіз жағдайлармен, аурулармен байланысты жағдайды жеткілікті деңгейде жақсы сипаттады, бірақ олар стресстен кейін пайда болатын депрессияның сипаттамасына онша келмейді.

A. Vandurаның теориясында субъектінің қалыптасу механизмі және өзінің мүмкіндіктері нақты анықталмаған. Психологиялық және профессионалдық стресстің теорияларымен концепцияларының қалыптасуы стресстің екі түрлі мазмұнда сипатталатынын дәлелдейді: бір жағынан үдерісті және қалыпты. Екінші жағынан заттық және себеп-салдарлық. Бұл екі ұғым бір-бірімен тығыз байланысты. Кез-келген маманданған іс-әрекет стресстің психологиялық даму себептерін немесе психологиялық деңгейде көрінуін таң қалдыра алады.

Хаан бойынша белсенді мінез-құлық копингісі мен қорғау бағыттылығының айырмашылығы бар, ол басым, жетекші үрдістерге негізделеді. Копинг үрдістер стрессорды қабылдаудан бастау алады.

Тұлға үшін осы күнге дейін болған жағдайларға талаптардың сай келмеуінен копинг үрдісі басталады. Егер жаңа талаптар индивидуум үшін күрделі болмаса, онда копинг-стресс қорғаныс формасы ретінде қабылданады. Қорғаныс механизмі шынайылықты бұрмалау арқылы психикалық жарақатты (травма) жеңуге мүмкіндік береді.

Белгілі бір жағдайларда бағалауға бағытталуда индивид, мысалы; мәселелерде қандай да бір сұрақтарда өзінің пікірін өзгерту арқылы шығады. Адам өздерінің пікірін құндылықтар мен мақсаттарды өзгерту арқылы, мысалы юмор сезімі арқылы жағайдан шығудың жолын табады. Мәселеге бағытталу осы туындаған мәселенің себебін анықтау үшін қолданылады. Ол үшін жаңа дағдыларды игеру мен ақпаратты іздеу маңызды. Эмоцияға бағытталу – эмоцияны ұстай білу, жағымсыз сезімдерді бақылай алу, сондай-ақ рахаттану мен босаңсудың тәсілдерін тұрақты қолдану. Адамдар осы 3 тәсілді уақыт көлемінде меңгеру механизмдерін түрліше қолданады. Ер адамдар көбінесе мәселеге бағытталса, әйел адамдар эмоцияға бағытталуды жөн көреді. Мәселеге бағытталуға негізделген меңгеру механизмі мәселеден үлкен бақылау алуға мүмкіндік береді, ал эмоцияға бағытталу бақылаудың жартылай төмендеуіне әкеледі

Стресс – организмнің күшті әсерлерге реакциясы, ол өз табиғаты бойынша стресстік жауап – зақымдаушы факторлар әсер еткенде организмнің тұрақтылыққы (резистенттікке) жету әдісі. Сонымен қалыпты дені сау организмде қолайсыз факторлармен күресуге бағытталған механизм бар. Сол қолайсыз фактор әсерінен организм өліп кетуі де мүмкін. Бұл механизм – стресс-реакция немесе жалпы бейімдеу синдромы деп аталады [3].

Стрессорлар дегеніміз – стресс реакциясын тудыратын сыртқы және ішкі ортаның барлық факторлары, оған мыналар жатады:

1. Қоршаған ортаның зиянды күшейткіштері (физикалық және химиялық, факторлар).
2. Ағзадағы инфекциямен (жұқпалы аурулар) қоса әр түрлі аурулардағы физиологиялық процестердің бұзылуы.
3. Уақыт жетіспеген жағдайда жұмыс істеу, ақпаратты жылдам өндеудің қажеттілігі.
4. Өзінің және басқаның өміріне қауіп төнген уақытта жұмыс атқару.
5. Тіршілікке қауіптілікті сезіну.
6. Үйреншікті өмір салтынан айырылу, бөлініп шығу.
7. Жеке басына топтық қысым көрсету, қуғындау.
8. Оқиғаны бақылау мүмкіндігінің болмауы.
9. Өмірде мақсаттың болмауы.

Сыртқы әсерлердің (тітіркендіргіштің) болмауы (сенсорлы депривация).

Стресс түрі бойынша жедел және созылмалы деп бөлінеді. Жедел түрі кезінде қорғаныс механизмі тітіркендіргіш әсер еткенде стрессор қысқа уақытқа созылады. Созылмалы кезінде күйзеліс туғызушылар ұзақ әсер етеді. Сондықтан оған реакция және қорғаныс механизмінің өзіндік ерекшелігі бар.

Сонымен қатар стресстерді физикалық (физикалық, химиялық, биологиялық фактор әсер еткенде) және эмоциялық (теріс эмоцияны тудыратын психологиялық факторлар) деп те бөлінеді. Стресстің белгілері стресске әлеуметтік жағдайға және қызмет түріне байланыссыз барлық адамдар ұшырайды. Осыдан Дж. Вэйллант «психикалық механизмдердің» ішінен қорғаныстың бейімделгіштігі жоғары деңгейін бөледі, мұнда антиципация, альтруизм, басу және сублимация. Бұл бейімделгіштік механизмдері біріншіден адамның қанағаттануы көзқарасымен анағұрлым эффективті, екіншіден елестету және оның салдары, өз сезімдерін саналау мүмкіндігін болжайды.

Көптеген жағдайларды нәтижеге негізгі ықпал жасауда копинг-стратегияның алғашқы екі тобы әсер етеді, копинг-стратегияның үшінші тобы үш негізгі қасиетке ие: олар өзгеруі мүмкін емес және шынайы өмірде өзгерісті туындатуы мүмкін жағдайларды реттеуге мүмкіндік беретін әлеуметтік мүдде мен білімге тәуелді емес. Бейімделгіштік механизмін қолдану денсаулық жағдайының нашарлауымен байланысты ғана емес, сонымен қатар субъективті денсаулықтың кепілі (30 жасқа дейін денсаулық жағдайын алғаш бағалаудан кейін).

М. Мак Край мен П. Кост зерттеулерінде меңгерудің анағұрлым тиімді стратегиясын қолдану тұлғалық өзгерістерге ықпал етуді бақылауда төмендетілген жағдайда да бақыт сезімін бастан кешірумен және өмірге қанағаттанумен байланысты стратегияның қайсысы болса да, тиімділігі таңдау тобындағы барлық қатысушылармен бірдей орташа бағаланды. Зерттелушілер мәселені шешу үшін анағұрлым тиімді деп сенім, қолдау іздеу, рационалды әрекет, сезімдерді көрсету, бейімделу және әзіл; «әрекеттену» үшін тиімділігі төмен болып бағаланған стратегиялар: дұшпандық, шешім қабылдай алмаушылық, фантазиядан кету; стрессті субъективті төмендетуге әзіл, қолдау іздеу, стресс нәтижесінде өзін өзі жетілдіру, сенім деп сипаттады. Керісінше, стрессті күшейту жаулық (дұшпандық), шешім қабылдай алмау, өзін-өзі кінәлауды белгіледі [4].

Эмоцияға копинг-стратегия ретінде күлкінің ықпалын терең зерттеуді Н. Куйпер мен Р. Мартин жүргізді. Олар стресстің жоғарғы деңгейін сирек күлетін адамдарда кездесетін негативті аффекттің басымдылығымен байланысты деп анықтама берді. Көп күлетін адамдардың өмірлік стрессінің күшеюі негативті аффекттің өсуіне әкелмейді. Осыдан басқа, көп күлетін ер адамдарда стресстің күшеюі позитивті аффекттің туындауына негіз болған. Стрессордың деңгейі мен әзілдің эмоционалды күйінудің алғышартына тәуелсіз болып шықты. Демек, адамда неғұрлым юмор сезімі дамыса, соғұрлым ол стресстік жағдайда эмоционалды күйінуге бейім. Юмор мен күнделікті стресстің деңгейінің өзара әрекеттесуі зерттелінушідегі соматикалық симптомдардың санын анықтауға негіз болады.

Дегенмен олардың психологиялық игіліктен жоғары болады. С.Ченг және М.Чеунг копинг-стратегияның икемділігінің критерийін болжайды: олардың болжамы бойынша адамдардың стресспен күресе алу, стрессті жеңе білу қабілетінің анағұрлым эффективті болуы әртүрлі

туындаған жағдайға байланысты болады (басқарылатын және басқарылмайтын), сонымен қатар адамның жағдайға сай копинг-стратегияны қолдануына байланысты деген.

Әдебиеттер:

1. Compas B.E. Consistency and variability in causal attributions and coping with stress / B.E. Compas, C.J. Forsythe, B.M. Wagner // Cognitive therapy and research. – 1988. – N 12. – P. 305-320.
2. Folkman, S. Coping as a mediator of emotion / S. Folkman, R.S. Lazarus. - DOI 10.1037/0022-3514.54.3.466 // Journal of Personality and Social Psychology - 1988. - Vol. 54, N 3. - P. 466-475.
3. Frydenberg E. Adolescent Coping: Theoretical and Research Perspectives / E. Frydenberg. – London : Routledge, 1997. – 233 p. – Электрон. копия доступна на сайте Archive.org. URL: https://archive.org/details/adolescentcoping0000fryd_r0a0
4. Lazarus R.S. Stress, appraisal and coping / R.S. Lazarus, S. Folkman. – New York : Springer, 1984. – 445 p. – Электрон. копия доступна на сайте Archive.Org. URL: <https://archive.org/details/stressappraisal0000laza>

УДК 159.

ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ПОНЯТИЯ «КОПИНГ-ПОВЕДЕНИЕ»

Кенжебаева С.К.

Карагандинский университет Казпотребсоюза, г.Караганда, Республика Казахстан
saniyakuzair@mail.ru

В современной психологии научная дефиниция «копинг» представляет собой процесс преодоления человеком сложных жизненных ситуаций, а также рассматривается как совладающее поведение. Проблема совладающего поведения или копинг-поведения в последние десятилетия становится наиболее актуальной и предметом исследования в работах Р. Лазаруса и С. Фолкмана, Л.И. Анцыферовой, Т.Л. Крюковой, А.Д. Кузнецовой и других. [1,2,3,4,5,6]

В трактовке Р. Лазаруса и С. Фолкмана копинг-поведение - это «постоянно меняющиеся когнитивные и поведенческие усилия с целью управления конкретными внешними и/или внутренними требованиями, которые оцениваются как подвергающие человека испытанию или превышающие его ресурсы». [1]

С.А. Станибула предлагает посмотреть на проблему совладающего поведения с позиции системности и учета множества факторов, влияющих на специфику совладающего поведения. Автор опирается на биопсихологическую модель копинг-поведения, опираясь на исследование Дж. Энджела. С.А. Станибула к биологическим аспектам относит генетические, физиологические, половые и другие факторы, влияющие на специфику развития и проявления совладающего поведения. По его мнению, психологические аспекты сфокусированы в эмоциональной, волевой, поведенческой и когнитивной сфере личности. Социальные аспекты включают в себя структуру и особенности межличностных, семейных отношений, социальный статус, профессиональные аспекты и предпочтения. [7]

Л.И. Анцыферова рассматривает совладание как вариант адаптивного поведения, который способствует преодолению трудных жизненных ситуаций. [2]

В этот же период С.А. Баскакова особо отмечает, что понятия «копинг-поведение» и «копинг-стратегии» часто пересекаются, а также отождествляются. [8]

В результате, изучение процесса копинга в условиях современного общества особое значение имеет то, как именно этот процесс обеспечивает адаптацию личности к окружающей его социальной среде. Следовательно, акцент переносится на копинг-стратегии, потому что они определяют поведение личности во всех сферах жизнедеятельности.

К примеру, в работах Т.Л. Крюковой копинг-поведение чаще всего описывается через выделение копинг-стратегий или стратегий совладания, которые выступают как способы, пути, средства выхода из сложившейся ситуации. Под продуктивными стратегиями совладания Т.Л.

Крюкова понимает действия, ориентированные на разрешение трудной ситуации, деструктивные формы автор относит к непродуктивному совладанию. [3]

Н.Е. Водопьянова копинг-поведение рассматривает как категорию, близкую к психологической защите. Она считает, что основное отличие защитного механизма от копинг-стратегий заключается в том, что неосознанное включается личностью автоматически, а сознательное может использоваться в профессиональной деятельности и выделяет несколько условий успешной реализации копинг-стратегий: осознание человеком возникших деструктивных проблем; знание способа эффективного преодоления сложных ситуаций и совладания с трудностями данного типа; умение своевременно применить выбранную стратегию на практике. [6]

В.А. Ташлыков, разграничил эти категории между собой и предложил рассматривать понятие инерционности, объясняя это тем, что механизмы психологической защиты не приспособлены к требованиям ситуации и являются ригидными, а техники сознательного самоконтроля являются пластичными и приспособлены к определенной ситуации. [9]

В структурном плане у исследователей отсутствует единство точек зрения относительно соотношения и взаимодействия психологической защиты и совладания. В современных исследованиях присутствуют, по крайней мере, три направления в определении структурного соотношения данных феноменов, которые описывают защиту и совладание через поглощающие, взаимодополняющие и иерархические отношения.

Обзор научной психологической литературы позволяет сформулировать основное отличие копинг-поведения от психологической защиты. Оно заключается в том, что копинг является активным механизмом защиты от стресса и тревоги, мы можем им управлять и менять в зависимости от ситуации. А психологическая защита выступает пассивным механизмом, срабатывающим на подсознательном уровне, нацелен на сохранение комфорта и блокирование неприятных эмоций.

В таком случае, совладание представляет собой более широкое понятие, включающее не только осознанный вариант бессознательных защит субъекта, но и подразумевает наличие осознанных защитных техник, где механизм психологической защиты выступает возможным способом реализации копинг-стратегии, что особенно важно для профессиональной деятельности, в которой повышено количество стресс-факторов.

Успешность адаптации личности к стрессу определяется уровнем развития у нее копинг-поведения, которое регулируется посредством применения средовых условий (копинг-ресурсов) и поведенческих стратегий (копинг-стратегий) на основе имеющегося личностного опыта и ресурсов совладания

Копинг-поведение стало предметом экспериментальных исследований в психологии труда, психологии образования, психологии личности и т.д.

Одно из крупнейших исследований копинг-поведения молодых людей в возрасте от 12 до 20 лет проводилось в США с 1994 по 2018 год. Исследователи пытались выявить какая из предложенных Р.Лазарусом поведенческих стратегий преобладает в решении проблем молодежи и характерна для совладающего поведения: когнитивно-ориентированные или эмоционально-ориентированные. Согласно полученным результатам, самым популярным оказался эмоциональный копинг. Но его называют временно помогающими, потому что он нацелены не на решение проблем, а на снижение эмоционального напряжения из-за них.

Т.И. Аврамова, исследуя возможности развития копинг-стратегий у студентов, обнаружила что у них преобладает выбор продуктивных копинг-стратегий, таких как решение проблемы, позитивный фокус, однако некоторые непродуктивные копинг-стратегии (беспокойство, самообвинение, отвлечение) выражены на уровне выше среднего. Ученый отмечает, что применение непродуктивных копинг-стратегий в трудных ситуациях среди студентов не редкость. [10]

О.А. Кондрашихина изучала личностные факторы и копинг-стратегий студентов-психологов, приходит к выводу о том, что в стрессовых ситуациях испытуемые склонны не только к конструктивному копинг-поведению (поиск рационального решения проблемы,

обращение за поддержкой к окружению и др.), но и к неконструктивному (например, перекалыванию ответственности за происходящее на внешние факторы). [5]

Рассмотренная в данной статье дефиниция «копинг-поведение» используется для обучения совладанию и в дальнейшем применении личностью осознанных стратегий за счет овладения определенной последовательностью действий, что необходимо для защиты от стресс-факторов в повседневно-бытовой и профессиональной деятельности, в особенности если последняя сопряжена с риском для жизни.

Таким образом, в современной психологической науке большинство исследователей рассматривает копинг-поведение как механизм создания стратегии конкретных действий, предпринимаемых человеком в ситуациях, когда возникают угрозы его физическому, личностному или социальному благополучию, как деятельность по сохранению баланса между требованиями внешней среды и внутренними ресурсами организма.

Литература:

1. Лазарус Р., Фолкман С. Оценка стресса и преодоление стресса. – Нью-Йорк, 1984. – С.141.
2. Анцыферова Л.И. Личность в трудных жизненных условиях: переосмысливание, преобразование ситуации и психологическая защита // Психологический журнал. -1994. -№1. - С. 3–18.
3. Крюкова Т. Л. Человек как субъект совладающего поведения // Психологический журнал. - 2008. - №2. - С. 88–95.
4. Кузнецова А.Д. Современные исследования копинг-стратегий в аспекте психологии труда // Вестник Института мировых цивилизаций. - 2018. – № 2 (19). - Т. 9. – С.96-98.
5. Кондрашихина О. А. Взаимосвязь личностных факторов Большой пятерки и копинг-стратегий студентов-психологов // Психология стресса и совладающего поведения: вызовы, ресурсы, благополучие, 2019. - С. 352-355.
6. Водопьянова Н.Е., Капустина А.Н. Копинг-стратегии как фактор профессиональной адаптации // Вестник Ленинградского государственного университета им. А.С. Пушкина. - 2015. - Т. 5. - № 1. - С. 73-82.
7. Станибула С.А. Биопсихосоциальная модель совладающего поведения // Развитие личности. 2018. - № 1. // <https://cyberleninka.ru/article/n/biopsihosotsialnaya-model-sovladayuschego-povedeniya>
8. Баскакова С.А. Современные представления о способах совладания с психическими расстройствами // Социальная и клиническая психиатрия. - 2010. - № 2. - Т. 20. - С. 88-96.
9. Ташлыков В.А. Психологическая защита у больных неврозами и психосоматическими расстройствами. – СПб.: МАПО, 1997.
10. Аврамова Т.И. Сравнительный анализ эмоциональной устойчивости у юношей и девушек // Проблемы современного педагогического образования.- №70-1. -С.301-304

УДК 378 (075.8)

КРОССКУЛЬТУРА В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ

Клишина М.В., Джабаева Г.Н.

Карагандинский университет Казпотребсоюза, г.Караганда, Республика Казахстан

klmarina_7@mail.ru, guldena_77@mail.ru

Одной из тенденций современного мира является стремление к сближению культур, образованию новых общих ценностей, уважению культуры и языка каждой личности.

Культура является системой ценностей, убеждений и смыслов, выражающихся в различных материальных и духовных формах практической жизни людей. Почти все подходы к трактовке понятия «культура» выделяют такой ее компонент, как ценности. В философских энциклопедиях авторы определяют культуру общества как совокупность материальных и духовных ценностей,

создаваемых человеком, которые «накапливаются в произведениях литературы, искусства и науки». Исследование миграции народов, их переселения, смешения породили возникновение кросскультуры, новых видов и форм кросс-культурной коммуникации.

Главным условием эффективности этой коммуникации является диалог культур, терпимость и уважение к другим культурам. Сегодня можно отметить активное развитие кросскультуры как результата глобализации и информатизации коммуникации. Кросскультура – (от англ. «cross» – скрещивание и «culture» – культура) пересечение культур представителей разных национальностей [1].

Исследования термина «кросс-культурный» начинается в 30-е годы XX века. В своем труде Т.А. Колосовская отмечает три основных периода в истории развития данного понятия:

Первый период - это 20-50-е годы XX века.

Появляются кросс-культурные исследования по психологической антропологии, этнической психологии на предмет изучения психологических особенностей людей в зависимости от их этнической или культурной принадлежности. Термин «кросс-культурный» возникает в психологической антропологии, исследовавшей связь культуры и личности, а также внутреннюю, психологическую жизнь людей в условиях культурной социализации. Этим смыслом наполнен рассматриваемый термин «кросс-культурный» в этот период.

Второй период представлен 50-80-ми годами XX века.

Термин «кросс-культурный» исследуется в рамках культурантропологии. Также наблюдается исследование данного термина в культурфилософии. На этом фоне расширяется предмет исследований, подразумевающий совокупность знаний о человеке, включая физическую антропологию, палеоантропологию, этническую и индивидуальную психологию и этнологию.

Третий период начался в конце XX века и продолжается по настоящее время.

Этот период характеризуется ростом внимания к изучению сущности термина «кросс-культурный», его функций. Авторы применяют термин с целью исследования психологических сходств и различий представителей разных этносов, актуальных изменений этих различий и социальных, культурных, экологических и других особенностей в вопросах изучения различной этнической принадлежности [2].

Таким образом, исследования конца XX - начала XXI века были направлены на межкультурные отношения в социокультурном и педагогическом аспектах, в результате чего на основе данных исследований появились подходы к выделению сути понятия «кросс-культурный».

Термин «кросс-культурный» возникает в психологической антропологии, исследовавшей связь культуры и личности, а также внутреннюю, психологическую жизнь людей в условиях культурной социализации. Этим смыслом наполнен рассматриваемый термин «кросс-культурный» в этот период.

Результатом ограничения исследований психологической антропологией и этнической психологией явилась чрезмерная обобщенность сущности этого термина, сравнение психологических особенностей представителей разных этносов и культур.

Таким образом, исследование данного термина происходило на основе анализа проявлений человеческого духа в сфере духовной культуры народов, и выражался в сравнении психологических особенностей представителей разных культур в зависимости от этнокультурной принадлежности.

Далее рассмотрим особенности кросскультуры в образовательной среде.

Сущность данного явления подразумевает некое пространство, содержащее многообразие информационно-педагогической среды, находящееся в состоянии взаимодействия в виде образовательной коммуникации и образовательной деятельности [3]. Содержание этого пространства отображается в микросреде представителя другой культуры.

Следует отметить язык как средство диалога культур, который привел к появлению термина «кросс-культурная коммуникация», понимается как взаимодействие представителей различных этнических культур [1,75]. В культуре и языке каждого народа присутствует общечеловеческий и национальный смысл. Общечеловеческий смысл полезен для кросс-культурной коммуникации,

так как осмысливается всеми людьми в мире однозначно, благодаря чему создается основа для языкового кросс-культурного взаимодействия. Национальный смысл сокрыт именно в языке, моральных нормах, убеждениях, типах поведения, которые создают языковой барьер в кросс-культурном общении.

Таким образом, язык, осуществляет передачу социального опыта, реализацию преемственности поколений и исторических этапов, сохранение и трансляцию культурных норм и традиций соответствующего этноса или народа.

Кросс-культурная коммуникация как образовательная среда выступает как результат реализации различных культур. Плюрализм образовательной интерактивной среды является целью ее реализации и организации.

Б.М. Бим-Бад считает обязательным признаком образовательной среды, наряду с культурным многообразием, это открытость и толерантность. То есть подобная насыщенная и интенсивная образовательная среда отличается разнообразием вариантов влияния на студента и влиянием на его самоидентификацию личности [4].

Кроме того, одной из ключевых характеристик кросс-культурной коммуникации в образовательной среде являются ситуативность и непредсказуемость. Среда не задана заранее и не навязана субъекту или группе извне, а совместно конструируется в процессе взаимодействия, создается в процессе кросс-культурной коммуникации посредством языка. Эту среду нельзя отделять от ситуаций, в которых она возникает.

Также в рамках кросскультуры в образовательной среде следует отметить понятие кросс-культурная дидактика. Информационное пространство состоит из дидактических приемов, которые используются в многообразии образовательной среды. Кросс-культурная дидактика представляет собой теорию, в которой образовательный процесс, организованный в поликультурной среде, является ее предметом [3,23].

Культура отдельного человека определяется совокупностью присвоенных элементов культуры общества. Одним из таких образований, которое имеет отношение к личности человека, является значение культуры как результата и образования. Культура является системой ценностей, убеждений и смыслов, выражающихся в различных материальных и духовных формах практической жизни людей.

Не случайно образованного человека называют культурным. Подтвердили нашу мысль слова Э.В. Соколова: «Культурность или индивидуальная культурная «оснащенность» - это воспитанность, образованность, знание своей национальной истории и литературы, развитость ума, памяти, аккуратность, ответственность, самообладание и ряд других качеств личности» [5].

Литература:

1. Абилова Б.А. Язык и кросс-культура // Теория языка: Филологический аспект. – 2019. - №4 (36). – С. 75-80.
2. Колосовская Т.А. Формирование кросс-культурной компетентности будущих учителей: дисс. ... канд. пед. наук. – М., 2006. – 181 с.
3. Таратухина Ю.В. Теория и практика кросс-культурной дидактики: учебник и практикум для академического бакалавриата / Ю. В. Таратухина - М.: Издательство Юрайт, 2019. - 195 с.
4. Бим-Бад Б.М. Обучение и воспитание через непосредственную среду: теория и практика // Труды кафедры педагогики, истории образования и педагогической антропологии. - М.: Изд-во УРАО, 2001. - Вып. 3.
5. Соколов Э.В. Культурология. Очерки теории культуры. – М.: Интерпракс, 1994. – 272 с.

СОСТОЯНИЕ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ПРАКТИКИ В СИСТЕМЕ ТЕХНИЧЕСКОГО И ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Кокенова В.Б., Степаненко О.О.

КГКП «Усть-Каменогорский высший политехнический колледж»,

г. Усть-Каменогорск, Республика Казахстан

Volka5@mail.ru, G_venera@mail.ru

В современном мире, где технологии и профессиональные навыки становятся все более важными, вопросы психологии и ее применения в системе технического и профессионального образования приобретают особую актуальность. 2019-2023 годы оказались временем, когда образование столкнулось с множеством вызовов и изменений (пандемия COVID-19, протесты в Казахстане, Специальная военная операция РФ на Украине, теперь Хамас) и психологическая практика стала незаменимым инструментом в адаптации и развитии образовательных процессов в медиапространстве. В данной статье мы рассмотрим текущее состояние психологической практики в сфере технического и профессионального образования, а также выявим ключевые тенденции и вызовы, с которыми сталкиваются образовательные учреждения и практикующие психологи, разработаем рекомендации для работы педагогов- психологов в этой новой реальности. Следуя этой логике, важно рассмотреть, какие навыки и компетенции психолога системы ТиПО необходимы для работы с современной молодежью, представителями иного поколения, испытывающего на себе все изменения экономического и политического характера, с учетом психологических особенностей цифрового поколения.

Психологическая практика в образовании должна строиться с учетом актуальных социальных изменений. Изменилась ситуация развития и функционирования современной молодежи:

1. Критическое мышление стало одним из основных навыков необходимым в информационном обществе. Медиаобразование научило задаваться вопросом: что кроется за информацией, которую мы видим, и какова ее цель? С другой стороны, критическое мышление приводит к оспариванию существующей системы образования, которая строится на традиционных подходах, так, например, зачастую студенты склонны подвергать сомнению необходимость изучения тех или иных учебных дисциплин, которые на их взгляд уже не актуальны. Они не хотят и не могут учиться по-старому, испытывая потребность в интерактиве, ясно поставленных целях. Их стимулирует и мотивирует система оценивания, похожая на интернет-реалии: лайки, рейтинги, комментарии [2].

2. Профессиональное самоопределение поколения Z состоит в противоречии между неготовностью сделать осознанный, самостоятельный выбор профессионального пути и запросу общества (ожидания семьи, потребности работодателей) в профессионально ориентированной личности, способной к личностному и профессиональному продвижению. Повышение уровня осознанности, вследствие влияния информационной культуры, где популяризируются психологические знания, также отодвигают границы профессионального самоопределения. Современный студент уже не видит той ценности знаний в общих предметах, нацеленных на расширение общего кругозора, он оспаривает необходимость изучения учебных дисциплин, которые на их взгляд уже не актуальны.

3. Тенденция на снижение уровня антиобщественного противоправного поведения, что сопряжено с знанием о поколении зуммеров - поколении миротворцев и пацифистов, способными сносить любые границы в общении и легко заводящими дружбу с представителями различных наций и сословий.

4. Повысился уровень сензитивного восприятия действительности (постоянные тревожные состояния, депрессивные состояния), а также количество студентов с шизоидными признаками акцентуации, с потребностью демонстрации себя и своей оригинальности.

5. Сильно снизилась концентрация и устойчивость внимания и оперативной памяти в процессе обучения, на фоне очень большого объема информации и невозможности эту информацию переработать.

6. Потребность в экранной стимуляции, которая блокирует собственную деятельность ребенка сопряженная с номофобией [3].

7. Смещение локуса коммуникативной компетентности, связанной веком развития информационных технологий и Интернета, а также специфических идеограмм для невербального общения как эмодзи, ставшим непременным атрибутом письменного общения молодежи.

8. Сдвиг в понятии «норма» в вопросах социализации студентов в учебных коллективах в сторону индивидуализации (по итогам социометрических исследованиях студент со статусом «изолированный» ранее относился к дезадаптивному студенту, сейчас же воспринимается как норма)

9. Изменился статус учителя, который больше не является референтным лицом ни для родителя, ни для студента. Средства массовой информации широко транслируют любую критику в адрес учителей [1]. Моральная опора на «образ учителя» как наставника одно из важнейших мотивационных критериев в обучении.

10. Снижился уровень притязаний относительно карьерного роста по службе, ориентация на фриланс, атрибуты статуса выражаются в других критериях, не показательных, а личностных.

11. У подростков фиксируются регрессивные изменения в мозговом обеспечении познавательной деятельности, ухудшаются механизмы произвольного регулирования, избирательного внимания, избирательной оценки информации, уменьшается объем рабочей памяти [3].

12. Повысился уровень подверженности религиозным течениям, на фоне того, что религия несет на себе функцию дополнительной защиты и выполняет компенсаторную функцию психики

13. Приверженность религиозным убеждениям (ислам) среди подростков значительно возросла с 2019 – 2020 годов. Вера помогает человеку пройти самые тяжелые психологические испытания. «Высший смысл – это то, что держит человека на плаву, когда все сулит угрозу» (В. Франкл «Скажи жизни да»).

Психологическая практика должна адаптироваться к «поколенческим» изменениям. В новой реальности, психологическая помощь, предоставляемая психологами колледжей, приобретает новое измерение в работе со студентами нового поколения. Подростки и молодые взрослые, принадлежащие к поколению «Зумеров» или «Постмиллениалов», выросли в эпоху технологических революций и информационного обилия. Их ментальное и эмоциональное состояние, а также запросы к психологической поддержке, отличаются от предыдущих поколений. Студенты нового поколения в колледжах и университетах сталкиваются с уникальными вызовами и стрессами, которые требуют инновационного подхода со стороны психологов. Важно учитывать, что они живут в мире социальных сетей, постоянного онлайн-взаимодействия, информационных перегрузок и изменяющихся ценностей.

В направлении просветительской работы рекомендуем отказаться от стендов и печатной продукции, цифровизировать брошюры, плакаты, рекомендации, буклеты, информационные сообщения, а «Почта доверия» - рудимент из прошлого века.

Рекомендуем использование новых технологий, мобильных приложений, соц. сетей как полезных инструментов для информирования. Выбирая направление просветительской работы, опираться в первую очередь на потребность студентов, а не на план.

Консультирование уже не привязано к локальному месту, оно может быть проведено онлайн в режиме актуальной ситуации. Мы фактически совершили переход от жесткого планирования психологической практики к гибкому, меняющемуся ежедневно, подстраивающегося под ситуацию.

Автоматизация психодиагностики уже свершившийся факт, единственное, что нельзя заменить, так это четкую инструкцию от специалиста психолога перед прохождением процедуры диагностики онлайн.

В коррекционно-развивающем направлении четко утвердилась тенденция на формирования надпрофессиональных навыков. В части психологической поддержки студентов в ситуациях эмоциональных вызовов отдается приоритет индивидуальным формам поддержки, групповые виды работы (коррекционно-развивающие занятия) отходят на второй план. Если говорить о конкурентных видах деятельности для развивающей работы, то как стимул этот формат становится все менее актуальным, большим спросом пользуются индивидуальные виды работ, сопряженные с самовыражением и самопрезентацией.

Все чаще формируется запрос на работу с конкурсами WorldSkills. Работа с поколением «Z» требуют гибкости, адаптации и учета особенностей цифровой эры.

Таким образом, в новой реальности Психологическая служба в колледжах должна быть готова адаптировать свои методики и подходы, чтобы помочь студентам нового поколения справиться с этими глобальными изменениями. Психологи колледжей должны быть готовы поддерживать студентов в их духовном поиске и помогать им находить смысл и поддержку в религиозных убеждениях.

В целом, психологическая практика в колледжах должна стремиться к более гибкому и индивидуальному подходу, учитывая уникальные потребности и вызовы, с которыми сталкиваются студенты нового поколения в этой новой реальности.

Литература:

1. Психология образования: современный вектор развития: [монография] / науч. ред. С. Б. Малых, Т. И. Тихомирова; отв. ред. И. А. Ершова; Министерство науки и высшего образования Российской Федерации, Уральский федеральный университет. - Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2020. - 790 с.: ил. - ISBN 978-5-7996-3101-7. - DOI 10.15826/V978-5-7996-3101-7.

2. Сысоева О.И., Сысоев М.А. Профессиональное самоопределение поколения Z в ранней юности // Современные научные исследования и инновации. 2017. № 11 [Электронный ресурс]. URL: <https://web.snauka.ru/issues/2017/11/84725> (дата обращения: 28.10.2023).

3. Фельдштейн, Д. И. Изменяющийся ребенок в изменяющемся мире: психолого-педагогические проблемы новой школы // Национальный психологический журнал / Д.И. Фельдштейн. - 2010. №2(4). с.6-1

УДК 159.9.072

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ ПРОЦЕССА АДАПТАЦИИ ОБУЧАЮЩИХСЯ 1-Х КЛАССОВ

Медведева Л.В.

КГУ «Общеобразовательная школа №46» отдела образования города Караганды
Управления образования Карагандинской области, Республика Казахстан
topaz_orel@mail.ru

Успешность адаптации первоклассника к школе зависит от многих факторов: типа учебного заведения, степени готовности ребенка к школе, индивидуальных особенностей, уровня сложности образовательных программ, психологического настроения.

Психологическая поддержка первоклассника - это комплекс мероприятий с классным коллективом в целом: беседы с учащимися, педагогами, родителями, родительские собрания, классные часы, посещение уроков, проведение групповых занятий, диагностика: наблюдение на уроке, перемене, внеклассных мероприятиях.

Для положительных результатов адаптации важен уровень развития психических процессов, социальная, физическая, психологическая готовность.

Прежде чем перейти к выявлению уровня адаптации обучающихся, необходимо остановиться на самом понятии «Адаптация». Из толкового словаря С.И. Ожегова «Адаптация -

приспособление организма к изменяющимся внешним условиям» [1, с.10], из словаря В.П. Зинченко, Б.Г. Мещеряков «Адаптация (от лат. *adaptare* – приспособлять) – в широком смысле – приспособление к изменяющимся внешним и внутренним условиям [2, с. 28]. Адаптация человека имеет два аспекта: биологический и психологический. Психологический аспект адаптации (частично перекрывается понятием социальной адаптацией) – приспособление человека как личности к существованию в обществе в соответствии с требованиями этого общества и с собственными потребностями, мотивами и интересами. Процесс активного приспособления индивида к условиям социальной среды осуществляется путем усвоения представлений о нормах и ценностях данного общества».

Сроки адаптации первоклассников могут быть различными. Обычно устойчивая приспособляемость к школе отмечается в первом учебном месяце, но может затянуться до полугодия или до года обучения. В зависимости от различных факторов уровень адаптации детей к новым условиям может быть разным. А.Л. Венгер описывает три уровня адаптации к школьному обучению:

1. Высокий уровень адаптации. Положительное отношение к школе; требования воспринимает адекватно; учебный материал усваивает легко, глубоко и полно; решает усложненные задачи; прилежен, внимательно слушает указания и объяснения учителя; выполняет поручения без лишнего контроля; проявляет большой интерес к самостоятельной работе;

2. Средний уровень адаптации. Посещение школы не вызывает отрицательных переживаний; ученик понимает учебный материал, самостоятельно решает типовые задачи; бывает сосредоточен только тогда, когда занят чем-то для него интересным; общественные поручения выполняет добросовестно; дружит со многими одноклассниками.

3. Низкий уровень адаптации. Первоклассник негативно относится к школе. Нередки жалобы на нездоровье; доминирует подавленное настроение; наблюдаются нарушения дисциплины; объясняемый учителем материал усваивает частично. При выполнении самостоятельных учебных заданий не проявляет интереса. Ребенку необходим постоянный контроль, систематические напоминания и побуждения со стороны учителя и родителей. Близких друзей не имеет.

Первым этапом диагностики адаптации обучающихся первых классов было наблюдение педагогом-психологом за детьми во время уроков в течение сентября.

В результате посещения уроков можно отметить положительные стороны: сразу были замечены дети, которые посещали дошкольные организации- они более усидчивые, дисциплинированные, стараются выполнять требования учителя.

Психологический климат во время уроков доброжелательный. Отношение учителя к учащимся как к личности: осуществлялась вербальная поддержка и помощь со стороны учителя («ты сможешь» «у тебя все получится»). Актуализация знаний проходила в виде «мозгового штурма». В соответствии с возрастными особенностями обучение осуществлялось с опорой на наглядность, что способствует формированию логического мышления. Организация работы учителем на уроке строилась таким образом, что учащиеся испытывали положительные эмоции. С целью предупреждения психоэмоциональных перегрузок учитель использовала на уроках эмоциональные разрядки (шутка, улыбка, музыкальная минутка, физ.минутка и т.д.). Чередовались виды деятельности. Очень важно в процессе адаптации то, что учитель обращался к каждому ребенку – первокласснику по имени.

С целью определения отношения учащихся к школе в сентябре мною использовался рисуночный тест «Школа». (Таблица 1, Диаграмма 1)

После количественно-качественного анализа получены следующие данные: из 71 обучающихся приняли участие 69 человек (двое учащихся 1 «В» класса отсутствовали в школе весь сентябрь по здоровью)

у 7% (5 человек) -положительное отношение к школе, у 74% (51 чел.) учащихся 1 класса нейтральное отношение к школе, 19% (13чел.) отрицательное.

Таблица 1. Результаты диагностики отношения учащихся 1-х классов к школе

класс	Уровень (В,С,Н)
1 «А» класс 25 чел	В - 5 чел 20% С- 20 чел 80 % Н- 0чел 0%
1 «Б» класс 24 чел	В - 0% С- 21 чел 88 % Н- 3чел 12%
1 «В» класс 22 чел	В - 0% С- 10 чел 50 % Н- 10чел 50 %
Общий 71 чел (участвовали 69)	В – 5 чел. 7% С- 51 чел 74 % Н- 13 чел 19 %

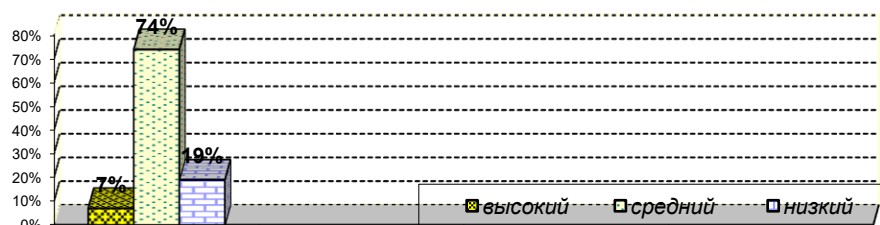

Диаграмма 1. - Уровни отношения к школе обучающихся 1-х классов

Для определения мотивации к обучению использовалась анкета Лускановой: обучающимся предлагалось устно ответить на 10 вопросов, касающихся обучения в школе. В результате индивидуального опроса первоклассников в количестве 78чел. обучающихся 1А, 1Б, 1В, 1Э классов получены следующие данные: 78% (61чел.) -высокий уровень школьной мотивации, учебной активности.; 19% (15чел.) – хорошая школьная мотивация, 3% (2чел.) –низкий уровень школьной мотивации. (Таблица 2, Диаграмма 2)

Таблица 2. Результаты психологического исследования мотивации к обучению учащихся 1-х классов

класс	Высокий уровень школьной мотивации, учебной активности.	Хорошая школьная мотивация.	Положительное отношение к школе, но школа привлекает больше внеучебными сторонами.	Низкая школьная мотивация.	Негативное отношение к школе, школьная дезадаптация.
1А	64% 14	36% 8чел	0чел	0чел	0чел
1Б	79% 19чел	13% 3чел	0чел	4% 1чел	0чел
1В	81% 17чел	14% 3чел	0чел	5% 1чел	0чел
1 Э	92%% 11чел	8% 1чел	0чел	0чел	0чел
(всего 85чел) участие 78	78% 61 чел	19% 15чел	0	3% 2чел	0

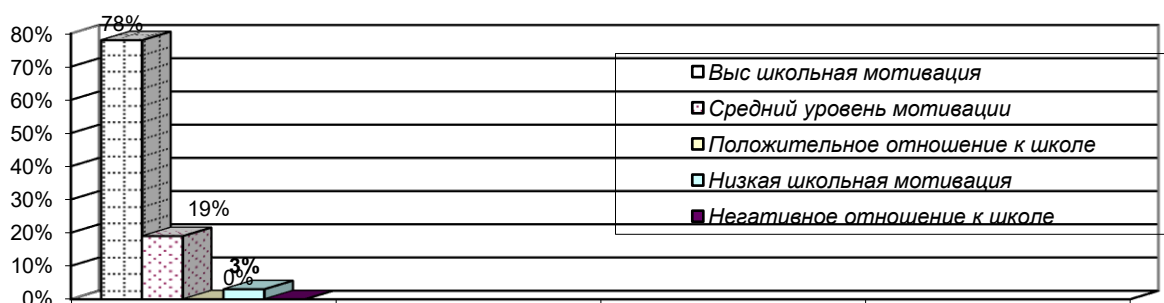

Диаграмма 1. - Уровни мотивации к обучению учащихся 1-х классов

Многое зависит от индивидуальных особенностей самого ребенка, от имеющихся особенностей самого ребенка, от имеющихся у него предпосылок овладения учебной деятельностью. Большинство детей адаптируется к школе достаточно быстро, однако есть первоклассники, у которых этот процесс сильно затягивается, а у некоторых полноценной адаптации к школе на первом году обучения так и не происходит (следует иметь в виду, что это может происходить на хорошей успеваемости). Такие дети часто и долго болеют, причем болезни во многом носят психосоматический характер; эти дети составляют «группу риска» с точки зрения возникновения школьного невроза. Дети с затянутом процессом адаптации во всех отношениях нуждаются в особом внимании со стороны школьного психолога. Некоторые дети уже по утрам, выглядят переутомленными, у них появляются головные боли и боли в области живота. Часто у таких детей нарушается сон. Страх перед предстоящей работой в классе столь велик, что ребенок в решающие дни совсем не может идти в школу.

Большинство учащихся первых классов достаточно успешно адаптировались к новым условиям школы, требованиям, справляются с поставленными задачами учителя, но и есть дети, которым обучение в школе кажется трудным- таким детям необходима систематическая системная помощь педагогов, родителей, специалистов. В течение полугодия психолого-педагогическое сопровождение первоклассников по адаптации будет продолжено. По результатам наблюдения и проведенной диагностики можно рекомендовать педагогам и родителям: продолжать работу с учащимися, имеющими отрицательное отношение к школе. Использовать на уроках индивидуальный подход. Провести дополнительную беседу с учащимися и родителями. Поощряйте в учащихся желание познавать новое, желание учиться, мотивируйте на хорошие достижения в обучении, и хорошее поведение. Соблюдайте закон неприкосновенности личности, то есть (не «ты плохая», а «ты сделала плохо», не «ты жестокая», а «ты жестоко поступила» т.д.), оказывайте ненавязчивую помощь в реализации социальных потребностей (в межличностном общении, самоутверждении).

Усиьте познавательный процесс учащихся, объясняйте, требуйте от учащихся положительного поведения, не раздражайтесь и не проявляйте агрессию, так как это приведет к ответной реакции. Внимательно выслушивайте ребенка, придерживайтесь строгого, но дружелюбного тона в обращении с детьми. Не исключайте «трудного» ребенка из коллективных дискуссий, дайте ему возможность высказаться. Внимательно выслушивайте. Продолжайте работу по сплочению коллектива класса, развитию коммуникативных навыков.

Рекомендации родителям: учите ребенка выполнять требования учителя и школы, формируйте самостоятельность. Развивайте толерантность к окружающим. Поощряйте товарищеские отношения с одноклассниками. Интересуйтесь школьной жизнью ребенка, спрашивайте об удачах и неудачах. Не обсуждайте учителя в присутствии ребенка. Формируйте уважительное отношение к учителю, школе, взрослым. Соблюдайте режим дня ребенка. Помогите с выполнением домашнего задания, но не «пишите», «рисуйте» за него, а дайте совет, подбодрите, похвалите или мягко укажите на недостатки в работе. Не раздражайтесь и не проявляйте агрессивности. Помните, что ваша грубость вызовет его ответную реакцию. Создайте в семье положительный психологический климат, прививайте любовь к книгам, процессу учения и познания окружающего мира, поощряйте положительные поступки. Не злоупотребляйте наказаниями (особенно физическими) и запретами, действуйте спокойно, но твердо. Что бы ребенок четко знал свои обязанности, не сравнивайте с другими детьми, найдите индивидуальный подход, оказывайте ненавязчивую помощь в межличностном общении, самоутверждении. Вместе выстраивайте приоритеты, обсуждайте достижения за текущий день в обучении и поведении. Любите ребенка просто за то, что он есть.

Таким образом, период адаптации ребенка к школе является очень важным для его развития как личности. На этом этапе от меня требуется максимальное внимание как к ребенку самому, его внутреннему миру, так и к своему отношению к ребенку. При этом необходимо помнить, что ребенок начинает сталкиваться с новыми жизненными ситуациями и его реакция на них является доминирующей в формировании характера и последующему качеству обучения. Грамотный и

индивидуальный подход к ребенку в этот переломный период – залог благоприятного завершения периода адаптации ребенка к школе, успешного обучения и хорошего поведения.

Литература:

1. Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка: 100000 слов, терминов и выражений: [новое издание] /; под общ. ред. Л. И. Скворцова. - 28-е изд., перераб. - Москва: Мир И образование, 2015. – 1375 с.
2. Большой психологический словарь / [Авдеева Н. Н. и др.]; под ред. Б. Г. Мещерякова, В. П. Зинченко. - 4-е изд., расш. - Москва: АСТ; Санкт-Петербург: Прайм-Еврознак, 2009. - 811 с.
3. Овчарова Р. В. Практическая психология в начальной школе. - М.: ТЦ «Сфера», 2001. - 240 с.

ӘОЖ - 372.853

ОРТА МЕКТЕПТЕ ФИЗИКА ЖӘНЕ МАТЕМАТИКА САБАҚТАРЫНДА ПӘНАРАЛЫҚ БАЙЛАНЫСТАРДЫ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Розиматов Р.Х., Шектібаев Н.Ә.

Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан қаласы,
Қазақстан Республикасы
comp156@bk.ru

Педагог-зерттеушілердің міндеті-классикалық отандық физиология мен нейрофизиологияны білуге негізделген және сонымен бірге баланың денесінде болатын табиғи нейрофизиологиялық процестерді ескеретін білім беру әдістерін құру. Бұл әрекеттің мақсаты-оқудың белгілі бір аспектілерін күшейту немесе әлсірету үшін қажет болған жағдайда ғана баланың физиологиялық процестеріне араласу кезінде қажетті білім беру нәтижелеріне қол жеткізу.

Атап айтқанда, И.П.Павлов оңтайлы шартты рефлекс заңын тұжырымдады, оны «қарама-қайшылық біздің салауатты ойлауымызды жеңілдетеді және жеделдетеді»деп айтуға болады. Бұл заң П.М.Ердниевтің дидактикалық бірліктерді үлкейту теориясындағы заңдылықтардың бірін анықтауға негіз болды. Ол қарама-қарсы тітіркендіргіштердің үзік-үзік қарама-қайшылығының заңдылықтарына негізделген тікелей және кері тапсырмаларды бір уақытта ұсынудан тұрады[2,3].

П.М.Ердниевтің пікірінше, И.П.Павловтың рефлекторлық доғасы тұжырымдамасын дамытқан, оны «рефлекторлық сақина» және циклдік байланыстар ұғымдарына дейін кеңейткен П.К.Анохиннің идеялары шартты рефлекс ілімі мен ДБҮ теориясы арасындағы байланыстарды орнату үшін пайдаланылуы мүмкін. Бұл үлкейтілген дидактикалық бірліктерді қабылдау негізінен шартты рефлекс деңгейінде жүреді деп айтуға мүмкіндік береді.

П.К.Анохиннің функционалдық жүйе туралы теориясына сәйкес, «адам қызметінің барлық спектрін, мейлі ол объективті болсын, ойша болсын, адам ми қыртысының модульдік ұйымына сәйкес келетін жүйелік» кванттарға «бөлуге болады.» Осылайша, жүйелік кванттау идеясы оқу ақпаратын «қысу» теориясының физиологиялық негізі болып табылады.

Таным психологиясы саласындағы жұмыстарды талдау[4-7] оқушының оқу іс-әрекетінің тиімділігі оның дағдылары мен дағдыларының даму деңгейіне және қалыптасуына байланысты екенін көрсетті. Бұл дағдылар мен дағдылардың физиологиялық негізі-сол тітіркендіргіштерге үнемі әсер еткенде пайда болатын ұзақ мерзімді стереотиптерді қалыптастыру.

Қалыптасқан динамикалық стереотип әрекеттерді оңай және дәл орындауға ғана емес, сонымен қатар оларды автоматты түрде жасауға мүмкіндік береді. Осындай қалыптасқан дағдылары мен дағдылары бар Студенттер тапсырмаларды орындау кезінде жүйке энергиясын тұтынуды азайтады, өйткені олар әр әрекетті үнемі бақылаудан босатылып, негізгі аспектілерге

назар аудара алады. Бұл сонымен қатар оқушының шығармашылық белсенділігін дамытуға ықпал етеді.

Пәнаралық байланыстар реакциялардың қарқындылығы мен қайталануының белгілі бір деңгейін сақтауға ықпал ететін динамикалық стереотиптерді қалыптастыруға айтарлықтай көмек көрсетеді. Іс жүзінде бірнеше пәнді біріктіретін тапсырмалар жүйесін қолдану бір пәнмен шектелген тапсырмалар жүйесіне қарағанда ұғымдарды қалыптастыруда және дағдыларды дамытуда тиімдірек екендігі көрсетілді.

Бұл оқушылардың тұжырымдамаларын қалыптастыру процесі бірнеше кезеңнен өтетіндігімен түсіндіріледі. Оқытудың бастапқы кезеңінде жаңа білім алуға негіз болатын жергілікті бірлестіктер пайда болады. Содан кейін әр түрлі типтегі жергілікті бірлестіктердің жинақталуы мен сәйкестігі, сондай-ақ олардың арасындағы байланыстар мен қатынастар орнатылады, бұл күрделі білім жүйесінің қалыптасуына әкеледі[8].

Білімді қалыптастыру процесінің келесі кезеңі-жеке жүйелік бірлестіктердің дамуы. Бұл, мысалы, жеке бөліммен немесе оқулық тарауымен шектелуі мүмкін негізгі білім жүйесінің пайда болуына әкеледі. Дегенмен, тереңірек түсінуге қол жеткізу және толыққанды ойлауды дамыту үшін жүйеішілік немесе пәнаралық бірлестіктер қажет. Олар фактілер, ұғымдар мен ұғымдар жүйесін біріктіргенде және олардың арасындағы қатынастар мен өзара тәуелділіктерді орнатқанда пайда болады. Жүйеішілік бірлестіктер белгілі бір оқу пәнінің немесе пәннің мазмұнын біріктіреді және тиісті оқу саласында оқушылардың білімі, іскерлігі мен дағдыларының динамикалық дамуын қамтамасыз етеді[8].

Білімді қалыптастырудағы соңғы және ең жоғары кезең-жүйеаралық немесе пәнаралық бірлестіктердің дамуы. Бұл бірлестіктер осы жүйелер туралы жалпыланған түсінік жасай отырып, әртүрлі білім, шеберлік және дағдылар жүйелерін біріктіреді. Оқу процесінде оқушылардың танымдық белсенділігін анықтайтын әртүрлі білім жүйелері арасындағы дәл осы қатынастар. Жүйеаралық бірлестіктер білім беру процесінде пәнаралық байланыстарды құрудың психологиялық негізі болып табылады.

Бұл мақаласы аясында пәнаралық байланыстардың функцияларын, жіктелімдері мен түрлерін зерделеу негізінде математиканы оқытуда пәнаралық байланыстарды енгізу қажеттілігі туралы қорытынды жасалды. Бұл байланыстар оқу білімін нығайтуға, бір пәндік саладан екінші пәнге әдістер мен әдістерді қолдану қабілетін дамытуға, сондай-ақ мемлекеттік білім беру стандартында қарастырылған оқытудың жеке және мета-пәндік нәтижелерін қалыптастыруға ықпал етеді[8].

Орта мектепте, атап айтқанда, 7-9 сыныптар үшін физика-математикалық бейінде білім беру процесін ұйымдастыруға ерекше назар аударылды. Талдау сонымен қатар оқушылардың негізгі психологиялық-педагогикалық ерекшеліктерін анықтап, олармен жұмыс істеу ерекшеліктерін анықтады. Осы ерекшеліктерді ескере отырып, интеграцияланған сабақтарды ұйымдастыруды қоса алғанда, пәнаралық байланыстарды пайдалана отырып, бейіндік сыныптарда білім беру процесін ұйымдастыруға қойылатын талаптар әзірленді.

Интеграцияланған сабақтың негізгі құрылымдық бірлігі ретінде пәнаралық міндеттер қабылданды. Пәнаралық міндеттерді анықтау тәсілдерін талдау негізінде және мемлекеттік стандартты ескере отырып, екі немесе одан да көп оқу пәндерінен білім мен дағдыларды пайдалануды талап ететін міндеттерді құруды, шешуді және негіздеуді қамтитын анықтама ұсынылды. Бұл физика және математика сабақтарында әртүрлі пәндік салалардың мазмұнын біріктіру арқылы біртұтас білім беру сценарийлерін жасауға мүмкіндік береді және тереңірек және мақсатты оқытуға ықпал етеді.

Әдебиеттер:

1. Максимова Ж.С. Система реализации межпредметных связей курсов физики и математики при обучении физике в общеобразовательной школе. Автореф.– Томск, 2004, 21-23 с.
2. Павлов И.П. Мозг и психика. - М.:Институт практ.психологии; Воронеж: НПО «МОДЭК», 1996.

3. Эрдниев П.М., Эрдниев Б.П. Укрепление дидактических единиц в обучении математике: Кн. для учителей и рук. школ. Смоленск: ОИУУ, 1986.-356с
4. Стоуне Э. Психопедагогика. Психологическая теория и практика обучения.-М.: Педагогика, 1984.- С.235.
5. Гальперин П.Я. Формирование умственных действий // Хрестоматия по общей психологии: Психология мышления. - М., 1981.- С.105-108
6. Доналдсон М. Мыслительная деятельность у детей. - М., 1985.- С.158-165.
7. Халперн Д. Психология критического мышления.- С.-Пб.: Питер, 2000,-С. 125.
8. Безматерных,Е.В. ,Реализация межпредметных связей в процессе обучения математике в 10-11 классах физико-математического профиля, 2016 г URL: <http://elar.uspu.ru>

УДК 159.925

СТРЕСКЕ ТҮРЛІ СТУДЕНТТЕРДІҢ ТӨЗІМДІЛІГІ, СТРЕССТІ ЖЕҢУДІҢ НЕГІЗГІ СТРАТЕГИЯЛАРЫ

Сатыбалдина Р.Б.

Казтұтынуодағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ, Қазақстан Республикасы
210251@mail.ru

Қазіргі заманда психикалық денсаулықты сақтау және стресске төзімділікті адам бойында құру маңызды мәселелердің бірі болып табылады. Өйткені, стресске төзімділік жұмысқа деген белсенділікті ұстап тұруға және іс-әрекеттің жемістілігіне, сондай-ақ қиын жағдайларда психикалық күйлі ұстап тұруға негіз болады. Стресске төзімділік деңгейі мен стресске төзімділік стратегиялары арасында тәуелділік белгіленді: стресске төзімділік деңгейі төмен болған кезде пассивті, жоғары белсенді билік ету стратегиялары басым [1].

Студенттердің көпшілігі стресстің маңызды мөлшерін сезінеді, бірақ студенттің кестесін толтыратын барлық іс-әрекеттер мен жауапкершіліктермен, кейде қиындықты жоюға көмектесу үшін жаңа стресстік жеңілдету үшін уақыт табуға қиын.

Жоғары деңгейде белсенді копинг-стратегиялар үстемдік етеді. Стрессогендік өмірлік жағдайлардың тұрақты өсуі мамандарды түрлі кәсіби-маңызды қасиеттерді, сондай-ақ жеке адамның денсаулығы мен өзін-өзі құрметтеуін сақтай отырып, қиын жағдайларды еңсеруге көмектесетін белгілі бір мінез-құлық стратегияларын іздеуге итермелейді. Мұндай ізденістің бір бағыты жеке адамның стресске төзімділігі проблемасын зерттеу болып табылады. Бұл проблема медицина қызметкерлері мен заң саласының өкілдеріне қатысты ерекше өткірлікке ие. Дәрігерлер студенттерінің кәсіби біліктілігі кезеңінде стресстік факторларға төзімділікті зерттеудің өзектілігі, ең алдымен, олардың кәсіби қызметі әлеуметтік қызметтің шиеленіскен (психологиялық тұрғыдан) түрлерінің бірі болып табылатындығымен және стресс-факторлардың көп болуымен кәсіптер тобына кіретіндігімен байланысты.

Б. Х. Варданыяның анықтамасына сүйене отырып, стресске төзімділікті психикалық қызметтің барлық компоненттерінің, оның ішінде эмоционалдық әрекеттердің ерекше өзара іс-қимылы ретінде анықтаймыз [3]. Автор стресске төзімділікті «... жеке адамның эмоогенді жағдайда психикалық қызметтің барлық компоненттері арасындағы үйлесімді қарым-қатынасты қамтамасыз ететін және сол арқылы қызметтің табысты орындалуына жәрдемдесетін қасиеті ретінде нақты анықтауға болады» деп жазады. Заң қызметінің жоғары стрессиялануы оның әлеуметтік бағалау, белгісіздік, күнделікті дағдысы және т.б. сияқты стресс-агенттермен толығына байланысты. Сондықтан, А. Р. Ратинов, Д. П. Котов және басқалардың пікірінше, стресске төзімділік, кәсіби бейімделу деңгейі заңды қызметке кәсіби жарамдылықтың басты

факторларының бірі болып танылады, бұл жеке тұлғаның кәсіби-маңызды сапасы ретінде стресске төзімділікті (фрустрациялық төзімділікті) қарастыруға мүмкіндік береді.

Қазіргі заманғы дәрігердің қызметі ақыл-ой, психоэмоционалдық және физикалық кернеу жағдайында да жүзеге асырылады. Өзінің психикалық денсаулығы мен психологиялық әл-ауқаты адамдармен жұмыс істейтін маманның кәсіби маңызды қасиеттері болып табылады. Өз жағдайын басқара алмау, жанжалды жағдайлардан оңтайлы жол табу жеке адамның бейімсіздігіне, кәсіби деформацияларға әкеп соғуы мүмкін. Бұл агрессия мен ашудың түрлі нысандарында, не эмоциялық салқындық пен иеліктен айыру түрінде көрінеді; екі жағдайда да дәрігердің жеке басы ғана емес, пациенттің де жеке басы зардап шегеді. Кәсіби дәрігерлік қызметтің табыстылығы тек кәсіби біліммен және дағдылармен ғана емес, жеке тұлғаның кәсіби қасиеттерін дамыту есебінен өз қызметінде оларды іске асыра білумен де анықталады.

Дәрігердің ең маңызды тұлғалық-кәсіби қасиеттеріне ең алдымен мыналар жатады: науқастардың да, дені сау адамдардың да эмоциялық жай-күйін түсіну және жанашырлық таныта білу. (эмпатия), науқастармен барабар және эмоционалды қолайлы қарым-қатынас орнату дағдыларының болуы, өз мінез-құлқын және айналасындағылардың мінез-құлқын талдау, нақты әлеуметтік және кәсіби жағдайларды өз бетінше бақылау және олардың шешілуіне жауапкершілік алу, жүргізілетін емдеу-диагностикалық іс-шаралар үшін жауапкершілікті сезіне білу керек.

Стресске төзімділіктің өлшемі болмағандықтан, стресске төзімділіктің төмендеу шегін анықтау қиын. Керісінше, бұл стресстік жағдайлардағы жеке өзін-өзі сезіну туралы. Екі түрлі адам бірдей жағдайды әр түрлі күйзеліске ұшыратады, бұл олардың әр түрлі күйзеліске қарсы тұру қабілетімен байланысты. Осылайша, стресске төзімділіктің төмендеуін мүдделі адам тек субъективті түрде бағалайды. Төмен стресстік тұрақтылықтың негізгі белгілері - бұл шамадан тыс талап ету немесе тіпті дүрбелең, сондай-ақ депрессияға бейімділігі бар тұрақты депрессиялық көңіл-күй.

Сонымен қатар, кернеулерге төзімділік одан әрі төмендеуі мүмкін. Зардап шеккен адамдар, былайша айтқанда, стресстен «басым» сезінеді және одан әрі күйзеліске бейім. Бұл жағдайда өзіңіздің психикалық денсаулығыңыз туралы қамқорлық жасаңыз және одан әрі стресстен аулақ болыңыз [2].

Мінез-құлық нәтижелерін қалыптастыруда негізгі рөл атқаратын копингстратегиялар мен копинг-ресурстар кешенін дамыту (Р.Лазарус және С.Фолькман бойынша) болашақ дәрігерлерге оқу және кейінгі кәсіби қызмет процесінде стресспен ұштасу және проблемалық жағдайларды шешу дағдыларын табысты пайдалануға мүмкіндік береді. Адамның қиын өмірлік жағдайда өзі не істей алатынын, соның есебінен оның стресспен ұштасатынын және/немесе оны еңсеретінін көрсететін ұштастыратын мінез-құлық зерттеулері қызығушылық тудырады. Олардың ішінде мінез-құлық ресурстарын зерттеу. Отандық тепе-теңдік психологиясында әзірге ресурстардың бірыңғай тұжырымдамасы қалыптасқан жоқ. Р. Лазарус пен С. Фолькман психологиялық тұрғыдан женудің екі стратегиясын бөліп көрсетеді:

1) проблемалық-бағдарланған копинг - стресстік жағдайдың әсерін белсенді еңсеру, мақсатты түрде жою немесе әлсірету болып табылатын копинг-мінез-құлықтың белсенді нысаны;
2) эмоциялық-бағдарланған копинг - стресстік жағдайды өзгертуге емес, эмоциялық кернеуді төмендетуге бағытталған психологиялық қорғау тетіктерінің әртүрлі арсеналын пайдалануды көздейтін пассивті копинг-мінез-құлық немесе пассивті еңсеру [5].

Бұдан басқа, бұл авторлар көптеген стресстік жағдайларда жүзеге асырылатын копингтің екі негізгі функциясын бөліп көрсетті: - эмоцияны реттеу (эмоцияға бағытталған копинг); - дистресс тудыратын проблемаларды басқару (проблемаға бағытталған копинг). Д. М. Механик медициналық-әлеуметтік аспектіні негізге алады және көшірмені, ең алдымен, психоәлеуметтік бейімделудегі маңызды процесс ретінде қарастырады, ол үш компонентпен негізделген:

1) организмнің әлеуметтік жағдайлармен және қоршаған ортаның жағдайларымен күресу қабілеті;

2) қоршаған орта жағдайларына бейімделуге қатысты уәждемемен;

3) психикалық тепе-теңдікті сақтау мүмкіндігімен немесе қабілетімен.

Біріктіруші мінез-құлық жеке тұлға мен орта ресурстары негізінде әртүрлі копинг-стратегияларды қолдану арқылы іске асырылады. Органың ең маңызды ресурстарының бірі әлеуметтік қолдау болып табылады. Жеке ресурстарға барабар «Мен-тұжырымдама», оң өзін-өзі бағалау, төмен нейротизм, интерналды бақылау локусы, оптимистік дүниетаным, эмпатикалық әлеует, аффилиативтік үрдіс (тұлғааралық байланысқа қабілеттілік) және басқа да психологиялық құрылымдар жатады. Стрессордың тұлғаға әсері процесінде алғашқы бағалау жүргізіледі, оның негізінде пайда болған жағдайдың түрін - қауіп төндіретін немесе қолайлы деп анықтайды [4].

Стреске төзімділіктің негіздемелік шарттарында жұмыс істеуге болатындығына қарамастан, стресстік жағдайлардан әрдайым аулақ бола алмайсыз. Жедел стрессті жеңу үшін бұл мәселеге әртүрлі көзқарастар бар. Бір жағынан, стрессті сезінген кезде саналы түрде тани білу өте маңызды. Бұл қарапайым болып көрінеді, бірақ оны қарапайым деп санауға болмайды. Бұл адамдардың стресстік жағдайларда туннельдерде ойлауға бейім болатындығымен және осылайша көп нәрсені елемеймен байланысты. Екінші жағынан, сіз күйзеліске жеткілікті түрде жауап беруіңіз керек. Бұл үшін көптеген адамдар бар стратегиялар оның ішінен әркім өзіне жеке көмектесетінін таңдай алады. Бұл үшін әр түрлі стратегияларды білу және қолдану өте маңызды. Осылайша, ғылымда өмірлік қиын жағдайларды меңгеру тәсілдерінің қандай да бір өлшемдері негізінде бөлінген тұтас арсенал бар деген қорытынды жасауға болады.

Әдебиеттер:

1. Кудайберген, Д.Б. Тұлғаның стреске төзімділігінің психологиялық алғышарттары // Молодой ученый. - 2021. - № 25.1 (367.1). - С. 11-12.
2. Бодров В.А. Проблема преодоления стресса. Часть 1: «Coping stress» и теоретические подходы к его изучению. // Психолог, журн. - 2006. Т. 27, № 1. - С. 122-133.
3. Катунин А.П. Стрессоустойчивость как психологический феномен. // Молодой ученый. – 2012. – № 9. – С.243-246.
4. Варданян Ю. В., Парамонов А. А. Тренинг как средство развития стрессоустойчивости педагогов с формирующимся эмоциональным выгоранием // Учебный эксперимент в образовании. - 2020. - № 2 (94). - С. 7-14.
5. Абитов И. Р., Ергунов Н. Г., Городецкая И. М. Оптимизм как ресурс преодоления трудной жизненной ситуации в ранней и средней взрослости // Герценовские чтения: психологические исследования в образовании. - 2019. - № 2. - С. 15-22.

УДК 37.015.3:81'233-053.4

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПЕДАГОГА-ПСИХОЛОГА ПО РАЗВИТИЮ КОММУНИКАТИВНЫХ СПОСОБНОСТЕЙ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Седина Т.Л.

государственное учреждение образования «Дошкольный центр развития ребенка № 1 г. Могилева», г. Могилев, Республика Беларусь

sedinatl@gmail.com

Одной из главных человеческих потребностей является потребность в общении. Умение контактировать с окружающими - необходимая составляющая самореализации человека, его успешности в различных видах деятельности. Формирование этой способности является одним из важных условий полноценного развития ребенка.

В последнее время, наряду с термином «общение», широкое распространение получил термин «коммуникация». Коммуникация – это процесс взаимного обмена информацией между партнерами по общению. Она включает передачу и прием знаний, идей, мнений, чувств. Проблемы развития коммуникативной культуры детей нашли свое отражение в работах таких педагогов и психологов как И. И. Иванец, Г. М. Андреева, М. Г. Елагина, Л. В. Чернецкая, И. А.

Кумова, А.А. Кидрон и другие. По их мнению, способность личности к коммуникации выражается в способности устанавливать социальные контакты с другими людьми, входить в разные роли, приходить к взаимопониманию в разных условиях интеграции и на различных уровнях обмена информацией. Коммуникативные навыки являются неперенным условием развития личности ребенка и проявляются в процессе общения, обеспечивают готовность строить отношения в определенном стиле и с определенным типом предпочитаемых партнеров.

Таким образом, коммуникативные способности представляют собой совокупность коммуникативных характеристик личности, а также ее социально-перцептивные и операционно-технические знания и умения. Все структурные компоненты коммуникативных способностей выступают в единстве, в комплексе, что в свою очередь обеспечивает регуляцию процесса общения

Способность к общению включает в себя 3 основных составляющих: мотивационную - желание вступать в контакт с окружающими («Я хочу общаться»); когнитивную - умение организовать общение, т.е. умение слушать собеседника, эмоционально сопереживать, решать конфликтные ситуации («Я знаю, как общаться»); поведенческую - знание норм и правил, которым необходимо следовать при общении с окружающими («Я умею общаться»).

Развитие способностей детей дошкольного возраста к общению подразумевают два взаимодополняющих пути. Первый – активное общение ребенка со взрослыми, второй – проведение времени с ровесниками.

Л.С. Выготский придавал решающее значение самой ситуации взаимодействия взрослого и ребенка, считая, что в нем заключен основной социокультурный механизм передачи образцов действия от взрослого к ребенку [1]. Общаясь со взрослыми, ребенок дошкольного возраста осваивает основные составляющие коммуникативных навыков. Дети наблюдают у взрослых определенную модель взаимодействия, которая, позволяет им разобраться в том, как построить общение, каких норм и правил оно требует, определить допустимые границы в общении, научиться определять эмоции собеседника, разрешать конфликтные ситуации в общении и др.

Общение с взрослыми существенно отличается от общения со сверстниками тем, что, контакты со сверстниками имеют более яркую эмоциональную насыщенность. Для них характерны нестандартность высказываний и отсутствие жестких правил. В общении со сверстниками дети обретают умения вести диалог, вступать в разнообразные отношения, учатся самовыражению. В этих контактах ребенку значительно важнее высказаться самому, чем выслушать другого.

Для того, чтобы работа педагогов учреждений дошкольного образования по формированию коммуникативных навыков у детей носила эффективный характер, необходимо осуществлять ее систематически и регулярно, а также включать во все виды детской деятельности.

В государственном учреждении образования «Дошкольный центр развития ребенка № 1 г. Могилева» процесс формирования коммуникативных навыков воспитанников осуществляется в ходе интеграции деятельности педагога-психолога и воспитателей групп в следующих направлениях: развитие эмоциональной осведомленности; развитие способности познавать себя, формирование положительной «Я-концепции»; развитие способности воспринимать и познавать другого человека, формирование толерантности; ознакомление с нормами и правилами этикета; развитие социально-познавательных умений (самостоятельно делать выбор поступка в нравственной ситуации, предвидеть оценку и отношение окружающих к последствиям поступка); развитие вербальных и невербальных средств общения у ребенка; развитие навыков сотрудничества (умение слушать, договариваться, уступать друг другу, совместно действовать).

Процесс формирования полноценной коммуникативной деятельности в нашем понимании должен строиться на основании учета ведущей деятельности – игровой. Поэтому основной формой работа в данном направлении мы выбираем является игровую терапию, поскольку игра является ведущим видом деятельности в дошкольном возрасте, а также позволяет ребенку развиваться и взаимодействовать с окружающим миром, со сверстниками и взрослыми. Одной из наиболее эффективных форм взаимодействия детей в нашем учреждении выступают совместные коммуникативные игры, преимуществом которых является то, что дети в них действуют

одновременно и одинаково. Отсутствие соревновательного начала в таких играх, общность действий и эмоциональных переживаний создают особую атмосферу единства и близости со сверстниками, что благоприятно влияет на развитие общения и межличностных отношений.

Другими формами нашей работы с воспитанниками по развитию коммуникативных умений являются: ритуалы приветствия, занятия с элементами тренинга, на которых используются такие методы как ролевые игры, решение проблемных ситуаций, психогимнастика, проективное рисование, музыкотерапия, сказкотерапия и др.

Сложившаяся в нашем учреждении система работы по развитию общения у детей включает следующие разделы: «Я и мои эмоции», «Язык общения», «Умение владеть собой», «Культура общения».

В ходе реализации раздела «Я и мои эмоции» мы организовываем игры и упражнения на знакомство с разнообразными эмоциями человека, понимание своего эмоционального состояния, проигрываем этюды на распознавание эмоциональных реакций окружающих и развитие умений адекватно выражать свои эмоции. Для достижения поставленных задач были организованы: занятия с использованием сказкотерапии «Где живут эмоции», «Наши чувства», «Мир эмоций»; арт-терапии - «Ласковые мелки», «Радуга настроений»; дидактических игр - «Театр настроений», «Воздушный шар», «Ласковый ветерок» и др.; занятия с элементами тренинга «Мое настроение», «Мы вместе». Данные мероприятия способствовали расширению представлений воспитанников о различных эмоциональных состояниях, обогащению опыта их распознавания, формированию умения адекватно выражать негативные эмоции, развитию коммуникативных навыков и воображения; снятию психоэмоционального напряжения, расширению у детей поведенческого репертуара в сложных ситуациях.

Задания второго раздела «Язык общения» направлены на усвоение представлений о различных способах и средствах коммуникации с окружающим внешним миром. Средства общения, которые педагоги используют в работе с детьми самые разнообразные: мимические, жестовые, интонационные, языковые. Эффективным средством для решения поставленных задач стали игры «Руки знакомятся, руки ссорятся, руки мирятся», «Слепец и поводырь», «Вежливые слова», «Волшебный букет цветов», «Разговор через стекло», «Пойми меня» и др. Играя, наши воспитанники обучались умению контактировать со сверстниками разными способами, выражать свои мысли и чувства при помощи мимики, жестов, движений, позы, эмоций, вербальной речи, пиктограмм, графических и предметных символов.

Все задания третьего раздела «Умение владеть собой» призваны научить детей контролировать свое поведение и управлять им с учетом моральных норм общения. Здесь мы играем в игры «Сохрани слово в секрете», «Хочукалки», «Якалки», «Тихий колокольчик», «Шалтай-болтай», «Я кубик несусь и не уроню» и выполняем упражнения «Речка-берег», «Стойкий оловянный солдатик», которые направлены на овладение умениями произвольного расслабления, контроля своего поведения в общении с окружающими людьми, принятия самостоятельных решений в различных коммуникативных ситуациях.

Содержание работы с воспитанниками в разделе «Культура общения» направлено на формирование навыков культурного поведения, овладение приемами вежливого обращения с окружающими, развитие умения вести диалог, уважать собеседников и партнеров по играм, использовать в речи вежливые слова, устанавливать доброжелательные отношения. Игры «Клубочек», «Найди друга», «Доброе животное», «Комплименты», «Запрещенное движение» и др., успешно справляются с решением вышеперечисленных задач.

В заключении можно сделать вывод, что системный подход к организации работы по формированию коммуникативных способностей – важное условие обогащения социального опыта детей и развития умений приходить к взаимопониманию на разных уровнях общения.

Литература:

1. Ушакова Т.Н. Речь. Истоки и принципы развития [Электронный ресурс]: учебное пособие/ Ушакова Т.Н.- Электрон. текстовые данные. - М.: Пер Сэ, 2004. - 255 с.- Режим доступа: <http://www.iprbookshop.ru/7429.html>. - ЭБС «IPRbooks».

НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ Я-КОНЦЕПЦИИ РОДИТЕЛЕЙ, ВОСПИТЫВАЮЩИХ ОДАРЕННЫХ ДЕТЕЙ В УСЛОВИЯХ СПЕЦИАЛИЗИРОВАННОЙ ШКОЛЫ-ЛИЦЕЯ

Сереброва В.И.,

КГУ «Средняя школа №6» отдела образования по г.Усть-Каменогорску УО ВКО
г.Усть-Каменогорск, Казахстан, psiholog.25@mail.ru

Современный образованный родитель в эпоху глобальных перемен сталкивается с вызовами, с которыми он ранее не встречался. Поэтому все более актуальным в образовательном процессе становится поиск качественно новых форм и методов взаимодействия с родителями, воспитывающими одаренного ребенка.

Основная проблема у родителей, воспитывающих одаренного ребенка, заключается в том, что они не знают, как в современных условиях выстраивать собственную родительскую модель воспитания одаренного ребенка. Поэтому воспитание одаренного ребенка должно начинаться с обучения родителей, формирования у них «Я-концепции родителя».

Рассмотрим этапы формирования «Я-концепции родителя», которые важно учитывать педагог-психолог.

1. Понимание родителями причин, которые вынуждают их выстраивать собственную родительскую модель.

- *Распад традиционных практик воспитания и становление все более разнообразных практик.* Традиционная практика воспитания детей складывалась из обычаев и ритуалов, которые передавались из поколения в поколение. На современном этапе изменился традиционный образ семьи, появились разнообразные образы семей, которые закладывают свои практики воспитания.
- *Рост предложений на рынке образовательных товаров и услуг.* Разнообразие предложений образовательных товаров и услуг сегодня кардинально меняет нормативные модели родительства, социальную роль родительства и семейное воспитание.
- *Переход современного родительства от детоцентричной к взрослоцентричной модели.* В детоцентричной семье роль родителей сводится до интересов ребенка, где девизом служит - «Счастье для ребенка». Взрослоцентричная семья (которая выстраивается уже на наших глазах)- это семья, в которой взрослые делают выбор в пользу построения своей карьеры, где девизом служит - «Счастье для всех».
- *Семья становится более уязвимой для влияний извне.* Распространение глобальной сети – интернета, оказывает большое влияние на семью. Информация, которая раньше была не доступна для детей, теперь получила свободный доступ. Родители большую часть времени общаются с виртуальными собеседниками, а не с детьми. [1]

2. Понимание родителями этапов построения новой (родительской) модели «Я-концепции родителя». Для формирования «Я-концепции родителя» важно учитывать следующие компоненты.

а) *Понимание родителем понятийного аппарата*, который он будет использовать для повышения педагогической культуры. Перечислим основные понятия.

- *«Родительство»* - это значимая социальная роль, важная сфера самореализации взрослой личности, занимающая значительную по времени часть его жизни. (Р.В.Овчарова) [2]
- *«Этапы формирования родительства»* - определение, формирование, структура, компоненты, стратегии.
- *«Структура родительства»* - ценностные ориентации супругов (семейные ценности); родительские установки и ожидания; родительское отношение; родительские чувства; родительские позиции; родительскую ответственность; стиль семейного воспитания.
- *«Основные стратегии реализации родительства»* - восприятие родительской роли как ограничения для самореализации; восприятие родительской роли как появления новых возможностей для самореализации.
- *«Я-концепцию родителя»* можно определить, как подструктуру общей Я-концепции личности,

которая складывается в рамках детско-родительских отношений и является относительно устойчивой совокупностью представлений индивида о самом себе как о родителе, на основе которой он строит свое взаимодействие с ребенком и другими людьми, включенными в это взаимодействие. (Н.А. Ефремова, 2004) [3]

- «Одаренность» - это системное, развивающееся в течение жизни качество психики, которое определяет возможность достижения человеком более высоких, незаурядных результатов в одном или нескольких видах деятельности по сравнению с другими людьми. (Д.Б.Богоявленская, В.Д.Шадриков, 2003) [4]

- «Одаренный ребенок» - это ребенок, который выделяется яркими, очевидными, иногда выдающимися достижениями (или имеет внутренние предпосылки для таких достижений) в том или ином виде деятельности. (Д.Б.Богоявленская, В.Д.Шадриков, 2003) [4]

Признаки характерные для одаренного ребенка:

- Опережающее познавательное развитие.

- Психосоциальная чувствительность. Опережающее развитие восприятия и познания у одаренного ребенка влечет за собой предъявление высоких требований как к себе, так и к окружающим.

- Физическая активность. Одаренные дети могут быть чрезмерно энергичны или рационально пассивны.

б) *Понимание родителем структурных и содержательных особенностей «Я-концепции родителя».* Для описания структурно-содержательных компонентов «Я-концепции родителя» была использована модель английского психолога и педагога Роберта Бернса, в которой Я-концепция разделяется на когнитивную сферу – «Я-понимание», аффективную сферу – «Я-отношение», поведенческую сферу – «Я-поведение». Структурно-содержательный компонент Я-концепции родителя будет строиться по степени осознанности и важности ее компонентов для родителей.

Рассмотрим каждый компонент отдельно.

Когнитивная сфера – «Я-понимание» имеет следующий набор существенных компонентов:

- *Образ «идеального» родителя* обладает неким набором качеств, способствующих созданию гармоничных, самодостаточных взаимоотношений с ребенком – ответственность, понимание ребенка, строгость, требовательность, быть образцом для ребенка, терпение.

- *Представление индивида о себе как о родителе через перечень личностных качеств*, таких как доверие, забота, доброта, искренность, ответственность, наблюдательность, самообладание, терпение, самостоятельность, способность к самоанализу.

- *Образ ребенка.* Понимание родителем возрастных особенностей (свойства личности, закономерно изменяющиеся в процессе смены возрастных стадий развития), познавательных способностей (сенсорные и интеллектуальные способности, обеспечивающие продуктивное овладение знаниями) и т.д.

- *Образы-Я на шкале времени*- образ себя как родителя в прошлом, настоящем, будущем. Девизом этого компонента служит «Мой ребенок растет, и я должен буду...».

- *Ситуативные образы себя как родителя* - это психические образования, формирующиеся в процессе приобретения родителем жизненного и профессионального опыта.

- *Образ себя как родителя в глазах своего ребенка и окружающих.* Смотря на происходящее глазами ребенка, родители смогут избежать ошибочных решений и поступков. [3]

Аффективная сфера – «Я-отношение» проявляется через эмоциональное отношение. Самооценка в этом компоненте является ключевым механизмом регулирования и коррекции поведения.

- 1) общая самооценка себя как родителя (уровень позитивности при оценке в сопоставлении себя с идеальным родителем);

- 2) самооценка своих родительских качеств, умений и компетентности.

Поведенческая сфера – «Я-поведение» имеет следующий набор существенных компонентов:

1. Самоопределение и идентификация себя как родителя, что проявляется в формировании целей, планов и перспективы в воспитании своего ребенка.
2. Родительская позиция, в основе которой лежит сознательная или бессознательная оценка ребенка, выражающаяся в способах и формах взаимодействия с ним. (Спиваковская А.С., 1999). [2]
3. Поведенческая установка родителя - готовность вести себя определенным образом по отношению к ребенку и к себе как к родителю. [3]

в) *Понимание родителем действия обратной связи от окружающих людей, по которой он сможет определять этапы развития своей Я-концепции родителя. Я-концепция родителя изменяется под действием обратной связи от окружающих людей и от мира. Обратная связь, которую получает родитель, имеет три особенности.*

- 1) От ребенка, с развитым рефлексивным мышлением.
- 2) Обратная связь зачастую осуществляется, не выходя за рамки семьи.
- 3) Изменчивость обратной связи на разных этапах развития ребенка.

В заключение хочу сказать, что суть современного родительства – не в том, что общественные запросы изменились, что изменились формы семьи и число детей, а в том, что они сегодня разнонаправлены и мозаичны. Поэтому источник основного социального требования – выстроить родителю собственную осознанную позицию в воспитании одаренного ребенка, а образовательному учреждению ему в этом помочь.

Литература:

1. Поливанова К.Н. Современное родительство как предмет исследования [Электронный ресурс] //Психологическая наука и образование psyedu.ru. 2015. Том 7. №3. С. 1–11. doi: 10.17759/psyedu.2015070301 (дата обращения: 05.10.2023).
2. Овчарова Р. В. Родительство как психологический феномен: учебное пособие. - М.: Московский психолого-социальный институт, 2006. – 368 с.
3. Ефремова Н.А. Психологическое содержание Я-концепции родителя: Автореферат дис. на соискание учен. степени канд. пс. наук / ТПУ. Омск, 2004. – 27 с.
4. Богдавленская Д.Б., Шадриков В.Д. и др. Рабочая концепция одаренности. - 2-е изд., расш. и перераб. - М., 2003. – 95 с.

УДК 159.923

КОПИНГ МӘСЕЛЕСІНЕ ЗАМАНАУИ КӨЗҚАРАСТАР

Уалибекова А.Д.

Карагандинский университет Казпотребсоюза, г.Караганда, Республика Казахстан

Ualibekova99@mail.ru

Копинг-стратегиясы стресске бейімделу және өзін-өзі және эмоционалды тепе-теңдікті сақтай отырып, қиын өмірлік оқиғаларға төтеп беру тәсілі болып табылады. Копинг-стратегиялары ұзақ және күрделі тарихы бар кең ұғым. Бұл ұғым алғаш рет американдық психолог Ричард Лазарустың еңбектерінде пайда болды. Ол күресу стратегияларын адамдардың қиын жағдайларда ішкі және сыртқы талаптардың артуына төтеп беру үшін жасайтын когнитивті және мінез-құлық күш-жігері ретінде анықтады.

Әр адамның күйзеліске қарсы тұрудың өзіндік әдеті бар. Рас, олардың барлығы бірдей жақсы көмектеспейді, ал кейбіреулері тіпті ұзақ мерзімді перспективада қауіпті болуы мүмкін.

Копинг-стратегия (ағылшын тілінен аударғанда to cope with-қандай да бір жағдайды басқара білу, жеңе алу, шығу жолын таба білу қабілеті) – адамның өмірлік қиын жағдайлардан шығудың қажетті тәсілін қолдану болып табылады. «Копинг» бұл бала дамуының дағдарыстарын зерттеуде алғаш рет психологиялық әдебиеттерде 1962 жылы пайда болды. 4 жыл өткеннен кейін 1966 жылы Р. Лазарус өзінің «Психологиялық стресс және оны игеру үрдісі» атты еңбегінде «копинг» түсінігін әртүрлі жағдайлар негізінде қалыптасқан стресстерді жеңу үшін саналы түрде

қолданылатын тәсіл деп сипаттама берген. Ол копингті «адамның шамадан тыс ресурсы ретінде бағаланатын ішкі немесе сыртқы спецификалық талаптармен копингудегі когнитивті және мінез-құлықтық аумақта жүретін үзіліссіз өзгермелі қадам» ретінде қарастырды.

Р.Лазарус және С.Фолкманның еңбектерінде күресудің екі негізгі стилі ерекшеленеді. Олардың біріншісі, проблемаға бағытталған, жағдайды белсенді түрде өзгертуге бағытталған жеке тұлғаның іс-әрекетін білдіреді. Екінші, эмоционалды-бағдарлы, қазіргі жағдайдан туындаған жағымсыз сезімдерді басқарумен байланысты.

Ресейлік зерттеушілер «күресу» түсінігінің орнына «шығу», «стресті жеңу» және «мінез-құлықты жеңу» ұғымдарын қолданады. Ресей психологиясында күресу мәселесіне арналған алғашқы зерттеулер В.М. Ялтонский, Н.А. Сироты, И.Лебедев жүргізген. Төтенше мінез-құлық мәселелері Л.И.Анцыферованың, Т.Л. Крюкова, С.К. Нартова-Бочавер, С.А. Хазовой, Р.Р. Набиуллина.

Қазақстанда күресу стратегияларын Е.И. Барабанова, С.Б. Абдеева, М.А.Шмидт., А.Д. Корнеева, Е.В. Дергачева және т.б қарастырған.

Соңғы жылдары қиын өмірлік жағдайларды жеңу проблемасы әртүрлі қызмет түрлері мен қиын жағдайлар – оқу, кәсіптік, балалар мен ата-аналар қарым-қатынасы, әлеуметтік-саяси жағдайлар, ауру жағдайларын жеңу, сондай-ақ онтогенездің әртүрлі кезеңдерінде белсенді түрде зерттелуде.

Жалпы копинг-стратегияларының мынадай жалпы жіктелуі бөлінеді:

- 1) жағдайды қайта бағалауға бағытталған стратегиялар;
- 2) эмоционалды күйзелістен арылуға бағытталған күресу стратегиялары;
- 3) жағдайға әсер етуге бағытталған мінез-құлық үлгілері;
- 4) табысты күресу – күйзеліс тудыратын жағдайдан шығуға әкелетін стратегиялар;
- 5) сәтсіз күрес – қиын жағдайдан шығуға кедергі жасайтын стратегиялар

Күресу стратегияларын түсінудің көптігі мен әртүрлілігі және оларды зерттеу мен өлшеуге эмпирикалық тәсілдер бар тәсілдер мен күресу стратегияларының критерийлеріне қатысты алынған деректерді, олардың басқа «байланысты» ұғымдардан (мысалы, қорғаныс механизмдері) айырмашылығын, олардың өнімділік және психологиялық салауаттылықпен және өнімділік тиімділігімен байланысы. Копинг – бәрінен бұрын адамның стресс кезеңіндегі психоәлеуметтік бейімделуіне индивидуумның қолдау көрсетуінің тәсілі. Ол өзіне стрессті күшейтетін жағдайды әлсірету немесе азайту үшін құрастырылатын когнитивті, эмоционалды, мінез-құлықты өзіне қосып алады. Р. Лазарус бойынша копинг-индивидтің мәселені шешуге ұмтылысы, егер қоршаған орта талабы, оның өзін-өзі жақсы сезінуі үшін маңызды болса (мәселен, қауіппен байланысты, сонымен қатар үлкен сәттілікке бағытталған жағдайлар), осы талаптар индивидтің бейімделуге мүмкіндігін белсендендіреді. Осы негізде, копинг мінезқұлық талаптарды қанағаттандыратын ресурстар мен қоршаған орта талаптары арасындағы балансты сақтау немесе қолдау бойынша тұлғаның іс-әрекеті. Бұл тәсіл индивидуумның стресске алаңдаушылығы немесе стресске жауап қайтаруы болып табылады.

Өз концепциясы аясында Р.Лазарус пен С.Фолкман күресудің сегіз негізгі стратегиясын анықтады:

1. Жеке тұлғаның проблемалық жағдайды өзгертуге күш салуын, мәселені шешуге аналитикалық көзқарасты білдіретін мәселенің шешімін жоспарлау;
2. Жағдайды өзгертуге бағытталған агрессивті күш-жігерден, белгілі бір дәрежедегі дұшпандық пен тәуекелділікпен көрінетін конфронтациялық күрес;
3. Жауапкершілікті қабылдау, оның ішінде мәселедегі өз рөлін мойындау және оны шешуге тырысу;
4. Өз әрекеті мен эмоциясын реттеуден тұратын өзін-өзі бақылау;
5. Ағымдағы жағдайда артықшылықтар мен жағымды аспектілерді табуға күш салудың болуын болжайтын оңды қайта бағалау;
6. Әлеуметтік қолдау іздеу – басқалардың көмегіне жүгіну;
7. Жағдайдың маңыздылығын төмендетуге және оны болдырмауға бағытталған танымдық күш-жігерді пайдаланумен сипатталатын қашықтықты сақтау;

8. Ұшудан қашу, проблемадан құтылуға ұмтылу арқылы көрінеді.

Күресу стратегияларының кеңейтілген классификациясын К.Гарвер және оның әріптестері ұсынған. Олардың көзқарастары бойынша күресу стратегияларының барлық түрлерін үш топқа бөлуге болады. Бірінші топқа мыналар жатады:

1. «Белсенді күресу» - стресс көзін жоюға бағытталған жеке тұлғаның белсенді әрекеттері;
2. «Жоспарлау» - ағымдағы проблемалық жағдай аясында өз іс-әрекетіңізді жоспарлау;
3. «Белсенді қоғамдық қолдауды іздеу» - көмек сұрап, жақын адамдарыңызға жүгіну;
4. «Позитивті интерпретация және өсу» - жағдайды қайта бағалау, жағымды аспектілерді іздеу;
5. «Қабылдау» - қазіргі жағдайдың шындығын тану.

Тағыда айта кетсек, П.Тойс өзінің жеке классификациясын ұсынады, оның шеңберінде күресу стратегияларының 2 тобын ажыратады: мінез-құлық және когнитивтік. Мінез-құлық стратегиялары өз кезегінде үш кіші топқа бөлінеді:

1. Жағдайға бағытталған стратегиялар. Оларға ағымдағы жағдай аясындағы тікелей әрекеттер (жағдайды талқылау, жағдайды зерттеу); әлеуметтік қолдау іздеу; Жағдайдан «қашу»;

2. Физиологиялық өзгерістерге бағытталған стратегиялар. Бұл кіші топқа алкогольді, есірткіні қолдану; жұмысқа бару; басқа физиологиялық әдістер (ұйқы, тамақ, дәрі қабылдау және т.б.);

3. Эмоционалды экспрессивті көрініске бағытталған стратегиялар. Мұнда катарсис сияқты стратегияларды бөліп көрсетуге болады; сезімдерді ұстау және бақылау.

Біз сондай-ақ бірнеше жаңа теориялық модельдерді анықтауға мүмкіндік беретін стресс пен мінез-құлықты жеңу психологиясы саласындағы кейбір заманауи зерттеулерді атап өтуді қажет деп санаймыз. Болашаққа бағдарланған алдын ала күресу моделі туындауы мүмкін стресстік жағдайларды қабылдауға бағытталған мінез-құлыққа бағытталған. Бұл мінез-құлық стресс факторларының адамға теріс әсерін болдырмауға көмектеседі. Бұл модель Т.Уиллс пен С.Шифманның еңбектеріне негізделген, олар жеңу мінез-құлқын индивидке қандай да бір күйзелістік оқиғаны және оған өзінің реакциясын болжауға мүмкіндік беретін алдын ала (болжау) мінез-құлыққа бөлуді ұсынған және психологиялық тұрғыдан қалпына келтіруге мүмкіндік береді. стресстік оқиғалардан кейін тепе-теңдік.

Қорытынды. Осылайша, күресу туралы идеялардың дамуының осы кезеңінде күресу мінез-құлқының стратегияларының бір классификациясын бөліп көрсету мүмкін емес, сонымен қатар жалғыз дұрыс нақты зерттеу тәсілін белгілеу мүмкін емес. Осыған қарамастан, бар қарама-қайшылықтарға қарамастан, зерттеушілер бұл құбылыстың табиғатын жақсырақ түсінуге мүмкіндік беретін өте кең эмпирикалық материалды жинақтай алды. Бүгінгі таңда мінез-құлықпен күресу психологиялық зерттеулердің өте перспективалы бағыты болып табылады, ол осы сала үшін дәстүрлі бағытта да, жоғалту және жарақаттан кейінгі күйзеліс, тәуелді мінез-құлық, соматикалық аурулар, экстремалды жағдайлар тәжірибесімен байланысты және педагогикалық психологияның, отбасы психологиясының, даму психологиясының, мансап психологиясының шеңбері. Сондай-ақ мигранттардың шетел мәдениетіне бейімделу процесінде кодоминантты мінез-құлық мәселесіне қызығушылықтың артып келе жатқанын атап өтуге болады. Төтенше мінез-құлық пен басқа психологиялық құбылыстардың арасындағы байланыстарды зерттеу ерекше маңызға ие.

Әдебиттер:

1. Акимова Е. В., Суворова А. В. Проблема изучения копинг стратегий в отечественной и зарубежной психологии // Гуманитарные основания социального прогресса: Россия и современность / под ред. В. С. Белгородского, О.В. Кашеева, В.В. Зотова, И.В. Антоненко. М.: ФГБОУ ВО «МГУДТ». 2016.С. 6-10.

2. Церковский А. Л. Современные взгляды на копинг-проблему // Вестник ВГМУ. 2006. No

3. Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennye-vzglyady-na-koping-problemu> (дата обращения: 26.02.2022).

3. Битюцкая Е. В. Современные подходы к изучению совладания с трудными жизненными ситуациями. // Вестник Московского Университета. Серия 14. Психология. 2011. No 1. С. 100-111.

4. Брайт, Д. Преодоление стресса / Д. Брайт, Ф. Джонс // Стресс. Теории, исследования, мифы. - СПб.: ПРАЙМ-ЕВРОзнак, 2003. - С. 179-209.

5. Ремшмидт. Х. Стратегии преодоления трудностей (coping) / Х. Ремшмидт // Подростковый и юношеский возраст. Проблемы становления личности: пер. с нем. - М.: Мир, 1994. - 149-164.

ӘОЖ 159.9

ВЕРБАЛЬДІ ЕМЕС МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚТЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ТАЛДАУ ЖӘНЕ ОСЫ ҚАБІЛЕТТІҢ ДАМУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Шакирова А.Д., Имашева М.

Ілияс Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қаласы, Қазақстан Республикасы

arayly.shakirova85@mail.ru

Әлеуметтік перцептивті қабілеттері құрамына кіретін вербалды емес мінез-құлықты психологиялық жағынан түсіндіру қабілеттері адамның адаммен, адамдар тобымен өзара рефлексиялық мінез-құлықтың әрекеттесуінің компоненттері болып табылады.

Вербалды емес мінез-құлықтың қарым-қатынастағы болжамды және реттеуші функцияларын анықтайтын материалдың болуына қарамастан [2], [3], мінез-құлықты психологиялық жағынан түсіндіру жөнінде жұмыстар зерттелу үстінде. Мұндай мәліметтер адамның қабылдау, түсіну процесіне қатысты проблемасын талдауға және тұлғаны әлеуметтік қатынасқа дайындау бағдарламаларын жасау үшін қажет.

Әлеуметтік-перцептивті қабілеттерін зерттеу жұмыс барысында біздің зерттеу мақсаттарымыз үшін маңызды ережелер анықталды. Бұл адамның басқа адамдармен әрекеттесу кезеңінде пайда болатын психикалық күйлерінің, оның қасиеттері мен қатынастарының көрінісін қамтамасыз ететін тұлғаның әлеуметтік-психологиялық қасиеті ретінде түсінілетін әлеуметтік-қабылдау қабілеттерінің мәні туралы ереже [4, 7, 9, 13]. Сонымен қатар бұл қабілеттердің пәндік қызметте қалыптасқан танымдық қабілеттердің даму деңгейінен салыстырмалылығы туралы ереже де маңызды [1, 4, 10]. Әлеуметтік-қабылдау қабілеттері, құрылымы, мазмұны және даму деңгейі қарым-қатынастың нақты тәжірибесіне байланысты [1, 4, 5, 6].

Алғашқы үш міндеттің шешілуі диадтық және топтық вербалды емес мінез-құлықтың көп мағыналылығын ескере отырып, үш балдық жүйе бойынша, одан кейінгісін бес балдық жүйе бойынша бағаланды. Алғашқы бағалар жиырма балдық шкала бойынша есептеледі. Белгілі бір мәселені шешудің мүмкін болатын ең жоғары көрсеткіші 20 баллға сәйкес келді. Демек, бір зерттелуші жинай алатын ұпайлардың максималды саны-140. 140-110 балл аралығы қабілеттіліктің жоғары даму деңгейіне, 109-90- орташа деңгейден жоғары, 89-70 - орташа, 69-30 - орташадан төмен, 29-0 - төмен деңгейге сәйкес келеді. Қабілеттердің даму деңгейлері арасындағы айырмашылықтар Стьюденттің t критерийі бойынша анықталды.

Жеке тұлғаның топтағы және әлеуметтік қатынастар жүйесіндегі орнын анықтау үшін социометриялық сауалнама қолданылды. Топтағы тұлғаның әлеуметтік-перцептивті көшбасшы ретіндегі орны мен оның қабілеттерінің дамуы арасындағы байланысты анықтау үшін Спирменнің RS дәрежелік корреляция коэффициенті қолданылды.

Экспериментке I (жеткіншек жас), II (кіші жасөспірімдік жас) және колледж студенттері қатысты. Барлығы 35 қатысушы болды. Оның 21 ер бала, 24 қыз бала.

Вербалды емес мінез-құлықты психологиялық түсіндіру қабілетінің даму деңгейі әртүрлі жастағы жасөспірімдер мен жеткіншектердің арақатынасы 1-ші кестеде көрсетілген. Жасына байланысты қабілеттің даму деңгейінің жоғарылау тенденциясы жүйелі болып табылады. Егер жасөспірім кезінде (14-15 жас) зерттелушілердің тек 22 % - ы жоғары болса, қабілеттіліктің орташа даму деңгейі, 16-17 жасқа қарай олардың саны 2,5 өседі яғни 61% - ға, ал үлкен жастағы жасөспірімдерде - 3,5 есеге-76% - ға артады. Жас жасөспірімдерде статистикалық тұрғыда ($p \leq 0,01$ кезінде) бірінші топпен салыстырғанда қабілеттіліктің даму деңгейі орташадан жоғары, үлкендерде - бірінші және екінші топтармен салыстырғанда вербалды емес мінез-құлықты психологиялық түсіндіру қабілетінің даму деңгейі жоғары (1-ші кесте). Көп өзгерістер 16-17 жаста байқалады.

Кесте 1 - Вербалды емес мінез-құлықты психологиялық интерпретациялау қабілетінің даму деңгейіндегі жасқа байланысты өзгерістер (%)

Қабілеттің даму деңгейі	Топ нөмірі		
	1	2	3
	Зерттелушілердің жасы		
	14-15	16-17	19-20
Жоғары	6	9	32
Орташадан жоғары	16	52	44
Орташа	39	39	24
Орташадан төмен	39	-	-
Төмен	-	-	-

Осы қабілеттің құрылымы туралы біздің болжамымызға сәйкес, әр әлеуметтік-перцептивті мәселені шешудің көрсеткіштерін қолдана отырып, оның құрамдас бөліктерінің даму деңгейін қарастыруға жүгінеміз.

2-кестеде әртүрлі типтегі зерттелушілердің есептерді шешудің жоғары және орташа арақатынасы көрсетілген. Нәтижелерден жасөспірім кезіндегі адекватты талдау жесттер мен мимикадан қарағанда төмен көрінеді. Жесттер, мимикалар және поза диагностикалық және коммуникативті мүмкіндіктерімен ерекшеленеді. Жасөспірім кезінде вербалды емес мінез-құлықты психологиялық интерпретациялау және семантизациялау қабілетінің даму деңгейі элементтерді психологиялық интерпретациялау қабілетінің даму деңгейінен төмен.

Кесте 2 - Вербалды емес мінез-құлықты психологиялық талдау қабілетінің дамуындағы жасқа байланысты өзгерістер (%)

	Әр түрлі жас топтарының есептерді шешудің аралық деңгейі					
	Орташадан жоғары			Жоғары		
	14-15 ж	16-17 ж	19-20 ж	14-15 ж	16-17 ж	19-20 ж
1	66	63	52	15	21	44
2	33	57	24	9	21	64
3	48	21	36	18	69	56
4	18	57	44	3	16	28
5	42	39	16	15	60	80
6	54	39	36	18	33	40
7	15	42	56	15	18	32

Зерттеудің екінші кезеңінде эксперименттік топтардың әр мүшесінің әлеуметтік-перцептивті мәртебесі анықталды. Бұл мәртебе вербалды емес мінез-құлықты психологиялық түсіндіру қабілетінің даму деңгейінің көрсеткіштерімен салыстырылды. Барлық эксперименттік топтардағы дәрежелік корреляциялық коэффициенті маңызды шамаларға ие: жасөспірім кезінде - $r_s=0,799$, кіші жасөспірімде - $r_s=0,645$, үлкен жасөспірімде - $r_s=0,669$. Корреляциялық талдау тұлғаның әлеуметтік-перцептивті мәртебесінің индекстері және вербалды емес мінез-құлықты психологиялық интерпретациялау қабілетінің даму деңгейінің көрсеткіштері арасындағы оң және қарқынды байланысты көрсетеді. Барлық эксперименттік топтарда қабілеттің даму деңгейі неғұрлым жоғары болса, тұлғаның әлеуметтік-перцептивті мәртебесі соғұрлым жоғарылығы байқалады.

1. Вербалды емес мінез-құлықты психологиялық түсіндіру қабілеті өзіндік даму кезеңдері бар құрылымдық білім беруді білдіреді. Қабілет құрылымының өзгеруі және оның жұмыс істеу деңгейі жеткіншектіктен жасөспірімге дейінгі қарым-қатынас процесіне сәйкес келеді.

2. Қабілеттің дамуы бірнеше бағытта жүзеге асырылады: вербалды емес мінез-құлықтың жекелеген элементтерін психологиялық түсіндіруден бастап, тұтас және топтық контекстке енген интерпретацияға дейін; қарым-қатынас серіктестерінің іс-әрекеттері мен күйлерінің қимылдары мен мимикасына негізделген түсіндіруден олардың қасиеттерін, қарым-қатынастарын анықтауға дейін; вербалды емес мінез-құлықты қарым-қатынас субъектілерінің психологиялық сипаттамаларын анықтау құралы ретінде қолданудан оны құрал ретінде игеруге дейін қатынастарды реттеу.

3. Қабілеттің әртүрлі компоненттері арасындағы өзара әрекеттесу сипаты жеткіншектен жасөспірімге өзгереді. Жасына байланысты кейбір қабілеттердің даму деңгейі басқалардан ерекшеленеді. Вербалды емес мінез-құлықты сәйкестендіру құралы ретінде және қарым-қатынасты реттеу құралы ретінде меңгеру бір уақытта, бірақ әртүрлі қарқындылық деңгейінде жүзеге асырылады.

4. Вербалды емес мінез-құлықты психологиялық түсіндіру қабілетінің құрылымы, даму деңгейі топтың жеке басының жағдайына әсер етеді.

5. Әлеуметтік-перцептивті көшбасшылықты топ ішіндегі қарым-қатынаста вербалды емес мінез-құлықты психологиялық түсіндіру қабілетін іске асырудың көрсеткіштерінің бірі ретінде қарастыруға болады.

Әдебиеттер:

1. Анцыферова Л. И. Психологические закономерности развития личности взрослого человека и проблемы непрерывного образования // Психол. журн. 2020. Т. 1. № 2. С. 52-60.

2. Бажин Е. Ф., Коренева Т. В. О возможности узнавания эмоций по интонационным характеристикам речи // Вопросы психологии познания людьми друг друга в общении. - Краснодар, 2018. Вып. 2. С. 148-164.

3. Барабанщиков В. А., Малкова Т. Н. Исследование восприятия эмоционального состояния человека по выражению лица // Проблема общения в психологии / Отв. ред. Б.Ф. Ломов. - М.: Наука, 2001. С. 121 -132.

4. Бобнева М. И. Психологические проблемы социального развития личности // Социальная психология личности / Отв. ред. М.И. Бобнева, Е.В. Шорохова. М.: Наука, 2009. С. 35-62.

5. Бодалев А. А. Личность и общение. - М., 2003. 272 с.

6. Бодалев А. А. Восприятие и понимание человека человеком. - М., 1992. 200 с.

7. Ковалев Г. А. О психологическом содержании социально-перцептивных способностей в контексте возможностей их оптимизации // Психолого-педагогические проблемы общения / Под ред. А.А. Бодалева. М., 2009. С. 35-42.

8. Кондратьева С. В. Понимание учителем личности учащегося // Вопр. психол. 1980. № 5. С. 143-148.

9. Лабунская В. А. О структуре социально-перцептивной способности личности // Вопросы психологии межличностного познания и общения: Сб. науч. тр. - Краснодар, 2003. С. 63-71.

10. Sullivan O., Cuilford J., Mille R. The measurement of social intelligence. California, 2019. 32 p.

УДК 159.9

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ ЛИЧНОСТИ В СОВРЕМЕННОЙ ШКОЛЕ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ НАЦИОНАЛЬНЫХ ОБЫЧАЕВ И ТРАДИЦИИ

Шаповалова Т.Ю., Жукеева Г.Ж.

КГУ «Гимназия №97» г. Караганда, Республика Казахстан

19tatiana71@mail.ru, gula.jukeeva@mail.ru

Современное общество требует от человека не только владение всесторонними знаниями, высокого культурного уровня, глубокой специализации в различных областях науки и техники, но и умения жить и сосуществовать в обществе.

Важное место в образовательном процессе занимают психическое здоровье обучающихся, индивидуализация образовательных траекторий, создание психологически безопасной, комфортной образовательной среды и социализация.

Социально-экономическая и морально-психологическая напряженность в жизни нашего общества, политическая нестабильность сопровождаются резким надломом устоявшихся духовных ценностей. С одной стороны, наблюдается недоверие к общечеловеческим нравственным идеалам, а с другой, несформированность альтернативных ценностей. Это влечет за собой необходимость изучения проблемы формирования личности в контексте широких социальных процессов в микро- и макросреде. Реализация индивидуальных возможностей человека и подготовка к жизненным трудностям становятся ведущей целью образования, которое осуществляется не только в школе, но и далеко за ее пределами.

Психологи отмечают, что сегодняшние школьники и выпускники школ на первый план в качестве жизненных приоритетов ставят материальные ценности. Духовные, социальные и моральные ценности, к сожалению, теряют в их понимании свою привлекательность. Эгоцентризмом и озабоченностью своими проблемами, связанными с вступлением во взрослую жизнь, часто объясняют социальную, даже гражданскую, безразличность молодежи. Эти характеристики нового поколения перекликаются с проблемой агрессии со стороны взрослых – родителей, учителей, воспитателей.

Следовательно, трансформируется сама оценка сущности образования как особого вида духовной культуры - «духовного воспроизводства личности». Сегодня это важно, потому что существует реальная опасность распада всех социальных связей, разделения поколений, утраты традиций, всей системы наследования культурно-исторического опыта.

С обретением независимости в Республике Казахстан социология приобрела новый стимул развития, основная идея – общество - это продукт человеческой мысли, который можно изменить. Казахские социологи рассматривают различные проблемы современного общества.

Сегодня, Казахстан реформирует систему образования, ориентируясь на мировое образовательное пространство. Этот процесс вносит изменения в педагогическую теорию и практику, делая акцент на народную педагогику. Параметрами развития личности ребенка по народной педагогике являются: ориентация на общечеловеческие ценности, гуманизм, всестороннюю образованность, активность, самоуважение, самостоятельность суждений и т.д. Показателями социального становления личности и социальной компетентности являются вышеперечисленные критерии.

Несомненно, что особенность социально-экономических, географических особенностей Казахстана (кочевой быт, бескрайние степные просторы, континентальный климат, господство скотоводства и т. д.) оказывает определенное влияние на формирование особого психического склада и ставит характерный отпечаток на различных сторонах социальной жизни казахов, на ментальном складе и мировоззрении.

Первые эмпирические знания о психологии кочевников отражены в древнетюркских письменных памятниках. С образованием первого казахского ханства образуется самобытная культура казахского народа. В фольклоре, особенно через поговорки и пословицы, происходило становление нравственных качеств, раскрывалась психология кочевника, все это являлось средствами и методами народного воспитания казахов. Словарный фонд пословиц и поговорок вместил большое количество слов и понятий, которые впоследствии вошли в современную казахскую психологическую терминологию народной или донаучной психологии [1].

В первой половине XX века психолого-педагогические идеи выдающихся ученых, интеллигенции казахского народа, бесспорно, оказали большое влияние на развитие современной психолого-педагогической науки. По мнению Абая, Шакарима, Торайгырова, Аймауытова личность – это непрерывная система социальных характеристик, которые формируются и совершенствуются в процессе жизнедеятельности человека, его воспитания и образования.

В русле данной темы актуальны научно-педагогические исследования М. Жумабаева, который в последние годы пользуется особым вниманием не только как выдающийся поэт, но и как педагог, деятельность которого востребована в современной системе образования.

Магжан Жумабаев в центр своей педагогической концепции ставит личность ребенка, а именно необходимость его изучения внутреннего мира, желаний, интересов и стремлений с опорой на природное стремление ребенка к знанию [2]. «Природное стремление ребенка к знанию, к открытию нового для себя является драгоценнейшим естественно-педагогическим условием, которое учителю необходимо всячески оберегать от разрушения и потерь. Образование есть потребность всякого человека, - писал Магжан, - поэтому образование может быть только в форме удовлетворения потребности» [3].

Приоритетными направлениями в области психологии, по М. Жумабаеву, должны стать изучение путей формирования и развития этнической личности, установление закономерностей психического развития с момента ее рождения до старости. Воспитание ее высших духовных и нравственной сфер, механизмы формирования чувства казахского патриотизма на основе психологической культуры казахского народа, обычаев, обрядов, традиций, которые сложились веками при кочевом образе жизни.

Традиции – это социальное и культурное наследие, передаваемое из поколения в поколение и развивающееся в течение длительного времени в определенных обществах и социальных группах [4].

Обычай - правило общественного поведения, воспроизводящееся в определенном обществе или социальной группе, укоренившееся в привычке, быте и сознании их членов [4]. Обычай способствует приобщению ребенка к духовной культуре, формирует унаследованный стереотипный способ поведения, знакомит с образцами поведения (так надо поступать или так не надо поступать).

Анализируя практический опыт прошлого можно сделать вывод о том, что традиции и обычаи были и остаются одним из действенных средств, которые не ограничиваются каким-то одним возрастным периодом жизни человека в приобщении новых поколений к нормам общества. Выполнение их требований и предписаний оказывает значительное и постоянное воздействие на формирование мироощущения, культуры чувства и поведения индивида.

Изучение и общественная оценка основ культурных традиций и обычаев казахского народа, является одной из важнейших задач современной народной педагогики. Следует отметить, что многие ее вопросы остро нуждаются в углубленной, всесторонней творческой разработке, в особенности вопросы нравственного, эстетического ... воспитания детей в разных периодах формирования личности в социуме [4].

Следовательно, психологи, социальные педагоги, педагоги должны развивать процесс возрождения и укрепления роли национальной культуры, обычаев и традиций в воспитании будущих поколений. Опираясь на парадигмы духовного, этнокультурного и нравственного развития личности на основе национальной идентичности являются важнейшим фактором устойчивого развития общества, сохранения национального культурного кода.

Современной характеристикой цивилизации должен является ее антропогенный характер. Казахские обычаи поддерживают невидимую связь эпох через сохранение и передачу модели общественных отношений и духовных качеств казахов. В то же время, казахские национальные традиции меняются под давлением современных технологий, что приводит к изменению самой личности, ее потребностей, интересов, склонностей, ценностных ориентаций, которые проецируется на психолого-педагогические механизмы ее социального формирования.

Одним из механизмов социального формирования мы предлагаем использовать возрождение нации, культуры, языка, через духовные ценности, которые завещали нам мудрые предки. Каждый ребенок будет погружен в культуру своего народа, будет знать и гордиться его духовным потенциалом тогда, когда он сохранит свою самобытность, приобретет развитое самосознание. Всем этим занимается педагогика народного художественного творчества-молодая отрасль педагогики, которая в этнопсихологическом смысле является методикой и теорией личностного развития в процессе освоения традиций определенного этноса или народа.

Исходя из выше изложенного, мы предлагаем внедрять так называемые серии творческих заданий декоративно-прикладного и устного характера, т.к. творческое задание дают возможность не только использовать действительность, но и видоизменять ее, приобщая к ценностям культуры, например, создание Музея тряпичных кукол, помогает знакомить детей с народными традициями формируя единый образ мира, выраженный через призму национального характера. Через любовь к родному языку, полное его усвоение, чтение художественной литературы, сказок на родном языке, народные ораторские изречения, исторические предания и легенды. После разъяснения и показа рекомендуем применять упражнения, сопровождая их советами, например, «Упражняй руки, выработай привычку к определенной работе».

Подводя итог выше изложенному, хотелось бы отметить, что использование синтеза народных искусств: декоративно-прикладное искусство, народные песни, фольклор, игры, праздники, художественное слово и т.д. способствует воспитанию глубокого интереса к культуре своего народа. Недаром говорят: «Если хочешь узнать чужой народ, изучи его обычаи и традиции».

Литература:

1. Аженова М.С. Бейсенбаев Д.Э Социальная стратификация в Республике Казахстан. - Алматы: Казахстан, 1997. -110с
2. Абдульханова - Славская К.А. Деятельность и психология. - М., 1980. - 284с.
3. Аверьянов А.И. Психолого-педагогические условия организации социального взаимодействия в театральном объединении подростков. –Дис. канд. пед. наук/ Моск. гос. ун-т культуры. М.,1994. -240 с.
4. Алексеева О.Ф. Индивидуально-психологический фактор адаптации субъекта учебной деятельности: Дис. канд. псих, наук / Гос. ком. Рос. Федерации по высш. образованию. М., 1995. - 218с.
5. Алиева Н.Ф. Социальная психология. Программа курса. Екатеринбург, 1996. - 26с.
6. Амонашвили Ш.А. Психологические основы педагогики сотрудничества. М.: Педагогика, 1991. - 279с.
7. Андреева Т.М. Социокультурная дифференциация молодежи и проблема становления субъекта социального обновления: Дис. канд. филос. наук / МГУ им. М.В. Ломоносова. - М., 1994. - 223с.
8. Антология социальной работы: В 5-ти т. Феноменология социальной патологии / сост. М.В. Фирсов. - М.: Сварог - НВФ СПТ, 1995-Т.2. - 400с.

9. Арнольдov А.И., Бочарова В.Г., Вульфoв Б.З. и др. Социальная педагогика: вопросы теории и практики: Методические материалы. М.: Изд-во Центра соц. пед-ки РАО и АСОПир РФ, 1994. - 109с.

УДК 159.9.072

ИССЛЕДОВАНИЕ РОЛИ ТЕАТРАЛЬНО-ИГРОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НА ФОРМИРОВАНИЕ КОММУНИКАТИВНЫХ СПОСОБНОСТЕЙ У ДЕТЕЙ СРЕДНЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Юсупова И.В., Ждакаева Е.И.

ФГБОУ ВО «Омский государственный педагогический университет»

г.Омск, Российская Федерация

irinamb84@mail.ru, Elena.Zhdakaeva@mail.ru

В современном обществе одним из основных условий успешной социализации дошкольников является формирование коммуникативных способностей. Формированию коммуникативных способностей посвящен ряд исследований, среди которых работы Ю.В. Касаткиной, Н.В. Ключевой, Р.В. Овчаровой, Н.В. Пилипко и других. [1-3].

Раскрытию особенностей общения дошкольников посвящены исследования российских психологов Б.Г.Ананьева, Н.В. Кузьминой, В.С. Мухиной [4-6]. Исследователи подчеркивают, что коммуникативные способности являются важнейшим показателем готовности ребенка к взаимодействию с окружающими людьми. Они позволяют детям справиться с неблагоприятной ситуацией, способствуют преодолению робости, смущения, влияют на формирование доброжелательных отношений с окружающими, обеспечивают успешность совместной деятельности.

Спецификой развития коммуникативных способностей детей среднего дошкольного возраста выступают: усвоение детьми элементарных правил культуры общения, развитие инициативности и самостоятельности ребенка в общении с взрослыми и сверстниками. Кроме того, развиваются такие коммуникативные качества личности как эмпатийность, доброжелательность, способность длительное время поддерживать контакт, слушать собеседника, сопереживать. Дети начинают проявлять интерес к своим сверстникам как к партнерам по игре, мнение сверстника приобретает особую значимость, ребенок стремится понять другого, его мысли, желания, чувства. Приходит понимание того, что у товарища могут быть другие занятия, игры. В силу развития игровой деятельности ребенок теперь выступает их организатором, организатором общения, учиться решать конфликтные ситуации, согласовывать свои действия для достижения цели, что и составляет главное содержание потребности в общении в этом возрасте, что меняет ведущий мотив общения.

На базе Семейного Учебно-Образовательного Комплекса (СУОК) при КГКП «Дворец детей и юношества» города Караганды (Республика Казахстан) был проведен эксперимент, в котором приняли участие 40 детей среднего дошкольного возраста. На основе рассмотренных критериев нами были подобраны диагностические методики для их исследования: карта наблюдений за проявлениями коммуникативных способностей у дошкольников (А.М.Щетинина, М.А.Никифорова) [7], беседа «О нормах и правилах общения» (Н.В. Ключева) [1].

По результатам базовой оценки 8 (40%) экспериментальной и 6 (30%) детей контрольной группы имели низкие показатели уровня развития коммуникативных способностей: проявляли готовность общаться только со взрослыми, не умели договариваться, не всегда были внимательны в общении, редко выражая симпатию и доброжелательность по отношению к другим.

Средний уровень продемонстрировали 10 (50%) испытуемых экспериментальной и 12 (60%) контрольной группы, то есть проявляли готовность общаться со взрослым и сверстниками, но сами проявляли инициативность лишь в некоторых случаях, иногда умели договариваться, не всегда были внимательны, доброжелательны в общении, не всегда проявляли симпатию к другим,

иногда конфликтуя, в ряде случаев были способны проявить эмоциональный отклик на переживания партнеров по общению, недостаточна была развита культура общения, однако достаточно хорошо такие дети владели вербальными и выразительными средствами общения.

Высокий уровень в обеих группах, к сожалению, был отмечен лишь у 2 (10%) детей. Данные испытуемые активно выражали готовность общаться со взрослым и сверстниками, проявляли сами и поддерживали инициативу другого в общении, умели договариваться, проявляя доброжелательность в общении, симпатию к партнеру по общению, понимание его потребностей, не конфликтуя, были к тому же эмпатийны, отзывчивы, умея уступить, хорошо владея вербальными и выразительными средствами общения.

Выявлено, что 7 (35%) детей экспериментальной и контрольной группы не знали норм правил общения, не желали следовать требованиям взрослого, в общении со сверстниками были агрессивны, преимущественно обращаясь к взрослому на «ты», часто не здоровались без напоминания, забывая говорить слова благодарности, просьбы, часто игнорируя требования взрослого, в общении со сверстниками были непоследовательны, а также были способны проявить агрессивность.

В целом 13 (65%) детей экспериментальной и 12 (60%) детей контрольной группы имели представление об элементарных нормах и правилах поведения в общении, выполняли их чаще по напоминанию взрослых. Не всегда правильно обращались к взрослым.

По 1 ребенку (5%) экспериментальной и контрольной групп выполняли элементарные правила культуры общения с взрослыми и сверстниками. Самостоятельно называли сверстников по именам, называет старших на «вы», по имени и отчеству, пользуются в общении ласковыми словами.

Низкий уровень продемонстрировали 7 (35%) детей из экспериментальной и 5 (25%) испытуемых из контрольных групп.

Дополнительно 11 (55%) детей экспериментальной и 13 (65 %) детей контрольной группы имели средние показатели уровня развития коммуникативных способностей. Дети проявляли готовность общаться со взрослыми и сверстниками, но проявляли инициативность лишь в некоторых случаях. Лишь по 2 (10%) детей экспериментальной и контрольной групп активно выражали готовность к общению со взрослыми и сверстниками,

Формирующий этап эксперимента был направлен на проверку гипотезы о том, что театрально-игровая деятельность будет способствовать развитию коммуникативных способностей у детей среднего дошкольного возраста. На основе результатов констатирующего этапа был составлен комплекс занятий по развитию коммуникативных способностей у средних дошкольников с использованием театрально-игровой деятельности. Работа была направлена на развитие общения ребенка с самим собой, со сверстниками, с взрослыми, а также развитие общих навыков общения. Нами были проведены игры-занятия, направленные на воспитание и применение навыков общения, понимания их социального смысла.

В ходе занятий была создана атмосфера, которая способствовала эффективному осуществлению взаимодействия детей друг с другом, а также со взрослыми с учетом их прошлого опыта общения. Каждое занятие включало знакомство с правилами этикета, формирование навыков коммуникативного поведения в повседневной жизни, формирование заботливого и терпеливого отношения к окружающим, проявление нетерпимости к негативным поступкам. Знания, умения и навыки, полученные в организованной учебной деятельности, закрепляются в повседневной жизни в процессе всех режимных моментов: при приветствии, раздевании и одевании, при приеме пищи, при подготовке ко сну, во время игры и прогулок.

Результаты контрольного этапа эксперимента показали, что только 2 (10%) экспериментальной и 5 (25%) детей контрольной группы имели низкие показатели уровня развития коммуникативных способностей: они проявляли готовность общаться только со взрослыми, не умели договариваться, не всегда были внимательны в общении, редко выражая симпатию и доброжелательность по отношению к другим, часто конфликтуя, не способны были проявить эмоциональный отклик на переживания партнеров по общению, навыки

коммуникативного поведения были развиты слабо, плохо владели вербальными и выразительными средствами общения.

Средний уровень продемонстрировали 10 (50%) испытуемых экспериментальной и 11 (55%) контрольной группы, то есть такие дети проявляли готовность общаться со взрослым и сверстниками, но сами демонстрировали инициативность лишь в некоторых случаях, иногда умели договариваться, не всегда были внимательны, доброжелательны в общении, не всегда проявляли симпатию к другим, иногда конфликтуя, в ряде случаев были способны проявить эмоциональный отклик на переживания партнеров по общению, недостаточна была развита культура общения, однако они остаточное хорошо владели вербальными и выразительными средствами общения.

Высокий уровень в обеих группах был отмечен у 8 (40%) экспериментальной и 4 (20%) детей контрольной групп.

Таким образом, по результатам наблюдений за проявлениями коммуникативных способностей у дошкольников можно отметить, что испытуемые экспериментальной групп имели более положительные показатели уровня развития коммуникативных способностей по следующим критериям: готовность к общению и умение организовать общение. Большая часть испытуемых умели договариваться, были внимательны в общении, выражая симпатию и доброжелательность по отношению к другим, не конфликтовали, были способны проявить эмоциональный отклик на переживания партнеров по общению, навыки коммуникативного поведения хорошо были развиты.

Выявлено, что 4 (20%) детей экспериментальной и 6 (65%) контрольной группы не знали норм правил общения, не желали следовать требованиям взрослого, в общении со сверстниками агрессивны, преимущественно обращались к взрослому на «ты», часто не здоровались без напоминания, забывали говорить слова благодарности, просьбы, часто игнорировали требования взрослого, в общении со сверстниками были непоследовательны, были способны проявить агрессивность.

Кроме того, 11 (55%) детей экспериментальной и 13 (65%) детей контрольной группы имели представление об элементарных нормах и правилах поведения в общении, выполняли их чаще по напоминанию взрослых. Не всегда правильно обращаясь к взрослым.

Между тем, 5 (25%) детей экспериментальной и 1 ребенок (5%) контрольной групп выполняли элементарные правила культуры общения с взрослыми и сверстниками. Такие дети самостоятельно называли сверстников по именам, называли старших на «вы», по имени и отчеству, пользовались в общении ласковыми словами.

В экспериментальной группе количество детей с низким уровнем уменьшилось на 25%. Средние показатели уровня развития коммуникативных способностей улучшились за счет перехода детей на высокий уровень. В контрольной группе средний показатель вырос не так значительно.

Количество детей с высоким уровнем выросло на 20% в экспериментальной группе. Больше детей стали активно выражать готовность к общению со взрослыми и сверстниками, проявляя инициативу в общении, поддерживая инициативу других, проявляя доброжелательность в общении, симпатию к партнеру по общению, понимание его потребностей, были эмпатийны, отзывчивы, умели уступить. Они выступали организаторами общения и игр, не конфликтовали, умели договариваться, свободно владели вербальными и выразительными средствами общения. Они же знали и выполняли элементарные правила культуры общения, нормы обращения, используя вежливые слова. В контрольной группе данный показатель не изменился.

Таким образом, проведенное исследование позволяет сделать вывод, что у детей экспериментальной группы после проведения занятий, повысился уровень коммуникативных способностей, что подтверждает выдвинутую нами гипотезу, что театральная-игровая деятельность является эффективным средством развития коммуникативных способностей у детей среднего дошкольного возраста.

Литература:

1. Клюева Н.В., Касаткина Ю.В. «Учим детей общению. Характер, коммуникабельность». Популярное пособие для родителей и педагогов - Ярославль, Академия развития, 1996
2. Овчарова Р.В., Киянченко Е.В. Учим детей общаться // Дошкольное образование. - 2012. - №3. - С. 63-68.
3. Пилипко Н. В. Здравствуй, школа! Адаптационные занятия с первоклассниками: учеб.-метод. пособие для учителей нач. кл. / Н. В. Пилипко, Т. В. Громова, М. Ю. Чибисова; под ред. Н. В. Пилипко. М.: Перспектива, 2002. -48 с.
4. Ананьев Б.Г. Избранные труды по психологии - Санкт-Петербург: Изд-во Санкт-Петербургского университета, 2007 - Т.2: Развитие и воспитание личности. Т. 2. - 2007. – 546с.
5. Кузьмина Г.Н., Овечкина В.Н. Дидактическая игра как средство развития психического развития детей с ограниченными возможностями здоровья // Вестник Марийского государственного университета. 2015. №2 (17). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/didakticheskaya-igra-kak-sredstvo-razvitiya-psihicheskogo-razvitiya-detey-s-ogranichennymi-vozmozhnostyami-zdorovya> (дата обращения: 20.11.2022).
6. Мухина В.С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество: Учебник для студ. вузов. – М.: Издательский центр «Академия», 2012. – 180 с.
7. Щетинина А.М. Диагностика социального развития ребенка: учеб. -методич. пособие. – Великий Новгород: НовГУ им. Ярослава Мудрого, 2013. – 88 с.

УДК 364

РАСШИРЕНИЕ ПРАВ И ВОЗМОЖНОСТЕЙ ЛЮДЕЙ С ИНВАЛИДНОСТЬЮ В ПРОЦЕССЕ РЕАБИЛИТАЦИИ НА УРОВНЕ ОБЩИНЫ (СООБЩЕСТВА)

Абдакимова М.К.

Карагандинский университет Казпотребсоюза, г. Караганда, Республика Казахстан

madina-7373@mail.ru

Во всем мире возрастает потребность в реабилитационных услугах в связи с высокими темпами роста распространенности неинфекционных заболеваний и старения населения.

Жизнь людей стала продолжительнее - к 2050 г. доля лиц в возрасте свыше 60 лет, по прогнозам, возрастёт в два раза, и все больше людей страдают такими хроническими заболеваниями, как диабет, инсульт и рак.

В настоящее время потребности в реабилитации в значительной мере остаются неудовлетворёнными. В некоторых странах с низким и средним уровнем дохода более 50% людей не получают услуг по реабилитации, в которых они нуждаются.

Реабилитация - это выгодная инвестиция, которая способна обеспечить экономические преимущества как для отдельных людей, так и для общества в целом.

- Благодаря реабилитации можно избежать дорогостоящей госпитализации, сократить сроки пребывания в больнице и предупредить повторные случаи госпитализации.

- Помимо этого, реабилитация позволяет людям получить образование и найти оплачиваемую работу, поддерживать самостоятельность в быту и свести к минимуму потребности в финансовой поддержке или уходе.

Реабилитация может осуществляться в самых разных условиях – в больницах, поликлиниках, частных клиниках, а также на уровне общин (сообществ) или на дому.

Всемирная организация здравоохранения отмечает следующие причины неудовлетворённости глобальной потребности в реабилитации:

- Отсутствие приоритетов, финансирования, политики и планов реабилитации на национальном уровне.

- Отсутствие доступных реабилитационных служб за пределами городских районов и длительное время ожидания.

- Высокие расходы из собственных средств и отсутствие или недостаточность средств финансирования.

- Отсутствие квалифицированных специалистов по реабилитации – во многих странах с низким и средним уровнем дохода на 1 миллион человек приходится менее 10 квалифицированных специалистов

- Нехватка ресурсов, включая ассистивные технологии, оборудование и расходные материалы.

- Необходимость проведения дальнейших исследований и сбора дополнительных данных в отношении реабилитации.

- Неэффективные и недостаточно используемые механизмы направления на реабилитацию.

Эффективным ответом на эти вызовы становится программа реабилитации на уровне общин (сообществ) [1], которая начала практиковаться во многих странах еще с конца 70-х годов XX века.

Реабилитация на уровне общины - это программа реабилитации для людей с разными видами инвалидности, которая проводится не в специальных центрах или больницах, а по месту жительства такого человека - дома, на улице, в магазине, там, где он учится или работает.

РУО реализуется совместными усилиями самих людей с инвалидностью, их семей, организаций и сообществ, а также соответствующими правительственными и неправительственными службами здравоохранения, образования, профессиональной, социальной и других служб.

Программа основана на обучении людей с инвалидностью и на их интеграции в общество.

Ориентиры программы РУО:

- снижение бедности, учитывая, что бедность - это ключевой фактор и результат инвалидности;
- содействие участию общин в разработке и осуществлении программ РУО и признание права собственности общин на результаты этой работы;
- развитие и укрепление многосекторального взаимодействия;
- привлечение организаций людей с инвалидностью к участию в программах;
- повсеместное расширение масштабов внедрения программ РУО;
- пропаганда передовой практики, основанной на доказательствах.

РУО обеспечивает права людей с инвалидностью жить, как равные граждане своей страны, наслаждаться здоровьем и эмоциональным благополучием, участвовать полно в образовательных, социальных, культурных, экономических и политических делах.

РУО подчеркивает, что девочки и мальчики с инвалидностью имеют равные права в школе, мужчины и женщины имеют равные права и возможности в профессиональной и общественной деятельности. Инвалидность больше не рассматривается как просто результат ухудшения. Социальная модель инвалидности повысила понимание того, что экологические барьеры для участия являются основными причинами инвалидности. РУО продвигает права людей с инвалидностью на жизнь в обществе как равных граждан и полное участие, например, образовательная, социальная, культурная, религиозная, экономическая и политическая деятельность.

Задачи программы РУО:

1. Обеспечить понимание того, что люди с инвалидностью являются способными (dis able).
2. Максимизировать физические и умственные способности людей с инвалидностью.
3. Улучшить доступ людям с инвалидностью к регулярным услугам, в которых они нуждаются.
4. Дать им возможность стать активными «вкладчиками» в местное сообщество и общество в целом.
5. Через изменения в местном сообществе активизировать все общество, чтобы продвигать и защищать права людей с инвалидностью, например, удаляя барьеры к их участию в общественной жизни.
6. Обеспечить, чтобы люди с инвалидностью могли максимизировать свои физические и умственные способности, получить доступ к регулярным услугам и возможностям, а также стать активными участниками сообщества и общества в целом.
7. Активизировать сообщества для продвижения и защиты прав людей с инвалидностью посредством изменений в сообществе, например, путем устранения барьеров для участия людей с инвалидностью.

Принципы РУО

1 Включение: Включение людей с инвалидностью в общественную жизнь. Включение касается двух участников: человека, который хочет быть включенным, и группы, готовой приветствовать (например, семья, сообщества, общество). Включение - динамичный процесс обоих актеров, общее желание делиться и менять вещи, положительный взгляд друг на друга, принятие различия.

2 Участие. Участие означает активное вовлечение людей с инвалидностью, в качестве активных участников и вкладчиков программы РУО от разработки программы до её реализации и оценки по той простой причине, что они лучше знают, что им нужно. «Ничего для нас без нас!»

Участие также означает, что люди с инвалидностью являются важнейшим ресурсом в рамках любой программы РУО - обучение, принятие решений и т. д.

РУО обеспечивает участие женщин во всех процессах и принятия решений, а также других групп, которых обычно не слушают или исключают.

РУО возможна только в том случае, если она основана на реальном и значимом участии людей с инвалидностью.

3 Устойчивость. Программы РУО должны быть долгосрочными и сохраняться независимо от внешней помощи. Это означает, что общественные организации людей с инвалидностью являются центром любой деятельности программы РУО.

4 Расширение прав и возможностей: люди с инвалидностью и семьи принимают программные решения и контролируют ресурсы. Наращивание потенциала имеет решающее значение для расширения возможностей, то есть развитие и использование навыков, необходимых для действия с полномочиями и ответственностью.

Расширение прав и возможностей женщин занимает центральное место в любой программе.

Укрепление способности целевых групп (людей с инвалидностью; индивидуально и коллективно) - принимать активное участие как на индивидуальном, так и на коллективном уровнях является критически важным для РУО.

Расширение прав и возможностей способствует лучшему присвоению результатов и устойчивости проектов РУО.

5 Самозащита (Self Advocacy): центральное участие людей с инвалидностью в определении для себя целей и процессов. Адвокация - это коллективное понятие, а не индивидуалистическое. Это означает самоопределение. Адвокация означает центральное и постоянное участие людей с инвалидностью (ЛСИ) и их семей, определяющие для себя цели и процессы борьбы с бедностью.

Развитие родительских организаций и организация людей с инвалидностью, нацеленных на расширение прав и возможностей для самозащиты, является ключом к проектам СБР. Это означает мобилизацию, организацию, представление, создание пространства для взаимодействия и требований.

Ввиду того, что в Казахстане проживает более 680 тыс. человек с особыми потребностями, из них 61,5%-трудоспособного возраста, 25,7%-пенсионного возраста, 12,8%-дети до 18 лет [3], уже в 2022 году в Казахстане проживало 697375 человек с инвалидностью, в том числе в сельской местности - 301562 человека, в городах-395 813 человека [4], а также есть много населенных пунктов, в которых доступ к специализированным социальным учреждениям, услугам неправительственных организаций, необходимым реабилитационным центрам затруднен, есть проблема нехватки специалистов, развитие практики социальной работы с местными сообществами также является актуальной. Следовательно, необходимо системно изучить цель, задачи, принципы, содержание данного проекта, опыт его реализации в соседних странах и активно внедрять положительный опыт в Казахстане.

Карагандинский университет Казпотребсоюза выступает единственным образовательным учреждением, вступившим в состав Республиканской ассоциации школ социальной работы на территории агломерации, а также является партнером РОО «Национальный альянс профессиональных социальных работников», который является провайдером программы РУО в Казахстане, и именно наш вуз в регионе может стать основным звеном в продвижении программы РУО.

Как можно внедрить данную программу на территории Карагандинской агломерации:

- обучение специалистов социальной сфера (социальных работников на дому, стационара и полустационаров) технологии кейс-менеджмента в сопровождении лиц с инвалидностью с акцентом на сильные стороны и развитие функциональности организма (видим человека, а не диагноз, на основе принципов МКФ);

- обучение родителей в качестве «домашних тренеров» для своих детей для обеспечения непрерывной реабилитации с акцентом на самостоятельность и самообеспечение;

- обучение родителей в качестве Реабилитационных Работников Сообщества, тем самым могли бы получить микроквалификацию, как начало новой профессии – чтобы могли осуществлять социальную реабилитацию своих детей и помогать другим членам сообщества;

- организация групп самопомощи родителей для профилактики эмоционального выгорания, развития позитивного родительства и активации родительского потенциала;
- организация игровых групп для детей младшего возраста не охваченных дошкольным/школьным образованием вследствие особенностей здоровья. Данная технология игровых групп также актуальна для Казахстана, так как в регионах в сельской местности есть примеры отсутствия детских садов, недостаточности их, недоступности их для семьи по причине многодетности, ограниченных финансовых возможностей, наличия в семье детей с особыми образовательными потребностями, занятости матерей, отцов, бабушек.

Литература

- 1 Реабилитация на уровне общины. Руководство по РУО.(Community-based rehabilitation: CBR guidelines) // www.iniscommunication.com
- 2 Национальный план по обеспечению прав и улучшению качества жизни лиц с инвалидностью в Республике Казахстан до 2025 года // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1900000326>
- 3 Фактологический бюллетень по вопросам инвалидов // https://www.un.org/ru/rights/disabilities/background_7.shtml

УДК 364

ОСНОВНЫЕ ПОДХОДЫ К ИЗУЧЕНИЮ ПРОБЛЕМЫ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЫ С СЕМЬЕЙ

Абдина А.О. Нуржаубаева Г. Б.

КГУ «ОШ №15», г. Караганда, Республика Казахстан

azaliya_hayat@mail.ru

Семья играет непреложную роль в формировании личности, ее развитии и социальной адаптации. Однако, как и любая социальная структура, семья может столкнуться с разнообразными трудностями, вызванными экономическими, психологическими, культурными или иными факторами. Социальная работа с семьей является важной составной частью социальной поддержки, направленной на укрепление семейных отношений, решение семейных проблем и обеспечение благополучия всех ее членов.

В данной статье мы обращаем внимание на психолого-педагогическое обеспечение социальной работы с семьей, то есть на применение психологических и педагогических методов и подходов для решения семейных проблем. Этот аспект социальной работы семьей призван не только решать текущие проблемы, но и способствовать устойчивому и долгосрочному улучшению семейной среды и отношений.

Научное и практическое понимание того, как применять психолого-педагогические методы в работе с семьей, оказывает влияние на эффективность и успешность социальной поддержки. Различные теоретические и методологические подходы к этой проблеме помогают специалистам лучше понимать семейные динамики, разрабатывать индивидуальные стратегии вмешательства и оценивать результаты своей работы.

Статья охватывает разнообразные темы, включая системный подход, экологический подход, развивающий подход, психолого-педагогический подход и их роль в работе с семьей. Мы также рассмотрим результаты эмпирических исследований в данной области и методы, используемые для анализа семейных ситуаций. Наконец, мы обратим внимание на практические аспекты психолого-педагогической поддержки семей, включая разработку программ, обучение специалистов и оценку эффективности вмешательства.

Исследование данной проблемы имеет важное значение для профессионалов в области социальной работы, психологии, педагогики и всех, кто заботится о благополучии семей. Понимание психолого-педагогического обеспечения социальной работы с семьей способствует улучшению качества жизни семей и их членов, способствуя укреплению общества в целом.

Социальная работа с семьей - это многогранное и многоуровневое явление, которое требует тщательного теоретического осмысления и анализа. В данной части статьи мы рассмотрим различные теоретические подходы к изучению и решению проблем, связанных с семейной динамикой и внутрисемейными отношениями. Эти теоретические подходы играют важную роль в разработке методологии социальной работы с семьей и определяют стратегии взаимодействия специалистов с семейными системами.

I. Системный подход

Системный подход предполагает рассмотрение семьи как сложной системы, состоящей из взаимосвязанных частей. Он акцентирует внимание на взаимодействии между членами семьи и на том, как изменения в одной части системы могут повлиять на всю систему. Системный подход также учитывает исторический контекст и влияние окружающей среды.

В социальной работе системный подход позволяет специалистам более глубоко понимать динамику семейных отношений и вносить изменения, ориентированные на улучшение функционирования семейной системы. Системные терапии и интервенции часто используются для решения конфликтов и укрепления семейных уз.

II. Экологический подход

Экологический подход в социальной работе семьей подразумевает анализ влияния различных факторов окружающей среды на семейное благополучие. Этот подход учитывает социокультурные, экономические и политические аспекты, а также ресурсы и ограничения, с которыми семья сталкивается.

Экологический подход помогает специалистам лучше понимать контекст, в котором функционирует семья, и выявлять факторы, способствующие или препятствующие ее благополучию. Это позволяет разрабатывать целенаправленные стратегии поддержки и ресурсов для семей, а также адаптировать методы вмешательства в зависимости от конкретных условий.

III. Развивающий подход

Развивающий подход в социальной работе с семьей сосредотачивается на развитии потенциала семьи и ее членов. Он подчеркивает важность позитивных изменений и укрепления семейных ресурсов. Целью этого подхода является не только решение конкретных проблем, но и создание условий для долгосрочной стабильности и развития.

Развивающий подход подразумевает сотрудничество с семьей в процессе поиска и реализации решений. Специалисты поддерживают семью в определении и достижении их собственных целей и амбиций, способствуя укреплению их самооценки и ресурсов.

IV. Психолого-педагогический подход

Психолого-педагогический подход ориентирован на применение знаний и методов из области психологии и педагогики для анализа и решения семейных проблем. Этот подход учитывает психологические особенности семейных членов, их потребности и способности, а также применяет педагогические методы для обучения семейных навыков.

Психолого-педагогический подход включает в себя такие методы, как консультирование, обучение коммуникационным навыкам, развитие родительских компетенций и т.д. Специалисты, работающие с семьями, помогают семейным членам понимать себя и друг друга лучше, развивать навыки решения конфликтов и эффективного взаимодействия.

Исследование психолого-педагогического обеспечения социальной работы с семьей представляет собой важное путешествие в мир теоретических подходов и практических аспектов, необходимых для поддержки семейных систем. В ходе данного исследования были рассмотрены различные теоретические подходы, включая системный, экологический, развивающий и психолого-педагогический, а также практические аспекты, такие как разработка программ, обучение специалистов и оценка результатов.

Важно отметить, что работа с семьей требует глубокого понимания множества факторов, влияющих на семейную динамику, и способности адаптировать методы и подходы в зависимости от уникальных потребностей каждой семьи. Теоретические подходы предоставляют специалистам фундаментальные принципы и инсайты, но успешная практика требует гибкости, чувства эмпатии и навыков межличностного общения.

Важность психолого-педагогического обеспечения в социальной работе с семьей несомненна. Оно способствует разрешению конфликтов, укреплению семейных отношений, повышению родительских компетенций и обеспечению благополучия семейных членов. Эффективная работа с семьей может иметь долгосрочные положительные последствия, влияя на качество жизни семей и их индивидуальных членов.

Однако, несмотря на важность этой области, она остается сложной и вызывающей вызовы. Семьи разнообразны, и каждая имеет свои особенности и потребности. Специалисты в сфере социальной работы, психологии и педагогики должны продолжать углублять свои знания и навыки, а также основываться на лучших практиках, чтобы обеспечивать качественную поддержку семьям.

Завершая это исследование, мы надеемся, что оно станет источником вдохновения для профессионалов, работающих в области социальной работы и связанных с ней дисциплинах, и будет способствовать улучшению практики и увеличению благополучия многих семей. Семьи играют важную роль в нашем обществе, и обеспечение им поддержки и ресурсов для разрешения проблем и достижения своих целей является не только этической, но и практически важной задачей.

Литературы:

1. Владимир Торохтий, Основы психолого-педагогического обеспечения социальной работы с семьей, Litres, 2023, 43 с.
2. Каарцева Л.В., Психология и педагогика социальной работы с семьей. учебное пособие, Москва, Дашков и К., 2012, 224 с.
3. Циткилов П.Я., Технология социальной работы, Москва, Дашков и К°, 2011, 448 с.
4. Прохорова О.Г. Основы психологии семьи и семейного консультирования, Издательство Юрайт (Москва), 2017, 224 с.

УДК 364

ИЗ ОПЫТА ПАТРОНАЖНОГО ОБСЛУЖИВАНИЯ ЛИЦ ПОЖИЛОГО ВОЗРАСТА:

Галуцкая Л.А.

Карагандинское областное общество немцев “Видергебурт”

galutskaya@mail.ru

Старость, как период жизни людей вбирает в себя многие коренные проблемы как биолого-медицинской сферы, так и вопросы социального и личного быта общества и каждой индивидуальности. В этот период перед пожилыми людьми возникает много проблем, так как пожилые люди относятся к категории "маломобильного" населения и являются наименее защищенной, социально уязвимой частью общества. Это связано, прежде всего, с дефектами и физического состояния, вызванного заболеваниями с пониженной двигательной активностью.

Таким образом, проблемы людей пожилого возраста можно считать всеобщими. Они нуждаются в повышенном внимании общества и государства, и представляют собой специфический объект социальной работы. Тенденции увеличения части пожилых людей в общей массе населения сохраняются, становится очевидным, что проблема социальной работы с людьми пожилого возраста имеет общегосударственное значение.

Главными проблемами пожилых людей являются здоровье, малообеспеченность, социальная неустребованность и одиночество. Желание изменить качество жизни пожилых людей в лучшую сторону, сделать весомой и признанной ценность вклада пожилых людей в социальную, экономическую и культурную жизнь сообщества предопределило необходимость разработки и создания нового проекта социального обслуживания пожилых людей.

Уходя на пенсию, пожилые люди нуждаются не только во внимании, связанном в организации их быта. Особый смысл для этих людей приобретают формы духовного общения с

детьми, когда они поздравляют их с праздниками, рассказывают о своих делах. Это пробуждает в пожилом человеке жажду к жизни, понимания своего места в обществе. Для детей - это приобретение духовно-нравственных ценностей. У детей, заботящихся о пожилом человеке, сформируется понимание нужд пожилых людей и потребность в оказании им помощи.

Перед социальным работником стоит задача стимулировать и актуализировать активное начало в пожилом человеке, прилагая усилия к оказанию помощи в освоении новых ролей, актуализации старых, это можно осуществить с помощью групп само- и взаимопомощи, клубов пожилых людей, издания специализированных газет, журналов и т.п.

Принцип взаимопомощи является естественным принципом решения человеческих проблем. Вместе с тем развитию движения волонтеров мешает отсутствие сотрудничества между различными общественными и государственными организациями, дублирование в их работе, отсутствие координации, единого информационного пространства, несовершенство правовой базы. Для организации групп взаимопомощи были привлечены специалисты из региональных обществ немцев для координации всего процесса в районах. Координаторы по социальной работе информированы обо всех подобных учреждениях в своем регионе, поддерживают с ними связь. Наряду с расширением добровольной сети с помощью пожилых людей необходимо всячески развивать систему профессиональной помощи стареющим людям. Специализация в этой области требует серьезной подготовки, для чего необходимо было развивать контакты с социальными департаментами и управлениями занятости и социальных программ.

Идея проекта была представлена на конференции учредителей в 2014г., дальнейшее обсуждение стратегии проекта было обсуждено координаторами и сотрудниками ЦСУ на Координационном совете по социальной работе. Организатором проекта стали АООНК «Возрождение», Карагандинское областное общество «Немецкий центр «Видергебурт» и волонтеры.

На начальном этапе координатор по социальной работе провёл анализ потребностей и поиск одиноко проживающих пенсионеров немецкой национальности в регионе, нуждающихся в патронаже. Далее приглашен ассистент координатора по социальной работе, взявший на себя обязательство в течении квартала регулярно оказывать социальную и моральную поддержку нуждающимся гражданам.

В рамках проекта «Организация групп взаимопомощи» началось патронажное обслуживание одиноко проживающих пожилых людей. В рамках проекта была создана группа от 3 до 5 человек - участники проекта, которые могли общаться между собой, помогать друг другу. Для участия в проекте, согласно критериям, был тщательно отобран контингент. Целью проекта стало оказание помощи одиноким пожилым людям в преодолении «кризиса старости», обеспечении патронажного ухода нуждающимся одиноким гражданам немецкой национальности; проявить чувство заботы, что они не брошены, не забыты.

С участниками проекта работу проводил ассистент координатора социального работника, который обеспечил посильную социальную, моральную поддержку одиноким престарелым гражданам немецкой национальности Карагандинской области. Было принято решение о создании группы взаимопомощи в г. Сарань Карагандинской области из 5 участников проекта (возраст участников проекта от 1932г.р. до 1937г.р.).

На начало текущего года в г.Караганда и Карагандинской области проживает более 32000 граждан немецкой национальности, в т.ч. - 638 благополучателей, в т.ч. - 3 трудармейцев. Позднее, уже в рамках проекта «Маршрут памяти и милосердия» продолжили патронажную работу с трудармейцами, которых на момент начала проекта было 19 человек.

Организация патронажного ухода на дому включает в себя: социальную помощь ассистента координатора по социальной работе-посещение на дому, согласно графика, составленного и согласованного с участником проекта и волонтерскую помощь Клуба Немецкой Молодежи. Участниками проекта являются трудармейцы, возраст которых превышает 90 лет. Старые люди, проживающие в одиночестве, остаются один на один со своими проблемами в бытовом и санитарно- гигиеническом плане. Часть из них не могут за собой ухаживать в силу функциональных двигательных нарушений, как следствие тяжёлых заболеваний, не могут

готовить пищу, в тяжелых случаях - не могут или с трудом передвигаются в помещении. Проект «Маршрут памяти и милосердия» позволил улучшить качество жизни данной категории людей, улучшить морально-психологическое состояние, обеспечить необходимыми гигиеническими средствами, обеспечить связь с медицинскими и социальными учреждениями того района, где они проживают.

С 2020г. проекты «Организация групп взаимопомощи» и «Маршрут памяти и милосердия» были объединены в проект «Социально-гуманитарная поддержка нуждающихся немцев Казахстана согласно критериям» как услуга патронажного ухода на дому.

Перед ассистентом координатора были поставлены следующие задачи:

- помощь пожилым людям с низкими доходами, не имеющим сил полноценно себя обслуживать, с целью продлить их проживание в собственном доме;

- предоставление людям возможности принести пользу своим общинам, нуждающимся в помощи, инвалидам и одиноким;

- оказывая помощь другим, заслужить уважение, почувствовать удовлетворение от сознания, что ты нужен и можешь сделать кого-то счастливым;

- формирование в обществе правильного, уважительного отношения к стареющим людям как к равноправным членам общества;

- содействие улучшению связей между поколениями, сближению пожилых людей и молодежи, передаче жизненного опыта.

В ходе проекта обнаружено, что пожилые люди нуждаются не только в общении между собой, но и в помощи для себя. Учитывая возраст участников проекта, приняли решение о внесении дополнительных обязанностей помощнику координатора.

В обязанности ассистента координатора вошли:

- покупка и доставка продуктов, горячих обедов из соседних с домом торговых предприятий, а также непродовольственных товаров и лекарств;

- помощь в приготовлении еды, разогрев пищи, чистка сырых овощей, нарезка бутербродов, кипячение чайника, при необходимости - кормление;

- помощь в покупке топлива (для проживающих в домах без центрального отопления); сдача вещей в стирку, химчистку, ремонт и их обратная доставка;

- оплата жилья и коммунальных услуг - заполнение квитанций, посещение организаций УЖКХ, ЦОН, внесение платы;

- помощь в написании писем, доставка газет, книг, журналов, оформление подписки на газеты и журналы;

- организация досуга, помощь в посещении каких-либо культурных мероприятий;

- социально-медицинская и санитарно-гигиеническая помощь (уход с учетом состояния здоровья);

- содействие в проведении медико-социальной экспертизы, при необходимости в госпитализации, посещение в больнице, сопровождение в лечебно-профилактические учреждения; психологическая поддержка;

- правовые услуги (помощь в оформлении документов); ведение дневника социального ассистента, составление фото отчета.

Неоценимым помощником в осуществлении социальных услуг стало методическое пособие «Специализированная практика по социальному уходу на основе европейского опыта», изданное в рамках проекта «Карагандинская инициатива по социальному уходу». Необходимо поделиться некоторыми рекомендациями по организации патронажного ухода на дому.

Общение жизненно необходимо и представляет собой важный компонент ухода. Поскольку люди с дефицитом самообслуживания становятся очень восприимчивыми в эмоциональном отношении, нельзя недооценивать влияние проблем коммуникации на подопечного. Необходимо максимально учитывать состояние подопечного и его желания. Улыбка или проявление нежности часто могут изменить настроение человека. Не следует высказываться и о его возможной инвалидности.

При возникновении апатии необходимо выяснить их причину и стремиться к тому, чтобы учитывать ее влияние. Необходимо всегда относиться к подопечному с сочувствием, терпимо и вежливо, наблюдать за его поведением и изменениями в нем.

При общении необходимо говорить медленно и четко (не кричать), используя жесты (например, здороваясь, протягивать руку), употреблять простые и четкие фразы (например, «мы идем гулять», при этом доставать одежду, указывать на дверь и т.д.; или «обед через 30 минут», при этом посмотреть на часы или указать рукой на кухню-подкрепление жестами).

Необходимо обладать информацией о всех любимых занятиях подопечного и предлагать ими заняться (например, настольные игры, просмотр любимых фильмов, прослушивание музыки (прослушивание любимых песен на немецком языке), чтение книг. Обязательно необходимо ориентироваться в пространстве (комнате или квартире), где проживает подопечный.

Ориентируйтесь по жестам подопечных, по ним многое можно понять. Проявления эмоций типа «Я не понимаю, что он или она хочет?» недопустимы.

Необходимо обращать внимание на мимику (невербальное общение можно установить всегда). Надо всегда помнить, даже в минуты сильного раздражения благополучатель это человек, который зависит от специалиста. У него наступил непростой период в жизни -это болезнь или старость сделала его таким.

Никогда нельзя критиковать подопечного -это не поможет, и не надо говорить «Не падайте духом», лучше сказать: «Я с вами».

Социальная деятельность Карагандинского немецкого центра не ограничивается только предоставлением социальных услуг, продуктовых наборов благополучателям, но и направлена на разработку предложений по улучшению социальной работы и распространение накопленного положительного опыта. Так, на базе Немецкого центра организуются и проводятся курсы повышения квалификации для социальных работников других областей республики с приглашением вузовской общественности. Тем самым, осуществляется попытка масштабирования положительного опыта патронажного обслуживания лиц пожилого возраста, что очень важно для динамического развития в целом практической социальной работы.

Литературы:

1. Возрастная и педагогическая психология Казахстана : Монография / А. Т. Акажанова; рецензенты.: Б. А. Амирова, В. В. Чистов, О. Б. Тапалова . - Второе издание. - Алматы : Альманахъ, 2022. - 246 с.
2. Шмелёва С.В., Заварзина О.О., Яковлев В.А. Уход за пожилыми: основы геронтологии, геронтопсихологии и гериатрии. Учебное пособие. - М. : ГЭОТАР-Медиа, 2016. - 224 с
3. Горлова Е.Б., Коныгина М.Н. Этические основы социальной работы: учебник. - М.: Проспект, 2017. - 214 с.

УДК 364

СОЦИАЛЬНАЯ РАБОТА В СФЕРЕ ДОСУГА ЛИЦ ПОЖИЛОГО ВОЗРАСТА И ЛИЦ С ИНВАЛИДНОСТЬЮ

Еремей А.Ю.

КГУ «Центр оказания специальных социальных услуг «Активное долголетие» города Караганды» отдела занятости и социальных программ города Караганды

An.moriarti@mail.ru

На сегодняшний день перед миром стоит множество задач и проблем. Одной из важнейших является досуг людей пенсионного возраста и лиц с инвалидностью. Время стремительно меняется, с ним и общество, ценности и многое другое. Феномен старения весьма интересен своей самобытностью и видением жизни сквозь прожитые года. В чем различие

молодого поколения от старшего, что интересует людей, какие есть увлечения и самое главное как меняется качество жизни с годами. Какие технологии по работе с людьми пенсионного возраста, инвалидами существуют на сегодняшний день, в каком формате оказываются услуги и какие есть проблематики в данном направлении. Стоит ли внедрять или формировать дополнительные технологии, чтобы усовершенствовать работу для более качественного оказания услуг. Эффективны ли методики, которые используются в данное время для работы с людьми пожилого возраста и инвалидами. Главной задачей является вовлечение контента в активную социальную жизнь, чтобы процесс проходил максимально эффективно и гармонично.

У пожилых людей и инвалидов Казахстана имеются все права, которые имеются в казахстанской законодательной базе. Также данный контингент находится под защитой нормативных документов, которые гласят о том, что у каждого гражданина имеются равные права для того, чтобы у каждого была возможность реализовать себя в разнообразных направлениях не смотря на психологические, эмоциональные, физические проблемы.

После выхода на пенсию жизнь человека меняется кардинально. Меняется система ценностей, уменьшается количество людей в окружении, меняются интересы к жизни. Благодаря этому у человека появляется огромный промежуток времени, который нужно заполнить по максимуму. Благодаря этому у человека повышается качество жизни и появляется желание к разного рода социальной деятельности. У человека появляется желание к общению, показать свои интересные стороны и показать, изучить что-то новое. Следовательно, можно сказать, что у человека появляется желание найти занятие по душе, реализоваться, скоротать свободное время для того, чтобы удовлетворить свои потребности в качественном отдыхе. В связи с этим стоит вопрос изучения повседневной жизни пожилого человека и инвалида, чтобы узнать потребности, желания для формирования хорошего досуга в свободное время. Направление социальной работы с людьми пожилого возраста весьма разнообразна, но, можно выделить следующие направления: помощь в разных ее направлениях для людей, которые попали в тяжелую жизненную ситуацию; изучение проблематик, которые имеются и их устранение; оказание помощи людям, которые попали в тяжелые жизненные ситуации и улучшение качества жизни; предотвращение для людей попадания в тяжелые жизненные ситуации.

Следовательно, необходимо изучить следующие социально-культурные факторы, которые помогут изучить феномен старения а также место инвалидов и пожилых людей в социуме: материальная составляющая, финансовая составляющая, духовная составляющая, традиционность и религиозность, социальная роль как часть социума, потеря жизненных ориентиров. Вышеперечисленное является доказательством что пожилые люди и инвалиды являются объектами для изучения т.к. они являются частью социально-культурной деятельности. Также можно уделить внимание тому, что у данной группы имеются творческие наклонности. Это является одним из интересных моментов старости. Некоторые люди только после выхода на пенсию обнаруживают у себя какие-либо творческие наклонности.

Досуговая деятельность несет в себе следующие задачи: помочь людям заново приобрести коммуникативные навыки, которые помогают человеку социализироваться и гармонично контактировать с людьми, Главной задачей в таких ситуациях найти такое увлечение, которые не вызвали бы каких-либо негативных и грустных ощущений. К ним можно отнести : танцы, занятия декоративно-прикладным искусством, чтение или прослушивание книги любимого писателя, прослушивание разнообразной музыки, которая приносит положительные эмоции.

Доказано, что если человек развивает свои творческие способности, то он больше продлевает работу мозговой деятельности. Главной задачей является создание здоровой атмосферы для реализации культурных, образовательных и социальных возможностей. Поддержание активной жизненной позиции помогает человеку социализироваться, заводить новые знакомства, участвовать в социальной жизни, тем самым реализовывать и сохранить свои личностные качества.

Если обратиться к психологическим факторам влияющим на образ жизни пожилого человека , то можно выделить следующие факторы:

1. Переосмысление жизни и формирование новых планов, ценностей, приоритетов;

2. Изменение ролевой модели по отношению к социальному обществу;
3. Тяжелое приспособление к современным реалиям;
4. Отсутствие возможности жить самостоятельно, самодостаточно;
5. Отсутствие высокого качества жизни пожилых граждан;
6. Неспособность пользоваться материальными благами, культурными а так же социальными.

1. Одиночество;
2. Потеря контакта по отношению к современному ровню жизни;
3. Увеличение депрессивных периодов в жизни.

Именно люди пожилого возраста и инвалиды являются одними из самых уязвимых слоев при каких-либо изменениях в разнообразных сферах жизни. Реалии сегодняшнего дня направлены на активную жизненную позицию, ориентация на современные тенденции делают лиц пожилого возраста и инвалидов более уязвимыми.

Досуг помогает ориентировать человека на организацию правильного, качественного, активного уровня жизни, который в своем случае решает одну из наиважнейших проблем, которые существуют у людей пенсионного возраста и инвалидов- одиночество.

Одиночество приносит в жизнь человека большое количество психологических проблем, эмоциональных, физических. Досуг помогает развеяться и повысить уровень жизни.

Организация досуговой деятельности для людей пенсионного возраста и инвалидов является достаточно тяжелым и трудоемким процессом.

Для данного контингента создано много условий чтобы проводить досуг на качественном уровне. Создано много разнообразных предприятий для того, чтобы человек мог провести свободное время в компании сверстников, поднять себе настроение, эмоциональное состояние, психологическое состояние , а так же есть возможность укрепить свое здоровье.

Досуг бывает по различным направлениям: художественная самодеятельность (танцевальные коллективы, хор, центры Дружбы), спортивно-оздоровительные (Центры Активного долголетия и т.д.), культурно-досуговые (посещение театров, концертов, мероприятий проводимых в библиотеках города).

В Казахстане досуг для людей пенсионного возраста и инвалидов активно набирает обороты. Создаются кружки по интересам, разного рода центры по организации досуга, художественная самодеятельность. Караганда не исключение. В Караганде можно найти разнообразный досуг для людей пенсионного возраста и инвалидов. В районе Сортировки функционирует народный хор ветеранов труда «Магистраль», в Майкудуке народный «Шахтерский хор», хореографический ансамбль «Нурби» в котором выступают люди разного поколения. В карагандинском областном музее изобразительного искусства функционирует творческий клуб для людей старшего возраста «Дружба». Также с 1 июля 2022 года в городе Караганда начал работу Центр Активного долголетия, который направлен на досуг людей пенсионного возраста, который совмещает в себе большое количество услуг.

Литература:

1. Энциклопедия социальной работы. – М., 2019. – 210 с.
2. Ихисонова В.В. Пожилые люди как особая социально-демографическая группа населения / В.В. Ихисонова // Формы и методы социальной работы в различных сферах жизнедеятельности: материалы II Международной научно-практической конференции, 6-7 декабря 2013 г.-2013. – 171-173 с.
3. Батюта М.Б. Возрастная психология: Учебное пособие. – М.: Логос, 2013 – 30 с.

"CURRENT CHALLENGES AND INNOVATIVE APPROACHES IN THE FIELD OF SOCIAL WORK"

Issabekova A.S.

1-st year doctoral student, educational program "Social Work",
Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan.

newme7367@mail.ru

Social work plays an important role in society, helping people cope with various difficulties and problems. Modern social work faces a number of challenges, and new approaches and strategies are required to solve them. Here are some of the main challenges and ways to solve them:

Increasing social inequalities: There are inequalities in access to resources, education, health and other social services in the world. Social workers can help reduce inequality by providing support and assistance to less well-off groups of the population. They can also participate in lobbying for policy solutions aimed at reducing social gaps.

Demographic changes: With an increase in life expectancy and an aging population, social workers face new challenges related to caring for the elderly and providing them with a decent standard of living. This requires the development of innovative support programs for the elderly [1].

Mental health: Mental illnesses are becoming more common and can greatly affect the quality of life. Social workers can facilitate access to psychological care, reduce stigma, and support people suffering from mental illness.

Migration and refugees: Global migration challenges social workers to integrate migrants and refugees into new societies. This includes ensuring access to housing, education and medical services, as well as promoting socio-cultural adaptation.

Technological change: The development of technology is changing the way social workers interact with clients and provide services. It is important to ensure that social workers have access to training and resources so that they can use modern technology to improve their work.

Pandemics and crises: From time to time, the world has to deal with pandemics and crises that can greatly affect the well-being of people. Social workers should prepare to respond to such situations and provide emergency care.

To address these challenges, social work requires collaboration with other professionals, the development of new skills and knowledge, as well as active work at the level of politics and public opinion. It is important that social workers are ready for change and are ready to apply innovations in their practice to improve the quality of life of clients and society as a whole.

In addition, in order to solve modern challenges in the field of social work, active attention is needed to the following aspects:

Education and training: Social workers should receive updated education and professional training in order to effectively cope with new challenges. This may include training in technology, intercultural communication, crisis management, and other key skills.

Partnership and networking: Modern social work increasingly involves collaboration with other organizations, including government agencies, non-governmental organizations, medical institutions and educational institutions. Networking allows for a more comprehensive approach to solving social problems and improving the coordination of services [2].

Research and evaluation of effectiveness: It is important to conduct research and evaluation of the results of social programs and activities in order to understand their effectiveness and make adjustments to the work. Empirical evidence helps to develop more effective strategies and allocate resources more efficiently.

Human rights protection: Social workers play a key role in protecting human rights and combating discrimination, violation of children's rights, domestic violence and other forms of human rights violations. Effective social work requires paying special attention to these issues.

Professional ethics and self-care: Social workers must adhere to professional standards and ethical principles in order to ensure quality service delivery and maintain customer trust. It is also important to pay attention to your own physical and emotional well-being, as working in the field of social work can be emotionally and physically stressful.

Modern social work requires flexibility, adaptation and constant training in order to successfully cope with a variety of challenges. Social workers have the opportunity to have a significant impact on improving people's lives and shaping a more just and inclusive society[3].

In order to more effectively address modern challenges in the field of social work, it is important to continue to develop professional standards and methodologies. The following are additional aspects that can help in this process:

Cultural competence: Social workers should develop cultural competence to better understand the needs and values of clients of different cultures and ethnic groups. This includes training on cultural diversity, respect for differences, and a willingness to adapt their practice to the specific needs of clients.

Using data and information technology: Data collection, analysis and use can help social workers better assess their work needs and outcomes. Information technology makes it possible to manage customer information more effectively and coordinate services.

Advocacy and lobbying: Social workers can actively participate in advocacy and lobbying for policy changes aimed at improving social services and addressing key issues in society. Participation in public activities can contribute to making changes at the systemic level.

Education and public awareness: Social workers can play an important role in educating society on issues of social justice, human rights and social issues. This can help create a more informed and empathetic society.

Research and innovation: The search for new approaches, models and innovations in the field of social work is a key element in the development of this profession. Research can help identify effective methods and best practices, as well as identify which programs and services work most effectively.

Developing self-protection and support: Social workers often face high levels of stress and emotional stress. It is important to provide them with support, self-defense training and tools to cope with professional burnout[4].

In addition to these recommendations, it is important to be flexible, adapt to changes and approach each case individually, taking into account the specific needs and context of the client. Social work is a profession that requires constant learning and development, but it also provides an opportunity to make a meaningful contribution to improving the lives of people and society as a whole.

Let's look at a few more aspects that may be important in solving modern challenges in social work:

A systematic approach: Use a systematic approach when analyzing calls, taking into account all the factors that affect a particular problem. Consider the interrelationships and impacts at different levels - individual, family, social and systemic.

Customer engagement: Involve customers in the process of developing and implementing programs and solving challenges. Listen to their opinions and needs to make the work more customer-centric [5].

Risk monitoring and analysis: Develop a methodology to identify and manage risks associated with the provision of social services. This will help to avoid undesirable consequences and take into account factors that may worsen the situation of customers.

Cultural Support: Create a support and cultural support program for migrants, refugees and other marginalized groups to help them adapt to their new environment [6].

Creating a research environment: Encourage social workers to conduct research and develop new methods and approaches. Create the conditions and resources for conducting research within the organization.

Public reports and feedback: Develop a system of public reports and feedback to the public and customers. This will help build trust and improve the visibility of the organization's activities.

Ethical Audit: Periodically conduct ethical audits in the organization to ensure that all processes and decisions comply with professional and ethical standards.

Create Contingency plans: Develop contingency plans for rapid response to crisis situations and disasters. These plans may include evacuation actions, provision of emergency medical care, and other measures.

Note that these recommendations can be tailored to the specific situations and needs of your organization and target audience. Social work is a dynamic and multifaceted profession, and the ability to adapt and develop techniques to meet current challenges is crucial to achieving successful results.

Literature:

1. "Social Work Career Development: A Handbook for Job Hunting and Career Planning" (Carol Nessler Doelling)
2. "Discovering Your Social Work Career: A Guide For The Beginning Social Worker" (H. Stephen Cooper)
3. "Social Work Career Development: A Handbook for Job Hunting and Career Planning" (Carol Nessler Doelling)
4. "The A-to-Z Self-Care Handbook for Social Workers and Other Helping Professionals" (Erlene Grise-Owens, Justin "Jay" Miller, and Mindy Eaves)
5. "Career Paths in Psychology: Where Your Degree Can Take You" (Robert J. Sternberg)
6. "Social Work and Social Welfare: An Invitation" (Marianne R. Woodside and Tricia McClam).

ӘОЖ 364.041

«БАЛАЛАРҒА ҚАТЫГЕЗДІК КӨРСЕТУ» ҰҒЫМЫНЫҢ МӘНІ

Мықтыбаева А. М.

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,

Астана қ., Қазақстан Республикасы

Aidosh1707@gmail.com

Қазіргі қазақстандық қоғам өмірдің әртүрлі салаларындағы – экономикалық, саяси, әлеуметтік және психологиялық өзгерістермен сипатталады. Қазақстан балалар құқықтары саласындағы барлық негізгі халықаралық құжаттарға қосылды және ратификацияланды, бұл негізінен халықаралық стандарттарға сәйкес келеді және зорлық-зомбылық пен қатігез қарым-қатынастан құқықтық қорғау үшін жеткілікті [1,2]. Қазақстандағы әлеуметтік саясаттың басым бағыты – балалық шақ, балалардың заңды құқықтары мен мүдделерін қорғау. Сондықтан да соңғы жылдары балаларға қатысты зорлық-зомбылық пен қатігездікпен күресу мәселесі өзекті болып отыр. Балалармен әлеуметтік жұмыстың құндылықтары баланың әл-ауқатының деңгейін көтеру және оның зорлық-зомбылық, қатігез қарым-қатынас және қанаусыз ортада даму мүмкіндігіне көмектесу болып табылады. Балаларды қорғау жұмыстары келесі бағыттар бойынша жүргізіледі: алдын алу (әлсіз балаларды және ауыр қауіп төнген балаларды анықтау); интервенция - (мүмкін немесе бұрыннан орын алған елеулі қауіп қауіп жағдайында тұрған баланы қорғау үшін шаралар қабылдау); оңалту (ауыр қауіп төнген отбасыларға немесе балаларға, олардың сенімі мен өзін-өзі бағалауын сақтау үшін көмек көрсету).

Отбасылық зорлық-зомбылық ең қорғалмаған және осал әлеуметтік топ ретінде ең алдымен балаларға әсер етеді. Балалардың зорлық-зомбылыққа осалдығы олардың физикалық, психикалық және әлеуметтік жетілмегендігімен, сондай-ақ олардың ата-анасы немесе олардың орнындағы адамдар болсын, ересектерге қатысты тәуелді, бағынышты жағдайымен түсіндіріледі.

Отбасындағы зорлық-зомбылық қолайсыз отбасылардың санын көбейтеді, ажырасуға, ата-ана құқығынан айыруға, балалар қылмысының өсуіне, суицидке, қылмыстық жазаланатын әрекеттерге әкеледі, бұл адамның денсаулығы мен моральдық жағдайына ауыр зиян келтіреді. Қазақстанда тұрмыстық зорлық-зомбылықтың таралуына ықпал ететін негізгі себептер лауазымды адамдарды зорлық-зомбылық мәселесі бойынша арнайы даярлаудың жеткіліксіздігі және осыған байланысты олардың өздерінің функционалдық міндеттерін нақты түсінбеуі,

сондай-ақ ведомстволар арасында өзара іс-қимылдың және тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шеккендерге шұғыл көмек көрсету жөніндегі іс-қимыл алгоритмінің болмауы болып табылады. Бұл жағдайлар психологиялық, медициналық, әлеуметтік, педагогикалық және құқықтық аспектілерді қамтитын балаларға қатысты зорлық-зомбылық мәселесін шешудің кешенді, пәнаралық тәсілдері мәселесін өзекті етеді.

Ата-аналардың балаларға қатысты зорлық-зомбылықтың әртүрлі формаларының үздіксіз өсуінің прогрессивті тенденциясы қоғамға негізгі міндеттердің бірі ретінде зорлық-зомбылықтың салдарымен күресуге ғана емес, негізінен олардың алдын алуға, яғни отбасылық зорлық-зомбылық пен балаларға қатысты қатыгездік қарым-қатынасқа ықпал ететін себептер мен жағдайларды жоюға бағытталған күш-жігерді шоғырландыру қажеттілігін қояды.

Балаларға қатысты зорлық-зомбылықтың алдын-алудың негізгі проблемасы – зорлық-зомбылық отбасылық зорлық-зомбылық түрінде көзге көрінбейтін сипатта болады. Отбасылық зорлық-зомбылықтың басты принциптік ерекшеліктерінің бірі – бұл жүйелі сипатқа ие, көбінесе кездейсоқ немесе тітіркендіргіш эпизод болмай жүзеге асырылады. Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың жүйелілігі оның жұмыс істеу принциптерінде көрінеді: бұл зорлық-зомбылықтың бірнеше түрлерінің (физикалық, жыныстық, психологиялық және экономикалық) уақыт бойынша қайталанатын оқиғалары (үлгісі). Үлгінің болуы сонымен қатар тұрмыстық зорлық-зомбылық пен жай жанжалды жағдай арасындағы айырмашылықтың маңызды көрсеткіші болып табылады. Егер қақтығыс жергілікті оқшауланған сипатқа ие болса, онда зорлық-зомбылық жүйелік негізге ие және бір-бірінен кейінгі зорлық-зомбылық фазаларынан тұрады.

Балаларға қатыгездік қарым-қатынас – бұл кәмілетке толмағандардың физикалық және психикалық денсаулығына, оның дамуы мен әл-ауқатына зиян келтіретін, сондай-ақ оның құқықтары мен бостандығына нұқсан келтіретін айналасындағылардың әр түрлі әрекеттері немесе әрекетсіздігі.

Өкінішке орай, «қатыгездік» ұғымының бірыңғай анықтамасы жоқ. Жалпыға бірдей қабылданған жалпыланған анықтаманың болмауының бірінші себебі – «қатыгездік» ұғымының анықтамасы елдің ұлттық заңнамасында қамтылуы және елдің этникалық, мәдени, тарихи, діни, әлеуметтік ерекшеліктерін ескеруі керек.

Балаларға қатысты зорлық-зомбылық – бұл күрделі әлеуметтік құбылыс, оның кейбір жақтары әртүрлі ғылымдармен (әлеуметтану, психология, медицина, қылмыстық және отбасылық құқық) зерттеледі. Балаға қатыгездіктің мұндай кешенді сипаты оның жалпы қабылданған жалпыланған анықтамасының болмауының екінші себебі болып табылады.

Медицина ғылымдарының докторы, профессор Т.Я. Сафонова зорлық-зомбылықтың келесі анықтамасын ұсынады: «баланың негізгі қажеттіліктеріне қатыгездік пен немқұрайлылық ата-аналардың, оларды алмастыратын адамдардың немесе басқа ересектердің кез-келген әрекетін немесе әрекетсіздігін білдіреді, нәтижесінде баланың денсаулығы мен әл-ауқаты бұзылады немесе оның оңтайлы физикалық немесе психикалық дамуына кедергі келтіретін жағдайлар жасалады. құқықтар мен бостандық» [3].

Осы анықтамаға сәйкес қатаңдық үш міндетті элементті қамтуы керек:

- әрекеттің сипаттамасы (әрекет және әрекетсіздік);
- іс-әрекеттің салдарын сипаттау;
- әрекеттері қатыгездік ретінде қарастырылатын адамдар тобы.

Ресейлік ғалым Н.О. Зиновьева зорлық-зомбылықты тек балаға психикалық жарақат беретін әрекеттермен шектейді [4]. Бірақ бұл тар көзқарас өте сирек кездеседі.

Медицина ғылымдарының кандидаты Е.И. Цымбал қатыгездік «ата-аналардың, оларды алмастыратын адамдардың, баланы тәрбиелеу жөніндегі міндеттер заң бойынша жүктелген адамдардың, сондай-ақ баланың физикалық немесе психикалық денсаулығына зиян келтірген немесе соның салдарынан табиғи жағдай бұзылған баланы қадағалауды жүзеге асыруға міндетті адамдардың кез келген қасақана әрекеттері немесе әрекетсіздігі немесе соның салдарынан баланың дамуы не оның өміріне немесе денсаулығына нақты қауіп төнуі» деп түсіндіреді [5].

Бәлкім, бүгінгі күні балаларға зорлық-зомбылық көрсетудің ең қысқаша, бірақ сонымен бірге өте дәл анықтамасы Д.Гильдің анықтамасы болып табылады - «баланың физикалық немесе психологиялық мүмкіндіктеріне қол жеткізуге кедергі келтіретін әрекеттер» [6].

Бұл анықтаманың авторы балаға зорлық-зомбылық көрсетудің негізгі салдарының бірі «даму қабілетсіздігі», яғни одан әрі толық даму болып табылатындығынан шығады, өйткені отбасылық қатыгездік құрбандарының көпшілігінің психикалық және физикалық денсаулығында елеулі ауытқулар бар, бұл оларды эмоциялық салада қоғамның төменгі мүшелеріне айналдырады.

Балаларға зорлық-зомбылық көрсету – балаларға қатысты зорлық-зомбылықтың ерекше жағдайы. Зорлық-зомбылықты басқа зорлық-зомбылық түрлерінен ерекшелендіретін нәрсе – бала мен қылмыскер арасындағы қарым-қатынас. Зорлық-зомбылық ата-аналар немесе ата-аналардың функцияларын орындайтын адамдар (қамқоршылар және т.б.) жасаған кезде ғана балаға қатыгездік көрсету туралы айтуға болады. Бұл адамдар балаға қамқорлық жасауға шақырылады, олардың лауазымына байланысты олар оның алдында сөзсіз билікке ие, ол оларға сенеді және олардың талаптарын орындауы керек. Сондықтан, бұл адамдар өз қызметін асыра пайдаланып, балаға зорлық-зомбылық көрсеткен жағдайларда, ол елеулі ересектердің қолдауынан айырылады және өзін қорғау мүмкіндігіне ие болмайды, нәтижесінде бұл әрекеттер зорлық-зомбылыққа қарағанда ауыр зардаптарға әкеледі. Ата-ананың балаға деген қатыгездігі нашар білімді, қоғамға бейімделмеген, жұмыс істеуге, отбасын құруға және жақсы ата-ана болуға дағдысы жоқ тұлғаларды қалыптастырады. Қиянаттың маңызды әлеуметтік салдары қатыгездіктің өзін жаңғырту болып табылады. Сондықтан отбасында балаға қатыгездік көрсету жағдайларын ерте анықтау жасөспірімдердегі девиантты мінез-құлықтың алдын алудың маңызды кезеңі болып табылады.

Әдебиеттер:

1. 2000 жылғы № 55/25 толықтыруларымен 1989 жылғы 20 қарашадағы БҰҰ-ның Бала құқықтары туралы конвенциясынан үзінділер.
2. «Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы» Қазақстан Республикасының Заңы (01.07.2023 жылғы өзгерістермен және толықтырулармен).
3. Сафонова Т. Я., Цымбал Е. И. Жестокое обращение с детьми и его последствия / Т. Я. Сафонова, Е. И. Цымбал // Жестокое обращение с детьми: сущность, причины, социально-правовая защита. – М., 2002.
4. Зиновьева Н. О., Михайлова Н. Ф. Психология и психотерапия насилия. Ребенок в кризисной ситуации / Н. О. Зиновьева, Н. Ф. Михайлова. – СПб. : Речь. – 2008.
5. Цымбал Е. И., Жестокое обращение с детьми: причины, проявления, последствия : учебное пособие / Е. И. Цымбал. – М: РБФ НАН, 2016
6. Ильина С. В. Влияние пережитого в детстве насилия на возникновение личностных расстройств / С. В. Ильина // Вопросы психологии. – 2008. – № 6. – С. 65–74.

ӘОЖ: 361:32

БАЛАЛАР АРАСЫНДАҒЫ ҚАТЫГЕЗДІК ПЕН ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚТЫҢ АЛДЫН-АЛУ

Нурланова С.С.

Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті, Алматы қ., Қазақстан Республикасы
rahat_0379@mail.ru

Біздің қоғамдағы қатыгездік пен зорлық-зомбылыққа қарсы күрес өкінішке орай, қылмыспен күрес сияқты маңызды мәселе болып табылады. Жәбірленушінің жынысына немесе жасына қарамастан, отбасы мүшелеріне қатысты зорлық-зомбылық туралы көптеген фактілер күннен-күнге көбеюде. Әсіресе, әйел адамдар мен балалар арасында қатыгездікке ұшырау,

зорлық-зомбылықтың құрбаны болу жиі кездеседі. Осындай әлсіз топты категориялармен әлеуметтік қызметкер маманы тығыз байланыс орнатып жұмыс жасайды.

Әлеуметтік қызметкерлер жас ерекшелігіне қарамай, халықтың әртүрлі категориясымен жұмыс жасайды. Олар қоғамдағы адамдардың қатыгездікке ұшырамауының алдын-алу жолдарын қарастырып, әртүрлі жұмыстар жүргізілуде. Шетелдік тәжірибелерге сүйене отырып, еліміздегі болып жатқан қоғамдағы әлеуметтік мәселелердің алдын-алу, оның ішінде тұрмыстық зорлық-зомбылықты болдырмау мақсатында күресіп әрекет етуде.

Балалар құқықтары туралы БҰҰ Конвенциясын, балаларға қатысты зорлық-зомбылық және оларға қамқор болу мәселелеріне қатысты ұлттық заңдық нормаларға сүйене отырып, қоғамда балалар арасында болып жатқан зорлық-зомбылықтың алдын алып, балаларды қорғауға ат салысуда.

Қатыгездік пен зорлық-зомбылық көбінесе жағдайы төмен отбасыларда орын алады.

Балаларға қатысты зорлық-зомбылықтың түрлері:

*Физикалық зорлық-зомбылық

- Баланы сілкілеу
- Баланы ұру
- Өкілдік жалған ауру

* Сексуалдық зорлық-зомбылық және қорғаныстың болмауы

* Эмоционалдық/психологиялық зорлық-зомбылық және қамқордың болмауы

* Елеусіздік, немқұрайлылық, бас тарту

* Балаларды қорлаудың жоғарыда аталған түрлері жеке немесе бір-бірімен үйлесуі мүмкін[1].

Балаларға қатысты зорлық-зомбылықтың пайда болуының себептері:

- Жұмыссыздық немесе төмен материалдық жағдай;
- Бір немесе екі ата-анасының ішімдікке салынуы;
- Жалғызбастылық немесе некенің бұзылуы;
- Қысымды ұлғайтатын тар тұрғын үй;
- Физикалық немесе психикалық шаршау;
- Балаға деген сүйіспеншіліктің жоқтығы;
- Қалаусыз бала (некеге тұру мақсатында пайдалану үшін қолданылған);
- Некесіз туылған бала, оған деген ата-анасының өшпенділігі;
- Физикалық және психикалық кемістігі бар бала, ол баладан ата-анасы құтылғысы келеді[2].

Экономикалық дамыған мемлекеттерде үйлерінен қашқан дала балаларының ішіндегі 5-баланың 4-уі физикалық және сексуалдық зорлық-зомбылық көрсетілетін отбасыларынан, үй шаруашылығынан қашады.

Бүгінгі таңда қиын өмірлік жағдайға тап болған балаларға көмек көрсету мәселесі өткір тұр. "Ересектер" мәселесіне тап болған балалар көбінесе өз отбасыларында қолдау таба алмайды. Маскүнемдік және ата-ананың жұмыссыздығы, кедейлік, қарым-қатынастағы қиындықтар, жақын адамдарынан айырылу, қатыгездік, ата-ананың әлеуметтік мәселелері баланың қиын өмірлік жағдайына себеп болуы мүмкін. Егер сіз балаға уақтылы көмек көрсетпесеңіз, психологиялық және физикалық жарақаттардан болатын жаралар ауыр зардаптарға әкелуі мүмкін. Өмірлік қиын жағдайға тап болған аз қамтылған отбасылардан шыққан балаларға көмек көрсету мақсатында елімізде кәметке толмағандарға арналған әлеуметтік-оңалту орталықтары жұмыс істейді, олардың қызметі кәметке толмағандардың отбасының қолайсыздығына, қадағалаусыз және панасыз қалуына ықпал ететін себептер мен жағдайларды анықтауға және жоюға бағытталған. Бұл мекемелердің қызметі кәметке толмағандарға, олардың ата-аналарына немесе заңды өкілдеріне қиын жағдайларды жою үшін әлеуметтік, психологиялық және өзге де көмек көрсетуге бағытталған; құрдастар топтарындағы кәметке толмағандардың әлеуметтік мәртебесін қалпына келтіру, кәметке толмағандарды аз қамтылған отбасыларға қайтаруға, баланың отбасылық және әлеуметтік байланыстарын қалпына келтіруге жәрдемдесу.

2000 жылы Лиссабон саммитінен кейін балалар кедейлігі мәселесі бүкіл Еуропалық Одақтағы саяси басымдықтардың бірі ретінде бөлінді. Кейіннен ол ашық үйлестіру әдісі аясында маңызды тақырыпқа айналды. Сол сияқты, 2006 жылғы наурызда Еуропалық Кеңес балаларды кедейлікпен күрес саясатын әзірлеу үшін мақсатты топ ретінде анықтады және мүше мемлекеттерді балалар кедейлігімен күресте шаралар қабылдауға шақырды: "Еуропалық кеңес мүше мемлекеттерден балалардың кедейлігін тез және едәуір азайту үшін қажетті шараларды қабылдауды сұрайды, барлық балаларға әлеуметтік мәртебесіне қарамастан тең мүмкіндіктер береді.

"Кедей отбасыларға балалармен және отбасылармен әлеуметтік жұмыс қажет пе?" балалардың кедейлігі жағдайында балалармен және отбасылармен әлеуметтік жұмыстың қазіргі рөлі, сондай-ақ кедей адамдар шынымен әлеуметтік жұмысқа мұқтаж ба деген сұрақ. Бұл тұрғыда кедейлік жағдайындағы әлеуметтік жұмыс шараларының негізі болып табылады. Біз кедейлік - бұл араласулар туралы тиісті түрде хабардар ететін әлеуметтік, саяси және мәдени даму парадигмаларының өзгеруіне және әл-ауқаттың өзгеруіне байланысты өте нормативті және идеологиялық құрылым екенін көреміз. Осы тұрғыда біз, атап айтқанда, балалардың кедейлігі мен балалардың ерте дамуына баса назар аударумен байланысты қалыптасқан әлеуметтік инвестициялар парадигмасының тамырларын байқаймыз[3].

Балалардың әл-ауқатына негізінен балалар туылған үй шаруашылықтарының әлеуметтік-экономикалық жағдайы әсер етеді, өйткені олар экономикалық тұрғыдан олар тұратын үй шаруашылығының экономикалық бірлігіне толықтай тәуелді. Тиісінше, ата-аналардың тұрақты еңбек нарығына қатысуы мемлекеттің әлеуметтік инвестициялардың негізгі элементтерінің бірі болды, әсіресе статистика Жұмыссыз Үй шаруашылықтары арасында балалардың кедейлігі мен әлеуметтік көмек деңгейі айтарлықтай жоғары екенін көрсетеді. Ата-аналардың ақылы жұмысы балалар мен олардың отбасылары үшін кедейліктен шығудың негізгі жолдарының бірі болғандықтан, үкіметтер ең алдымен әлеуметтік қамсыздандыру төлемдерін алатын ата-аналарға бағытталған еңбекті ынталандыру мен жандандыру стратегиясына ерекше назар аударады.

Отбасын қолдау баланың негізгі құқығы ретінде қарастырылады. Онда қазіргі заманғы құқықтық жүйелер мен әлеуметтік қамсыздандыру жүйелерінің негізгі тұжырымдамасы ретінде баланың әл-ауқаты мен баланың жалпы әл-ауқатын қорғау, дамыту және қамтамасыз ету үшін қоғамның өмірлік маңызды институты ретінде отбасы арасындағы байланыс қарастырылады.

БҰҰ-ның Бала құқықтары туралы Конвенциясы Балалардың құқықтары олардың қамқорлығы мен қорғалуын қамтамасыз ететін отбасылық ортада жақсы сақталатынын мойындайды. Сонымен қатар, ата-аналар мен отбасыларды баланың мүдделеріне сай отбасылық міндеттерін орындауда қолдауды қамтамасыз ету жөніндегі міндеттерін тікелей және жанама түрде нақтылайды. Осыған қарамастан, қазіргі уақытта, тіпті бала құқықтарын жүзеге асыруға ең жақын елдер де өте аз тетіктерді әзірледі және балаларды тәрбиелеу мен олардың әл-ауқатын қамтамасыз етуде отбасын дұрыс қолдауды қамтамасыз ету үшін қарапайым ресурстарды ғана бөледі[4].

Балалардың әл-ауқаты мен олардың құқықтары бір-бірімен тығыз байланысты. Қазіргі уақытта әртүрлі халықаралық құқықтық құжаттар мен ғылыми мәліметтер балалардың әл-ауқатын түсінуге негіз береді. Сонымен қатар, "мониторинг, әл-ауқатты көтермелеу және қорғау балалардың құқықтарын жүзеге асыруда басты рөл атқарады". Алайда, балалар өздерінің құқықтары мен әл-ауқатын толық жүзеге асыруы үшін қазіргі отбасылар көбінесе көмек пен қолдауды қажет етеді. Ата-аналар мен отбасылар тиісті қолдаумен балалардың үздік қорғаушылары болып табылатынын ескере отырып, отбасылардың әлеуетін нығайту балалардың құқықтарын іске асыру және әл-ауқатын қамтамасыз ету жөніндегі күш-жігердің ажырамас бөлігіне айналады. Сондықтан, әртүрлі жағдайларда баланың отбасын қолдау құқығы баланың құқықтарын толығымен және бөлінбейтін түрде жүзеге асырудың қажетті шарты болып табылады.

Қазір дамыған мемлекеттер өздерінің әлеуметтік қамсыздандыру саясаты арқылы отбасылық өмірді басқаруға тырысады деп айтуға болады. Отбасы мен балаларға қатысты саясат модельдері

бірнеше, бірақ міндетті түрде шоғырландырылған мақсаттардың айналасында қалыптасады, олар мыналарды қамтиды:

- * балалы аз қамтылған отбасыларға арнайы жәрдемақылар бөлу арқылы кедейлікті азайту және кірістерді қолдау, кейде тұрғын үй жәрдемақыларымен бірге;

- * аз қамтылған отбасылармен міндетті түрде шектелмейтін, бала күтіміне арналған экономикалық шығындардың тікелей өтемақысы (бөлігі);

- * ата-аналарды жұмыспен қамтуды көтермелеу, әйелдердің жұмыспен қамтылуын ұлғайтуды қамтамасыз ету үшін жұмыспен отбасылық өмірді (кәсіптік және отбасылық міндеттерді қоса атқару үшін) қоса атқаруға бағытталған шаралар шеңберінде;

- * серіктестер арасында ақы төленетін және ақы төленбейтін жұмысты тең бөлуді ынталандыру жолымен гендерлік теңдікті жақсарту, оның ішінде балаларды қарау (әдетте, бала тууға байланысты жұмыстарды әзірлеу және жүзеге асыру кезінде қалдыру керек) және салық салу және әлеуметтік төлемдер жүйесін ынталандыру;

- * бала кезінен ерте жастан білім беруді дамыту бағдарламалары,

- * көптеген елдер үшін ұзақ мерзімді проблема болып табылатын тууды арттыру және халықтың қартаюуына қарсы күрес;

- * балалар мен әйелдерді қорғауды жариялайтын заңнамалық және/немесе саяси шаралар, соның ішінде балаларды қорғауды күшейту, отбасындағы зорлық-зомбылыққа қарсы күрес және т. б. мақсатында қолданыстағы заңнаманы жетілдіру немесе жаңа заңнаманы енгізу.

Әдебиеттер:

1. Мардахаев Л.В. Социально-педагогическое сопровождение и поддержка, растущего человека, в жизненной ситуации// ЦИТИСЭ. 2015.

2. The British Journal of Social Work Volume 40, Issue 2, March 2010, Social Work Practice and Lone White Mothers of Mixed-Parentage Children Vicki Harman. URL:<https://academic.oup.com/bjsw/issue/40/2>

3. Олиференко Л. Я., Шульга Т. И., Дементьева И. Ф. (2004). Социально-педагогическое сопровождение детей группы риска. Москва: Издательский центр "Академия", 2004.

4. Зайнышев И.Г. Технология социальной работы М., 2002.

ӘОЖ 364

АУТИЗМ СИНДРОМЫ БАР БАЛАЛАРҒА АРНАЛҒАН КИНО-ТЕРАПИЯ ӘДІСІ

Рахымова И.Қ.

Карагандинский университет Казпотребсоюза, г. Караганда, Республика Казахстан

Rahimova_2017i@mail.ru

Бүгінгі таңда баланың даму тақырыбы ата-аналар үшін де, жалпы қоғам үшін де маңызды рөлдердің бірін атқарады. Шынында да, оның болашақ әлеуеті көбінесе баланың қандай білім мен дағдыларға ие болатынына байланысты, бірақ ол оны 100% анықтамайды. Бұл бізді ақылға қонымды сұрақтарға әкеледі: "не істеу керек? Балаңызға ең жақсысын қалай беруге болады?". Көбінесе жауаптар өздері және бірнеше консультациялар арқылы сұралады. Бірақ егер балаға аутизм диагнозы қойылса ше?

Біріншіден, үрейленбеңіз. Өйткені, балаға сіздің сүйіспеншілігіңіз бен қамқорлығыңыз қажет, оны тек жақын және сүйіспеншілікке толы адамдар бере алады.

Екіншіден, жағдаймен жұмыс істеу және басқалардың мысалдарынан шабыт алу тырысу керек.

Үшіншіден, дәрігерлерге, логопед-дефектологтарға жүгіну және кәсіби мамандардың көмегімен баланы жан-жақты дамыту, оған жарқын және бақытты өмір сүруге мүмкіндік беру.

Аутизм мәселесі барлық жерде кездеседі, яғни біреу айтқан көптеген жеке мысалдар бар.

Кинотерапия арт-терапияның басқа әдістерімен салыстырғанда (библиотерапия, изотерапия, музыкалық терапия және т.б.) — ең аз дамыған және аз зерттелген сала. Кинотерапияның ерекшелігі мұнда бірқатар терапевтік әдістердің нақты мазмұнында жүзеге асырылмайтындығымен анықталады, мысалы, кейіпкерлердің сөйлеуі, олардың әрекеттері (классикалық психотерапиялық сессиядағыдай — клиентке жүгінген терапевттің сөйлеуі мен мінез-құлқы арқылы), бірақ оператордың жұмысы арқылы (кадрларды қабаттастыру, жақын жоспарлар, стоп-кадрлар, манипуляциялар айқындық, жарықтылық, жақындық-суреттер мен дыбыстардың қашықтығы және т. б.), музыкалық сүйемелдеуді енгізу, белгілі бір эпизодтардың қайталануы, уақыт бойынша әрекеттің ауысуы, кері уақыт перспективасы арқылы. Бұл тұрғыда кинорежиссер психотерапевтке қарағанда материалды өңдеуде үлкен еркіндікке ие.

Киноклуб-бұл адамдар қауымдастығы, олардың шағын қоғамы ерекше қатынастар, атмосфера, бағалау критерийлері, кеңістік қарым-қатынас. Киноклубтардың әлеуметтік маңызы бір уақытта өте дәл атап өткен итальяндық кинорежиссер К.Лидзани: "теледидар адамдарды ажыратады, ал киноклубтар біріктіреді". Мәдени қауымдастыққа жату сезімі,

мұнда қатысушылар ортақ мүдделермен, қуаныштармен, жаңалықтармен біріктіреді.

Кинотерапияның мақсаттары:

1. Қатысушылардың эмоционалды тәжірибесі (реакциясы) және қазіргі уақытта өзекті жағдайлар мен проблемаларға көңіл бөлу.

2. Өзін және оның мақсаттарын, іс-әрекеттерін, сезімдерін, қажеттіліктерін, психологиялық мәселелерін түсіну және қайта қарау.

3. Жағдайды объективті бақылау жағдайында өз өмірін басқару үшін өзін-өзі бақылау қабілетін және өз сезімдері мен іс-әрекеттерінде өздеріне адал болу қабілетін дамыту.

4. Өзін-өзі ашу қабілетін, сезімдерді білдірудегі шынайылықты және басқа адамдардың сезімдері мен мағыналарымен байланыста болуды, эмпатия қабілетін дамыту.

5. Рухани өсу.

6. Позитивті ойлауды қалыптастыру және олар үшін маңызды адамдардың мотивтерінің көп өлшемділігі мен көп мағыналылығын көру қабілеті.

Аутизм синдромы бар балаларға қандай фильмдерді көруге тұрарлық:

"Мен дос болуды армандаймын" – тағдырды біріктірген төрт жігіт пен олардың отбасылары туралы деректі фильм. Бұл оқиға бей-жай қалдырмайды және кез-келген жағдайда шешімдерді сақтау мен іздеудің маңыздылығын көрсетеді. Кино диагноз туралы емес, махаббат пен ұмтылыс туралы. Ерекше балалар тек отбасында алатын адам рухы мен сүйіспеншілігінің күші және олардың қоршаған шындыққа қалай әсер ете алатындығы туралы.

"Біздің балалар" фильмі жағдайды әр қырынан көруге мүмкіндік береді. Сурет неге құнды? Түсірілімге қатысқан адамдар өздерінен жақсы көрінуге тырыспайды. Олар өздерінің сезімдері мен эмоциялары туралы, проблеманы қалай сезінгендері және одан кейін не болатыны туралы шынайы айтады.

"Жаңбыр адамдары" деп аталатын фильмдердің үлкен журналистік циклі аутизм синдромы бар адамдардың көптеген оқиғалары мен өміріне әсер етеді. Сонымен қатар, онда әртүрлі мамандардың, мұғалімдердің, сондай-ақ ерекше балалардың ата-аналарының пікірлері бар.

"Оның есімі Сабина" – аутизммен ауыратын қыздың қиын тағдыры қалай болғанын көрсететін Француз деректі фильмі.

"Аутист көзімен әлем" - бұл Карли қызының өміріндегі қысқа эскиз, ол өз жағдайынан шығудың жолын тапты, тіпті кітап жаза алды.

"Менің аутизім және мен" - бұл ВВС-ден аутизммен ауыратын балалардың қалай көретіні мен сезінетіні туралы перде ашатын бейне.

"Аутизм: Уго мий" жұмыс баланың аутизммен тағдырын көрсететін көркем фильмнің әдістерін біріктіреді.

Әрине, проблемалық жағдайды шешу үшін кинотерапиядан өтіп жатқан адамның белгілі бір дайындығы қажет:

Ең бастысы және принципті: фильмді үзіліссіз толығымен көрілу керек. Яғни, сіз толық отыруыңыз керек және фильмді басынан аяғына дейін көруіңіз керек. Бұл терапиялық әсердің міндетті шарты. Екінші, фильмді мүмкіндігінше "үлкен" экранда көру керек (гаджеттер сәйкес келмейді). Егер адам көру кезінде ұйықтап қалса, онда сіз "өшіру" орын алған жерге оралып, көруді жалғастыруыңыз керек. Бағдарлама бұзылған жағдайда сіз кинотерапевтке баруыңыз керек және осы сәтте өмірде не болып жатқанына назар аударуыңыз керек. Әдетте бұл қалпына келтіруге (емдеуге) кедергі келтіретін нәрсе. Бұл жағдайда кинотерапевт қалпына келтіру әрекеттері бағдарламасын ұсынады. Терапевтік бағдарламаның басты ерекшелігі-оның үздіксіздігі. Егер бағдарлама барысында бір жерге бару керек болса, ноутбукті өзіңізбен бірге алып жүруіңіз керек. Тұрақты нәтижеге қол жеткізу үшін саяхаттарда және өмірдегі тұрақсыздық сәттерінде бағдарламаны (және тәжірибені) тұрақты ұстау өте маңызды.

Клиентке бұрын көрген фильмді бағдарламаға қоюға бола ма? Иә. Қатаң айтқанда, бұл маңызды емес – жаңа фильм немесе қаралған фильмдер қарала береді. Бағдарламада ол басқаша "жұмыс істейді", ол көбінесе мүлдем жаңа жолмен қабылданады (мысалы, ол бұрын күлдірген, ал бағдарламада ол ұйқыға кетеді немесе керісінше). Бұл біз "мақсатқа сай" фильмдерді көргенде болады (фильм менің өмірлік міндетімді шешуге қалай көмектесе алады). Айтпақшы, фильмдерді сабырлы және қызығушылықпен қайта көретін адамдар бар, және қайта көру жүйкесіне қатты тиетін адамдар да бар. Кей жағдайда, кинотерапевт бағдарламада фильмді өзгертуге барады.

Адамға фильм ұнауы керек пе? Жоқ, бұл міндетті емес. Кейбір фильмдер өте ұнауы мүмкін, басқалары қабылдау қиын, ал басқалары толығымен қарсы болады, бұл бас тартуға әкеледі. Кейде, ұйықтамау үшін бетіңізді суық сумен жууға тура келетін кездер болады, керісінше, адамдар бұрын көре алмаған фильмдерді оңай және қуанышпен көруге болады. Маңыздысы адам кинотерапияға көңіл көтеру үшін емес, өмірді түзету үшін келетіні және бұл бағдарламаның тиімділігінің негізгі критерийі.

Әдебиеттер:

1. Кожухарь Г.С., Арапов В.И. Влияние просмотра кинофильма на отношение старшеклассников к людям с особенностями физического развития [Электронный ресурс] // kinoterapia.info – Кинотерапия и кинотренинг. – Электрон. дан. – [Б. м.], 2005-2018. – URL: http://kinoterapia.info/arapov_koguhar/
2. Косенкова Н.Г. Кинотерапия: современные тенденции / Сборник трудов конференции. – 2019. – С. 28-29.
3. <http://karkusha.su/14-vdohnovlyayushhih-filmov-ob-autizme/>
4. Заппелла М. Аутизм: диагностическая дилемма. Журнал неврологии и психиатрии им. С.С. Корсакова. 2022;122(6):71-76.

УДК 616.8-085.851

ИСТОРИЯ АРТ-ТЕРАПИИ И ЕЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ В СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЕ

Сарипбекова А.Т., Мырзатай А.

Южно-Казахстанский университет им. М. Ауезова, г. Шымкент, Республика Казахстан

Lunagul.77@mail.ru

Радикальные изменения в экономической и духовной сферах общества и их негативные последствия вызывают у многих людей страх, возникает неуверенность в завтрашнем дне, внутренний мир человека наполнен серьезными переживаниями, и все это отрицательно влияет на семейные отношения. Это означает возросшую потребность во всестороннем развитии форм и методов оказания социальной помощи населению. Как отмечает автор Никитин В.Н., современное состояние общества свидетельствует о глубокой трансформации представлений

личности, тотального изменения ее социальных установок и системы ценностных ориентаций, отражающих, скорее, критическое, чем добродушное отношение к действительности. Традиционные взгляды на место и роль индивидуальности в обществе замещаются либеральными идеями о праве личности на свободу выражения, о возможности сосуществования в едином пространстве противоречащих друг другу форм мировоззрения. Все это говорит о креативной, эксцентричной природе человека, о его филогенетически закреплённой потребности в совершенствовании форм своего существования. Данная тенденция в смене идеологических парадигм и стратегий поведения указывает на стремление современного *homo sapiens* к самоопределению в условиях разваливающихся моделей общества, к нахождению иных смыслов во вновь складывающихся социальных отношениях [1].

Только специалист в области социальной работы может объяснить решение соматических и психических нарушений, освоив современные методы терапевтического воздействия. Принимая человека как целостную личность с его проблемами, заботами и трудностями, социальный работник может сделать терапевтическую помощь эффективной, используя апробированные в его практике методы.

Арт-терапия – одно из важнейших направлений психотерапии сегодня. Метод арт-терапии – новый вид разрабатываемых психотерапевтических методов. Этот вид терапии в настоящее время имеет большой успех. Когда была введена первая концепция арт-терапии, она использовалась только для больных, пациентов домов престарелых, но сейчас ее сфера применения расширяется, то есть данная терапия не только развивает творческое восприятие человека, но и создает условия для реализации потенциала и человеческих ресурсов. Слово арт-терапия в прямом переводе означает «лечение искусством». Впервые он был введен в науку и в общее употребление Адрианом Хиллом.

Термин арт-терапия впервые был использован в 1938 году Адрианом Хиллом в санаториях при работе с больными туберкулезом. Вскоре этот термин стал применяться ко всем видам услуг, связанных с искусством, предоставляемых больницами и центрами психического здоровья. Но многие считают это определение слишком широким и неточным. Ценность использования искусства в качественных терапевтических целях заключается в том, чтобы выражать и исследовать различные чувства, экспериментируя с ними на символическом уровне. Реализация символов восходит к наскальным рисункам раннего сообщества и более поздних. Наши предки использовали символические образы, чтобы обозначить свое место в мире и свое человеческое «Я».

Искусство – это проявление социальной структуры. В нашу эпоху появление новых стилей этого искусства послужило поводом для доказательства смены нравственных и культурных ценностей. Теперь более подробно рассмотрим развитие метода арт-терапии и его направлений. На начало развития метода арт-терапии повлияли психоаналитические взгляды. Согласно этим взглядам, конечный продукт, художественная деятельность пациента, будь то картина или скульптура, рассматривается как проявление бессознательных психических процессов.

Принцхорн, проводивший обширные исследования в этой области в 1920-е годы, на основании своих клинических и психологических исследований творчества своих пациентов, пришел к выводу, что искусство часто воздействует на сильные внутренние напряжения больных людей. Одной из первых, кто использовал искусство в лечебных целях в США, была Маргарет Наумбург. Свою работу в этой области она начала с работы с детьми с нарушениями поведения дошкольного возраста в институте Психотерапии в Нью-Йорке. Позже Маргарет Наумбург создала психоаналитические программы для подготовки специалистов в области арт-терапии в штате Нью-Йорк. Маргарет Наумбург отмечала, что арт-терапия используется как способ общения на символическом уровне между терапевтом и пациентом.

Другой исследователь, психотерапевт З.Фрейд считал, что все образы художественных произведений пациента представляют собой бессознательные процессы, то есть страхи, внутренние напряжения, травмы детства, воспоминания, сновидения и другие проявления, по мнению психотерапевтов З. Анализирует фрейдистские ориентации. З.Фрейд в своем лечении не

использовал арт-терапию. Он изучал особенности снов и сновидений. Ученый считал, что во сне возникают чувства или эмоции, из которых мысли и сны представляют собой прежде всего зрительные образы. Но, как позднее признавался Фрейд, бессознательное проявляется в символических образах, которые на практике не вызывали интереса у его терапевтов к производству искусства. Но Карл Юнг, основоположник аналитической теории в психологии, требовал от своих клиентов визуализации своих снов, мечтаний и фантазий.

Согласно идеям Карла Юнга, персонал и универсальность описывают существование символов и способность использовать силу воображения в терапевтических целях, оказывая глубокое влияние на тех, кто в настоящее время занимается арт-терапией. Специалисты, занимающиеся арт-терапией, помогали исключительно психологам и психиатрам уточнить поставленный диагноз или выбрать способ лечения, опираясь на анализ работы с детьми или взрослыми, находящимися на лечении в стационарах. Новый этап в развитии арт-терапии начинается в конце 60-х-начале 70-х годов XX века. В этот период стала закладываться иная форма работы арт-терапевтических групп, начало групповой интерактивной арт-терапии. С появлением такой формы групповой арт-терапии связано множество ситуаций, среди которых :

- изменение социально-политического, институционального и культурного контекстов;
- изменения психотерапевтических желаний и потребностей клиентов, включая эмоциональные структурные нарушения;
- быстрое практическое и теоретическое развитие групповой психотерапии и постепенное усвоение в достижении арт-терапевтической деятельности;
- связана с профессиональным ростом тренеров арт-терапевтических групп и развитием системы арт-терапевтического образования.

Во второй половине XX века, по сравнению с предыдущими периодами, можно констатировать индивидуализацию и излишнюю сложность техники арт-терапии. В настоящее время арт-терапия используется для психотерапевтических целей во всех видах деятельности, связанных с искусством. Как мы уже отмечали, метод арт-терапии как один из психотерапевтических методов, который только недавно начал использоваться в Казахстане и как метод социальной работы, требует всестороннего анализа и изучения ее применения. Важной социальной задачей современного общества является защита матери и ребенка. Для реализации этой цели метод арт-терапии является эффективным, способствующим защите и поддержке дошкольников. Поэтому мы должны рассматривать метод арт-терапии не как творческую деятельность, а как средство регуляции психологических расстройств у детей.

Проводя арт-терапию с дошкольниками, можно добиться значимых успехов. Теперь остановимся на основных задачах, которые мы ставим при проведении арт-терапии:

- позволяет найти выход для агрессии и других негативных чувств. Работа с изображениями, скульптурами - безопасная форма работы с агрессией.
- облегчает процесс заживления. Необъяснимое внутреннее напряжение и нервозность часто легче показать, чем выразить словами, во время вербальной психотерапии с помощью визуальных образов. Невербальное общение быстро выходит из сознания.
- можно получить материалы для интерпретации и диагностических выводов. Через продукт художественного произведения пациент отрицает существование проблемы, то есть облегчает ее. Предоставляет терапевту информацию о стиле и содержании художественной работы пациента, посредством чего терапевт оказывает помощь пациенту, интерпретируя его работы.
- работать с мыслями и чувствами пациента, которые стали привычными. Иногда невербальная уловка позволяет выявлять, демонстрировать убеждения с помощью одного сильного волнения.
- совместное участие в художественной деятельности для улучшения отношений между терапевтом и пациентом приводит к эффективному общению между ними, возникновению сочувствия и взаимопонимания.
- повышение чувства внутреннего контроля над клиентом. Без работы над картинами с рисунками в скульптурных работах не предусматривается упорядочивание цветов и форм.

- адаптация клиента к восприятию внимания и концентрации чувств. Работы с выборочным искусством создают благоприятные условия для масштабного экспериментирования, кинестетического и зрительного восприятия, развития перцептивных способностей.

- развитие художественных способностей и повышение самооценки клиента. Конечным продуктом арт-терапии является чувство удовлетворения, удовольствия клиента, результат проявления скрытого таланта и его развития .

Важно понимать, что искусство приносит радость, оно не зависит ни от каких обстоятельств (само по себе важно), возникает ли эта радость вне нашего сознания, или это результат сознательного действия это до сих пор неизвестно нам.

Автор Копытин А.И. отметил, что современная арт-терапия тесно связана с признанием ценности человеческих ресурсов как важнейшего условия устойчиво развивающегося общества. Забота о человеческих ресурсах неотделима от совершенствования медицинской и социальной помощи, в том числе, путем внедрения эффективных методов профилактики, лечения и реабилитации психических и соматических заболеваний. В то же время, сохранение здоровья и повышение качества жизни людей в гражданском обществе определяется не только фактором медицинской и социальной помощи, но и их личной ответственностью и активностью, желанием и способностью заботиться о своем здоровье и благополучии, используя внутренние и внешние ресурсы [2].

Литература:

1. Никитин В. Арт-терапия. Учебное пособие. М., изд-во [Когито-Центр](#), 2014 г.- 460 стр.
2. [Копытин А. И.](#) Клиническая и социальная арт-терапия. М, изд-во: [Городец](#), 2020г.-436 с.

ӘОЖ 364

КӨП БАЛАЛЫ ОТБАСЫЛАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК МӘСЕЛЕЛЕРІ

Тамабаева М.К., Кадирхан Н.,
Орталық-Қазақстан Академиясы, Қарағанды қ., Қазақстан Республикасы
nazgul91-91@mail.ru, mendigul.79@mail.ru

Отбасы – кез-келген ұлттың негізін қалаушы. Ұлттың әл-ауқаты әр отбасының әл-ауқатына байланысты. Отбасын бақытты ететін ең біріншіден – сәбидің өмірге келуі. Қазіргі таңда баланың дүниеге келуі үлкен жауапкершілікпен қатар, белгілі бір ақшалай шығындарды да алып келеді. Бұл қазіргі уақытта баланы қарапайым заттармен қамтамасыз ету оңай емес екендігін көрсетеді. Ал көп балалы отбасында шығындар одан да көп болады.

Көп балалы отбасына қатысты мәселелерді анықтамас бұрын, "көп балалы отбасы" ұғымын нақтылайық.

«Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» Кодекстің 1-бабы бойынша, көпбалалы отбасылардың тізіміне кәмелетке толмаған төрт және одан көп баласы бар (оның ішінде кәмелеттік жасқа толғаннан кейін білім беру ұйымдарын бітіретін уақытқа дейін (бірақ 23 жасқа толғанға дейін) орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі, жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру ұйымдарында күндізгі оқу нысаны бойынша білім алатын балалары бар) отбасылар кіреді. Қазіргі таңда елімізде 400 мыңға жуық көпбалалы отбасы бар [1].

Мемлекет көп балалы отбасыларды дамытуға және олардың тіршілігін қамтамасыз етуге мүдделі. Көп балалы отбасылардың барлығына қолдаудың кешенді моделі құрылған. Оның ішінде мемлекеттік жәрдемақылар, әлеуметтік төлемдер, жұмыспен қамту шаралары, салық салу жеңілдіктері бар. Бірақ, осы әлеуметтік қолдау шараларына қарамастан, көп балалы отбасыларда басқа да мәселелер бар.

Е.И.Холостованың айтуынша, барлық көпбалалы отбасылар бірнеше санатқа бөлінуі мүмкін:

- көпбалалы отбасы болуды жоспарлаған отбасылар (мысалы, ұлттық дәстүрлерге, діни ұстанымдарға, мәдени-идеологиялық ұстанымдарға, отбасы дәстүрлеріне байланысты). Мұндай отбасылар кедейліктен, тұрғын үйдің тар болуы, ата-аналардың (әсіресе ананың) жүктемелерінен, денсаулығының жай-күйінен көптеген қиындықтарға тап болады, бірақ ата-аналардың балаларды тәрбиелеуге деген ынтасы бар. Мұндай отбасыларда балалар ата-аналар үшін құндылық болып табылады. Олар балаларын жақсы көреді және олардың жақсы өмір сүруі үшін бәрін жасайды.

- анасының (сирек-әкесінің) екінші және одан кейінгі некелері нәтижесінде жаңа балалардың тууымен құрылған отбасылар;

- ата-аналары отбасын құруды жоспарламаған отбасылар, ал балалар медициналық көрсеткіштер бойынша жүктілікті үзе алмау, егіздердің туылуы нәтижесінде пайда болған отбасылар;

- ата-аналардың жауапсыз мінез-құлқының нәтижесінде, кейде интеллектуалды және психикалық даму деңгейінің төмендігі, алкоголизм, қоғамға қарсы өмір салты аясында пайда болған дисфункционалды көп балалы отбасылар. Көбінесе мұндай көп балалы отбасылардың балалары көмекке, оңалтуға мұқтаж, аурулардан және дұрыс дамымаудан зардап шегеді. Ата-ана қамқорлығынан айырылған жағдайда олардың тағдырын реттеу өте қиын болады. Себебі асырап алу үшін бір отбасында туған балаларды бөлу мүмкін емес [2, 511].

Нақты тәжірибе көрсеткендей, көп балалы отбасының ең маңызды мәселесі материалдық проблема болып табылады. Отбасында тұратын балалар саны мен отбасының әр мүшесінің табысы арасында белгілі бір байланыс бар. Баланың дүниеге келуімен отбасындағы табыс күрт төмендейтіні белгілі. Көптеген отбасылар кедейлікке ұшырап жатады. Кедейлік – адам мен отбасының өмір сүруінің барлық қырларын қамтитын әлеуметтік құбылыс. Бұл күрделі мәселе бүгінде тек адамның өмір сүру деңгейінің көрсеткіші ретінде ғана емес, жалпы қоғамның тіршілік тұрмысын анықтайды, яғни халықтың әлеуметтік жағдайы, тұрмысы, экономикалық жағдайы қаншалықты қанағаттанарлық екенін көрсетеді. Кедей отбасылар мемлекет алдында экономикалық тәуелді. Ол мемлекеттің көмегінсіз өзінің отбасының материалдық жағдайын қамтамасыз етуге қабілетсіз әлеуметтік топ.

Кедейлік қоғам өмірінің барлық қырларына әсерін тигізеді; оны болдырмау үшін кедейліктің ең негізгі шығу себептеріне көңіл аудары керек. Әлеуметтік теңсіздік, жұмыссыздық, әлеуметтік жанжал, қылмыс, дискриминация, шынайылықтан бас тарту сияқты қоғамдағы болып отырған көптеген мәселелер осы кедейшіліктің әсерінен туындап отыр.

Отбасының әлеуметтік проблемаларының қатарына тұрғын үйді жатқызуға болады. Тұрғын үй нарығын қалыптастыруға ауысу көптеген отбасылар үшін, әсіресе жас отбасылар үшін өзінің жеке баспанасын алу немесе тұрғын үй жағдайын жақсарту мүмкіндігін қиындата түсті. Нарықтық бағамен тұрғын үй сатып алуға әркімнің жағдайы келе бермейді, ал әлемнің көптеген елдерінде шешімін тапқан арзан баспана салу, оны бөлу тетігін реттеу әзірше жеткілікті түрде дамымай келеді. Сонымен бірге, тұрғын үй жағдайының нашарлауы мен отбасындағы жанжалдың шиеленісуі арасында тікелей байланыс бар.

П.Д.Павленоктың пікірінше, тұрғын үй мәселесі ерекше шешуді талап етеді. Бұл өте өткір мәселе, өйткені әр үлкен отбасын тұрғын үймен қамтамасыз ету мүмкін емес.

Көпбалалы отбасының әлеуметтік ортасына баса назар аударылады. Бұл мәселе қоғаммен қарым-қатынастың ыңғайсыздығында көрінеді. Көп балалы отбасылар қоғамдық ұйымдар, клубтар, бірлестіктер түрінде өзара әрекеттесу шеңберін құруға мәжбүр. Мұндай отбасылардың балалары тар шеңберде өседі және кішкентай отбасылардағы құрдастарына қарағанда үйде болғанды жөн көреді. Денсаулық мәселесі маңызды рөл атқаратыны анық. Көп балалы отбасыларда балалар басқа отбасылардан шыққан балаларға қарағанда жиі ауырады. Бұл мыналарға байланысты көрінеді:

- мұндай отбасы бала күтімі үшін материалдық құралдарды аз жұмсайды;

- физикалық мүмкіндіктер өте аз, өйткені ауру балаға отбасындағы басқа балалардың болуына байланысты көп көңіл бөлінбейді;

- көп жағдайда көп балалы отбасылардан шыққан балалар нашар тұрғын үй жағдайында болады, бұл көп жиналуға әкеледі, соның салдарынан бір бала екіншісін жұқтыруы мүмкін;

Сондай-ақ, білім беру саласындағы проблеманың ерекшеліктерін атап өтеміз. Көп балалы отбасыларда оқу үшін жағдайлар мен мүмкіндіктер айтарлықтай аз, балалардың мектептер мен университеттерде оқуына ақы төлеуге мүмкіндік беретін жоғары табыс жоқ. Осылайша, балалардың рухани және мәдени дамуы төмен, олар нашар оқиды, көше ықпалына қарай кетеді [3, 128].

Отбасының айтарлықтай әлеуметтік проблемалары – бір жағынан жұмыспен қамтылу жағдайы мен жұмыссыздық проблемасы болса, екінші жағынан әйелдердің жұмыспен қамтылуы және олардың қосарлы жұмысбастылығы проблемасы. Әйелдердің қосарлы жұмысбастылығы дегеніміз, олардың қоғамдық еңбекке араласуы мен отбасына тұрмыстық қызмет көрсету жөніндегі міндеттері, бұл проблема ертеден танылып, зерттеліп келеді. Әйелдердің қоғамдық еңбекке толықтай дерлік тартылуы экономиканы дамыту қажеттіліктерінен туындады, дей тұрғанмен, ол ХХ ғасырда әйелдердің отбасынан тыс салада өзін-өзі таныту мен өзін-өзі дамытуға ұмтылуынан да орын алды. Бұл үдерістің дүниежүзілік сипаты «мансапсыз» отбасының неғұрлым кеңінен таралуымен сипатталады, мұндай отбасындағы жұптар табысқа бейімделеді [4, 170].

З.М.Казобекова ата-аналарды жұмысқа орналастыру мәселесін ерекше атап өтті. Бұл мәселе көпбалалы ата-аналарды, әсіресе аналарды әрдайым жұмысқа қабылдамайтындығынан көрінеді. Жұмыс берушілер әйелдің барлық уақытта балаларымен ауруханада отыратынын айтады. Дәл осындай проблема ата-аналардың білім беру әлеуетінің төмендігіне және олардың белсенділік деңгейіне байланысты.

Көп балалы отбасылардың барлығына тән ортақ әлеуметтік проблема ол – көпбалалылықпен байланысты проблема. Осындай отбасылардан шыққан балалардың бойында өзін-өзі төмен бағалау, өзінің жеке басы туралы адекватты емес көзқарас жиі байқалады, мұндай жағдайлар келешекте олардың тағдырына кері әсер етуі мүмкін.

Басқа отбасылардағыдай, тәрбие мәселесі де маңызды. Мұнда басты назар отбасының моральдық және психологиялық атмосферасына, ата-аналардың мәдениеті мен білім деңгейіне, олардың әлеуметтік мәртебесіне, отбасындағы мүдделер шеңберіне аударылады. Бұл проблема қиын, өйткені әр ата-ананың белгілі бір тәрбие дағдылары жоқ және баласының қалауын сезіне алмайды.

Құқықтық және құқықтық сипаттағы мәселе. Кейбір көп балалы отбасылар қандай жеңілдіктер, жәрдемақылар, төлемдер оларға заң бойынша берілетінін білмейді. Егер олар білетін болса, олар әртүрлі төлемдерді алу үшін қандай құжаттарды жинау керектігін және қайда ұсыну керектігін білмейді [5].

Қазақстанда көпбалалы отбасылардың жәрдемақысы сараланған мөлшерде төленеді. Мемлекеттік жәрдемақы 4 немесе одан да көп кәмелетке толмаған немесе 23 жасқа дейінгі күндізгі бөлімде оқитын балалары бар барлық көпбалалы отбасыларға табысына қарамастан төленеді. Мемлекеттік атаулы әлеуметтік көмек табысы аз отбасыларға, соның ішінде көпбалалы отбасыларға төленеді. Ең төмен күнкөріс деңгейінің 70%-ы тағайындаудың шекті критерийі болып табылады. Табысы аз отбасылардан шыққан балалар үшін кепілдендірілген әлеуметтік пакетті енгізу ұсынылады. 1 жастан 6 жасқа дейінгі балаларды азық-түлік жиынтығымен және гигиеналық құралдармен, 6 жастан 18 жасқа дейінгі балаларды мектептерде ыстық тамақпен, оқу құралдарымен және мектеп киімімен қамтамасыз етеді, сондай-ақ оларға мектепке дейінгі жол жүру шығындары өтеледі. Медициналық, оның ішінде стоматологиялық көмек 18 жасқа дейінгі балаларға тегін медициналық көмектің кепілдік берілген көлемі және міндетті әлеуметтік медициналық сақтандыру шеңберінде көрсетіледі.

Бүгінгі таңда отбасы өзіне қоғам жүктеген міндеттерді іске асыру үшін көмек пен қолдауды қажет етеді. Отбасымен жүргізілетін әлеуметтік жұмыс отбасының күнделікті проблемаларын шешуге, отбасындағы жағымды қарым-қатынастарды отбасы өзіне қоғам жүктеген міндеттерді іске асыру үшін көмек пен қолдауды қажет етеді

Отбасымен әлеуметтік жұмыстың нақты мәні әр жекелеген жағдайда оның жеке ерекшеліктеріне, яғни проблемасының ерекшелігіне, ішкі қарым-қатынастардың сипатына, т.б. негізделеді. Дегенмен, кез-келген отбасымен жұмыс диагностикадан басталады. Отбасына диагностика жүргізген кезде әлеуметтік қызметкер оның «сырқатының» өзіндік «қартасын» жасайды. Соңында, отбасының проблемалары мен қажеттіліктерін, отбасының нақты қандай әлеуметтік көмекті қажет ететінін ескеру керек. Ол үшін ерлі-зайыптылық және ата-аналық ішкі жүйелерге ерекше көіл бөле отырып, жеке адамдар мен ішкі жүйенің қажеттіліктерін зерделеу қажет. Қажеттіліктерді қанағаттандыру мүмкіндіктерін және осы қанағаттандыруды шектейтін объективті де, субъективті де факторларды ескеру маңызды болып табылады.

Отбасы мен балаларға әлеуметтік көмек көрсетудің аумақтық орталықтары, кейде отбасы мен балалардың әлеуметтік саулығы аумақтық орталықтары деп те аталады – бұл жалпыбейінді мекеме, оның негізгі мақсаты – халықтың түрлі санаттарына, ең алдымен, әйелдер мен балаларға психологиялық-әлеуметтік, әлеуметтік-педагогикалық, медициналық-әлеуметтік, заңды, оңалту, алдын алу, әлеуметтік-тұрмыстық, т.б. сияқты әлеуметтік балаларға психологиялық-әлеуметтік, әлеуметтік-педагогикалық, медициналық-әлеуметтік, заңды, оңалт отбасының нығаюына, оның тәрбие беру әлеуетінің және жалпы мәдениетінің артуына, тұрғындардың салауатты тұрмыс салтын қалыптастыруына, отбасының саналы жоспарлануына, отбасылық кәсіпкерліктің дамуына ықпал ету; нақты отбасылардың әлеуметтік көмек түрлері мен нысандарына, мұқтаждығын және олардың мүмкіндік шегінде берілуін анықтау; кеңестер беру; әлеуметтік жайсыз отбасылардың проблемаларын шешуге; оларға патронаж берілуін кешенді зерделеу, талдау және іс жүзінде шешу; халықтың түрлі санаттары арасындағы келеңсіз жағдайлардың алдын алу жөнінде жеке және топтық жұмыстар жүргізу.

Көп балалы отбасылармен жүргізілетін әлеуметтік жұмыс мыналарды қамтиды: материалдық қолдау; масыл болу ұстанымын жеңуге көмек беру; құқықтық сауаттылық деңгейін көтеру; қарым-қатынас жасау аясын кеңейту; отбасы мүшелерінің кәсіптік бейімделуіне және жұмысқа орналасуына көмектесу [6, 135].

Қорытындылай келе, көп балалы және аз қамтылған отбасыларды әлеуметтік қорғау жүйесінің қазіргі саясаты азаматтардың осы топтарының әлеуметтік қорғалуына ықпал ететін, олардың экономикалық белсенділігін, жұмыспен қамтылуын ынталандыратын, осындай отбасылардың материалдық әл-ауқаты мен тұрақтылығын қамтамасыз ететін болып құрылуы керек.

Әдебиеттер:

1. «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 26-желтоқсандағы № 518-IV Кодексі.
2. Холостова Е.И. Социальная работа: учебное пособие. – 3-е изд. – М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К⁰», 2006. – 511 с.
3. Павленок, П.Д. Технологии социальной работы с различными группами населения: учебное пособие / П.Д. Павленок, М.Я. Руднева. – М.: ИНФА-М, 2009. – 128с.
4. Жаназарова З.Ж. Социальная работа с семьей. Учебное пособие. Алматы: Қазақ университеті, 2003. – 170 с.
5. Казибекова, Н. А. Анализ проблем многодетных семей в современный период / Н.А. Казибекова, З.М. Исмиева, М.Н. Агасиева // Известия Дагестанского государственного педагогического университета. Общественные и гуманитарные науки. 2015. № 3 (32). -101-104 с.
6. Абдрашева Б.Ж. Әлеуметтік жұмыс негіздері. Оқу құралы. Қарағанды: «Арқо» ЖШС, 2015. – 135 б.

МОТИВАЦИЯ ВОЛОНТЕРЛІК ҚЫЗМЕТТІ ДАМУ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ

Утеген Г.Б.

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,

Атана қ., Қазақстан Республикасы

utegenova0709@mail.ru

Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев өзінің «Сындарлы қоғамдық диалог – Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» атты Жолдауында 2020 жылды еріктілер жылы деп жариялады. Жыл сайын волонтерлік қызметі біздің елде де, одан тыс жерлерде де танымал бола бастады. Қазіргі уақытта ерікті өзін-өзі жүзеге асыра алатын көптеген бағыттар бар [1].

Жыл сайын волонтерлік феномені ғылымның әртүрлі салаларындағы зерттеушілердің назарын өзіне аударуда. Волонтерлік іс-әрекеттің ерекшеліктері және оның жеке тұлғаға әсер ету ерекшеліктері, сондай-ақ осы әрекетті анықтайтын факторлар ғылыми білімнің көптеген салаларында зерттеледі, мысалы, психология, әлеуметтану, педагогика және т.б. Қазіргі уақытта волонтерлік қызметтің құрылымдық және мазмұндық сипаттамаларына және волонтерлердің психологиялық компоненттеріне арналған зерттеулер бар.

Волонтерлік қызметтің ең көп зерттелген элементін мотивация деп санауға болады. С.В. Михайлованың пікірінше, еріктілердің мотивациясын қалыптастырудың сәттілігі адамның жеке қажеттіліктерін қанағаттандыруды қоғамның қажеттіліктерімен үйлестірудің ерекше мүмкіндігі болып табылады [2]. Волонтерлік қызмет көбінесе әлеуметтік және альтруистік мінез-құлық тарапынан қарастырылады.

Әлеуметтік алмасу теориясы просоциалды мінез-құлық өзімшілдік қызығушылыққа негізделген деп болжайды. Әлеуметтік алмасу теориясының негізгі тұжырымы - адамдар көмектің пайдасы оның шығындарынан асып кеткен кезде ғана көмек көрсетеді. Содан кейін, осы теорияға сәйкес, адам басқаларға көмектеседі деп болжайтын нақты альтруизм, тіпті ол өзіне пайдалы болмаса да, жоқ. Өзімшілдік мотивациясына сәйкес, еріктілер өздерін жақсы сезіну үшін көмек көрсетуге дайын. Сыйақы ретінде мансаптық ойлар, әлеуметтік бейімділікті арттыру, кінәні азайту және өзін-өзі бағалауды нығайту болуы мүмкін.

Әлеуметтік айырбас теориясы әлеуметтік мінез-құлық жеке мүддеге негізделген деп болжайды. Әлеуметтік айырбас теориясының негізгі ұсынысы - адамдар көмектің пайдасы оның шығындарынан асып түсетін кезде ғана көмек көрсетеді. Сонда бұл теорияға сәйкес, адам басқаларға пайдасы болмаса да көмектеседі деп есептейтін шынайы альтруизм жоқ болып шығады. Эгоисттік мотивацияға сәйкес, еріктілер өздерін жақсы сезіну үшін көмектесуге дайын. Марапаттар мансаптық ойларды, әлеуметтік бейімделуді арттыруды, кінәні төмендетуді және өзін-өзі бағалауды қамтуы мүмкін.

Көптеген зерттеушілер риясыз мотивация туралы да айтады, оған сәйкес эмпатия көмекке әкеледі. Д.Бэтсонның альтруизмге деген эмпатия гипотезасын қарастыра отырып, еріктілердің мінез-құлқының бір бөлігі көмекке мұқтаж адамға көмектесуге деген ерекше ниетпен туындайды деп айтуға болады.

Д.Бэтсонның айтуынша, «таза альтруизм» адам көмекке мұқтаж адамға жанашырлық танытқанда сезіледі. Сонда бұл эмпатия әлеуметтік мінез-құлыққа әкеледі, өйткені көмек көрсететін адам белгілі бір нәтижеге жеткеннен кейін жағымды сезімдерге бөлейді [3].

Г.Мюррей мотивтердің классификациясын жасай отырып, көмек көрсету әрекеттерін сипаттаудың ерекше негізгі мотивін – қамқорлық қажеттілігін енгізді. Ол өз іс-әрекетінің ерекше белгілерін былайша сипаттады: «дәрменсіздердің – баланың немесе әлсіз, мүгедек, шаршаған, тәжірибесіз, дәрменсіз, қорланған, жалғызбасты, қабылданбаған, жеңіліске ұшыраған немесе психикалық күйзеліске ұшыраған кез келген адамның қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін жанашырлық таныту. Басқа адамға қауіп төніп тұрғанда көмектесу. Тамақтандыру, қамқоршылық, қолдау, жұбату, қорғау, тыныштандыру, қамқорлық, емдеу» [4].

Біздің ойымызша, волонтерлік қызмет мотивтерінің анықтамасымен А.Маслоудың «метамотивация» түсінігі байланысты. А.Маслоу өзін-өзі өзектендіруге қол жеткізе алмаған адамдардың әдеттегі мотивациясын (яғни бұл жерде негізгі қажеттіліктер қарастырылады) және өзін-өзі өзектендірудің «басқа жағында» тұрған адамдардың мотивациясын болмыс деңгейінде ажырату қажет деп санады. Бұл сипаттама үшін ол «мета-қажеттілік» және «мета-мотивация» ұғымдарын енгізеді [5]. Болмыс деңгейіндегі адамдардың әрқашан қандай да бір миссиясы, шақыруы болады және оларды жүзеге асыру жұмысы жеткілікті мотив пен марапат болып көрінеді. Мұндай адамдар өздерінің шақыруымен интегралды түрде сәйкестендіріледі және оны жоғары құндылықтардың терминдерімен байланыстырады: кемелдікке жету, шындықты ашу, әділеттілікті орнату және т.б.

Соңғы уақыттарда волонтерлердің мотивациясына жүргізілген зерттеулер волонтерлік қызметті ынталандыратын негізгі мотивтердің арасында мыналарды атап өтуге болады:

- неғұрлым әділ және еркін қоғам құруға ұмтылу;
- азаматтардың ынта-ықыласы, мейірбандылығы және жанқиярлығы;
- басқа адамдарға әлеуметтік пайдалы болуға ұмтылу;
- айналада болып жатқан оқиғаларға қамқорлықпен қарау;
- өзін және өз бастамаларын жүзеге асыруға ұмтылу;
- басқа адамдардың мәселелерін және өз проблемаларын шешу [6].

Көбінесе волонтерлік мотивация басқа адамдармен қарым-қатынас жасау және жалғыздық сезімін жеңу қажеттілігі болуы мүмкін. Еріктілік арқылы адам құндылықтары мен мақсаттарына волонтер сәйкес келуге тырысатын топтың мүшесі болу табиғи қажеттілігін қанағаттандырады.

С.В. Михайлова волонтерлердің мотивтерін зерттей отырып, олардың жас ерекшеліктерін атап өтті. Жастарды, орта жастағыларды және егде жастағы адамдарды салыстыратын болсақ, онда біріншілерінің мотивациясы басым болады, ол болашақ мансаппен байланысты, пайдалы байланыстар мен байланыстар табуға және болашақ мамандықта өзін тікелей сынауға ұмтылу. Орта жастағы адамдар үшін өзін-өзі жүзеге асыру қажеттілігі маңыздырақ болады. Аға ұрпаққа жанашырлық, мейірімділік, қамқорлық сияқты сезімдер көбірек тән.

Л.А. Кудринская волонтерлік қызметтің бағытына қарай волонтерлік мотивтерді жіктейді. Мысал ретінде қоғамдық-саяси қозғалыстар саласын алсақ, волонтер өзін тарихи іс-әрекеттің белсенді субъектісі ретінде сезінгендіктен, қоғамдық-саяси мотивацияға жетелейді. Діни немесе зайырлы адамгершілік құндылықтарды (басқаларға көмектесу, игі істер жасау және т.б.) басшылыққа алатын еріктілерде дәстүрлі құндылық мотивациясы болады.

Егер волонтерлік жаңа байланыстар, ақпарат, тәжірибе және білім алу тәсілі ретінде айтатын болсақ, онда Л.А. Кудринскаяның айтуынша, мұндай еріктілер әлеуметтік-экономикалық бейімделу мотивациясын басшылыққа алады. Бірақ, волонтерлік қызметтің барлық бағыттарына қарамастан, негізгі мотив әлі де қоғам алдындағы жауапкершілікке және/немесе діни сенімге негізделген басқаларға көмектесуге бағытталған қызметтің өзі болып қала береді.

Волонтерлік мотивтердің әртүрлілігі Е.С. Азарова шартты түрде компенсаторлық мотивтерге, пайда мотивтеріне, жеке өсу мотивтеріне, идеалистік мотивтерге және әлеуметтік байланыстарды кеңейту мотивтеріне бөледі [4].

Автордың пікірінше, компенсаторлық мотивтерге адамның басқалардан өзара көмек күту немесе өз мәселелерін шешу, өзінің әл-ауқатын жақсарту және жалғыздық сезімін жеңу мүмкіндігі жатады. Идеалистік мотивтерге келесі компоненттер кіреді: басқаларға көмектесуге ұмтылу, қоғамдық пайдалы болу, қоғамдағы өзгерістерге ықпал етуге және басқа адамның әл-ауқатын жақсартуға тырысу, сонымен қатар моральдық борыш пен эмпатия. Пайда мотивтері жаңа пайдалы байланыстарды алу қажеттілігі, таңдаған мамандығы бойынша өзін сынау мүмкіндігі, қажетті білім, дағдылар мен әлеуметтік мойындалу ретінде ұсынылуы мүмкін. Тұлғаның өсу мотивтері - өзін-өзі жүзеге асыруға, өзін-өзі жетілдіруге, өзіндік сананы дамытуға ұмтылу. Әлеуметтік байланыстарды кеңейту мотивтері туралы Е.С. Азарова басқа адамдармен қарым-қатынас, қарапайым қарым-қатынас және қызықты уақыт өткізу қажеттілігін түсіндіреді.

Қорытындылай келе, волонтерлік қызмет, басқа да көптеген қызмет түрлері сияқты, бір емес, табиғаты жағынан алуан түрлі мотивтер қатарымен анықталатынын атап өткен жөн. Сондықтан волонтерлікке қандай мотивтер сәйкес келеді деген сұрақ туындайды. О.В.Решетников волонтерлік қызметтің негізгі мотивтері келесі талаптарға сай болуы керек деп атап көрсетеді:

- 1) әлеуметтік мәні бар жағымды сипатқа ие;
- 2) еріктілер арасында кең таралған;
- 3) жалпы адамзаттық құндылықтарды қанағаттандыру;
- 4) волонтерлердің жеке ерекшеліктерін сақтауға;
- 5) волонтерлік қызметті дамытуға, оның мақсаттары мен міндеттерін іске асыруға жәрдемдеседі.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев өзінің «Сындарлы қоғамдық диалог – Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» атты Жолдауы. https://www.akorda.kz/kz/addresses/addresses_of_president/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtyyn-kazakstan-halkyna-zholdauy
2. Насиновская Е.Е. Вопросы мотивации личности с позиции деятельностного подхода / Е.Е. Насиновская // Психология в вузе. – 2003. – № 1-2. – с. 216-225.
3. Леонтьев Д. А. Автономия и самодетерминация как объект психологической диагностики / Д.А. Леонтьев // Вопросы психологии. – 2007. – № 1. – С. 66-85.
4. Азарова Е. С. Психологические детерминанты и эффекты добровольческой деятельности / Е.С. Азарова. – Хабаровск, 2008. – с. 134-187.
5. Леонтьев А. Д. Развитие идеи самоактуализации в работах А. Маслоу / А.Д. Леонтьев // Вопросы психологии. – 2007. – № 3. – с. 150-158.
6. Бобнева М. И. Социальные нормы и регуляция поведения / М.И. Бобнева. – М.: Эксмо, 2008. – с. 169.

УДК 378 (045)

СУПЕРВИЗИЯЛЫҚ ЖҰМЫС ПРИНЦИПТЕРІ МЕН ҮЛГІЛЕРІНІҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Шанбаева Г.Н.

Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

abai777@mail.ru

Супервизия - бұл оқу үрдісінде кәсіби бағдарды қалыптастыру кезінде студенттерді қолдау мен сүйемелдеудің негізгі құралы. Осылайша, супервизия - әлеуметтік қызметкерді дайындау, оның кейінгі кәсіби өсуі мен кәсіби тәуекелдердің алдын алуды қамтитын технология. Супервизия маманға өзінің кәсіби білімі мен іскерлігін жетілдіруге көмектеседі. Ол сондай-ақ кәсіби қызметті жетілдіру және маманның деңгейін арттыру құралы болып табылады. Супервизияның мақсаты әлеуметтік қызметкерлердің адамдармен жұмыс жасауда табысты болуға көмектесу оның кәсіби біліктілігін дамыту. Отбасымен балалармен жұмыс істейтін әрбір әлеуметтік қызметкер супервизия алуы тиіс. Супервизия - бұл әлеуметтік қызметкер мен оның басшысы арасында өткізілетін кездесу, бұл үнемі өткізілетін кездесу, мысалы, әрбір екі апта немесе ай сайын. Супервизия - бұл қызметкерлерге кең ауқымды мәселелерді талқылау мүмкіндігі. Супервизия бойынша кездесулер кедергілер болмайтын жерде өтуі тиіс. Басқаларда супервизия кезінде сіздің әңгімеңізді естуге мүмкіндік болмауы тиіс. Барлық супервизиялар жазылуы керек. Супервизияны жазу әрқашан супервизормен жүргізілуі керек.

Құпиялылық Супервизияның мазмұны қатаң түрде құпия және оны өткізуші шектерді бірден нақты белгілеу керек. Құпиялылық принципі супервизорлардың, егер оған барлық тараптардың келісімі алынбаған болса, супервизорлар мен олардың клиенттері туралы

мәліметтерді біреуге ашуға құқығы жоқ екендігін білдіреді. Супервизорлар консультанттарға олардың жұмысын клиенттердің жеке сәйкестігін қорғайтын тәсілмен ұсынуға немесе клиенттерден жасырын ақпаратты беруге саналы келісім алуға көмектесуі тиіс.

Супервизиядан өтетін кеңесшілер немесе олардың клиенттері туралы құпия мәліметтерді тек келесі жағдайларда ашуға болады: Супервизор бұл қажет деп санағанда, супервизия өткізетін клиентке Елеулі эмоциялық немесе физикалық зиян келтірмеу үшін кеңесшіге немесе басқаларға, тұлғаларға. Бұл ретте, ол бұдан былай өз іс-әрекеттері үшін жауапкершілік көтере алмайды деп жорамалдауға Елеулі негіздер болған жағдайлардан басқа, Консультантпен келісу керек. Құпия ақпаратты ашу туралы шешім мүмкіндігінше басқа тәжірибелі супервизормен 40 кеңескеннен кейін ғана қабылдануы тиіс. Супервизиядан өтетін Консультанттар туралы кәсіби пікір қажет болған жағдайда, мысалы, ұсынымдар немесе аттестаттау үшін. Этика және практика нормаларын сақтау мәселелері бойынша тәртіптік тексерістер болған жағдайда. Супервизор жұмыс туралы ақпарат өткен супервизияның рұқсатымен және анонимді түрде жариялануы немесе сөйлеуі үшін ғана пайдаланылуы мүмкін.

Қауіпсіздік

Бірлескен жұмыс барысында супервизирленген және олардың клиенттерінің қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін барлық мүмкіндіктерді жасау керек. Құзыреттілігі Супервизорлар өзінің кәсіби құзыреттілігін бағалап, оны дамытып, өз іс-әрекеттерінен тыс шықпауы тиіс. Супервизорлар өз кәсіби дамуын жалғастыруға жауапты. Супервизорлар, егер жеке немесе эмоционалдық қиындықтарға, ауруларға, алкогольдің, есірткінің әсерінен немесе кез келген басқа себеппен кедергі болса, уақытша немесе тұрақты жұмыстан тартынуға міндетті. Жауапкершілік мәселелері Супервизорлар супервизиядан өтіп жатқан кеңесшілерге өз жұмысын сыни бағалауға көмектесуге, сонымен қатар олардың кәсіби жауапкершілігін мойындауға міндетті. Супервизиядан өтіп жатқан консультанттармен бірге супервизорлар консультант пен клиент үшін ең көп қайтарымды уақытты пайдалануға міндетті. Супервизорлар супервизия мен басқа да кәсіби қатынастар, мысалы, оқыту мен басшылық арасындағы шекараны өткізуге және сақтауға міндетті. Супервизорлар мен супервизиядан өтіп жатқан консультанттар олардың арасындағы ешқандай жеке немесе әлеуметтік байланыстар супервизияның тиімділігіне немқұрайлы әсер етпейтіндігіне қамқорлық жасауы тиіс. Супервизор сол уақытта бір адамға супервизия және жеке кеңес беруге құқылы емес. Супервизордың өзінде өтіп жатқан супервизияны қаржылық, жыныстық, эмоциялық немесе қандай да бір басқа қатынаста қолдануға құқығы жоқ. Супервизор супервизиядан өтіп жатқан консультанттар мен олардың клиенттерінің жеке құндылығы мен қадір-қасиетін тануға, шығу тегіне, әлеуметтік жағдайына, нәсіліне, жасына, наным-сеніміне, жыныстық бағдарына және физикалық әрекетке қабілеттілігіне байланысты мінез-құлық ерекшеліктеріне құрметпен қарауға міндетті. Супервизор жұмысына кеңесші пен оның клиенттерінің арасында немесе супервизор мен консультант арасында туындауы мүмкін кез келген кемсітушілік көріністерін түсіну кіреді. Супервизор өзінің супервизия өткізетін консультантының бір-біріне, ұйымға (егер ондай болса) және клиенттерге қатысты тиісті ресми міндеттемелерінің сақталуын қамтамасыз етуі тиіс. Егер консультанттың жұмысқа қабілеті жеке немесе эмоциялық қиындықтардың салдарынан, ауру арқылы, алкоголь/есірткінің әсерінен немесе басқа себептермен бұзылса, супервизор оған кеңесшіге көрсетуге және қажетті шаралардың қабылданғанына көз жеткізуге міндетті. Өзінің кәсіби қызметінде супервизор 41 өзін қоғамның супервизор ретінде де, басқалардың жұмысына да сенімін жоғалтпайтындай етіп ұстауға міндетті. Супервизор супервизия жағдайынан тыс және оның супервизиядан өтіп бара жатқан қатынастарына қарамастан өзінің эмоционалдық қажеттіліктерін қамтамасыз етуге міндетті. Супервизияның бес үлгісі

Бұдан әрі супервизорлар үшін де, мамандар үшін де арнайы әзірленген супервизияның және қолдаудың бес үлгісі анықталды және олардың дағдыларын жетілдіру үшін пайдаланылуы мүмкін. Әрбір модель бес түрлі контексте мамандарды қарқынды оқыту мүмкіндігін құру үшін әзірленген, онда бір модель осы жағдай үшін басқаларға қарағанда анағұрлым сәйкес болуы мүмкін, бұл модель қолданылуы тиіс. Төменде басшылық тарапынан бақылау үшін де, біліктілікті

арттыру үшін де пайдаланылуы мүмкін 5 модельдер Тәлімгерлік Бұл дәстүрлі супервизия біреу, онда супервизор көзге көзде супервизор кездеседі. Супервизия барысында екі қатысушы да оқиды; бұл процесс қысқа уақыт кезеңінде ғана қарқындылықты сақтай алады. Мамандардың алған білімі екі жылдан кейін қысқарады, өйткені қарым-қатынас екі маман үшін перспективалы болып келеді. Тәлімгерлік әдетте тең интервалда болады және 1-2 сағатқа созылады. Жағдайды талқылау Бұл модель әсіресе жағдайды талқылау үшін жақсы және мамандар пайдаланады және психикалық денсаулық клиникаларында белгілі бір табысқа ие. Супервизирленуші сұрақтар қоятын және ұсынылған материалды талқылайтын әріптестер тобына жағдай немесе ол бойынша қабылданған шешім болып табылады. Бұл модель мәселені шешуге маман жауап беретін әр түрлі тәсілдерді дамыту үшін пайдалы болар еді. Бұл кездесулер әдетте проблемалардың туындауына байланысты тұрақсыз өтеді; осыған байланысты топты жинау үшін жиі қиындық туындайды.

Сапа Шеңбері

Бұл кездесулер әдетте 5-8 адамның қатысуымен өтеді, олар жеке немесе ұйымдастырушылық мінез-құлық қағидаларын өзгерту немесе проблемаларды шешу үшін жағдайларды анықтау немесе түсіну үшін бірге жиналады. Оларда табысқа жетудің үш жетекші ережелері бар: - кездесулер толығымен ерікті, бірақ қатысушылар барлық кездесулерге қатысуға келісім беруі тиіс; - кездесулер аяқталады, қашан проблема шешілген немесе оқиға немесе ауыстыру мінез-құлық, толық түзетілген; - ұйымдастырушылық иерархиялар шеңбердің шегінде елемейді, қатысушылар ұйым ішіндегі жағдай немесе жағдайға қатысты өз міндеттерінің салдарынан емес, өзінің қызығушылығына назар аударады. Сапа шеңбері-жиі жарты немесе бір күн бойы көмек қажет ететін ұзақ пікірталастар (кем дегенде, бастапқыда). «Синергия Тобы» Сапа шеңбері супервизия моделінің кейбір ережелерін пайдаланатын шағын топта ерекше талқылау ұсынады, алайда, талқылаулар өте шектеулі 42 уақыт (20-30 минут) ішінде болуы мүмкін. Олар тек үш мүдделі адамдардың болуымен сипатталады және жалғасы жоқ. Синергия тобында бір қатысушы екі басқаны жалпы танылған дағдыларға және сол екі адамның мүдделеріне сүйене отырып, жеке мәселе немесе тәжірибе мен перспективалар қажет болатын проблема бойынша қысқаша талқылауға шақырады. Қатысушы істі екінің біріне ұсынады, ал үшінші қатысушы қадағалайды және тыңдайды. Үшінші қатысушы болған кезде, үшеуінің бірі тыңдаушы мен бақылаушы рөлін өзіне алады. Бұл рөл осы үш қатысушылардың арасында осы 30 минут ішінде кезектеседі, сол уақытта баяндамашы талқылаудың қысқаша түйіндемесі ұсынылады. Қайтадан, иерархиялық проблемалар осы қысқа сессиялар кезінде елеілмейді, және сессиялар ерікті (тек шақыру бойынша ғана). Орталық Модель Супервизияның Орталық моделіне сәйкес, супервизиядан өтуші өз мәселесін монологтан кейін келетін және сұрақтар қоятын топқа білдіреді. Бұл ретте, топ пікір білдірмейді және кеңес бермейді, ал маман мәселені анықтап, сұрақтарға өз бетінше жауап алуы тиіс.

Қорыта келе, шетелде супервизорлық тәжірибесі алмастырылмайтын элемент болдыәлеуметтік қызметкердің ұжымдық немесе командалық кәсібі, жұмыс тиімділігі мен кәсіпқойлық құралы. Жас ұрпақты дамыту процесіне пәрменді із маман ғана емес, оның жеке практикалық клиентпен жұмыс істеу тәжірибесі, бірақ, әсіресе, білім мен білік, ынтымақтастық нәтижесінде алған, білікті маман, қабілетті көмектесу қиын жағдайды түсіну, жаңаларын қолдануға үйрету жұмыстың тиімді әдістері мен технологиялары. Мұндай процесс отандық әдебиетте оқыту дәстүрлі түрде тәлімгерлік деп аталады

Әдебиеттер:

1. Кулакова С.А. Супервизия в психотерапии, учебное пособие для супервизоров и психотерапевтов. Санкт-Петербург 2004. С. 12-19.
2. Холостова Е. И. Социальная работа: Учеб. пособие. – М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2006. 668с.
3. Украинец Т. Т. Социальная работа: теория и организация: Учеб. пособие/ П. П. Украинец, С. В. Лапина, С. Н. Булова. – М.: Тетра Системс, 2005. 288с.
4. Фирсов М. В. Теория социальной работы/ М. В. Фирсов, Е. Г. Студенова: Учеб. пособие для студ. ВУЗ.- М.: Гуманит. Изд. Центр ВЛАДОС, 2001. 432с.

4-СЕКЦИЯ. «ПСИХОЛОГИЯ, ПЕДАГОГИКА ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК ЖҰМЫС ЗАМАНУИ
КЕЗЕНДЕ: ДАМУ СТРАТЕГИЯСЫ (білім алушылардың ғылыми зерттеулері)»

СЕКЦИЯ 4. «ПСИХОЛОГИЯ, ПЕДАГОГИКА И СОЦИАЛЬНАЯ РАБОТА В НОВОЙ
РЕАЛЬНОСТИ: СТРАТЕГИИ РАЗВИТИЯ (научные исследования обучающихся)»

УДК 364

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ӘЙЕЛДЕРДІҢ ӘЛЕУМЕТТІК МӘРТЕБЕСІ

Айбергенова Н.А.

Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., Қазақстан Республикасы

Әйелдер - халықтың ерекше әлеуметтік-демографиялық санаты. Әйелдер мінез ерекшеліктерімен, ерекше рухани келбетімен, ер адамдармен салыстырғанда жоғары білімімен ерекшеленеді. Әйелдерді белгілі бір әлеуметтік-демографиялық топқа және әлеуметтік жұмыс клиенттерінің белгілі бір санатына бөлудің негізгі себебі-олардың генеративті функцияны орындауы, яғни олардың ұрпақты болу қабілетінің болуы, бұл бірқатар мәдени және әлеуметтік салдардың биологиялық шарты болып табылады. Олар жұмысшылар мен аналардың рөлін атқарады. Сонымен қатар, гендерлік рөлдік еңбек бөлінісіндегі әйелдердің қазіргі бағынышты рөлі, әйелдердің басым көпшілігінің өзін-өзі және балаларды күнкөріс қаражатымен қамтамасыз ете алмауы олардың жетілмегендігі туралы идеялардың тамырлануына, ерлердің басым рөлінің қажеттілігіне, әйелдердің өмірін тек отбасылық шеңбермен шектеуге ықпал етуі әйелдің «табиғи биологиялық мақсаты».

Қазіргі қолданыстағы ҚР Конституциясы қоғам өмірінің барлық салаларында ерлер мен әйелдердің тең құқықтары мен мүмкіндіктерін қарастырады. Алайда, әйелдерге қатысты қолданыстағы қос стандарт теріс салдарға ие. Әлеуметтік мәртебе интегралдық көрсеткіш ретінде бірнеше элементтер мен функцияларды байланыстырады. Мәртебе әлеуметтік топтың (әйелдердің), оның қоғамдағы өкілдерінің жағдайын, әлеуметтік байланыстар мен қатынастар жүйесіндегі жағдайды көрсетеді. Бұл сонымен бірге жеке адамның белгілі бір әлеуметтік топпен қарым-қатынасы. Әлеуметтік мәртебе әлеуметтік болмыспен, білім беру жүйесімен, іс-әрекеттің сипатымен, жеке адамның мұраттарымен, құндылықтарымен және мақсаттарымен, қоғамның жеке адамға қойылатын талаптарымен, мемлекет жүргізіп отырған саясаттың сипатымен және қолданыстағы мемлекеттік идеологиямен анықталады.

Әлеуметтік мәртебе сонымен қатар жынысы, жасы сияқты табиғи белгілермен анықталады, тәрбиеге, рухани мәдениеттің деңгейіне, қоғамдағы белгілі бір материалдық және рухани құндылықтарға байланысты. Әйел өзінің өмірлік іс-әрекеті процесінде өмірдің барлық аспектілерін, элементтерін, әлеуметтік болмыстың факторларын тікелей немесе жанама түрде көрсетеді. Рефлексияның мазмұны мен сипаты белгілі бір әлеуметтік топтарға тән әлеуметтік қасиеттерге байланысты. Әлеуметтік болмыс әйелдердің әртүрлі топтарының санасына әртүрлі әсер етеді және олардың білім деңгейіне, дүниетанымының сипатына, кәсіби дайындығына және т.б. әсер етеді, оларға тікелей тәуелді болады.

Әйелдің жыныстық қатынас өкілі ретіндегі әлеуметтік мәртебесін Жеке мәртебесінен, яғни адамның белгілі бір топта, отбасында алатын орнын, жалпы адами қасиеттері тұрғысынан қалай бағалайтынын ажырату керек. Демек, бір жағынан, әйел қоғамдық иерархияда белгілі бір орын алады, екінші жағынан - ана, әйел, көшбасшы, белгілі бір саланың маманы. Сондықтан бұл ұғым динамикалық жағын, әлеуметтік мәртебенің функциясын білдіретін «әлеуметтік рөл» ұғымымен тығыз байланысты. Мәртебе әлеуметтік топтың (әйелдердің), оның қоғамдағы өкілдерінің жағдайын, әлеуметтік байланыстар мен қатынастар жүйесіндегі жағдайды көрсетеді. Бұл сонымен бірге жеке адамның белгілі бір әлеуметтік топпен қарым-қатынасы. Барлық уақытта әйелдің әлеуметтік мәртебесі білім беру жүйесімен, әлеуметтік болмыспен, қызмет сипатымен, адамгершілік құндылықтары мен мұраттарымен, мемлекет насихаттайтын саясаттың сипатымен

және қолданыстағы мемлекеттік идеологиялық бағытпен анықталды.

Тарихи тұрғыдан көшпелілер әйелдерге белгілі бір құрметпен қарады. «Әйел бір қолымен бесікті тербетсе, екінші қолымен әлемді тербетеді» деген қазақтың халық мақалы бар. Халқымыз «Қыздың жолы жіңішке» деп ерекше атап көрсетеді. Қыздың жолы, қыздың жолы жұқа, оны үзуге болмайды. Қыз, әйел әрқашан біздің қоғамның тең құқылы мүшесі болған, ал анасы оның ең құрметті адамы болған. Қазақ қоғамындағы әйел өмірінде бірнеше әлеуметтік рөлдерді, кейде бір уақытта ойнайды. Әйел-ана да, әйел де, әпке де, қыз да... Белгілі бір жасқа жеткенде келесі жыныстық және жастық топқа ауысады, әйелдің отбасы мүшелеріне, айналасындағы адамдарға қатысты құқықтары мен міндеттері өзгереді, айналасындағылардың әйелге деген көзқарасы да өзгереді.

Әйелдің өміріндегі маңызды кезеңдерді бөліп көрсету қиын. Әрбір қадам маңызды. Бірақ егер біз қазақ мәдениетіндегі әйелдердің рөлі туралы идеядан бастасақ, онда кез-келген әйелдің өміріндегі маңызды сәттерді үйлену және баланың туылуы деп атауға болады. Дәстүр бойынша, бала кезінен бастап қыз үйленуге дайындалып, оған лайықты әйелдің мінез-құлық нормаларын сіңіре отырып, ақы тағайындайды, бұл әлі күнге дейін қыздың отбасылық мәртебесінің белгісі болып саналады. Алғашқы баланың дүниеге келуі әрдайым жас келіннің көптеген ұрпақтың анасы бола алуының дәлелі ретінде бағаланды. Ұлттық дәстүрлерге сүйене отырып, қазақ әйелі, ең алдымен, ана, оның негізгі мақсаты - балалы болу, оларды тәрбиелеу, бірақ сонымен бірге ол күйеуінің барлық игі бастамаларына қолдау көрсетіп, отбасында бейбітшілік пен тыныштықты сақтауы керек. Отбасынан гөрі не құнды болуы мүмкін? Қазақ қоғамы үшін нақ осы отбасы, руы бірінші кезектегі құндылықтар, өзіндік «микрокосмос», тұрақтылық пен игіліктің кепілі болып табылады.

XX ғасыр қазақ әйелдеріне өмір салтын, кәсібін, жеке мүдделерін тандау еркіндігін бекітіп берген көптеген жария етілген құқықтар берді, бұл өз кезегінде әйелдердің өзін-өзі бағалауын, демек, қоғамдағы өз орнын бағалауды арттыруға ықпал етті. Алайда, әлі күнге дейін әйелдің мінез-құлқының дәстүрлі нормаларға сәйкестігі үлкен маңызға ие. Көбінесе бұл әйелге деген құрмет, оның отбасылық мәртебесі. Қазіргі кезеңдегі әйелдердің әлеуметтік мәртебесін, сондай-ақ әлеуметтік мәселелерін зерттеу бірқатар себептерге байланысты. Бұл, ең алдымен, Қазақстанды қамтыған дағдарыс бірінші кезекте отбасына, әйелге, балаларға әсер еткен кезде, қоғамды реформалау процесінде пайда болған және орныққан жаңа қоғамдық-саяси және әлеуметтік-экономикалық қатынастар. Мәселені зерттеуде БҰҰ 1979 жылы қабылдаған халықаралық құжат үлкен рөл атқарады – бұл «Әйелдерге қатысты кемсітушіліктің барлық түрлерін жою туралы Конвенция». [1]

ҚР ҰЭМ Статистика комитетінің статистикалық деректеріне сәйкес 2019 жылға ҚР барлық халқының 52% (9,4 млн.) әйелдер тұрады. Олардың өмірлік белсенділігі қоғамдағы қатынастардың барлық салаларын қоса алғанда, нақты әлеуметтік функциялармен ерекшеленеді. [2]

Қазақстандық қоғамдағы «гендер» ұғымы АҚШ пен Еуропа елдерінен айырмашылығы әлі де қалыптасу және түсіну сатысында. Гендерлік теңдік мәселесі болғанымен, сексизм мен кемсітушілік бұқаралық ақпарат құралдарында және жеке әңгімелерде үнемі көтеріліп отырады. Қазақстанда, бұрынғы Кеңес Одағының көптеген елдерінде сияқты, жаңа патриархия өркендеу үстінде - әйелдер ұрланбайды, ал егер олар ұрласа, онда ашық емес, өйткені бұл қылмыстық құқық бұзушылық болып саналады; әйелдер жұмыс істей алады, қоғамдық өмірге қатыса алады, дауыс бере алады, некеге тұру туралы шешім қабылдай алады және мансапшы немесе үй шаруасындағы әйел болуды өздері шешеді. Патриархия жүйесінің өзі күйреген жоқ, ол жаңа шындыққа бейімделіп, имитацияланды. Кемсітушілік барлық деңгейде терең тамыр жайған: саясатта, үйде, жұмыста, көшеде. Жыныстық және тұрмыстық зорлық-зомбылық, экономикалық теңсіздік - бұл Қазақстанда құрылған неопатриархияның негізгі проблемалары.

Әйелдерді еңбекпен, үйден тыс жұмыспен қамту біздің еліміздің тарихи дамуындағы қателік емес, өкінішке орай, отбасылық міндеттерді орындағысы келмейтін әйелдердің қыңырлығын жиі естуге тура келеді. Бұл объективті процесс индустрияландырумен, өндірісті дамытумен тығыз байланысты және, сайып келгенде, дәстүрліден модернизацияланған қоғамға

көшу критерийлерінің бірі болып табылады. Жұмысшылардан физикалық күш-жігерді емес, ептілікті, зейінділікті, жаттығуды қажет ететін Жұмыспен қамтудың жаңа салаларының пайда болуы, бір жағынан, әйелдердің салыстырмалы түрде арзан, жұмыс күшіне деген қажеттілігін тудырды, екінші жағынан, әйелдерге алғаш рет өздерін және балаларын күнкөріс қаражатымен қамтамасыз етуге мүмкіндік берді. Әлеуметтік мақұлданған әдістер. Әйелдердің үйден тыс жұмыспен қамтылуы кеңінен таралуда және белгілі бір елдің дәстүрлі экономикалық әдістерден өнеркәсіптік өндіріс пен институционалдық қызметтерге көшуіне байланысты жаппай құбылысқа айналуда. Дамушы елдерде үйден тыс жерде жұмыс істейтін әйелдердің үлесі де тез өсуде - әдетте, бала туудан туындаған бірнеше жылдық үзілістен кейін әйел қайтадан жұмысқа оралады. Көбінесе, бұрын үйден тыс әйелдердің жұмысын мақұлдамаған қоғам үлкен әлеуметтік көтерілістерге байланысты оған деген көзқарасын өзгертеді: мысалы, әйелдердің батыс қоғамындағы өндіріске кең қатысуы Екінші дүниежүзілік соғыс кезінде қолайлы және таныс болды және ол аяқталғаннан кейін жалғасты. Өкінішке орай, мұндай объективті және, әрине, прогрессивті процестің сыртқы жағы «қос жұмыспен қамту», жұмыстағы және үйдегі әйелдер болды, өйткені үй міндеттерінің дәстүрлі бөлінуіне сәйкес әйел үй шаруасына, үй шаруашылығына және ата-ана тәрбиесіне үлкен жүктеме алады. Тек ең демократиялық дамыған қоғамдарда мұндай дәстүрді әйелдердің пайдасына өзгерту жоспарланған. Еңбекті интеллектуализациялау, жаңа жоғары технологиялық салалардың, банктік және ақпараттық қызметтердің және басқа да қызмет салаларының пайда болуы әйелдерге арналған жоғары ақы төленетін жұмыс орындарының пайда болуына, өз еңбегімен жоғары лауазымға қол жеткізетін іскер әйелдің стереотипін бекітуге әкелді. «Бикарьер отбасы» феномені пайда болды (негізінен Батыста), онда ерлі-зайыптылардың екеуі де өмір жолында жоғары жетістіктерге жете алады және ешкім өз табыстарын басқа үшін құрбан етпейді. Өкінішке орай, тәжірибе көрсеткендей, қарым-қатынастың бұл түрі ең алдымен жоғары білімді, ақылды және ауқатты жұптарға ғана тән. Кең таралған болды сондай-ақ, нұсқа, күйеуі көлеміндегі өз карьерасын қалдырады және отбасы көшеді жақын жаңа жұмыс орны әйелі. Әрине, отбасы мен мансаптағы ерлер үстемдігінің бұрынғы стереотиптерін бұзу үлкен қиындықпен жүреді.

Балалар мен бала тууға деген көзқарас өзгеруде - дәстүрлер, Дін және психологиялық стереотиптермен құлшыныспен қорғалатын сала. Бұрын бала туу «табиғи құнарлылық» деңгейінде жүзеге асырылған, яғни әр ерлі-зайыптылар «Құдай жіберген» сияқты көптеген балаларды дүниеге әкелуі керек еді, өйткені оның биологиялық және физикалық жағдайлары анықталды. Бұл бірқатар әлеуметтік жағдайлармен, атап айтқанда, нәрестелер мен балалар өлімінің жоғары деңгейімен, соғыстар, эпидемиялар мен мерзімді ашаршылық кезінде балалар мен ересектердің де жойылуымен, сондай-ақ отбасында балалардың болуы ата-аналарды қартайғанда қамтамасыз етудің әлеуметтік кепілі болды. Жалпы және балалар өлімінің төмендеуі, жаппай індеттің негізгі себептерін жойған денсаулық сақтаудың дамуы, қоғам қандай да бір нысанда қарттарға қамқорлық жасайтын әлеуметтік қамсыздандырудың отбасынан тыс нысандарының пайда болуы - мұның бәрі балаларға деген қажеттіліктің төмендеуіне, табиғи құнарлылықтан тууды дәйекті реттеуге көшу мүмкіндігіне әкелді. Прокреативті этика өзгереді, яғни, бала туу саласындағы жақсылық немесе жамандық деген түсінік: егер балалар саны бұрын бағаланған болса, қазір олардың «сапасы», яғни әлеуметтік жұмыс істеу және даму қабілеті, олардың өмірлік жетістіктерге жету мүмкіндігі құндылыққа айналады. Балалардың біліміне жоғары талаптар қойылады, онсыз олардың қоғамға толыққанды қатысуы мүмкін емес. Білікті әйелдер еңбегінің жоғары құны осы әлеуметтік-еңбек ресурстарын тиімді пайдалануға қамқорлық жасайтын жекелеген фирмалар мен бүкіл мемлекеттерді әйелдерге отбасылық және отбасылық емес міндеттерді біріктіруді жеңілдететін шараларға жүгінуге мәжбүр етеді: мемлекеттік және корпоративті балабақшаларды ұйымдастыру, муниципалды бюджеттер есебінен ұсталатын арнайы күтушілердің қызметтерін пайдалану, толық емес жұмыс күнін ұсыну, жас балалары бар жұмыс істейтін әйелдерге үйде компьютерлік терминалдар орнату және т.б.

Еңбек нарығындағы ерекше осал санатты әлеуметтік жағынан нашар қорғалған әйелдер құрайды: жас балалары, мүгедек балалары бар адамдар, жалғызбасты аналар, оқу орындарын

жаңа бітірген және жұмыс тәжірибесі жоқ әйелдер немесе, керісінше, зейнет жасына дейінгі әйелдер, әскери қызметшілердің әйелдері, тұрғылықты жерін жиі ауыстыруға мәжбүр болған және осындай жиі Жұмыс ауысымына байланысты біліктілігін жоғалтқан адамдар. Әйелдердің әлеуметтік мәртебесі мен өмір сүру деңгейінің төмендеуі олардың денсаулығының нашарлауына, оның ішінде жүкті әйелдер мен бала емізетін аналарға, балалардың денсаулығы үшін қолайсыз салдарға әкеледі. Жалпы тұрақсыздық пен болашаққа деген сенімсіздік отандастарымыздың моральдық және психосоматикалық жағдайына теріс әсер етеді. Ресми және тіркелмеген жұмыссыздықтың өсуіне, халық шаруашылығындағы тоқырау мен құлдырауға байланысты жұмыстан шығарудың алғашқы құрбандары әйелдер болып табылады, өйткені декреттік демалысқа және әйелге заңмен кепілдік берілген жеңілдіктерге құқығы оларды тиімсіз жұмысшыларға айналдырады.

Сонымен қатар, әйелдердің жұмыспен қамтылуының негізгі саласы экономикалық себептерге байланысты қысқарады. Әйелдер «отбасына оралу» деген сылтаумен жұмыстан шығарылады, әйелдердің жұмыспен қамтылу саласы қосалқы еңбек түрлеріне айналады; жыныстық пайдалану, яғни әйелдерді пайдалану, тауарлар ретінде пайдалану барған сайын кеңейіп келеді.

Бүгінгі таңда Қазақстанның әлемнің ең дамыған 30 елінің қатарына кіру стратегиясын іске асыру кезінде біздің қоғамдағы жыныс белгісі бойынша кемсітушіліктің барлық түрлері мен нысандарын жою қажет, әйел-анаға, жұбайына, қызына деген сөзсіз құрметті қайтаруға тиіс. Әйел мәртебесі арттыру қажет қоюға тең мәртебесі бар ерлер.

Әдебиеттер:

1. Счетчик населения по статистике Комитета МНЭ РК, <http://stat.gov.kz/counter>
2. Доклад о выполнении Конвенции о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин от 28 февраля 2018г. // <https://tengrinews.kz/zakon/>

УДК 364

ҚАЗІРГІ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ӘЛЕУМЕТТІК ЖЕТІМДІК МӘСЕЛЕСІ

Алпысбай А.Қ.

Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., Қазақстан Республикасы

Alpysbay.Aynur@bk.ru

Бүгінгі менің сіздермен бөліскім келіп отырған тақырыбым әлеуметтік жетімдік дегеніміз не? деп аталады.

Алдымен жалпы жетімдік деген не деген сұраққа жауап алсақ.

Жетімдік-ата-анасынан айрылған және интернат үйлеріне тәрбиеленуге түскен балалардың жалпы психикалық жағдайы төмендейді, өзін-өзі реттеп-бағыттауы бұзылады, көңіл-күйі жабырқау болады. Балалардың басым көпшілігінің өмірге құштарлығы жоғалып, өз-өзіне сенімсіздігі күшейіп, бойын үрей билей бастайды.

Жетім балалар тәрбиесіне қазіргі кезде ұлттық тәрбие тұрғысынан да көңіл бөліп жатыр, оларды тұлғалық қалыптастыру мәселесі бүгінгі күн талабы. Балалар үйінде тәрбиеленуші баланың жеке тұлғасының әлеуметтік қалыптасуының өзіндік ерекшелігі бар. Оның іс-әрекеті толығымен тәртіпке салынып қадағаланады, бұл бала дамуында артта қалушылықты, жеке басын еркін ұйымдастырудың төменгі деңгейін туындатады.

Қазіргі қоғамда болып жатқан өзекті мәселелердің бірі – әлеуметтік жетімдік. Ол жаңа құбылыс емес, кез келген мемлекетте, кез келген қоғамда жетім балалар мен түрлі себептерге байланысты ата-ана қамқорлығынсыз қалған балалар бар. Бұл жағдайда қоғам мен мемлекет осындай балаларды дамыту және тәрбиелеу жауапкершілігін өз мойнына алады.

Әлеуметтік жетім дегеніміз ата-анасы бар немесе қайтыс болмаған, бірақ ата -ана өз келісімдерімен баладан бас тарту, сондай-ақ ата-ананың түрлі сол қылықтарға бару арқылы

олардың құқықтарын шектеп баланы айырып алу.

Әлеуметтік жетімдіктің негізгі себептері – отбасы рөлінің және ата-ананың бала тәрбиесіндегі жауапкершілігінің төмендеуі; отбасының, әсіресе, жас отбасының материалдық-тұрмыстық қиындықтарға төзе алмауы; мектеп, отбасы және қоғам арасында қарым-қатынастың жетіспеуі; отбасылық тәрбие құндылығының тиісті деңгейде насихатталмауы; некесіз бала туудың өсуі; ажырасу санының артуы; құқықты қолдану практикасының жетілмеуі; баланың денсаулығында ақау болса. Осындай жағдай болуының ең басты себептерінің бірі ол некесіз туылған балалар деп ойлаймын. Осы себептердің ішіндегі ең бастысы осы деп ойлаймын.

Әлеуметтік жетімдікті болдырмаудың басты шараларының бірі – баланы қамқорлыққа алу. Қазақта тастанды мен жетім баланың болмауы - ұзақ ғасырлар бойы қалыптасқан ұлттық менталитет. Алайды жасыратыны жоқ қазіргі таңда жастайынан тіпті жаңа туған сәбилердің өзі жетім болып қалуда. Тіпті арнайы балалар үйіне тапсырылмай қалған балаларда бар. Яғни қоқыс жәшігіне немесе даладағы орындық үстіне тастап кететін көкек аналар да бар. Осындай жағдайлардан кейін баланың қоғамға қалыптасуы қиындық туғызады. Қазіргі таңға дейін әлеуметтік жетімдікті болдырмау шаралары әлі де толық шешілмеген мәселе. Балалар үйлерінің пайда болуы балалардың психикалық дамуына қаншалықты ықпал ететінін қарастыруға ұмтылу және аса қалыпты емес қатынасын, сонымен қатар институализация мәселесін, яғни қоғамдық балалар үйлерін аралайтын баланың тұлғалық мінез-құлпын қалыптастыру ерекшеліктері туралы мәселесін туғызады. Шетелдегі капиталистік мемлекеттерде ұзақ уақыт бойы бұл мекемелердегі балалардың дамуы өте төмен деген пікір кең таралған. Көптеген ғалымдар мекемелердің балалар психикасына жоюшылық және теріс әсер етуін анық көрсетті. Балалар үйіне әр түрлі жағдайдағы балалар келеді. Көп балалар ашушан барлығына тек ұана жаман жағынан қарауда мүмкін. Себебі ол өздерін қоғамнан тым алыста қалып қойғандай сезінеді. Бұндай жағдай кез-келген бала үшін ауыр және оны қабылдай алу өте ауыр деп ойлаймын. Тіпті оның бір себебі балалар үйіндегі тәрбиеші деп болуы мүмкін. Яғни олар ол балаға өз ата-анасындай махаббат ешқашан бере алмауы мүмкін. Ондай жағдай көп кездесіп жатады. Сондай жағдай да бала қоғамға тез сініп кете алмайды. Балалар үйіне де көңіл бөлген дұрыс секілді.

Шешімдер мен ұсынымдар Қазақстан балаларды қорғаудың көптеген көрсеткіштері бойынша дамыған елдердің қатарына еніп келеді, ал кейбір бағыттар бойынша олардан басым түсуде. Бұлар, біріншіден, халықаралық стандарттарға сәйкес балалардың құқықтарын қорғау саласында қалыптасқан мықты заңнаманың арқасында, екіншіден, 2030 жылға дейінгі БҰҰ-ны тұрақты дамытудың 17 мақсатын, «Қазақстан – 2050» стратегиясында айқындалған балалық шақты, ананы, көпбалалы отбасыларды қорғауға, әлеуметтік қолдауға, әлеуметтік саланы бюджеттік қаржыландыру стандарттарын сақтауға ерекше назар аударылатын міндеттерді іске асыру нәтижесінде жасалған шаралар. Өткен жылдары мемлекеттік органдар жеке және үкіметтік емес секторлармен әріптестікте кешенді жұмыстар жүргізді.

Жалпы отбасылық және демографиялық саясаттың проблемаларын тек экономикалық жолмен шешу мүмкін емес. Ғасырлар бойы қалыптасқан отбасылық дәстүрлер мен құндылықтарға негізделген қазақстандық отбасы мәртебесін нығайтып және қолдау арқылы көптеген проблемаларды шешуге болатынын түсінетін уақыт жетті. Атап айтқанда, туу, отбасы мүшелерінің денсаулығын нығайту және ұлттың болашағы – жас ұрпақты тәрбиелеу мәселелерін отбасының әлеуетін пайдалана отырып шешуге болады.

Елімізде соңғы кезде отбасы мәселесіне көп көңіл бөлініп келеді. Оның себебі, отбасына деген көзқарасты жаңа модельге өзгерте отырып қабылдату, өмірлік циклдегі дағдарыстар туралы психологиялық білім сапасын жоғары деңгейге көтеру сәйкесінше «отбасы-неке» институттарын құру.

Бала – біздің болашағымыз. Егер біз бүгін бала тәрбиесіне немғұрайлы қарайтын болсақ, онда ертеңгі күніміз бұлыңғыр болады. Сондықтан әр сәби, әр баланың тағдыры біздің назарымыздан тыс қалмауы керек. Сол себепті де қазірден осыған бей жәй қарамауларыңыз дұрыс. Әр баланың бақытты болуы біздің қолымызда екенін ұмытпағанымыз жөн. Сол себепті де ұл қыздарымызға дұрыс тәрбие берейік.

Әдебиеттер:

1. «Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы» Қазақстан Республикасының № 345 Заңы. — [ЭР]. Қолжетімділік тәртібі: www.kk.convdocs.org/docs/index-94085
2. ҚР Білім және ғылым министрлігі (<http://edu.gov.kz>);
3. «Неке және отбасы туралы» Қазақстан Республикасының ы N 321-І Заңы
4. Социальная педагогика: Курс лекций /Под общей ред. М.А. Галагузовой. - М., С.192
5. Особенности развития личности ребенка, лишённого родительского сельского попечительства. Дети с отклоняющимся поведением. / Под.ред В.С.Мухиной.-М.,2019
6. Аргынбаев Х. Казак отбасы. - Алматы: Кайнар, 2019

ӘОЖ 364

АНА МЕН БАЛАНЫ ӘЛЕУМЕТТІК ҚОРҒАУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Арынбек А.Қ.

Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., Қазақстан Республикасы
arynbekaruzhan00@mail.ru

ҚР Конституциясының 27-бабының 1-тармағында неке мен отбасы, ана мен әке және бала мемлекеттің қорғауында болады делінген. Қазіргі таңда елімізде ана мен баланы қорғау әлеуметтік саясаттың негізгі бағыты ретінде қарастырылады. Президентіміз Қасым-Жомарт Тоқаев «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс – қимыл кезеңі» атты Қазақстан халқына Жолдауында «балалардың қауіпсіздігі мен құқықтарын қорғау мәселелеріне ерекше назар аудару қажет» екенін айтқан. .

Ана мен баланы қорғау – мемлекеттік, қоғамдық және медициналық мекемелер және медициналық шаралар, аналарды мадақтау, баланын дүниеге келуіне және тәрбиеленуіне жағдай жасау, ана мен баланың денсаулығын қамтамасыз ету, жанұяны нығайтуға жан-жақты қолдау жасау. Ана мен баланың денсаулығы болашақта мемлекетіміздің демографиялық, экономикалық, еңбектік, әлеуметтік, мәдени және қорғаныс қуат- күшін қалыптастырады. Осыған орай, ана мен баланы қорғау мәселелері денсаулық сақтау жүйесі жұмысының басымды бағыты болып есептеледі.

Ана мен баланы қорғау әлеуметтік саясаттың басым бағыттарының бірі болып табылады. Республикамызда ана мен баланы әлеуметтік қолдау, әлеуметтік көмектің түрлері мен әлеуметтік сақтандырудың көп деңгейлі жүйесі арқылы жүзеге асырылады. 2021 жылдан бастап көп балалы отбасыларға берілетін кез келген әлеуметтік жәрдемақы мөлшері 5% пайызға өсті. Ана мен баланың денсаулығы болашақта мемлекетіміздің демографиялық, экономикалық, еңбектік, әлеуметтік, мәдени және қорғаныс қуат- күшін қалыптастырады. ана мен баланы қорғау мәселелері денсаулық сақтау жүйесінің басымды бағыты болып есептеледі. . Мемлекеттік саясаттың осы бағытының мән-маңызы және осы мәселеге халықаралық қауымдастықтың ерекше назары халықтың репродуктивті деңгейі, мемлекеттің еңбек, зияткерлік деңгейі, жас ұрпақтың физикалық, рухани және адамгершілік дамуы, аналармен мен балалардың денсаулығы, әлеуметтік жағдайымен тікелей байланысты .

Елімізде зәбір көрген аналар мен баланы қорғауға арналған арнайы мекемелер бар.

Ана мен баланы қорғау орталығының мақсаты

Ана мен баланың өмірін, денсаулығын сақтауды, жақсартуды қамтамасыз ету үшін жағдайлар жасау; аналармен мен балалардың арасындағы аурудың алдын алу және олардың денсаулығын қадағалау; сапалы мамандандырылған медициналық көмек көрсетуді жақсарту; аналар мен балаларды оңалту және санаторлық сауықтыру; балалар және бала тууға көмекші ұйымдардың қамтамасыз етуін, материалдық-техникалық базасын жақсарту болып табылады. . Ана мен баланы қорғау орталықтары елімізде Шымкент, Алматы, Орал, Өскеменде және т.б

қалаларда ашылған. Ана мен баланың жағдайын әлеуметтік жақсарту мәселелерінің ішінде бұл мәселенің жергілікті деңгейде, әсіресе аналардың өздерінің ұйымдастыруы арқылы жүргізгені пайда әкеліп отыр.

Ана мен баланы қорғау орталықтарының негізгі міндеттеріне:

1) нарықтық қатынастар жағдайында ана мен бала денсаулығын қорғау саласындағы проблемаларды шешу

2) балалар және бала тууға көмекші ұйымдардың материалдық-техникалық базасын қазіргі заманғы медициналық жабдықтармен және құралдармен қамтамасыз ету

3) диагностика мен емдеудің қазіргі заманғы әдістеріне дипломға дейін және кейін жүйелі даярлау жолымен медициналық қызметкерлердің біліктілігін көтеру жатады.

Қазіргі таңда болып жатқан ана мен бала арасындағы қарым қатынас керемет дей алмаймыз. Тастанды балалар, жетімдер үйінің көбейуі, аналардың балаларын шет елге заңсыз сатуы, жалпы балалардың кішкентайынан бақытсыз болып өсуіне әкеліп отыр. Бұл тұрғыда аналардың жауапсыздығынан, баланың болашағына алаңдамауы негіз бола алады

Аналар жан айқайы. Әлия А. үш баласымен жесір қалған. Қазір ол асыраушысынан айырылығанына байланысты әлі кәмелетке толмаған үш баласына мемлекеттен 18 мың 890 теңге жәрдемақы алады. Бір ай бұрын ғана төрт жасар үлкен ұлын Алматыдағы SOS Kinderdorf балалар қалашығына орналастырды. Жұмыс табу қиын болғандықтан, кіші ұлымен үйде отыр. Мемлекет тарапынан әр балаға берілетін әлеуметтік жәрдемақының мөлшері тоғыз мың теңгеден сәл ғана асады. Әлияның айтуынша, «бұл - мүлдем жартымсыз көмек». Жалғызбасты аналар елімізде арнайы жәрдемақыны бала бір жасқа толғанға дейін ғана алады. Әлияның пікірінше, бұл – әділетсіз. Оның ойынша, жалғызбасты аналардың қоғамдағы әлеуметтік жағдайына қарамастан балаларға төленетін әлеуметтік жәрдемақының көлемі ұлғайтылуы тиіс. Екіншіден, мұндай аналардың бұрынғы жұмыс орындары сақталуы керек болмаса олардың жұмысқа орналасуына көмек көрсетілуі керек. Үшіншіден, мемлекет жалғызбасты аналардың баспана жағдайын жақсартуы қажет деп санайды.

Осы жағдайға байланысты ҚР Еңбек және халықты әлеуметтік көмек саясатын дамыту департаментінің директоры Асқар Ниязов былай дейді: Қазақстанда жалғыз басты ана түсінігі енгізілмейді деді.

Қазақстан Республикасының әрбір азаматының құқығы бар. Аналар өз құқтарымен бала құқығын қорғай отырып өз мәселелерін шеше алады. Бұл туралы Әлеуметтік Кодекс жобасында ана мен баланы ұлттық демографиялық саясаттың факторы ретінде қолдау тетіктері, жұмысқа орналасуға көмек көрсетуді ұйымдастыру, еңбек нарығын дамытуды және аз қамтылған отбасыларға материалдық әл-ауқатты жақсартуға көмектесу, арнаулы әлеуметтік қызметтер жүйесін жетілдіру, мүгедек адамдарды әлеуметтік қорғау және т.б. бойынша жаңа міндеттер мен шаралар көзделген.

Әдебиеттер:

1. <https://stud.kz/referat/show/60975>

2. <https://qazdauiri.kz/news/ana-men-balany-qorgau-memlekettin-negizgi-mindet>

3. https://www.akorda.kz/upload/nac_komissiya_po_delam_zhenshin

4. PÖSÖ, T. Children's consent to child welfare services: Some explorative remarks //Children & Society. – 2022. – Т. 36. – №. 1. – С. 52-65.

FEATURES OF THE USE OF WEB TECHNOLOGIES IN THE DEVELOPMENT OF LINGUISTIC COMPETENCE IN THE PROCESS OF ENGLISH TEACHING

Askhat Zh.

Korkyt Ata Kyzylorda University

askhatzhalantos@mail.ru

The teacher's job is to include each student's activity into the learning process, provide opportunities for their creative activity, and boost interest in learning English. When traditional teaching strategies and aids are combined with contemporary information technology, particularly Web 2.0, student achievement rises and the growth of autonomous work is encouraged.

Web technologies, in the opinion of some experts, are the many tools and procedures used in the process of communication between various sorts of devices through the internet. Let's divide this phrase into the terms "web" and "technology" in order to better grasp it. The World Wide Web, or WWW, is referred to as the "web" in this context. It was created for the first time in 1989 when renowned engineer and scientist Tim Berners-Lee developed a productive system for resource sharing among scientists all around the world [1].

Anywhere from daily living to space research, web technologies are utilised. There are many distinct educational and training systems available today, each with a unique set of administrative, pedagogical, and technological features. The elements of this educational "puzzle" include authoring tools, information repositories, evaluation and assessment tools, curriculum design tools, and collaboration tools. The development of web-based applications has elevated the web to a significant instructional medium, claim Siau Nah and Teng (2002).

Based on earlier research by Asmus, Bonner, Esterhay, Lechner, and Rentfrow (2005), it was hypothesized that the emergence of new Web technologies, including blogs, wikis, instant messengers, social bookmarks, podcasts, and vodcasts, is transforming the internet into a fully interactive environment where anyone can collaborate, produce content, publish it, subscribe to it, and share it. According to Long and Pulichino (2006), new online technologies are increasingly being adopted in academic contexts. As a result, it would be beneficial to discuss how web technologies have significantly impacted education [2].

The roles of instructors have also evolved as a result of the changes to our educational system. In the past, instructors served as their students' main source of information, mentor, and educator. After-school activities were planned by teachers. They frequently assumed the role of parents and were the class's de facto rulers. Teachers now tell pupils of problems and demonstrate how to solve them. They can be called facilitators of learning even if they are still viewed as a type of leader in the class. They serve as parents' advisors and allies rather than teachers.

In our opinion, changes to teacher education are urgently needed. According to some experts, it is too late to start making changes because teaching needs new competencies right away. Nonetheless, there is hope that the next generation of students will receive the assistance and skills they require in life throughout their academic years from their own teachers if teacher education in Uzbekistan adheres to its best traditions and stays practical, adaptable, and student-centered. The education of the future depends on a generation of educators who want to foster learners rather than simply impart knowledge, who support their students' independence, who inspire them to pursue lifelong learning, and who push them to become independent learners.

The use of web-based learning resources in education fosters the development of a student's individuality and satisfies the demands of contemporary society. It should be highlighted that using Web technology for foreign language instruction is quite practical, fruitful, and promising. Students' enthusiasm in learning increases in the classroom because they have limitless access to engaging regional studies resources that outperform old textbook texts [3]. Educators now have unrestricted access to real content in a foreign language because of Web technologies.

First, it must be acknowledged that Web 2.0 technologies now resemble a vast corporation of

knowledge, drawing learners from all over the world. These technologies involve the participation of interested users in the creation of information and communication resources, therefore, they are not only a means of distributing information.

Its evolution necessitates the creation of new digital data manipulation tools as well as, obviously, tools for managing the acquired knowledge and experience.

In our research on the impact of Web technologies on students' self-study work in the learning of the English language, we discovered that these technologies enable access to information, and more online resources being accessed outside of those provided by teachers, and indeed institutions, is likely to accelerate and change how students learn.

Modern technology and communication technologies are essential for teaching foreign languages. Web 2.0 technologies are a part of contemporary technology. Web 2.0 offers the benefit of allowing students to access and work on educational materials at any time and from any location where there is Internet access.

Let's look at some Web 2.0 features:

a method of organizing information, for as by labeling pictures, websites, or links; labeling makes it easier for users to find information.

In contrast to computer technologies, web 2.0 technologies allow students to actively participate in the development of multimedia content while using the Internet as a source of information. Users have the ability to make their own alterations, revisions, inquiries, and receive professional advice.

The influence of Web 2.0 educational activities on students' self-study work was positively evaluated by teachers, who also indicated a number of opportunities to enhance learning practices and outcomes.

This study aims to determine how Web technologies effect students' achievement in self-study assignments and comprehension of the concepts in English teaching and learning. A sample of students and teachers served as the source of the data for this study. Students between the ages of 19 and 20 made up the sample. This survey was conducted among the instructors and students at the Tashkent State University of Economics in Uzbekistan since their curriculum included increased exposure to web technology. Using an action research study in the form of an experiment was carried out.

It was done using a pre-posttest design. In addition, a pre-tested survey was employed to obtain student opinions on the application of Web 2.0 technology and how it affected their learning.

A computer and a strong Internet connection are required for learners and teachers to participate in a single live training session from anywhere in the world using Web 2.0 technology tools. There are very few opportunities for learners who miss a traditional classroom-based training session to participate in the learning that took place. The benefit of using Web 2.0 technology is that it gives absent students the chance to examine their performance on any class assignments or lectures because it has the capability to record sessions and play them back later.

The development of students' independent work skills, which serve as the foundation for the process of their continued self-education, is facilitated by the usage of Web 2.0 technology. The creation of the suggested instructional Internet resources and the addition of fresh material to the educational process are both made possible by the usage of Web 2.0 technology [4].

The survey results offered useful advice and pointers for utilizing Web 2.0 tools in education. Blogs, Wikis, Youtube, social bookmarking, podcasts, webcasts, Facebook, Myspace, Flickr, Twitter, Skype, Second Life, and Tegrity are just a few of the Web 2.0 tools that the students and teachers use. The survey's respondents provided information on how they used Web 2.0 tools in their teaching and learning, including what worked and what did not.

The three focus areas of advantages of using Web 2.0 technologies in teaching and learning, challenges in doing so, and best practices for students and teaching with Web 2.0 technologies were used to structure the discussion of the findings. The results were analyzed using appropriate statistical methods.

The ability to communicate in English today provides access to a vast global environment with a constant flow of innovations and information. Today's Web technologies are a useful tool and part of everyday life for everyone, allowing us to enhance the effectiveness of both control and teaching. Web

technologies are currently used extensively in the educational process.

The essential requirements for using Web 2.0 technology tools in the instruction of foreign languages, particularly English, are their simplicity and efficacy. Both the teacher and the student do not need to be proficient programmers. Users have the option to develop their blogs, podcasts, and presentations using the templates provided by Web 2.0 resources before sharing them online.

Tools from Web 2.0 technologies enable students to "produce content themselves rather than just listening to teachers," which promotes active and student-centered learning in which students take charge of their education. With the help of Web 2.0 technology, a teacher can now facilitate learning rather than just disseminate information.

The usage of Web 2.0 tools should be integrated into the teaching and learning process. The utilization of Web 2.0 tools raises students' interest in the education process. The fact that students write about what is important to them as well as the technology's technological capabilities inspires pupils to use it. Students actively seek for knowledge as they freely manage their learning process. Given the significant role that web technologies tools play in the daily lives of so many students and teachers, it makes reasonable that they should be used in the classroom. We are fascinated and interested in web technologies.

Although interactive exercises, text-to-speech conversion, and online tutorials enable students to translate while on the go, it is obvious that Web technologies should not be utilized in place of excellent education. Students are given the bravery to try books beyond their current reading level, for example, when they are working independently while having access to pertinent educational materials for guidance. This increases practice and, as a result, confidence to exceed perceived limitations.

For our students, speaking English outside of class exposes them to English culture and provides context for their lessons. There are many more opportunities to use English in a real-world environment. This can come via social media, news websites, or online discussion forums, all of which offer a variety of language use that is challenging to recreate in a classroom setting.

The success of using Web technologies isn't based on the presence or absence of a single component, but rather is determined by a dynamic process incorporating a variety of interconnected factors. It is recommended that current professional development be offered to educators so they can serve as role models for the new pedagogies and learning tools with the aim of developing the teaching-learning process.

Modern approaches to teaching foreign languages over the Web contrast with more conventional ways. In order to teach communication in a foreign language, you must set up real-world scenarios that will encourage the study of the subject matter and foster appropriate behavior. Everyone is now aware of the incredible informational possibilities and equally astonishing services offered by web technologies.

References:

1. Abrams, Z. I. (2006). From theory to practice: intracultural CMC in the L2 classroom. In L. Ducate & N. Arnold (Eds.), *Calling on CALL: from theory and research to new directions in foreign language teaching* (pp. 181-210). Texas: CALICO Monograph Series.
2. Bagaric, V., & Djigunovic, J. M. (2007). Defining Communicative Competence. *Methodika*, Vol 8(1), 94-103.
3. Bagmanova, N. I., voronina, E. B., & Shakirova, A. A. (2020). Sociolinguistic Competence and Students Communication. *International Scientific and Practical Conference*.
4. Bloch, J. (2007). Abdullah's Blogging: A generation 1.5 student enters the blogosphere.
5. *Language and Learning Technology*, 1(2), 128-141.

ФИЗИКА ПӘНІН ОҚЫТУДА ЗЕРТХАНАЛЫҚ ЖҰМЫСТАРДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ӨЗЕКТІЛІГІ

Әбсамат П.Қ.

Қожа Ахмет Яссауи атындағы қазақ-түрік университеті, Түркістан қ.,

Қазақстан Республикасы

perizatabsamat@gmail.com

Физика пәнін оқытуда зертханалық жұмыстардың көмегімен оқушы физика құбылыстарына бақылау жүргізу арқылы теориялық білімін қалыптастырады. Білім алушы зертханалық жұмысты жоспарлау, жүргізу және алынған нәтижелерді талдау арқылы зерттеушілік қабілетін қалыптастырады. Сонымен қатар, ұғымдарды, заңдарды, теорияларды түсіну, білімді практикада қолдану, физикаға қызығушылықты дамыту, танымдық мотивация алу, жалпы білім беру дағдылары мен шығармашылық қабілеттерін қалыптастыру және техника мен технологияны тануда зертханалық жұмыстардың маңызы орасан зор.

Физика оқытуда зертханалық жұмыстардың орындалуы практикалық шытырман оқиға секілді. Оны жасау кезінде білім алушылар эксперименттер мен бақылаулар арқылы физика принциптерімен танысады. Оқулықта берілген физикалық заңдар мен шамаларды оқып қана қоймай, оларды шынайы әлемде қалай жұмыс жасайтынын көреді және сезінеді. Оқу физикалық эксперименті білім көзі, оқыту әдісі, көрнекілік түрі ретінде қарастырылады (А.И. Бугаев). Оқу физикалық экспериментін жасау табиғат құбылыстарының немесе физикалық процестің арнайы құралдарының көмегімен сабақтарда бақылауға ыңғайлы жағдайларда зерттеу. Зертханалық жұмыстар оқушының немесе білім алушының айналадағы әлем туралы өз іс-әрекетіне негізделген білімін жетілдіреді.

Зертханалық жұмыстар жасауды бірнеше этапқа бөліп қарастырайық. Біріншіден, эксперимент мектепте физиканы оқуда ассимиляция объектісі болып табылады. Бұған әртүрлі әдістердің көмегімен қол жеткізіледі (ауызша, көрнекі, практикалық). Екіншіден, физикалық эксперимент оқыту әдісі болып табылады. Оның көмегімен физикалық Білім, оның ішінде эксперименттік әдіс игеріледі. Мұнда физиканың эксперименттік ғылым ретіндегі өзіндік ерекшелігі көрінеді. Үшіншіден, физикалық эксперимент сенсорлық және логикалық көріністі қамтамасыз етуге мүмкіндік береді, яғни құбылысты бөліп көрсетуге, оның маңызды жақтарын анықтауға көмектеседі. Мектеп оқушыларында олар маңызды жеке қасиеттерді қалыптастыруға мүмкіндік береді (дәлдік; ұйымшылдық, нәтиже алудағы табандылық).

Физикалық эксперимент ақпараттық-рецептивті әдістің (мұғалімнің тәжірибесін көрсету), репродуктивті әдістің (фронтальды тәжірибелер), зерттеу әдісінің (жоспарлау, жүргізу, тәжірибе нәтижелерін талдау) нақты көрінісі болуы мүмкін. Осылайша, мектептегі физикалық эксперименттің мүмкіндіктері өте үлкен.

Эксперименттік дағдыларды қалыптастыру технологиясының өзі мыналарды қамтиды:

- оқушыларға физикалық құбылыстарды көрсету, тарихи тәжірибелердің сипаттамаларын зерттеу барысында эксперименттік физикалық зерттеу әдісімен таныстыру;
- оқушыларды жекелеген компоненттерге, іс-әрекеттерге үйрету, яғни зерттеу мақсатын қою, гипотезаны тұжырымдау, бақылаулар, өлшемдер жүргізу және т. б.;
- фронтальды және үй тәжірибелері барысында қарапайым зерттеулер жүргізу;
- нұсқаулық бойынша зертханалық жұмыстарды орындау барысында зерттеулер жүргізу;
- дербес зерттеу элементтерімен зертханалық жұмыстарды орындау барысында зерттеулер жүргізу;
- дербес зерттеулер жүргізу.

Ал енді алдыңғы технологияны басты назарға ала отырып, эксперименттің міндеттерін былай ажыратамыз:

- табиғатты зерттеудің маңызды әдістерін игеру (бақылау, эксперимент, талдау, синтез және т.б.);

- ұғымдарды, заңдарды, теорияларды ең жақсы зерттеуді қамтамасыз ету, білімді практикада қолдану дағдыларын қалыптастыру;
- физикаға қызығушылықты дамыту, танымдық мотивацияны қалыптастыру;
- жалпы білім беру дағдылары мен шығармашылық қабілеттерін қалыптастыру;
- практикалық дағдылар мен дағдыларды қалыптастыру, жұмысқа дайындық, техникамен және технологиямен танысу;
- зерттеу және эксперименттік дағдыларды қалыптастыру.

Лабораториялық жұмыс қалай жасалады?

Эксперименттер. Оқушылар физикалық лабораторияда экспериментті арнайы құрылғылар мен материалдардың көмегімен жасайды. Бұл эксперименттер физика заңдары мен теорияларын түсінуге және тексеруге бағытталған. Мәселен, сіз қозғалыс заңдарын түсіну үшін маятникті немесе жарық пен түстерді призматы қолданып тәжірибе жасасаңыз болады.

Бақылау. Осы эксперименттер жасау кезінде сіз бақылау жүргізесіз. Оқушылар заттың қандай жылдамдықпен түсетінін немесе әр түрлі материалдардан өткенде жарықтың қалай әрекет ететінін өлшей алады. Осы сынды бақылаулардың көмегімен физикалық ұғымдар түсіндіріледі.

Деректерді жинау. Оқушылар деректерді өлшеу, сандық мәндерді алу және кейде алынған нәтижелердің сызбасын сызу арқылы жинайды. Мұндай деректерді алу экспериментті талдауға және қатысатын физикалық заңдылықтарға қорытынды жасауға көмектеседі.

Практикалық оқыту. Зертханалық жұмыс оқушылардың сабақта білгендерін нақты жағдайларға қолдануға мүмкіндік береді. Бұл физикалық әлемнің құпияларын ашу үшін жұмбақтар шешу немесе тергеу жүргізу сияқты.

Тұжырымдамаларды түсіну. Зертханалық жұмыс жасау арқылы оқушылар күрделі физикалық идеяларды тереңірек түсіне алады. Формулаларды жаттаудың орнына, олардың іс жүзінде қалай жұмыс істейтінін көреді, бұл ұғымдарды неғұрлым нақты және есте қаларлық етеді.

Мәселелерді шешу. Зертханалық жұмыстардың орындалуы проблемаларды шешуді және болжамдар ұсынуды негізге алады. Егер эксперименттің орындалуы және алынған нәтиже біз күткендей болмаса, оның себебін анықтап, мәселені шешуге бағытталған түзетулер енгізу керек болуы мүмкін.

Қауіпсіздік. Қауіпсіздік - бұл зертханалық жұмыстың негізгі бөлігі болып табылады. Оқушылар кез-келген ғылым саласында қолданылатын жабдықтар мен материалдарды қауіпсіз басқаруды үйренуі тиісті.

Нақты әлемде қолдану. Зертханалық жұмыстар көбінесе физиканың нақты құбылыстарға үлкен назар аударады. Білім алушылар күнделікті жағдайларға байланысты эксперименттер жасай алады. Мысалы, қозғалыстағы көліктің жылдамдығын есептеу немесе құбырлардағы сұйықтықтардың әрекетін түсіну. Мұндай практикалық білімді оқушылар өмірдің әртүрлі аспектілеріне қолдана алатын болады.

Сыни тұрғыдан ойлау. Физикада зертханалық жұмыстарды орындау сыни ойлауды жетілдіреді. Білім алушы деректерге талдау жасап, қорытынды жасай алуы керек, кейде тіпті бар теорияларға қарсы шығуы да әбден мүмкін. Бұл сұрақ қою, зерттеу және шешімді анықтауға бағытталған ой-өрісті дамытады.

Ынтымақтастық. Физиканың көптеген эксперименттері топтық жұмыс арқылы жүргізіледі. Бұл топтық жұмыс пен ынтымақтастықты ынталандырады. Өйткені оқушылар эксперименттер жасау, деректерлі жинау және мәселелерді шешу үшін бірлесе отырып жұмыс істейді. Бұл дағды ғылымда да, күнделікті өмірде де өте құнды.

Шабыт. Зертханадағы практикалық тәжірибе оқушыларды физика және онымен байланысты салаларда өзін ары қарай дамытуға шабыттандыруы мүмкін. Бұл тақырыпты жандандырады және физиканың біздің әлемге қалай әсер ететінін көрсетеді.

Физикалық эксперимент ақпараттық-рецептивті әдістің (мұғалімнің тәжірибесін көрсету), репродуктивті әдістің (фронтальды тәжірибелер), зерттеу әдісінің (жоспарлау, жүргізу, тәжірибе нәтижелерін талдау) нақты көрінісі болуы мүмкін. Осылайша, мектептегі физикалық эксперименттің мүмкіндіктері өте үлкен.

Осылайша, физика пәнін оқытуда зертханалық жұмыстарды орындау тәжірибелік эксперименттер, бақылаулар мен деректерді жинау арқылы физиканың шытырман әлеміне терең бойлай зерттеу болып табылады. Зертханалық жұмыс ғылыми білімнің ажырамас бөлігі. Өйткені, ол дәлелденбеген теорияларды, физикалық заңдылықтарды терең түсінуге ықпал ететін нақты тәжірибе болып табылады. Бұл тек физиканы үйрену үшін ғана емес, сонымен қатар физикамен айналысу үшін де өте маңызды. Физиканы зертханалық жұмыстарсыз елестету мүмкін емес. Себебі, кез келген теориялар мен заңдылықтар алдымен зерттеу жұмыстарын жүргізу арқылы нақтыланып дәлелденген. Сондықтан, әрбір зерттеу жұмысында асқан ұқыптылық, мұқияттылық қажет.

Әдебиеттер:

1. Теория и методика обучения физике в школе (Общие вопросы): Под ред. С.Е.Каменецкого, Н.С.Пурьшевой. – М.: Издат. Центр “Академия”, 2000.- 368 с
2. "Teaching Physics with the Physics Suite" by Edward F. Redish - Эта книга предоставляет обширный обзор методов обучения физике, включая использование лабораторных работ для развития исследовательских способностей.
3. А.А. Марголис, Н.Е. Парфентьев, Л.А. Иванова "Практикум по школьному физическому эксперименту"; М.П. 1977, 3-е изд.; гл. I, III (N 8- 13).
4. В.А. Буров, Б.С. Зворыкин и др. Под ред. А.А. Покровского "Демонстрационный эксперимент по физике в средней школе" часть I; М.П. 1978, 3-е изд.; Введение (1, 2, 3).
5. С.А. Хорошавин "Физический эксперимент в средней школе", М.П. 1988, стр. 30-45.

ӘОЖ 364

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МҮГЕДЕКТІГІ БАР АДАМДАРДЫҢ ЖАҒДАЙЫНА ТАЛДАУ

Бабашова Н.М.

Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті
nazira-babashova@mail.ru

Аңдатпа: Бұл мақалада Қазақстан Республикасындағы мүгедектігі бар адамдардың жағдайына талдау жасалған. Әлеуметтік қызметкер ретінде Қазақстандағы мүгедектігі бар адамдарға анализ жасау арқылы, жалпы мүгедектігі бар адамдардың өмір сүру деңгейі, жан айкайы, қажеттіліктері, оларға мемлекет тарапынан барлық жағдай қарастырылған ба? - деген сыңды сұрақтарға жауап таба аласыз.

Кілт сөздер: Мүгедектігі бар адам, мемлекеттік көмектер, әлеуметтік жұмыс, шет ел тәжірибесі, инклюзивті қоғам.

Жыл өткен сайын ескірмейтін бір мәселе бар: ол – мүгедектер мәселесі. Илон Масктен, бір сұхбатында: Европа мен Ресейдің қандай айырмашылығы бар? деп сұрайды, ол: “Европада “қажеттілігі жоғары адамдар” болса, Ресейде “мүмкіндігі шектеулі адамдар”, деп жауап берген. Бұл сөздерді не үшін жазып отырмын, өйткені Ресеймен Қазақстанның айырмашылығы үлкен емес, Кеңес Одағы уақытынан қалып қойған шектеулер әлі күнге дейін жалғасып келеді. Жақсылап ойланып қарайтын болсақ, сөздерінде үлкен шындық бар, себебі мүгедектігі бар адамдардың мүмкіндігі шектеулі емес, керісінше қажеттілігі жоғары. «Біздің мүмкіндігіміз шектеулі емес», - дейді олар. Тек сол бар дүниеге шектеу қойып тұрған қоғамға налиды.

2022 жылғы дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының статистикасы бойынша, әлемде 1 миллиардтан астам жанның мүгедектігі бар немесе әрбір алтыншы адам деуге болады. Соның ішінде Қазақстанда 712 мыңға жуық мүгедектігі бар азамат тұрады. Оның 71 мыңы 1 топ, 271 мыңы 2 топ, 264 мыңы 3 топ.

Қазақстанда мүгедектігі бар азаматтардың құқығы қорғалып, барлық жағдайы жасалып жүр ме? «Заңмен бекітілген құқығымыз болса да, заңсыздыққа тап бола береміз» деген күйінішті

сөздері тағы бар. Қарапайым пандус мәселесі әлі күнге дейін өзекті, көп жерде орнатылмаған, бар болғанның өзінде қолдануға жарамсыз. Ондай азаматтардың қоғамдық көлікпен жүргенін тіпті көре бермейміз. Неге?! Себебі үйден шыға алмайды, шықса да автобусқа мінуі, жолдан өтуі мұңға айналған. Өзіміздің Қарағандыны алайық, қаланың орталығында жолдан өту үшін жаяу жүргіншіге 15 секунд қана беріледі, одан мүгедектігі жоқ адамның өзі жүгіріп өтпесе үлгермейді, сол себепті мүгедектігі бар азаматтар инвотаксидің қызметіне жүгінуге мәжбүр, оның жұмысы да мінсіз емес. Және инвотаксиге бір күн бұрын тапсырыс береді, бір рет таксиге мінуі кемі 10 мың теңге. Ал бет алған жеріне жеткен соң тұтынушы арнайы қағазға қол қоюы қажет. Осылай инвотакси есеп жүргізеді, кейін оны әкімдікке тапсырады, себебі әр өңірдегі бұл қызметке жергілікті әкімдіктер жауапты.

Мүгедектігі бар азаматтарға үкіметтен қыруар қаржы бөлінеді. Бірақ жетер-жеріне жетпейді. Себебі Қазақстандағы 1 топ мүгедегінің алатын өтемақысы 90-ақ мың теңге. Себебі бір рет таксиге мінуі кемі 10 мың теңге. Сонда әлгі 90 мыңды кімнің қалтасынан табасыз? Сондықтан мүгедектігі бар азаматтардың толыққанды еңбекке араласуына жағдай жасамайынша мәселені шешем деу бос әурешілік секілді.

Кеңес үкіметінен қалған 1,2 топ мүгедектігі бар адам жұмысқа жарамсыз деген түсінік қалыптасып қалған. Мысалы, АҚШ-та зейнет жасына шықса да кей мүгедектігі бар азаматтар еңбекке араласа береді. Тіпті, мемлекетке салық төлейді, яғни қоғамның толыққанды мүшесі.

Ал біздегі мүгедектігі бар азаматтардың еңбек етуіне қандай жағдай жасалған? Әзірге бұл жағы қайтарымызсыз гранттар, пайызы төмен несие секілді қосымша көмекпен ғана шектелген. Министрліктің айтуы бойынша, жалпы елдегі 700 мыңнан астам мүгедектігі бар адамның 420 мыңы еңбекке жарамды екен. Осы орайда дамыған мемлекеттердегідей арнайы инспекция құру керек шығар деген ой туады. Мысалы, Жапонияда қаражаттың мақсатты жұмсалыуын қадағалайтын ұйымдар бар екен. Үкіметтің беріп жатқан, жасалып жатқан қызметін олар бақылайды, қадағалайды. Егерде мүгедектігі бар азаматтарға көмек дұрыс жетпей жатса, олар жаңағы үкіметтің адамдарына жеткізеді.

Бірінші шілдеден бастап жаңа әлеуметтік кодекс күшіне енді. Осы құжат ерекше қамқорлықтағылардың өмірін оңалтуы қажет. Қазақстанда әр мүгедектігі бар азаматқа жылына 4 миллион 400 мың теңге бөлінеді екен. Соңғы жылдары бұл сомма көбейген болуы да мүмкін. Ол қайда жұмсалады? Кодекстің 154 бабы бойынша азаматтар түрлі оңалту шараларын, медициналық көмек, арнаулы әлеуметтік қызметтерді алуға құқылы. Соның бірі оңалту техникасы. Яғни арба, есту аппараты, протез және т.б. Бірақ оларды сатып алуға азаматтардың қолына қаражат берілмейді, тек арнайы порталдан алу керек. 164 бапта азаматтарды портал арқылы қаражат алуға міндеттеп қойған. Бірақ ол жердегі оңалту техникаларының сапасына көпшілігінің көңілі толмайды, олардың айтуынша егерде сол техникаларға кететін қаражатты қаржылай берсе, әркім жағдайы жеткенше үстінен ақша қосып, сапалы әрі өздеріне ұнаған техниканы алу мүмкіндігі туатын еді.

Тағы бір мәселе, ендігі мемлекетпен қоса, халық мәселесі. Нақтырақ айтсам, еліміздің тұрғындарының мүгедектігі бар адамдарға деген көз қарасы, қарым-қатынасы. Бұл жерде назар аударуымыз керек маңызды дүние, инклюзивті қоғам қалыптастыру. Мүгедектігі бар балалардың ата-аналары көптеген әлеуметтік мәселелерге тап болып жатады. Солардың ішінде ең үлкен мәселе балаларды оқытатын білім мекемелерінің тапшылығы. Балаларға сапалы білім алуға кедергі - әлеуметтік теңсіздік. Әлеуметтік теңсіздікті болдырмау үшін не істей аламыз? Ерекше жандармен қарым-қатынас орнатудың этикеті бар, сол этикетпен әрбір ересек болсын, бала болсын танысып, жақсы меңгеруі қажет деп есептеймін. Барлық мүгедектігі бар адамдар өздеріне деген аяушылық сезімін ұната бермейді, онымен қоймай оларды шектеу, кемсіту, келемеждеу елімізде кеңінен таралған. Барлығы тәрбиеден басталады. Әр отбасы балаларына кішкентайынан ерекше адамдарға деген сыйластық, достық, мейірімділік сезімдерін қалыптастырып, олардың да біз секілді құқығы бар екенің түсіндіру арқылы кемсіту, шектеу, ерекшелену қасиеттерін бойалдырмауын қадағаласа, әрі ересектердің өздері балаларына үлгі бола алса, инклюзивті қоғам қалыптасуына үлкен үлесін қосады. Мүгедектігі бар бала өзің қоғамнан алшақ ұстап қалмас үшін, кішкентайынан еңбекке, әрі өмірден өз орнын табуға баулу және жеке тұлға тәрбиелеп

қалыптыстыру. Ата-ана баласының қалаған ісімен еркін айналысып, қоршаған ортаны тануына, балалардың өзін толыққанды сезінуіне көмектесіп, оларға жол аша білуі тиіс.

Қорытындылай келе, “Сын түзелмей, мін түзелмейді” деген қазақ, алайда халқына деген жаңашырлықпен, елінің болашағы үшін аландап, жақсы ниетпен айтылса, нұр үстіне нұр емес пе? Елімізде инклюзивті қоғам орнап, мүгедектігі бар адамдар үйлерінен еркін шығып, жұмыс істеп, ұнаған істерімен шұғылданып, өздерін толыққанды басқа адамдармен тең дәрежеде сезінетіндей деңгейге жететінімізге сенімім мол. Әркім өзінен бастап, қарапайым этикет ережелерін ұстансақ, өзімізбен қоса балаларымызға сыпайылық пен ерекше жандармен дұрыс қарым-қатынас орнатуды үйретсек, осындай кішкентай дүниелерден үлкен өзгерістер орын алары сөзсіз.

Әдебиеттер:

1. Сонила Т., Микаэлла В., Сипедо Ю. “Мүгедектігі бар балалардың жағдайына талдау: Қазақстан республикасында инклюзивті қоғамды дамыту” 2019 жыл, 74-80 бет.
2. Интернет көздері www.google.kz
3. Абдакімова М.К., Рахымова И.Қ., Галуцкая Л.А. Мүгедектігі бар адамдармен әлеуметтік жұмыс. Оқу құралы- Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті. Қарағанды, 2022.- 167 б.

УДҚ 364

«ӘЛЕУМЕТТІК ЖҰМЫС» БІЛІМ БЕРУ БАҒДАРЛАМАСЫ БОЙЫНША «БУЛЛИНГ ҚАЗІРГІ ҚОҒАМ ДЕРТІ» ТАҚЫРЫБЫ

Бейсенбек А.К.

Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ. Қазақстан Республикасы
beisenbekaishuak04@gmail.com

Аңдатпа: Қазіргі қоғамдағы буллингтің алдын алу жолдарындағы қажеттіліктерді ұсыну. Халыққа инклюзивтік қоғамды дамыту қауіпсіздігі мен қажеттілігі туралы мәліметті кеңінен тарату. Адамның ерекшелігіне қарамастан, оның құқықтарын сақтауды насихаттау. Теңдік, әділдік және алуан түрлілік сияқты құндылықтарды дамыту және насихаттау. Қорлаудың кез-келген түріне төзе алу қабілетін дамыту. Маман ретіндегі әлеуметтік әдістерді пайдалану, жаңа әлеуметтік технологияларды дамыту.

Буллинг мәселесінің түп-тамырын тауып, айқындап көрсету. Сонымен қатар, болып жатқан буллингтерді қоғамға ашық көрсету арқылы, буллинг зардабының объектіге қатты тию нәтижесінде суицидке дейін апармайтындай, алдын алу жолдарын бірге іздестіру.

Буллинг- бұл жалпақ тілмен түсіндіргенде бір адамның екінші адамға психикалық қысым көрсетуі немесе қорлауы. Сол себепті де бұл адам қоғамындағы ерекше күрделі мәселе.

Жалпы ғалымдардың зерттеуі бойынша, буллинг қоғамдағы түсініспеушіліктен және субъектінің материалдық жағдайына байланысты пайда болады. Оларға кекету, қорлау, бопсалау сияқты тағы басқа психикалық күштер жатады. Олар топ арасындағы жеке бөлінушілікке тап болған адамдар, сонымен қатар жаратылысынан әлсіз мінез-құлыққа ие балалар мен адамдар. Бұндай әрекеттердің соңы балалардың мектепке баруға қорқып қалуына немесе тіпті оған деген қызығушылығын төмендетіп, күйзелістік хәлге дейін түсуіне әкеліп соқтырады.

Әлемдік статистикада әрбір үшінші адам осы буллинг құрбаны болады екен. Әсіресе мектептегі балалардың қастандықтары статистикаға көп тіркеліп жатады. Бұл әлемдегі буллингтің шағын түрі. Процестер ашық және жабық түрде қоғамда орындалып жатады және көбінде өз-өзіне қол жұмсаумен аяқталып жатады.

Е.О. Сирнова мен Г. Р. Хузеева агрессивті әрекет жасау кезінде әр түрлі мотивациясы бар балалардың үш тобын анықтады. Оларға мына топтағы адамдар жатады:

А) Импульсивті-демонстрациялық топ: бұл топтағы балалар өзін күшті қылып көрсету

үшін агрессивті түрде теріс мінез-құлық көрсетеді. Бірақ олар дер кезінде тежелмесе жақсы жаққа да, жаман жаққа да өзгерулері мүмкін. Сол себепті мұндай мінез-құлықтар уақытша болып келеді.

В) Нормативтік-аспаптық топ: бұл топтағы балалардың мінез-құлқындағы агрессияның жартылай басым болуы жатады. Олар өздерінің мақсаттарына жетуге байланысты жанындағы құрдастарын пайдаланады және оларды қорлайды. Мұндай балаларда физикалық агрессия жиі кездеседі.

С) Мақсатты дұшпанды топ: Мұндай топтағы балалар көбіне агрессияны көп пайдаланады. Өздері секілді басым әрекет ете алмайтын балаларға тікелей физикалық зиян тигізе алады. Оларда өкіну мен аяушылық сезімі болмайды.

Буллингті нақты айыру жолдары өте көп. Олар ашық түрде немесе жабық түрде жүзеге асып жатады. Көбіне физикалық жолмен күш көрсететін адамдарда агрессия ашу деген секілді мінез құлықтардың басым болуынан бұл мәселе өрбіп жатады. Олардың көрінісін келесі кезектегі жолдармен айқындауға болады. Мысалы:

Физикалық- тұлғаның жекеменшік заттарына қол тигізу, тартып алу, ұрып соғу секілді күш қолдану әрекеттері.

Жыныстық- адамның қалауынсыз физикалық түрде жыныстық байланыс және жыныстық пікірлермен қорлау жатады.

Вербальды- тұлғаның жеке тарапына өту, сарказм, балағаттау, ат қою сондай-ақ жалған қауесет тарату жатады.

Кибербуллинг- интернет желілері арқылы болатын буллинг әрекеттері, әсіресе жеке почталарға немесе сайттарға видео суреттерді рұқсатсыз жүктеп, қорлау.

Буллинг кезінде тарап көп жағдайда 3 рөлге бөлінеді:

- **Булли-** буллингті бастайтын қандай да бір субъект, яғни біздің нысан бойынша қарасақ «лидер» оқушы.

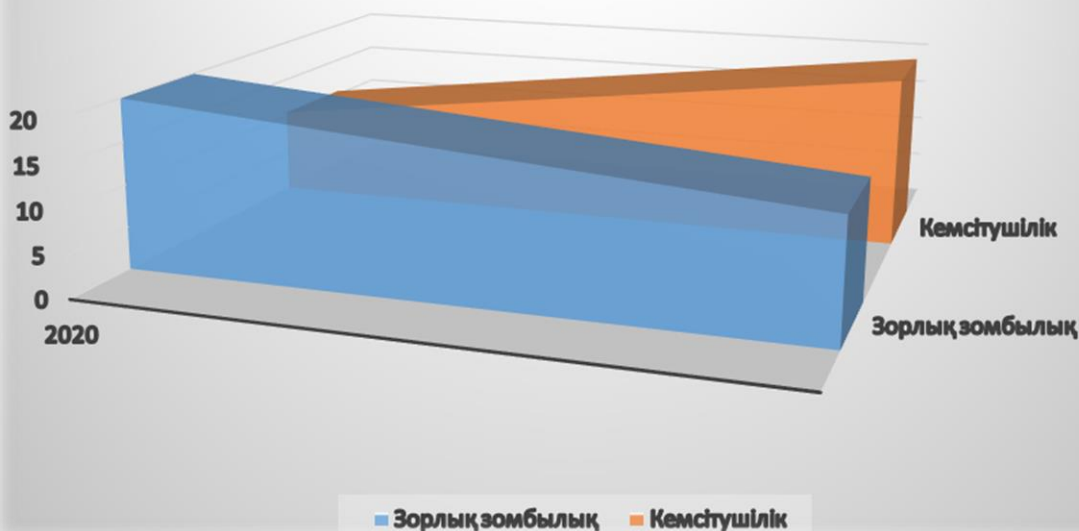
- **Бақылаушылар-** сол буллингті бастап тұрған оқушыға еріп, қолдаушылар. Олар тікелей буллингке қатыспаса да, сол буллингті бастаушы буллидың сөзін мақұлдаушылар немесе қосылып сырттай жәбірленушіні одан сайын айыптаушылар болып табылады.

Үшінші рөлдегі адам- **жәбірленушінің** өзі.

Буллинг көріністері әр жағдайда әртүрлі. Ақша талап ету, зорлық-зомбылық көрсету немесе жәбірленушіні бастан аяқ сынау, көпшіліктің алдында жаман көрсету және ұнамсыз көрсету сияқты көптеген мысалдардан көре аламыз.

Қорлау мәселесі мектептерде күннен-күнге саны артып, ұлғаюда. Бұл мәселенің ұлғаюының себебі: қазіргі таңдағы технологиялық гаджеттердің мөлшерден тыс қолданылуында. Жасөспірімдердің психологиясы, ойлауы, дамуы, адамдарға деген көзқарастырының бөлектеніп кетуінде. Қазіргі гаджеттердің адамға жақсы жағынан бөлек жаман жағынан да ақпарат беруінде және оларды көп пайдалану әсерінен ой-саналарының бұзылуында. Осының барлығы осындай қорлау, жәбір көрсету сияқты жағдайларға әкеліп соқтырады. Қорқыту материалдық жағдайлары төмен, денсаулық ақаулары бар, психикалық жағдайы нашар балаларға көрсетіліп жатады.

2020-2021 жж Буллинг статистикасы

Ескерту: [1] әдебиет негізінде автормен құрастырылған.

Зерттеу нәтижелері: мектептегі қорқытудың құрбандары 11 және 13 жастағы әрбір бесінші жасөспірім, 15 жастағы әрбір оныншы жасөспірім кем дегенде бір рет немесе одан да көп буллингте болды. Ұлдар арасында бұл көрсеткіш 15 жасқа (14%) статистикалық тұрғыдан айтарлықтай төмендеді. Балалар мен жасөспірімдердің 8,3 %-ы айына кемінде 2-3 рет мектепте басқа адамдардың буллингіне қатысты. Мұндай мінез-құлық 11 жасар ұлдарға көбірек тән (13%) олар есейген сайын төмендеу үрдісі бар. Жасөспірімдердің 20%-ы кем дегенде бір рет басқа адамдарды қорқытуға қатысқан. Бұл көрсеткіш 11 және 13 жастағы ұлдар арасында қыздармен салыстырғанда жоғары.

Әлеуметтік жұмыстың буллингке қатысты технологиялары:

Әлеуметтік технология ұғымына тоқтала кетсек- ол әлеуметтік қызметкердің іс-әрекетіндегі қойылған мақсатына жеткізетін әдістерімен амалдар жиынтығы. Әлеуметтік проблеманы шешуде жалпы ғылыми шешім шығарудың әдісін қолданып оның әлеуметтік даму мақсатының тәсіліне жетуге көмектесу.

Осы қатарда буллингке қатысты бірнеше технологиялар қолдану қажет:

Біріншіден, «**Кейс менеджмент**» әдісі арқылы буллингке ұшыраған адамның қандай көмекке мұқтаждығын қолжетімді әлеуметтік инфрақұрылыммен байланыстыру. Бұл жағдайдың белгілі-бір мониторингі, басқа институттарды тарту және клиенттің, оның қоршаған ортасының психологиялық, тұлғааралық, әлеуметтік мәселелерін шешу мақсатында мамандар мен қызметтердің іс-әрекеттерін жұмылдыру. Ол әлеуметтік қызметкер мен клиент арасындағы тікелей өзара әрекеттесуді орнату арқылы жүзеге асырылады. Ол үшін зардап шегушіні бірнеше уақыт бақылап, қажеттіліктерін танып мәселеге байланысты объектімізге іс жүргізу жасау қажет.

Келесі әрекет баланың отбасымен жұмыс істеу, мүмкіндік болса үйіне барып отбасымен танысып, балаға деген қарым-қатынасын зерттеу. Үйінде де отбасы қысым көрсетеді ме, әлде керісінше құрметтейді ме? үйі таза ма? қандай отбасы? балаға жақсы қарайды ма? осы сұрақтар бойынша анализ жасап, буллингке ұшыраушы баланың үйіндегі мән жайын анықтау. Келесі үй жағдайына мән беріп, отбасының қарым-қатынасы жаман болған жағдайда балаға эокарта жасау.

Эокарта дегеніміз ол- сол объектіге, яғни балаға қоршаған ортасын анықтай отырып, кімдердің қарым-қатынасы қандай және балаға олар қандай жағынан әсер етіп жатыр, біліп аламыз. Ол үшін баладан бөлек ортамен жеке тактикалар арқылы араласу жолын табу. Осы эокартаға кіретін: ата-ана, сыныптастары, мұғалімдері, достары сияқты субъектілермен жеке

жұмыс жасау, сөйлесу. Қорланушы балаға қатысты бар адамдармен қарқынды түрде іс-шаралар өткізу. Сыныпта досы немесе қолдаушылары бар ма, әлде бәрібір қарайтын балалар болатын болар. Мұғалімдердің қарым- қатынасы, яғни сынып жетекшісінен бастап басқа пән мұғалімдері қалай қарайды, олардың тарапынан шектетулер орын алады ма деген сұрақтардың жауабын табуымыз қажет. Ол үшін әлеуметтік жұмыскер зардап шегуші баланың сынып жетекшісінің көмекшісі ролінде мектепке ерікті ретінде орналасып бұл мәселе нақты тоқтамайынша жұмыс жүргізуі қажет. Егерде мектепте әлеуметтік психологиялық қызмет көрсету маманы болса, бірігіп жоспар құру.

Бірінші мәселе отбасымен жұмыс, себебі буллингке ұшыраған балаға алғашқы кезекте отбасының қолдауы маңызды. Екінші, сол баланың сыныбымен сыныптық сағаттар өткізу, оның ішінде «кітаптерапия» әдісі арқылы әлімжеттік көрсетуші балаларға әр адамның жеке тұлға екенің, әрі әр адамның ерекшелігіне сыйластықпен қарау керек екенің жеткізу.

«Кітаптерапия» әдісі – белгілі-бір таңдалған мәселеге сай келетін кітаптарды оқу және талқылау. Осы арқылы адамға психотерапиялық әсер ету. Буллингқа немесе тағы сол сияқты мәселеге түсіп жатқан объектімізге мәселе өзектілігін кітап арқылы түсіндіру және түсінігін арттыру. Тек осы мәселеге түсіп жатқан балаға емес, сонымен қатар, қоршаған ортасындағы субъектілерге де мәселені тереңірек түсінулеріне ықпал ету. Жағдайды бағалауға, өмірдегі мәселелер тек бұнымен шектелмейтінін, объектінің орнында субъектінің де болып қалуы мүмкін екенін түсіндіруіміз қажет. Кітаптерапия әдісінің әлеуметтік мәселенің шешілуіне кішкене де болсын әсер ететінін алдыңғы орынға қоя отырып, мәселенің шешілуіне әсер ететіндей ынталандыруымыз және ортаның іштеріндегісімен бөлісулеріне мүмкіндік беруіміз керек. Сонда қоғамда орын алып жатқан буллинг мәселелерінен толық әрі бірден болмаса да, уақыт өте азаюына мамандар ретінде үлесімізді қоса аламыз. Әрбір әдіс-тәсіл, терапия түрлері, маман ретіндегі құзыреттілігіміз маңызды екендігі бірінші орында тұруы қажет.

Қорытындылай келе, мақала тақырыбында көріп тұрғандарыңыздай «буллинг қазіргі қоғам дерті», ал сол дертті емдеу, азайту өз қолымызда. Маман ретінде әрбір әлеуметтік жұмыскер буллинг мәселелерін білген, яки байқаған жағдайда кәсіптік құзыреттілігін, біліктілігі мен білгірлігін танытып, барынша осы проблеманы түрлі әдістермен және әлеуметтік технологиялармен шешуге кірісуі қажет. Сонда қоғамымыздың елең алған әрі көп тараған мәселелерінің бірінің азайғанына себепші болар едік. Көп болмаса да, сапалылығына жұмыс жасайық дегім келеді!

Әдебиеттер:

1. Воронцов Д. Б. Особенности буллинга в школе //Вестник Череповецкого государственного университета. – 2020. – №. 2 (95). – С. 129-137.
2. Мужилевская Д. В., Слепухина Г. В. Буллинг в школе как общественная проблема //Modern Science. – 2019. – №. 12-2. – С. 350-352.
3. Дахин А. Н. Буллинг в школе и не только //Сибирский педагогический журнал. – 2015. – №. 6. – С. 208-214.
4. Дэвид Б., Роуз У., Сюзан О. Әлеуметтану негіздері – 2014. - №11-6.- С. 452-464.

УДК 37

БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНДАҒЫ ПРАКТИКАЛЫҚ ПСИХОЛОГТЫ КӘСІБИ ДАЯРЛАУ

Бергенова Н.Б., Алкенова Ж.Ғ.

Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., Қазақстан Республикасы

bergenovand@gmail.com

Еліміздің маңызды стратегиялық бағыттары: дұрыс ұрпақ тәрбиелеу, жоғары интеллектуалды, ақыл-ойы жоғары дамыған, әлем дәрежесіне сай жоғары білімі бар.

1. Қазақстанның білім беру жүйесінде 21 ғасырда инновациялық қадам жасауы.

2. Қазіргі таңда адамдар жұмыс жасай алуға, білім алуға, өмір сүре алуға, бірлесіп өмір сүре білуге керек.

3. Қазіргі таңда білімді бұрынғыдай механикалық тәсіл ретінде беру емес.

Білім беру жүйесін жақсартудағы маңызды міндеттер:

1. Мұғалімнің білім беру мазмұны мен әдістерін жаңарту

2. Педагогикалық кадрларды кәсіби дайындауды теориялық және практикалық инновациялық бағыттарын табу

3. Оқу-тәрбие жүйесінде инновациялық, ақпараттық білім беру технологияларды кіргізу

4. Жоғары интеллектуалды адамды тәрбиелеу

2023-2029 жж Қазақстан Республикасында жоғары білімді дамытудың арналған тұжырымдамасында жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруді дамытуларды негізгі нәтижелерін қарастырып көрсеткен 21 ғасыр – жаңа жаһандық технологиялар мен жаңашылдық, жаңаша ойлау және әлемде болып жатқан өзгерістер дәуіріне жаңа көзқарастарды қалыптастыру дәуірі. Бұл өзгерістер, ең алдымен, білім беру моделінің негізі болып табылады Оқыту мен қызметтің жаңа шарттары Әдістерді әзірлеу.

Екіншіден, тез өзгертін әлемнің талаптарына сәйкес.Сыни тұрғыдан ойлайтын және функционалды сауатты адам.Жоғары дайындық талаптары. Үшіншіден, мектептегі оқу-тәрбие процесін жаңғырту,мұғалімдердің инновациясы және өзін-өзі дамыту,жетілдіруге және корпоративтік өзара іс-қимылға дайындық.

Университетімізде білім беру жүйесін жаңғырту үш басым бағыттар бойынша жүзеге асырылуда [1]:

Біріншісі, оқыту үдерісіне қазіргі заманғы әдістемелер мен технологияларды енгізу.

Екіншісі, оқу-тәрбие үдерісін жаңғырту және педагогтар құрамының сапасын арттыру, профессорлық-оқытушылар құрамының біліктілігін арттыруға талаптарды күшейту.

Үшіншісі, білім беру қызметтерінің тиімділігі мен қолжетімділігін арттыру және біліктілікті жетілдірудің тәуелсіз жүйесін құру.

Білім беру саясатының басым бағыттарының бірі білім беру болып табылады.

Процеске құзыреттілік көзқарасқа назар аудара отырып, оларды жүзеге асыру әдістері келесі маңызды міндеттерді шешу қажет:

1. Мұғалімдерді жаңа білім беру технологияларын әзірлеуге үйрету, рөлдер (кеңесші, топтық талдауды ұйымдастырушы, фасилитатор, мұғалім) дұрыс дамудан тұратын құзыретті тәсіл шеңберінде жұмысқа дайындық;

2. Педагогтерді баланың және өзінің денсаулығын сақтау технологиясымен қамтамасыз ету;

Білім беру үдерісін барынша дараландыру жағдайындағы іс-әрекетке даярлығын қалыптастыру.

Білім беру саласындағы практикалық психологтың кәсіби дайындығы студенттердің психоәлеуметтік әл-ауқатын және табысты оқуын қамтамасыз етудің негізгі аспектісі болып табылады. Бұл процесті құзыретті мамандар қалыптастырып қана қоймай, салауатты білім беру ортасын құруда шешуші рөл атқарады.

Теориялық негіз: психологтардың кәсіби дайындығы білім беру ортасына байланысты психологияның теориялық аспектілерін терең зерттеуді қамтиды. Бұл оқытудағы психологиялық процестерді түсінуді, оқушылардың жеке басының дамуын және оқу ортасы контекстіндегі тұлғааралық өзара әрекеттесу ерекшеліктерін қамтиды.

Практикалық дағдылар: практикалық дайындық нақты білім беру мекемелерінде тағылымдамадан өтуді және тәжірибеден өтуді қамтиды. Болашақ практикалық психологтар кеңес беру, қолдау бағдарламаларын әзірлеу дағдыларын, сондай-ақ білім беру процесінің әртүрлі қатысушыларымен тиімді қарым-қатынас жасау дағдыларын игереді.Білім беру ортасының ерекшеліктеріне бейімделу:Психологтар білім беру ортасының ерекшелігі, оның ішінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен жұмыс туралы білім алады. Олар әртүрлі қажеттіліктері бар студенттерге жеке қолдау жоспарларын әзірлеуге үйретіледі.

Білім беру қызметкерлерімен ынтымақтастық: мамандар білім алушыларды қолдаудың

жан-жақты жүйесін құру үшін мұғалімдермен, әкімшілікпен және ата-аналармен өзара әрекеттесуге үйретіледі. Бұл тәрбие, оқу қиындықтары және әлеуметтік бейімделу бойынша кеңес беруді қамтиды. Білім беру әр адамның болашағының негізі болып табылады және бұл процесс тек білімді игерумен ғана емес, сонымен бірге білім алушылардың психологиялық әлауқатына қамқорлық жасаумен қатар жүруі маңызды. Бұл тұрғыда білім беру саласындағы практикалық психологтың кәсіби дайындығы шешуші рөл атқарады.

Теориялық тереңдік: практикалық психологты даярлаудың негізгі аспектілерінің бірі-білім беру контекстінде қолданылатын психологиялық принциптердің теориялық дамуы. Мамандар оқыту психологиясын, тұлғаның дамуын және тұлғааралық өзара әрекеттесуді терең зерттейді, бұл олардың оқу ортасына тиімді әсер ету қабілетін қалыптастырады.

Практикалық дағдылар: бірақ практикасыз теория өлі әріп болып қала береді. Практикалық дайындық болашақ психологтар өз білімдерін тәжірибеде қолданатын оқу орындарында тағылымдамадан өтуді қамтиды. Олар білім беру процесінің әртүрлі қатысушыларымен кеңес беру, қолдау бағдарламаларын әзірлеу және өзара әрекеттесу тәжірибесін алады.

Оқушылардың әртүрлілігіне бейімделу: білім беру барған сайын инклюзивті болып келеді және осы саладағы психологтың дайындығы осы тенденцияны көрсетеді. Мамандар арнайы білім беру қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істеуді үйренеді, жеке қолдау жоспарларын жасайды және әр оқушыға тең мүмкіндіктер береді.

Оқу ортасындағы ынтымақтастық: практикалық психолог жұмысының мәні білім беру қызметкерлерімен сәтті өзара әрекеттесуді де қамтиды. Мұғалімдермен, әкімшілікпен және ата-аналармен ынтымақтастық олардың қызметінің ажырамас бөлігі болып табылады. Бұл студенттердің жан-жақты дамуына ықпал ететін кең қолдау жүйесін құруға мүмкіндік береді.

Білім беру саласындағы практикалық психологтың кәсіби дайындығы: оқу ортасының психоәлеуметтік әлауқатының кепілі. Білім беру саласындағы практикалық психологтың кәсіби дайындығы қолдау көрсететін, дамытатын және қауіпсіз оқу ортасын құруда басты орын алады. Бұл мақала осындай дайындықтың негізгі аспектілерін, оның теориялық және практикалық аспектілерін, сондай-ақ осы мамандардың білім алушылардың психоәлеуметтік әлауқатын қалыптастырудағы рөлін қарастырады. Практикалық психологты даярлаудың негізгі элементтерінің бірі-білім беру ортасы контекстінде оқыту психологиясының теориялық негіздерін және тұлғаны дамытуды терең зерттеу. Бұл оқу процесіне әсер ететін психологиялық процестерді талдауды, сондай-ақ білім алушылардың психологиялық ерекшеліктерін диагностикалау әдістерін меңгеруді қамтиды.

Практикалық аспектілер: практикалық дайындық әртүрлі білім беру мекемелерінде тағылымдамадан өтуді қамтиды. Болашақ практикалық психологтар кеңес беру, жеке қолдау бағдарламаларын әзірлеу дағдыларын игереді, сонымен қатар педагогикалық және әкімшілік қызметкерлермен тиімді қарым-қатынас жасауды үйренеді.

Инклюзивті білім беру: қазіргі білім беру ортасы білім алушылардың, оның ішінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың әртүрлі қажеттіліктерін ескеруді талап етеді. Осы саладағы психологты даярлау инклюзивті топтармен жұмыс істеу стратегияларын әзірлеуді, сондай-ақ әрбір студент үшін жеке қолдау жоспарларын құруды қамтиды [2].

Ынтымақтастық және өзара әрекеттесу: психологтың білім берудегі сәтті тәжірибесінің негізгі элементтерінің бірі-оның ынтымақтастық.

Білім берудегі практикалық психологтың кәсіби дайындығы салауатты, жан-жақты оқу ортасын қалыптастырудың қажетті құрамдас бөлігі болып табылады. Теориялық негіздерден бастап практикалық дағдыларға дейін бұл дайындық мамандарды біліммен ғана емес, сонымен қатар оқушылардың психологиялық дамуын қолдаудың тиімді құралдарымен қамтамасыз етеді. Мұндай мамандар оқудағы сәттіліктің ғана емес, сонымен бірге әр студенттің психологиялық әлауқатының қамқоршысы болып, тұлғаның үйлесімді дамуына ықпал ететін білім беру ортасын қалыптастырады. Білім берудегі практикалық психологтың кәсіби дайындығы-бұл қоғамның болашағына инвестиция. Бұл мамандар білім беру процестерін білім алушылардың психологиялық денсаулығымен байланыстыратын көрінбейтін жіптер болып табылады. Теория мен практика шеңберінде дами отырып, олар әр оқушы өзінің әлеуетін ашып, тек оқуда ғана емес,

өмірде де жетістікке жетуге ұмтылатын жағдайлар жасайды. Білім берудегі практикалық психологтың кәсіби дайындығы салауатты және қолдау көрсететін білім беру ортасын құру үшін қажет. Бұл мамандар оқушылардың қиындықтарды жеңуге және оқу жағдайында оң қарым-қатынас орнатуға көмектесу арқылы олардың табысты дамуына ықпал етуде маңызды рөл атқарады. Психологтардың кәсіби дайындығына инвестиция-бұл әр студент өзінің әлеуетін білім беру процесінде және жалпы өмірде жүзеге асыра алатын қоғамның болашағына инвестиция.

Әдебиеттер:

1. Жусупова Ж.А. Педагогикалық шеберлік: Оқулық. - Алматы, 2011.
2. Жаксыбаева, А. Ж. Болашақ педагог-психологтардың кәсіби және тұлғалық қасиеттерін қалыптастыру.

УДК 364

MODERN PROFESSIONALISM OF A SOCIAL WORKER

Bolatbek Rizanur

L.N.Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

bolatbekrizanur@gmail.com

Social work is a multifaceted and dynamic profession dedicated to improving the well-being of individuals, families, and communities. At its core, social work is driven by a commitment to social justice, equality, and the betterment of society. Social workers are the agents of change, providing invaluable support to those in need while advocating for systemic reforms. But the essence of social work goes beyond these broad strokes; it encompasses a rich tapestry of roles and responsibilities that adapt to the ever-evolving needs of the communities they serve. In the ever-evolving landscape of social work, the concept of professionalism has taken on a new dimension, adapting to the complex challenges of the 21st century. The role of a social worker has expanded far beyond traditional stereotypes, now encompassing a dynamic blend of education, ethics, and advocacy. As we navigate the intricate realm of social work in today's society, we must embrace the essence of professionalism, understanding that it is not a stagnant concept but a dynamic force that drives positive transformation for both practitioners and the communities they serve.

Certainly, the historical development of professionalism in social work on a global scale has traversed a transformative journey, shaped by various social, economic, and cultural factors across different regions and time periods.

Historically, social work emerged in response to societal changes, particularly during the late 19th and early 20th centuries, as urbanization and industrialization brought forth significant social challenges. Past professionalism in social work has been characterized by a compassionate and altruistic approach to solving social problems. Social workers often came to work out of a sense of moral obligation, and their roles were less defined, with minimal educational and regulatory requirements. On the ground, they acted with informal, unqualified specialists. Initially rooted in charity and humanitarian efforts, the profession gradually evolved to adopt more structured and systematic approaches to social issues. Globally, the origins of professional social work can be traced to charitable organizations and movements that aimed to alleviate poverty, offer relief, and address social inequalities. Organizations such as the Charity Organization Society in England and settlement houses in various countries pioneered early efforts to provide assistance and support to marginalized communities. The development of social work as a profession saw the establishment of educational institutions, the formalization of training programs, and the adoption of ethical standards. This transition underscored the shift from charitable initiatives focused on individual relief towards a more community-oriented, systematic approach addressing broader societal concerns. Throughout different regions and cultures, the evolution of social work was influenced by unique social reform movements, demographic changes, and political landscapes. The profession continuously adapted to meet the dynamic needs of diverse communities, contributing to the global diversification and standardization of social work practices. Today, the global

landscape of social work embodies a profession that is guided by structured education, professional codes of ethics, and a commitment to social justice. Its history reflects a journey from early philanthropic endeavors to a profession that is dedicated to advocating for systemic change and offering comprehensive support to individuals, families, and communities worldwide.

Since its inception, social work has become a global profession, practiced in more than 144 countries.[1] Its spread and development went hand in hand with the desire for professional status. Social work as a profession appeared in Amsterdam in 1899, and then spread to Europe and the United States. In the 1920s, it spread to other places such as South America, the Caribbean, India and South Africa.[2]

In 1928-1929, the creation of the international association of schools of social work and the International Federation of Social Work, a turn to the training of social work specialists and teachers around the world, gave new impetus to the profession. These two major international social work organizations play a leading role in engaging international agencies and international development organizations in social work around the world.

Since the 1980s, due to the development of the knowledge base, social work has been characterized as a "new" or "emerging" profession.[3] Let's take a closer look at the main indicators of the professionalization of social work in countries around the world and from a comparative perspective. Based on research by Idit Weiss and Penelope Wellboom, countries such as Sweden, Hungary and India do not have licensing procedures, and the law does not restrict the activities of "social services".[4]

Social workers are not licensed in Mexico, although the title of social worker is only awarded to those who have a university degree and have completed their studies in the field. Seven states in the USA and UK require licensing or registration to work as a social worker. However, such formal measures do not reflect the public status of social work. "Public reputation" is a combination of various factors, including: the administration's recognition of the value of identifying competent individuals to perform professional social work and the public's recognition of the important role of social work. In the United States and Great Britain, social work has a long history, but the profession's public reputation is not high, the general public does not know what social workers do.

In the US, such competition used to be controlled by social workers, such as planning and organizing the discharge of patients from hospitals. Social workers are actively involved in policy reforms, their development and implementation. On average, 21.3% of US citizens receive one or another form of government assistance per month, including food and housing assistance.[5] The Social Security system in the United States is structured in such a way that the social worker, who helps create and administer these programs, is an important part of the Social Security system.

The National Association of Social Work (NASW) qualifies a professional social worker as someone who has completed an advanced degree in social work, such as a Bachelor of Social Work (BSW) or a Master of Social Work (MSW).[6] These requirements are due to the fact that social work often requires in-depth knowledge of programs social welfare and human behavior. In addition, due to the scale and complexity of the issues in this area, many social workers specialize in one area of the profession, devoting their careers to specific social problems or specific population groups: drug addiction, child and family problems, crises and stress, forensic medical conditions, medical and social work, military culture, etc.

The history of professionalization of social work is associated with social problems arising as a result of global interaction and economic interdependence of countries around the world. More than a hundred years after the development of social work, we do not have a clear understanding of what social work is and what social workers do. Walter (2003) noted that "social work" has often been neglected due to its ambiguous and improvisational nature under pressure to become a "proper profession".[7] Opportunities for social work professionals with bachelor's and master's degrees in social work are different in all countries. What social workers do at this level varies greatly depending on the situation and period in their countries. Thus, the professional definition of social work, its challenges, as well as general areas of development, appear to be the focus of many publications and discussions. [8]

The formation and development of social work in Kazakhstan was influenced by various factors. But over the past twenty years, the government has been paying attention to social services at the national, regional and local levels. Currently, according to the Ministry of Social Protection of the

Republic of Kazakhstan, there are more than 385 thousand social workers in Kazakhstan; employees work in the field of social services. About half of these employees are qualified social workers, without documents: 27% have secondary specialized education and 22% do not have special vocational education. [9] These are mainly employees working in government organizations, they provide assistance to people in need, as well as cares for children and families in the community.

Today, social workers in Kazakhstan often work in non-profit organizations, crisis centers, nursing homes and clinics. Social workers' duties include individual services that provide individual, couple, group, or family therapy to those who can afford it. Professional status of social work in practice and academia makes every effort to achieve or maintain it. In recent decades, Kazakhstan's universities have strengthened the knowledge base for the study of its academic and research direction and various practices of social work. Applicants choosing a specialty in academic universities compared to other professional programs such as medicine, law, economics, international relations, guided by the availability of government grants for social work, lack credibility and status. In fact, at present, Kazakhstan has its own specialty of social work. There is a constant trend of losing its independent status and subordinating to other departments or schools. In general, the professional formation and development of social work in Kazakhstan is complex and slow.

In contrast, modern professionalism in social work represents a paradigm shift. It is marked by several key features:

Education and Training: Social work has transitioned to a profession that demands formal education and training. Today, social workers typically hold degrees in social work, with many pursuing graduate education. This educational foundation equips them with a comprehensive understanding of human behavior, social systems, and intervention strategies.

Code of Ethics: A defining element of modern professionalism is the establishment of a robust Code of Ethics. This code outlines principles such as client confidentiality, informed consent, and respect for client autonomy. It guides ethical practice and upholds the rights and dignity of clients.

Licensing and Regulation: Social work is now subject to regulatory bodies and licensing requirements in many countries. This ensures that practitioners meet defined standards and adhere to ethical guidelines.

Specialization: Social work has evolved into a field with diverse specializations, such as child welfare, healthcare, mental health, and aging. Modern professionalism allows social workers to develop expertise in specific areas, tailoring their services to the unique needs of their clients.

Advocacy and Social Change: Modern social workers actively engage in advocating for social justice, policy change, and systemic reforms. They address not only individual client needs but also the root causes of social problems.

Interdisciplinary Collaboration: Modern professionalism encourages collaboration with other professionals, such as psychologists, healthcare providers, and educators, to provide holistic care for clients.

Due to the development of technology and the changing times, the pace and essence of social work are gradually changing. The transformations occurring within the field of social work represent a broader series of changes commonly associated with the era of 'postmodernism' (McBeath and Webb, 1991; Chambon, 1994; Pardeck et al., 1994; Parton, 1994). These changes are linked to various factors, including a loss of confidence in the welfare state, reductions in public sector resources, the privatization and commercialization of public services, decentralization of budgets and services, an increasing emphasis on managerialism focused on efficiency and cost-effectiveness, and a noticeable trend towards the deprofessionalization of the field. Such developments have prompted discussions about a perceived 'crisis' in social care (Langan, 1993), the fragmentation of the profession (Parton, 1994), and even the potential demise of the social work system (Payne, 1994).

Several specific shifts in the organization and execution of social work practice are pertinent to this discourse:

1. **Fragmentation:** The field of social work is witnessing a growing fragmentation as new specialized areas emerge, job titles change (such as the transition from 'social worker' to 'care manager'), and interdisciplinary collaboration becomes more prevalent. Recent laws and policies related to

community care, child protection, and criminal justice are reinforcing this move away from the idea of a 'generic' social worker, thereby posing a challenge to professional identity.

2. Evolving role of the social worker: The responsibilities of social workers increasingly revolve around resource management, assessment, and monitoring, as opposed to the traditional roles of case management or therapy. The skills and knowledge demanded by the role seem to be more aligned with technical competence than with traditional professional education, as evidenced by recent alterations in the guidelines for the Diploma in Social Work issued by the Council for Education and Training in Social Work. This poses a challenge to conventional notions of professional education.

3. Growing significance of user participation: There has been a noticeable emphasis on involving service users in discussions regarding the delivery of services in recent years (Biehal, 1993). Encouragement is being given for individual users and caregivers to participate in decisions concerning them, such as parents' and children's involvement in case conferences. There is an increasing focus on the theme of empowerment, particularly in the context of working with marginalized groups that take action themselves to instigate change (Mullender and Ward, 1991). This can also be seen as a challenge to professional expertise and the traditional distance between the 'client' and the professional.

4. Emergence of 'consumerism': The social work 'client' is increasingly being referred to as a 'consumer,' suggesting a market-based relationship, contractual obligations, and entitlements to specific standards and levels of service (Tower, 1994; Aldridge, 1996). This notion of an impersonal contract challenges the idea of the worker-client relationship founded on professional expertise and trust.[10]

In summary, modern professionalism in social work represents a significant transformation from its historical roots. It is characterized by a solid educational foundation, a strong ethical framework, regulatory oversight, specialization, evidence-based practice, and an unwavering commitment to social justice. This evolution reflects the increasing complexity of the social issues faced by society and the need for highly skilled, ethical, and dedicated professionals to address them.

Әдебиеттер:

1. Midgley J. Issues in international social work: Resolving critical debates in the profession. // Journal of Social Work. - 2001. - Vol.1, Ne 1. - P. 21-35.
2. Kendall K. A. Social work education: Its origin in Europe. - Alexandria, VA: Council on Social Work Education, 2000. - 143p.
3. Jones C. Voices from the front line: State social workers and New Labour. I/ British Journal of Social Work. - 2001. - Vol.31. - P.547-562.
4. Weiss I., Welbourne P. The professionalization of social work: a cross-national exploration. // International Journal of Social Welfare. - 2008. - Vol. 17. - P.281-290
5. 21.3 Percent of U.S. Population Participates in Government Assistance Programs Each Month, on the Internet. United States Census Bureau. 2015. URL: www.census.gov/newsroom/press-releases/2015/cb15-97.html.
6. <https://www.socialworkers.org>
7. Walter U. M. Toward a third space: Improvisation and professionalism in social work. // Families in Society. - 2003. - Vol. 84. - P. 317-322.
8. Witkin S. L. Identities and contexts. // Social Work. - 1999. - Vol. 44. P.293-297.
9. Заработную плату повысят социальным работникам. 24.kz.[электр.ресурс]. URL: [https://24.kz/ru/news/social/item/441929-zarabotnuyu-platu-sotsialnym-rabotnikam-povytyat-v-kazakhstane\(15.02.2022\)](https://24.kz/ru/news/social/item/441929-zarabotnuyu-platu-sotsialnym-rabotnikam-povytyat-v-kazakhstane(15.02.2022))
10. Parton, N., Marshall, W. (1998). Postmodernism and discourse approaches to social work. In: Adams, R., Dominelli, L., Payne, M., Campling, J. (eds) Social Work. Palgrave, London. https://doi.org/10.1007/978-1-349-14400-6_20

РОЛЬ КОПИНГ- СТРАТЕГИЙ В ПРЕОДОЛЕНИИ ЗАСТЕНЧИВОСТИ

Гадюкова А.В.

Карагандинский университет Казпотребсоюза, г.Караганда, Республика Казахстан
gadyukova04@bk.ru

Каждый день современный человек сталкивается с непредсказуемыми ситуациями, которые вызывают стресс и тревогу. В таких случаях ему необходимо устанавливать общение и взаимодействие, искать поддержку у других людей, обращаться за информацией. Однако это не всем удается из-за застенчивости, которая проявляется в различных сферах жизни.

Наиболее часто застенчивость рассматривают как негативную или нейтральную черту характера. Это так потому, что, во-первых, застенчивый человек с трудом заводит новых знакомых, а значит, имеет весьма узкий круг друзей. Кроме того, застенчивый человек часто утаивает свое мнение, не стремится выразить свою волю, ведет себя бесхарактерно. Безусловно, застенчивость здесь выступает как барьер для его развития и самореализации.

Теория врожденной застенчивости принадлежит Р. Кеттеллу. По его мнению, застенчивость – это следствие более чувствительной нервной системы, и она может передаваться по наследству, как и некоторые другие индивидуальные особенности. Также он утверждал, что застенчивость выступает неизменной чертой характера, и если человек обладает врожденной застенчивостью, то никакой опыт не сможет это изменить.

Психоаналитики в своих суждениях базируются на патологию застенчивости, социофобию, которая в действительности требует лечения. По их мнению, застенчивость – это внешнее проявление внутреннего бессознательного конфликта [1]. Согласно психоаналитическим теориям, некоторые люди воспринимают ее как нечто неизбежное и просто живут с этой особенностью, но другие хотят преодолеть свою застенчивость и обрести уверенность в себе.

С развитием психологических исследований в области копинг-стратегий появилась практика совладания с индивидуальными чертами личности, в том числе и с застенчивостью, дающая возможность перенести сложные жизненные события, сохраняя позитивное самоощущение и эмоциональное равновесие.

Под «копингом» Р. Лазарус и С. Фолкман понимают постоянные когнитивные и поведенческие усилия, которые предпринимает индивид для управления специфическими внешними и (или) внутренними требованиями, которые оцениваются им как подвергающие его определенному испытанию или превышающие его наличествующие ресурсы [2]. Они выделяют ряд копинг-стратегий.

Первая стратегия – осознание своей застенчивости. Важно признать и принять свою застенчивость, чтобы можно было начать работу над собой. Понимание того, что застенчивость – это обычная черта, поможет освободиться от страха, быть осуждаемым или неудачным.

Вторая стратегия – развитие навыков коммуникации. Основным аспектом преодоления застенчивости – это умение эффективно общаться с другими людьми. Для этого можно посещать тренинги по развитию коммуникативных навыков, работать над улучшением своего словарного запаса, посещать курсы ораторского мастерства и практиковаться в общении с людьми.

Третья стратегия – ведение позитивного внутреннего диалога. Застенчивость часто приводит к негативным мыслям о себе, что усиливает чувство неуверенности. Поэтому важно научиться заменять негативные мысли на позитивные. Это можно делать через практику позитивного самоутверждения и повышения самооценки.

Четвертая стратегия – выход из зоны комфорта. Часто застенчивые люди стараются избегать ситуаций, которые вызывают дискомфорт, что только поддерживает и усиливает их застенчивость. Поэтому важно активно идти на контакт с непривычными ситуациями и преодолевать свои страхи. Это поможет постепенно расширять зону комфорта и снижать застенчивость.

Пятая стратегия – поиск поддержки. Работа над преодолением застенчивости может быть

сложной, поэтому важно обратиться за помощью. Это может быть поддержка друзей или семьи, участие в группах поддержки или консультирование у специалистов, таких как психологи или коучи.

Важно понимать, что уровень застенчивости может меняться в зависимости от конкретной ситуации или этапа жизни. Развитие социальных навыков, признание своих сильных сторон и преодоление страхов могут активно способствовать уменьшению застенчивости. Психологическая поддержка и тренинги по улучшению навыков общения могут быть полезными для тех, кто хочет стать более уверенными в себе и комфортнее в социальных ситуациях.

В рамках нашего исследования роли копинг-стратегий в преодолении застенчивости на первом этапе нами была использована методика А.Б.Белоусовой и И.М.Юсупова «Тест диагностики застенчивости». Авторы методики понимают застенчивость как феномен эмоционально-когнитивного происхождения, который обуславливается существованием у субъекта психологической напряженности в межличностном общении и сопровождается мыслями о собственной неполноценности и отрицательном отношении к себе со стороны субъектов общения. Если застенчивость переживается кратковременно и редко, то она выступает как состояние (ситуативная застенчивость); если длительно и часто, то она превращается в свойство (черту) личности (личностная застенчивость).

Цель данного этапа – диагностика степени выраженности застенчивости у студентов 1 курса в условиях адаптации к учебному процессу в вузе. Испытуемым – студентам 1 курса Карагандинского университета Казпотребсоюза, были предложены 40 утверждений теста диагностики застенчивости. Преимущественно студенты оценивали свои чувства и выбирали нужную позицию, соответствующую частоте переживаний связанные с застенчивостью [3]. Суть обработки сводится к суммарному подсчету выбранных позиций. Средний возраст респондентов составляет - 17 лет. Исследование проводилось анонимно.

Данные, полученные в исследовании позволяют сделать следующие выводы:

Низкая степень застенчивости выражена у 10% студентов, высокая степень застенчивости у 15% студентов, у остальных студентов (75%) выражена средняя степень застенчивости.

Средний уровень застенчивости среди студентов первокурсников является весьма распространенным явлением. Здесь следует подчеркнуть проявление ситуативной застенчивости, личностной тревожности. Во время учебы в высшем учебном заведении, многие студенты сталкиваются с такой проблемой. Застенчивость может выражаться в стеснительности, неуверенности в себе или трудностях в общении с другими людьми. Студенты со средней степенью выраженности застенчивости в целом уверены в себе, у них развиты навыки коммуникации и социального поведения.

На наш взгляд, существует несколько причин, которые могут привести к ситуационной застенчивости у первокурсников. Во-первых, это новая социальная среда, в которой они оказались. Все вокруг изменилось - новые люди, новые правила и требования. Это может пугать и вызывать чувство неуверенности.

Во-вторых, некоторые студенты могут иметь негативный опыт в прошлом, связанный с общением, что приводит к развитию застенчивости в настоящем.

В-третьих, некоторые люди просто более склонны к застенчивости по своей природе.

Застенчивость может оказывать отрицательное влияние на академический прогресс студента. В группе застенчивые студенты могут избегать активного участия в дискуссиях или задавать вопросы. Они могут не получать полное понимание и знания из-за этой пассивности. Более того, застенчивые студенты могут избегать групповых проектов из-за нежелания работать с другими людьми, что препятствует развитию коммуникационных навыков и умений.

Однако, справиться с застенчивостью возможно. Важно улучшить уверенность в себе и разработать навыки общения. Для коррекции поведения застенчивых студентов необходима разработка коррекционной программы с целью включения студентов в социальное взаимодействие.

В рамках коррекционной программы предлагаем решить ряд задач:

- сформировать у студентов понимание и знание о феномене застенчивости;

- развить у студентов навыки эффективной коммуникации;
- использовать копинг-стратегии в формировании адекватной самооценки и снижении тревожности.

Важным условием преодоления застенчивости является активная поддержка окружающих, создание доброжелательной, поддерживающей и безоценочной атмосферы, чтобы студенты чувствовали себя комфортно при общении.

Литература:

1. Зимбардо Ф. Застенчивость. Что это такое и как с ней справиться. - СПб.: Питер, 1996.
2. Галигузова Л.Н. Психологический анализ феномена застенчивости / Вопросы психологии. -2000. 28-30к.
3. Белоусова А.Б., Юсупов И.М. Диагностика застенчивости. - //Психологическая диагностика, 2005. -№2 – С.59-65.

УДК 159.9 (07)

ИЗУЧЕНИЕ ФАКТОРОВ РАЗВИТИЯ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ВЫГОРАНИЯ У УЧИТЕЛЕЙ СЕЛЬСКОЙ МЕСТНОСТИ

Газизова Р.Р., Галиева Л.Р.

Уфимский университет науки и технологий, г. Стерлитамак, Россия

lianagalieva@icloud.com

В современных условиях отмечается нестабильное общественное развитие, рост конкуренции на рынке труда, увеличение стрессовых ситуаций, растут требования, которые предъявляются к профессионализму сотрудников в сфере образования, идет большая эмоциональная нагрузка, т.к. учителя ответственны за процесс воспитания и обучения детей, также школа модель общества, где ученики усваивают социальные нормы отношений между людьми.

Наиболее частым отрицательным проявлением в деятельности учителя служит «эмоциональное выгорание». В категорию специалистов, которые подвержены эмоциональному выгоранию, вошли люди разных профессий: педагоги, представители правоохранительных органов, юристы, сотрудники исправительных колоний, политические деятели, управленцы множества уровней и т.п., а именно люди профессий «Человек-человек». Синдром эмоционального выгорания воздействует на уровень профессионального педагогического общения. Учитель включается в профессиональную деятельность, которая характеризуется высокими эмоциональными нагрузками. Сущность педагогической деятельности заключается в ее построении по законам общения, которое предполагает активное эмоциональное взаимодействие. Многие исследователи деятельности педагога, напряженность считают ключевой характеристикой профессиональной деятельности учителя.

По мнению К. Маслач и С. Джексона «эмоциональное выгорание изучается как ответная реакция на продолжительные стрессовые ситуации состояния личностных взаимодействий между людьми» [Цит. по: Борисова, 2003, с. 87].

Н.П. Лукашевич в своих научных трудах солидарен с предыдущими авторами и отмечает, что эмоциональное выгорание прежде всего характерно для работников системы «человек-человек» и оказывает негативное влияние на качество выполнения профессиональных обязанностей. Автор пишет, что эмоциональное выгорание связано с истощением внутренних ресурсов человека. Личность чувствует себя опустошенной, слабой, равнодушна к происходящим событиям, цинична по отношению к окружающим, недовольна собой и результатами своей деятельности. Отношение к себе как к специалисту в определенной области резко негативное, возникает ощущение собственной профессиональной некомпетентности и беспомощности, что проявляется в безразличии к выполняемой работе [Приводится по:

Воробьева, 2008, с. 127].

Следует понимать, что профессиональное выгорание имеет определенные стадии своего развития. Так, Н.Г. Осухова считает, что развитие данного синдрома проходит через три стадии [Там же, с. 132]:

1. Первая стадия связана с постепенным заглушением эмоций, сглаживанием остроты испытываемых эмоций. Человек, находящийся в данной стадии, ощущает, что вокруг него «все как-то пусто». Это происходит не только с негативными, но и с положительными эмоциями. Происходит постепенное отчуждение от ранее близких людей, членов семьи, сопровождающаяся постепенным нарастанием чувства тревожности. Такой человек часто предпочитает уединение, хочет оставаться в одиночестве.

2. На второй стадии начавшееся ранее отчуждение выливается в различные мелкие конфликты с подчиненными. Такой специалист начинает позволять себе пренебрежительные выражения о своих коллегах или клиентах. Изначально это происходит наедине с самим собой, но затем принимает и социальную форму. Если первоначально такие высказывания похожи на сдерживаемую антипатию, то в последующем они развиваются во вспышки постоянного раздражения.

3. Для третьей стадии характерно смещение системы ценностных ориентаций. Такой человек пассивен и равнодушен ко всему, происходящему вокруг него, в том числе и к собственной жизни. Если внешне по инерции он продолжает проявлять заинтересованность в профессиональной сфере, то внутри ему уже безразлично все, что происходит.

По мнению Н.Г. Осуховой, в качестве факторов профессионального выгорания выступают личностный, ролевой и организационный факторы [Приводится по: Демехов 2018, с. 393].

В.В. Бойко рассматривал интересующий нас феномен через призму переживания человеком стресса. По его мнению, оценить степень эмоционального выгорания можно по 12 показателям, которые соответствуют переживанию специалистом одной из трех фаз выгорания [Там же, с. 394]:

– фаза тревожного напряжения. Возникает в следствии параллельно развития четырех симптомов: переживание психотравмирующих обстоятельств, неудовлетворенность собой, загнанность в клетку, тревога и депрессия;

– фаза резистенции. Иначе ее можно назвать фазой сопротивления. Проявляется при сочетании следующих симптоматических признаков: неадекватное избирательное эмоциональное реагирование, эмоционально-нравственная дезориентация, расширение сферы экономии эмоций, редукция профессиональных обязанностей;

– фаза истощения. Для этой фазы, по мнению автора, характерен следующий набор симптомов: эмоциональный дефицит, эмоциональная отстранённость, личностная отстраненность, психосоматические и психовегетативные нарушения.

Воздействие общественных и демографических характеристик на результативность выгорания достаточно подробно рассматривалось в зарубежной психологической науке. Из всех социальных и демографических характеристик в наибольшей мере глубокую взаимосвязь с выгоранием имеет возраст, что подкрепляется большим количеством исследований. Выявляется присутствие негативной взаимосвязи возраста и выгорания.

Установлено, что синдром эмоционального выгорания имеет полоролевые и возрастные закономерности развития. Так, женщины подвержены выгоранию в большей степени, чем мужчины, а молодые люди чаще, чем пожилые (адаптированность человека возрастает в зрелом возрасте с приобретением жизненного опыта). Хотя, если говорить о педагогах, то существует другое мнение: Синдрому эмоционального выгорания чаще всего подвержены педагоги старшего поколения (40 лет и старше). Именно те работники, которые самоотверженно посвящают свою жизнь работе, активные, решительные, прямолинейные, бескомпромиссные, высоко требовательные к себе, и находятся в зоне риска.

По мнению М.В. Борисовой, значимыми факторами, определяющими развитие эмоционального выгорания у педагогов являются следующие: недостаточный уровень сформированности навыков саморегуляции, отрицательный социально-психологический климат

в педагогическом коллективе, факторы организации процесса реализации процесса обучения и воспитания подрастающего поколения (неравномерность распределения педагогической нагрузки, отсутствие объективного стимулирования труда, отсутствие открытых возможностей прямого карьерного роста, низкий уровень автономности [Борисова, 2003, с. 173].

Важным фактором формирования эмоционального выгорания дестабилизирующая организация функционирования и неблагоприятная психологическая атмосфера. Сюда входит: неправильная, организация и планирование труда, недостаточность необходимых материалов для работы, множество бюрократических процедур, многочасовая работа в вынужденном положении, существование конфликтов между коллегами, руководителями.

На основе работ М.В. Борисовой и М.А. Воробьевой были разработаны психолого-педагогические рекомендации для учителей сельских школ, находящихся на первой фазе эмоционального выгорания [Там же, с. 109]:

– можно рекомендовать педагогам психологическую помощь, а также снимать напряжение с помощью различных упражнений на релаксацию внутреннего психологического состояния;

– можно провести тренинг уверенности в себе, проведение групповых встреч (групповые тренинги) по проблеме профессиональной деятельности также окажет положительное профилактическое воздействие;

– можно посоветовать педагогам, ввести в свою деятельность, что-то новое, разнообразить повседневный образ жизни, например, путешествиями в различные места. Еще одно важное условие состоит в том, чтоб разделить профессиональную и частную жизнь;

– в качестве рекомендаций следует предложить оптимизировать режим работы, правильно организовать рабочее место, обдумывать и грамотно распределять все свои нагрузки.

Таким образом, можно утверждать, что несомненным фактором в формировании синдрома эмоционального выгорания являются индивидуальные особенности личности работника. Мнения отечественных и зарубежных исследователей по данному вопросу в целом построены в одном ключе, и отличаются лишь различным вкладом индивидуально-психологических особенностей специалистов в процесс формирования феномена синдрома эмоционального выгорания.

Литература:

1. Борисова М.В. Психологические детерминанты психического выгорания у педагогов: дисс. ... канд. психол. наук. – Ярославль, 2003. – 190 с.
2. Воробьева М.А. Психолого-педагогические условия преодоления педагогом синдрома эмоционального выгорания: дисс. ... канд. психол. наук. – Екатеринбург, 2008. – 231 с.
3. Герасименко Ю.А., Хотенов В.С. Профилактика эмоционального выгорания педагогов сельских школ // В сборнике: Актуальные проблемы психологии личности сборник научных трудов. Екатеринбург, 2017. – С. 39-42.
4. Демехов О.С. Зависимость проявления профессиональной деформации у учителей городских и сельских школ // Форум молодых ученых. 2018. – №12-2 (28). – С. 392-395.
5. Дьяконова В.А., Елфимова М.М. Анализ результатов содержания эмоционального выгорания учителей с разной временной перспективой // Евразийский союз ученых. – 2020. – № 6-3 (75). – С. 45-50.

УДК 159

ТҮЛҒАНЫҢ ҚҰНДЫЛЫҒЫ ЖӘНЕ МОТИВАЦИЯЛЫҚ БАҒЫТТЫЛЫҒЫ

Галимова А., Уалибекова А.Д.

Қазтұтынуодағы Қарағанды Университеті, Қарағанды қ., Қазақстан Республикасы

Тұлғаның беталысы – тұлғаның құндылық бағыттылық жүйесі оның негізгі қажеттілік иерархиясы, жүріс-тұрыс табандылық пен мотив құндылықтарының жүріс-тұрысы, тұлға

қасиетін қалыптастыратын негізгі жүйе [1].

Тұлға бағыттылығының келесі ерекшеліктері танылады:

1. Тұлғаның әлеуметтік маңызды қатынасы, олардың қоғамдық құндылық деңгейі, күнделікті жүріс-тұрыстарының құлықтары, құлықтарына сәйкес тұлғаның прогресивті қоғамдық идеялары, тұлғаның ойлылығы.

2. Тұлғаның әр түрлі қажеттіліктері, қызығушылығының кеңдігі, тұлғаның мақсаттылығы.

3. Тұрақтылық қатынасының дәрежесі, тұлғаның ізбасарлылығы және ұстамдылығы немесе бүтінділігі.

Құндылық бағыттар тұлғаның бүкіл өмірлік іс-әрекетін анықтайды. Құндылық—адам үшін маңызды құбылыстардың бірі. Құндылық өмірдің басты мақсаты, сондай-ақ оларды ұйымдастыру принципі болуы мүмкін (шындық, ар-намыс). Құндылықтар өмірлік мәселелерді мүмкін нұсқалармен шешеді [2].

Осымен, тұлғаның жүріс-тұрысы оның беталысымен анықталады. Тұлғаның беталысы – бұл құндылық бағыттылық оның санасының дәрежесі. Тұлғаның беталысы оны қоздыратын бүкіл жүйесін және стратегиялық, тактикалық мақсаттарын анықтайды. Тұлғаның іс - әрекеті осы мақсаттармен бағытталады.

Егер мақсат іс - әрекеттің негізі болса, онда мақсаттын өзіндік негізі іс - әрекеттің емес, ал адамның қажеттілік жүйесінде болады.

Сонымен, қоздырғыш және мақсаттаушы адамның жүріс – тұрыс механизмі күрделі комплекстік, бір-бірімен байланысты тұлғалық факторлардан құралады. Тұлғаның бағыттылығы, оның қажеттіліктері қызығушылықтар болатын модификация және тілек, ұмтылыс, құштарлық құмарлық, бейсаналық бағдар.

Тұлғаның бағыттылығы маңызды түрде оның қабілеті мен мінезін анықтайды.

XX ғасырдың соңында ғылыми танымның алдыңғы қатарына адамдық болмыстың құндылықтарының мәнін түсіну мәселесі туындады, сол себептен ғылымды осы заманғы, аксиологиялық даму кезеңін белгіледі. Адамның құндылық бағдарлары философия, әдеп, элементтану жеке саласы ретінде дамуында әрдайым зерттеу объектілерінің ең маңыздысы болып табылады.

Жасөспірім тұлғасының құндылықты бағдарлары көп мәнді пәнаралық ғылыми ұғым, ол әр түрлі талқыланады. Адамның өмірлік мақсаттарын анықтайтын құндылықты бағдарлар өзіне өте маңызды жеке тұлғалық мағынасына ие болуы қажет. Тұлға құндылықтарының жүйесі туралы көзқарас иерархия ретінде, өз жалғасын американдық әлеуметтік психологиясында орын алады. М. Рокич құндылықтарды “тұрақты пікір”, белгілі бір мінез-құлық әдісі ретінде немесе тіршілік етудің соңғы мақсаты жеке және әлеуметтік көзқарастары қарама-қарсы немесе мінез-құлықтың кері әсері, не болмаса тіршілік етудің соңғы мақсатын анықтайды. Оның ойынша, тұлғаның құндылықтарын келесі белгілер бойынша сипаттауға болады [3].

-құндылықтардың қайнар көзі мәдениетте, қоғамда және тұлғада байқалады;

-құндылықтардың әсері барлық зерттеуді талап ететін әлеуметтік феномендерінде байқалады;

-адамның игілігі болып табылатын құндылықтардың жалпы саны салыстырмалы түрде үлкен емес;

-барлық адамдар бірдей құндылықтарға ие, бірақ олар әр түрлі дәрежеде болады;

-құндылықтар жүйелі ұйымдастырылған болады.

Г. Шварц пен У. Билски құндылықтарға ұқсастық, концептуалды анықтама береді, олар келесі формальді белгілерден тұрады.

-құндылықтар – бұл ұғым немесе сендіру;

-құндылықтар тілекке сәйкес соңғы күйлерге немесе мінез-құлыққа қатынасы бар;

-құндылықтар мінез-құлықтың және жағдайлардың талдауын және бағалауын басқарады;

-құндылықтар қатыстық маңыздылығы бойынша тәртіпке келтірілген.

Осылайша құндылықты бағдарлар әрқашанда иерархиялық жүйені құрайды. Тұлғаның бағдарын қандай да бір құндылыққа қарағанда субъективті маңыздылығын, яғни жүйеге қосылмауын көз алдына елестету мүмкін емес.

Жеке тұлғаның құндылықты бағдарлар жүйесін үлкен жүйенің бір бөлімшесі ретінде қарастыруға болады, ол әр түрлі авторлармен “адамның өмірлік әлемі”, “әлемнің бейнесі” және суреттеліп, өз кезегінде күрделі және көп деңгейлі сипатқа ие. Тұлғаның құндылықты бағдарлар жүйесі әлеуметтік ортаның ішкі нұсқаулары нормалары арасында, мотивациялық-қажеттілік өрісі мен жеке тұлғалық мәндер жүйесі арасындағы аралық қалыпты ала отырып, сол бөлшектердің “адам” жалпы жүйесімен өзара іс-әрекетті қамтамасыз етеді.

Құндылықты бағдарлар жүйесі адам белсенділігінің негізгі реттеушісі болып табылады, өйткені ол жеке қажеттіліктер мен мотивтерді тұлғаның ұсынған және қабылданған социумның құндылықтарымен, нормаларымен сәйкестендіруге көмектеседі. В.Г. Алексееваның көзқарасы бойынша, құндылықты бағдарлар-қоғамдық құндылықтарының жекеленген еркін таңдау формасы тұлғаның іс-әрекет және мінез-құлық механизмдерін қосу болып табылады. Оның ойынша, құндылықты бағдарлар жүйесі-бұл қоғамның рухани мәдениетін меңгерудің негізгі каналы, мәдени құндылықтардың адамның тәжірибелік мінез-құлық мотивтері мен стимулдарына ауысуы [3].

В.Ф. Сержановтың, В.Д. Шадриковтың, Е.А. Климовтың және т.б. еңбектерінде құндылықты бағдарлар іс-әрекетті реттеудің негізгі механизмі ретінде шығады. Е.А. Климовтың көзқарасы бойынша, әрбір белгілі бір кәсіби топ үшін өзінің іс-әрекет мағыналары мен өзіндік құндылықтар жүйесі тән. О.М. Краснорядцеваның айтуынша, құндылықты бағдарлардың мұндай контекстегі рөлі “кәсіби мінез-құлықтағы іс-әрекетті бағыттау және мазмұнды қамтамасыз ету мен кәсіби әрекеттерге мағына беру арқылы анықтауға болады” - деді [3].

Кәсіби ортада тұлғаның құндылықты бағдарлар жүйесінің өзгеруін, сонымен бірге өндірістік бейімделу мәселелерін атап көрсеткен ғалымдар Е.А. Климовтың, И. Данчтың, И.А. Ханинаның, Э.Ф. Зеер, И.В. Иванованың, О.М. Краснорядцеваның, Б.Г. Кривошолованың және тағы басқалар болды. Зерттеушілер көбінесе “адам-адам” типінің мамандықтар топтарына назар аударады. А.В. Юпитовтың пікірінше, жеке тұлғалық дамуға кәсіби іс-әрекеттің әсер ету сипаттамасы “қызметтік-мағыналы бірліктің” бар болуымен немесе болмауымен анықталады, ол кәсіби құндылықтардың қалыптасуы, жеке тұлғалық құндылықтар тәрізді нақтылы әлеуметтік – тарихи жағдайлар мен жалпы экономикалық және мәдени деңгейлерге байланысты.

Тұлғаның құндылықты бағдарлары жоғарғы реттеуші құрылу ретінде адамның ниеттерін жүзеге асырудың шарттарын анықтап қана қоймай, сонымен бірге өздері де оның мақсаттарының қайнар көзі болып табылады, осы арқылы жүйенің екі жақтылығы анықталады. А.И. Донцов құндылықты бағдарлар адамның мақсат қоюшылық механизмдерінің бірі ретінде болып көрсетеді, өйткені олар адамды табиғи және әлеуметтік дүние объектілері арасында бағыт беріп, сол арқылы реттелінген және ұғынылған, адамға маңызы бар әлем суретін құрайды.

Тұлғаның құндылықты бағдарларының күрделі және біртекті емес құрылым, олардың дамуының екі жақтылығының қайнар көзі, олармен орындалатын әр түрлі жоспар функцияларын анықтайды және құндылық құруларының көптеген жіктеу модельдері, өлшемдерімен ерекшеленіп негізіне салынған. Осылайша әр түрлі философиялық концепцияларында абсолютты және қатысты, объективті және субъективті, идеалды және нақтылы, ішкі және сыртқы құндылықтарға бөледі.

Әлбетте, адамның бағыттылық объектісі болып әр түрлі құндылықтар шыға алады. Н.А. Бердяев құндылықты бағдарларының иерархиялық нұсқаулары адам санасының трансцендентты функциясы болып рухани, әлеуметтік және материалдық құндылықтарға бөлінеді деді. Осы сияқты құндылықтардың категорияларды жіктеуі В.П. Тугаринов және Д.А. Леонтьевпен ұсынылады. В.Г. Алексеева құндылықты бағдарларын тұлға типологиясын құрудың негізгі белгісі ретінде пайдалануды ұсынды. Тұлғаның алғашқы типологиясы оның құндылықты бағдарлар ерекшеліктерінің негізінде құрылған Э. Шпрангердің жіктеу моделі болып табылады. Ол тұлғаның алты идеалды типін бөліп көрсетеді: теориялық адам, экономикалық адам, әдепті адам, әлеуметтік адам, саясаттық адам, діни адам.

М. Рокичтің концепциясының негізінде ол құндылықты бағдарлар жүйесінің үш деңгейлі иерархиялық моделін ұсынады:

-айырықша жалпыланған, абстрактілі идеалды құндылықтар (рухани танымдық,

эстетикалық, гуманистік және әлеуметтік сыйластық, табыс, әлеуметтілік белсенділік);

-тұлғаның күйі ретінде өмірлік іс-әректінде бекітіліп, көрсетілген күйлік құндылықтар (қарым-қатынас, білімпаздық, белсенділік, басқарушылық және т.б.);

-күйлер құндылықтарын бекітуге және асыруға байланысты құралдық сипаттамалар мінез-құлқының әдіс-тәсілдер құндылығы.

Қазіргі таңда психологияда тұлғаның қандай бір құндылыққа бағытталуы бір мезгілде жеке әлеуметтік тәжірибеге негізделіп, екі жақты болып қарастырылады. Құндылық бағдарлар жүйесінің дамуы бірқатар циклдік процестердің паралельді өтуі ретінде ұсынылған. Яғни, құндылықты бағдарлар жүйесінің тұрақсыз дамуы бірқатар жеке тұлғалық процестердің қозғалысымен анықталады, ол өзінше спираль тәрізді дамиды, ал нақтылық бір адамның зерттеліп отырған процестердің циклдік фазалары “резонансқа” байланысты [3].

Сонымен жеке тұлғаның құндылық-мотивациялық бағыттылығы өмір бойы біртіндеп дамып қалыптасатын құбылыс. Жасөспірімдік шақ адам өмірінде ерекше орын алады. Өйткені осы жас кезеңінде олардың өзіндік санасы, құндылық бағдары белсенді дамиды.

Әдебиеттер:

1. Маслоу А. Мотивация и личность перевод А.М. Татлыбаевой 2010;- СПб.: Евразия, Терминологическая справка В. Данченко К.: PSYLIB, 2012.- 456б.

2. Алексеева В.Г. Ценностная ориентация личности проблема их формирования.- М.: Знания, 2005.-527б.

3. Калмыкова Е.С. Исследование мотивационной сферы личности // Вопросы психологии. 2012.-Б.53-55.

УДК 159.9

ИЗУЧЕНИЕ ИНТЕРНЕТ – ЗАВИСИМОСТИ ПОДРОСТКОВ

Гизатуллина К.Х., Ахмадиева Д.А.

Стерлитамакский филиал Уфимского университета науки и технологий, г. Стерлитамак, Республика Башкортостан, Россия

g.klara23@mail.ru

Значимость интернета, как информационного, коммуникативного и смыслового ресурса, в последнее время возрастает. Наряду с позитивным влиянием интернета, возникают и проблемы интернет-зависимости. Наиболее активными пользователями Интернет-ресурсов становятся подростки и лица юношеского возраста. Под воздействием чрезмерной увлеченности подростка интернетом его личность, отличающаяся неустойчивостью и незрелостью личностных черт, несформированной идентичностью, может кардинально изменяться.

Подростковый возраст является важным этапом взросления, когда человек учится строить эмоционально близкие отношения со сверстниками, учится разбираться в мотивах людей, выбирать друзей, уживаться в коллективе. Не научившись этим навыкам «вовремя», человек столкнется с серьезными трудностями в реальности, что может побудить к самоизоляции и другим формам аддиктивного поведения.

По данным К. Янг, интернет-зависимыми используется интернет с целью получения социальной поддержки; для сексуального удовлетворения; возможности «творения персоны», вызывающим таким образом какую-либо реакцию окружающих, с целью получить признание окружающих [Янг, 2000, С. 24-29].

С точки зрения Ц.П. Короленко, развитие зависимости от компьютера полностью укладывается в этапы развития аддиктивного поведения. Автором подчёркивается базовый характер аддиктивной мотивации: «точка кристаллизации», становление аддиктивного ритма, ее формирование как интегральной части личности, полное доминирование аддиктивного поведения [Короленко, 2001, с. 8].

В настоящий момент в психолого-педагогической науке можно выделить следующие направления изучения интернет-зависимости: А.Ю. Егоров и С.А. Игумнов рассматривают интернет-зависимость как совокупность разных поведенческих зависимостей; А.Е. Жичкина и Е.П. Белинская изучают взаимосвязь социальной идентичности и поведения интернет-пользователей; А.В. Котляров занимается систематизацией признаков и стадий интернет-зависимости; Ц.П. Короленко рассматривает интернет-зависимое поведение как стремление «ухода от реальности»; В.А. Лоскутова разрабатывает клинические аспекты интернет-зависимости; А.В. Гоголева изучает интернет-зависимость как поведенческую аддикцию.

Мы провели экспериментальное исследование интернет-зависимости подростков. Было обследовано 50 человек. Возрастной диапазон – 13-14 лет. Всем испытуемым были зачитаны одинаковые инструкции и предъявлены единые требования к выполнению.

Для проведения исследования мы использовали методику «Шкала Интернет-зависимости» С.Х. Чена. Результаты исследования позволяют сделать следующие выводы.

По шкале компульсивных симптомов в основном присутствует средний уровень выраженности симптомов интернет-зависимости, это говорит о том, что такие подростки могут при желании преодолеть попытки вхождения в социальные сети. У 24% исследуемых респондентов диагностируется навязчивое поведение, проявляющееся в периодической проверке сообщений. Также у них присутствует постоянное нахождение на различных сайтах, и различных социальных сетях, при этом особой надобности или же причины в этом не является необходимым.

У исследуемых детей подросткового возраста по шкале «симптом отмены» также в основном присутствует средний показатель симптомов интернет-зависимости, что говорит о том, что подростки могут при необходимости прекратить использование интернета и заниматься своими делами без его применения. У учащихся с высоким показателем по данной шкале возникают неприятные ощущения или же физиологические реакции в случае отсутствия интернета, либо при резком сокращении данной возможности находится в сети.

По шкале «толерантность» 36% мальчиков и девочек подростков выявился высокий уровень подверженности симптомов интернет-зависимости, что говорит о том, что они ощущают всё большую потребность в количестве времени работы и нахождения в сети для достижения удовольствия.

Также у 32% мальчиков-подростков и 36% девочек-подростков наблюдается высокий уровень по шкале «управление временем». Такие подростки не умеют с эффективностью распределять своё время и организовывать свои дела и деятельность. Также они испытывают затруднения при распределении срочных дел и второстепенных.

Из обследованных подростков 28% подвержены внутриличностным проблемам и проблемам, связанным со здоровьем, у них выявился высокий уровень по данной шкале. То показатель того, что, несмотря на очевидные социальные и психологические проблемы, использование сети интернета подростками продолжают.

По методике «Шкала Интернет-зависимости» С.Х. Чена был сделан автоматический расчет χ^2 -критерий Пирсона. С помощью критерия Пирсона мы выявили, что у мальчиков и девочек значимых различий в проявлениях симптомов интернет-зависимого поведения не обнаружено.

Таким образом, у мальчиков и девочек подросткового возраста доминирующим типом зависимости выступает компульсивный симптом и симптом отмены.

Исходя из полученных результатов, мы можем говорить, что имеются проблемы, связанные с зависимостью от интернета, среди подростков. Возможно, это связано с тем, что подростки в интернете существуют в образах своих мечтаний и не хотят выходить за границу своих образов, не хотят проявлять коммуникативную активность за пределами интернета. Возможно исследуемые респонденты, испытывают затруднения в самовыражении, испытывают страх реального общества и бояться его осуждения, а в сети они спокойно могут высказываться, не боясь неодобрения и непонимания.

Также, мы можем сказать, что подростки с интернет-зависимым поведением

характеризуются вспыльчивостью, раздражительностью, эмоциональной неустойчивостью, это может выражаться в плохом настроении, в ухудшении самочувствия. В данной ситуации, результаты нашего исследования могут говорить о том, что возможно у таких подростков заниженная самооценка в реальной жизни, и они не могут строить гармоничные отношения с другими. В сетевом общении подростки находят некую отдушину, могут попасть в зависимость от него. Также активные пользователи интернета характеризуются эгоистичным типом поведения, они не хотят решать самостоятельно возникшие трудности, перекалывают свои трудности на других. Такие подростки характеризуются зависимостью от чужого мнения, оценки окружающих, неуверенностью в себе. При возникновении трудности реального общения, они всегда могут компенсировать интернет-общением.

На основе полученных данных нами были разработаны психолого-педагогические рекомендации педагогам и родителям по профилактике интернет-зависимого поведения подростков:

1. Родители должны показывать личный положительный пример. Важно, чтобы слова не расходились с делом. И если вы разрешаете ребёнку сидеть за компьютером не более часа в день, то сами не должны использовать его по три-четыре часа.

2. Старайтесь использовать позитивные возможности компьютера – вполне возможно, что ребёнок изъявит желание овладеть программированием, либо займётся графикой, анимацией.

3. Введите ограничение по времени работы с компьютером, объясните, что пользование компьютера – это привилегия, в связи, с чем контролируется со стороны родителей. Не устанавливайте резкие запреты.

4. Предложите свои варианты для интересного и полезного времяпровождения. Вы можете составить список дел, которыми возможно заниматься в свободное время. Нужно, чтобы в этом списке были совместные занятия, к примеру, поход в кинотеатр, на экскурсию и прочее, главное, чтобы ребёнку это было действительно интересно.

5. Используйте компьютер в качестве метода эффективного воспитания, например, как поощрение.

6. Обязательно обращайте внимание на игры, в которые играют ваши дети, в связи с тем, что ряд игр являются причиной раздражительности, агрессивности и страхов.

7. Важным является научить своего ребёнка к критическому отношению к Интернету. Показывать и говорить о том, что жизнь намного богаче и разнообразней, и что Интернет не сможет заменить реального общения.

8. Для избегания возникновений привязанности детей к компьютеру важно расширить круг интересов и занятий подростка. Вы можете достичь этого, если будете обращать внимание подростка на спорт, спортивные игры, либо различные виды искусства.

9. Постарайтесь донести до ребёнка, чтобы интерес к компьютеру был познавательным и практическим, для овладения каких-либо умений и навыков, а не для «пустого» времяпровождения.

11. Если вдруг, вы чувствуете, что компьютер затягивает вашего ребёнка, то нужно как можно быстрее заняться выявлением психологических причин. Если замечаете, что причиной, по которой ребёнок увлечён компьютерными играми и Интернетом в нём самом, то старайтесь устранить это. Если вы понимаете, что не в силах повлиять на это, то разумным будет обратиться к хорошему специалисту.

12. Вы должны объяснить ребёнку, что она не должна давать свои личные данные, а также данные родственников и любую личную информацию при общении в сети Интернет.

Литература:

1. Короленко Ц.П. Аддиктивное поведение, общая характеристика и закономерности развития. – М.: Логос, 2001. – 108 с.
2. Янг К. С. Диагноз – интернет-зависимость // Мир Интернет. – 2000. – № 2. – С. 24-29.

ИССЛЕДОВАНИЕ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА У ПОДРОСТКОВ, СКЛОННЫХ К ИНТЕРНЕТ-ЗАВИСИМОСТИ

Гильманова Р.А., Газизова Р.Р.

Стерлитамакский филиал Уфимского университета науки и технологий, г. Стерлитамак,
Россия

rita.gilmanova.02@bk.ru

В современном мире резко возросла роль Интернет-ресурсов в ежедневной деятельности человека любого возраста. С помощью современных технологий люди осуществляют поиск информации и взаимодействуют друг с другом. К сожалению, чрезмерное использование Интернет-ресурсов приводит к зависимости. Дети подросткового возраста ввиду своих личностных особенностей имеют предрасположенность к данной форме аддикции.

Подростковый возраст – это этап социального и эмоционального становления человека, когда ведущим видом деятельности становится интимно-личностное общение со сверстниками. Данный возраст считается критическим этапом в процессе формирования личности. Для того, чтобы справиться с вызовами взрослой жизни, подростки склонны к различным формам аддикции. Те подростки, у которых возникают сложности в построении гармоничных отношений со сверстниками, имеют высокие риски аддиктивного поведения.

Одной из самых актуальных форм аддиктивного поведения на сегодняшний день становится Интернет-зависимость. Интернет-зависимость способствует уходу от реального мира в мир иллюзий. Подросток вовлекается в виртуальный мир в связи с возможностью взаимодействовать со сверстниками, искаженном представлении о возможности контроля и воздействия на виртуальное пространство [2].

Интернет-зависимость – это непреодолимое навязчивое желание выйти в сеть Интернет, находясь в реальном мире, и неспособность выйти из сети Интернет, будучи в виртуальном пространстве. На формирование Интернет-зависимости оказывают значительное влияние такие факторы, как социальная среда ребенка и его личностные особенности. У подростков, имеющих проблемы детско-родительских отношений, конфликты со сверстниками или склонных к инфантильности и чрезмерной возбудимости, высокий риск проявления данной аддикции. Будучи неуверенными в себе, молодые люди стремятся найти сверстников, готовых разделить их проблемы и заботы, и молодые люди легко вступают в различные группы по интересам, включая социальные сети. Подростки используют Сеть Интернет как симулятор своего реального окружения, оно построено виртуально. Это объясняется тем, что она устраняет межличностные разногласия, снимает границы, снимает присутствующие страх и тревогу.

Согласно статистике Интернет-зависимости подвержены люди, сталкивающиеся со сложностями во взаимодействии с людьми или трудностями в других сферах жизнедеятельности, имеющие заниженную самооценку. Люди вовлекаются в виртуальный мир, потому что в другой реальности они являются такими, какими желают быть. В Интернет-пространстве возможно изменить свои физиологические данные, историю жизни, вид деятельности, личную жизнь, тем самым получая кратковременные яркие эмоции. Однако, таким образом стирается грань между реальностью и виртуальным пространством. Стремление избежать реальности с каждым днем увеличивается, что приводит к негативным последствиям данной формы аддикции, таким как повышенный уровень агрессивности, тревожности, враждебности, конфликты с близким окружением, потеря самоконтроля, негативная коммуникативная установка, низкий уровень эмпатии. Помимо всего этого возможны и физиологические изменения, например, нарушение сна и режима дня, изменение плана питания, боли в различных частях организма, потеря или набор массы тела, ухудшение самочувствия, вследствие чего возникает утомляемость и слабость.

В связи с расширением Интернет-пространства у людей есть возможность найти разную информацию, а значит, есть риск, что подростки могут столкнуться с запрещенными сайтами, например, сайтами для взрослых. Посещение данных сайтов может спровоцировать у людей

развитие безнадзорности и вседозволенности, что в свою очередь приводит к нарушению базовых прав человека. К сожалению, в последнее время данный феномен имеет свое распространение.

В отличие от других форм зависимостей, игровая аддикция не имеет природного характера, однако, сопровождается чрезмерной эмоциональной и социальной реакцией. У подростков, склонных к Интернет-зависимости, на низком уровне находятся социальные и профессиональные ценности.

Люди в подростковом возрасте сталкиваются с попытками осмыслить себя, свое окружение, поиск своего места в жизни. Часто подростки погружаются в мир собственных переживаний, вследствие чего испытывают сложности с распознаванием, описанием и причинно-следственными связями эмоций, то есть актуализируются проблемы эмоционального интеллекта.

Согласно определению американского психолога Дэниела Гоулмана эмоциональный интеллект – способность человека к пониманию собственных эмоций и эмоций окружающих и их контроль для достижения определенных целей [1].

В отличие от других видов интеллекта, именно эмоциональный интеллект является зеркалом внутреннего мира человека, гармонии его структур и поведения, уровень взаимодействия с окружающими людьми.

Согласно модели П. Сэловея и Дж. Мейера эмоциональный интеллект состоит из четырех компонентов: способность идентифицировать и дифференцировать эмоции, способность использовать эмоции в качестве способа анализа ситуаций, способность к эмоциональному познанию и способность к осознанной регуляции эмоций.

К сожалению, в современном мире не уделяется особого внимания к эмоциональной составляющей человека. Подростки, как и другие возрастные категории людей, имеют затруднения с пониманием собственных эмоций и их выражением, вследствие чего, им возникают сложности с восприятием эмоционального фона окружающих людей, что в свою очередь сказывается на взаимодействии с другими людьми.

Эмоциональный интеллект является важной составляющей не только в жизнедеятельности подростков, но и людей разных возрастных категорий. К тому же развитие данной способности человека необходимо в разных сферах жизни: во взаимодействии с людьми, в учебе, в работе, в личной и семейной жизни. Эмоциональный интеллект является важным компонентом в современном мире и относится к soft skills (пер. с англ. «мягкие навыки»)

У подростков, согласно статическим данным, имеется интересная особенность в плане эмоционального интеллекта - распространено явление «полярности» эмоций. Например, подростки могут испытывать чувство любви и ненависти одновременно к одному и тому же человеку.

Согласно исследованию Е.Ю. Королевой и Г.В. Солдатова подростки в виртуальном пространстве находят возможность удовлетворить потребности в самостоятельности и самореализации, любви, принятии и общении [3].

Подростки, склонные к Интернет-зависимости, не способны к полноценной идентификации собственных и чужих эмоций, что является преградой при взаимодействии с социумом. Также у детей в подростковом возрасте возникают затруднения в выражении и контроле собственных эмоций. Взаимодействие с помощью сети Интернет снижает уровень эмоциональной вовлеченности подростка в социуме, тем самым, эмоциональный интеллект снижается, виртуальный мир кажется реальностью, возникновение асоциальности и утрата связи с близкими людьми.

Таким образом, были выделены рекомендации по развитию эмоционального интеллекта у подростков, склонных к Интернет-зависимости:

1. Научиться распознавать собственные эмоции и эмоции других людей с помощью вопроса «Что чувствует/чувствуешь?».
2. Обращать внимание на невербальные средства коммуникации людей - позы, жесты, мимику.

3. Познакомиться с различными видами эмоций и идентифицировать их у себя.
4. Ставить себя на место другого человека с целью понимания мотивов его действий.
5. Для развития умения выражать собственные чувства и эмоции можно использовать элементы психогимнастики, арт-терапии.
6. Найти оптимальный способ регулирования эмоциями.
7. Не подавлять эмоции подростка, лучше выяснить их причину.
8. С целью развития эмпатии рекомендуется чтение книг, просмотр кинофильмов и посещение художественной галереи.
9. С целью идентификации собственных эмоций можно вести дневник эмоций.
10. В процессе организации учебной деятельности рекомендуется проведение как индивидуальных, так и групповых форм работы с целью развития навыков коммуникации и сплочения коллектива детей.
11. С целью активного включения учеников в социальную сферу жизни на занятиях возможно использование кейсов и дискуссии, что поможет развитию навыков эмпатии и активного слушания, то есть, необходимых компонентов эмоционального интеллекта.

Исходя из всего вышеизложенного, можно сформулировать вывод о том, что развитие эмоционального интеллекта у подростков, склонных к Интернет-зависимости, имеет актуальность на сегодняшний день в связи с обширным прогрессом в области современных технологий. Важно помнить, что эмоциональный интеллект является основой для взаимодействия личности в обществе.

Литература:

1. Гоулман Д. Эмоциональный интеллект. Почему он может значить больше, чем. – 12-е изд., переработанное и дополненное. – Москва : Манн, Иванов и Фербер, 2022. – 544 с.
2. Маргошина И.Ю. Особенности общения у подростков с риском интернет-зависимости // Вопросы психического здоровья детей и подростков. – 2017. – № 2. – С. 154-155.
3. Фомичева Ю.В., Шмелев А.Г., Бурмистров И.В. Психологические корреляты увлеченности компьютерными играми // Вестник Московского университета. Серия 14. Психология. – 1991. – №3. – 239 с.

УДК 378

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ СИНДРОМА ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ВЫГОРАНИЯ ПСИХОЛОГА-КОНСУЛЬТАНТА

Гирич А.С., Кульшарипова З.К., Кусаин М.Е.

«Павлодарский Педагогический университет имени Әлкей Марғұлан»

г. Павлодар, Казахстан

kulsharipovazk@mail.ru, anastasiya_girich@bk.ru, mkussauin@gmail.com

Профессия психолога - консультанта способствует развитию синдрома «эмоционального выгорания», проявляющегося в виде разочарования, стремления уйти из профессии, ухудшения психического и физического состояния.

Психологи-консультанты работают в стрессовой обстановке, требующей постоянного внимания и напряжения, стабильностью которой является ее постоянное изменение. Другими словами, существует риск умственного, эмоционального и физического истощения вследствие длительного эмоционального перенапряжения (стресса). Стресс вызывается множеством требований [1].

Когда внутренние и внешние потребности постоянно преобладают над внутренними и внешними ресурсами, положение равновесия специалиста нарушается. Постоянный или прогрессирующий дисбаланс неизбежно приведет к выгоранию. Выгорание – это не просто

результат стресса, а следствие неконтролируемого стресса. Воздействие стресса на организм можно рассматривать как процесс, состоящий из нескольких чередующихся этапов (Таб. 1):

Таблица 1 - Этапы влияние стресса на организм

№	Этапы	Реакция организма
1.	Стадия мобилизации	происходит всплеск энергии, сердце начинает биться чаще, дыхание становится поверхностным, усиленно выделяется адреналин.
2.	Стадия сопротивления	выработка гормонов несколько снижается (но все еще выше нормы), однако организм продолжает пребывать в состоянии повышенной готовности.
3.	Стадия истощения:	если организм находится в состоянии стресса, то это может привести к негативному влиянию на работу иммунной, нервной, сердечно-сосудистой и других систем организма.

Специалист, обладающий определенными профессиональными языковыми навыками (с чутким, гуманистическим подходом к жизни, склонностью к идентификации с другими), иными словами, легко дает действенные советы и не склонен к синдрому выгорания [2].

На сегодняшний день достаточно научных направлений в исследовании проблемы по изучению стрессоустойчивости в профессиональной деятельности. Очевидно, что высокие требования к профессиональной деятельности психолога – консультанта связана с риском трудных переживаний и вероятностью профессионального стресса.

Преодоление стрессовых ситуаций требует от специалиста осознавать причины и симптомы профессионально обусловленного стресса и научиться использовать навыки саморегуляции и совладания посредством актуализации продуктивной структуры психологических знаний по преодолению психологического выгорания (ПВ) [3].

В нашем исследовании нами выбрана группа методов преодоления психологического выгорания (ПВ):

Первый метод - это технология оказания психологической помощи практическим консультантам горячей линии. Прежде всего, выясняются мотивы выбора профессии и индивидуальная значимость выбранной профессии для консультанта. Модификация экзистенциального анализа, предложенная Малах-Пайнсом направлен на то, чтобы восполнить первоначальный дефицит специалиста в снижении риска ПВ [4].

Второй метод - восстановить или установить соответствующий уровень общения для людей, пострадавших от ПВ. В нем рассматривается основная причина выгорания - ослабление синдрома за счет устранения нарушения коммуникативных компонентов в межличностных отношениях.

Такой подход имеет прямое сходство с центральной идеей Карен Хорн, известного специалиста в этой области психологического консультирования, которая рассматривает деформацию коммуникативных связей как ведущую причину невротического поведения. Нами предприняты и обоснованы этапы восстановления (Таб. 2).

Таблица 2 - Этапы восстановления

№	Этапы восстановления	Содержание этапов восстановления
1.	На первом этапе восстановления	общения между коллегами во взаимодействие в неформальной обстановке в виде простой неструктурированной связи.
2.	На втором этапе рекомендуется	групповой обмен, когда организуется более структурированное обсуждение темы текущей проблематики с ее последствиями.
3.	На третьем	осуществляется возврат к неструктурированному общению для

	заключительном этапе	обмена впечатлениями и улучшения общения между членами команды. Восстанавливаются навыки социального общения в условиях проведения тренингов на снижения риска развития профессионального стресса.
--	----------------------	--

В целом профилактические программы включают три вида деятельности – информационная, психологическая помощь, повышающая значимость профессии психолога-консультанта:

- предоставление информации - о методике самопомощи с использованием общедоступных методов продуктивности и здоровья (пакет «Самопомощь», используемый на тренингах, групповом и индивидуальном супервизии; в тренинге «Контрольные и балинтовские группы» - горячая линия).

В результате суждения и убеждения о себе, других людях и мире переоцениваются предметы жизненных фактов и их подлинность и разумность.

Поэтому круглые столы в профессиональном клубе, психологические семинары по организации досуга и здорового образа жизни, улучшение психологической ситуации в коллективе является процессом эмоциональной поддержки, что осуществляет мощный ресурс предотвращения профессиональных ожогов, тревожности, напряжения и даже агрессии [5].

На сегодня повышение значимости профессии психоога – консультанта стало актуальным за счет меры организационно-управленческой поддержки: структурирование оптимизация направлений психологической помощи, предоставление индивидуальных консультаций, объективная система оценки результатов, мотивация и поощрение. Потенциальные ресурсы предоставляют возможности для профессионального и карьерного роста, поддерживают внешние и внутренние факторы трудовой мотивации [6].

Исследование «синдрома выгорания» широка и противоречива. Это направление показывает разные ситуации и внутренние процессы в разных ситуациях, потому что их причины различны и для их решения нужны разные подходы.

В исседовании нами представлены признаки «психологического выгорания. На наш взгляд, это положительное отношение к признакам «выгорания» помогает психологу - консультанту понять и принять важную информацию о себе, он остается «за кадром» во время работы. При правильном выборе и грамотном применении инструментов работы со стрессом возможно справиться достаточно эффективно.

Литература:

1. Мельникова, М. Л. М48 Психология стресса: теория и практика [Электронный ресурс]: учебно - методическое пособие / М. Л. Мельникова; Урал. гос. пед. ун-т; науч. ред. Л. А. Максимова. – Электрон. дан. – Екатеринбург: [б. и.], 2018. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM). ISBN 978-5-7186-1091-8
2. Гринберг М. Стрессоустойчивый мозг. СПб: Весь, 2019. 320 с
3. Водопьянова Н.Е. Стресс-менеджмент. М.: Юрайт, 2018. 284 стр
4. З. Садвакасова, З. Б. Мадалиева Сохранение психического здоровья и управление стрессом в кризисной ситуации группы риска Выпуск 43 № 2 (2020) ABAI KAZAKH NATIONAL PEDAGOGICAL UNIVERSITY Journal “Pedagogy and Psychology” Since ALMATY ISSN 2077-6861
5. Смагина, Е. Е. Эмоциональное выгорание консультантов экстренной психологической службы / Е. Е. Смагина. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2020. — № 50 (340). — С. 437-439. — URL: <https://moluch.ru/archive/340/76388/> (дата обращения: 24.10.2023).
6. Нельсон–Джоунс Р. Теория и практика психологического консультирования. - Спб., 2000.

УНИВЕРСАЛЬНАЯ ПРОГРЕССИВНАЯ МОДЕЛЬ ПАТРОНАЖНОГО
ОБСЛУЖИВАНИЯ БЕРЕМЕННЫХ ЖЕНЩИН И ДЕТЕЙ РАННЕГО ВОЗРАСТА КАК
ВЕДУЩАЯ ТЕХНОЛОГИЯ МЕДИКО-СОЦИАЛЬНОЙ ПОМОЩИ

Горбунова А.В.

Карагандинский университет Казпотребсоюза, г.Караганда, Республика Казахстан
nastena.gorbunova.03@list.ru

Приоритетом для Республики Казахстан является здоровье матери и ребенка. Наша страна направляет все усилия для обеспечения здоровья женщин, детей и их семей, уделяя особое внимание репродуктивному здоровью, обеспечению доступа к качественной дородовой и послеродовой помощи, а также предоставлению вспомогательных репродуктивных технологий, поддержку психического здоровья, раннему выявлению заболеваний и предотвращению младенческой и материнской смертности, сделав здоровье матери и ребенка наивысшим приоритетом национального здравоохранения.

За последние пять лет в Казахстане произошли положительные изменения в сфере демографии. Общая численность населения увеличилась на 8,8%, достигнув отметки в 19 122 423 человека к началу 2023 года. Интересно отметить, что из них 51,4% составляют женщины, а также женщины в период репродуктивной способности, число которых достигло 4 417 460. Не менее примечательно то, что благодаря значительному приросту рождаемости, количество детей в Республике ежегодно увеличивается примерно на 3%. В соответствии со статистическими данными, если в 2019 году в Казахстане родились 6 110 465 детей, то к 1 января 2023 года в стране уже насчитывалось 6 617 00 детей. [1]

Патронажное обслуживание - это система «домашнего посещения» патронажной медсестры для детей младшего возраста, включая период до родов. Встреча с семьей в их родном окружении позволяет специалисту разобраться в проблемах и принять правильные решения.

Патронажное обслуживание включает в себя 3 основные модели, каждая из которых обладает своими преимуществами:

- Универсальная модель предусматривает обеспечение контролируемого присмотра за всеми детьми младшего возраста, с обязательными посещениями каждого ребенка в определенные возрастные интервалы.

- Целевая модель заключается в предоставлении патронажного ухода только группам высокого риска, имеющим особые потребности в связи с медицинскими или психосоциальными рисками.

Универсально-прогрессивная модель посещения на дому представляет собой смешанную модель, она объединяет преимущества как универсальной, так и целевой моделей, преодолевая их недостатки и обеспечивая высочайшую эффективность. Универсально-прогрессивная модель патронажа в домашних условиях позволяет своевременно выявить проблемы медицинского, социального, психологического и другого плана, которые влияют на физическое и психическое здоровье, а также на развитие детей в семье. Отличительной особенностью этой модели является укрепление внутренней и междисциплинарной коммуникации, что позволяет комплексно решать семейные проблемы и предотвращать повторение неблагоприятного поведения и жизненного пути родителей. Когда семья имеет социальные потребности, социальный работник становится связующим звеном (координатором) и обеспечивает всеобъемлющую поддержку клиенту, включая медицинскую и социальную помощь, через взаимодействие государственных органов и неправительственных организаций. [2]

Казахстан - страна с уникальным преимуществом перед другими государствами Центральной Азии. У нас в системе ПМСП (первичная медико-санитарная помощь) действует непревзойденная команда из 4000 социальных работников, которые успешно реализуют универсально-прогрессивную модель патронажного обслуживания. Специалисты по социальной работе являются не просто проводниками, но и активно вовлекают сообщество и другие сферы

деятельности в разрешении сложных кейсов. Семьям с детьми, которые находятся в состоянии уязвимости и нуждаются в междисциплинарной поддержке, оказывается интенсивная помощь благодаря сотрудничеству между медицинскими, социальными и образовательными службами в целях снижения риска.

Применение прогрессивной модели патронажного обслуживания, которая является универсальной, имеет 3-ое обоснование:

Значимость безопасной, стимулирующей и эмоционально благоприятной среды для развития ребенка и его раннего жизненного опыта, разрушительное влияние стресса на развивающийся мозг ребенка и многочисленные данные, которые указывают на угрозы и уязвимости в период с момента зачатия до третьего года жизни.

Основными социальными институтами и медиаторами здоровья и развития в этот период являются его родители и члены семьи, а также визиты на дом, где посещение семьи в их собственном окружении дает уникальное понимание семейных проблем и возможностей выбора.

Одни из основных принципов новой модели патронажного обслуживания:

- Родители играют важную роль в воспитании своих детей. Они являются первыми воспитателями и оказывают значительное влияние на их развитие.

- Каждая семья имеет надежды и мечты относительно своих детей, однако способы, которыми они поддерживают детей в достижении этих целей, могут отличаться.

- Влияние поддержки от семьи на развитие ребенка оказывает гораздо большее воздействие, чем социально-экономический статус семьи.

- Все родители имеют потенциал поддержать рост и успех своих детей в жизни, но для многих из них требуется помощь в развитии собственных навыков и раскрытии потенциала.

- Предоставление такой поддержки позволяет любой семье, даже в сложных обстоятельствах, дать своему ребенку хороший старт в жизни.

- Патронажное обслуживание может способствовать укреплению семьи и улучшению качества жизни детей и семей, а также оценке потребностей и более глубокому пониманию ситуации, выявлению и поддержке сильных сторон (проактивный подход). Такой процесс превращает семьи из пользователей услуг в активных партнеров. [3]

Для успешной реализации новой модели патронажного обслуживания важно соблюдение следующих принципов:

1. Закрепить связь с малообеспеченными группами населения и обратить особое внимание на их потребности, так как они наименее покрыты предоставляемыми услугами.

2. Развивать прочное внутреннее и межотраслевое сотрудничество, преодолевая изоляцию услуг, предоставляемых разными ведомствами, системами здравоохранения, образования, а также социального обеспечения и индивидуальными услугами.

3. Стремиться к профессиональному развитию сотрудников патронажных служб.

4. Обеспечить эффективное управление патронажными службами. [2]

Ожидаемые результаты успешной реализации прогрессивной модели патронажного обслуживания окажут положительное влияние на детей, семьи, родителей и общество как в краткосрочной, так и в долгосрочной перспективе.

С точки зрения детей:

- Покажутся улучшения в неонатальных показателях, таких как низкая масса тела при рождении, ранние роды и врожденные аномалии развития.

- Прогресс в питании и росте.

- Уровень заболеваемости и смертности, а также уровень травматизма снизится.

- Прогресс в когнитивном и социальном развитии.

- Уменьшение количества случаев отказа от детей.

- Насилие и жестокое обращение в отношении детей станет менее распространенным.

С точки зрения семьи и родителей:

- Повышение уровня ухода во время беременности и профилактика осложнений во время родов.

- Расширение знаний и навыков родителей в области детского питания, включая грудное

вскармливание и введение прикорма.

- Улучшение показателей обращения к медицинской помощи.
- Увеличение информированности родителей о профилактике инфекционных заболеваний.
- Развитие понимания родителями методов стимуляции ребенка и создание безопасной домашней среды.

- Улучшение поддержки для семей, имеющих детей с ограниченными возможностями.
- Снижение уровня стресса, депрессии и тревоги среди родителей.

С точки зрения общества:

- Сокращение затрат на медицинское обслуживание.
- Повышение готовности детей к школе, их успеваемости и уровня развития.
- Снижение затрат на госпитализацию и связанных с ней медицинских расходов.
- Сокращение расходов на уход за детьми без родительского попечения и детьми,

пострадавшими от жестокого обращения.

- Уменьшение затрат, связанных с борьбой с преступностью и наркоманией.
- Снижение случаев суицида.

Опыт, полученный ранним детством, имеет прямое влияние на физическое, познавательное, эмоциональное и социальное развитие, оказывая долгосрочное влияние на будущие успехи в школе и в жизни в целом. Первые три года жизни ребенка являются основой для обучения и развития вплоть до зрелости. В этот период развитие ребенка происходит быстрее, чем в любой другой период жизни. Детям лучше всего развиваться в положительной среде, где им обеспечивается заботливый уход. Эта среда включает в себя адекватное воспитание, безопасность, защищенность и возможности для стимуляции и раннего обучения. Патронаж над детьми в раннем возрасте создает потенциальную платформу для устранения ограничивающих факторов доступа к услугам и поддержке семей, сталкивающихся с трудностями, а также для обеспечения эффективных вмешательств.

Таким образом, цель универсальной прогрессивной модели, состоящая в обеспечении, защите и укреплении здоровья и благополучия детей младшего возраста, интегрирована с благополучием родителей и благополучием их непосредственного окружения. Признавая, что на ребенка влияют семейные обстоятельства, на которые, в свою очередь, влияют условия в более широком контексте и окружающей среде, патронажная служба работает со всеми слоями населения в соответствии с экологическими принципами. Признавая высокую эффективность универсально-прогрессивной модели в сопровождении семьи необходимо повсеместно внедрять патронажные службы при ПМСП. В Карагандинской области из 37 ПМСП, в которых работают 66 социальных работников, патронажная служба пока действует только в трех поликлиниках г.Караганды. Этого крайне недостаточно. Ждут своего решения вопросы, связанные с финансовыми затратами, проблемы с кадровым обеспечением патронажной службы, подготовкой кадров и повышением их квалификации.

Литература:

1. [Электронный ресурс]– Режим доступа// <https://stat.gov.kz/ru/>
2. Универсальная прогрессивная модель патронажного обслуживания беременных женщин и детей раннего возраста на уровне первичной медико-санитарной помощи: Методические рекомендации для внедрения в организациях первичной медико-санитарной помощи / Бабаева Б.Н., Ким Н.Г., Есимова Д.Г., Суханбердиев К.А., Тихонова Л.С. - Астана, 2018 - 84 с.
3. Кейс-менеджмент на уровне первичной медико-санитарной помощи / Асет Л.Е. –Астана, 2019 – 39 с.

МНЕМОТЕХНИКА ӘДІСІН ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ 5 ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ ТІЛІН ДАМУ

Ділманова Ғ.О., Қыяқбаева Ұ.Қ.

Абай атындағы қазақ ұлттық педагогикалық университеті (Алматы Қазақстан)
fatima.89.fati89@mail.ru

Қазіргі уақытта мектеп жасындағы балалар көп уақытын ақпараттық құралдармен (компьютер, теледидар, смартфондарды) шамадан тыс қолдануының нәтижесінде адамдармен қарым-қатынасын төмендеуі, коммуникацияның жеткіліксіз болып тұрғанын ескерсек. Балалардың сөйлеуінің дамуы тежелуде, балаларда сөйлеу бұзылыстары жиі кездесуде.

Балалардың сөйлеуінде көптеген проблемалар бар:

1. Мектеп жасындағы балалардағы сөйлеу грамматикалық құрылымының қалыптаспауы көптеп кездесуде.

2. 5 жастағы балалардың сөздік қорларының жеткіліксіз, өз ойларын нақты жүйелі айта алмауы.

3. Қарым-қатынас барысында нашар диалогтық сөйлеуінің болмауы.

4. Монолог құра алмауы.

5. Өз тұжырымдары мен логикалық негіздемесінің болмауы.

6. Нашар дикция.

Балалардың жан-жақты толыққанды дамуының маңызды шарты ол жақсы сөйлеу. Мектеп жасындағы баланың сөйлеуі неғұрлым бай және дұрыс болса, өз ойларын айтуы оңайырақ болады, қоршаған ортаны танудағы мүмкіндіктері неғұрлым кең әрі нақты, құрдастарымен және ересектермен қарым-қатынас неғұрлым мағыналы және толыққанды болса, оның психикалық дамуы соғұрлым белсенді болады. Баланың сөйлеуін қалай қалыптастыруға болады, оны сөздер палитрасымен, әдемі сөз тіркестерімен, үйлесімді сөз тіркестерімен толтырамыз. Мен өзімнің педагогикалық іс-тәжірибем барысында оқу процесі үшін қызықты, дамытатын әдістерді қолданамын. Ол үшін мнемотехника әдісі балалармен жұмыс істеудің дәстүрлі емес, ең бастысы тиімді әдістерін қолдануды шештім.

Негізгі бөлім. Ұлы педагогтардың пікірін негізге ала отырып, көрнекі материалдың тиімділігін көріп, педагог-тәрбиешілердің дайын схемаларын қолдана отырып, екі жыл бойы балаларды үйлесімді сөйлеуге үйрету жұмысында мнемотехника әдістерін қолдандым. Мектепке дейінгі педагогикадағы мнемотехника әдістері әртүрлі деп аталады: В.К.Воробьева бұл әдісті сенсорлық-графикалық схемалармен теңесе, Т.А.Ткаченко – пәндік-схемалық модельдермен теңестірді, В.П.Глухов–тосқауыл квадраттары, Т.В.Большакова – коллажбен теңестірді, Л.Н.Ефименкова – әңгіме құрастыру схемасы деп атайды. Ғалымдардың түрлі пікірлерін негізге ала отырып аталған мнемотехниканың тарихына зер салсақ.

Мнемотехника-грек тілінен аударғанда – «есте сақтау өнері» деп анықтама берілген. Бұл балалардың табиғат объектілердегі ерекшеліктері, қоршаған әлем туралы білімдерін сәтті игеруі, оқиғаны тиімді есте сақтауы, ақпаратты сақтауы және күрделендіруді қамтамасыз ететін әдістер жүйесі мен сөйлеуді дамыту әдістері.

Мнемоникалық схема (мнемоникалық шаршы, мнемоникалық трек, мнемоникалық кесте) ол мыналардан тұрады: әр сөзге немесе кішкентай сөз тіркесіне сурет ойлап табылды; осылайша, бүкіл мәтін схемалық түрде сызылады. Осы сызбаларға қарап, бала мәтіндік ақпаратты оңай ойлап табады. Мнемотехника мыналарды қамтиды: мнемоникалық квадраттар, мнемоникалық тректер және мнемоникалық кестелер. Мнемоникалық кестенің мазмұны графикалық немесе ішінара заттардың, табиғат белгілері мен құбылыстарын, ертегі кейіпкерлері, негізгі семантикалық байланыстарды бөліп көрсету арқылы кейбір әрекеттердің графикалық бейнесі арқылы жүзеге асады. Ең бастысы шартты түрде визуалды диаграмманы беру керек, сурет салу балаларға түсінікті болатындай етіп бейнелеу керек. Педагогикалық тәжірибеде өлеңдерді үйрену, жұмбақтарды құрастыру және болжау кезінде, көркем шығармалармен танысу кезінде,

сипаттамалық әңгімелер құрастыру кезінде мнемоникалық кестелерді жүйелі түрде қолдануға болады, мектеп жасындағы балалардың сөйлеуін дамытуға арналған түрлі ойындарды өткізуге болады. Мнемоникалық кестелер әсіресе өлеңдерді үйренуде және жұмбақтарды шешуде тиімді әсер етеді.

Ұйымдастырылған іс-әрекеттегі жаңашыл педагог-тәрбиеші тәжірибесіне сүйене отырып, мнемоникалық кестелермен ойын нұсқаларын қолдануда:

1. Суреттердің ретін еске сақтап, қалпына келтіру.
2. Суреттерді басқа суреттермен араластырып және осы тақырыпқа қатысты бірнеше суреттердің ішінен таңдау.
3. «Құлаған» сурет басқалардың арасында қай жерде болуы керек екенін анықтаңыз.
4. Қосымша суретті табыңыз.
5. Мәтінді оқығаннан кейін суреттер тізбегіндегі қатені табыңыз.
6. Екі оқиғаны «шешіңіз» (екі кесілген мнемоникалық кесте араласқан).

Сондай – ақ, мнемоникалық кестелердің көмегімен бала өзінің назарын сөйлемдерді дұрыс құруға аударады. Көркем әдебиетпен танысу және әңгіме құрастыруды үйрену кезінде мнемоникалық кестелерді де кеңінен қолдануға болады. Балалармен бірге мәтін бойынша сөйлеуге, иллюстрацияларды қарастыруға және осы жұмысқа алдын-ала дайындалған модельдің реттілігін қадағалау. Мектеп жасындағы балаға ойыншықтар, ыдыс-аяқ, киім, көкөністер мен жемістер, құстар, жануарлар, жәндіктер туралы сипаттамалық әңгімелерді үйрету үшін мнемоникалық кестелерді жасауға болады.

5 жастағы балалармен жұмыс жасауда мнемоникалық кестелер мен схемалар-модельдер түріндегі дидактикалық материал ерекше орын алады, бұл балалардың үйлесімді сөйлеуді игеруін едәуір жақсартады; сонымен қатар, визуалды жоспар-схеманың болуы әңгімелерді (ертегілерді) айқын, үйлесімді және дәйекті етеді.

Мнемоникалық кесте–бұл белгілі бір ақпарат енгізілген схема. Мектеп жасына дейінгі балаларға арналған түрлі-түсті мнемоникалық кестелерді үнемі беріп отыру керек, өйткені балалардың жадында жеке суреттер тезірек сақталып қалады: кестелермен жұмыс жүргізудің 3-кезеңінен тұрады

- 1 кезеңде. Кестелерді қарау және қандай суреттер бар екенін талдау
- 2 кезең. Ақпаратты қайта өңдеуі жүзеге асырылады, яғни таңбалардан кескіндерге түрлендіру
- 3 кезең. Қайта өңдеуден кейін ертегіні символдарды (суреттерге) сүйене отырып қайталау жүзеге асырылады, яғни есте сақтау әдісі пысықталады

Талдау талқылау. Сонымен қатар, ертегіні қайталауды балалардың өздері жүргізе алады немесе педагог-тәрбиешімен бірге қайталайды (алдыңғы кезеңдерде). Символдарды оқуды үйрену үшін балалармен көп жұмыс жасалады. Ертегінің басты кейіпкерлерінің бейнесі кестеде тірек болып табылады: ертегінің өзін, басты кейіпкерлердің айналасындағы мазмұнды түсіну жүреді. Кестеде ертегі кейіпкерлерін, табиғат құбылыстарын, кейбір әрекеттерді схемалық түрде бейнелеуге болады, яғни педагог-тәрбиеші көрсетуге қажет деп санайтын барлық бейнені бейнелеуге болады. Ұйымдастырылған іс-әрекет алдында үлкен алдын ала жұмыс (тәрбиеші мен балаларда) жүргізіледі: қосымша танымдық материал дайындау, балалардың көкжиегін кеңейту;

- ✓ ұйымдастырылған іс-әрекет алдында жүргізілген бақылауларды балалармен талқылау табиғат құбылыстары немесе ауызша халық шығармалары шығармашылыққа уақыт бөлу;
- ✓ жабдықтар мен үлестірме материалдарды дайындау, аудиокассетаны тыңдау;
- ✓ тәрбиешінің көмегімен әдістерді таңдау балаларды ұйымдастырылған іс-әрекетке қызықтыру.

Ұйымдастырылған іс-әрекет барысында балаларға ал сен не білесің бұл туралы? немесе бұл туралы тағы кім қызықты ақпарат біледі? Ұйымдастырылған іс-әрекеттерде әртүрлі ашық ойындарды, сөздік ойындарды, музыка тыңдауды, өлең оқуды, мақал-мәтелдерді, халықтық белгілерді және т.б.

Модельдік схемалар мнемоникалық кестелерден сәл өзгеше болады. Егер Т.В.Большеваның әңгімелер құрастыруға дайын мнемоникалық кестелерді ұсынса, онда Л.Е.Белоусова балаларға өзі ұсынған схема-модельге символдарды ұсынады. Мен Л.Е.Белоусованың схемасы-моделін қолдана бастады. Ол алынған нәтижені балаларға қол жетімді схемалық түрде жазуды үйретеді. Сызбалар (белгішелер-таңбалар) және олардың схемадағы саны-модельдер әңгіме мазмұнына байланысты өзгереді.

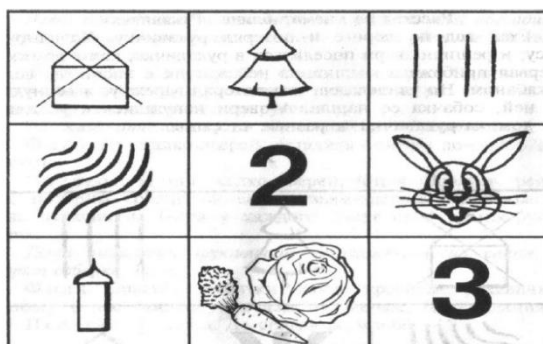
Схема-модельмен жұмыс кезеңдері:

✓ балаларды сөйлемдердегі кілт сөздерді ауыстыруға үйрету символдық белгішелермен; заттар мен құбылыстардың эскизін үйрету табиғат тек таңбалармен ғана емес, әріптермен де, қарапайым да сөзбен айтқанда (ана, үй, тамақ) — егер балалар оқи және жаза алса;

✓ өз бетінше, таңбалар көмегімен, толтыру схема-модель. Үлгі схемасын қайталау жоспары ретінде пайдалану;

✓ бұрын жасалған схемалық модельге сүйене отырып, оқиғаны бірнеше рет қайталау арқылы зерттелген материалды бекіту. Алынған білімді бекіту үшін балалардың әңгімелері мен суреттері бар өткен тақырып бойынша балалармен альбомдар жасау. Ең таңқаларлығы, балалар ойлана алады өз схемалары-модельдері мен мнемоникалық кестелер арқылы ақпаратты белгілеу. Осылайша, схемалар-модельдер мен мнемоникалық кестелер арқылы келесі нәтижелерге қол жеткізілді:

- ✓ балаларда ертегілерді қайталауға деген ұмтылыс пайда болады;
- ✓ қоршаған әлем туралы білімдер ауқымы кеңейді;
- ✓ сөздік қоры жанданды;
- ✓ балалар ұялшақтықты жеңіп, еркін үйренді аудитория алдында.

Сурет – әңгімелерді жеткізу мнемотехникасы

4-5 жастағы балалар қиялдауында, өз ертегілері мен әңгімелерін ойлап табуды ұнатады. Қиялдау арқылы ойлау қабілеттеі, танымдық – шығармашылық дағдысы қалыптасып іс-әрекеттер барысында жүзеге асырады. Мектеп жасындағы балаларға арнайы құрастыру нұсқаулығын жасау арқылы балаларға оқиғаны дұрыс және сауатты құрастыруға көмектесетін шығармашылық әңгімелер мен ертегілердің мнемотехникасын құрастыру. Балаларда оқиғаның құрылымы (басталуы) туралы түсінік қалыптасады, ортасы мен соңғы) бөліктерін біле түседі. Олар әңгімені (ертегіні) бастауға және аяқтауға мүмкіндік беретін сөздер мен сөз тіркестерін өз сөздерінде дұрыс қолдануды үйренеді.

Сурет – Шалқан ертегісі

Қорытынды. Менің ойымша, біз балаларды айтуға, сөйлеуге неғұрлым ерте үйреткеніміз сөздік қорының толықтырулары деп айқындауға болады. Мнемотехника мен схема - модель әдісін қолдана отырып, оларды мектепке жақсы дайындаймыз, өйткені үйлесімді сөйлеу баланың ақыл-ой қабілетінің және оның мектепке дайындығының маңызды көрсеткіші болып табылады.

Әдебиеттер:

1. Большова Т.В. Учимся по сказке. Развитие мышления дошкольников с помощью мнемотехники. СПб.,2005;
2. Омельченко Л.В. Использование приёмов мнемотехники в развитии связной речи / Логопед. 2008. №4.;
3. Полянская Т.Б. Использование метода мнемотехники в обучении рассказыванию детей дошкольного возраста.-.-СПб.:ООО «ИЗДАТЕЛЬСТВО «ДЕТСТВО- ПРЕСС», 2010.;
4. Воробьева В.К. Методика развития связной речи у детей с системным недоразвитием речи: учеб. пособие - М.: АСТ: Астрель : Транзиткнига, 2006. — 158
5. Лебедева Л.В. «Обучение дошкольников пересказу. Подготовительная группа». – М., Центр педагогического образования, 2016.
6. В.В.Гербова, «Развитие речи в детском саду: Младшая группа» - М.: Мозаика-Синтез, 2017.-96с.;
7. Н.Л.Шестернина «Опорные схемы для составления описательного рассказа: Мир растений и грибов, Мир животных. Мир человека. Времена года». – М.: Школьная книга, 2017;
8. Полянская Т.Б. Использование метода мнемотехники в обучении рассказыванию детей дошкольного возраста. – 2009.
9. http://pedrazvitie.ru/raboty_doshkolnoe_new/index?n
10. <https://www.maam.ru/detskijasad/razvitie-svzaznoi-rechi-doshkolnikov-sredstvami-priemov-mnemotehniki.html>
11. <https://nsportal.ru/detskiy-sad/razvitie-rechi/2017/01/19/mnemotehnika>

ӘОЖ 372.853

ФИЗИКАНЫ ОҚЫТУДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЖОБАЛЫҚ-
ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ІС-ӘРЕКЕТІН ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ МАҢЫЗЫ
Дүйсенхан Б.Б.

Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті.
Түркістан қ., Қазақстан Республикасы.
balausa.duisenkhan02@icloud.com

Қазіргі білім саласындағы ең өзекті мәселелердің бірі және бірегейі – мектеп оқушыларының физика пәніне деген қызығушылығын арттырып, олардың жобалық-шығармашылық ойлауын дамытатын әдіс-тәсілдерді анықтау мәселесі болып отыр.

Өзімізге белгілі, физика пәні кез-келген студенттің сүйікті пәні бола бермейтіні рас нәрсе. Сондықтан, бүгінгі күндегі оқушылардың физика пәнін оқуға деген қызығушылықтарын оята білу мұғалімнің басты міндеттерінің бірі.

Осы орайда, «Оқушыларды шығармашылыққа үйретуге бола ма?», «Жалпы жеке тұлғаның шығармашылық әлеуетін қалай ашуға болады?» және тағы да басқа сұрақтардың туындайтыны анық. Бұл сұрақтардың жауабы қарапайым, яғни оқушылардан жобалық-шығармашылық көзқарасты талап ететін сан түрлі тапсырмалар жүйесін негізге ала отырып, олардың жобалық-шығармашылық қабілеттерін дамыту болып табылады.

Шығармашылық қабілеттерді әр адамның өмірдің әртүрлі саласында өзінің шығармашылық қабілетін көрсететін күрделі жеке қасиеті ретінде қарастырсақ болады. Жалпы жеке тұлғаның жоғары құмарлығы, интеллектуалдық белсенділігі және танымдық бастамасы оқушылардың шығармашылық қабілеттерінің табысты дамуына ықпал етеді. Тәрбие жұмысында шығармашылық тапсырмаларды жүйелі қолданбай олардың дамуы мүмкін емес.

Шығармашылық тапсырмалардың артықшылығы - олар мектеп оқушыларын белгілі бір құбылыстар санын суреттеуді жаттауға ғана емес, оқушыларды өз бетінше ізденуге, түсіндіру жолдарын табуға, дайын үлгілерді жаттауға емес, бар білімге сүйене отырып ойлап табуға мүмкіндік береді. Шығармашылық тапсырмаларды қолдану мұғалімге оқушының физика пәні бойынша білім деңгейін анықтауға көмектеседі.

Шығармашылық тапсырмаларды қолданудың ерекшелігі - тапсырмаға деген қызығушылық, тапсырманы шешу идеясының жаңалығы, оқушылардың шығармашылық әрекетінің табыстылығы, т.б. болып табылады. Шығармашылық тапсырмаларды қолдану әдістемесінің ерекшеліктерін біле отырып, мұғалім бұл тапсырмаларды пәннің оқыту сапасын арттыру, оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыру, сондай-ақ мектеп оқушыларының шығармашылық қабілеттерін дамыту үшін пайдалана алады. Шығармашылық қабілеттерді дамыту - бала тұлғасын қалыптастырудағы мұғалім жұмысының маңызды бағыттарының бірі болып саналады. Алайда, педагогикалық процесті басқаратын және оны бағыттайтын адамның өзі де шығармашылық адам бола білуі керек.[1]

Қазіргі күнгі мектептерде қолданылатын **жобалық әдіс** алғаш рет XX ғасырдың 20-жылдарында АҚШ-та пайда болған және өткен ғасырдың басында орыс білімінде де қолданылған. Алайда, өкінішке орай, көп жылдар бойы жобалық әдіс, яғни танымдық іс-әрекет әдісі, таным құралы қарапайым жобалармен ауыстырылды да, осы арқылы олар қызметтің белгілі бір практикалық нәтижесін түсіне бастады. Жалпы жобалық әдіс міндетті түрде зерттеуді қажет ететін мәселелердің болуын талап етеді. Бұл нәтижеге қол жеткізуді және оны жобалауды ғана емес, сонымен бірге осы нәтижеге жету процесін ұйымдастыруды қамтамасыз ететін белгілі бір жолмен, жеке немесе топтық түрде ұйымдастырылған оқушылардың ізденіс және зерртеу әрекеттері болып табылады.

Мұндай жұмыстар оқушыларға оқу материалын жақсы меңгеріп, танымдық дағдыларын дамытуға ғана емес, сонымен қоса оқушыларға қоғамдағы әлеуметтік бейімделу үшін маңызды болып табылатын әлеуметтік өзара әрекеттесудің әртүрлі салаларында өзін сынауға мүмкіндік береді. Қазіргі жобалық әдіс - танымдық іс-әрекетті белсендіру және сәйкес тұлғалық қасиеттерді дамытудың дидактикалық құралы. Бұл мұғалім мен оқушының арасындағы мәселенің шешімін табуға, проблемалық жағдайды шешуге бағытталған бірлескен іс-әрекеті.

Жобалық әдіс физиканың ғылым, техника, технология және шығармашылық салалар сияқты әртүрлі салаларындағы білім мен дағдыларды біріктіру қажеттілігін болжайды. Физика пәні көптеген оқушылар үшін қиын пән болып саналады екен. Әрбір мұғалім өз тәжірибесінде ерте ме, кеш пе кейбір оқушылардың физика пәніне деген тәрбиелік ынтасының жоқтығы мәселесіне тап болады.

Физика пәнінен оқу жобаларын пайдалану кезінде тақырып таңдауда оқушылардың қызығушылықтары мен нәтижеге қойылатын талаптарды ескеру қажет. Жобалық әдісті әртүрлі уақыт аралығындағы оқушылардың өз бетінше, жеке және топтық жұмысы түрінде күнделікті, кәдімгі сыныпта қолдануға болады.

Сонымен, жобалық зерттеу іс-әрекеті оқушыларда жалпыға бірдей білімнің, қабілеттердің,

дағдылардың, сондай-ақ білім берудің заманауи сапасын қамтамасыз ететін және пәнді оқыту сапасын арттыратын өз бетінше әрекет пен жауапкершілік тәжірибесінің тұтас жүйесін қалыптастырады.

Жобалық әдіс-тәсілдер баланың жеке дамуын өте жақсы көрсетеді. Оқушылар сабақта алған білімін жобаға аудару арқылы бекіте алады. Жобалау және зерттеу әрекетінің нәтижесінде оқушылардың ойлауы, байқампаздығы, зейінінің тұрақтылығы дамып, тақырып бойынша материалдың мазмұнын ойдағыдай меңгере алады; оқушылардың сабаққа деген сенімділігі артады, сұрақты дұрыс қоя білуге үйреніп, ой-өрісі кеңейеді, коммуникативтілігі артады. Соның нәтижесінде физика пәнінен білім сапасы артатын болады.[2]

Жалпы, мектеп физика курсына жобалық-шығармашылық әдіс-тәсілдерді оқыту арқылы оқушылар келесідей мүмкіндіктерге қол жеткізе алады:

Жобалық әдіс-тәсілдерді ұйымдастыру нәтижесінде оқушының танымдық, ақпараттық, әлеуметтік, коммуникативтік және басқа құзіреттердің құрамдас бөліктері қалыптасады. Оларға, мысалы, мыналарды жатқызуға болады:

- объективті дүниелерді жақсартуға, сонымен бірге заттардың тұтынушылық қасиеттерін жақсартуға қажеттілікті анықтай білу;

- қойылған тапсырманы, оқу-тәрбиелік тапсырманың мәнін, достарымен және мұғаліммен өзара әрекеттесу сипатын, орындалған жұмысты немесе оның бөліктерін көрсетуге қойылатын талаптарды түсіну қабілеті;

- жұмыстың қорытынды нәтижесін жоспарлай алу және оны ауызша баяндай білу қабілеті;

- әрбір жобалау кезеңінің нәтижелері мен мәселелерін конструктивті талқылау мүмкіндігі;

- техникалық сызбаларды, схемаларды, эскиздерді және макеттерді пайдалана отырып, идеялар мен конструкторлық шешімдерді білдіре алу қабілеті;

- өзіне қажетті ақпараттарды өз бетінше іздеу және таба білу қабілеті;

- қажетті есептеулердің сызбаларын құра білу қабілеті;

- жоспарланған нәтижеге қол жеткізу, орындалған жұмыстың көлемі мен сапасы, еңбек шығындары, жаңалығы бойынша нәтижелерді бағалай білу қабілеті;

- тек өзін ғана емес, сонымен қоса басқа да оқушылар орындаған жобаларды бағалай білу қабілеті;

- жобаны бағалау критерийлерін түсіне алу қабілеті, және т.б.[3]

Шығармашылық әдіс-тәсілдерді ұйымдастыру нәтижесінде оқушылар

- ақыл-ой және ми белсенділігі;

- тапқырлығы, ой ұшқырлығы және біліктілік;

- нақты практикалық тапсырманы орындау үшін қажетті білімді алуға деген талпыныс;

- тапсырманы орындау барысындағы мәселелерді таба білу және оларды шешу кезіндегі дербестік;

- еңбекқорлық пен ізденімпаздық;

- мұғаліммен және басқа да оқушылармен өзара жақын достық ара-қатынас, т.б мүмкіндіктерге қол жеткізе алады.[4]

Қорыта айтқанда, оқушыларға физика пәнін оқыту барысында жобалық- шығармашылық тапсырмалардың айтарлықтай маңызы бар. Жобалық-шығармашылық әдіс-тәсілдер мектеп оқушыларына тек физикалық құбылыстарды елестетіп, көзбен сипаттап, есте сақтап қана қоймай, оларды өз бетінше қызығып зерттеуге және сол құбылыстардың қалай болатыны жайлы түсіндіру жолдарын ізденіп табуға, тек кітапта берілген дайын мәліметтерді жаттап қана қоймай, осы уақытқа дейін алған біліміне сүйене отырып, сол білімдерді басқаша қырынан қабылдай алуға жағдай жасайды. Сонымен қатар, жобалық-шығармашылық тапсырмаларды қолдану мұғалімге оқушының белгілі бір саладағы білім деңгейін анықтауға көмектесе алады, яғни, білімді белгілі бір үлгі немесе формула бойынша қолдандыру нәтижесінде оқушының алған білімін жаңа жағдайда қолдану деңгейінде екендігіне көз жеткізе алады. Демек, физика пәнін оқыту барысында жобалық-шығармашылық іс-әрекеттерді ұйымдастырудың тек оқушылар үшін ғана емес мұғалімдер үшін де айтарлықтай маңызы өте ерекше деген қорытындыға келе аламыз.

Әдебиеттер:

1. Коркина О.В. «Развитие творческих способностей обучающихся на уроках физики», 2020
2. Луцай Е.В «Проектная деятельность при изучении физики как способ повышения мотивации учащихся средней школы», 2014
3. Камзеева Е.Е. Ученические проекты//Е.Е. Камзеева//Физика. Первое сентября. 2004. - № 15. - с.5-10]
4. Филипенко И.В. «Развитие творческих способностей студентов на уроках физики», 2018

УДК 371.3215

ВЛИЯНИЕ КЛИПОВОГО МЫШЛЕНИЯ НА ВОСПРИЯТИЕ ИНФОРМАЦИИ В КОНТЕКСТЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПРАКТИКИ

Егорова Е.А.

Карагандинский университет Казпотребсоюза, г.Караганда, Республика Казахстан
only_post_office@mail.ru

Клиповое мышление – это вид сознания, при котором человек воспринимает информацию через короткие формы и яркие образы. Человек способен быстро и эффективно обрабатывать и анализировать информацию в виде небольших фрагментов или "клипов". Ему свойственно быстро переключаться с одной информации на другую из-за поверхностного погружения в её суть.

Термин «клиповое мышление» появился в конце XX века (в середине 1990г) и означал особенность человека воспринимать информацию в коротких, быстро сменяющихся фрагментах, подобно тому, как это происходит при просмотре теленовостей или видеоклипов [1].

В переводе с английского «*clip*» – отсечение, вырезка (из газеты), нарезка, отрывок (из фильма). В клипе каждый отдельный кадр подобен мгновенно схватываемому «моментальному образу», при этом информация легко впечатывается в подсознание, проникая сквозь барьер осознанного восприятия. Тем самым клип задействует энергию бессознательной части психики человека и иррационального восприятия.

Клиповая культура (англ. *clip culture*) — термин, предложенный Элвином Тоффлером для описания культуры развитых стран, свойственного для средств массовой информации способа представления и восприятия информации [2, с.277]. В российской литературе первым заговорил о клиповом мышлении (сознании) философ Федор И. Гиренок [3 с.7–8].

Канадский философ Маршалл Маклюэн и американский футуролог Элвин Тоффлер отдельно друг от друга рассуждали о клиповой культуре в конце XX века. Оба писали о том, как новые форматы медиа и средства коммуникации влияют на культуру и общество [2, с.277; 4, с.97].

Особенности клиповой культуры — мозаичность и фрагментарность образа, его яркость и кратковременность, быстрая смена другими; алогичность, разрозненность, отрывочность информации, растворение её целостных моделей.

В 2010 году российский Философ и культуролог Константин Г. Фрумкин выделил 5 основных причин появления клипового мышления [5]:

- Развитие современных технологий, и, соответственно, увеличение информационного потока;
- Необходимость обрабатывать большой объем информации;
- Многозадачность;
- Ускорение ритма жизни и попытки успеть за всем, чтобы быть в курсе событий;

- Рост демократии и диалогичности на разных уровнях социальной системы.

Клиповое мышление проявляется в следующих аспектах [6]:

- Краткость и концентрация. Обучающиеся, обладающие клиповым мышлением, часто предпочитают краткие, лаконичные кусочки информации. Они склонны кратко излагать свои мысли и идеи, сосредотачиваясь на ключевых моментах.

- Визуальность и эмоциональность. Восприятием информации происходит главным образом через визуальные образы и эмоциональные впечатления. Люди, обладающие этим стилем мышления, лучше усваивают информацию через видео, изображения и короткие текстовые фрагменты.

- Быстрая смена акцентов и интересов. Мышление сопровождается быстрыми сменами интересами и акцентами. Люди с этим стилем восприятия информации быстро переключаются с одной темы на другую и могут быстро увлекаться новыми идеями и трендами.

- Сильная связь с технологиями. Клиповое мышление обусловлено широким использованием технологий и социальных медиа., часто подвержены информационному перегрузу и зависимости от маленьких порций информации, предлагаемых в интернете и других цифровых источниках.

Несмотря на критику клипового мышления, оно также имеет свои преимущества. Некоторые из плюсов клипового мышления включают:

Быстрая обработка информации. Клиповое мышление позволяет быстро сканировать и анализировать большой объем информации, выделять фокусироваться только на ключевых аспектах и деталях. Оно также защищает мозг от информационной перегрузки, так как информационный поток сейчас настолько большой, что люди бы просто сошли с ума, если бы обрабатывали каждую единицу информации. Это может быть полезно в ситуациях, требующих быстрых реакций и принятий решений.

Улучшение способности обнаружения, выделения деталей. Клиповое мышление помогает в обнаружении и запоминании деталей. Так как фокусировка на визуальных аспектах позволяет быстрее заметить основные детали.

Основной плюс — это многозадачность. Клиповое мышление способствует развитию многозадачности. Визуальные образы могут быть более запоминающимися и легкими для восприятия, склонность к краткости и концентрации при обработке информации, способствует эффективно переключаться между различными задачами. Клиповое мышление позволяет выполнять несколько задач или действий одновременно.

К недостаткам клипового мышления относится [6]:

- Недостаточная точность. Поскольку клиповое мышление фокусируется только на отдельных аспектах информации, оно может привести к неполным и неправильным выводам. Отсутствие полного контекста приводит к искажению оценки ситуации или принятию неправильных решений

- Слабый уровень понимания. Клиповое мышление склонно игнорировать широкий контекст и глубокое понимание информации. Это препятствует развитию глубоких знаний и понимания в определенной области.

- Недостаток критического мышления. При фокусировке только на отдельных аспектах информации, клиповое мышление подавляет способность критически мыслить и анализировать информацию. Критическое мышление требует оценки всех факторов и аргументов, а не только небольших фрагментов.

- Увеличение вероятности ошибок. Ограниченное внимание к деталям, увеличивает вероятность ошибок из-за пропуска важной информации. Это особенно важно в ситуациях, требующих высокой точности, например, в научных исследованиях или медицинской диагностике.

Критика ученых клипового мышления подчеркивает необходимость развития более глубокого и системного мышления, которое способно учесть широкий контекст и сложные взаимосвязи между различными факторами.

Как бороться с минусами клипового мышления у обучающихся?

- Развивать критическое мышление. Развить навыки критического мышления, которые помогут шире анализировать и оценивать информацию. Это можно сделать путем обучения методам оценки достоверности и надежности источников, а также путем постановки критических вопросов к информации. При изучении новой информации необходимо задавать открытые вопросы, которые позволят рассмотреть информацию с разных точек зрения и исследовать новые области

- Обучение медиа-грамотности. Необходимо развить навыки анализа и оценки информации, получаемой из различных источников. Проверять достоверность источников.

- Использование множественных источников. Стимулируйте использование множества источников информации при изучении различных тем. Чем больше знаний имеется в запасе, тем лучше становится способность видеть полную картину и анализировать информацию более глубоко. Это поможет рассмотреть информацию с разных сторон и получить более полное и разностороннее понимание.

Чтобы преодолеть клиповое мышление, нужно развивать самодисциплину, заставлять сосредотачиваться на чём-то одном. стараться фокусироваться на одном деле. Это увеличит общую продуктивность. важно развивать навыки системного мышления и способность видеть взаимосвязь между различными факторами и элементами. Это может помочь развить более глубокое и объективное понимание информации, а также способность принимать комплексные решения на основе полной картины.

При обучении необходимо учитывать мышление обучающихся, то, как они воспринимают информацию и ее обрабатывают для более эффективной подачи материала, его усвоения и в целом эффективного процесса обучения. Клиповое мышление — это факт, который необходимо принять. Следовательно, для педагогического сообщества остаются актуальными необходимость поиска, разработки и имплементации подходов, учитывающих эту особенность обучающихся.

Литература:

1. Семеновских Татьяна Викторовна Феномен «Клипового мышления» в образовательной вузовской среде // Вестник евразийской науки. 2014. №5 (24). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/fenomen-klipovogo-myshleniya-v-obrazovatelnoy-vuzovskoy-srede> (дата обращения: 02.11.2023).
2. Тоффлер Э. Третья волна. М.: АСТ, 1999. 776 с.
3. Гиренок, Ф.И. Клиповое сознание / Ф.И. Гиренок. – М.: Проспект, 2016. – 256 с.
4. Маклюэн М. Галактика Гутенберга: Становление человека печатающего = The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man. — М.: Академический проект, 2005. — 496 с.
5. Фрумкин К. Г. Клиповое мышление и судьба линейного текста // Сайт лите- ратурно- философского журнала «Топос». URL: [http:// www.topos.ru/article/7371](http://www.topos.ru/article/7371)
6. Митрофанова И.И. Клиповое мышление: реальность и перспективы // Речевые технологии/Speech Technologies. 2019. №1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/klipovoe-myshlenie-realnost-i-perspektivy> (дата обращения: 02.11.2023).

УДК 159

БІЛІМ БЕРУДЕГІ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ КЕҢЕС БЕРУДІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Жанабай Б.С., Алкенова Ж.Ф.

Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., Қазақстан Республикасы
boursak0420@gmail.com

Психологиялық кеңес беру – адамдарға консультациялар мен кеңестер түрінде психологиялық көмек көрсетумен байланысты психолог қызметінің саласы.

Кеңес берудің психологиялық мәні - адамға мәселені өзі шешуге көмектесу, тек осылай ғана кеңес алатын адам болашақта ұқсас мәселелерді шешуде тәжірибе жинақтай алады. Бұл кеңес берушінің кеңес беру процесіне қатысуы кеңес берудің сәтті болуының шешуші сәті болып

табылады. Консультацияның орталық нүктесі – психолог пен кеңес алушының өзара әрекеттесу процесі, олардың арасында сенімді қарым-қатынас орнату. Кеңес беруші бағынушы емес, тең тұлға ретінде қарастырылады, сондықтан шешім қабылдау процесінде психологпен тең құқықтарға ие. Сондықтан да кеңес берудің ерікті негізде жүргізілуіне баса назар аударған жөн. Бастама кеңес алған адамнан шыққан кезде ғана ол мәселенің бар екенін түсінеді және оны шешуге ынталанады.

Білім беру мекемесінде консультативтік жұмысты жүргізе отырып, психолог келесі нақты міндеттерді шешеді:

1. Балаларды оқыту мен тәрбиелеудегі мәселелер бойынша мектеп әкімшілігіне, мұғалімдерге, тәрбиешілерге, ата-аналарға кеңес береді.

2. Оқушыларға оқу, даму, өмірлік өзін-өзі анықтау мәселелері, үлкендермен және құрдастарымен қарым-қатынас, өзін-өзі тәрбиелеу мәселелері бойынша жеке кеңес береді.

3. Жеке және топтық консультациялар, педагогикалық кеңестер мен әдістемелік бірлестіктерге, ата-аналар жиналыстарына қатысу арқылы мұғалімдер мен ата-аналардың психологиялық мәдениетін көтеруге көмектеседі.

4. Соттардың, қорғаншылық және қорғаншылық органдарының, кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі комиссиялар мен инспекциялардың талап етуі бойынша тиісті органдардың өтініші бойынша білім алушылардың психикалық жай-күйіне, отбасындағы тәрбие жағдайларына психологиялық сараптама жүргізеді, бұл ретте тиісті органдардың соттардың, қорғаншылық және қорғаншылық органдарының, кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі уәкілетті органның талаптарын анықтауға байланысты неғұрлым дәлелді шешімдер қабылдауы үшін жүргізеді. баланың болашақ тағдыры.

Білім беру мекемесіндегі психологиялық кеңес берудің ерекшелігі оның кәсіби мәселелерді шешуге бағытталғандығында. Кеңес беру процесінде біз негізінен психологтың кәсіби қызметінің негізгі міндетін шешуге не сәйкес келетінін қарастырамыз - әрбір мектеп оқушысының психикалық және психологиялық денсаулығына барынша ықпал ету.

Қазіргі уақытта мемлекеттік мекемелерде, қоғамдық және коммерциялық ұйымдарда, жеке психологиялық тәжірибелерде психологтың кеңес беру қызметі сұранысқа ие болды және қарқынды дами бастады. Білім, медицина, бизнес, әлеуметтік сала, экономика, ақпараттық технологиялар Адам мәселесімен, оның әлемді: сыртқы және ішкі әлемді түсіну, тану және өзгерту қабілетімен бұрын-соңды кездеспейді. Сонымен бірге психологиялық кеңес берудің ғылыми негіздері жеткіліксіз дамыған күйінде қалып отыр. Психологтың кәсіби қызметінің саласына байланысты әртүрлі салаларда және әртүрлі мәселелер бойынша кеңес беру көп мәнді болып қала береді. Психологиялық кеңес берудің пәнін, объектісін, мазмұнын, түпкілікті және аралық мақсаттарын, сондай-ақ әдістері мен әдістерін түсінуде нақты теориялық нұсқаулардың жетіспеушілігі, сәйкессіздік және кәсіби психологиялық қауымдастықта кейбір құпиялар байқалады. Кәсіби психологиялық ортада психологтардың өздері психологиялық кеңес беру субъектілерінің өзара әрекеттесуінде де, психологтың басқа топ өкілдерімен өзара әрекеттесуінде де екіұштылық пен белгісіздік аймақтарын тудыратын консультативтік қызметтің психологиялық мәні мен механизмдері туралы біртұтас түсінігі жоқ. консультативтік-кеңес беру процесіне олардың қызметінің сипаты бойынша кіретін кәсіби топтар (мұғалімдер, дәрігерлер, социологтар, менеджерлер, менеджерлер, әлеуметтік қызметкерлер және т.б.). Кеңес беру және психологиялық процестің мәнін түсіндіруде алуан түрлі теориялық көзқарастар, ұстанымдар, тәсілдер бар. Психологқа жиі жүгінетін мәселелерді шешудегі психологиялық «компонент» (жұмыс іздеу, жеке және кәсіби өзін-өзі анықтаудағы қиындықтар, кәсіби қызметтегі қиындықтар, даму проблемалары, психикалық денсаулық пен тұлғаны тәрбиелеу, білім берудегі проблемалар). балалардың және олардың қабілеттерінің дамуын, отбасы мен бала-ата-ана проблемаларын, қарым-қатынас және тұлғааралық өзара әрекеттесу мәселелерін және т.б.) әртүрлі психологтар әртүрлі түсінеді [1].

Психологиялық кеңес берудің теориясы мен тәжірибесінде қолданылатын негізгі ұғымдар кәсіби психологиялық ортада да, «психологиялық ақпаратты тұтынушылар» арасында да бірнеше рет түсіндіруге мүмкіндік береді (Е.А. Климов термині). Жалпы позиция бір ғана

нәрседе бар - «консультация» терминінің латын тілінен тікелей аудармасы «мамандар берген кеңес» болса, оның бір мағынасына дау айту қиын. Психика (ғылыми психология) туралы идеалды білім психологиялық кеңес беруге әртүрлі ұғымдар жүйесі арқылы енгізіледі. Сонымен бірге психологиялық кеңес беруде қолданылатын көптеген ұғымдардың әдістемелік статусы анықталмаған. Терминологиялық алшақтық және концептуалды аппараттың жүйеленуінің болмауы кеңес берудің әртүрлі және ұқсас түрлерін және психологиялық мәселелер мен тапсырмаларды шешудің стратегиялары мен әдістерін әзірлеуде психологтардың өздерінің арасындағы өнімді диалогтың мүмкіндіктерін жақындатады.

Е.А.Климов психолог мамандығын ретроспективті талдаудың маңыздылығын атап өтіп, психолог мамандығының пайда болуы мен дамуы туралы «метелок» гипотезаны тұжырымдайды. Оның бұл тұрғыдағы зерттеулері психологиялық кеңес беруді қарастыруды жалпы психология ғылымының және оның ішінде психолог мамандығының тарихынан, қазіргі жағдайы мен даму тенденцияларынан бөліп қарауға болмайтынын көрсетеді.

Психологиялық кеңес берудің теориясы мен тәжірибесі отандық психология ғылымының қарама-қайшылықты жағдайын көрсетеді, ол Б.Ф.Ломовтың әділ пікірі бойынша бір психикалық құбылыстарды әртүрлі тәсілдермен сипаттауды, зерттеуді және түсіндіруді ұсынады. Психология пәні мен әдістері туралы қайталанатын ғылыми пікірталастар психологиялық мәселелерді шешудегі кеңес беру тәсілдерінің сәйкессіздігін одан әрі күшейтеді. Психологиялық кеңес берудегі нақты әдістемелік бағдарлар мен позицияларды анықтау және психологиялық кеңес берудің пәні болып табылатын бір объектіге әртүрлі теориялық көзқарастарды салыстыру қажеттілігі - өзінің дамуының әртүрлі кезеңдерінде тұрған және сондықтан әртүрлі әлеуметтік ортаға енгізілген адам, қызметі мен қарым-қатынасы барған сайын айқын бола түсуде. Нақты теориялық және әдістемелік бағыттың маңыздылығы әсіресе кеңесші психологтардың кәсіби даярлығын ұйымдастыру және білім берудегі кеңес беру психологиялық қызметін дамыту үшін маңызды.

Психологияның қазіргі даму кезеңінде білім берудегі психологиялық кеңес беру бір мезгілде үш бағытта дамып келеді:

1) адамның мәні мен мақсаты, ерекшеліктері туралы психологиялық білімдер жүйесіне (жалпы психологиялық және қолданбалы) негізделген ғылыми бағыт ретінде. оның психикасын, мінез-құлқын, іс-әрекетін және қабілеттерін және оларды зерттеу әдістерін және психологиялық кеңес беру теориясының тұжырымдамаларының, процедураларының, тұжырымдамалық ережелерінің жүйесін анықтауды білдіреді;

2) психология ғылымын педагогикалық тәжірибеге енгізу тәсілі ретінде – ғылыми білімді кеңес беру және психологиялық тәжірибеге енгізудің ұйымдастыру үлгілері әзірленуде;

3) білім берудегі психологтың практикалық қызметінің саласы ретінде – практикалық психолог практикалық мәселелерді шешудің ғылыми негізделген әдістері мен технологияларын тікелей пайдаланады және адам туралы психологиялық білімнің әртүрлі түрлерін өмірге енгізеді [2].

Ұзақ уақыт бойы дамып келе жатқан баланың психикалық дамуын жүйелі түрде және мүмкіндігінше ертерек бақылау қажеттілігіне назар аударып, білім берудегі басым бағыт болып табылады. Жас ерекшеліктеріне байланысты психологиялық кеңес беру үлгісінде жүзеге асырылатын консультативтік-психологиялық функция жас ерекшеліктеріне байланысты психологиялық талдау процедураларына негізделген. Консультативтік психологиялық мәселелерді шешудегі бұл тәсілдің орталық нүктесі жас ұғымы болып табылады, оның ерекшеліктері жетекші қызмет призмасы арқылы зерттеліп, талданады. Психологиялық кеңес беруде оның дамуының әртүрлі кезеңдеріндегі тұлғаның жетекші іс-әрекетінің ерекшеліктерін ескеру қажеттілігі фактісі туралы мәлімдеме «жас» пен «белсенділікті» біртұтас кеңес беру процесінде ажырамас байланыстырады және табиғи түрде кеңес берудің қажеттілігі туралы мәселені тудырады. кеңес беру мәселелерінің жас-психологиялық талдауын белсенділік-психологиялық мәселелермен толықтыру.

Білім берудегі консультативтік процестерді белсенділік аспектісінде талдау жеке психологиялық заңдылықтарға сәйкес дамиды, біртұтас кеңес беру процесінде қиылысатын

және бірлескен қызмет жағдайында жүзеге асырылатын үш тәуелсіз қызмет түрін анықтауға мүмкіндік береді: психолог қызметі, мұғалімнің қызметі (педагогикалық іс-әрекет) және оқушының қызметі (оқу әрекеті). Дегенмен, жалпы психологиядағы және оның қолданбалы салаларындағы белсенділік мәселесі бойынша көптеген зерттеулерге қарамастан, мұғалімнің педагогикалық іс-әрекеті мен студенттің оқу әрекетін қалыптастыру мәселелері бойынша психологиялық кеңес берудің көптеген маңызды мәселелері тиісті түрде шешілмейді. Бұл ретте психологияның қазіргі даму кезеңіндегі іс-әрекет мәселесінің теориялық даму деңгейі – пәнге тоқталып, ғылыми міндеттер, негізгі ұғымдар, белсенділікті психологиялық зерттеудің принциптері мен процедуралары тұжырымдалады, іс-әрекеттің психологиялық құрылымы мен оның қалыптасу механизмдері ашылды - әртүрлі мәселелер бойынша психологиялық кеңес берудің теориясы мен практикасына әрекет әдістемесін енгізуге мүмкіндік береді.

Әдебиеттер:

1. Шадриков В.Д. Ішкі өмір әлемі адам. – М., 2005 ж.

2. Климов Е.А. Маманның психологиясы. Отанның психологтары. – М.; Воронеж, 1996 жыл.

УДК 159.9

RESEARCH ON THE DEVELOPMENT OF THE REALATIONSHIP OF STUDENTS SELF-REGULATION STYLES WITH ACADEMIC MOTIVATION

Zhenis A.K., Nurgalieva S.M.

Karaganda Buketov University, Karaganda, Kazakhstan

Zhenis97@list.ru

In modern society, there is an increasing need for people who are able to quickly adapt to the changing conditions of the social, economic and political life of the country, who are able to creatively approach the solution of professional tasks, striving for continuous self-education. All this, in turn, places increased demands on the personality of the future specialist and the organization of training at the university.

Since the life of a modern person largely depends on the degree of his self-regulation, the lack of self-control, inability to use it or unwillingness to turn to it, neglect of its results - all this inevitably entails failures in life, professional activity and can lead to antisocial behavior [1]. The role of self-regulation in the personality structure of the future specialist is actualized, since the development of self-regulation has a huge impact on the life and well-being of a person, and the future specialist in particular. The individuality of a person is difficult to describe in a generalized form, since it has its own specifics for different types of human activity and manifests itself differently depending on the characteristics of the activity in which it is implemented. Usually, this specificity is described through the features of individual styles of specific types of activities, among the determinants of which researchers distinguish primarily the features of a person's temperament and character. At the same time, observing people, the complex palette of their behavior, emotional reactions in various life circumstances, we always see how a person acts in a variety of life situations, and something common, holistic and typical of this character, which underlies a variety of individual styles of specific activities [2, p. 30].

To increase the effectiveness of educational activities, for optimal use of the reserve capabilities hidden in the character, it is necessary to rely on its holistic, consistent concept. Although character is a dynamic phenomenon, it has some stability. The more accentuated the character, the less plastic it is, which means that the behavior of a person with accentuated character traits is less variable, which significantly limits its adaptive capabilities. A person always wants a certain stability, stability, balance. We see one of the possible constructive ways to solve this issue in the study of the stylistic features of the processes of mental self-regulation of arbitrary human activity. The stylistic features of self-regulation are typical for a person and the most significant individual features of the organization and

management of their external and internal activity, steadily manifested in its various forms [3].

In order to study the styles of behavior of students in the educational process for students of the 1st and 4th courses of the Karaganda University named after E. A. Buketov, the method of V. I. Morozanova "style of self-regulation of behavior–SSP - 98" was carried out. A total of 86 students took part in the study.

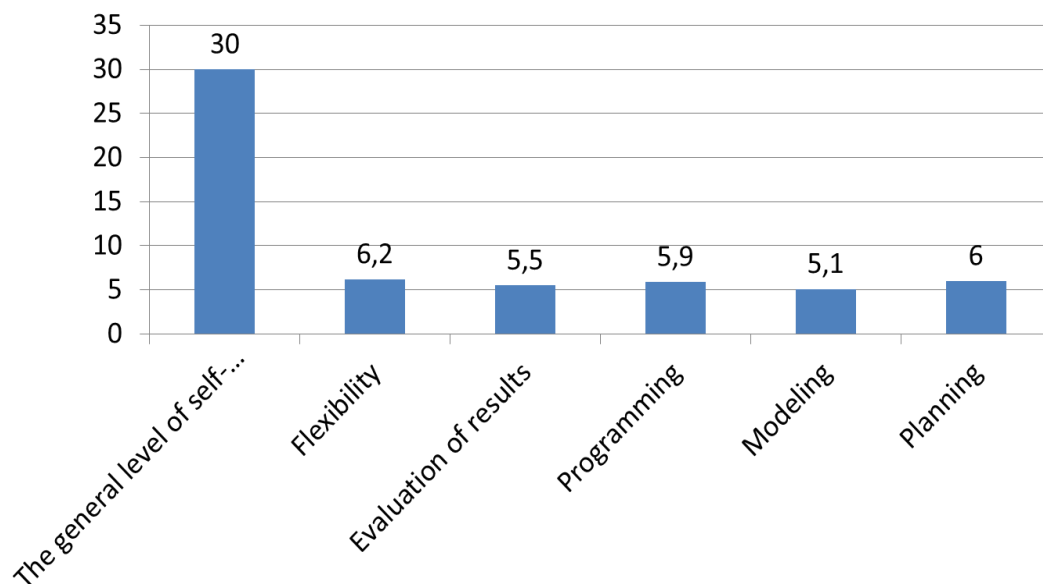

Figure 1. Average indicators of 1st year students according to the scales of the survey by V. I. Morozanova "style of self-regulation of behavior – SSP - 98"

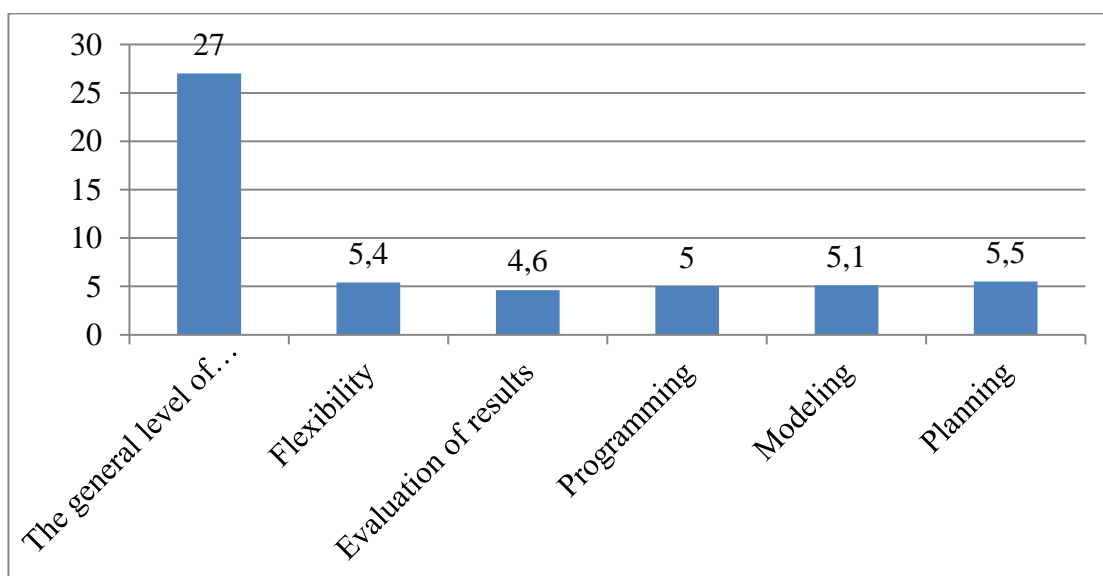

Figure 2. Average indicators of 4th year students according to the scales of the survey by V. I. Morozanova "style of self-regulation of behavior – SSP - 98"

As for the results of the comparative analysis of the 1st and 4th year students, there were no significant differences, according to the survey conducted, there were differences among the subjects depending on individual indicators, but according to the survey analysis, the scale indicators showed an average level. That is, in a word, self-regulation of a person's educational activity is a specific regulation carried out by a student as a subject of activity. Its purpose is to bring the student's capabilities in line with the requirements of educational activity, i.e. the student must realize his tasks as a subject of educational activity. The indicators of the scale for students of the 4th year show an average level. That is, students have a stable picture of "planning," "modeling", "programming", "evaluation of results",

"flexibility", "general level of self-regulation". The behavioral styles of students in the process of studying at the university are positive.

Thus, the 4th year students formed a conscious Programming of their actions based on the need to think through the methods of their actions and behavior to achieve the goal. The programs being developed are detailed and extensive. Programs are developed independently, they are adjusted in accordance with changing conditions and are stable under interference conditions.

The most obvious mechanism of self-regulation for 1st year students is punctuality, planning comes second, then flexibility, modeling, programming, and evaluation of results comes last. Thus, we see that the 1st year students have the ability to regulate, independence, independent planning of actions and behavior, organization of work to achieve the goal, monitoring progress, analysis and evaluation of intermediate and final results of activities. In addition, students often have difficulties with defining goals and action programs that correspond to the current situation, they do not always notice changes in the situation, which often leads to failures.

It is worth noting that the above diagram 1 and diagram 2. For 1st and 4th year students, the modeling scale had the same indicator, which means that we can see that there are resources capable of adequately navigating the development of external and internal situations, as well as resisting the difficulties and failures faced by internal assumptions when they manage to find a solution.

1st year students and 4th year students of the Faculty of Philosophy and Psychology of the E.A. Buketov Karaganda University can successfully identify important conditions for achieving goals both in modern conditions and in the long term, which is reflected in the compliance of action programs with action plans. They can flexibly change the model of significant situations to unexpected changes and, accordingly, the program of actions. 1st year students demonstrate a high level of development and adequacy of self-esteem, maturity and sustainability. Flexibly adapting to changing conditions, he can adequately assess both the fact of the discrepancy between the results obtained and the purpose of the activity, and the reasons that led to it. They also demonstrate greater flexibility of regulatory processes. When unforeseen circumstances arise, they can easily reorganize plans and programs of performance and behavior and can reorganize the program of action, quickly assessing changes in critical situations.

It can be assumed that this is due to the peculiarities of the educational situation at the first and last stage of study at the university. While in the first year students are potentially preparing for unexpected and unpredictable changes in the situation, in the last year students act in accordance with the usual patterns formed over many years. In this regard, a high level of self-regulation strategies is not particularly important for them (not in demand). Another explanation is that 4th year students can combine study with work, unlike 1st year students. It can be assumed that students, being at the beginning of their career, usually perform the functions of performers. These functions do not reflect and often categorically deny the manifestation of personal initiative. Thus, an experimental study of conscious self-regulation of educational and professional activities of university students shows [4].

In order to summarize the results of the research work, we calculated the results of the general level of self-regulation and flexibility using the Pearson criterion.

Behavioral styles:	1st year results:	4th year results:
1. Flexibility	5,4	6,2
2.The general level of self-regulation	27	30
The result according to the Pearson criterion	r < 1 , there is a connection	

Figure 3. Relationship of the scale of general self-regulation and the scale of flexibility

According to the results of the general level of self-regulation and flexibility, the values of the correlation coefficients between 1st year students and 4th year students give the indicator $r < 1$. These indicators indicate the presence of a very strong connection, that is, the values of the correlation coefficients

between the overall level of self-regulation and the results of flexibility in the behavioral styles of students of the 1st and 4th courses prove the presence of a connection.

In conclusion, as a result of psychodiagnostic work with 1st and 4th year students, we came to the following conclusions. We did not notice a significant difference between the styles of self-regulation in general. However, we found that the overall level of self-regulation is associated with a scale of flexibility using the Pearson criterion. That is, the ability to self-regulate behavior is associated with their flexibility [5].

One of the definitions of psychological flexibility is the ability to be in touch with the present and act in accordance with long-term goals, and not with momentary motives. Psychological flexibility allows people to adapt to changes in the environment and respond in new, creative and healthy ways that are consistent with human goals and values. This ability also plays a vital role in health and well-being. In everyday life, psychological flexibility allows people to adjust their behavior and daily routine in order to respond effectively to the demands of the situation in ways that serve the goals of a particular person and correspond to his basic beliefs.

Literature

1. Ryabova M.G. The structure of semantic self-regulation of a person with psychological dependence in adolescence // Bulletin of the Tambov University. Series: Humanities. 2010. No. 10 (90). pp. 75-79.

2. Morosanova V.I. Accentuation of character and style of self-regulation among students // Questions of psychology. 1997. No. 6. pp. 30-38.

3. Morosanova V.I. Individual style of self-regulation in arbitrary human activity // Psychological journal. 1995. No. 4. pp. 26-36.

4. Vasserman L. I., Berebin M. A., Kosenkov N. I. O sistemnom podhode v ocenke psicheskoy adaptacii. Obozrenie psichiatrii i medicinskoj psichologii im. V.M. Behtereva. 1994; 3: 16 - 25.

5. Stepanova O.P. Psicheskaya adaptaciya ipsihologicheskoe soprovozhdenie studentov-pervokursnikovna nachal'nyh 'etapah obucheniya. Dissertaciya ... kandidata psihologicheskikh nauk. Sankt-Peterburg, 2002.

УДК 159

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ СҮЙЕМЕЛДЕУ

Жәнібек Т. М., Алкенова Ж.Ф.

Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ, Қазақстан Республикасы

J.tolkynai@icloud.com

Жоғары оқу орындарында білім алушыларды психологиялық сүйемелдеу табысты білімі үшін әлеуметтік-психологиялық жағдайлар жасауға бағытталған психологтың кәсіби қызметінің жүйесі ретінде қарастырылады және студенттің жеке басының психологиялық дамуы. Психологиялық сүйемелдеуді біз процесс ретінде, практикалық психологтың біртұтас қызметі ретінде қарастырамыз мақсаты тұлғаның кәсіби-психологиялық әлеуетін толыққанды іске асыру және қажеттіліктерін өтеу болып табылатын жоғары білім беру жүйесі қызмет субъектісі. Психологиялық практиканың объектісі жоғары білім берудің білім беру жүйесі және білім алушылардың жеке басының психологиялық дамуы болып табылады білім беру өзара әсер ету жағдайында, ал пән студенттерді табысты оқыту мен дамытудың әлеуметтік-психологиялық шарттары болып табылады.

Жоғары оқу орнында оқу процесінде туындайтын студенттердің қиындықтары оқытудың әртүрлі кезеңдерінде өзіндік ерекшеліктерге ие. Бірінші курс студенттері үшін бұл, ең алдымен, университеттегі бейімделу процесіне байланысты қиындықтар - топта тұлғааралық қатынастарды орнату, жаңа талаптарға, жағдайларға бейімделу. 2-3 курс студенттері үшін психологтарға жүгінудің себебі көңілсіздік, оқуға деген қызығушылықтың жоғалуы, оқу

мотивациясының төмендеуі болуы мүмкін. ЖОО-да (4-5 курстар) оқуды аяқтауға жақындаған студенттер үшін одан әрі кәсіби жолды анықтау, кәсіби дамуда қалаған және қол жеткізілген нәрселерді салыстыру өзекті болып отыр. Сонымен қатар, студенттердің оқу мерзіміне қарамастан ("жеке проблемалар", "жеке тәжірибелер") студенттің психоэмоционалды жағдайына, сондай-ақ оқудың тиімділігіне әсер ететін жалпы проблемалар бар. ЖОО-да оқытудың әртүрлі кезеңдеріндегі студенттердің негізгі психологиялық проблемаларын, сондай-ақ жоғары оқу орындарының түлектеріне қойылатын қазіргі заманғы еңбек нарығының талаптарын зерделеу бізге ЖОО-да психологиялық сүйемелдеудің келесі кезеңдерін қарастыруға неғұрлым негізделген көзқараспен қарауға мүмкіндік береді: кәсіптік бағдар беру кезеңі (ЖОО-ға дейінгі кезең), бейімделу (1 курс), мамандандыру (2,3 курс) және кәсіптік бағдар (бітіру курстары). Психологиялық сүйемелдеудің бұл кезеңдері табиғаты бойынша сабақтастық болып табылады. Әрбір жаңа кезең алдыңғысында қол жеткізілген құрылымдық элементтерді сақтайды және оларды байытады. Бұл сабақтастық мақсаттар жүйесі, мотивтер, жеке тұлғаның талаптары мен оның нақты мүмкіндіктері арасындағы, жеке тұлғаға қойылатын талаптар (ішкі және сыртқы) мен оның дамуының өзекті деңгейі арасындағы қайшылықтарды дәйекті түрде шешуде көрінеді.

Университеттің психологиялық қызметтерін бағыттай отырып міндеттерін қарастырсақ:

* білім беру процесіне қатысушыларды психологиялық сүйемелдеуді қамтамасыз ету, оның құрамына студенттер, профессорлық-оқытушылық құрам, жоғары оқу орын басшылығы, студенттердің ата-аналары, университет әкімшілік бөлімдері, жұмыс берушілер кіреді.

Міндеттері:

білім беру процесін оңтайландыру міндеттері, оның ішінде оқушылардың жеке ерекшеліктеріне және оларды қабылдау ерекшеліктеріне сәйкес келетін оқыту әдістері мен мазмұнын таңдауда әдістемелік көмек;

* университеттің білім беру ортасының психологиялық қауіпсіздігін қамтамасыз ету;

* таңдалған мамандық студенттерін тәжірибеге бағдарланған оқыту үшін жағдай жасау;

* студенттердің, әсіресе бірінші курс студенттерінің бейімделу процестерін сүйемелдеу;

* психологиялық тұрғыдан ерекше қиындықтары бар студенттерге кеңес беру,

патопсихологиялық немесе психиатриялық сипаттағы;

* мүмкіндігі шектеулі балаларға инклюзивті білім беруді сүйемелдеу;

* өзін-өзі тануға, кәсіп алу үшін қажетті психологиялық білімді, дағдыларды игеруге, салауатты өмір салтына қажеттілікті қалыптастыруға, табысқа жетуге бағытталған білім алушыларға психологиялық білім беруді ұйымдастыру.

Осылайша, жоғары оқу орнындағы психологиялық қызметтің көмегімен студенттің жеке басын қалыптастыру мәселелерін, кәсіби анықтау мәселелерін сәтті шешуге және нақты оқу орны шеңберінде білім беру жүйесін жаңғырту бағдарламасын жүзеге асыруға болады. Бұл қазіргі заманғы жоғары кәсіптік білім жеке тұлғаның дамуына ықпал ететін, өз мүмкіндіктерін іске асыруға қабілетті, әлеуметтік тұрақты және сонымен бірге мобильді, кәсіби салада болып жатқан өзгерістерге сәтті бейімделетін психологиялық-педагогикалық жағдайларды қамтамасыз етуге арналған дегенді білдіреді. Жоғары оқу орнының психологиялық қызметі қазіргі заманғы жоғары кәсіптік білім берудің қажетті құрамдас бөлігі болып табылады, және өзінің қызметінде ең алдымен нарықтық жағдайда тиімді қызмет етуге дайын болашақ кәсіби мамандар - студенттердің тұлғалық-кәсіби дамуына бағытталуы тиіс. Психологиялық қызметінің моделі бірқатар компоненттерден (мақсаттық, әдіснамалық, ұйымдастырушылық, мазмұндық, нәтижелік) тұратын. Жоғары оқу орны психологиялық қызметінің мақсатын, әдіснамалық аспектілерін, ұйымдастырушылық құрылымын, қызметінің мазмұндық аспектілерін және жоспарланған нәтижелерін көрсететін жүйе ретінде қарастырылады.

Қандай позициядан – көмек, қолдау немесе сүйемелдеу-практикалық психологтың қызметі қарастырылса да, кез-келген жағдайда қолданылатын бағыттар:

1) сүйемелдеудің психологиялық моделі шеңберінде ағарту

білім беру процесіне қатысушыларға ақпараттық көмек көрсету;

2) дезадаптацияның алдын алу жөніндегі жұмысты көздейтін психопрофилактика

(әлеуметтік ортаға бейімделу процесінің бұзылуы) жоғары оқу орнында білім алушылар, мекемеде қолайлы психологиялық климат құру, психологиялық шамадан тыс жүктеменің алдын алу және жою бойынша іс-шараларды жүзеге асыру және т. б.;

3) ең маңызды мақсаты психологиялық анықтау болып табылатын психодиагностика адам немесе топ туралы ақпарат, "жалпыланған ғылыми теория негізінде алынған белгілі бір адам туралы нақты білім";

4) мақсаты адамды қамтамасыз ету болып табылатын психологиялық кеңес беру қажетті психологиялық Ақпарат және жағдай жасау (қарым-қатынас нәтижесінде психологпен) өмірлік қиындықтарды және өнімді өмір сүруді жөнү үшін нақты жағдайларда;

5) психологиялық түзету, соларға мақсатты әсер ету ретінде түсініледі немесе оның көрсеткіштерін сәйкестендіруге бағытталған психиканың басқа салалары жас немесе басқа нормамен.

Психологиялық қолдаудың аталған бағыттары психологтың кәсіби қызметінің нәтижелері мен жұмыс барысында қолданылатын құралдар кешенінің күрделенуі үшін жауапкершілік дәрежесінің артуына сәйкес орналастырылған. Әрқайсысы бағыттар нақты міндеттермен сипатталады. Бағыттар арасындағы айырмашылықтар психолог қолданатын құралдарды стандарттау дәрежесінде де көруге болады. Ең көп стандартталған Психодиагностика деп санауға болады, ең аз стандартталған психологиялық кеңес беру және психотерапия, өйткені олар мыналарды ұсынады психологтың шығармашылығына және әрқайсысында ерекше шешімдерді үнемі іздеуге арналған кеңістік.

Психологиялық сүйемелдеу-бұл динамикалық процесс, ол психологтың біртұтас қызметі ретінде қарастырылуы керек өзара байланысты бес компонент: психологиялық және жүйелі бақылау адамның психологиялық-педагогикалық мәртебесін оның психикалық даму динамикасында; адамның психикалық дамуында тиімді психикалық даму үшін әлеуметтік-психологиялық жағдай жасау; кеңес беру, психокоррекциялау (психологиялық қолдау) түріндегі жүйелі психологиялық көмек; білім беру ортасына қатысушыларға жүйелі психологиялық көмек көрсету. Бұл ретте психологиялық сүйемелдеудің мақсаты іс-әрекеттерді дамыту мен бақылаудың нақты жолын анықтау емес, Тәуелсіздік көріністеріне жәрдемдесу, қажет болған жағдайда бағытталған белсенділікті қалыптастыру болып табылады. Психологиялық қолдаудың негізгі бағыттары-бұл жеке өсу проблемаларының пайда болуының алдын алу, оқытудың, кәсіби қалыптасудың өзекті мәселелерін шешу және сондай-ақ тұлғаның психологиялық құзыреттілігін дамыту. Кешенді сүйемелдеу жүйесінде психологиялық қолдау ерекше орын алады, өйткені тұлғаның бейімделуін, эмоционалды тұрақтылығын дамыта отырып, кәсіби қызығушылықтарды және бейімділік, өзіндік тиімділік ресурстарын дамыта отырып, білім беру процесіне қатысушылардың барлығының мақсаттарын, міндеттерін, сүйемелдеу мазмұнын құру логикасын және бейімделу мүмкіндіктерінің жай-күйін ескере отырып, жалпы әлеуметтік қолдауға бағытталған – білім алушылар да, оқытушылар да.

Жоғары оқу орны психологиялық қызметінің негізгі міндеттері студенттердің кәсіби дамуы мен қалыптасуын психологиялық қолдау мен сүйемелдеу болып табылады. ЖОО-ның психологиялық қызметі білім беру жүйесінің дербес элементтеріне қызмет етуге емес, басты жағдайда аталған жүйе мен оның барлық субъектілерін тұтас психологиялық қамтамасыз етуге бағдарлануы тиіс. Білім беру практикалық психологиясында психологиялық сүйемелдеу идеологиясы кенінен таралып, нақты бекітілді. Психологиялық сүйемелдеуді оқыту және тәрбиемен қатар білім берудің үшінші жағы ретінде қарастыруға болады. Жоғары оқу орындары оқу үдерісін психологиялық сүйемелдеу білім алушыға оқу жылының түрлі кезеңдерінде білікті көмек беру мен қолдаудың жүйелі технологиясы болып табылады.

Әдебиеттер:

1. Дамушы білім беру кеңістігіндегі практикалық психология. Пятигорск: ПГЛУ басылымы, 2002 ж. 345 б.
2. Семикин в. в. педагогикалық өзара әрекеттестіктегі психологиялық мәдениет: дис. ...

доктор психол. ғылымдар. Санкт-Петербург., 2004. 189 б.

3. Ярая Т.А. оқу орындарында ерекше қажеттіліктері бар бала мен жас жұбайларды сүйемелдеу және нығайту: психологиялық аспект. Ялта: Визави, 2013. 44 б.

4. Дубровина и. в. білім берудің Практикалық психологиясы. 4-ші басылым. Санкт-Петербург. Питер, 2004. 592 б.

УДК 159

ӘЛЕУМЕТТІК ИНТЕЛЛЕКТ ЖӘНЕ ОНЫҢ КӘСІБИ ДАМУДАҒЫ РӨЛІ

Каймальдинова Д.

Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., Қазақстан Республикасы

Қазіргі даму жағдайында білім беру жүйесіне, маман дайындау сапасына және көбінесе жоғары оқу орнында іргетасы қаланатын кәсіби маңызды қасиеттердің қалыптасу деңгейіне жоғары талаптар қойылады. Осыған байланысты педагогтың кәсіби деңгейін арттыру өзекті мәселе болып табылады. Педагог енді тек білім беруші ғана емес, ол өз шәкірттерінің әлеуметтік-тұлғалық саладағы жетістіктеріне де әсері болады. Ол үшін педагогтың өзі кәсіби іс-әрекетте де, әлеуметтік өмірде де табысты, бәсекеге қабілетті, зиялы тұлға болуы қажет. Бұл жағдай осынау өзгермелі заманда өзінің өмірлік және кәсіби траекториясын таба алатын; үзік, сыңаржақ білуден терең білімге көтеріле алатын; өзінің интеллектуал және адами жақтарын дамытып, таныта алатын педагогты дайындауды керек етеді.

Әлеуметтік интеллект тәуелсіз түсінік ретінде ХХ ғасырдың соңғы онжылдықтарында ерекшеленді (Э. Торндайк) және оны қабілет ретінде де, жеке қасиет ретінде де қарастыратын зерттеушілердің назарын көбірек аударуда. Әлеуметтік интеллекттің мәні, функциялары, қалыптасуы және дамуы мәселесі қазіргі уақытта шетелдік және отандық психологияда терең талдауға ұшырады (Дж. Гилфорд, Н. Кантор, Р. Стернберг, В. Н. Куницына және В. Ушаков т. б.).

Көптеген зерттеулерде әлеуметтік интеллект іс - әрекеттің сәттілігінің факторы ретінде қарастырылады, негізінен адамның кәсіби қызметі, ең алдымен "адам-адам" мамандықтары саласында және оған дайын болу (И.Ф. Башаров, Е.В. Беляева, Г.П.Геранюшкина). Қазіргі уақытта дамыған елдердің мәдени стереотипіне айналатын өзін-өзі тануды зерттеу оның қоғамдық және жеке даму үшін маңыздылығын түсінуге байланысты ерекше өзектілікке ие болды (А.Маслоу, К.Роджерс, Э.В.Галагинский, В.Е.Ключко, Л.А.Коростылева және т. б.) [1].

Әдебиетке жасалған теориялық талдау мен эксперименттік зерттеу негізінде болашақ педагогтарда әлеуметтік интеллектіні дамытуды көп сатылы үрдіс ретінде қарастырамыз. Бұл көп сатылы үрдіс педагогтардың оқушылармен, ата-аналармен, әріптестермен және әкімшілікпен ақпарат алмасудан бастап, өзара әрекеттесу және өзара қабылдау, түсінісу жақтарын ұйымдастыру, жүзеге асыру және жетілдіру мүмкіндіктерін толық қамтуы тиіс. Мұнда бұл сатылы үрдіс қаншама мақсат-бағдарлы, оқытушының бастамашылық рөлі аса маңызды болса да, оған қамтылатын студенттің өзіндік белсенділігі шешуші рөл атқарады деп санаймыз.

Әлеуметтік интеллектіні дамытудың басты бағыттарын әлеуметтік интеллект мәселесі бойынша білім меңгеру. Мұнда әлеуметтік интеллектінің психологиялық теорияларымен, әдебиеттегі эксперименттік зерттеулердің нәтижелерімен танысып, талдау негізгі мақсат болады.

Екіншіден әлеуметтік интеллектіні дамытуға қатысушылардың субъект ретіндегі белсенділігін арттыру. Мұнда оқытушылар мен студенттердің әлеуметтік интеллектіні дамытуға қатынасының оң болуы көзделеді.

Үшіншіден әлеуметтік интеллектіні дамыту үрдісінің шарттарын негізге алу. Бұл бағытқа студенттердің оқу-кәсіби іс-әрекетке бірігу мәселесі зерттеледі. Мұнда болашақ педагогтардың әлеуметтік интеллектіні дамытуға тиімді әсер ететін факторлар, тәсілдер, әдістер, формалар оқытушы тарапынан зерттеледі. Болашақ педагогтарда әлеуметтік интеллектіні дамыту үрдісінің шарттарын негізге алу мониторингтік жүйе формасын қамтиды [2].

Әлеуметтік интеллектті қалыптастыру процесі адамның жетекші қызметті жүзеге

асыруында тиімді. Туралы-зерттеушілер кәсіби қызметті өзін-өзі жүзеге асыратын ересектердің көпшілігі үшін жетекші деп атайды. Осыған байланысты зерттеуде педагогтардың кәсіби саласы ұсынатын өзін-өзі жүзеге асыру мүмкіндіктеріне талдау жасалды, педагогикалық қызметтің қандай түрлерінде құзыреттілікке қол жеткізу (және осылайша өзін-өзі жүзеге асыру ауқымын кеңейту) әлеуметтік интеллект қасиеттеріне байланысты екендігі қарастырылды. Педагогикалық қызметтің өзін-өзі жүзеге асыру үшін басым (үлкен әлеуеті бар) жүйе ұсынылған: сабақтан тыс уақытта тұлғаны тәрбиелеу және дамыту; оқу қызметі; ғылыми-әдістемелік қызмет. Мұғалімнің өзін-өзі жүзеге асыруы үшін аталған басым қызмет түрлері жүйе болып табылады: одан қызметтің бір түрін алып тастау өзін-өзі жүзеге асырудың тапшылығына әкеледі.

Мұғалімдердің өзін-өзі жүзеге асыру факторы ретінде әлеуметтік интеллектті қалыптастыру мәселесін теориялық талдау және оған үлкен мүмкіндіктер беретін басым қызмет түрлерін қарастыру осы процеске ықпал ететін психологиялық-педагогикалық жағдайларды анықтауға мүмкіндік берді.

Шарттар дегеніміз-кез-келген қасиеттерді қалыптастырудың мақсатты процесі жүзеге асырылатын өзара байланысты талаптардың жиынтығы.

Әлеуметтік интеллектті қалыптастырудың келесі шарттары теориялық тұрғыдан педагогтардың өзін өзі жүзеге асыру факторы ретінде анықталған және негізделген:

- өзін-өзі жүзеге асыруға ынталандыруды жандандыру (қызметтің басым түрлерінде педагогикалық құзыреттілік деңгейін арттыру);

- педагогикалық қызметтің өзін-өзі жүзеге асыру тұрғысынан басым түрлерін табысты орындау үшін әлеуметтік интеллекттің маңыздылығын білу және түсіну, оларда өзін-өзі жүзеге асыру деңгейі мен ауқымын айқындайтын қажетті құзыреттілікке қол жеткізу;

- әлеуметтік интеллект қасиеттерімен шартталған педагогикалық қызметтің өзін-өзі жүзеге асыру үшін басым түрлерін модельдеу және орындау, коммуникативтік міндеттерді шешу, тиімді субъектілік өзара іс-қимыл дағдылары мен дағдыларын практикалық жетілдіру;

- фактор ретінде әлеуметтік интеллект қасиеттерінің қалыптасуын бақылау және бағалау оның даму деңгейін диагностикалау және педагогтердің өзін-өзі жүзеге асыру көрсеткіштерімен байланысы нәтижелері бойынша педагогтердің өзін-өзі жүзеге асыруы [3].

Алынған материалды жалпылау нәтижесінде мұғалімдердің өзін-өзі жүзеге асыру факторы ретінде әлеуметтік интеллектті қалыптастыру процесінің моделі жасалды (сурет.). Модель төрт блокты қамтиды: мақсатты, мазмұнды, ұйымдастырушылық және нәтижелі бағалау.

Сонымен, тұлғаның барша психологиялық қасиет-сапаларының біртұтастықтағы жүйе екендігін ескерсек, онда әлеуметтік интеллектті дамытудың басты бағыттары кәсіби дайындау үрдісінде дуальді білім беруді жоспарлап, нақты іске асыра алады.

Әлеуметтік интеллектті дамытудың басты бағыттары студенттердің жалпы психологиялық дамуына ықпалын тигізіп, олардың педагогикалық іс-әрекеттің, педагогикалық қарым-қатынастың субъектісі болуын қамтамасыз етеді. Ал, болашақ педагогтарда әлеуметтік интеллектті дамытуды көздеген оқытушылардың да аталған бағыттар бойынша оқу-тәрбие үрдісін тиімді жүзеге асыруы; олардың тәжірибе жинақтауы; өздерінің кәсіби іс-әрекеті мен қарым-қатынасын жетілдіруі, тұлғалық дамуы ықпалдастықта мүмкін болады.

Әдебиеттер:

1. Айзенк Г.Ю. Интеллект: новый взгляд // Вопросы психологии. – 1995. – №1. – С. 111-131.
2. Башаров И. Ф. Социальный интеллект как фактор успешности профессиональной деятельности военного психолога: дис. ... канд. психол. наук. М., 2006. 210 с.
3. Беляева Е. В. Социальный интеллект и психологические качества личности руководителя: дис. . канд. психол. наук. Самара, 2006. 207 с.

ӘР ТҮРЛІ ДЕҢГЕЙДЕГІ ӨЗІН-ӨЗІ БАҒАЛАУ ЖӘНЕ ТАЛАПТАРЫ БАР ЖОО БІЛІМ АЛУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУ МОТИВАЦИЯСЫ

Калиякпар Ж.А. Алкенова Ж.Ғ.

Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., Қазақстан Республикасы
jan_030@list.ru

XXI ғасырдың білім беру мекемелерінің басты міндеті бәсекеге қабілетті, шығармашылық тұрғыда ойлайтын, қарқынды дамып келе жатқан әлемге бейімделуге және табысты еңбек етуге қабілетті мамандарды даярлау болып табылады. Мотивация маңызды өмірлік және жалпы мәдени мәнге ие, себебі ол жеке тұлғаның белсенділігін, оның мінез-құлқы мен қызметін реттеудің жетекші факторы болып табылады. Мотивация мәселесін зерттеу айқын қызығушылық тудырады, өйткені қазіргі заманғы адам ынтымақтастық пен өзара түсіністікті анықтайтын ақпаратқа ие болуы керек. Шын мәнінде, адаммен тиімді әлеуметтік өзара әрекеттесу (оның ішінде студентпен әлеуметтік-педагогикалық өзара әрекеттесу) оның мотивациясының ерекшеліктерін ескерусіз анықталуы мүмкін емес. Мотивация – бұл адамның психодинамикалық жүйесі, ол ұйымдастырушы (қозғаушы, бағыттаушы), әрекетті реттеуші және адамның қоршаған әлемге өмірлік қатынасын көрсетуші рөлін атқарады. Мотивацияның мазмұнды және динамикалық жағы бірқатар факторлармен алдын-ала анықталады: психикалық процестер мен күйлерге (қажеттіліктерге, көзқарастарға, құндылық бағдарларына) байланысты ерікті, эмоционалды, психикалық құрылымдар, жеке тұлғаның әлемге қатынасы жүйесі, қызметі, жоспарланған нәтижелер және т.б.[1].

Оқушымен тиімді әлеуметтік-педагогикалық өзара әрекеттесу оның мотивациясының ерекшеліктерін ескерусіз мүмкін емес. Студенттердің объективті бірдей әрекеттерінің артында әртүрлі себептер болуы мүмкін (мысалы, жақсы оқуға деген ұмтылыс) (жақсы маман болу ниеті, стипендиядан айырылудан қорқу, топта құрметке ие болу ниеті және т.б.). Оқу мотивациясы жүйелі және мотивтердің белгілі бір топтары басым болатын мотивтердің иерархиясы болып табылады. Құрылымды зерттеу және оқу мотивациясын талдауды Б.И.Дадонов төрт құрылымдық құрамдас бөлігін бөліп көрсетеді:

- қызметтің өзінен ләззат алу (процеске бағдарлау);
- қызметтің тікелей нәтижесінің маңыздылығы (нәтижеге бағдарлау);
- қызмет үшін сыйақының ынталандырушы күші (бағалауға, сыйақыға бағдарлау);
- жеке тұлғаға мәжбүрлеу қысымы (жазадан аулақ болуға бағдарлау).

Мотивтердің сапалық сипаттамасы, ең алдымен, сыртқы және ішкі мотивтерді бөлектеумен байланысты. Сыртқы мотивтерге жаза мен сыйақы, қауіп пен талап, материалдық пайда, топтың қысымы, болашақ игіліктерді күту және т.б. жатады. Бұл жағдайларда білім мен дағдылар тек негізгі мақсаттарға жетудің құралы болып табылады (жазадан аулақ болу, жеке жетістіктерге жету, мансаптық пайда, амбицияны қанағаттандыру және т.б.).

Ішкі мотивтерге (процесс пен нәтижеге назар аудару) адамды ілімге итермелейтін мақсат ретінде жатқызады. Мысалы: білімнің өзіне деген қызығушылық, мәдени және кәсіби деңгейді арттыруға деген ұмтылыс және т.б.

Сыртқы мотивтердің өзі оң (сәттілік, жетістік мотивтері) және теріс (аулақ болу, қорғау мотивтері) болуы мүмкін. Әлбетте, сыртқы оң мотивтер сыртқы теріс мотивтерге қарағанда тиімдірек, тіпті күш (сандық көрсеткіш) тең болса да[2].

Оқу іс-әрекеті үшін мотивацияның анықтаушы маңыздылығын түсіну әр мұғалімнен оқушылардың мотивациясын қалыптастыруды, мақсатты басқаруды талап етеді. Көбінесе нақты педагогикалық практикада бұл міндет "оқуға деген қызығушылықты қалыптастыру" ретінде тұжырымдалады. Мұғалімдер студенттердің зерттелетін пәнге деген танымдық қызығушылығын мақсатты түрде дамытып, тереңдетуі керек, оқу іс-әрекетінде танымдық қызығушылықты қалыптастырудың келесі факторларын ескере отырып, жетістікке жетуге деген ұмтылысын көтермелеуі керек:

- оқушылардың оқу іс-әрекетінің мәнін түсінуі және зерттелетін процестердің өз қызметі үшін маңыздылығын түсінуі;
- оқытуда ақыл-ой тәуелсіздігі мен бастамашылығын көрсету мүмкіндігі;
- оқытудың белсенді әдістерін кеңінен қолдану, оқушылардан белсенді іздеу қызметін талап етеді;
- жана білім алу қажеттілігіне сендіретін проблемалық жағдайлар жасау;
- оқу материалының мүмкін болатын қиындығы;
- материалдың жаңалығы және оқу материалының және оқу жұмысының әдістерінің жеткілікті әртүрлілігі;
- педагог пен оқушылардың өзара іс-қимылының эмоционалды бояуы;
- мұғалімнің студенттердің жеке ерекшеліктерін, оның ішінде олардың қажеттіліктері мен себептерін ескеруі. [3].

С.И. Самыгинның пікірінше жоғары мектеп студент өмірі үшін маңызды оның кәсібіне қатынасын қалыптасуында, сәйкесінше сол кәсібіне қажетті білімді меңгеруінде аса маңызды міндетті шешеді. Сондықтан да, кафедра қызметкерлері оқуға түсуге бет алған жас түлектің оқуға түсу мотивтері, жалпы білім деңгейін, дербес жұмыс жасай алу шеберлігі мен дағдылар деңгейін, қызығушылықтарын, мінез-құлық ерекшеліктері мен денсаулық жағдайы жайлы жалпы сипаттамаға ие болғаны дұрыс.

Оқу үрдісінде студенттің дербестілігі мен қабілеттерін көрсетуі үшін, оқу іс-әрекетіне қызығушылығын ояту үшін арнайы жағдайларды жасау керек. Педагог өз пәнінде белсенді оқыту әдістерін қаншалықты көп қолданса, студенттердің де пәнді оқуға қызығушылықтары соншалықты артады. Студенттің пәнді оқуға қызығушылығын арттырудың негізгі амалдары – студенттен белсенді танымдық іс-әрекетті талап ететін сұрақтар мен тапсырмаларды беру. Студентке тапсырмалар тізбегін беру кезінде педагог студенттің ықтимал мүмкіндіктерін ескеруі қажет.

Студентке берілген тапсырмалар мәселелік тұрғыда берілсе және студенттің өзінде бар білімі ол мәселені шешуге жетпейтін болса, онда студентте сол мәселені шешуге байланысты және жалпы жаңа білімді меңгеруге қажеттілік туындайды. Аталған қажеттілік негізінде оқуға деген мотив мен қызығушылық қалыптасады. Үнемі белсенді іс-әрекетті қажет ететін жұмыс, студент үшін қызығушылықты тудыратыны сөзсіз. Ал керісінше белсенділік пен интеллектуалды жұмысты қажет етпейтін іс-әрекет, студент үшін ешқандай қызығушылық оятпайды. Оқу үрдісінде қиындықтарды жеңу, мәселелік жағдайларды шешу оқу үрдісіне қызығушылықты тудырады, қалыптастырады, арттырады. Дегенмен оқу үрдісіндегі қиындықтар мен мәселелік жағдайларды студент шеше алу мүмкіндігі болған жағдайда ғана қызығушылық туындайды, ал керісінше мәселелік тапсырмаларды шешуде студенттің ықтимал мүмкіндігі жетпейтін болса, онда студенттің оқу үрдісіне деген қызығушылығы күрт төмендейді.

Оқу материалдары, оқыту әдістері мен амалдары түрлі және қызықты болуы керек. Студент бір объектіні зерттеу барысында сол объектіні жан-жақты тануы керек. Студенттің объектіні оқып тануға деген қызығушылығын арттырудың тағы бір тәсілі оқу материалдарының жаңалығы және жаңа материалдардың эмоционалды бейнеленуі. Студент жаңа объектіні зерттеуде өзінде бұрыннан бар білімге сүйенуі тиіс [4].

Студент оқу іс-әрекетінде мотивацияның қалыптасуы алдымен студенттің ішкі мотивтеріне негізделеді, ал кейін сыртқы тұлға ретіндегі парызы, міндеті, қызығушылығы, қажеттілік мотивтеріне негізделеді. Студенттің оқу мотивациясын зерттеуде, студенттің оқу мотивациясына «студенттің болашаққа талпыныс ерекшелігі (өмірге қажетті маман иесі болу, әлеуметтік мәнді дәрежеге жету, өз іс-әрекетінің нәтижесін жоғарылатуға бағыттылық және т.б.)» ерекше әсер ететіні айқындалған. Студенттің меңгерген біліміне қанағаттануы жалпы өзінің қажеттіліктеріне сәйкес анықталады. Дәл осы студенттің жеке қажеттіліктері студенттің оқуға қызығушылықтары мен мотивтерін айқындап, студенттің әлеуметтік белсенділігін ұлғайтады [5].

Аталған мәселе бойынша ғылыми әдебиеттерде көрсетілген зерттеушілердің жұмысында студенттің ішкі мотив құрылымына түрлі факторлар әсер ететіні анықталды. Ондай факторларға бағалау мен уақыттық шектеулерді ығыстыру, қарым-қатынастың демократиялық

стилі, студенттің жағдайды таңдау мүмкіндігі, мотивтердің тұлғалық мәнділігі, жұмыс түрі (нәтижелік, шығармашылық жұмыс) жатады. Мәселелік жағдайды шығармашылық түрде шешу мотивтер құрылымының компоненттерін бір ізділікте жүргізілуі мен тұрақтылығына оңәсер етеді. Жоғарыда келтірілген теориялар оқу мотивациясының күрделі психологиялық феномен екенін дәлелдеп оқу үрдісінде оқу мотивациясын басқару, бақылау үшін тұлғаның психологиялық, жас және дербес ерекшелігін ескеру қажеттілігін дәлелдейді.

Сонымен оқу мотивациясы күрделі құрылымға яғни ішкі құрылым (үрдіске бағытталады, нәтижеге бағытталады), сыртқы құрылым (мақтау қағаздары мен келіспеушіліктен қашу) сипатталатын жалпы мотивацияның күрделі түріне жатады [6].

Әдебиеттер:

1 Қазақстандағы несие жүйесінің негіздері / С. А. Әбдіғаппаров, г. К. Ахметова. - Алматы: Казак университеті, 2004. – 110 б.

2 Джакупов с.м. қашықтықтан білім беру жағдайында студенттердің оқу қызметін мотивациялық қамтамасыз ету // Вестн. ҚазҰУ. - Психология және әлеуметтану сериясы. — 2003. — № 2 (11). — Б. 17-23.

3 Мартынова Т. Н. зерттеуді таңдау мотивациясы әртүрлі студенттердің құндылық бағдарлау жүйесінің ерекшеліктері / т. н. Мартынова // Социс. – 2004. – №3. – 27-31 ББ.

4 Ушамирская Г. Ф. оқушы және Студент жастардың әлеуметтік рөлдерін интернационалдандыру. – Волгоград: Волг ГУ баспасы, 2002 ж. – 170 б.

5 Ломов Б.Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии. — М.: Наука, 1984. – 444 с.

6 Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии: в 2т. — Т. 2. — М.: Педагогика, 1989. – 458 с.

УДК 364

СВЯЗЬ СИМПТОМОВ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ВЫГОРАНИЯ С КОПИНГ-СТРАТЕГИЕЙ СОЦИАЛЬНОГО РАБОТНИКА

Канафина А.Е. Абдакимова М.К.

Карагандинский университет Казпотребсоюза, г. Караганда, Республика Казахстан

alinakanafina03@gmail.com

Аннотация: в данной статье рассматривается взаимосвязь между различными симптомами эмоционального выгорания у социальных работников и их выбором копинг-стратегий. Описывая основные концепции эмоционального выгорания и рассматривает влияние различных факторов на проявление симптомов. Особое внимание уделяется взаимодействию между эмоциональным истощением и снижением личной реализации, а также их связи с применением различных копинг-стратегий.

Ключевые слова: Эмоциональное выгорание, копинг-стратегии, психологическое благополучие, эмоциональное истощение, позитивное переоценивание.

Эмоциональное выгорание, также известное как профессиональное выгорание, представляет собой состояние, при котором профессионалы, такие как социальные работники, испытывают хронический стресс на рабочем месте. Это состояние может привести к ухудшению физического и эмоционального здоровья, а также снижению эффективности работы.

Признаки эмоционального выгорания могут включать усталость, апатию, цинизм, снижение производительности, чувство беспомощности, а также повышенную раздражительность. Помимо того, среди факторов, способствующих эмоциональному выгоранию, могут быть перегрузка работой, недостаток поддержки коллег и неспособность эффективно управлять стрессом.

Эмоциональное выгорание у социальных работников может быть вызвано рядом факторов,

таких как:

1. Частый контакт с клиентами, испытывающими серьезные проблемы, что может вызвать эмоциональное перенапряжение.
2. Недостаток ресурсов и времени, необходимых для оказания должной помощи.
3. Чувство беспомощности или бессилия перед сложными ситуациями.
4. Негативное отношение со стороны общества к социальным проблемам и критика со стороны клиентов или их близких.
5. Отсутствие поддержки со стороны администрации организации или коллег.

Впоследствии если симптомы эмоционального выгорания не получают должного внимания и не будут адекватно управляемы, они могут перерасти в более серьезные психологические проблемы, такие как клиническая депрессия, тревожные расстройства, зависимость от вредных веществ или алкоголя, а также серьезные проблемы со здоровьем, такие как сердечно-сосудистые заболевания, повышенное артериальное давление и другие физические заболевания, связанные со стрессом. Это может повлечь за собой снижение общего качества жизни, ухудшение психологические проблемы, вызванные эмоциональным выгоранием, также могут оказать влияние на личные отношения и привести к социальной изоляции и ухудшению качества жизни в целом.

Эмоциональное выгорание, несомненно, является серьезной проблемой для социальных работников, однако эффективное использование разнообразных копинг-стратегий может помочь им справиться с этой проблемой.

"Копинг" (от английского "cope" - преодолеть, выходить из стресса.) Происходит от английского слова "cope", означающего преодоление стресса) рассматривается как деятельность индивида по поддержанию и сохранению баланса между требованиями среды и ресурсами. Или это деятельность по достижению баланса между требованиями среды и ресурсами, доступными для удовлетворения этих требований. Цель преодоления - максимально приспособиться к данной ситуации, преодолеть ее, ослабить или уменьшить ее влияние.

Существует тесная связь между эмоциональным выгоранием и копинг-стратегиями. Когда социальные работники испытывают эмоциональное выгорание, они могут быть более склонны прибегать к негативным копинг-механизмам, таким как употребление алкоголя, избегание проблем, агрессия или отрицание проблемы. Но в данном контексте развитие устойчивых и позитивных копинг-стратегий становится особенно важным для поддержания психологического равновесия у социальных работников. Ведь позитивные копинг-стратегии способствуют улучшению психологической устойчивости, повышению самосознания и улучшению общего эмоционального благополучия. Они также помогают создать эмоциональную поддержку и укрепить ресурсы для преодоления сложных ситуаций, что снижает риск развития эмоционального выгорания и способствует сохранению профессиональной эффективности. Копинг-стратегии также способствуют формированию позитивного отношения к работе и повышению уровня удовлетворенности от профессиональной деятельности. Через осознанное использование этих стратегий социальные работники могут лучше управлять своими эмоциями, укреплять свою мотивацию и сохранять эмоциональное равновесие даже в условиях высокого стресса и эмоциональной напряженности, что способствует сохранению высокого уровня профессиональной эффективности и удовлетворенности работой.

Среди методов копинга, которые могут помочь социальным работникам справляться с эмоциональным выгоранием, можно выделить такие как:

1. Практика медитации и глубокого дыхания для снятия стресса и улучшения психоэмоционального состояния.
2. Регулярные физические упражнения, такие как йога или занятия спортом, для улучшения общего самочувствия и уменьшения уровня стресса.
3. Поиск социальной поддержки и участие в поддерживающих группах для обмена опытом и эмоциональной поддержки.
4. Практика осознанности и позитивного мышления для улучшения эмоционального благополучия и снижения уровня тревожности.

5. Установление здоровых границ между работой и личной жизнью, что позволяет сохранять баланс и предотвращать избыточное перерабатывание.

Эти методы могут помочь социальным работникам эффективно справляться с эмоциональным стрессом и предотвращать развитие эмоционального выгорания.

Связь между эмоциональным выгоранием и копинг-стратегиями для социальных работников представляет собой важный аспект для поддержания их психологического благополучия и профессиональной эффективности. Эффективное использование здоровых копинг-стратегий помогает снизить уровень эмоционального стресса и улучшить способность адаптироваться к сложным рабочим ситуациям. Регулярное применение позитивных копинг-механизмов способствует укреплению резилиентности и устойчивости социальных работников, что ведет к сокращению риска развития эмоционального выгорания. Осознанное использование этих стратегий также помогает создать более здоровую и устойчивую рабочую среду, способствуя повышению уровня удовлетворенности от работы и общего эмоционального благополучия у профессионалов в этой сфере. Да и в целом организации и учреждения, занимающиеся социальной работой, должны уделять внимание внедрению программ поддержки эмоционального благополучия и обучения эффективным копинг-стратегиям.

Список литературы:

1. Синдром «Эмоционального выгорания» у социальных работников: теоретический анализ понятия - <https://cyberleninka.ru/article/n/sindrom-emotsionalnogo-vygoraniya-u-sotsialnyh-rabotnikov-teoreticheskiy-analiz-ponyatiya>
2. Синдром эмоционального выгорания у социальных работников в контексте профессиональной деятельности - <https://www.b17.ru/article/458540/>
3. Копинг-Стратегии в профилактике профессиональных деформаций социальных работников - <https://cyberleninka.ru/article/n/koping-strategii-v-profilaktike-professionalnyh-deformatsiy-sotsialnyh-rabotnikov/viewer>

УДК 36

КЕЙС-МЕНЕДЖМЕНТ В СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЕ

Кимачук С.А.

Карагандинский университет Казпотребсоюза, г.Караганда, Республика Казахстан
dmitrevasveta8@gmail.com

В современном обществе социальная работа играет важную и нужную роль в обеспечении благополучия и защиты уязвимых групп населения. Кейс-менеджмент (что с английского «case» в переводе означает «случай», а менеджмент - ведения) – один из основных и эффективных методов в социальной работе, который в свою очередь предполагает индивидуальный подход к каждому клиенту или группы клиентов, определение потребностей и разработку стратегии решения полученной проблемы. Данная технология развивается с начала XX века. В свою очередь технология с каждым разом совершенствуется и дополняется новыми методами и процессами ведения случая. Кейс-менеджмент очень хорошо распространён на Западе. Оттуда и пришла данная технология к нам. [1]

Кейс-менеджмент в социальной работе - это не только ведение случая, это процесс планирования, мониторинга в области социальной помощи и поддержки индивидов, семей и групп, которые нуждаются в помощи социальных работников. Кейс-менеджмент в социальной работе включает в себя широкий спектр деятельности, включая координацию медицинской помощи, жилья, трудовой реабилитации, психологической поддержки, социальных услуг, образования и других видов поддержки, необходимых клиенту для достижения устойчивого благополучия. [2]

Кейс-менеджеры в социальной работе работают с людьми, которые сталкиваются с различными сложностями, такими как бедность, нарушение прав, насилие, социальная изоляция,

безработица, наркомания, работа с людьми попавшие в трудную жизненную ситуацию. Это не весь список проблем, с которыми работает социальный работник – кейс-менеджер. Кейс-менеджер должен обладать навыками социального работника, эмпатией, коммуникации с людьми в трудной жизненной ситуации. Кейс менеджер во время работы использует разнообразные инструменты и техники, к примеру, можно отнести анкетирование, оно служит для сбора информации о самом клиенте и его необходимых потребностей, также сюда можно отнести и интервью, главное достоверность информации; использования методов поддержки клиентов и их мотивации; составления индивидуального плана работы, так как индивидуальный подход способствует повышению эффективности работы и решение проблемы. [3]

Существует множество различных видов и типологии кейс-менеджмента, это связано с проблематикой клиента. В практике мало встречаются одинаковые проблемы клиента и естественно решение проблемы имеет разный план, подход и ресурсы. Кейс-менеджмент в социальной работе помогает клиентам получить индивидуальную и комплексную поддержку, которая помогает им преодолеть препятствия и достичь своих целей. Он также способствует эффективной координации услуг и ресурсов, что помогает предотвратить дублирование и повышает эффективность работы с клиентами. [4]

Основная цель кейс-менеджмента в социальной работе – помочь клиентам преодолеть свои трудности и достичь устойчивых положительных изменений в их жизни. Кейс-менеджеры работают в тесном сотрудничестве с клиентами, их семьями и другими участниками команды, чтобы разработать индивидуализированные планы поддержки, координировать услуги и ресурсы, а также оценивать их эффективность.

В работе кейс-менеджеры проводят оценку потребностей клиента, разрабатывают план действий, основанный на его индивидуальных потребностях и целях, оказывают психологическую поддержку и мотивацию, помогают клиентам получить доступ к необходимым услугам и ресурсам, а также оценивают их прогресс и корректируют план при необходимости. [5]

Кейс-менеджмент позволяет анализировать опыт социальных работников, а также разрабатывать новые подходы и методы для улучшения качества предоставляемых услуг. Целью кейс-менеджмента является предоставление социальных услуг самыми эффективными способами. Решение проблемы клиента от начала до конца.

Задачи кейс-менеджмента в социальной работе включают:

- оценка потребностей - кейс-менеджеры проводят множество различных оценок и собирают достоверную информацию о клиенте или группе, чтобы определить их конкретные потребности и проблемы;

- планирование - на основе оценки потребностей кейс-менеджеры разрабатывают индивидуальные планы действий и подходы к клиенту, которые включают в себя конкретные шаги и ресурсы, необходимые для решения проблем;

- координация - кейс-менеджеры работают с различными организациями, агентствами и поставщиками услуг, то есть привлечение институций, чтобы обеспечить клиентам доступ к необходимой помощи и поддержке;

- мониторинг - кейс-менеджеры отслеживают прогресс и эффективность реализации планов действий, проводят регулярные оценки и корректировки, если это необходимо;

- завершение - когда клиент достигает своих целей и проблемы решены, кейс-менеджер оценивает результаты и помогает клиенту перейти к самостоятельному решению своих проблем.

Кейс-менеджмент в социальной работе помогает улучшить качество услуг и ресурсов, предоставляемых клиентам, и повышает эффективность социальных работников. Он также способствует сотрудничеству между различными учреждениями и организациями, что может значительно улучшить результаты работы в сфере социальной помощи и полностью искоренить проблему клиента. [6]

У кейс-менеджмента существуют следующие подходы:

- клиентоориентированный подход;
- человек в экологических модели;
- вмешательство на микро-, мезо- и макроуровни (по модели Бронфенбуреннера);
- перспективы сильных сторон [7].

Клиентоориентированный подход - клиент в центре, то есть работа полностью направлена на решение случая, при этом клиент не объект воздействия, а субъект взаимодействия, то есть клиент должен быть активно вовлечен в процесс принятия решений и планирования своего пути к изменениям.)

Основные принципы клиентоориентированного подхода включают:

1. Уважение к клиенту - социальный работник должен проявлять уважение к клиенту, его истории и опыту. Это включает принятие клиента таким, какой он есть.
2. Сотрудничество с клиентом - социальный работник должен идти на встречу клиенту и работать в партнерстве с ним. Он должен стремиться понять клиента, его нужды, цели и предпочтения, а затем совместно разрабатывать план действий.
3. Индивидуализация и доступность - социальный работник должен учитывать индивидуальные потребности и особенности клиента, а также его контекст и окружение. Он должен предлагать разнообразные варианты помощи и ресурсов, чтобы клиент мог выбрать то, что наилучшим образом соответствует его потребностям.
4. Эмпатия и поддержка - социальный работник должен проявлять эмпатию и понимание в отношении клиента, выслушивать его, поддерживать его эмоционально и мотивировать.
5. Открытость и прозрачность - социальный работник должен быть открытым и прозрачным в своих действиях и решениях, объяснять клиенту процесс работы, доступные варианты и принимаемые решения. Клиент должен быть информирован и вовлечен в каждый этап работы.

Клиентоориентированный подход в социальной работе помогает создать эффективное взаимодействие между социальным работником и клиентом, основанное на доверии, уважении и сотрудничестве. Он помогает клиенту чувствовать себя ценным и важным, а также повышает вероятность достижения положительных результатов и устойчивых изменений в его жизни [8].

Человек в экологических модели. Взаимодействие человека с окружающей средой, развитие личности в среде где он обитает (теория Бронфенбуреннера). Теория Бронфенбуреннера утверждает, что развитие человека происходит в контексте множества взаимосвязанных систем, которые оказывают влияние на него. Основные элементы экологической модели по теории Бронфенбуреннера:

- микросистема - это самое непосредственное окружение человека, включающее взаимодействие с семьей, друзьями, школой и другими близкими окружающими. Микросистема оказывает наибольшее влияние на развитие индивида;
- мезосистема - эта система представляет собой взаимодействия между элементами микросистемы, например, связь между семьей и школой или между друзьями и рабочей средой;
- экзосистема - включает в себя внешнюю среду, не непосредственно взаимодействующую с индивидом, но оказывающую влияние на микро- и мезосистемы. Примерами экзосистемы могут быть рабочая политика или местные сообщества;
- макросистема - это социокультурный контекст, в котором происходит развитие индивида. Включает в себя широкие общественные ценности, идеологии, экономическую структуру, законы и культурные нормы;
- хроносистема - данная система обозначает изменение социокультурной истории в течение времени и как это влияет на развитие всех остальных систем.

Вместе эти системы создают экологическую модель, которая учитывает множественные влияния на развитие индивида. Она помогает понять, что жизнь человека формируется не только его семьей и ближайшим окружением, но и широким контекстом, в котором он живет [9].

Перспективы сильных сторон. Перспективы сильных сторон в социальной работе могут быть следующими:

1. Хорошие коммуникативные навыки: социальные работники должны уметь эффективно общаться с разными людьми и адаптироваться к их потребностям. Это позволяет устанавливать доверительные отношения и сотрудничать с клиентами для достижения их целей.

2. Эмпатия и сочувствие: социальные работники, которые могут поставить себя на место других людей и понять их чувства и трудности, могут предоставить эффективную поддержку и помощь клиентам в трудных ситуациях.

3. Организационные навыки: социальные работники должны уметь планировать свою работу, устанавливать приоритеты и управлять своим временем. Они также должны быть организованными и точными в своей документации и отчетности.

4. Знание законодательства и политики: знание социального законодательства и политики помогает социальным работникам лучше понимать права и обязанности клиентов, а также влиять на изменения в системе, чтобы улучшить условия жизни и благополучие людей.

5. Умение работать в команде: социальные работники часто работают в сотрудничестве с другими специалистами, такими как психологи, врачи, юристы и учителя. Умение эффективно сотрудничать с коллегами помогает достичь лучших результатов для клиентов и обеспечить комплексную поддержку.

6. Толерантность и культурная компетенция: в многонациональных и многоэтнических сообществах социальные работники должны быть толерантными и уметь уважать и принимать различия в культуре, религии и обычаях. Культурная компетенция помогает социальным работникам предоставлять услуги, учитывающие особенности каждой группы или личности.

Все эти сильные стороны социальной работы помогают социальным работникам успешно выполнять свои задачи, предоставлять поддержку клиентам и работать над улучшением их жизненных условий [10].

Существуют такие инструменты и методы кейс-менеджмента, как генограмма, треугольник потребностей, индивидуальная экокорта.

Генограмма и треугольник потребностей являются инструментами и методами, используемыми в социальной работе для анализа и понимания семейных и индивидуальных потребностей, а также для определения приоритетов в работе с клиентами.

Генограмма - это графическое представление семейных отношений и связей между членами семьи. Она помогает социальному работнику понять динамику семьи, выявить роли и ответственности каждого члена семьи, а также выявить возможные конфликты и проблемы. Генограмма может быть полезна в различных рабочих ситуациях, таких как оценка семейной ситуации, планирование лечения или разработка плана работы с семьей.

Треугольник потребностей - это инструмент, используемый для анализа и оценки различных потребностей клиента. В социальной работе, треугольник потребностей помогает определить основные потребности клиента, которые могут быть социальными, эмоциональными, экономическими или психологическими. Этот инструмент позволяет социальному работнику сделать осознанный выбор и установить приоритеты в работе с клиентом, а также разработать индивидуальный план поддержки или вмешательства.

Генограмма и треугольник потребностей являются полезными инструментами в социальной работе, поскольку они помогают социальному работнику получить более глубокое понимание ситуации клиента, выявить главные потребности и проблемы, а также разработать эффективные стратегии и планы помощи и поддержки.

Индивидуальная экокорта в социальной работе представляет собой инструмент для измерения и оценки влияния отдельного индивида на окружающую среду и экологическую устойчивость его поведения [11].

Экологическая модель по теории Бронфенбренера представляет собой готовый набор

инструментов, который объясняет взаимодействие человека с его окружением. Теория Бронфенбреннера утверждает, что развитие человека происходит в контексте множества взаимосвязанных систем, которые оказывают влияние на него. Основными элементами экологической модели по теории Бронфенбреннера является микросистема, мезосистема, экосистема, макросистема, хроносистема [12].

Такая индивидуальная экокарта может также быть полезной для оценки эффективности программ и мероприятий, проводимых в рамках социальной работы. Она поможет определить, насколько успешно они способствуют развитию экологической осведомленности и изменению поведения в более устойчивую сторону.

Однако, важно помнить, что экологическая ответственность и устойчивое поведение не всегда доступно каждому клиенту социальной работы. Поэтому работнику социальной сферы необходимо быть готовым адаптировать и настраивать индивидуальные экокарты в зависимости от возможностей и потребностей каждого конкретного клиента. Также следует помнить, что изменение поведения требует времени и участия не только самого клиента, но и его окружения и общества в целом [13].

Кейс-менеджмент в социальной работе является важным инструментом для эффективной организации и управления работой социальных работников. Он предоставляет структурированный подход к анализу и решению проблем клиентов, а также координированию различных услуг и ресурсов, необходимых для поддержки клиента.

Один из основных выводов, которые можно сделать, - кейс-менеджмент помогает социальным работникам определить конкретные потребности и цели клиента и разработать индивидуальный план поддержки. Это позволяет работникам более эффективно сосредоточиться на проблемах, с которыми сталкивается клиент, и построить партнерские отношения с ним [14].

Кейс-менеджмент также помогает обнаружить и решить проблемы системного характера, которые могут влиять на жизнь клиента.

Однако, важно отметить, что успешная реализация кейс-менеджмента требует хорошей организации и координации работы социальных служб и организаций. Необходимо установить четкий обмен информацией и сотрудничество между различными участниками процесса, чтобы обеспечить эффективную поддержку и помощь клиенту [15].

Таким образом, кейс-менеджмент в социальной работе является неотъемлемой частью процесса поддержки клиентов и оказания им помощи. Он позволяет социальным работникам более эффективно анализировать и решать проблемы клиентов, устанавливать индивидуальные планы поддержки и сотрудничать с другими организациями, чтобы достичь наилучших результатов для клиента.

Литература:

1. Кейс менеджмент в социальной сфере: основы и применение <https://hairsite.ru/faq/keis-menedzment-v-socialnoi-sfere-osnovy-i-primenenie>
2. Bill Davis. Что такое кейс-менеджмент в социальной работе? <https://ru2.maywoodcuesd.org/what-is-case-management-in-social-work-4482>
3. Что такое кейс менеджмент в социальной сфере // <https://alfacasting.ru/faq/cto-takoe-keis-menedzment-v-socialnoi-sfere>
4. Российская энциклопедия социальной работы 2016 <https://voluntary.ru/termin/keis-menedzhment.html>
5. П.В.Романов. Стратегия кейс стадии в исследовании социальных служб
6. Кейс менеджмент в социальной сфере: понятие и принципы работы <https://promenter.ru/fakty/keis-menedzment-v-socialnoi-sfere-ponyatie-i-principy-raboty>
7. Кейс менеджмент в социальной сфере: основные принципы и задачи <https://citroens-club36.ru/sovet/keis-menedzment-v-socialnoi-sfere-osnovnye-principy-i-zadaci>
8. Основы теории социальной работы: ключевые методологические принципы и их роль в практике. <https://nauchniestati.ru/spravka/metodologicheskie-osnovy-teorii-soczialnoj-raboty/?ysclid=lofpwu47kb571373572>

9. Экологическая модель Бронфенбреннера. <https://ru.thpanorama.com/articles/psicologa/el-modelo-ecologico-de-bronfenbrenner.html?ysclid=lofzzit8gh706753996>
10. Перспектива сильных сторон в практике социальной работы. https://translated.turbopages.org/proxy_u/en-ru.ru.730caa59-65428d3d-79ca3b9f-74722d776562/https/pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/8936085/
11. Carl Weaver. Что такое генограмма в социальной работе? <https://ru2.maywoodcuesd.org/what-is-a-genogram-in-social-work-548>
12. Бронфенбреннер, У. (1977b). На пути к экспериментальной экологии развития человека. Американский психолог, 32 (7), 513-531.
13. Бронфенбреннер, У. (1977b). На пути к экспериментальной экологии развития человека. Американский психолог, 32 (7), 498-510.
14. Холостова Е.И., Попов П.А. (ред.). Кейс-менеджмент в социальной работе.
15. CASE-ТЕХНОЛОГИИ В СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЕ. <https://moodle.kstu.ru/mod/book/tool/print/index.php?id=71252>

УДК 159

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ПСИХОЛОГИЯ МЕН БІЛІМ БЕРУ ПСИХОЛОГИЯСЫНЫҢ ҚАЗІРГІ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ

Қапият Е.Е., Алкенова Ж.Ғ.

Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., Қазақстан Республикасы

Kapiyat07@bk.ru

Педагогикалық психология термині екі айтарлықтай түрлі ғылым ретінде белгіленеді. Олардың бірі тармақ психологиясы болып табылады. Бұл базалық ғылым, бағытталған зерттеп табиғатын және оқу-жаттығу процесінің заңдылықтары және тәрбие. Бірақ деп аталатын "педагогикалық психология" дамиды және сондай-ақ, қолданбалы ғылым-оның мақсаты, пайдалануға қол жеткізу барлық тармақтарының психология жетілдіру үшін педагогикалық практика. Педагогикалық психология білдіреді пәнаралық дербес саласы білімдер, арналған білуде жалпы, жас ерекшелік, әлеуметтік психология, жеке психология, теориялық және практикалық педагогика. Ол өзінің қалыптасуы мен даму тарихын талдау, оны түсінуге мүмкіндік береді мәні мен пәнінің ерекшелігін оны зерттеу. Қолдану психологиялық теориялар тәрбиелеуге құрайды ең кең және маңызды пайдалану, қандай қателіктер жібереді, ғылым жан туралы. Сонымен бірге үйлесуі психологиялық теориялар педагогикалық асырылуы мүмкін түрлі жолдармен [1].

Бірінші жолы - бұл қашан беріледі, толық жүйе психологиялық ізденістер көрсетеді, мүмкіндігі мен тәсілі қосымшалар осы зерттеулердің облысының тәрбиелеу. Ауырлық орталығы осындай шығармалар жатыр психология және педагогикалық ойлау болып табылады қарапайым қорытындылар психологиялық деректер. Бұл қорытындылар баяндаған даму шамасына қарай психологиялық талдау беру жүйесінің педагогика алмайды. Шығарма тиесілі осы топқа болады пікірінше, П. Ф. Каптеревтің, деп атауға педагогикалық психологиямен.

Сүйене отырып, осы дәстүр қазіргі заманғы жағдайында педагогикалық психология ретінде қарастырылады психология саласы зерттейтін психологиялық аспектілері білім беру.

Екінші нұсқа сәйкестендіру психологиялық және педагогикалық білімдер - бұл орталығы зерттеу назар орналасқан педагогикадағы, ал психологиялық деректер рөл атқарады енгізбесе болмайтын алғышарттар. Бұл жағдайда психологиялық деректер салыстырмалы түрде қысқа және жасасады пространные ойлау туралы оларды қосымшасында тәрбиелеуде. Мұндай пайымдау арнайы-педагогикалық сипаттағы дамуы мүмкін жүйелі түрде беруі нәтижесінде тұтас жүйесін тәрбиелеу.

Шығарма тиесілі осы топқа, П. Ф. Каптерев ұсынады атауға психологиялық педагогикой. Бұл терминді алғаш рет енгізген белгілі неміс педагогы И. Ф. Герbart сипаттау үшін

психологиялық бағыттағы шығармалар, айырмашылығы сол педагогикалық трактаттардың мен мақалалар, олар мүлдем байланысты емес психологиялық талдау.

Отандық ғылыми әдебиетте жарқын үлгісі мұндай тәсіл бола алады жариялым 1915ж. А. П. Нечаева "Курсы педагогикалық психология үшін халық мұғалімдерінің". Оның өзіндік бағалау, осы кітапта ұсынылды шолу психологиялық материалды студент жарықтандыруға басты педагогикалық мәселелері [2].

Б. Г. Ананьева Пікірінше, , педагогикалық психология -- шекаралық, кешендік облысы білім, ол "... орын белгілі бір орын бір-бірін толықтырады, болды саласымен бірлескен зерттеу арасындағы өзара байланыстарды тәрбиемен, оқытумен және дамытумен өскелең ұрпақ".

Алайда, бұл шешім емес, барлық сәйкес келеді мәртебесін айқындай отырып, педагогикалық психология басқа да авторлар, бұл жасағанын растауы мүмкін бір келкі осы мәселені шешу.

Дәстүрлі педагогикалық психология қарайды құрамында үш бөлімнен: психология, оқыту психологиясы, тәрбие психологиясы, мұғалім.

Н.Ф. Талызина атап көрсетеді, "педагогикалық психология зерттейді ең алдымен оқу-жаттығу процесі, оның құрылымы, сипаттамалары, жүру заңдылықтары, жас ерекшеліктері* және жеке ерекшеліктері оқу-жаттығу шарттары болатын ең үлкен әсер дамыту. Объектісі педагогикалық қызметі әрқашан болып табылады процестер, оқу және тәрбие нысанасы ретінде шамамен алғандағы қызмет бөлігі өтті

Міндеті-білім беру емес, халыққа қызмет көрсету, дегенмен, экономикалық тұрғысынан, бәлкім, солай анықтауға қаржыландыру, қалыптастыру, адам, оның жасампаздық негізінде жинақталған мәдени-тарихи құндылықтарды, салт-дәстүрлер мен тәжірибе. Білім мұндай контекстте ретінде әрекет ететін қосалқы шарты жету адам мақсаты өз өмірі және әрекеті.

Қызметі болып таптырмайтын жүзеге асырудың басты шарты, адам өзін қоршаған әлемде.

Қандай адам сәтті ертеңгі әлемде? Қандай қауіп-қатерлерге ол дайын болуы тиіс, қандай білімі бар ие? Және де осыған байланысты болуы тиіс білім мазмұны?

Шешілмеген мәселелері, инклюзивті, интеграцияланған, енгізілген оқу балалардың қосымша білім беру өзектілігімен және қажеттілігімен интеграция басқарушылық ресурсын тарту серіктестер — білім беру ұйымдарының, яғни тұрғысынан сыртқы тараптар жүйесінің шеңберінде.

Проблемасы айрықша орын алады жұмыс, өскелең ұрпақтың ақпарат: оны қалай алады, бұл оқиды. Бұл мағынада өзектілігі мұндай бағыттар ретінде "психология" оқу, шығады үйреншікті шеңберін техникалық және мағыналық контекст. Жақсы белгілі өрнек "біз Қалай оқимыз, сондай-ақ үйренеміз" бүгін көтереді жаңа деңгейге мәселелері, жұмыспен байланысты көздері ақпарат, электрондық ресурстарды, деректер қорын, жүйелендіре ақпарат, нысандары электрондық оқу ақпаратын визуализациялау [3].

Жеке туралы айтуға болады, мәселе сыртқы сипаттағы, жеке қарым-қатынас мемлекет және мектеп. Мектеп — бұл мемлекеттік-қоғамдық мекемесі, бірақ бюрократия кедергі ұстаздарға. Әлеуметтік жағдай дамыту сияқты мәдени жағдай — принципті мәселе кез-келген білім беру, соның ішінде кәсіби. Қажет жауап табу сұрақ, қандай жағдай бүгін құрылуы тиіс кәсіби және тұлғалық дамуы үшін педагогтың қалыптастыру және оған дайындық инновациялық өзгерістерге қарай ашықтық білім беру кеңістігін, мобильділік және икемділік керек. Жалпы проблемаларын шешу үшін теориясы психология саласында білім қажет: — анықтауға санаттарында; — бөлу аспектілері білім беруді дамытуда ескере отырып, табиғаттың адам (генетика, психофизиология және т. б.); — ықпал ету, кәсіби-тұлғалық дамыту шеңберінде үздіксіз білім тұжырымдамасы.

Оқыту жүйесі, бағдарланған дамыту, әр түрлі әлеуметтік қызмет негізінде өз сүйенеді құзыреттілік тәсіл. Федералдық білім беру стандарты соңғы буынды Ұлттық доктринасы, Ресей Федерациясының білім беру 2025 жылға дейін өз құрылымында қазірдің өзінде қамтиды нұсқаулар көшу құзыреттілік тәсілді метапредметному тәсіл. Ерекшелігі метапредметного амал көшу бытыраңқылығы, стратегиялар мен мазмұнын жекелеген оқу пәндерін зерделеуге объективті құбылыстар тұрғысынан әр түрлі ғылымдар. Бұл ретте міндетті шарты болып табылады интеграция білім беру мазмұнын, теориялық ойлау және әмбебап тәсілдерін, таным-

сынып. Нәтижесі ретінде қалыптастыруды қамтамасыз ету әлемнің біртұтас бейнесін дайындау оқушыны субъект-субъектному өзара іс-қимыл дағдысын қалыптастыру көшіру теориялық білімді тәжірибеге күнделікті тіршілік. Осы жағдайларда өзіндік білім базасы салынады арқылы меңгерту әмбебап шеберлікті, ақпараттық сипаттағы пайдалана отырып, тәсілдер ақпараттық модельдеуді, сондай-ақ негізінде іскерлігі мен дағдыларын қолдану және пайдалану құралдары ақпаратты және коммуникативтік технологиялар, жинау, түрлендіру, сақтау, қолдану және ақпарат тарату. Тұспалданады, бұл метанавыки мүмкіндік береді бейімдеу оқушыларға қазірдің өзінде алынған білімді жаңа жағдайларға, мақсаттар мен міндеттерге қамтамасыз етеді бейімделуін арттыру, жеке және топтық дағдыларын арттырады, оқушының ұғынуы, дербестік және дербестік, шешімдер қабылдау индивидом ықпал деңгейін төмендету стресс жағдайында қазіргі заманғы қарқынды ақпараттық кеңістік. Ерекше шарт қалыптастыру метанавыков — интерактивті өзара іс-қимыл нысандарын және оқыту негізгі функционалды дамытуға мүмкіндік береді коммуникативтік білік, дағдыларды топтық жұмыс арқылы оқушылардың ескере отырып, нақты даму заңдылықтары. Бұл тұрғыда особе орын алады зерттеулер бірқатар проблемаларына арналған қолжетімді білім алу ортасын құру функциялары мен мүмкіндіктері есепке алу ерекшеліктері білім алушылар контингентінің жеке және психологиялық сипаттағы проблемалар мүмкіндіктер құру процесін бірлескен балаларды оқыту, бар әр түрлі мүмкіндіктері [4].

Айта кету керек, бұл білім беру мазмұны иеленеді жағдайлық-мәтінмәндік нысаны. Таратушылармен осындай білім айналады оқиғалар туындайтын субъектаралық қатынастарға қатысушылардың өзара іс-қимыл білім беру ортасын әдісімен жаңа білім беру мазмұнын өзгерту траекториясын және оқыту технологиясы ең педагог және оның кәсіби іс-әрекетке даярлау жаңа түрінің қалыптасуы, оның субъектісі ретінде, доминант өзінің өмірлік белсенділігі.

Әдебиеттер:

1. Бархаев Б. П. Педагогикалық психология: Оқу құралы / Авт.-сост. Б. П. Бархаев. - СПб.: издательский дом "Питер", 2006. - 448 б.
2. Божович Л. И. Тұлға және оның қалыптастыру жасы. -М.1968.- Б. 247-292.
3. Жас және педагогикалық психология / Под ред. А. В. Петровский. М., 1979.
4. Жас және педагогикалық психология. Учеб. пособие для студентов пед. Ин-тов. Под ред. Проф. А. В. Петровский. М., "Просвещение", 1973. - 288 б.

УДК 159

МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ САЛАУАТТЫ ТАМАҚТАНУ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГ РӨЛІ

Қасымбай С.С.

Қожа Ахмет Ясауи атындағы ХҚТУ, Түркістан қ., Қазақстан Республикасы

96sserikkyzy@mail.ru

Қазақстанда соңғы онжылдықтарда жасөспірімдер арасында, инфекциялық патологияны қоспағанда, функционалды бұзылулар мен созылмалы аурулардың жиілігі артты, шашамен барлық сыныптарда аурушаңдықтың тенденциясының өсуі байқалады. Жүйке және эндокриндік жүйе ауруларының, дұрыс тамақтанбаудың және зат алмасудағы бұзылулардың өсуі жалғасуда. Психоактивті заттарды қолдану салдарынан патологиялық өзгерістерге байланысты психиатрлардың есебінде тұрған балалардың саны артты. Бұл жасөспірімдердің денсаулығын сақтау үшін қоғамда денсаулыққа тиімді әсер етуге бағытталған шаралар жүйесін күшейту керек екендігінің айқын дәлелі[1].

Мектеп оқушыларының өз денсаулығына деген құнды көзқарас қалыптаспаған, көпшілігінің денсаулықты сақтау мәселесі бойынша білім деңгейі төмен, денсаулықты сақтау ғана емес, нығайту жайлы да дағдылары жоқ. Зерттеліп жатқан мәселе бойынша ресми құжаттарды талдау қазіргі мектеп оқушыларының адам ағзасы туралы білімі болуы, өз денсаулығын сақтау саласында құзыретті болуы, дене шынықтыру мен салауатты өмір салтын

ұстанудың ықпалын білуі керек екенін көрсетеді[2-3].

Денсаулық сақтау саласындағы қатынастарды құқықтық реттеу қағидаттарының бірі саламатты өмір салтын және салауатты тамақтануды қалыптастыруға бағытталған деп негізделеді[4].

Осы орайда, профессор Тәжібаев Ш.С. мынадай пікір қалдырады: «Салауатты тамақтану - бұл тұрақты фактор ретінде балалар мен жасөспірімдердің өсуі, дамуы мен денсаулығын нығайтуда маңызды, физикалық және ақыл-ойдың қалыпты дамуын қамтамасыз етуде, мектепте оқу мүмкіншілігін арттыру мен үлгерімді жақсартуда да жоғары орынға ие».

Мектеп оқушыларының тамақтануының жалпы құрылымында мектеп қабырғасындағы тамақтану үлгісі маңызды рөл атқарады және салауатты тамақтану мәдениетін мектеп қабырғасында ұйымдастыру мен қалыптастыру олардың денсаулығын сақтаудың негізгі факторларының бірі. Яғни, салауатты тамақтануды оңтайландыру тек медициналық мәселе ғана емес, сонымен бірге педагогикалық, психологиялық мәселе болып табылады.

Сондықтан, салауатты тамақтану мәдениетіне дұрыс көзқарас қалыптастыру үшін мына жайттарды ескеру керек: Біріншіден, мәселені шешу жолдары мен мақсаты. Мақсаттың болмауы педагог-психолог пен мектеп оқушылары арасындағы қарым-қатынасты бұзады және нәтижесінде білім берудің тиімділігі нөлге тең болады немесе теріс нәтиже береді. Екіншіден, нәтижені болжай алу. Мақсатқа жетуге ықпал ететін міндеттерді тұжырымдауға, сонымен қатар позитивті құндылықтар жүйесі мен әлеуметтік тәжірибе қалыптастыруға не ықпал ететінін анықтау. Үшіншіден, оқушылармен тығыз әрі сенімді байланыс орнату маңызды болғандықтан, педагог-психолог жоғары тұлғалық қасиеттерге ие болуы керек.

Бүгінгі таңда салауатты тамақтану мәдениетін қалыптастыру медицина қызметкерлерінің міндеті ғана емес, психологиялық – педагогикалық проблема деген ұстанымға күмән келтіре алмаймыз. Өскелең ұрпақтың денсаулығын сақтауға және нығайтуға деген қажеттілікті қалыптастырмай, бұл мәселені шешу мүмкін емес екендігі белгілі. Сондықтан педагог-психолог маманның балалармен және ата-аналармен мектепте салауатты тамақтану дағдыларын қалыптастыру бойынша жүргізілетін жұмысы өте маңызды.

Мектеп оқушылары арасындағы психологиялық-педагогикалық жұмыс салауатты өмір салтын ұстануға деген тұрақты ынтаға негізделген, оның басты ойы баланы дені сау болуға, атап айтқанда салауатты тамақтанудың ұтымды болатынына сендіру болып табылады. Оқушылардың өздері салауатты өмір салтын ұстануға саналы түрде ұмтылғанға дейін олармен жұмыс істеудің ешқандай әдісі тиімді болмайды. Бұл мақсатқа жету үшін салауатты тамақтану мәдениетінің тартымдылығын арттыруға мүдделі білім беру процесінің барлық қатысушыларының өзара өскелең ұрпақтың дұрыс емес тамақтанудан туындайтын қауіпті азайтуға бағытталған әрекеті қажет.

Денсаулықты сақтауға бағытталған педагог-психологтың жұмысы келесі ұстанымдарға негізделеді:

- ізгілендіру қағидасы;
- табиғаттану қағидасы;
- субъективтілік қағидасы;
- денсаулықты сақтау және нығайту жөніндегі қызметті даралау қағидасы;
- оқушылардың денсаулығын сақтау мен нығайтуды қамтамасыз ететін түрлі институттардың іс-әрекеттерін интеграциялау қағидасы;
- білім беру мекемесі қызметінің жалпы бағытын оқушылардың денсаулығын сақтау және нығайту және әртүрлі факторлардың жағымсыз әсерлерін жою бойынша белсенді жұмысты үйлестіру қағидасы.

Біздің ойымызша, салауатты тамақтану мәдениеті құндылықтарын қалыптастыру кезінде педагог-психолог келесі функцияларды жүзеге асырады:

- Педагог-психологтың қызметінің негізгі функцияларының бірі оқушылардың жаман әдеттерімен күресуге бағытталған диагностикалық іс-әрекеттер. Балалардың бойында бар жаман әдеттер жайлы ақпараттарды жинақтаудан басталады;

- Ұйымдастырушылық (балалардың бос уақытында айналысатын іс-әрекеттерін

ұйымдастыру);

- Тәрбиелік (білім беру процесінде қоғам мен әлеуеттің мүмкіндіктерін толыққанды пайдалану міндеті);

- Мұғалімдер мен ата-аналарға кеңес беру нақты сұраныс бойынша жүргізіледі. Педагог-психолог мұғалімдерді немесе ата-аналарды диагностика нәтижелермен таныстырады, белгілі бір болжам береді, болашақта оқушының оқуы мен қарым-қатынасында қандай қиындықтар туындауы мүмкін екендігі туралы ескертеді;

- Алдын алуға бағытталған профилактикалық жұмыстар (алынған нәтижелерді бекітуді қамтамасыз етеді және пайда болу мүмкін рецидивтер болдырмайды);

- Психологиялық диагностика арнайы әдістердің көмегімен оқушыларға жеке және фронталды кеңес беруді қамтиды. Алынған мәліметтер педагог-психологқа әрі қарай жұмыс жасауға мүмкіндік береді: түзету жұмыстарына мұқтаж оқушылар тобын бөліп алуға; Мұғалімдер мен ата-аналарға оқушылармен дұрыс қарым-қатынас құруға бағытталған ұстанымдарды дайындау[5].

Педагог-психологтың қызметі ата-аналарға түсіндірме жұмыстарын жүргізу арқылы салауатты әлеуметтік-психологиялық ұстанымдарды қалыптастыруға бағытталуы керек. Салауатты тамақтану мәдениетін қалыптастыруға байланысты ата-аналармен жүргізілетін жұмыс баланың жасына байланысты жасалуы керек, бірақ бұл әрекеттің түпкі нәтижесі ата-аналар жасөспірімдерді зиянды тамақтану әдеттеріне қарсы тәрбиелеуге тарту болуы керек. Сонымен бірге, педагог-психолог міндетіне ата-аналармен бірге ұжымдасқан түрде балалардың бос уақытын дұрыс ұйымдастыру да кіреді.

Жоғарыда айтылғандарды салыстыра отырып, біз педагог-психологтың салауатты тамақтану мәдениетін қалыптастыру бойынша негізгі әдістер отбасылық профилактика, жеке әңгімелесу, дәріс жүзінде өтетін консультациялар, сондай-ақ пікірталастар, іскерлік ойын, экскурсиялар, сауалнама, бақылау болып табылады[6].

Мектеп оқушыларының бос уақыттарын қызықты етіп ұйымдастыру маңызды болып табылады, себебі жасөспірімдер көбіне бос уақыттарында жаман әдеттерге жүгінуге бейім келеді. Өз қызығушылықтарына сай үйірмелерге қатысулары үшін, алдымен сол үйірмелерге қызығушылықтарын оятатындай жарнама жасау керек. Педагог-психолог оқушылар бос уақыттарында не нәрсемен айналысқанды ұнататындығын, хоббилері қандай екендігін анықтауы қажет.

Әр жастың психологиялық ерекшеліктеріне байланысты бос уақытты өткізудің ұжымдық, топтық түрлерін ұйымдастыру маңызды. Және де жасөспірімдер көбіне спорттық ойындарға қызығушылық танытанын ескерген жөн. Сондықтан спорт секцияларындағы сабақтарды, спорттық жарыстар мен жорықтарды ұйымдастыруға көп көңіл бөлген дұрыс[7].

Біз педагог-психологтың маңызды міндеттерінің бірі педагогикалық ұжым арасында ағарту-түсіндірме жұмыстарын өткізу деп ойлаймыз. Орындалуы керек міндет ретінде мұғалімдер оқушыларға салауатты тамақтану мәдениетін қалыптастырып, зиянды тағамдану әдеттерінен бастартуға үлгі боларлықтай іс-әрекет жасаулары керек, яғни өздері де осы ұстанымдарды басшылыққа ала отырып, өмірлеріне ендірулері қажет.

Әдебиеттер:

1. Национальное исследование образа жизни населения в Республике Казахстан: монография / Ж.Е.Баттакова. – Алматы, 2016. – 349с.
2. Иванова Л.Ю. Отношение подростков к различным компонентам здорового образа жизни / Материалы 2 Конгресса Российского общества школьной и университетской медицины и здоровья с международным участием(Москва, 16-17 февраля 2010 г.). – М.: 2010. 257-259 с.
3. Мустакимова А.А., Габидуллина С.Н. Медицинская активность и самооценка здоровья девушек-подростков 15-17 лет/ Сборник материалов Всероссийской конференции с международным участием «Профилактическая медицина в России: истоки и современность», посвященная 140-летию образования первой гигиенической кафедры в России (24-25 сентября 2009 г.) Казань, 2009.-Т.2. –С.47-48.

4. Қазақстан Республикасының 2020 жылғы 7 шілдедегі № 360-VI ҚРЗ Кодексі.

5. Monitoring and surveillance of street food vendors to prevent noncommunicable diseases: the FEEDCities project Marcello Gelormini¹, Patricia Padrão^{2,3}, Nuno Lunet^{3,4}, Jo Jewell¹, Inês Lança de Morais¹, João J Breda¹.

6. Determinants of children's eating behavior // Scaglioni S. [et al.] // American Journal of Clinical Nutrition. 2011. Supl. 94. P. 2006-2011.

7. Успенский В. Б., Чернявская А. П. Введение в психолого-педагогическую деятельность. – М.: Владос. – 2004. – С. 176.

ӘОЖ 372.853

ФИЗИКАДАН ЗАМАНАУИ БІЛІМ БЕРУДЕ ОЙЫН ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Қонысбай М.Н.

Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті. Түркістан қ.,
Қазақстан Республикасы.
marzhan.konysbay@gmail.com

Қазіргі кезеңде, жалпы орта мектеп оқушыларының пәндерді оқуға деген белсенділігі төмен екендігі қоғамдық мәселе деуге болады. Қоғам физика пәнінде ең қиын пәндердің қатарына қосып келеді. Мұғалімнің алдында, физика курсы оқыту барсында пәннің күрделілігімен үрейлендірмеу және оқушылардың қызығушылығын ояту міндеті тұр. Қазіргі таңда оқыту үдерісінде оқушылардың белсенділігін арттыратын сан алуан педагогикалық технологиялар бар. Жаңартылған бағыттағы технологиялар қатарына-ақпараттық технология, проблемалық оқыту технологиясы, жоба әдісі, оқытудағы сараланған тәсіл сияқты технологиялармен танысуға болады.

Ақпараттық технологиялар - сабақта мол ақпараттармен танысуға мүмкіндік береді. Ақпараттық технология физика пәніне қатысты бейнефильмдер, фотосуреттер, зерттелетін құбылыс пен процесстердің анимацияларын, техникалық құрылғыларды көруге, компьютерлік эксперименттер жасауға мүмкіндік береді. Компьютерлік экспериментті қолдану арқылы алынған нәтижелерді өз бетінше тексеру, оқушылардың танымдық қызығушылығын арттырады. Оқушылардың біліміне қорытынды жасау үшін компьютерлік тест құрастыруға болады.[2]

Жаңа тақырып өту барысында материалды ұсынудың ең тиімді және инновациялық жолы мультимедиялық презентация жатады. Мультимедиялық презентацияларды сабақтың кез-келген кезеңінде қолданған жөн, бұл оқытылатын материалды, тереңірек және саналы түрде меңгеруге, сабақта уақытты үнемдеуге және ақпаратты толық ұсынуға ықпал ететін әртүрлі оқыту құралдарын жылдам біріктіруге мүмкіндік береді.

Проблемалық оқыту технологиясы.

Проблемалық білім беру деп - мұғалімнің проблемалық жағдаяттарды туғыза отырып, оқушылардың өз бетінше шешуіне мүмкіндік беру арқылы белсенділігін арттыруды көздейтін, нәтижесінде білім, білік, дағдыларды меңгеретін сабақты ұйымдастыру. Бұл тұрғыда физика пәнінде пайдалануға кең мүмкіндіктер бар. Физика пәнінің барлық тақырыбын проблемалық сабақ деп қарастыруға болады. Бұл технологияны қолдану сабақта оқушылардың шығармашылық ой-қабілетін дамытуға мүмкіндік береді және оқушылардың оқу-танымдық құзыреттілігінің мотивациялық компонентінің пайда болуын қамтамасыз ететін маңызды педагогикалық технологиялардың бірі ретінде әрекет етеді. Технологияны пайдалану кезінде оқушылардың алған білімдерін түзету және саралау принципі жүзеге асырылады, бұл оқушыларға білім беру стандартын меңгеріп қана қоймай, жоғары деңгейге көтерілуге мүмкіндік береді.[1]

Жоба әдісі.

Жоба әдісі-оқу тәрбие процесін оқушылардың қызығушылықтары негізінде құруға мүмкіндік беретін кешенді оқыту әдісі, оқушыға өзінің оқу танымдық қызметін жоспарлауда,

ұйымдастыруда және бақылауда дербестік көрсетуге мүмкіндік береді. Оның нәтижесі, егер теориялық мәселе болса, онда оның нақты шешімін, ал практикалық мәселе болса, оның нақты нәтижесін шығаруға дайын. Жоба әдісі оқушылардың танымдық және шығармашылық қызығушылықтарын дамытуға, иәз білімін өз бетінше құрастыра білуге, ақпарат кеңістігін шарлау қабілетіне және сыни ойлауын дамытуға негізделген. Сонымен қатар оқушылардың белгілі бір уақыт аралығында орындайтын жеке, жұптық, топтық іс-әрекеттеріне бағытталған. Бұл әдіс оқытудың бірлескен, проблемалық және зерттеу әдісімен үйлеседі.[5]

Оқытудағы сараланған тәсіл

Оқу іс-әрекетін саралап ұйымдастыру, бір жағынан, психикалық даму деңгейін, оқушылардың психологиялық ерекшеліктерін, ойлаудың абстрактілі-логикалық түрін ескереді. Екінші жағынан, жеке тұлғаның жеке қажеттіліктері, оның мүмкіндіктері мен белгілі бір білім беру саласындағы қызығушылықтары ескеріледі. Қазіргі уақытта физикадан барлық сынақтар мен өзіндік жұмыстар сараланған тәсілді ескере отырып жүргізіледі: әр оқушы өз қабілетіне қарай тапсырмаларды таңдайды. Бұл тәсіл арқылы оқушылардың қайсысы өз білімін асыра бағалайтыны, кім объективті, кім өз мүмкіндіктерін төмендететіні, оқушы мен мұғалім қай бағытта жұмыс істеуі керек екені анық көрінеді.[2]

Тірек схема технологиясы

Тірек конспект-бұл үйренуге қажетті ақпаратты көрсететін, олардың арасындағы әртүрлі байланыстарды көрсететін, сондай-ақ семантикалық мағынаны алмастыратын белгілерді енгізетін көрнекі схема. Тірек конспект-оқу материалының тұтас бөлігінің өзара байланысқан элементтерінің көрнекі дизайны болып табылатын қысқаша шартты түйіндеме түріндегі тірек сигналдарының жүйесі.

Қоғамымызда өзгеру кезеңінде оқушылардың шығармашылық ойлауын дамыту білім берудің басты міндеті. Бұл ретте белгілі бір жағдайды ескеру қажет: қазіргі балалар ақпаратты әртүрлі көздерден алады. Сондықтан оқушылар үшін жаңа емес ақпаратты айтып таң қалдыру қиынға соғады. Жаңартылған бағыттағы сан алуан педагогикалық технологиялармен таныса отырып, сабақты қызықты, бір-бірінен өзгеше етіп өту үшін сабақты оқушылардың іс-әрекетін белсендіруге негізделген **ойын технологиясымен** жоспарлап өткізген жөн деп санаймыз.[5]

Ойын технологиясы – педагогикалық технологиялардың құрамдас бөлігі. Ойын – адам әрекетінің ең белсенді түрі, ойынның кез-келген түріне қатыспайтын оқушыны сирек кездестіреміз. Оқу процесінде ойын технологиясы жаңалық емес, дегенмен оны жалпы орта мектептерде оқу процессінде қолдану-жаңашылдық енгізу деп қарастыруға болады. Оқушылардың оқу процессіне ойын сәттерін қосу арқылы мұғалім өз оқушыларын басқа тұсынан бақылай отырып, тереңірек зерттейді. Бұл оның жеке жұмысының сапасын арттыруға мүмкіндік береді. Орта мектептегі танымдық ойындар тез күрделі оқу жұмысына айналады, осы тұста оқушылар төзімділік, дербестік, қиындықтарды жеңуге деген ерік жігер, табандылық сияқты қасиеттер қалыптасады. Бұл технологияның басқа технологиялардан ерекшелігі: сабақта қолдануға қажет барлық әдістерді (жұптық, топтық, жеке жұмыс), технологияларды біріктіруге мүмкіндік береді. Ежелгі дәуірден-ақ ойынды - оқыту әдісі ретінде қолданған. Қызықты ойын арқылы мұғалім оқушыны табиғат әлемімен таныстырады, оның заңдылықтарын нақты білу үшін білімді терең меңгеруді үйретеді. Осы орайда, физика табиғатты тану ғылымы ретінде үлкен рөл атқарады. Физика ойын технологиясымен оқытуда ең алдымен тақырыптың оқу мақсатына негізделіп жасалу керек. Ойын әдісі тек дәстүрлі сабақтарда ғана емес, сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастыруда да тиімді технология болып табылады.[4]

Физиканы оқытуда ойын технологиясын қолдану келесідей мүмкіндіктер береді:

- сабақтарды дәстүрлі емес түрде өткізу;
- оқушылардың шығармашылық қабілеттерін ашу;
- оқушылардың оқу құзыреттілігін бағалауға саралап қарау;
- оқушылардың коммуникативтік дағдыларын дамыту;
- еркін пікір алмасуды қамтамасыз ету;
- оқушылардың жас ерекшеліктерін ескеру;

- оқу процесін жарыс түрінде ұйымдастыру;
- оқу міндеттерін шешуді жеңілдету;
- барлық оқушыларды оқу процесіне тарту;
- әр оқушының нәтиженің маңыздылығын жеке сезіну;
- алған білімдерін іс жүзінде бекіту;
- оқушылардың мотивациялық саласын қалыптастыруға ықпал ету;
- балалардың көкжиегін кеңейту;

Мысалы, белгілі бір тақырып бойынша қорытынды сабақ ретінде «маңдайдағы сөз» ойынын қолдануға болады. Оқушылар осы тақырып бойынша зерттелген терминдердің бірін параққа жазады. Біз балалардың аттарымен парақтарды алдын ала дайындаймыз. Әр бала аты жазылған парақшаны шығарады-ол ойлап тапқан сөзді кімге жабыстыруы керек. Баланың сөзін өзі көрмеуі үшін оның маңдайына жабыстыру керек. Әрі қарай, біз бәріміз шеңберге отырамыз (мұғалім де ойнайды), біз бәрінің маңдайындағы сөздерді көреміз, өз сөзімізді көрмейміз. Әрі қарай, маңдайында сөзі бар адам жауап беретін сұрақтар қояды: «иә» немесе «жоқ». Осылайша, ол маңдайында қандай сөз бар екенін болжауға тырысады. «Мен тірі адаммын ба?», «Мен векторлық физикалық шамамын ба?», «Мен метрмен өлшенемін бе?». Жалпы, бұл өте қызықты ойын болып шығады, оның барысында балалар тақырып бойынша барлық теориялық материалдарды қайталайды.

«Ассоциацияның» тағы бір қызықты ойындарын теориялық материалды бекіту ретінде пайдалануға болады. Бірақ мұнда мұғалім алдын-ала нақты бейнелеуге болатын белгілі бір терминдерді ойлап табуы керек, мысалы: булану, қайнау, балку және т.б. білім алушылар бір-бірден шығып, парақты тартып, сынып алдында параққа не жазылғанын көрсетуге тырысады. Ойын қорытындысы бойынша жеңімпазды таңдауға болады, кім көбірек болжады, кім жақсы көрсетті және т. б. Бұл ойынды, «Заттың агрегаттық күйлері» тақырыбында қолдансақ болады.

Қорытындылай келе, зерттеу нәтижесінде, физика сабақтарында ойын технологияларын қолдану өткен материалды түсінуді жақсартуға, танымдық іс-әрекеттің белсенділігін арттыруға, пәнге тек сабақтарда ғана емес, күнделікті өмірде де қызығушылық танытуға ықпал ететініне көз жеткіздік.

Әдебиеттер:

1. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии//М.: Народное образование – 1998.
2. Инновации в образовании// Журналы – 2013-2014.
2. Панфилова А.П. Инновационные педагогические технологии //М.: Академия – 2015.
3. Литература: 1. МанвеловС., Г. Конструирование современного урока.— М.: Просвещение, 2002.
4. Ларина, В.П., Ходырева Е.А., Окунев А.А. Лекции на занятиях творческой лаборатории «Современные педагогические технологии».— Киров: 1999–2002.
5. Петрусинский, В.В Иргы — обучения, тренинг, досуг. Новая школа, 1994

ӘОЖ 373.3: 37.016: 51: 37.026.6: 378.245.2

БАСТАУЫШ СЫНЫП МАТЕМАТИКАСЫН ОҚЫТУДАҒЫ ҚОЛДАНБАЛЫ ТАПСЫРМАЛАР

Құлжанова А.Т., Сейлова З.Т.

Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қызылорда қ., Қазақстан Республикасы
Aizhan_21.1992@mail.ru, stsoias62@mail.ru

Математиканың білімдегі және практикалық қызметтегі рөлі ерекше екенін білеміз, тіптен заманауи білім беруді математикаландыру дәуірі деп те атап жүр. Себебі, математика қоғамның көптеген маңызды салаларының сұрақтарына жауап табуға мүмкіндік береді.

Сондықтан да математиканы жалаң түрде емес оның қолданыстарын зерттеуге көңіл бөлу керек екенін білдіреді. Негізгі пән болумен қатар, математика сабағында оқушылар математикалық тілдерді меңгеріп, оның басқа ғылымдармен байланыстарын, оны түсіну әдістеріне үйренеді.

Алайда, бұл оқушылардың математикалық білімінің болуы олардың белгілі жағдайларда (оқу немесе өмірде) қолдануға әрдайым дайын және қабілетті екендігін білдірмейді. Ол үшін, математиканың сыртқы әлеммен, басқа ғылымдармен және өндіріспен байланысын ашу процесінде, алған білімдерін қолданбалы және практикалық тапсырмаларды шешуге пайдалану дағдыларын қалыптастыру барысында ғана мүмкін болады. Сонымен қатар мектеп математика курсының ұғымдары мен зерттеу әдістерінің табиғаты абстрактілі, сондықтан зерттелетін ұғымдардың нақты өмірлік интерпретацияларымен байланысына ерекше назар аудару керек екенін байқаймыз.

Осыған байланысты бастауыш сыныптан бастап, математиканы оқыту процесінде қолданбалы бағытын негізгі бағыт ретінде қарастырамыз. Бұл туралы математиалық білім беру тұжырымдамасында да ерекше атап өткенін ескеруіміз керек. Сонымен, бастауыш мектеп мұғалімінің алдында оқушыларға математикалық білім, білік, дағды жүйесін ғана емес, математиканың басқа ғылымдармен, өмірмен байланысын ашу міндеті тұрады.

Міндеттен шығу, оқушыларға алған білімдерін адам қызметінің әртүрлі салаларында қолдануды, әртүрлі құбылыстарды, процестерді, объектілерді және қатынастарды сипаттау және зерттеу үшін математикалық аппаратты пайдалануды және практикалық есептерді шешуде білімді пайдалану әдістерін көрсетсек мүмкін болады.

Әрине, бұл өз кезегінде мұғалімнен жоғары дайындықты талап етеді: қолданбалы бағыттағы математикалық білімнің мол қорына ие болуы керек, оны оқушыларға қажетті сәтте ұсына алуы және математиканы оқытуда қолданбалы бағытты жүзеге асырудың әртүрлі құралдарын, оның ішінде стандартты емес құралдарды қолдана білуі керек. Сабақты бұл бағытта ұйымдастыру, өз кезегінде математикалық білім алуға қызығушылық танытатын оқушылардың қатарының көбеюіне, олардың болашақ кәсіби бағдар алуына көп ықпалын тигізеді.

Математика сабағының және сабақтан тыс математика сабақтарының мазмұнына қолданбалы тапсырмаларды пайдалану келесідей (мотивацияны қалыптастыру және танымдық қызығушылықты дамыту) педагогикалық мақсаттарды жүзеге асыруға ықпал етеді. Мұғалім сабақ барысында қолданатын барлық әдістерімен құралдарын мүмкіндігінше оқытудың қолданбалы бағытын жүзеге асыруға бағыттауы керек. Осылайша, мұғалім оқушылардың назарын математикалық әдістердің әмбебаптығына жиі аударып, олардың қолданбалы сипатын нақты мысалдармен көрсетуі керек.

Математика сабағында қолданбалы сипаттағы тапсырмаларды орындау барысында келесі практикалық дағдылар мен біліктер қалыптасады:

-бағдарламалық материалды оқу процесінде есептеу дағдылары мен біліктері, олар әсіресе өмірлік-практикалық мазмұнды тапсырмаларды орындау барысында;

-сабақта, сыныптан тыс жұмыстарда, еңбек әрекетінде, өмірдегі практикалық мәселерді шешу барысында бақылау-өлшеу дағдылары;

-құралдармен жұмыс істеу барысында техникалық дағдылары;

-әртүрлі тәжірибелер жүргізу барысында технологиялық дағдылары;

-еңбек процесінде еңбек дағдылары мен біліктері;

-алдағы жүргізілетін жобалар мен жоспарларды жүзеге асыру, сызбалар құрастыру, анықтамалық және қосымша әдебиеттермен жұмыс жүргізу барысында конструктивтік-эксперименттік іскерліктер мен дағдылары.

Мысалы:

1-есеп. Балалар мектептің ауласына әр қатарда 7 алма ағашы және 5 алмұрт ағашын, барлығы 8 қатар отырғызды. Барлығы қанша қанша ағаш отырғызды? Есепті әртүрлі әдіспен шеш.

1. $(7+5)*8=96$ (ағаш)

2. $7*8+5*8=56+40=96$ (ағаш)

Есепті екі әдіспен шештік және көздеген мақсатқа жеттік.

2-есеп. Үй иелері 4-бөлмелі үйлерінің әр бөлмесін әртүрлі түспен бояуды шешті: қызыл, сары, жасыл және көк. Жұмысшылар бояудың неше әдіспен таңдай алады?

$$4 \cdot 3 \cdot 2 \cdot 1 = 24 \text{ (әдіспен).}$$

3-есеп. 150 ағашты бояу керек. Бір сыршы оны 15 күнде, екіншісі 10 күнде орындай алады. Егер екі сыршы бірге жұмыс істесе, осы жұмысты қанша күнде орындай алады?

Бірлесіп жасайтын жұмысқа арналған есеп болып табылады. Жұмыла көтерген жүк жеңіл демекші, екеуі бірікпесе, 150 ағашты 15 немесе 10 күнде емес, 6 күнде бояп бітіре алады екен.

$$\text{Шешуі: } 150 : (15 + 10) = 6 \text{ күнде.}$$

4-есеп. 2 метр матадан 3 жастықтың тысы шығады. 42 метр матадан осындай неше жастыққа тыс тігуге болады?

Экономикалық есеп, алдын-ала жоспарлау үшін, қажетті материалдың көлемін білген абзал.

$$\text{Шешуі: } 42 : 2 \cdot 3 = 63 \text{ (жастық тысы)}$$

5-есеп. Екі ауылдан бір мезгілде бір-біріне қарама-қарсы шыққан екі салт атты 3 сағаттан кейін кездесті. Біріншісінің жылдамдығы 12 км/сағ, ал екіншісінікі 15 км/сағ. Екі ауылдың арақашықтығын тап.

Жол жүрсе бітеді демекші, жүретін жолының шамасын біліп жүрген дұрыс болады.

$$\text{Шешуі: } 12 \cdot 3 + 15 \cdot 3 = 36 + 45 = 81 \text{ км немесе } (12 + 15) \cdot 3 = 81 \text{ км.}$$

6-есеп. 4 кг сәбіз 120 тг тұрады, осындай 9 кг сәбіз қанша теңге тұрады?

Үнемшілдікке, қаражатты дұрыс жұмсауға үйретеді.

Шешуі: $120 : 4 = 30$ тг. бір килограмм сәбіздің бағасын табамыз.

$$30 \cdot 9 = 270 \text{ тг. тоғыз килограмм сәбіздің бағасын табамыз.}$$

7-есеп. Бірінші автотұрақта 7 машина бар, оның екіншідегіден 2-еуі артық. Екінші автотұрақта неше машина бар?

Бұл автотұрақ сыйымдылықтарын есептеуге арналған.

$$\text{Шешуі: } 7 - 2 = 5 \text{ екінші тұрақтағы машина саны.}$$

8-есеп. Омардың 4 қарындашы бар, ал Арманның қарындашы одан 2 есе артық. Арманның қарындашы нешеу?

$$\text{Шешуі: } 4 \cdot 2 = 8 \text{ Армандығы қарындаштар саны.}$$

9-есеп. Туристер бірінші күні 20 км, ал екінші күні 2 есе кем жүрді. Туристер екінші күні неше километр жол жүрді?

10-есеп. Қыз балалар 15 жалауша, ал ұл балалар 5 жалауша жасады. Қыз балалар неше есе артық жалауша жасады?

11-есеп. Қыз бала бірнеше үлкен және 5 кіші тәрелке жуды. Ол барлығы 12 тәрелке жуды. Қыз бала неше үлкен тәрелке жуды?

12-есеп. Ыдыста бірнеше кәмпит бар еді. Оның 12 – сі желінгенде, 9 кәмпит қалды. Ыдыста барлығы қанша кәмпит бар еді?

13-есеп. Сөреде 15 кітап болған еді. Оның бірнешеуін алғанда, 8 кітап қалды?

14-есеп. Аулада екі қыз ойнап жүр еді. Оларға тағы 4 қыз келіп қосылды. Аулада қанша қыз бала бар?

15-есеп. Ыдыста 5 алма болған еді. Оның 3 – еуі желінді. Ыдыста неше алма қалды?

16-есеп. 12 балаға әрқайсысына 3-тен келетіндей кәмпит берілді. Балалар барлығы неше кәмпит алды?

17-есеп. 36 кәмпит 12 балаға тең бөлінді. Әр бала неше кәмпит алды?

18-есеп. 36 кәмпит балалардың әрқайсысына үш – үштен бөлінді. Неше бала кәмпит алды?

Осындай айналадағы дүниемен, қарым-қатынастарды түзейтін есептерді көптеп келтіре беруге болады. Алайда аталған дағдыларды қалыптастыру бастауыш мектеп жағдайында әрдайым мүмкін бола бермейді.

Оқытудың практикалық бағытын жүзеге асыру үшін сыныптың, отбасының, мектептің, көшенің, қаланың, ауылдың, ауданның, облыстың өмірінен көптеген тапсырмалар құрастыруға болады.

Әдебиеттер:

1. Истомина Н.Б., методические рекомендации к учебнику «Математика 3 класс», Издательство: «Ассоциация XXI век», 2004
 2. Мартынова Г.Х. Межпредметные связи стандартизации и математики// Математика в школе – 2003. -№7. – С. 23-25.
 3. Стеклов В.А. Математика и её значение для человечества. – М.: ЛКИ, 2010. – 136 с.
 4. Терешин Н. А. Прикладная направленность школьного курса математики / М.: Просвещение, 1990. – 97 с.
 5. Шапиро И.М. Использование задач с практическим содержанием в преподавании математике. М.: Просвещение, 1990. – 98 с.
- Абдрахманова К. Төменгі жастағыларды оқыту ерекшеліктері // Бастауыш мектеп. – 1989. 110-120 б
- А.Б.Жанәділ,Б.М.Қосанов. Оқушыларға мәтіндік есептерді шығаруға қалай көмектесуге болады?// Бастауыш мектеп,2004. 25-32 б
- Бағдарлама. Математика жалпы білім беретін мектептің 1-4 сыныптарына арналған. – Алматы,2003. 67-71 б

ӘОЖ 373.66

ҰСТАЗДЫҚ КӘСІБИ ҚҰЗІРЕТТЕЛІКТІҢ БАЛАНЫҢ ТҰЛҒАЛЫҚ ДАМУЫНА ӘСЕРІ

Мадешова А.А., Муратбекова А.С.

«Қарағанды жоғары гуманитарлық колледжі» Қарағанды қ., Қазақстан Республикасы

aluawa_83.kz@mail.ru

Ұлт болып ұйысып, ел болып еңсемізді тіктедік. Ендігі біз қазір жасай алатын ең маңызды істердің бірі - жаңа ұрпақты тәрбиелеу. Болашақта бәсекеге қабілетті ХХІ ғасыр шәкіртін тәрбиелеу білім беру саласының алдында тұрған басты міндеттердің бірі. Соған сай ұстаз ізденімпаз ғалым, нәзік психолог, тынымсыз еңбеккер, ортаның ұйытқысы, жан-жақты шебер, терең қазыналы білімпаз, гуманист, белсенді патриот, ғаламдық мәселелер туралы пайымы бар, өз ісін жаһандық талаптар деңгейінде жүргізе алатын болғанда ғана қоғамның мықты да білікті, мәдениетті, жан-жақты дамыған, шығармашылығы жоғары жеке тұлғаны қалыптастырып, тәрбиелеу нәтижелі болады. Уақыт талабына сай ертеңгі болашақ жас ұрпақты білімді етіп тәрбиелеу ұстаздарға зор жауапкершілік жүктейді. Ол мұғалімнен үздіксіз ізденуді, өз білімін үнемі жетілдіріп отыруды талап етеді. Мұғалімнің шеберлігі мен жетістігі – сапалы білім және жақсы тәрбие алған шәкіртінде. Егер ғасырлар құпиясын сақтаған тарих беттеріне қарасақ, қазақ халқының ғасырлар бойы қалыптасқан тілі мен мәдениеті бар, соған сай басты міндеті-ұрпағымызды тәрбиелеу және оған ұлттық білім беру. Бүгінгі оқу-тәрбие жұмысының сапасын қазіргі кезеңге сай қалай жақсарту керек дегенде, ең бастысы мұғалімнің кәсіби құзыретілігін жетілдіруді бірінші орынға қоямыз. Ыбырай Алтынсарин айқандай «Маған жақсы мұғалім бәрінен де қымбат, өйткені мұғалім – мектептің жүрегі» деген. Күн сайын болашақ ұрпақтың еркін дамуын, әмбебаптығын, ұтқырлығы мен шығармашылығын талап ететін жаңа инновациялар енгізілуде. Сол жаңалықтар мен білімді бала санасына сіндіру ұстаздардың басты міндеті.

Ұстаз бойындағы кәсіби құзыреттілік неден байқалады? Ең алдымен өзінің жұмысына деген махаббат, балалардың психологиясын түсіне білуі, өз мамандығының маңызыдылығын білуі. Үнемі білімін жетілдіріп отыратын, педагогикалық құралдардың барлық түрлерін шебер меңгерген, шығармашыл маман ғана біліктілігін артыра отырып, кәсіби құзыреттілігін үздіксіз дамыта алады. Мұғалімнің кәсіби шеберлігінің негізі, біріншіден, мұғалімнің өмірге деген көзқарасы, оның дүниетанымы, екіншіден, пәнді жетік білуі, ойын оқушыларға жеткізу үшін жан-жақты терең дайындықпен баруы, үшіншіден, оқыту мен тәрбиелеудің әдіс-тәсілдерді табысты қолдана білуінен байқалады.

Кәсіби дамудың ең үздік жолы өзіндік білім алу. Неге? Себебі саналы түрде қадам жасай отырып, өзіңіздің ішкі қалауыңызға, қызығушылығыңызға сай біліміңізді жетілдіре аласыз. Заманауи педагог болу үшін бір мәселеге жан-жақты көзқарас таныту маңызды. Оқушылардың тұлғалық дамуын іске асыру барысында ең алдымен өзіндік дамуды ұмытпау керек. Осы мәселе аясында бірнеше қадамдарды атап өтейін:

Біріншіден, педагогикалық әдістемелік-нұсқаулықтар, кітаптар, журналдар оқу. Ол арқылы мұғалімнің танымы кеңейіп, жаңа идеялар алуға үлкен мүмкіндік сыйлайды.

Екіншіден, ұстаздарға арналған курс оқу. Қазіргі кезде онлайн курстар да бар, олардың артықшылығы қалаған уақытта қалаған тақырыпта білімді кеңейте алады.

Үшіншіден, түрлі конференцияларға қатысу. Бұл бірге дамитын орта табуға таптырмас мүмкіндік. Тек тыңдап қана қоймай, спикер ретінде ұстаз өз тәжірибесімен бөліскен жөн, себебі өз білгенін өзгемен бөлісу арқылы өзі де білімін жетілдіреді.

Төртіншіден, мақала жазу. Педагог үшін ол өте маңызды. Ойын тек ауызша емес, жазбаша жеткізе білу ұстаз бойында қалыптасатын керемет қасиет. Мақала жазу дағдысын дамыту да кәсіби біліктілікті арттыруға көмектеседі.

Бесіншіден, әлеуметтік желілерді тиімді пайдалану. Ұстазға керек ақпаратты тарататын каналдарға жазылып, түрлі видеоларды көріп, сабаққа қатысты әдістер мен тәсілдерді қараудың артықшылығы, оқушылардың назарын тақырыпқа аударту. Сол арқылы баланың пәнге қызығушылығын арттыру.

Жоғарыда айтылған қадамдарды қолдану арқылы ұстаз кәсіби біліктілігін арттырады. Ал соны практика барысында оқушылармен жұмыста қалай қолдана алады деген сұрақ туындауы мүмкін.

- Оқу-тәрбие жұмысы үлкен жауапкершілік пен тыңғылықты дайындықты талап ететіндіктен, педагог әр сабаққа дайындалу кезінде оқушылардың жеке тұлғалық дамуын, жас ерекшеліктерін және тапсырмалардың тақырыппен байланысын ескеру керек.

- Педагогикалық оқулықтардан, курстардан, семинарлардан сабақты өтудегі тиімді әдістерді қарастырып, практикада қолдануға болады.

- Ұстаз өзі мақала жазу дағдысын арттырса, оқушының да мақаланы жақсы жазуын қадағалай отырып, тіл байлығын дамыта алады.

- Қазіргі қоғамда оқушыларды сабаққа қызықтыру қиынға соғады. Сондықтан әлеуметтік желілерден сабаққа тиімді көрнекіліктер, танымдық видеожазбаларды сабақта қолдануға болады. Бұлардың барлығы оқушылардың тұлғалық дамуына жан-жақтан әсер етеді.

Ұстазы жақсының – ұстамы жақсы демекші, педагог имиджі оқушыға тікелей әсер ететінін ұмытпау керек.

Жүгіруден спорт жарысы... Мәре тым алыста, жүз шақырым жерде. Сондықтан «әу» дегеннен-ақ бойдағы бар әлқуатты салуға болмайды. Өзінді шаршатып алсаң, орта жолда қалғаның. Әрине мұнда физикалық дайындық маңызды рөл атқарады. Десек те «тактика» атаулыдан мақұрым болсаң, қажыр қайратқа сенгенің құр әурешілік.

Қазіргі жаһандық жағдай да тап осы спорт түрі секілді. Жанталас. Бірақ абырды емес, сабырды қажет қылады. Ал енді осындай бәсекелестік ортада шаң жұтып қалмас үшін не істеу керек? Мәреге дейін барлық қатысушы бір қалыппен жетпейді. Біреулер қиындыққа төзбей жолда қалады, ал енді екіншілері бойдағы қуатынан айырылып, әлсірейді. Жеңіске бағы мен бабы келіскендер ғана жетеді. Қазақ-бейбітшілік туын биік ұстаған халық. Ал бейбіт сүйгіш елге бақ қонар.

Демек ендігі қалғаны бапты шыңдау. Яғни үнемі іздену керек, оқу керек. Білім саласында алдыңғы қатарлы біліктілігі жоғары ұстаздар қатарынан болу үшін ең алдымен өзіндік даму, одан кейін оқушының тұлғалық дамуын игерту керек. Алда болудың алгоритімі-білімде.

Әдебиеттер:

1. А.К.Маркова. Кәсіби құзыреттіліктің даму деңгейі [2009ж]

2. И.Д.Богаева .Педагогикалық қызметтегі кәсіби шеберлік [2009ж]
3. Құзырлылық амалының негізгі ұғымдары – К.С.Құдайбергенова Алматы [2007ж]

ӘОЖ 372.853

ФИЗИКА САБАҚТАРЫНДА ЭЛЕКТРОНДЫҚ РЕСУРСТАРДЫ ҚОЛДАНЫП ОҚЫТУДЫҢ МҮМКІНДІКТЕРІ

Мақсат А.С., Сарыбаева Ә.Х.

Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан қ,
Қазақстан Республикасы
maksataidana2@gmail.com

Білім беру мен тәрбиелеудің барлық мақсаттарын шешу үшін жүйелі түрде пайдаланылатын электрондық ресурстар оқу процесінің құрамдас бөлігі. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңында белгіленгендей, білім беру жүйесін ақпараттандыру, мемлекеттік білім саясатының негізгі қағидаларын жүзеге асырудың маңызды бір механизмі болып табылады. Ақпараттық ортаны құруға негізделген білім берудің жаңа жүйесін қалыптастыру және педагогикалық практикаға жаңа ақпараттық құралдарды, жаңа технологияларды енгізу білім жүйесін дамытудағы маңызды бөлшегі болып саналады. Білім беру жүйесін ақпараттандыру – оқытуда жаңа ақпараттық технологияларды пайдалануды теориялық және практикалық тұрғыдан қамтамасыз ету. Яғни ақпараттық технологияларды оқыту үрдісіне тиімді пайдалана білу және оның әдістемесін меңгеру [1].

Болашақ мамандардың кәсіби біліктілігін арттыруға оқыту мазмұны мен технологиясын жаңарту мәселесі қазіргі кездегі оқытудың маңызды бөлшегі болып отыр. Бір жағынан ақпараттық технологияларды, екінші жағынан тиімді технологияларды қолдану және оларды оқыту процесінде қолдану болашақ мамандардың кәсіби біліктілігін арттыру үшін айтарлықтай маңызға ие. Бұл электронды оқулықтарды қолдану, оны дұрыс пайдалану және теория арасындағы қайшылықтарды шешуді, инновациялық технологияларға деген сұранысты және оқушыларды оқыту процесінде практикалық дағдыларын қалыптастырудағы мәселелерді шешуге септігін тигізеді [2].

Кейбір физикалық ұғымдар дерексіз ұғымдар болып табылады, оларды тікелей немесе зертханалық жұмыс арқылы елестету қиын. Сондай кезде электрондық ресурстардың алатын орын ерекше. Бұлардың көмегімен виртуалды зертханалар жасауға мүмкіндік туады. Электрондық ресурс интернетке қосылған компьютерлерді пайдаланатын адамдар қол жеткізе алатын онлайн цифрландырылған ақпарат. Ол мәтін, видео, карталар, суреттер және т.б. қоса алғанда түрлі форматтарда жеткізіледі. Оқушылар электрондық ресурстарды пайдалануы қажет, себебі олар баспа басылымдарымен салыстырғанда ақпаратқа жақсырақ және оңай қол жеткізуді мүмкіндік алады [3].

Физика сабақтарында электронды ресурстарды пайдаланудың ең тиімді стратегиясы жұмыстың әр кезеңінде әртүрлі электронды құралдарды қолдану. Бұл оқушыларға физикалық процестер мен құбылыстарға тереңірек үнілуге, іс-жүзінде зерттеуге мүмкіндік болмайтын жұмыстарды зерттеуге көмектеседі. Ал мұғалімдер оқытудың озық әдістерінде заманауи электронды оқыту құралдарын сабаққа материалды тез таңдауға, сабақ жоспарын құрастыруға, оқу сабақтарының өзіндік бірегей үлгілерін жасауға мүмкіндік береді [4].

Физика пәнінен BILIM LAND, PhET, LearningApps сияқты электрондық білім беру ресурстарын пайдаланудың мысалын қарастырайық. Осы электронды платформалардың әрқайсысына жеке жеке тоқталатын болсақ.

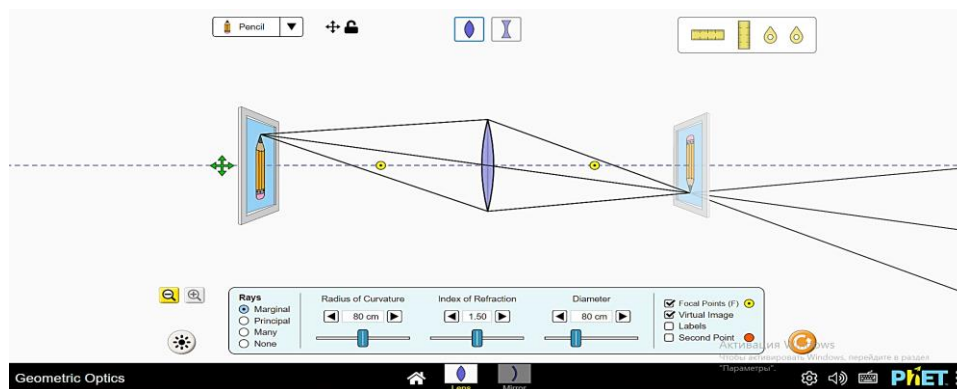
BILIM LAND – Қазақстан мен Тәуелсіз мемлекеттер достастығының ең маңызды онлайн білім беру платформасы (1-сурет). Бұл платформа алғаш рет 2011 жылы қолданысқа берілді. Қосымша орта білім беру ұйымдарында оқыту пәндерін онлайн түрде оқытуға арналған электронды білім беру ресурсы. Әр пән бойынша бірегей білім беру видеоресурстар, виртуалды

зертханалар, ұлттық бірыңғай тестілеуге дайындалуға арналған тесттер, халықаралық стандарттарға негізделген курстарды тауып қолдануға болады.

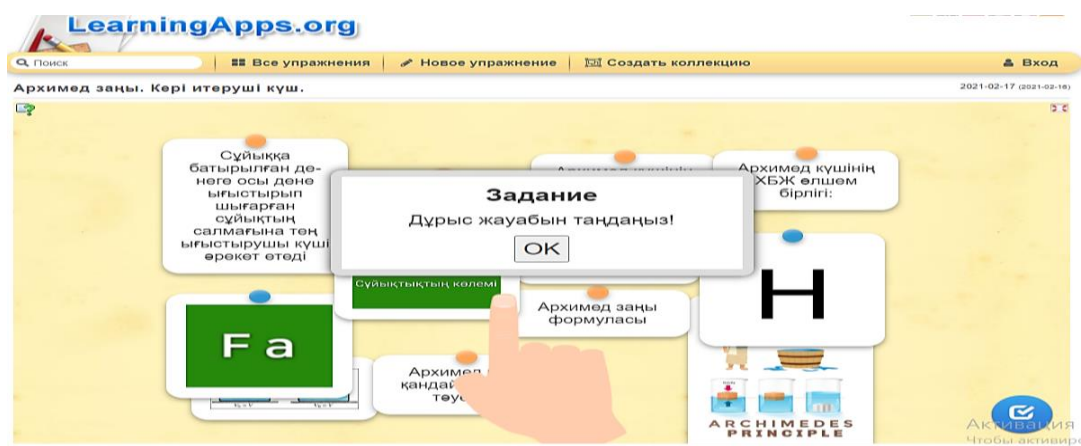
1-сурет. BILIM LAND қосымшасында физика пәні бойынша виртуалды зертханалар

PhET қосымшасын қазіргі уақытта физика мен химияны оқытуда кеңінен қолданылады. Бұл электрондық ресурсты әртүрлі білім беру мекемелерінде, соның ішінде дәрістерде, жеке сабақтарда немесе шағын топтық сабақтарда, үй тапсырмаларын және зертханалық тапсырмаларды орындауда қолданыла алады. Сондай-ақ бұл қосымшаны тиімді пайдалану оқытудағы кейбір кемшіліктердің алдын алуға мүмкіншілігі бар. Қосымша оқытудың нақты мақсаттарын анықтауда, оқушыларды сабақты түсінуге және ынталандыруға, оқушылардың алған білімін және алатын білімдері арасында байланыс орнатуға, нақты тәжірибелермен түсіндіруге, оқушылардың ізденімпаздық қабілеттерін дамытуға, олардың түсінігін бақылауға көмектеседі. Геометриялық оптикалық параметрлерінің өзгеруі, кескіннің қай жерде пайда болатынын бақылау (2-сурет).

2-сурет. PhET қосымшасында геометриялық оптика

LearningApps – бұл үйренуге оңай қосымшалардың бірі. Бұл ресурстың көмегімен сабақтарды әртүрлі ойын жаттығуларын жасап сабақты қызықты өткізуге болады. Алайда бұл онлайн платформаның басты кемшіліктерінің бірі – толыққанды тест немесе сауалнаманы құру мүмкін емес. Іс жүзінде тапсырмалар өзін-өзі бақылау үшін орындалады. 5-суретте осы электронды қосымша негізінде «Архимед заңы. Кері итеруші күш».

5 – сурет. LearningApps қосымшасының экрандағы көрінісі

Жауап беріп біткен соң тапсырманың аяқталғанын көрсететін терезе пайда болады және орындалған тапсырмалардың пайызын көрсетеді [5].

Қорытындылай келе физика сабақтарында электронды білім беру ресурстарын пайдалана отырып ақпараттық технологияларды қолдану оқу материалын меңгеруді жеңілдетіп, білім алушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға жаңа мүмкіндіктер ашады. Электрондық білім беру ресурстарын қолдану арқылы тапсырмаларды орындауды, бірлескен жобаларды жасай отырып, оқушылар тек мотивация алып қана қоймай, пән бойынша білімді игеріп және цифрлық сауаттылықты үйренеді. Электрондық ресурстарды қолдану физикадағы макро және микро дүниенің элементтерін зерттеуде және әртүрлі физикалық құбылыстар мен процестердің мәнін терең түсінуге мүмкіндік береді. Бұл оқыту мен зерттеу дағдыларын дамытуға және оқушылардың өзіндік ой-өрістерін кеңейтуге жол ашады.

Әдебиеттер:

1. Баяндин Д.В., Мухин О.И. Структурно – логическая школьного курса физики в электронных средствах образовательного назначения. – 2013
2. Кириллова, Т.В. Электронный образовательный ресурс как средство реализации методики формирования методических умений у будущих учителей физики / Т.В. Кириллова // Современные наукоемкие технологии. – 2019.
3. Tshewang S. The use of ICT by science teachers in middle secondary science education in the Himalayan Kingdom of Bhutan. [Doctor of Philosophy thesis, Edith Cowan University]; 2019.
4. Sejane L. Access to and use of electronic information resources in the academic libraries of the Lesotho Library Consortium; 2017.
5. Кириллова, Т.В. Применение электронных образовательных ресурсов в процессе методической подготовки будущего учителя физики / И.А. Крутова, Т.В. Кириллова // Современные проблемы науки и образования. – 2015.

УДК 36

ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЕ И ЛИЧНОСТНЫЕ КАЧЕСТВА СОЦИАЛЬНОГО РАБОТНИКА

Малакеевич К.

Карагандинский университет Казпотребсоюза. г.Караганда, Республика Казахстан

kmalakevic@gmail.ru

За последние несколько лет специальность «Социальная работа» стала очень актуальной во многих странах, а именно в период пандемии, когда людям было необходимо помочь выйти из тяжелых жизненных ситуаций.

Люди с тяжелой жизненной ситуацией-это лица, которые имеют те или иные проблемы,

решаемые с помощью специалистов, а именно психологов, социальных работников и других специальных организаций.

Социальный работник-это специалист, который оказывает бытовую, правовую и моральную помощь нуждающимся, в частности это уязвимые слои населения (лица с инвалидностью, пожилые, зависимые, дети с проблемами разного рода и люди с психическими, социальными и соматическими отклонениями).

Профессия социальная работа тесно связана с психологией, поэтому каждому специалисту, работнику социальной сферы необходимо иметь базовые знания психологии и опыт общения с людьми. Данные знания влияют на профессиональные и личностные качества работника, которые очень важны каждому профессионалу и являются опорой для решения той или иной человеческой проблемы.

Существуют основные факторы, с помощью которых основываются требования к специалисту социальной сферы:

- Интенсивное развитие деятельности.
- Появление новых методов и технологий в работе.
- Появление новых социальных проблем.
- Нехватка профессионально подготовленных кадров.

На основе данных факторов формируются требования к социальному работнику, рассматривая теоретическую подготовку, практическую подготовку, практику и волонтерство.

Профессиональные и личностные качества рассматриваются на фоне непрерывного образования, это может быть высшим образованием (бакалавриат, магистратура), повышение квалификации (дистанционное обучение) и другие формы (круглые столы, конференции и т.д)

К профессиональным качествам социального работника относятся умения, с помощью которых специалист может разобрать проблемы клиента или группы. К профессиональным качествам относятся:

- Коммуникативные умения- умение входить в контакт и общение, владеть эмпатией и навыками коммуникаций.

- Деятельностно-ролевые умения- умение переигрывать, менять позиции и устанавливать партнерские отношения с клиентом.

- Организационные умения- привлечение других организаций социальных служб для решения той или иной проблемы.

- Проектировочные умения- умение ставить цели, задачи и их достижения.

К личностным качествам относятся:

- Эмоциональная устойчивость.
- Физическая выносливость.
- Психологическая чуткость.
- Креативность.
- Способность сопереживать.
- Терпеливость.
- Желание помогать людям.
- Тактичность.
- Наблюдательность\внимание.
- Пунктуальность.
- Честность.
- Чуткость к этическим вопросам.

Этика в социальной работе является главным качеством специалиста социальной сферы и важным компонентом его работы.

Этика социального работника – это вид профессиональной морали, которая представляет собой кодекс поведения, обеспечивающий нравственный характер тех взаимоотношений между людьми, которые вытекают из требований к профессиональной деятельности и профессиональной компетентности.

Профессиональная этика- это нравственное самосознание профессиональной группы.

В Социальном Кодексе Республики Казахстан существует пункт «Об утверждении норм профессиональной этики поведения социальных работников», в котором говорится об утверждении тех прилагаемых норм этики для работников социальной сферы, без которых сама работа невозможна. А так же подпункты второй главы «Этические признаки профессионального поведения», где говорится о поведении и качествах профессионализма социального работника. [1]

Все эти качества очень важны и необходимы при работе социального работника с клиентами, так как в первую очередь они помогают самому специалисту. В работе с уязвимыми слоями населения социальный работник должен уметь общаться с людьми и держать клиента на дистанции во избежание проблем в первую очередь для себя и в этом помогают те вышеперечисленные качества.

Профессии связанные с обществом («человек-человек»), не имеющие специальных умений и качеств часто впадают с профдепрессию или получают эмоциональное выгорание, в том числе и социальные работники.

Эмоциональное выгорание - это состояние физического, психического и умственного истощения человека, которое возникло в следствии сильного стресса и переутомления. Оно может быть связано с работой, учёбой, отношениями между членами семьи и своим окружением.

В социальной работе это очень частое явление, когда работник очень близко подпускает к себе тяжелого клиента и отдаёт ему все свои силы и эмоции. Это означает что профессионал переусердствует в своих профессиональных и личностных качествах.

Личностные качества, способствующие эмоциональному выгоранию:

- Высокий самоконтроль с клиентом.
- Склонность к повышенной тревоги и переживанию.
- Высокий уровень эмоциональной лабильности.

Само исследование синдрома эмоционального выгорания опубликовал психиатр из Нью-Йорка Герберт Фройденбергер в 1974 году, где изучал волонтеров, работавших в социальной сфере от имени местной церкви.

В таком случае самому социальному работнику нужна помощь в лечении и профилактики данной проблемы. Это может быть обращение к психологу, отдых от работы или поддержание физической формы.

Специально для избежания всех проблем и сохранения специалистов социальной сферы, Министерство труда и социальной защиты населения Республики Казахстан разработало квалификационные и профессиональные требования к социальным работникам. Сам документ о требованиях разработан на основе Социального Кодекса Республики Казахстан и дает возможность подтвердить свои умения и навыки при прохождении аттестации. Требования специалиста делятся на группы квалификации, где расписано как и какими навыками должен обладать социальный работник с той или иной группой людей. [2]

Для приобретения специальных качеств будущие специалисты проходят обучения, в различных образовательных учреждениях, это могут быть колледжи или университеты, где студентов обучают сначала базовой информации, а после переходят и к практике. Это означает, что закладывают в человека основы социальной работы более опытные специалисты социальной сферы. Формирование профессионально-личностных качеств раскрывается с позиции компетентностного подхода. Компетентность рассматривается в широком смысле слова как результат социализации, означает результат развития личности будущего социального работника, в том числе через формирование базовых компонентов его ментального опыта. Определению компетентностей должна соответствовать система оценки учебных достижений выпускников образовательных учреждений, которая направлена не только на выяснение того, в какой мере освоен формально-теоретический компонент обязательного минимума содержания образования, но и выявление их способности использовать освоенное содержание образования для решения практических исследовательских, ценностно-ориентационных и коммуникативных, технологических задач и проблем. Формирование знаний функция процесса обучения и, следовательно, отбор содержания знаний в вузе может обеспечивать по преимуществу знания о

коммуникативной профессиональной деятельности и знания о коммуникативном профессиональном поведении. Для превращения знания о профессиональном поведении в мотив профессионального поведения необходимы достаточные внешние и внутренние условия. Те или иные основы коммуникативной деятельности позволяют рассматривать процесс формирования профессионально-личностных качеств будущего социального работника как ценностно значимый для личности и профессиональной деятельности компонент. [3]

Таким образом, можно сделать выводы, что профессионал социальной сферы, а именно социальный работник должен обязательно владеть профессиональными и личностными качествами для работы с людьми и с индивидуумом в отдельности. Так же все требования важны в работе специалиста социальной сферы, так как данный работник осуществляет государственные услуги всем слоям населения, что является основой социальной защиты государства. Так же в связи с повышением численности социальных проблем в обществе, необходимо подготавливать социальных работников к знанию теории и практики социальной работы, а так же крепить в них все качества присущие работе с людьми.

Литература:

1. Социальный Кодекс РК от 20 апреля 2023 года № 224-VII ЗРК // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K2300000224>
2. <https://www.zakon.kz/obshestvo/6391179-kakim-trebovaniyam-dolzhen-sootvetstvovat-sotsialnye-rabotniki.html>
3. Научная статья «Об образовании»

ӘОЖ - 372.853

ФИЗИКА ПӘНІН ОҚЫТУ САЛАСЫНДА ОҚУДАН ТЫС САБАҚТАРДЫ ӨТКІЗУДЕ ЗАМАНУИ ӘДІСТЕРДІ ҚОЛДАНУ

Мейрбек А.Н., Шектібаев Н.Ә.

Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан қаласы,
Қазақстан Республикасы
aigerim-001@list.ru

Физика ғылым ретінде айналамыздағы әлемді түсінуге айтарлықтай әсер етеді. Қазіргі қоғамдағы физикалық білімнің маңыздылығын асыра бағалау және оларды игеру мектепте кішігірім қиындық тудырады. Физика пәні оқушылардың көкжиегін кеңейтіп қана қоймайды, сонымен қатар аналитикалық ойлауды, логиканы және ғылыми әдісті қолдану қабілетін дамытуға ықпал етеді.

Алайда, көптеген мұғалімдер білетіндей, мектепте физиканы оқыту қиындыққа алып келуі мүмкін. Оқытудың дәстүрлі әдістері көбінесе физиканың күрделі тұжырымдамаларын толық түсінуге және мектеп оқушыларының қызығушылығын сақтауға ықпал ете бермейді. Мұнда сабақтан тыс сабақтар сахнаға шығады. Зерттеулер көрсеткендей, сабақтан тыс уақытта берілетін қосымша білім беру мүмкіндіктері физиканы терең зерттеуге ықпал етеді [1].

Соңғы онжылдықтарда оқытудың балама әдістерін қолдану белсенді түрде зерттеліп, білім беру практикасына енгізілді. Интерактивті тәсілдерді, эксперименттер мен заманауи технологияларды қолдануды қамтитын бұл әдістер оқушыларды физиканы оқуға тарту мен ынталандырудың жаңа жолдарын ұсынады. Олар күрделі тұжырымдамаларды тиімдірек жеткізуге мүмкіндік береді және оқушыларға 2-ші рет оқу процесіне белсенді қатысуға мүмкіндік береді [2].

Бұл мақалада біз сабақтан тыс сабақтарды физиканы оқытудағы заманауи әдістердің рөліне назар аударамыз. Біз табысты тәжірибенің мысалдарын, зерттеу нәтижелерін талдауды қарастырамыз және осы әдістерді мектеп білімінде қолдану бойынша ұсыныстар береміз. Біздің жұмысымыз оқушылардың физикаға деген қызығушылығын сақтауға және олардың білімін осы

маңызды салада байытуға бағытталған.

Дәрістер мен оқулықтар сияқты физиканы оқытудың дәстүрлі әдістері кейде мектеп оқушыларын оқытуда тиімді болмауы мүмкін. Физиканы оқытудың заманауи әдістері интерактивті оқытуды, технологияны пайдалануды, практикалық тәжірибені және басқа да көптеген әдістерді қамтуы мүмкін әдістердің кең ауқымын қамтиды. Олар білім алушының білімді игеру процесіндегі белсенді рөлін ескере отырып жасалған және физикалық ұғымдарды тереңірек түсінуге ықпал етуі мүмкін.

Заманауи әдістерді енгізудің танымал әдістерінің бірі-интерактивті оқыту. Бұл әдіс оқушылардың материалмен және бір-бірімен белсенді өзара әрекеттесуін қамтиды. Физика сабақтарындағы ойындар мен рөлдік ойындар оқушыларға ұғымдарды жақсы меңгеруге және оларды іс жүзінде қолдану дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді.

Эксперименттер мен практикалық сабақтар жүргізу физиканы оқытудағы балама әдістердің маңызды бөлігі болып табылады. Оқушылар абстрактілі ұғымдарды іс-әрекетте байқау арқылы жақсы түсіне алады. Эксперименттер оларға физикалық заңдылықтарды өз бетінше зерттеуге және растауға мүмкіндік береді.

Технологияның дамуымен виртуалды зертханалар мен оқыту бағдарламалары қол жетімді болады, бұл студенттерге виртуалды ортада эксперименттер мен зерттеулер жүргізуге мүмкіндік береді. Бұл сыныптан шықпай-ақ физикалық құбылыстар мен ұғымдарға енуге мүмкіндік береді.

Физиканы оқытудың заманауи әдістері оқушылардың мотивациясы мен оқу қызығушылығын едәуір арттыра алады. Зерттеулер көрсеткендей, интерактивті әдістер, ойындар және практикалық сабақтар физика сабақтарын оқушылар үшін тартымды және қызықты етеді. Бұл тақырыпты белсенді қатысуға және тереңірек зерттеуге түрткі болуы мүмкін.

Заманауи әдістер физикалық ұғымдарды тереңірек түсінуге ықпал етеді. Интерактивті оқыту, эксперименттер және виртуалды зертханалармен өзара әрекеттесу оқушыларға физикалық құбылыстарды "көруге" және "сезінуге" мүмкіндік береді, бұл дерексіз ұғымдарды қол жетімді етеді [3].

Баламалы әдістер проблемалық шешу дағдыларын дамытуға да ықпал етеді. Ойын және зерттеу жұмыстарына қатысатын оқушылар күрделі жағдайларды талдау және шешімдер табу қабілетін дамытады. Бұл оларға физикада ғана емес, өмірде де пайдалы болатын дағды.

Физиканы оқытуда балама әдістерді қолданатын көптеген сәтті жобалар мен бағдарламалар бар. Мысалы, мектеп оқушылары өздерінің физикалық эксперименттерін жасайтын жобалар олардың ғылымға шығармашылық көзқарасын ынталандыруы мүмкін [4]. Мұндай бастамалар балама әдістердің қандай әлеуетті мүмкіндіктер беретінін көрсетеді.

Көптеген зерттеулер физиканы оқытудағы балама әдістердің тиімділігін растайды. Зерттеушілер мұндай іс-шараларға қатысатын мектеп оқушылары жоғары бағалар мен физикалық тұжырымдамаларды тереңірек түсінетіндігін анықтады [5]. Бұл нәтижелер мектеп біліміне балама әдістерді енгізудің маңыздылығын көрсетеді.

Бұл мақалада біз физиканы оқытуда сабақтан тыс сабақтарда заманауи әдістерді қолданудың маңыздылығы мен тиімділігін зерттедік. Физика білім берудің маңызды бөлігі ретінде оқушылардың ғылыми сауаттылығын, логикалық ойлауын және аналитикалық дағдыларын қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Дегенмен, дәстүрлі оқыту әдістері кейде оқушылардың физикалық тұжырымдамаларға деген қызығушылығы мен түсінігін сақтауда тиімсіз болуы мүмкін.

Интерактивті оқыту, эксперименттер, ойындар және заманауи технологияларды пайдалану сияқты физиканы оқытудағы балама әдістер білім берудің тиімділігін арттыру және оқушылардың қызығушылығын арттыру үшін жаңа құралдарды ұсынады. Зерттеулер мен тәжірибе көрсеткендей, бұл әдістер физикалық құбылыстарды тереңірек түсінуге, проблемалық шешу дағдыларын дамытуға және оқушылардың мотивациясын арттыруға көмектеседі.

Табысты жобалар мен зерттеулердің мысалдары физиканы оқыту тәжірибесінде балама әдістерді қолданудың маңыздылығын көрсетеді. Олар бұл әдістер оқушылардың үлгерімі мен академиялық нәтижелерінің жақсаруына әкелуі мүмкін екенін растайды.

Қорытындылай келе, біздің мақала физикадан тыс сабақтарға заманауи әдістерді енгізудің

маңыздылығын көрсетеді. Бұл әдістер мұғалімдер мен білім беру мекемелеріне мектеп оқушылары үшін қызықты, интерактивті және нәтижелі білім беру тәжірибесін құру құралдарын ұсынады. Физиканы оқытуда баламалы әдістемелерді дамыту және енгізу білім беру сапасын жақсартудағы және болашақ ұрпақтың ғылыми сауаттылығын дамытудағы маңызды қадам болып табылады

Әдебиеттер:

1. Smith, J., & Jones, A. (2018). The Impact of Extracurricular Activities on Student Engagement in Physics Education. *Physics Education Research*, 43(2), 127-142. ↵
2. Johnson, M., & Brown, R. (2020). The Effectiveness of Interactive Learning Methods in Physics Education. *Journal of Science Education and Technology*, 28(3), 355-369.
3. Rodriguez, L., & Smith, K. (2019). Engaging Students Through Interactive Learning in Physics Education. *Journal of Physics Education*, 50(4), 415-430. ↵
4. Johnson, A., & Brown, P. (2021). The Impact of Practical Experiments on Deep Learning of Physics Concepts. *Physics Education Research*, 46(1), 67-82. ↵
5. Anderson, J., & Wilson, M. (2018). Student-Created Physics Experiments as a Catalyst for Creative Thinking. *Physics Teacher*, 56(3), 192-198. ↵
6. Smith, R., & Jones, S. (2022). Effects of Alternative Teaching Methods on Students' Achievement in Physics. *International Journal of Science Education*, 48(7), 875-892

УДК 36

КЕЙС-МЕНЕДЖМЕНТТИҢ ОТБАСЫЛЫҚ ҚАМҚОРШЫЛЫҚ БАҒДАРЛАМАСЫНДАҒЫ ЕРЕКШЕЛІГІ

Мтсбай Ж.Ж. Исаев А.А.

Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., Қазақстан Республикасы

Кейс-менеджмент қызмет көрсету тәсілі ретінде отбасылық қамқоршылық бағдарламасында балалармен жұмыс жасауда келесі мақсаттарды орындайды:

- баланың қамқорлыққа, қорғауға және қолдауға жеке қажеттіліктерін қанағаттандыруға көмектесу;
- баланың/жас жігіттің қабілеттерін дамыту және білім беру ұйымы мен қоғамдастықтың ресурстарын жұмылдыру;
- баланың/жас адамның өз бетінше жұмыс істеуін барынша қолдау және ынталандыру;
- баланың/жас адамның қиын өмірлік жағдайының жағымсыз салдарын болдырмау және азайту;
- бала/жас адам үшін қажетті қолдау қызметтерін анықтау және ұйымдастыру, олардың әсерін бақылау;
- баланың/жас адамның қоршаған қоғамдастыққа әлеуметтік интеграциялануына ықпал ету;
- қажетті қызметтер мен ресурстарды алуда баланың/жас адамның мүдделерін қорғау;
- балаға/жас жігітке тиімді қолдау көрсету үшін қоғамдағы әлеуметтік қызметтерді жұмылдыру және осы қызметтердегі олқылықтардың орнын толтыру;
- барлық қолжетімді ресурстарды тиімді және ұтымды пайдалануды, сондай-ақ қорғаншылық бойынша қызметтердің жоғары сапасын қамтамасыз ету.

Отбасылық қамқоршылық бағдарламасы аясында кейс-менеджмент тәсіл ретінде келесі қағидаттарға сүйенеді:

- Басты назарда - бала/жас адам. Көрсетілетін қызметтер баланың/жас адамның қажеттіліктеріне бейімделуі керек, оны қолданыстағы әкімшілік құрылымдарға немесе қызмет көрсету механизмдеріне бейімделуге мәжбүр етпеуі керек.

- Қатысу. Балалар мен жастарды олардың өміріне қатысты мәселелер бойынша сарапшылар ретінде қарау керек.

- Күшті жақтарға сүйену. Баламен/жас адамдармен жұмыс оның күшті жақтары мен анықталған қажеттіліктеріне негізделуі керек.

- Кемсітушілікке жол бермеу және әртүрлілікті мойындау. Баланың/жас адамның қабылдауын қалыптастыратын әлеуметтік, мәдени, экономикалық және басқа факторларды, оның өмірінің мән-жайларын және оның қандай да бір қызметке қажеттілігін ескеру және оларға қызмет көрсету циклі шеңберінде ден қою қажет.

- Есептілік және ашықтық. Баламен/жас адаммен жұмыс Адал және ашық ынтымақтастыққа негізделуі керек. Бала/жас адам өзінің мүдделеріне әсер етуі мүмкін барлық іс-шаралар туралы барынша хабардар болуы керек.

- Ақпараттың жеткіліктілігі. Баламен/жас адаммен жұмыс мүмкіндігінше қолайлы көздерден келетін ақпаратқа негізделуі керек.

- Үздіксіздік. Үздіксіздікті қамтамасыз ету үшін кемінде бір маман қызмет көрсетудің басынан аяғына дейін өзгеріссіз қалуы қажет.

- Фактілерге негізделген тәсілді қолдану. Көрсетілетін қызметтерді тиісінше құжаттамалық ресімдеу білімді жинақтауға ықпал етеді. Құжаттаманы үнемі тексеру практиканы жақсартады және ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалармен жұмыс жасауда қандай тәсілдер тиімді екенін түсінуге көмектеседі.

Бала/жас бала Отбасылық күтімді қамтамасыз ететін қызметке балаларды қорғау органдарымен барған кезде кейс-менеджмент функцияларын бірнеше кейс-менеджерлер орындай алады (мысалы, балаларды қорғау жөніндегі мемлекеттік органның кейс-менеджері және отбасылық тәрбие бағдарламасының кейс-менеджері).

SOS-отбасылық қамқоршылық бағдарламасындағы кейсті басқаруды әлеуметтік жұмыс мамандары және/немесе кейс-менеджердің функциялары жүктелген басқа да білікті қызметкерлер жүзеге асырады. Кейс-менеджер - отбасылық қорғаншылық қызметтерінде балаларды жеке алып жүруге жауапты негізгі маман.

Кейс-менеджер бағалау жүргізу, жоспарлау, көмек көрсету және құқықтарды қорғау, сондай-ақ қызметтерді үйлестіру және бағалау сияқты негізгі функцияларды орындайды, бұған баламен/жас адаммен, асырап алушы ата-анамен/тәрбиешімен, биологиялық отбасымен (егер мүмкін болса) және басқа мамандармен және баланың сүйемелдеуіне қатысатын адамдармен ынтымақтастық арқылы қол жеткізіледі.

Отбасылық қамқоршылық бағдарламаларында балаларға тікелей қызмет көрсету шеңберіндегі Кейс-менеджмент - бұл өзара байланысты келесі кезеңдерден тұратын процесс: [1]

Кейс-менеджмент сатысы	Уақыт шеңберлері
1. Баланы қабылдау	Ұлттық және ішкі нормативтік талаптарға Сәйкес
2. Терең бағалау (қайта бағалау)	Жыл сайын
3. Жеке даму жоспары (ЖДЖ)	Жыл сайын әзірленеді
4. ЖДЖ іске асыру	Әдетте, жыл бойы
5. ЖДЖ іске асырылуына Шолу	ЖДЖ іске асыру барысында тоқсан сайын (SOS-отбасылар жағдайында) немесе ай сайын (жастар бағдарламалары жағдайында) өткізіледі
6. Сүйемелдеуді тоқтату және кейінгі мониторинг	Келесі мониторинг тәрбиеленуші SOS бағдарламасынан шыққаннан кейін алғашқы екі жыл ішінде жылына бір рет жүргізіледі

1 кезең. Баланы қабылдау

Баланы қабылдау - баланы отбасылық қамқоршылық бағдарламасына жібергеннен кейін

кейс-менеджменттің бірінші кезеңі. Баланы/жас адамды отбасылық қамқоршылық бағдарламасына орналастыру туралы шешімді мемлекеттік органдар мен SOS арасындағы келісімдер негізінде ұлттық заңнамаға сәйкес Балаларды қорғау органы әрдайым қабылдайтынын атап өткен жөн.

Жолдама туралы хабарлама алғаннан кейін ішкі рәсімдерге сәйкес отбасылық қамқоршылық бағдарламасына қабылдау процесі басталады. Бұл процесс баланың/жас жігіттің бағдарламаның мақсатты тобына жататындығын және баланы қабылдауға қажеттіресурстардың бар-жоғын анықтауға мүмкіндік береді. Қажет болған жағдайда, шешім қабылдау үшін бағдарлама бала туралы жетіспейтін және қосымша ақпаратты жинау үшін өзінің бастапқы «тергеуін» жүргізеді.

Бала асырап алушы ата-ананы/тәрбиешіні таңдау Істі басқару процесіне кірмейді, бірақ қабылдау кезеңімен байланысты. Мамандар бірлескен күш-жігермен баланың даму қажеттіліктеріне сәйкес келетін бала тәрбиесін қамтамасыз ету нұсқасын таңдауы керек.

1 кезең. Терең бағалау - бұл баланың қажеттіліктерінің орталық, маңызды аспектілері және отбасы мен қоғамдастықтың жалпы контекстінде осы қажеттіліктерге барабар жауап беру үшін отбасылық қамқоршылық бағдарламасы мен қоршаған қоғамдастықтың мүмкіндіктері қарастырылатын егжей-тегжейлі бағалау.

Отбасылық қамқоршылық бағдарламасы аясында қолданылатын терең бағалаудың мақсаты баланың/жас адамның өмірінің барлық салаларын жан-жақты зерттеу болып табылады. Нәтижесі - баланың/жас жігіттің қажеттіліктерін, қазіргі уақытта ресми/бейресми қолдау жүйесінің ресурстарын, сондай-ақ қажеттіліктер мен ресурстардағы олқылықтарды нақты түсіну; осылайша, бағалау жеке даму жоспарын құру үшін жақсы негіз болып табылады. Сонымен қатар, бағалау баланың/жас жігіттің одан әрі дамуын салыстыруға болатын бастапқы күй туралы ақпарат алуға мүмкіндік береді.

Бұл бағалау шеңбері теорияға, ғылыми зерттеулердің нәтижелері мен практикалық тәжірибеге негізделген және ақпаратты жинау, оны талдау және баланы қолдау жоспарын құруда көмек түрін анықтау үшін қолданылады.

Бұл бағалау шеңбері үшбұрыш немесе пирамида түрінде ұсынылуы мүмкін, оның ортасында баланың әл-ауқаты орналасқан. Осылайша, баланың жағдайын талдау баланың ең сәтті нәтижесін қамтамасыз етуге бағытталған шараларды жоспарлау және іске асыру кезінде негіз ретінде қабылданатыны атап өтілді.

2 кезең. Жеке даму жоспары (ЖДЖ)

Жеке дамуды жоспарлау - бұл баланың жағдайын жақсартуға мүмкіндік беретін іс-шаралар жүзеге асырылатын жеке дамуды жоспарлаудың негізін құрайтын үздіксіз бағалау процесінің бөлігі.

Жеке дамуды жоспарлау - бұл шешімдер бекітілетін және мақсаттар қойылатын динамикалық процесс. ЖДЖ терең бағалау нәтижелері негізінде құрылады. Жоспарда баланың/отбасының жағдайын жақсарту үшін қандай шаралар қабылдануы мүмкін екендігі, осы шараларды кім қабылдай алатындығы, іске асырудың шарттары және осы шаралардың әрқайсысының күтілетін нәтижелері көрсетілген.

Дамуды жеке жоспарлау кезінде баланың күшті жақтарынан бастау керек және қиындықтарды жеңуге мүмкіндік беретін қолда бар ресурстарды пайдалануда бейімделу мен икемділік қажет.

Жеке дамуды жоспарлау процесі келесідей болуы керек:

- кешенді: барлық маңызды әрекеттер мен әсер етуші факторларды ескеру;
- тиімді: уақытты немесе ресурстарды ысырап етпеу;
- ашық: бала/жас адам, оның асырап алушы ата-анасы/тәрбиешілері, жоспарға әсер ететін басқа адамдар қатысуға шақырылуы керек және мүмкін болса, өз бетінше шаралар қабылдауға ынталандырылуы керек;
- ақпараттық: шешімдер процеске қатысушылар үшін түсінікті болуы керек;
- мақсатты: қысқа мерзімді шешімдер ұзақ мерзімді мақсаттарға қол жеткізуге ықпал етуі керек;

- логикалық: әр кезең келесіге әкелуі керек.

Жеке даму жоспарлары баланың қажеттіліктеріне бірінші және әрбір кейінгі жеке бағалау жүргізілгеннен кейін жыл сайын әзірленеді.

Жеке дамуды жоспарлау процесінің сипаттамасы.

3 кезең. ЖДЖ іске асыру

Жоғарыда сипатталғандай, баланың/жас жігіттің ЖДЖ-ны жүзеге асыруға SOS асырап алушы ата-ана/тәрбиеші жауап береді.

Қойылған мақсаттарға жету үшін кейс-менеджер балаға/жас адамға және Асырап алушы ата-анаға/тәрбиешіге ЖДЖ іске асыруға көмектеседі. Қызметтер мен іс-шаралар мақсатқа жетудің құралы болып табылады, ал бірінші кезекте баланың/жас адамның қажеттіліктеріне назар аударылады.

4 кезең. ЖДЖ іске асырылуына шолу

Іс шолулары ЖДЖ мақсаттарына қол жеткізудегі прогресті талдау, проблемалар мен кедергілерді анықтау, кейс-менеджмент пен қызмет көрсетудің қолда бар талаптарға сай болуын, жоспар бойынша жүзеге асырылуын және баланың/жас адамның қажеттіліктерінесәйкес келуін қадағалау, сондай-ақ қажет болған жағдайда жоспарды түзету үшін жүргізіледі.

Сонымен қатар, баланың немесе жас жігіттің ЖДЖ-ры жағдайды басқарудың мақсаттары мен іс-шаралары баланың немесе жас адамның жағдайына, оның қажеттіліктеріне, құқықтары мен тілектеріне сәйкес келуі қажет болған кезде қайта қаралады. Осылайша, егер баланың/жас жігіттің жағдайы айтарлықтай өзгерсе немесе асырап алушы ата-ана/тәрбиеші сұраса, жоспарлы шолулардан басқа, жоспардан тыс тексерулер жүргізілуі керек.

5 кезең. Алып жүруді тоқтату

Сүйемелдеуді тоқтату - баланың SOS-отбасылық тәрбие бағдарламасынан шығу процесі. Алып жүруді тоқтату мынадай себептер бойынша мүмкін:

- баланың тәуелсіз өмірге көшуі;
- баланы биологиялық отбасына қайтару;
- баланы асырап алуға беру;
- баланы интернат үлгісіндегі мекемеге орналастыру;
- баланы басқа орналастыру нысанына (туыстарының қамқорлығына, қабылдаушы отбасына орналастыру);
- басқа.

Осылайша, отбасылық қамқоршылық бағдарламаларындағы кейс-менеджмент жетімдіктің де, қайталама жетімдіктің де алдын алуға, сондай-ақ отбасылық қамқоршылық бағдарламаларына қатысатын отбасыларға көмек пен қолдау көрсетуге мүмкіндік береді [2].

Әдебиеттер:

1. Руководство по процедурам кейс-менеджмента в рамках программы семейной опеки. Международный офис ЦВЕ/СНГ. Март 2015г. // Текущее делопроизводствоорганизации «SOS Детская деревня Темиртау».

2. Уоиткинс Дж. Кейс-менеджмент в сальной работе на местно уровне:Справочник для работников системы здравоохранения,образования в социальной защиты.-ООНЮНИСЕФ в РК: Астана,20

УДК 373.2

БАЛАБАҚШАДАҒЫ СЕРУЕНДЕУ

Муса З.А., Тиленбаева Н.

Қарағанды жоғары гуманитарлық колледжі, Қарағанды қ., Қазақстан Республикасы

Zarinamusa532@gmail.com

Серуендеу – балабақшадағы негізгі сауықтыру шараларының бірі. Серуендеу кезінде бала қоршаған әлеммен танысады, құрдастарымен қарым-қатынас жасауға үйренеді, серуендеу

денсаулыққа да пайда әкеледі. Ол баланың сыртқы ортаның қолайсыз әсеріне, әсіресе, салқын тиюден болатын ауруларға төзімділігі мен көнбістігін арттырады. Балаларды серуендету жұмысы оқыту және тәрбиелеу бағдарламасына сай, таза ауада күніне екі рет жүргізіледі. Оның ұзақтығы кемінде 1-1,5 сағат құрайды. Серуендеу күн сайын ауа райы жағдайларына байланысты жүргізіледі. Серуеннің құрылымдық құрамдастары: Бақылау, ашық ойындар, жеке жұмыс, дидактикалық ойындар, еңбек әрекеті, балалардың дербес ойын әрекеті, рөлдік ойындар жатады.

Тәрбиешілердің практикалық жұмысы барысында ата-аналарды көбінесе мазалайтын сұрақтарының бірі: сіздер бүгін серуенге шығасыздарма? Бұл уайым көбінесе 2,5-4 жастағы балалардың ата-аналарына күзгі және көктемгі кезеңде болады. Ата-аналар балаларын ауырып қалмауын, киімінің және аяқ киімінің сулап алмауын немесе былғап алмауын ойлайды. Осы себептен көбісі өз балаларын серуендеуге шыққанын мүлдем қаламайды.

Серуендеу балалардың жан-жақты дамуына ықпал етеді. Көшеде болған кезде балалар қоршаған орта туралы көптеген жаңа әсерлер мен білімдер алады: ересектердің жұмысы туралы, көлік туралы, жол қозғалысы ережелері туралы және т.б. Бақылау олардың қызығушылығын тудырады және олар жауап табуға тырысатын бірқатар сұрақтарды тудырады. Осының бәрі байқағыштық пен қызығушылықты дамытады, ой-өрісін кеңейтеді, білімі мен түсінігін тереңдетеді. Бақылаулар арқылы олар табиғаттың маусымдық өзгерістерінің ерекшеліктерін, әр түрлі құбылыстар арасындағы байланыстарды байқайды, элементарлық тәуелділікті орнату.

Жылдың кез-келген уақытында серуендеу кезінде балаларға қызықты және пайдалы жұмыс табу оңай. Мысалы, күзде балалармен бірге құлаған жапырақтар мен құрғақ бұтақтарды жинай аласыз, ал қыста олар учаскедегі жолдарды күректермен тазалай алады, қарды үйіп тастайды, сырғанақ пен қардан аққала сала алады, мұны балалар қызығып жасайды. Ересек адамның міндеті – балалар еңбегін қуанышқа айналдыру, балаларға пайдалы дағдылар меңгеруге көмектесу.

Көптеген ата-аналар баланың өмірінде серуендеудің маңыздылығын бағаламайды. Олар қысқы серуен кезінде бала тоңып қалады және міндетті түрде ауырады деп ойлайды. Балалардың ауырып қалуын қыста серуендеумен байланыстырады. Ал баланың серуен арқылы, табиғатқа және оның тұрғындарына деген жағымды сезімдер қалыптасады, өсімдіктер мен жануарлар дүниесінің таңғажайып алуан түрлілігі ашылады, табиғаттың адам өміріндегі маңызы алғаш рет түсініледі, адамгершілік және эстетикалық сезімдер жүзеге асады және бастан кешіреді, балаларды оларды қоршап тұрғанның бәріне қамқорлық жасап үйренеді. Табиғатпен қарым-қатынас баланың адамгершілік дамуының маңызды құрамдас бөлігі болып табылады, ол табиғатты қорғауға, қамқорлық жасауға және қорғауға шақырады.

Таңертеңгілік серуен – бұл ашық ауада ойындар мен физикалық жаттығулар үшін ең қолайлы уақыт. Серуендеу соңында ойындарды ойнау ұсынылады. Кіші жаста балаларға мәтіні бар ойындар жүргізіледі. Орта жаста мұғалім балалар арасында рөлдерді бөледі. Үлкен және дайындық топтарында эстафеталық ойындар, спорттық ойындар, жарыс элементтері бар ойындар өткізіледі.

Дидактикалық ойындар әдетте ұзаққа созылмайды. Олар серуендеу басында немесе аяғында, тіпті бақылау кезінде ұсынылуы мүмкін. Мысалы күзде балаға «сары жапырақты тауып әкеліп берші», «жапырағы бойынша ағашты тап», «ағашты сипаты бойынша тап» және тағыда басқа тапсырмалар беруге болады.

Еңбек тапсырмалардың болуы маңызды болып табылады. Еңбек операциясынан, Мысалы, құстарға жем салу алуға болады. Тәрбиеші балаларға кезекпен тамақтандыруға мүмкіндік береді. Немесе, мысалы, Қолөнерге арналған қиыршық тастарды бөліп жинауды жатқызайық. Бұл жағдайда балалар ешқандай жағдайды бастан кешірмейді және бір-біріне деген тәуелділігі болмайды. Яғни, олар тапсырманы өз бетінше шеше біледі.

Серуенге шықпас бұрын мұғалім балалармен гигиеналық процедураларды ұйымдастырады: мұрынды тазалау, дәретханаға бару. Балаларды киіндіру көп уақытты босқа өткізбейтін және бір-бірін ұзақ күтпейтіндей етіп ұйымдастыру керек. Ол үшін ойланып, тиісті жағдай жасау керек. Әрбір топқа баланың ыңғайлы отыруы, леггинстер немесе аяқ киім киюі

және басқа балаларға кедергі жасамауы үшін жеке шкафтары бар кең киім бөлмесі және жеткілікті мөлшерде банкеттер, орындықтар немесе орындықтар қажет.

Балаларды серуендеуге дайындалу және қайту кезінде киіндіру және шешіну кіші топтарда қажет: педагог бірінші топтағы балаларды киіну үшін қабылдау бөлмесіне апарды, оның құрамына киінуі баяу балалар, өзін-өзі күту дағдылары төмен балалар кіреді; мұғалімнің көмекшісі екінші топшамен гигиеналық процедураларды жүргізеді және балаларды қабылдау бөлмесіне апарды; мұғалім бірінші топтағы балалармен серуендеуге шығады, ал тәрбиешінің көмекшісі екінші топшаны киіндіруді аяқтайды және балаларды мұғалімнің станциясына дейін шығарып салады. Денсаулығы нашар балаларды киіндіріп, екінші топшамен далаға шығарып, бірінші топшамен серуендеуден бастаған жөн.

Балабақшадағы серуендер екі түрлі болады: мақсатты – балабақшадан тыс және күнделікті, ол тікелей мектепке дейінгі мекеме аумағында өтеді. Қандай айырмашылық бар десеңіз. Балабақша аумағында болған кезде бала күн сайын таза ауамен тыныстап, ойнайды. Мұнда байқаудың алуан түрлілігі аз. Аумақтан тыс мақсатты серуендеу – бұл ең алдымен айналамызды бақылап, танып білуге бағытталған іс-шара. Балаларыңызды қайда апаруға болады: Ең жақын саябаққа; Жағалауға немесе өзен жағасына; Қала сыртындағы табиғи аумаққа; Қызықты қала жерлеріне.

Табиғи аймақтарда балалар осы объектілерді бақылап, жергілікті флора мен фаунаны – жәндіктерді, құстарды зерттеуге мүмкіндік алады. Қазір көргендерін балабақша аумағындағымен салыстыр деген сияқты сұрақтар қоюға болады. Үлкен топтарға арналған мақсатты серуендер қаланың қызықты жерлерін зерттеуді қамтуы мүмкін. Тәрбиеші сізге бұл жердің не екенін және неге әйгілі екенін, қашан пайда болғанын, онымен қандай оқиғалар байланысты екенін және т.б. айтып береді. Адамдардың әрекеттері серуендеу кезінде де байқалады. Мысалы, сыпырушы, саябақты абаттандырушы, құрылысшы, т.б.

Балаларды жан-жақты дамыту мақсаттарына жету үшін педагогикалық және гигиеналық талаптарға сай жоспарланған және жабдықталған абаттандырылған аумақтың маңызы зор. Әрбір жас тобының басқа топтардан бұталармен қоршалған бөлек алаңы болғаны жөн. Бұл аймақта ашық ауада ойындарға және балалардың қимыл-қозғалысын дамытуға, құммен, сумен, құрылыс материалдарымен ойындарға, шығармашылық ойындар мен түрлі ойыншықтармен ойындарға арналған орындар бөлінген.

Ауданда қозғалыстарды дамытуға арналған жабдықтар болуы керек: өрмелеу қоршаулары, тепе-теңдік арқалығы, сырғанақ, секіру және лақтыру жаттығуларына арналған жабдықтар. Мұның бәрі тартымды сыртқы түрі болуы керек, берік, жақсы өңделген, бекітілген және балалардың жасы мен күшіне сәйкес болуы керек. Тұрақты құрал-жабдықтармен қатар, жоспарланған жұмыс жоспарына сәйкес ойыншықтар мен көмекші құралдар да алаңға жеткізіледі.

Ойын алаңдарынан басқа, жаңбыр мен күннен қорғайтын жабық беседкалар болуы керек. Құрғақ және ыстық ауа райында аумақты және құмды суару күніне кемінде 2 рет жасалады. Учаскенің аумағын тазалауды мұғалімдер, ассистенттер және кіші мұғалімдер және тазалаушы күн сайын: таңертең балалар келгенге дейін және аумақ ластанған кезде жүргізеді. Ғимаратқа кіре берісте торлар, қырғыштар, төсеніштер, қылқаламдар болуы керек. Қыста алаңда сырғанақ, мұз жолдары мен қар құрылымдары, сырғанақ орнатылуы керек.

Бұл аймақ ашық командалық ойындарға қолайлы. Бұл процесті мұғалім ұйымдастыруы керек. Сондай-ақ жыл мезгіліне байланысты дене шынықтыру-сауықтыру – арқанмен секіру, шамамен сырғанау, велосипед тебу, төбеден сырғанау және т.б. Ойындар командалық немесе топтық болуы мүмкін. Мысалы, жазда балалар құмсалғышта ойнауды немесе верандада ойыншықтармен ойнауды жақсы көреді. Қыста сіз қардан адамдар жасай аласыз. Сыртта ойнау физикалық белсенділікпен ғана байланысты болуы мүмкін. Сөйлеуді дамытуға мұғалім жүргізетін сөздік ойындар пайдалы болады.

Қозғалыс қарқындылығы жоғары ойындарды таңертеңгі серуеннің соңында сайттан шықпас бұрын ойнауға болмайды, өйткені бұл жағдайда балалар шамадан тыс қозып кетеді, бұл

күндізгі ұйқының сипатына теріс әсер етеді, ұйқының ұзақтығын арттырады және тәбеттің төмендеуіне әкеледі.

Ойындарды таңдаған кезде тәрбиеші белгілі бір жастағы балалардың психофизикалық ерекшеліктерін, балалардың бұрынғы әрекеттерін, ауа райы жағдайларын ескеруі керек.

Қорытындылай келе әртүрлі ойындар мен әрекеттерге қарамастан, серуендеуді ұнатпайтын балалар бар. Көбінесе мұндай балалардың ата-анасының өзі нәрестемен серуендеуге уақыт таппайды. Мұндай ата-аналарға серуендеуден бас тартуға болмайтынын ескерткім келеді. Бұл бала денесінің қатаюының бір түрі. Балаларыңызды қимыл-қозғалыс пен қуат қуанышынан айырмаңыз!

Жаяу серуендеу балаларды физикалық тұрғыдан икемді етеді, денсаулығын жақсартады, көңіл-күйін жақсартады, сондықтан болашақта мектепте табысты оқуға ықпал етеді.

Күнделікті серуендер ұзақ болсын!

Әдебиеттер:

1. Веретенникова С.А. Мектеп жасына дейінгі балаларды табиғатпен таныстыру. Мектеп, 2003.
2. Аймағанбетова.К.А. Дүниетануды оқытудың теориялық негіздері. Алматы, 2000ж
3. Керімбаева Р. Табиғат. Бала. Тәрбие. \\Отбасы және балабақша

УДК 159.99

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ПОНЯТИЯ «КОПИНГ - РЕСУРС»

Немоляева Э.С., Кенжебаева С.К.

Карагандинский университет Казпотребсоюза, г. Караганда, Республика Казахстан

Elnemo1607@gmail.com

Ресурсный подход в психологии имеет давнюю историю, связан с работами Д. Канемана, С. Хобфолла, В.Н. Дружинина, А.Б. Рогозяна и др. и получил широкую практику в психотерапии и психодиагностике. Ведущая идея данного подхода заключается в том, что решение психологических проблем жизнедеятельности личности связывают с его ресурсами

Видным зарубежным исследователем в данной тематике выступает С. Хобфолл. Он установил, что ресурсы помогают человеку адаптироваться в сложных жизненных ситуациях. С.Хобфолл рассматривает преодолевающее поведение как совокупность когнитивно-поведенческих действий, зависящих от ситуационного контекста.

В научной психологической литературе существуют много понятий, сопоставляемых с понятием «ресурс», например,

- «личностный адаптационный потенциал» (Маклаков А.Г.):
- личностный потенциал (Д.А. Леонтьев):
- жизнестойкость (С. Мадди):
- социально-психологический капитал личности» (А.Н. Татарко).

Эти ресурсы используются человеком для перехода к взаимодействию со стрессовой ситуацией. [1]

Индивидуальный способ взаимодействия личности с трудными жизненными ситуациями получил в терминологии А.Маслоу «копинг». При этом копинг-ресурсы - навыки, способности, убеждения и индивидуальные личностные факторы, которые влияют на то, как люди справляются со стрессовыми событиями.

Анализируя понятие «копинг-ресурс», Хазова С.А. определяет значение копинг-ресурсов как возможность человека успешно справляться с требованиями жизни, совладать со стрессами, стать его более успешным, продуктивным, жизнестойким. [2]

Суховой А.В., Коваленко С.В., Носов Е.Н. [3] рассматривают копинг-ресурсы как набор характеристик личности и социальной среды, позволяющих осуществить оптимальную

адаптацию к напряженным ситуациям. Авторы выделяют следующие виды копинг-ресурсов: физические, материальные, психологические, социальные.

По мнению исследователей, успешность адаптации к стрессу, определяется уровнем развития копинг-ресурсов: недостаточное развитие приводит к социальной изоляции и дезинтеграции личности, и формированию пассивного, дезадаптивного копинг-поведения. [4]

Таким образом, копинг-ресурсы определяются как характеристики личности и социальной среды, они облегчают либо делают возможной успешно пройденную адаптацию к жизненным тревожным ситуациям.

На основе анализа работ по проблеме копинг-ресурсов, нами выделены следующие копинг-ресурсы: позитивное мышление; адекватная Я-концепция и самооценка; низкий нейротизм; внутренний локус контроля; способность к эмпатии и выстраиванию социальных отношений.

Рассмотрим каждый копинг-ресурс подробнее.

Позитивное мышление - часть эмоционального интеллекта. В самых сложных ситуациях, оно помогает нам сохранять оптимизм и веру в себя. Выступает как основа разумной и осознанной деятельности, процветания и здоровья как физического, так и морального, хорошего самочувствия. Еще можно сказать, что позитивное мышление оказывает влияние на различные сферы нашей жизнедеятельности. Стремление человека к поиску позитивного в окружающем его мире и в самом себе, его желание строить достойную и яркую жизнь, создают условия для пробуждения способности мыслить позитивно в различных ситуациях, что тем самым является одновременно величайшей потребностью личности и человеческого существования в целом. Кроме того, позитивное мышление связано с понятием мотивационной направленности и деятельностью - основанием личности. Научившись мыслить позитивно, можно повысить эффективность и результаты своей деятельности. [5]

Адекватная Я-концепция- устойчивая система представлений о самом себе, установка по отношению к себе и другим, образ своих качеств, некий образ собственного «Я», социальной значимости в обществе, способностей и внешности. Это связано со стремлением личности относить себя к определенной социальной группе. [6]

Я-концепция играет важную роль в жизни человека, она способствует определению самоидентичности, формирует и сохраняет структуру ценностей человека, успешной адаптации, обеспечивает устойчивость внешних поведенческих проявлений и личностную целостность. Кроме того, Я-концепция может определять направленность человека и является источником формирования самооценки личности и уровня притязаний, которые, в сочетании с реальными достижениями, влияют на самоудовлетворенность и мотивацию. Также Я-концепция, включает в себя те личностные свойства, которые обеспечивают установление идентичности, ее проявления и саморазвитие, самореализацию личности в профессии, определяя отношение к учебной деятельности, к общению с профессионально-социальным окружением

Адекватная самооценка- принятие себя, доверие себе и опора на свои чувства, креативность, независимость, уверенность и правильная оценка своих действий, уважение к себе. [7]

В психологической науке, самооценка рассматривается как совокупность представлений человека о себе, сформированное на основе сравнения себя с окружающими. Эти представления играют очень большую роль в формировании образа собственного «Я» у каждого человека. [8]

Самооценка как часть самоосознания личности - это устойчивое образование, которое может видоизменяться, но при этом не зависит от ситуативного отношения к себе.

Невротизм (нейротизм) – черта личности, характеризуется эмоциональной неустойчивостью, тревогой, низким самоуважением, иногда - вегетативными расстройствами. [9] Невротизм в понимании окружающих может быть неврозом, но это крайне неверное понимание. Невротические симптомы могут быть и у здорового человека.

Внутренний локус контроля- точка самоконтроля человека, уровень личной ответственности человека в той или иной ситуации. [10] Человек который обладает внутренним локус контролем, считает, что все происходящее вокруг него, зависит от его личных качеств и последствиями собственной деятельности.

Внутренний контроль указывает на восприятие события как обусловленного поведением или относительно постоянными характеристиками индивидуума. [11]

Эмпатия - умение распознавать чувства и эмоции человека, понимать его моральное состояние, уметь сопереживать человеку. Люди, которые способны эмпатировать, смогут выстроить хорошие социальные отношения. Эмпатия является одним из регуляторов во взаимоотношениях между людьми; проявляется в стремлении оказывать поддержку и помощь людям; сопровождает личностный рост и становится одним из ведущих ее признаков; ведет к развитию гуманистических ценностей личности

Психологи выделяют три уровня эмпатии:

Низкий - переживания других людей безразличны, его не волнуют чужие чувства.

Средний - человек может понять чувства другого, может разделить эмоции либо помочь решить проблему.

Высокий - когда человек принимает все эмоции других людей слишком близко. [10]

Копинг-ресурсы выступают основой для выбора соответствующих копинг-стратегий, как способом управления стрессом актуальным вызовом на потенциальную и реальную угрозу.

Литература:

1. Водопьянова Н.Е. Противодействие синдрому выгорания в контексте ресурсной концепции человека. //Вестник Санкт-Петербургского университета. Серия «Психология», 2011- №1- С. 75-87.

2. Хазова С.А. Копинг-ресурсы субъекта: основные направления и перспективы исследования. //Вестник Костромского государственного университета, 2013- №5- С. 188-191.

3. Суховой А.В., Коваленко С.В., Носов Е.Н. Копинг-ресурсы и копинг-стратегии как единая система воздействия в поведении личности. //Проблемы современного педагогического образования, 2018. - С. 363-367.

4. Рогозян А.Б. Психологические ресурсы индивидуального стиля преодоления стресса (на примере личности медицинского работника). <https://www.dissercat.com/content/psikhologicheskie-resursy-individualnogo-stilya-preodoleniya-stressa-na-primere-lichnosti-me>

5. Киреева М.В., Грибанова О.Н. Проблема позитивного мышления в отечественной и зарубежной психологии. //Интернет-журнал «НАУКОВЕДЕНИЕ», 2014. - №4. - С. 1-6.

6. Журавлева А.К., Лебедев И.Б. Я-концепция и психологические механизмы ее формирования. //Психология и педагогика в служебной деятельности, 2021. - №4. - С. 74-80.

7. Ульябаева Г.Ш., Шокирова Д.М. Самооценка - что это такое: понятие, структура, виды и уровни. Коррекция самооценки. //Вопросы студенческой науки, 2019. - №5. - С. 389-392.

8. Лаврова Л.И. Невротизм как черта личности. //Форум молодых ученых, 2023.- №2(78). - С. 53-55.

9. Колесов С.Г. Локус контроля над поведением людей. //Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук, 2012.- №3.- С. 333 - 334.

10. Шнайдер М.И. Эмпатия как форма отражения другого человека. //Гуманизация образования, 2016.- №4.- С.105-110.

УДК 159

МЕЖГРУППОВАЯ АГРЕССИЯ МОЛОДЕЖНЫХ ДВИЖЕНИЙ КАК ПРИЗНАК ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО НЕБЛАГОПОЛУЧИЯ

Немоляева Э. Сатыбалдина Р.Б.

Карагандинский университет Казпотребсоюза, г. Караганда, Республика Казахстан

Elnemo1607@gmail.com

В данной работе рассматривается актуальная на данный момент проблема среди юношей и девушек – агрессия и враждебность. Под агрессией рассматривается энергия движения к либо от,

которая акцентируется моментально или автоматически в ситуациях взаимоотношений с другими людьми и окружающим миром. Сама по себе данная энергия нейтральна, а её использование даны опытом, выбором и формами.

Юношеская враждебность представляет собой проявление агрессивного проявления активности, как внутреннего, так и внешнего, у юношей, вызванное пубертатным периодом развития. Эта враждебность возникает как реакция на воспринимаемую подростком неподходящую для него реальность [1].

Но помимо агрессии внимание в 2023 году обращено и на другую проблему – вражда между юношескими субкультурами.

Субкультура – часть общества, отличающегося от подавляющего большинства своим мировоззрением, культурой и поведением. Носители субкультур могут отличаться от остальных людей системой ценностей, внешним видом и прочими аспектами [2].

При этом, необходимо отметить, что принадлежность к коренным субкультурам, об одной из которых написана данная статья, сигнализирует о слабом ощущении подростком своего психологического благополучия и защиты.

Термин «психологическое благополучие» вошло в психологическую науку и практику не так давно. В реальном времени не существует единого точного определения психологического благополучия, как и однозначных его критериев. Термин «психологическое благополучие» зачастую употребляется и контактирует со схожими понятиями, такими как «психологическое здоровье», «эмоциональное самочувствие», «эмоциональное благополучие». После анализа работ ряда отечественных и зарубежных авторов, был сделан вывод о том, что психологическое благополучие может пониматься как целостное психическое состояние личности, в котором можно выделять осознаваемый и неосознаваемый уровни.[3].

Субкультуры среди молодежи могут разделяться на различные виды, формирующиеся на основе демографических, национальных, географических, профессиональных, возрастных и других признаков [4].

С приходом XX столетия, люди, придерживающиеся определенной идеологии и вызывающие непонимание большинства, объединились под термином “Субкультуры” и “Контркультуры”. В начале своего образования, такие группы активно противопоставляли себя общепринятому мнению и отказывались принимать новых индивидуумов в свои круги. Однако сегодня свобода проявления себя в подобных группировках гораздо больше. В прошлом, в СССР такие группы были назывались "неформальными объединениями молодежи" и вызывали неодобрение и опасение, но сейчас субкультуры уже не считаются необычными, пугающими или нездоровыми, но по сей день, не для всех привычными.

Они больше не рассматриваются как категорически негативные, и даже приносят пользу молодежному обществу и движениям. Сегодня люди, ранее замыкались в себе из-за страха быть непонятыми обществом, но сейчас, люди могут легко находить друзей с общими интересами, какими бы необычными эти интересы ни находили.

Часто юноши и девушки, желающие выразить свой протест более взрослому поколению, вступают в различные движения, такие как оффики, эмо или готы, панки, различные аниме группировки но это может вызывать проблемы.

Проблемы между субкультурами начались в начале марта 2023 года. Субкультур в 21 веке довольно много. Как сказано выше, они отличаются друг от друга. В отличии от 90-х, в 2019-2023/24 годах, представители субкультур начали резко реагировать друг на друга, а именно на внешний вид и поведение других. В 2019 году особенно активна была субкультура «офффики» либо же их называют «болельщики футбольных команд». Болельщиками они были еще несколько поколений назад. Эта субкультура славилась своим патриотизмом, они отдавали все, ради своей любимой футбольной команды. Ближе к 2015 году, любители футбола начали переходить через черту адекватности, начались массовые драки, переходы на личности и доведение до летального исхода. В конце 2018, в начале 2019 года «офффики» вовсе забыли откуда взялась данная субкультура. Молодежь от 12-13 лет собиралась в определенных местах, с определенным дресс-кодом, и пытались заставить остальную молодежь подражать уже

потерянной субкультуре. Снова начались массовые побои, летальные исходы, хаос. Остальные субкультуры никуда не пропадали. Остальные оставались в равнодушных отношениях между собой. В борьбе в 2019 года, были активны в основном 3 субкультуры: «оффники», «панки», «анимешники».

В 2020 году, во время карантина, образовалась еще она подкультура «реданы». Эта субкультура первоначально была в виде бесед в социальных сетях.

Данная субкультура появилась на основании одного из сериалов в стиле аниме. В данном сюжете игроки были под определенными номерами. Реданам передан номер

В 2023 году на основании того же сериала образовались еще несколько группировок и почти все идет против друг друга и некоторые себя ассоциируют с данным аниме контентом. Именно так в 2023, в середине марта появляются около 6 новых группировок и обостряются отношения между уже актуальными субкультурами. Основной конфликт проходит в социальных сетях, а именно во «ВКонтакте», «Телеграмм» и «Тик-ток». Данные социальные сети являются самым главным очагом данной проблемы, именно оттуда конфликты перерастают во встречи и так называемые «стрелы» и «сходки».

В переходе 2023-2024 года, некая “Война” между группировками закончилась, но в некоторые моменты конфликты набирают обороты, но через небольшой промежуток времени все сходит на нейтральную точку. В данный момент все группы связанные с различными аниме-сериалами, обрели одно движение, деления прекратились. Это стало более безопасно на эмоциональном уровне.

Если говорить про психическое благополучие, можно сделать уклон, что это проблема действует на психику что самих подростков, что на психику их родителей. Данные межгрупповые конфликты являются одним из самых ярких показателей психологического неблагополучия.

Психологическое благополучие – один из самых важных факторов, влияющих на людей. Когда человек находится в «зоне благополучия» он саморазвивается, он счастлив, и он не хочет вступать в конфликты и ссоры. Самореализация в подростковом возрасте очень важна, ведь это то самое время для развития своих важных качеств для перехода в новую взрослую жизнь.

Подобные конфликты могут сыграть негативную роль в жизни. Они воспитывают молодое поколение в негативную сторону. Воспитав этот негатив сейчас, мы можем потерять очень многое, это будет передаваться дальше и остановить конфликты будет все сложнее.

К сожалению, отключение интернета либо социальных сетей, не может быть решением данной проблемы.

Так же нельзя забывать, что данные субкультуры могут встретиться на улице. На этот случай можно положиться на охрану. К сожалению, все инциденты, связанные с данными субкультурами, проходят в общественных местах.

Но также нужно проводить беседы с учащимися разных образовательных учреждений, ведь 90% из участников это подростки от 12 до 17 лет. Руководителям стоит присмотреться на общение внутри коллектива учащихся и своевременно проводить беседу, при надобности с родителями.

Война субкультур — это проявление агрессии подростков, которое переросло в насилие. Психологическое благополучие в 21 веке очень важно. Слишком много конфликтов в нашем веке, начиная с личных и заканчивая политическими. Нужно призывать своих близких к умиротворению и развитию. Если каждый призовет к этому своих близких, мы сможем добиться психологического благополучия во всем мире.

Литература:

1. Девдариани Н.В., Рубцова Е.В. Подростковая агрессия как психологическая проблема // Азимут научных исследований: педагогика и психология. – 2020. – Т.9, №2 (31). С. 319-322.
2. Абрамян А.К. Молодежные субкультуры как социальное явление // Вестник Таганрогского института имени А. П. Чехова. – 2011. - №2. – С. 184-187.

3. Скорынин А.А. К вопросу о структуре психологического благополучия личности // Гуманитарные исследования. Педагогика и психология- 2020.- №2.- С 87-93.
4. Орлова Д.Г. Психологическое и субъективное благополучие: определение, структура, исследования (обзор современных источников) // Вестник Пермского государственного гуманитарно-педагогического университета. Серия № 1. Психологические и педагогические науки. – 2015. – №1. – С. 28-36.
5. Беляева К.А. Молодежные субкультуры: социально-философский феномен // Вестник Таганрогского института имени А. П. Чехова. – 2010. – №2. – С. 12-17.

УДК 159

АКТУАЛИЗАЦИЯ КОПИНГ - СТРАТЕГИИ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ

Немоляева Э.С., Уалибекова А.Д.

Карагандинский университет Казпотребсоюза, г. Караганда, Республика Казахстан

Elnemo1607@gmail.com

В данной статье мы рассмотрим:

1. Что такое копинг- стратегия
2. Из чего состоит копинг- стратегия
3. Почему она актуальна в современном мире
4. Процент актуализации стратегии

Копинг-стратегии - это способы адаптирования к стрессовой ситуации, это реакция на стресс, выраженная через чувства, мысли, эмоции и действия.

Копинги это не психологическая защита организма. Копинг - это активный механизм защиты от тревоги и стресса, мы можем управлять им и менять его в зависимости от ситуации. В то время как психологическая защита - это пассивный механизм, срабатывающий на подсознательном уровне, ее цель- сохранить комфорт и заблокировать неприятные эмоций.

На данный момент в мире довольно большой процент людей, которые очень тяжело переносят какие-либо трудности. Из-за плохого переноса проблем и трудностей, люди, включая подростков, начинают употреблять алкоголь и наркотические вещества, чтобы “забыться”, переключиться от проблемы. Именно из-за подобных проблем, стала очень актуальна Копинг-стратегия. Благодаря этой стратегии люди решают свои проблемы, меняют отношения к ним, ну а после этого, трудности, без особых проблем, обретают решение. Никто не говорит, что копинг-стратегия помогает за один день, это прорабатывается несколько сессий, но она в 100% случаев может повлиять на восприятие стрессовой ситуации индивидом, человек с ней приобретает свое спокойствие.

Копинг стратегии- способ регулирования эмоций, реакций и поведения в условиях стресса.

В настоящее время, можно встретить много классификаций копинга, более 300, но самая известная принадлежит американским психологам: С. Фолкману и Р. Лазарусу в 1988 году, которая в будущем, была адаптирована Т.Л. Крюковой, Е.В. Куфтяк и М.С. Замышляевой в 2004 году, называлась она “ Stress, Appraisal, and Coping”. Данная книга состоит из описания проведенных авторами исследований, посвященных тому, как люди воспринимают стрессовые ситуации, какие стратегии для работы над стрессом используют, как они оценивают свои ресурсы и возможности.

Лазарус выделял 2 основные группы стратегий:

1. Проблемно-ориентированные
2. Эмоционально-ориентированные.

Проблемно-ориентированные копинг-стратегии

Направлены на изменение ситуации или решение проблемы. Эффективно в том случае, когда человек считает, что у него есть возможность и ресурсы влиять на ту или иную ситуацию.

К этому типу относят такие стратегии:

1. Поиск информации и планирование действий- основан на стремлении получить больше информации о проблеме и разработать план действий для её решения.
2. Активное преодоление трудностей- человек ищет возможности для ее решения. Такая позиция поможет чувствовать себя более уверенным и контролирующим ситуацию.
3. Планирование или переоценка своих целей, чтобы достичь успеха в стрессовой ситуаций посредством изменение планов или перераспределение ресурсов.
4. Социальная поддержка — помощь близких людей, друзей или коллег. Такая стратегия подразумевает обращение за помощью, советом или мнением к другим людям.
5. Переоценка событий в более благоприятном свете. Просмотр ситуации под другим углом. Это может помочь найти новые, более эффективные способы её решения.
6. Использование прошлого успешного опыта для решения текущей проблемы.

Эмоционально-ориентированные копинг-стратегии

Данные способы еще называют временно помогающими, потому что они нацелены не на решение проблем, а на снижение эмоционального напряжения из-за них.

В некоторых случаях, человеку просто необходимо снять тревожность для решения стрессовой ситуации. Такие стратегии особенно нужны, если проблема не зависит от вас, как и ее решение.

К эмоционально-ориентированным копингам можно отнести:

1. Раскрытие эмоций — иногда, чтобы избавиться от стресса, нужно выплеснуть эмоции. Это можно сделать разными способами (Спорт, прогулка, шопинг, саморазвитие)
2. Дистанцирование поможет уменьшить значимость. Можно попробовать отложить ситуацию, начать искать позитивные стороны ситуации.
3. Юмор. Над многими ситуациями можно попытаться пошутить, именно так и можно найти истинное решение, либо поменять отношение.
4. Расслабление — к этому способу относятся техники глубокого дыхания, медитация, йога и прочие виды активного и пассивного отдыха.

Исследования копинг-стратегий в Казахстане имеют особую актуальность в связи с высокой выраженностью психологического неблагополучия населения при большом количестве переживаемых стрессовых событий, включая текущий экономический кризис.

С понятием «копинг» связывают разного рода процессы, направленные на возможно лучшее решение личностных, межличностных либо профессиональных проблем, адаптацию человека к требованиям ситуации, вызывающей стресс, позволяющую овладение ею, ослабление или смягчение этих требований и восстановление психологического благополучия. Обычно термин «копинг» относят к стратегиям реагирования на стресс, но можно говорить и о проактивном копинге, направленном на предотвращение действия будущего стрессора и подготовку к возможной стрессовой ситуации.

[Копинг-стратегии в структуре деятельности и саморегуляции: психометрические характеристики и возможности применения методики core. Е.И. Рассказова, Т.О. Гордеева, Е.Н. Осин]

Актуальность исследования копинг-стратегий в психологии обусловлена необходимостью изучения способов адаптации человека к возрастающим требованиям современного мира.

В современной психологической науке является актуальным изучение адаптации человека к трудным жизненным ситуациям, особенно в подростковом возрасте, поэтому в последние годы увеличивается количество исследований механизмов психологической защиты и совладающего (копинг) поведения как важнейших адаптационных процессов личности.

Для выявления актуализации, был проведен опрос между студентов 2-3 курсов университета, по специальности “Психология и менеджмент в образовании”. Возрастной контингент 17-22 года, различного пола и национальности.

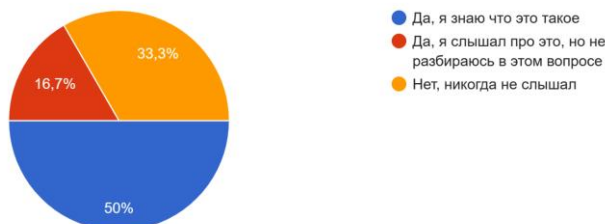
Были заданы вопросы:

1. Слышали ли вы ранее про копинг стратегию?
2. На сколько вы уверены в своих способностях адаптации в стрессовой ситуации?
3. Для какого возраста копинг- стратегия была бы актуальна в первую очередь?
4. Какими проблемно-ориентированными копинг- стратегиями вы обладаете?
5. Какими эмоционально-ориентированными копинг- стратегиями вы обладаете?

После проведения опроса, были выведены итоги.

Было выяснено, что около 50% студентов знают про копинг стратегию.

Слышали ли вы ранее про копинг- стратегию?
12 ответов

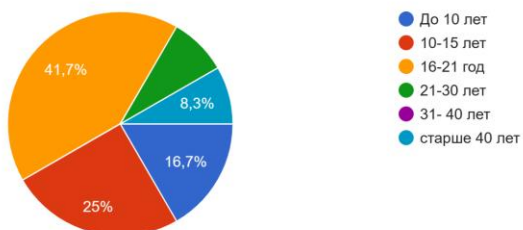
67% человек, может самостоятельно, без копинг стратегии, легко адаптироваться к ситуации. Остальные 33% человек, тяжело переносят стресс и тревожность.

На сколько вы уверены в своих способностях адаптации в стрессовой ситуации?
12 ответов

Так же было выявлено, что наибольшей актуальностью копинг-стратегия пользуется для подростков 16-21 года.

Для какого возраста копинг- стратегия была бы актуальна в первую очередь?
12 ответов

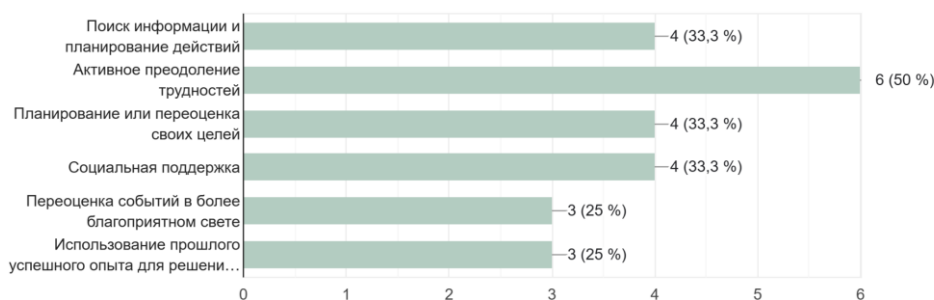

Данный возраст является одним из самых сложных, это переходный возраст, стрессовые ситуации на учебе, первые отношения, смены мест учебы, работы, компании, для кого-то это первые переезды и глобальная смена обстановки.

Если посмотреть на нижепредставленные диаграммы, можно понять что самый распространенный проблемно-ориентированный ресурс- активное преодоление трудностей, а эмоционально-ориентированный- юмор.

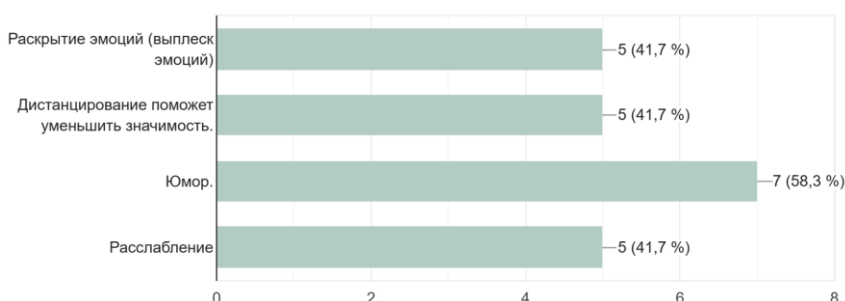
Какими проблемно-ориентированными копинг- стратегиями вы обладаете? (не более 3 ответов)

12 ответов

Какими эмоционально-ориентированными копинг- стратегиями вы обладаете? (не более 3 ответов)

12 ответов

Подводя к итогам, можно сказать, что копинг- стратегия довольно актуальна, разработка стратегии это очень полезно для любого возраста. У каждого возраста есть тревожность при стрессовых ситуациях, эмоции, при ее решении, нужно уметь контролировать и настраивать.

Актуальность данной стратегии, никогда не исчезнет, но с ней нужно много работать, изучать и совершенствовать.

Литература:

1. Водопьянова Н.Е., Капустина А.Н.// Копинг-стратегии как фактор профессиональной адаптации // Вестник Ленинградского государственного университета им. А.С. Пушкина.- 2015- № 1. - С. 73-82
2. Шипова Н.С., Севастьянова У.Ю. //Понятие ресурса в психологии: определение и ассоциативные связи // Вестник Костромского государственного университета- 2020- № 4- С. 105-110.
3. М.Р. Хачатурова //Совладающий репертуар личности: обзор зарубежных исследований// Журнал Высшей школы экономики- 2013- №3- С. 160-169.
4. Е.И. Рассказова, Т.О. Гордеева, Е.Н. Осин //Копинг-стратегии в структуре деятельности и саморегуляции: психометрические характеристики и возможности применения методики соре// Журнал Высшей школы экономики- 2013- №1- С. 82-118.
5. А.Д. Кузнецова //Современные исследования копинг- стратегий в аспекте психологии труда// Институт мировых цивилизаций- 2018- №2- С. 96-98.

БАЛАЛАРДЫҢ САЛАУАТТЫ ӨМІР СҮРУІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА ҚЫСҚЫ СЕРУЕННІҢ МАҢЫЗЫ

Нурасамбай У.Б., Ахметова А. Ә.

Қарағанды Жоғарғы гуманитарлық колледжі, Қарағанды қ., Қазақстан Республикасы
ainura-220384@mail.ru

Баланы тәрбиелеу үздіксіз жүргізілетін процесс. Балаларды тұлға ретінде жан-жақты тәрбиелеу процесі серуен жағдайында да жүзеге асырылады. Серуен балалардың денелерін шынықтыруын қалыптастыруға әсерін тигізеді, көңіл-күйлерін көтереді. Тәрбиеші киінген жарты топтың балаларымен серуенге шыға береді, өйткені балалар терлеп кетуі мүмкін. Қалған балаларды тәрбиешінің көмекшісі киіндіріп шығарады. Қысқы уақытта серуен 2 рет өткізіледі, жалпы барлық ұзақтығы 1,5 сағатқа дейін. 15 градустан төмен және желдің күші 7 м/с болса серуен уақыты қысқартылады. Егер температура 20 градустан төмен және желдің күші 15 м/с болса серуен жүргізілмейді. Балалардың өмірі мен денсаулығын сақтау мақсатында тәрбиеші және тәрбиешінің көмекшісі жұмыстың басында топ учаскісін толық тексеріп шығу керек: сынған шыны, сым басқа да, зиянды заттар болмауын қамтамасыз етуі керек. Мектепке дейінгі мекемеде серуенді ұйымдастыру жұмысында тәрбиешінің көмекшісі участка ойын орталығын дайындауға көмектеседі. Балалардың серуенге деген қызығушылықтарымен шығуы үшін, оларға әртүрлі қызмет жағдайын тудыру қажет. Серуеннің тиімді өтуіне жағдай жасау. Балалардың таза ауада серуенде айналаны қоршаған орта туралы толық жүйелі білімдерін толықтыру мақсатында учаске орнатылған құрал-жабдықтардан басқа да, керекті көрнекіліктерді алып шығу керек; балалармен серуенде байқағыш, заттарды салыстыру қасиеттерін дамыту және қарапайым қорытынды шығарып үйрету мақсатында жұмыс жасалады. Күні бойы бұнда өзгерістер болып жатады. Балалардың ішінен бұл өзгерісті кім бірінші байқайды екен? Тәрбиешінің ой-қиялына байланысты, қашанда да болсын бақылауға сылтау табады және балалармен жайылма түрінде әңгіме, тосын жағдаятты пайдаланып, ойындар ойнатады, кейіпкерлерді пайдаланып сахналатып үйретеді. Әрбір топтың учаске күтілген, безендірілген тартымды болса, балалардың тұрақты көңіл-күйлері болып, серуенге шыққылары келіп тұрады. Серуенге керекті материалдың көптілігі, қанықтылығы серуенді одан да, қызықтырақ етеді. Балалардың белсенді қозғалысына жағдай жасау. Мектепке жасына дейінгі балалардың ерекшелігі олардың белсенді және әртүрлі қимыл-қозғалысқа тұтынушылықтары. Әсіресе қысқы уақыттағы серуенге көп көңіл аударылады, өйткені балалардың киімдері қалың, қимыл-қозғалысқа ыңғайсыз. Әрбір топтың ойын алаңын қардан тазартылған, балалардың емін - еркін жүруіне, жүгіруіне, ойнауларына жағдай жасалуы керек. Балабақша аумағындағы қардан жасалған әртүрлі құрылыстар, әшекей ғана болмай, балаларды қозғалыс ойындарына ынталандыратын ойын алаңы болып табылады. Мысалы, қардан жасалған адамның себетіне қарлақтырып ойнау. Балалар қардан жасалған таудан сырғанап ойнағанды өте жақсы көреді. Бұндай ойындарды ойнау үшін дұрыс киіну керек; ыңғайлы, жеңіл киім балалардың қозғалуына ықпал етеді. Тәрбиеші қыс мезгілінде серуенді жоспарлағанда балалардың тоңбауларын немесе терлемеулерін ескерулері керек, өйткені бұл денсаулыққа қауіпті. Балалар әртүрлі ойын және дамыту қызметтері кезінде жақсы көңіл-күйде болады да, үлкендердің сөздеріне тез үн қатады, кей кезде керісінше серуеннің тез біткенін қалап сөз қайтарады.

Қимыл-қозғалыс ойындар, жеке жұмыстар. Серуеннің өтілу жүйесі, көбінесе іс-қимылдарға байланысты болады:

Мысалы:

- дене тәрбиесі сабағынан кейін серуенге шыққанда, алдымен - бақылауды өткізген абзал, математика және тіл дамыту сабақтарынан кейін – қозғалмалы ойын ойнатқан дұрыс.
- жыл мезгіліне де ,байланысты (салқын кезде қозғалмалы ойындар қарастырылады).
- кіші топтарда жас ерекшеліктеріне байланысты, серуенді бақылаудан бастаған дұрыс болады, ал ересек топтарында – ойыннан;

- балалардың танымдық қызығушылықтарына байланысты.

Бақылау:

тәрбиешіге ұсыныс: бақылаудың тақырыбын, мақсат-міндеттерін жоспарлап жазып көрсету:

- тірі табиғатты бақылау (құстарды, ағаштарды, бұтақтарды және т.б.);
- өлі табиғатты бақылау және құбылыстарды (күннің көзі, бұлтты, ауа-райын, желді, қарды, қардың жаууы, боранды);
- айналаны бақылау (үлкендердің еңбегін, көлікті, өтіп жатқан адамдарды, қар жинап жатқан машинаны, және т.б.).

Мысал: Жаңбырды бақылау

Мақсаты: Табиғат құбылысы жаңбырмен танысу.

Бақылау барысы: Жаңбыр жауып тұрған күні жаңбырдың тамшылары жерге түсіп жатқандығын терезеден бақылау. Тәрбиеші алдын ала терезенің сыртына ыдыс қойып қояды. Ал сосын балалармен сартылдап ағып жатқандығын тыңдайды.

Жау жау жаңбыр, жау жаңбыр

Арық суы мол болсын

Өсімдіктер көп болсын

Жүрген жерде шөп болсын.

Еңбек әрекеті:

Жаңбырдың суымен бөлме өсімдіктерін суару.

Мақсаты: Бөлме өсімдіктерін күте алуға қолғабыс ету.

Балаларды еңбекке баулу қызметі

Тәрбиеші балаларды еңбекке баулу (топ учаскісінде, беседкада) жұмыстарын, олардың қандай түрде өткізілетінін көрсетіп жазулары керек – жеке немесе топпен, ұжыммен.

Қимыл-қозғалыс ойындар.

Серуенде ең кемінде үш ойын ойналу керек. Күндізгі серуенге ойын таңдағанда, серуеннің алдындағы балалардың айналысқан қызметін есепке алу қажет. Серуеннің басында барлық топпен ойнау керек. Дене тәрбиесі және музыкалық сабақтарынан кейін қозғалысы орталау ойын жоспарлаған жөн. Ондай ойындарды серуеннің ортасында немесе аяғында ойнату қажет. Балалардың қозғалыс дағдыларын пысықтайтындай, дамидындай жаңа ойындарды жоспарлап жазып үйрету керек. Бір жылы бойы шамамен 10-15 жаңа ойындар өткізу керек. Ойынды таңдау жыл мезгіліне, ауа райына, серуеннің өткізілу уақытына байланысты. Әрбір топта ойындар картотекасы болу керек. Серуенді ауа-райына, бақылайтын объектіге, өтілген сабақтарға байланысты әртүрлі жүйелілікте жүргізуге болады. Ең бастысы, серуеннің әрбір компоненті балалардың дене тәрбиесінің дамуына, денсаулықтарын шыңдауға, сонымен қатар көңіл-күйлерін көтеруге әсерін тигізуі қажет.

Қорыта келгенде, серуеннің дұрыс ұйымдастырылып, өтуі балалардың қимыл белсенділіктерін дамытып, салауатты өмір сүру дағдыларын қалыптастырады.

Әдебиеттер:

1. «Мектеп жасына дейінгі балалардың дене тәрбиесі» Д.В. Хухлаева
2. <https://stud.kz/referat/show/33934>
3. <https://m.facebook.com>

СЮЖЕТТІК- РӨЛДІК ОЙЫНДАР ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ҚҰРАЛЫ

Нұржан А.Н., Тилеубаева Н. Б.

Қарағанды жоғары гуманитарлық колледжі, Қарағанды қ., Қазақстан Республикасы
akpeilnurzhan@mail.ru

«Балалықтың қанына ойын азық», - деп Сұлтанмахмұт Торайғыров айтпақшы, ойын-балалық шақтың негізгі іс- әрекеті. Бала туылғаннан бір жылдан соң түрлі ойындарға қызығушылығы оянып, жан- жағындағы заттармен ойнай бастайды. Сол себепті "балалықтың қаны" деген тіркес баланың жаны ойынды қалайды, бала ойынсыз өспейді, ойыннан өзге дүниеге алданбайды деген мағынада жұмсалып тұр. "Бала" және "ойын" егіз ұғым деп бекер айтылмаса керек. Бала ойын арқылы өзін тани бастайды, бала үшін түрлі жаңалықтар ашылады. Ал ойынсыз және ойыншықсыз өскен бала шығармашыл, терең ойшыл, жылдам шешім қабылдағыш зерек боп өсуінде үлкен қиындықтар туындайды. Көпшілікпен жылдам араласып, жаңа таныстықтарда ешқандай кедергілер болмауы үшін, өзгемен қарым- қатынас құралы ретінде көмек беруі үшін мектепке дейінгі оқыту әдістемесі балаларға арнайы сюжеттік- рөлдік ойындарды ойластырады. Ойлау дағдысы қалыпты жетілген бала 3-4 жастан бастап- ақ сюжеттік рөлдік ойындарға түсінігі және икемі пайда болады. Ол қарапайым ғана аспазшы, дүкенші, шаштаразшы сынды ойындарды ойнап, өмірде көріп жүрген әр мамандықтың қабілет- қарымына машықтанып, өз жанынан іс- әрекеттер жасайды. Бұл- сюжеттік- рөлдік ойындарды топ ішінде ойнауға машықтануы десек те болады. Балалар ойыны әр алуан, оның өзгеріп отыруы балалардың жас ерекшеліктеріне байланысты. Мысалы: сюжеттік- рөлдік, қимыл-қозғалыс, драматизация, музыкалық, дидактикалық, құрастыру, ұлттық, спорттық, дамытушы ойындары. Әрқайсысының өзіндік мәні, ерекшеліктері, мазмұны, ережелері, тәртібі, білімділік, тәрбиелік, дамытушылық функциялары бар. Сол функциялар әр ойын қызметінің жеткілікті дәрежеге жұмсалыуына бағытталады. Сюжеттік- рөлдік ойын — мектепке дейінгі жастағы балалар үшін ең қызықты ойын түрі. Оны сипаттай отырып, С.Л. Рубинштейн бұл ойын баланың ересектермен өзара әрекеттесуіне негізделгенін атап өткен. Шынында, ересектердің берген бағыты бойынша ойналатын бұл ойын түрі- баланың өз жасында түрлі қабілеттерінің ашылуына өз септігін тигізеді. Сюжеттік- рөлдік ойын түрі балалар үшін ғана емес, ересектердің өзіне қызық десем артық айтпаспын. Психолог Д.Б.Эльконин сюжеттік-ойындарға мынадай анықтама берді: «Рөлдік немесе мектеп жасына дейінгі баланың шығармашылық ойыны дамыған түрде балалар өздеріне үлкендердің рөлін алатын және жалпы түрде арнайы жасалған ойын жағдайында үлкендердің әрекетін және олардың арасындағы қарым-қатынасты қайталау әрекеті» деп көрсетті. Демек, балалар өзгемен қарым- қатынасқа түсу арқылы өз образын сомдап шығады. Бұл топ іші балаларымен тығыз қарым- қатынас жасаудың бірден- бір құралы. Балалардың бір- біріне деген сыйластығы, достық сезімдері ашылады. Сюжеттік- рөлдік ойындардың көзі-балаларды қоршаған әлемдегі заттар, адамдар, табиғат, өздері мен үлкендердің өмірі мен әрекеттері болғандықтан, ол мектеп жасына дейінгі бала үшін ең қызық ойын, ойында бала іштей еркіндіктің сезімін, өзіне бағынышты заттарды, амалдарды, қатынастарды басынан өткізеді. Бала үлкендердің кез келген ісін табысты істей алады, кез-келген ситуацияға кіре де алады, қалаған оқиғасын бастан өткізеді. Бұл мүмкіндіктер баланың практикалық әлемін кеңейтеді, дамуына жағымды эмоционалды рең береді. Сюжетті-рөлді ойындардың құрылымы: сюжет, мазмұн, рөлдер, ойын амалдары. Ойын сюжеттері әр түрлі тұрмыстық ойындар, балабақша, жанұя, т.б. Сюжеттік- рөлдік ойындардың негізгі мазмұны үлкендердің әр түрлі жағдайда көрініс беретін қоғамдық өмірі. Рөл- Сюжеттік-рөлдік ойынның негізгі діңгегі болып табылады. Әр бала өзінің рөлін сомдау арқылы қоғамның айнымас, бірегей бөлшегі екендігін түсінеді. Ойында рөлдің болуы бала санасында өзін қандай да бір адаммен теңетіреді де, ойында соның артынан әрекет етеді соған сәйкес қажетті заттарды пайдаланып, басқа ойыншылармен түрлі қарым- қатынасқа түседі. Мысалы "емхана" сюжеттік- рөлдік ойынын алатын болсақ, балалар өз бетінше рөлдерді бөлуге дағдыланады. Себебі, әр баланың қалауы әртүрлі болып келеді. Бала дәрігердің

орнына өзін қойып науқас адамның халін түсінеді. Ол топ ішіндегі балалар болған соң, балалардың бір-біріне деген қамқорлығы, сыйластығы артады. Сюжетті орындаудың негізгі құралдарының бірі ойын амалдары. Ойын амалдары дегеніміз – ойынның түпкі ойы және ережелер. Ойынның түпкі ойы- бұл балалар нені және қалай ойнайтындығын анықтау. Ойын процесіндегі ережелерді балалар өздері қояды, ал кейбір ойындарда үлкендер, олар ойнаушылардың тәртібі мен қарым қатынасын анықтайды және реттейді. Сюжеттік-рөлдік ойындардың құрылымын қорытындыласақ: ойынның түпкі ойы, сюжеті, мазмұны, ойын амалдары, ережелері балалар өмірінде маңызды орын алатын ойында кездеседі. Осы арқылы бала жүйелі жұмыс жасап, бір бағытта, жасап жатқан жұмысын тиянақты орындауға дағдыланады. Сюжеттік- рөлдік ойындардың ерекшелігі— импровизация, яғни, балада ойын алдын ала жоспар құрып, болжамай, оның желісімен ешкіммен бөліспей кенеттен, тұтқиылдан туындауы мүмкіндігі. Рөлдік ойын барысында балалар нақты ұйымдастырушылық қатынастарға түседі (балалар ойынның сюжеті туралы келіседі, рөлдерді бөледі) сонымен бірге олардың арасында күрделі рөлдік қатынастар орнатылады (мысалы: аналар мен қыздар, дәрігер мен пациент, сатушы мен сатып алушы, теңізші мен қарақшы). Қазіргі заманның психологиялық –педогогикалық зерттеулерде сюжетті ойын-адамның кез келген іс-әрекеті сияқты-балада өз бетімен пайда болмайды, оны меңгерген, «ойнай алатын» өзге адамдар арқылы қалыптасатыны туралы көрсетілген. Иә, шынында балаға үйрететін, қалыптастырып, бағыт сілтейтін ол біз- үлкендер. Бала сөйлей, ойнай, жаза алмайды деп қол қусыра қарап отырсақ, дәл айтқанымыздай болады. Ал достарымен қарым- қатынасқа түссе, олардың арасында да бір- бірінен үйренері көп. Оның ішінде сюжеттік- рөлдік ойынды білмей тұрып, баланың өз бетінше ойнап кетуі қиынға соғуы мүмкін. Сюжетті ойын тақырыбынан тыс өзінің ең қарапайым түрінде заттармен шартты әрекеттер тізбегі ретінде, күрделі түрінде-әр түрлі оқиғалардың бірізділігі ретінде құрылуы мүмкін. Көптеген зерттеулер негізінде 3-5 жастағы бала ойнайтын рөлдеріне еніп, оларды біртіндеп алмастыра білу керек екендігі, заттармен әрекет ету және рөлі бойынша сөйлеу арқылы жүзеге асырылуы тиіс, құрдас-серіктеспен рөлдік қарым-қатынас құру тиіс екендігін көрсетті. Есейе келе, бала ойын барысында әртүрлі оқиғалардың бірізділігін өрістетуге, оларды өзінің және 2-3 құрдас серіктестің ойластырғанына сәйкес ұластыруы, сюжетті оқиғаларды рөлдік ара-қатынас арқылы және заттармен әрекет ету арқылы жүзеге асыру тиіс. Демек, оқиғаны жалғастыру үшін балалар бір-бірінің әрекетіне назар аудара отырып, диалог жасау арқылы қарым- қатынас құрып іске асырады. Балаларды ойынға тартып, олармен бірге ойнау үшін тәрбиешінің өзі белгілі бір түрде құрылған сюжетті «тірідей» ойын процесінде балаларды қызықтыратын тақырыпқа сүйеніп, еркін өрістетуге үйрету керек. Тәрбиеші әр баланың ойынына аса мән беріп, көмекші көркем сөздер арқылы құндылықтарды дарытуы керек. Тәрбиешінің көрсеткен бағыты арқылы жүйелі ойналған ойынның түйінді ойы, негізгі көзделген мақсаты және мағынасы болады. Сол мақсатқа жету үшін тәрбиеші ат салысады. Адам іс-әрекетінің ерекше түрінің бірі-ойынның пайда болуы туралы зерттеушілердің көпшілігі өз еңбектерінде ойын-өнер мен көркемдік іс-әрекеттің алғашқы қадамы деп түсіндіріледі. Ойында шындықтың көрінісі, оның образды сәулесі қылаң береді. Ойын балаларға ақыл-ой, адамгершілік, эстетикалық тәрбие берудің маңызды тетігі деуге болады. Балалар ойын барысында:

1. Өзін еркін сезінеді.
2. Ізденімпаздық тапқырлық қабілетін байқатады.
3. Сезіну, қабылдау, ойлау, қиялдау секілді түрлі психикалық түйсік пен сезім әлеміне бойлайды.
4. Баланың сөйлеу қабілеті жақсарып, сөздік қоры молаяды.

Сол себептен мектепке дейінгі кезеңдегі балалар үшін жалпы ойын түрлерінің, оны ойнауының маңызы зор. Бала түрлі ойындарды балабақшадан тыс уақытта да ойнатқан жөн. Көп жағдайда ата- аналардың жұмыс уақытының тығыздығы мен күрделілігіне байланысты балаға көп көңіл бөлінбей қалып жатады. Әрине, сол балаларының болашағы үшін жұмыс жасап жатқан ата- анасына айтар теріс пікіріміз жоқ. Алайда, үш күнде бір рет балалармен ойналған ортақ ойын көптеген жағымды ахуал мен қарым- қатынасты бекітуге ықпалын тигізеді. Кейде тіпті ата-

аналар ойығ түгілі сөйлесе, жүздерін көрместен жұмыс жасайтын әкелер де болады. Сондай жағдайдан соң, баладағы әртүрлі теріс ойдың, үлкеннің бақылауында жиі болмаған соң, мінез-құлқы мен психикалық жағдайында көптеген өзгерістер пайда болып, теріс бағытқа жиі салынып кетіп жатады. Өкінішке орай түрлі әлеуметтік желідегі арам пиғылды ойындардың күрмеуіне ілінген балалар да жетерлік. Сол үшін де әркез баланың ойында не болып, не қойып жатқандығынан ата- ана хабардар болуы керек. Хабардар болуды үнемі қатаң талап қыспағына алу деген оймен шатастыруға болмайды. Балаға бір мезгіл еркіндікті де сезіндірген дұрыс. Қатаңдықты көріп өскен баланың жасқаншақтығы басым болады. Еркіндіктің де дәмін татқан бала- өз ойы мен ұстанымына берік, қадамын нық басатын тұлғаға айналатыны хақ. Баласының тұлға ретінде дамып, болашақтағы көздеген мақсатына адал әрі жүйрік ойлауы арқылы жеткенін қалайтын әрбір ата- ана баласының жағдайына құрсақта жатқанынан бастап- ақ ойланады. Дүниеге келген сәби үлкен өмірге бейімделуі үшін ата- ана қамқорлығына зәру болады. Сол себепті ата- ана баласына осы өмірге қалыптасуы үшін жан- жақты қолдау, көмек көрсете білулері керек. Көмек беру- баланың дегенін жасай беру емес, керісінше балаға өзінің дегеніне өзі еңбектеніп жетуге бейімдеу. Міне сонда ғана бала ол дүниенің қадірін білетін болады. Бұл тек дүние- мүлікке қатысты айтылған ой емес. Жалпы бала ойнап жатқан кезде де оған көмектесемін деп артық кетіп жататын ата- аналар болады. Мүмкін бала ата- анасы жасап берген затты өзі жасағысы келді. Осыдан баланың ата- анасына шектен тыс сенуі мен жауапкершілік және жеке бас мәселелерін артып қоюы пайда болады. Ал оны ата- аналар байқамайды да. Балама көмектесудемін деген оймен баласының қандай әлжуас болғанын байқамай қалады. Сол себептен баланы бір дүниемен шұғылдандыру үшін асқан талапшылдық, ісіне сәйкес еркіндік, эстетикалық талғам мен креативтілік дағдыны қатар қарастыру керек.

Ел боламын десең- бесігіңді түзе деп жазушы Мұхтар Әуезов айтпақшы, бар тәрбиенің берілетін, өмірлік бағытқа бұрылып, қадамын басуды үйренетін кезеңі- баланың бала шағы. Бала шақтан болашаққа аттану жолында бала ата- ана, балабақша, мектеп сынды алғашқы білім ордаларынан өтеді. Осы ордалардың берері мол әрі құнды болғанда ғана баланың өмірге қадамы нық басылады. Ал сол нық қадам басқан бала- жұрт болашағы. Болашағымызды дұрыс құру өз қолымызда!

Әдебиеттер:

1. «Мектепке дейінгі педагогика» С.А.Козлова, Т.А.Куликова
2. «Мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу» Ұ.Қ. Қыяқбаева, А.К. Айтпаева, Р.Е. Каримова
3. «Мектепке дейінгі педагогика» 3- басылым Ф. Жұмабекова
4. <https://bilimdiler.kz/balabaksha/28044-syuzhettik-roldik-oyyndar-zhinagy.html>
5. <https://bilimdinews.kz/?p=2022233>
6. <https://balabaksha.kz/514700>
7. <https://stud.kz/referat/show/33207>
8. <https://moluch.ru/archive/87/17225>

ӘОЖ 159

ӘЛЕУМЕТТІК ЖҰМЫСТАҒЫ АРТ-ТЕРАПИЯ ӘДІСІ

Оңғарбек А.Қ., Исаев А.А.

Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., Қазақстан Республикасы
raym.09@mail.ru

Қазіргі таңда қоғамның экономикалық, рухани салаларындағы түбегейлі өзгерістер мен олардың келеңсіз салдары көптеген адамдарда қорқыныш пен ертеңгі күнге сенімсіздік туғызады, адамның ішкі жан-дүниесі ауыр уайымға толып, осының бәрі кері әсерін тигізеді, отбасылық қатынастар және т.б. Бұл халыққа әлеуметтік көмек көрсетудің нысандары мен

әдістерін жан-жақты дамыту қажеттілігін білдіреді. Соматикалық және психикалық бұзылыстарды шешу жолдарын тек әлеуметтік жұмыс саласының маманы ғана терапиялық әсер етудің қазіргі әдістерін меңгере отырып түсіндіре алады[1]. Адамды өз проблемаларымен, алаңдаушылықтарымен және қиындықтарымен тұтас жеке тұлға ретінде қабылдай отырып, әлеуметтік қызметкер өз тәжірибесінде бекітілген әдістерді қолдана отырып, терапевтік көмекті тиімді ете алады.

Арт-терапия бүгінгі таңда психотерапияның маңызды бағыттарының бірі болып табылады. Арт-терапиялық әдіс - дамып келе жатқан психотерапиялық әдістердің жаңа түрі. Қазіргі уақытта терапияның бұл түрі үлкен табысқа жетуде. Арт-терапияның алғашқы түсінігі енгізілгенде ол тек ауру, сырқат немесе қарттар үйіндегі науқастар үшін қолданылса, қазір оның ауқымы мен аясы кеңейіп келеді, яғни бұл терапия адамның шығармашылық жағдайын дамытып қана қоймайды адам ресурстарының әлеуетін іске асыру жағдайларына алып келіп жатыр[2]. Қазақ тіліне тікелей аударылған арт-терапия сөзі «өнермен емдеу» дегенді білдіреді. Оны ғылымға және жалпы қолданысқа алғаш рет Адриан Хилл енгізді. Психотерапияның бұл түрінің, яғни арт-терапияның мәнін ашып, оны қазақ тілді ортаға бейімдеуді жүзеге асыру. Сондай-ақ осы арт-терапияның көмегімен қол жеткізуге болатын мақсаттар туралы айтылады.

Бұл тіркес көп ұзамай ауруханалар мен психикалық денсаулық орталықтары көрсететін өнерге қатысты қызметтердің барлық түрлеріне қолданыла бастады. Бірақ көптеген адамдар бұл анықтаманы тым кең және дәл емес деп санайды. Өнерді сапалы емдік мақсатта пайдаланудың құндылығы әртүрлі сезімдерді білдіру және зерттеу, олармен символдық деңгейде тәжірибе жасау болып табылады. Рәміздердің жүзеге асуы ерте қауымның жартастағы суреттерінен және одан кейінгі кезеңдерден бастау алады. Ертедегі ата-бабаларымыз өздерінің дүниедегі орнын және адам болмысын бейнелеу үшін символдық бейнелерді пайдаланған. Өнер - қоғамдық құрылымның көрінісі. Біздің дәуірімізде бұл өнердің жаңа стильдерінің пайда болуы адамгершілік және мәдени құндылықтардың өзгеруін дәлелдеуге негіз болды[3].

Енді арт-терапия әдісінің дамуын және оның бағыттарын егжей-тегжейлі қарастырамыз. Арт-терапия әдісінің қалыптаса бастауына психоаналитикалық көзқарастар әсер етті. Осы көзқарастар бойынша, соңғы өнім, көркем пациенттің қызметі, ол кескіндеме болсын, мүсін болсын, бейсаналық психикалық процестердің көрінісі ретінде көрінеді. 1920 жылдары осы салада ауқымды зерттеулер жүргізген Принжорн өзінің емшілерінің еңбегін клиникалық-психологиялық зерттеулеріне сүйене отырып, мынадай қорытындыға келді: өнер көбінесе ауру адамдардың күшті ішкі шиеленістеріне әсер етеді деп айта кеткен.

Америка Құрама Штаттарында өнерді дәрілік мақсатта қолданғандардың бірі Маргарет Наумбург болды. Бұл бағыттағы жұмысын ол Нью-Йорктегі Психотерапия институтында мінез-құлқы бұзылған мектеп жасына дейінгі балалармен жұмыс істеуден бастады. Кейінірек Маргарет Наумбург Нью-Йорк штатында арт-терапия саласындағы мамандарды дайындау үшін психоаналитикалық бағдарламаларды жасады[4]. Маргарет Наумбург жұмысы психологиядағы психоанализдің негізін салушы С.Фрейдтің көзқарастарына негізделген: ондағы алғашқы ойлар мен қобалжулар бейвербалды түрде подсознаниеде пайда болады және бейнелер мен символдар түрінде көрінеді. Арт-терапия терапевт пен емделуші арасындағы символдық деңгейде қарым-қатынас тәсілі ретінде қолданылады.

Көркем шығармалардағы бейнелердің барлық түрлері бейсаналық процестерді, яғни қорқыныштарды, ішкі шиеленістерді, балалық шақ елестерін, естеліктерді, армандарды және басқа да көріністерді білдіреді;3.Психотерапевтер арасындағы фрейдтік бағытты талдайды. Ал С.Фрейдтің өзі емдегенде арт-терапияны қолданбаған. Көрудің көптеген бөліктерінде бізді армандар мазалайды. Ұйқыда сезімдер немесе эмоциялар пайда болады, олардың ішінде ойлар мен армандар ең алдымен көрнекі бейнелер болып табылады[5]. Бақытымызға орай, армандарды сипаттау кезінде қиындықтармен келесі ассоциациялар пайда болады және келесі сөздер жиі қолданылады. Мысалы, «Армандаушының сөздері: мен сурет сала аламын, бірақ оны сөзбен қалай сипаттайтынымды білмеймін». Арт-терапия әдісіне сүйене отырып, сендіру, адамның ішкі «менін» образдар арқылы көріп, өз шығармаларында ойланбастан сурет салып, мүсіндеген сайын, яғни өздігінен пайда болады.

Арт-терапияның дамуындағы жаңа кезең 20 ғасырдың 60-шы жылдарының соңы мен 70-жылдардың басында басталады. Әсіресе осы жылдардың басында арт-терапиялық топтар үшін жұмыстың келесі түрі-топтық интерактивті арт-терапияның басталуы жоспарлана бастады. Қазіргі уақытта арт-терапия өнерге қатысты іс-әрекеттің барлық түрлерінде психотерапиялық мақсатта қолданылады. Бұл әдістің артықшылықтары мен жетістіктері келесі тарауларда толығырақ талданатын болады. Жоғарыда айтып өткеніміздей, арт-терапия әдісі Қазақстанда енді ғана қолданыла бастаған әдістердің бірі және арт-терапия әлеуметтік жұмыс әдісі ретінде жан-жақты талдау мен зерттеуді қажет етеді. Ана мен баланы қорғау әрбір азаматтың міндеті. Осы мақсатқа жету үшін арт-терапия әдісі мектеп жасына дейінгі балаларды қорғау мен қолдауға әсер ететін жалғыз әдіс болып табылады. Сондықтан арт-терапия әдісін шығармашылық әрекет ретінде емес, физикалық әсерлерді реттеу құралы ретінде қарастыруымыз керек.

Арт-терапия кезінде мүшелер саны 15 адамнан аспауы керек. Одан да көп болса, қатысушыларға да, жұмыс жетекшісіне, яғни психотерапевтке де оңай болмайды. Топ мүшелерінің көптігі атқарылған жұмысты талдап, қорытынды шығаруды қиындатады. Арт-терапияда жеке шығармашылық жұмыс үшін бөлме кең, жарық, ешбір кедергісіз болуы керек. Топ мүшелері арт-терапияны жалғастыру туралы көбірек білуге құқылы. Ол өз жұмысында әртүрлі құралдарды пайдаланады: мысалы, тұздық, түрлі-түсті қарындаштар, әртүрлі өлшемдегі қылқаламдар, губка, су бөтелкесі, жылтырату, түрлі түсті қағаз, себет, желім, лента, қайшы, жіп немесе жіп, т.б.

Кейбір сабақтарда, маталар, кір, саз, қамыр, ағаш, табиғи және басқа да химиялық заттарды үлкен композициялар жасау үшін пайдалануға болады. Ал театр сахнасы үшін сізге макияж, жарықтандыру, костюмдер, музыкалық аспаптар қажет болуы мүмкін. Әдетте, сабақтың тақырыбын психолог арт-терапия жүргізушісі таңдайды. Дегенмен, оны топпен талқыласа, талдауға, талқылауға және таңдауға болады. Арт-терапия тақырыбын таңдап, топтастыруға болады. Осыған орай педагогикалық тәжірибеде осы салада еңбек еткен М.Либманның классификациясы кеңінен танымал[6].

Сонымен қатар, арт-терапияның кейбір жаттығулары (күндізгі және түнгі) басқалармен қатар, топтар арасындағы үйлесімді қарым-қатынаста, әлеуметтік қашықтықты реттеуге және жеке адамның топпен қарым-қатынасын реттеуге көмектеседі. Талдап, қайта ойланғаннан кейін, егер топ мүшелері келіссе, тақырып сол күйінде қалады, ұнамаса, басқа тақырыпты алу керек. Бастапқыда арт-терапияны тек ауруханаларда және жүйке жүйесі аурулары бар науқастарды емдейтін дәрігерлер қолданды. Қазіргі уақытта арт-терапияның ауқымы айтарлықтай кеңейді және ол өзінің бастапқы психоаналитикалық негіздерінен алыстап барады.

Мұндай топтық арт-терапияның жұмыс формасы көптеген өмірлік жағдайлармен байланысты, олардың арасында:

- әлеуметтік-саяси, институционалдық және мәдени контексттердегі өзгерістер;
- клиенттердің психотерапиялық тілектері мен қажеттіліктері өзгергенде, оның ішінде эмоционалдық құрылымдық бұзылулар;
- топтық психотерапия практикасы мен теориясының қарқынды дамуы және олардың арт-терапевтік қызметте біртіндеп дамуы;
- арт-терапиялық топ жетекшілерінің кәсіби өсуіне және арт-терапиялық білім беру жүйесінің дамуына байланысты[7].

Қазіргі уақытта Қазақстанның мектепке дейінгі мекемелерінде арт-терапия әдісі жиі қолданылады. Оны мектепке дейінгі мекемеде қолдану арқылы ондағы психологтар балалардың жеке басындағы, ойлауындағы, мінез-құлқындағы немесе отбасындағы қиындықтар мен артта қалуларды анықтап, шаралар қолданады. Бұл мекемелерде балаларға қандай әлеуметтік, психологиялық және педагогикалық көмек қажет екенін анықтай аламыз. Қорытындылай келе, арт-терапия әдісі мектепке дейінгі мекемелердегі балалардың санасындағы, мінез-құлқындағы, қабылдауындағы және ойлауындағы ауытқуларды және адамдармен қарым-қатынас жасаудағы қиындықтарды анықтауға мүмкіндік береді. Олардың эмоционалдық және психикалық жағдайын бақылайды және қажет болған жағдайда әрекет етуге көмектеседі.

Әдебиеттер:

6. Әлімбаева Р.Т., Айқынбаева Г.Қ. Бастауыш мектепке баратын балалардың даму деңгейін анықтау әдістемесі. – Қарағанды, 1988. – 64-67 б.
7. Ковтунович М.Г. Музыканы қабылдаудың психоакустикалық және психоэмоционалдық сипаттамаларының байланысы Мир психологиясы, 2003. - №4. - С. 184-189 б.
8. Мадалиева З.Б., Сүлеймен М.М Арт-терапия: әдістемелік нұсқаулық.- Алматы: Қазақ университеті, 2016-154 б.
9. Сарыбаева И.С. Әлеуметтік жұмыстың әдістері мен технологиясы: оқу құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2015. – 125 б.
10. Фрейд, З. Художник и фантазирование З. Фрейд. – М.: Республика, 1998. – С. 130–138.
11. Мухина В.С. Баланы дамытудағы мақал-мәтелдер, ертегілер, метафоралар. - Петербург: Реч, 2009. - 292 б.
12. Ткач Р.М. Сказкотерапия детских проблем. СПб.: Речь; М.: Сфера, 2008. – 118 с

УДК 37

ПОДГОТОВКА УЧИТЕЛЯ К РЕАЛИЗАЦИИ КОМПЬЮТЕРНЫХ ИГР В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

Пушкарева А.А.

Московский гуманитарный университет, г. Москва, Россия

pay98@yandex.ru

СУЩНОСТНЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПОДГОТОВКИ УЧИТЕЛЯ К РЕАЛИЗАЦИИ КОМПЬЮТЕРНЫХ ИГР В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

Обозначенные факторы поставили современных педагогов перед необходимостью в применении методик, принципиально отличающихся от традиционных форм обучения. Перед ними стоят задачи, которые кардинально отличаются от тех, которые стояли перед учителями ещё двадцать лет назад. Обучающиеся должны запоминать огромное количество информации, уметь ее правильно применять, их знания и умения должны соответствовать реалиям современного мира [1, 55].

Сложившаяся ситуация требует соответствующего уровня подготовки преподавателей. Они должны не только владеть современными тенденциями и технологиями, но и уметь их правильно объяснить, эффективно применить, донести суть до обучающихся.

Учеными, педагогами, общественными деятелями, непосредственно родителями неоднократно отмечалось, что современные обучающиеся значительное количество времени проводят на просторах интернет-ресурсов, киберпространства и иных средств современной коммуникации. Многие представители, высказывая замеченную тенденцию, высказывали свое беспокойство о качестве образования подрастающего поколения. Данная позиция основывалась на ряде объективных причин при этом не представляла из себя никакой практической пользы, поскольку нет никакой продуктивности в простой констатации фактов.

Некоторые из обозначенных представителей выдвигали идею о том, что следует решить данную проблему путём ограничения обучающихся от интернет пространства, снижения количества времени, проводимое за компьютерными играми. Но едва ли это возможно. На данный момент рассматриваемые технологии настолько прочно проникли в нашу жизнь, что мы не в силах этот процесс остановить или хотя бы контролировать.

Представителей другого подхода сравнительно меньше. Но на наш взгляд — это временное явление, поскольку в данном подходе заложен гораздо больший ресурс, и он имеет совсем иную перспективу. Сам подход состоит в том, чтобы использовать компьютерные игры в обучении и, тем самым, вызвать у обучающихся интерес к образовательному процессу. Как было обозначено

ранее, это потребует соответствующей подготовки педагогов, на характерных чертах которой мы хотели бы более подробно остановить свое внимание.

По оценкам специалистов, примерно к 2040 году в сфере обучения восторжествует тенденция глобальной игры, а значит системе образования потребуется большое количество педагогов, обладающих хорошим уровнем подготовки для использования игровых технологий. [9, 40]. Несомненно, учитель играет в этом процессе организации игрофицированного обучения ключевую роль, поэтому первостепенной задачей является подготовка компетентных педагогов. Специалист должен не только обладать определенными знаниями и инструментами, то также уметь применять методику геймификации в образовательном процессе. На сегодняшний день существует специализированная среда программирования Scratch, которая позволяет учителю создавать пространство игры во время урока. Этот инструмент может быть использован в подготовке студентов педагогических специальностей.

Перед тем, как начать непосредственное рассмотрение обозначенной проблемы, стоит обозначить, что нужно учитывать тот факт, что игры в обучении имеют явный вход в игру и явный выход. «В данном контексте игрофикация - это флёр, антураж, момент соревнования, при котором характер и содержание учебной деятельности не меняется» [2, 318]. В целом, внедрение игровых технологий - популярный и достаточно эффективный способ повышения качества образования [6, 60]. Образовательные игры служат для получения новых навыков и полезного опыта, который сложно получить в других условиях.

Мы уже акцентировали внимание на том, что компьютерные игры для большинства обучающихся являются повседневной частью жизни. Они проводят в пространстве виртуальной реальности значительное количество свободного времени. При этом ими, как правило, не осознаются возможности развития и применения творческих и интеллектуальных способностей, не видят перспективы создания чего-либо в цифровой среде. Кроме того, находясь по-прежнему в рамках традиционной классно-урочной системы, воплотить данные инновации невероятно сложно. Образовательные организации, если посмотреть на ситуацию объективно, не готовы к этому [4, 476].

Как показывает практика, при введении данных технологий в обучение, возникает ряд затруднений, к числу которых относятся:

- 1) проблемы технического характера;
- 2) недостатки системы программирования;
- 3) недостаточная готовность преподавателей к активному применению игровых компьютерных технологий;
- 4) сложности при выборе инструментария;
- 5) необходимость встраивания игровых технологий в структуры обучения, руководящие начала которой ещё не предусматривают всех условий для беспрепятственного осуществления учебного процесса;
- 6) перебои в работе интернет-ресурсов, требующихся для качественного проведения обучения.
- 7) необходимость доступа в Интернет для просмотра видео, онлайн-работы [8, 20].

Обучение педагогов навыкам работы с компьютерными играми в рамках образовательного процесса может быть реализовано с помощью курса «Информационные технологии в образовании» по профилю «Начальное образование». Данный курс позволит сформировать необходимые компетенции.

По нашему мнению, рассматриваемая подготовка должна включать в себя ряд компонентов, в числе которых:

-психологический аспект. Он состоит, с одной стороны, в формировании у будущего педагога определённого положительного отношения к применению игровых компьютерных технологий в рамках учебной деятельности. С другой стороны-включает набор необходимых знаний, позволяющих грамотно взаимодействовать с психическими процессами ребёнка и гармонично встраивать в учебный процесс данные тенденции. Это крайне важный момент, поскольку по-прежнему остаётся очень важной задачей по вовлеченности педагогов в сетевое

взаимодействие для передачи нравственных и этических ценностей традиционной культуры, способов и вариантов решения проблем и моделей поведения [5, 16].

- инструментальный аспект, который предполагает, что будущему педагогу предоставляется необходимый и достаточный набор методов и алгоритмов действия для качественной реализации учебных программ с применением компьютерных технологий.

-технический аспект выражается в формировании компетенций и готовности к их применению в процессе работы с техническими средствами и устройствами, необходимыми для качественной работы с компьютерными играми в процессе обучения.

- воспитательный аспект, предполагающий ориентацию будущего педагога на выполнение направляющей роли при организации обучения с применением компьютерных игр. Они должны уметь выстраивать линию взаимодействия с обучающимся таким образом, чтобы ребёнок самостоятельно занимался познавательной деятельностью. Следует таким образом направить учебный процесс, чтобы обучающийся был заинтересован и вовлечен в учебный процесс.

-творческий аспект, состоящий в умении грамотно сочетать различные формы и методы обучения и компилировать их с рассматриваемой методике.

Мы обозначили основные направления, по которым производится обучение при подготовке педагогов для реализации учебных программ, с применением компьютерных игр. Далее следует коснуться методик средств, способствующих проведению качественного обучения в данной сфере. Речи идет непосредственно о видах игровых программ, с которыми следует познакомить будущих педагогов.

Учитывая, что мы говорим об учителях начальных классов, вполне обоснованно будет подчеркнуть, что данные специалисты должны быть как никто другой компетентны в использовании арсенала игровых средств. Учитывая, что аудитория, с которой придётся работать будущему педагогу достаточно юная, навыки должны быть отработаны до автоматизма. Так, молодых специалистов необходимо обучить особенностям применения и активного использования в деятельности следующих программ:

1. Конструкторские программы. В данном случае речь идет о довольно простых операциях, касающихся, например, сложения различных фигур из разных частей. При этом подобные инструменты способствуют развитию у студентов-педагогов восприятия, образного мышления, усидчивости и усердия.

2. Конструкторы сказок. Инструменты текстового редактора в них дополнены возможностями графических программ, что позволяет создавать и просматривать изображения. Такие конструкторы могут применяться для работы в группах. Они помогают развивать воображение, навыки речи, коммуникабельность, и, кроме того, благоприятно влияют на эмоциональное состояние.

3. Развивающие компьютерные программы, направленные на развитие зрительно-моторной координации в пространстве.

4. Головоломки, игры на развитие логического мышления. Помогают развивать воображение и мышление, способствуют пониманию причинно-следственных связей.

5. Игры на развитие внимания и памяти. Они направлены на развитие произвольного внимания, памяти, развивают усидчивость, терпение [3, 62].

Далее стоит обозначить, с какими трудностями можно столкнуться при подготовке педагогов начальной школы к работе с применением компьютерных игр. В общем-то, в какой-то степени они созвучны возможностям. К их числу относятся:

-технические трудности, которые состоят в недостатке оборудования или программного обеспечения при воплощении образовательных программ в рассматриваемой сфере;

-психологические сложности, связанные с необходимостью нестандартного восприятия новых тенденций в образовании;

- инструментальные, состоящие в недостаточности методической разработанности изучаемой проблемы.

Таким образом, подводя итог рассмотрению данного вопроса, можно сделать ряд выводов. В частности, отметим, что использование компьютерных игр в процессе обучения способно как

вызвать эмоциональный отклик у младших школьников, так и обладает содержательной составляющей, что чрезвычайно важно для педагогических целей и задач.

Чтобы эффективно использовать возможности, предлагаемые компьютерными играми, системе образования следует надлежащим образом подготовить педагогов. В особенности это касается учителей начальных классов, так как им придется работать с категорией обучаемых, с которой игровые методы действенны, поэтому навыки наставника следует довести до автоматизма.

Мы рассмотрели ряд аспектов и связанных с ними особенностей, которые прослеживаются при применении компьютерных игр в образовательном процессе, а также обозначили некоторые сложности, с которыми при этом можно столкнуться. На наш взгляд, устранение всех проблем и противоречий может быть достигнуто путем практического применения данных технологий с учетом негативных фактором или, проще говоря, методом «проб и ошибок».

Литература:

1. Борисенко И. Г., Яценко М. П., Черных С. И. (2016) Информационная политика в образовательной системе как отражение проблем общества // Философия образования. 2016. № 1 (64). С. 51-60.
2. Варенина Л. П. (2014) Геймификация в образовании // Историческая и социально-образовательная мысль. 2014. Т. 6. № 6-2 (28). С. 314-317
3. Максимова Н. А., Гаврилова Т.И. (2015) Методические особенности применения развивающих компьютерных игр в учебном процессе // Концепт. 2015. №8. С.61-65.
4. Олейник Ю. П. (2015) Игрофикация в образовании: к вопросу об определении понятия // Современные проблемы науки и образования. 2015. № 3. С. 476.
5. Полякова В.А. (2008) К вопросу о подготовке учителя к диалоговому взаимодействию в сетевых педагогических сообществах // Вестник Костромского государственного университета. Серия: Педагогика. Психология. СоциокINETика. 2008. №6. С. 12-17.
6. Соболева Е.В., Караваев Н. Л., Перевозчикова М.С. (2017) Совершенствование содержания подготовки учителей к разработке и применению компьютерных игр в обучении // Вестник НГПУ. 2017. №6. 54-70.
7. Соболева Е.В., Караваев Н.Л., Перевозчикова М.С. (2017) Совершенствование содержания подготовки учителей к разработке и применению компьютерных игр в обучении. Science for Education Today. vol. 7. №. 6. 2017. С. 54-70.

ӘОЖ - 372.853

ОРТА МЕКТЕПТЕГІ ФИЗИКА МЕН МАТЕМАТИКАНЫҢ ПӘНАРАЛЫҚ БАЙЛАНЫСЫ

Розиматов Р.Х., Шектібаев Н.Ә.

Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан қаласы,
Қазақстан Республикасы

Қазіргі ғылым әртүрлі салаларда тығыз байланысты және бұл өзара әрекеттесу мектептің оқу бағдарламаларында да көрінеді. Пәнаралық байланыстар білім беруде маңызды рөл атқарады, ғылыми білімнің негіздерін тереңірек түсінуге мүмкіндік береді. Олар ғылыми ойлауды қалыптастыруға көмектеседі, табиғат пен қоғам арасындағы байланысты баса көрсетеді және оқу процесін тиімді ұйымдастыруға ықпал етеді.

Сонымен қатар, пәнаралық байланыстар оқушылардың білімінің ғылыми деңгейін арттыруға, логикалық ойлауды және олардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға ықпал етеді. Олар сондай-ақ бірдей тақырыптарды шамадан тыс оқудан аулақ болуға және оқушылардың ортақ дағдыларын қалыптастыруға көмектесу арқылы уақытты үнемдеуге көмектеседі. Жалпы білім беруде пәнаралық байланыстар студенттерге әлем туралы білімнің

ғылыми негіздерін меңгеруге, диалектикалық ойлауды дамытуға және білімді жаңа жағдайларда қолдануға көмектесуде маңызды рөл атқарады[1].

Негізгі мектепте математиканы сараланған оқытуда математика мен физика арасындағы пәнаралық байланыстарды жүйелі түрде енгізу осы пәндердегі білім сапасын жақсартуға мүмкіндік береді, нақты құбылыстарды зерттеу құралы ретінде математикалық модельдеу әдістерін түсінуді дамытады және оқушылардың ғылыми білімге деген қызығушылығын оятады.

Математика мен физика арасындағы байланыстар тұрақты және алуан түрлі құбылыс. Математика әлемдегі кеңістіктік формалар мен сандық қатынастар сияқты нақты материалдық объектілерден абстракцияланатын абстрактілі ұғымдармен айналысады. Себебі математиканың негізгі әдісі абстракция болып табылады және ол заңдылықтарды шын мәнінде зерттейтін аспектілік ғылым болып табылады. Сондықтан математика бұрыннан бар объектілердің де, теориялық тұрғыдан жасалуы мүмкін объектілердің де сандық және кеңістіктік аспектілерін зерттей алады[1].

Екінші жағынан, физика материяның негізгі қасиеттерін екі негізгі формада - зат пен өрісте зерттейді. Бұл жалпы принциптермен, іргелі теориялармен және зерттеу әдістерімен біріктірілген тәуелсіз білім салаларының кешені[2].

Қазіргі заманғы математика курсы симметрияның әртүрлі түрлерін қамтитын жиынтық ұғымдарды, функцияларды және геометриялық түрлендірулерді қамтиды. Оқушылар элементар функциялардың туындыларын, интегралдарды және дифференциалдық теңдеулерді үйренеді. Математика физикадағы есептерді шешуге арналған құралдарды ұсынып қана қоймайды, сонымен қатар физиканы концептуалды түрде байытады. Математиканы оқыту барысында оқушылар математикалық өрнектермен жұмыс істеуді үйренеді, ал физиканы оқытудың міндеті-оларды физикалық құбылыстар мен қатынастардан олардың математикалық көрінісіне және керісінше аудару.

Физика мен математика арасындағы пәнаралық байланыстарды жүзеге асыру физикалық объектілердің теориялық аспектілерін тереңірек түсінуге ықпал етеді, өйткені:

- 1) Зерттелетін объект туралы жалпы мазмұндық түсінік қалыптастырылады;
- 2) ұғымдар мен заңдардың шығу тегі туралы түсінік бар;
- 3) жаңа білім алу тәсілдерін үйренеді;
- 4) заңдардың мәні ашылады;
- 5) жеке заңдар біріктіріледі;
- 6) жалпы ғылыми әдістер мен әдістер танымдық іс-әрекеттің құралына айналады;
- 7) пәндік шындық, көрнекі бақылаулар және білімнің дерексіз математикалық модельдері

арасында байланыс орнатылады[1].

Білімді бір ғылыми саладан басқа салалардағы әртүрлі жағдайларға ауыстыру студенттерге ғылыми білімнің кез-келген саладағы логикалық құрылымға және ғылымның негізгі принциптерінің әмбебаптығына негізделгенін көрсетеді. Ғылымның іргелі принциптерін, оның әдістерін игеру және оларды әртүрлі оқу пәндерінде қолдану білімді игерудің ең жоғары деңгейін білдіреді.

Физиканы зерттеу кезінде әртүрлі физикалық шамалар мен заңдылықтарды зерттеуге көп көңіл бөлінеді, бұл білімді жалпылауға және олардың арасындағы байланысты орнатуға қолайлы жағдай жасайды. Пәнаралық байланыстар мәселесі сабақтас пәндерді зерттеу кезінде алынған білімді философиялық жалпылау негізінде оқушылардың дүниетанымын қалыптастыру тәсілі ретінде қарастырылады. Білімді жалпылау оқу материалын терең игерудің және ойлаудың тиісті түрін дамытудың маңызды шарты болады[3].

Білім берудегі пәнаралық байланыс функцияларының әртүрлілігін ескере отырып, кейбір дидактикалық зерттеушілер осы байланыстардың жіктелуін жасауға тырысты. Осындай жіктеулердің бірі оқу пәндері арасында байланыс орнатуға негіз болатын объектіге негізделген. Осы жіктеу аясында пәнаралық байланыстардың әртүрлі түрлері ерекшеленеді: оқу пәндерінің мазмұны бойынша байланыстар, оқыту әдістері бойынша байланыстар және дағдыларды дамыту бойынша байланыстар. Сонымен қатар, бұл классификацияда пәнаралық байланыстардың үш негізгі түрін ажыратуға болады: нақты (нақты ақпаратты ортақ пайдалануға негізделген),

тұжырымдамалық (жалпы ұғымдарға негізделген) және теориялық (жалпы теориялық негіздерге негізделген).

Жаратылыстану-математикалық цикл жүйесінде пәнаралық байланыстарды орнатуды талдайтын классификация да бар. Бұл жіктеу жүйелік тәсілге негізделген және мазмұнға негізделген пәнаралық байланыстарды (мазмұндық-ақпараттық байланыстар) және оқыту әдістерімен және танымдық қызметпен байланысты байланыстарды (операциялық-іс-әрекеттік байланыстар) ажыратады. Сонымен қатар, ұйымдастырушылық-әдістемелік байланыстар қарастырылады, олар өзіндік құндылығына ие болғанымен, пәнаралық байланыстардың алғашқы екі түріне бағынады.

Пәнаралық байланыстарды оқу тәжірибесіне сәтті интеграциялау үшін келесі бағыттарды қарастыруға болады:

1. Пәндер арасындағы қатынастарды ескеретін материалды зерттеудің логикалық реттілігін анықтау.

2. Бір пәнді оқу оқушыларды басқа пәндерді сәтті меңгеруге дайындайтынына көз жеткізу үшін әртүрлі пәндерді оқу уақытын үйлестіру. Бұл мектептің жалпы оқу жоспарының бөлігі болуы керек.

3. Жаратылыстану-математикалық пәндердің мұғалімдері әр пәннің оқушылардың қажетті тұжырымдамалары мен дағдыларын қалыптастыруға қандай білім мен дағдылар әкелетінін ескеру үшін сабақтастық пәндерінің бағдарламалары мен әдістемелік материалдарын мұқият зерттейтін ұғымдарды зерттеуде сабақтастық орнату.

4. Ғылыми ұғымдарды түсінудегі келіспеушіліктерді болдырмау үшін жалпы ұғымдарды, заңдар мен теорияларды бірыңғай түсіндіруді қамтамасыз ету.

5. Оқушыларға әртүрлі пәндерде қолданылатын бақылау, психикалық модельдеу және эксперимент сияқты жалпы ғылыми зерттеу әдістерін үйрету және тиісті дағдыларды қалыптастырудың бірыңғай тәсілін құру.

6. Оқу әдебиеттерімен жұмыс істеу, графикалық дағдылар, байқау және тәжірибе жүргізу сияқты оқушыларға тиімдірек үйренуге көмектесетін жалпыланған әрекет әдістерін әзірлеу.

Осылайша, пәнаралық байланыстар оқушылардың жалпыланған білім мен дағдыларды қалыптастыруына ықпал етеді, ал негізгі мектепте математика мен физика арасындағы мұндай байланыстарды жүйелі түрде енгізу білім сапасын жақсартуға, танымдық қызығушылықтарды дамытуға және математикалық модельдеу әдістері туралы идеяларды қалыптастыруға ықпал етеді[1].

Физика мен математика арасындағы пәнаралық байланыстар орта мектепте білім берудің маңызды аспектісін білдіреді. Олар екі пәнді де тереңірек түсінуге ықпал етіп қана қоймайды, сонымен қатар оқушыларды танымдық арсеналын байыту және жалпыланған дағдылар мен білімнің қалыптасуына ықпал ету арқылы дамытады.

Мектеп бағдарламасында пәнаралық байланыстарды сәтті жүзеге асыру оқу жоспарларын мұқият талдауды, оқу пәндерінің мазмұнын үйлестіруді, сондай-ақ оқытудағы жүйелілік пен жүйелілікті қамтамасыз етуді талап етеді. Мұғалімдер мұндай байланыстарды сәтті енгізуге маңызды әсер етеді, олардың әдістемелік дайындығы және физика мен математика мұғалімдері арасындағы ынтымақтастық шешуші рөл атқарады.

Пәнаралық байланыстар студенттерге әртүрлі білім салалары арасындағы терең байланыстарды көруге көмектеседі және олардың сыни ойлау және практикалық жағдайларда білімді қолдану дағдыларын дамытады. Олар сондай-ақ физика мен математиканың негізін құрайтын іргелі ұғымдар мен принциптерді тереңірек түсінуге ықпал етеді.

Жалпы, орта мектептегі физика мен математиканың пәнаралық байланыстары оқушылардың білімін байытады, әлемді жүйелі және интеграцияланған түсінуді қалыптастыруға ықпал етеді және қазіргі білім беру процесінің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Максималды тиімділік үшін физика мен математиканы оқу процесінде интеграциялаудың әдістемелері мен педагогикалық тәсілдерін дамытуды және жетілдіруді жалғастыру қажет.

Әдебиеттер:

1. Михаил Витальевич Нырко, Междисциплинарная связь физики и математики в средней школе, 2020 г
2. Иванов А. И., О взаимосвязи школьных курсов физики и математики в изучении величин, "Физика в школе", 1997, №7, С. 48.
3. Кожекина Т. В., связь преподавания физики и математики в одиннадцатилетней школе, - " Физика в школе", 1987, №5, с. 65.

ӘОЖ 364

«ӘЛЕУМЕТТІК ЖҰМЫС» БІЛІМ БЕРУ БАҒДАРЛАМАСЫ БОЙЫНША «ДЕНСАУЛЫҚ САҚТАУ САЛАСЫНДАҒЫ ӘЛЕУМЕТТІК ЖҰМЫС ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ»

Садвақасова К.Ж.

Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ.,Қазақстан Республикасы

sadvakasova0400@mail.ru

Денсаулық сақтау жүйесіндегі әлеуметтік жұмыс - бұл жеке адамдарға, топтарға немесе қауымдастықтарға олардың әлеуметтік қызмет ету қабілетін арттыру немесе қалпына келтіру немесе олар үшін оңтайлы әлеуметтік жағдайларды жасау үшін кәсіби көмек. Денсаулық сақтау жүйесіндегі әлеуметтік жұмыстың нәтижесі ел тұрғындарының жалпы денсаулық жағдайына тікелей байланысты. Халықтың денсаулық жағдайы қоғамның әлеуметтік әл-ауқатының деңгейін анықтайтын негізгі көрсеткіш болып табылады. Өзінің әлеуметтік мәні жағынан қоғамдағы ересектер мен балалардың денсаулығын сақтау, оларды дұрыс әлеуметтік қорғау, қолайлы өмір сүру жағдайларын жасау Қазақстандағы ұлттық дамудың басты міндеттері және қоғамның демократиялық прогресінің таптырмас шарты болып табылады. Сонымен қатар, адам денсаулығы қазіргі заманның өзекті мәселелерінің бірі болып табылады және кейбір жағдайларда әлеуметтік жұмыс аурулардың алдын алуда, науқастарды емдеу мен оңалтудың тиімділігін қамтамасыз етуде, олардың әлеуметтік бейімделуінде және жұмысқа қайта оралуында шешуші рөл атқара алады. . Балалар, мүгедектер, созылмалы аурулар, қарттар сияқты халықтың осал санаттарына қатысты әлеуметтік жұмыстың маңыздылығы айтарлықтай артады.

Денсаулық сақтау жүйесіндегі әлеуметтік жұмыс – мүгедектердің оңтайлы еңбек қабілеті мен әлеуметтік белсенділігін сақтау мен дамытуды қамтамасыз етуге, азаматтардың салауатты өмір салтын насихаттауға бағытталған шаралар жүйесі. Өлемнің көптеген елдерінде әлеуметтік жұмыс денсаулық сақтаудың ажырамас құрамдас бөлігі болды, онда әлеуметтік қызметкер әлеуметтік сақтандыру жүйесі арқылы пациенттерді әлеуметтік қорғауды қамтамасыз етеді, психологиялық қолдау көрсетеді, ойын-сауық жұмыстарын жүргізеді.

Негізгі әлеуметтік қызметкерлердің нақты мақсаты келесі міндеттерді шешеді:

- Дамуында кемістігі бар балаларды дүниеге әкелген әйелдерге алғашқы психологиялық көмек көрсету, құқықтық мәселелер бойынша кеңес беру;
- Медициналық-әлеуметтік жұмыс;
- Басқа адамдардан денесіне зақым келген, жарақат алған және сол сияқты адамдарға психологиялық қолдау көрсету және құқықтық мәселелер бойынша кеңес беру;
- Стационарлық емдеу мекемесінде қарт адамдарға психологиялық қолдау көрсету;
- Балалардың сауықтыру жұмыстарын ұйымдастыру;
- Ауырған жағдайда әлеуметтік сақтандыру;
- Пациенттердің ерекше санаттары – онкологиялық науқастар, лейкоздар, мүгедектер үшін арнайы әлеуметтік бағдарламаларды ұйымдастыру.

Денсаулық сақтау саласында әлеуметтік қызметкерге көптеген міндеттер жүктеледі. Әлеуметтік қызметкер көрсететін қызметтер клиенттің қажеттіліктеріне байланысты. Жұмысшы клиенттің құқықтарын қамтамасыз ету үшін адвокат ретінде әрекет етеді, клиентке және клиенттің отбасына тікелей кеңес береді және клиентті басқа әлеуметтік агенттіктерге,

қауымдастық ресурстарына немесе клиенттің тікелей және ұзақ мерзімді қажеттіліктерін қанағаттандыра алатын нысандарға жібереді. Әлеуметтік қызметкер көрсететін қызметтер әрқашан клиенттің қажеттіліктеріне және денсаулық сақтау жағдайына байланысты. Әлеуметтік қызметкердің міндеттері денсаулық сақтау мекемесіне байланысты өзгереді. Медициналық әлеуметтік қызметкерлер ауруханада, медицина орталығында, қарттар үйінде, физикалық оңалту орталығында, емханада, үйде күтім жасау агенттігінде, реабилитацияда немесе психикалық денсаулық орталығында жұмыс істей алады. Әлеуметтік қызметкерлер денсаулық сақтау мекемесінде жұмыс істей алады немесе өз клиенттерімен жұмыс істеу үшін үйлеріне баруы мүмкін. Олар басқа агенттіктермен жиі жұмыс істейді және агенттік мүшелерімен кездесу үшін қысқа қашықтыққа баруға тура келеді.

Әлеуметтік қызметкерлер клиенттің қажеттіліктерін бағалау және күтім жоспарын әзірлеу үшін басқа агенттік қызметкерлерімен немесе медициналық топ мүшелерімен кеңеседі. Уақыт өте келе медициналық мекемелердегі әлеуметтік жұмыстың функциялары мен әсері айтарлықтай кеңейді. Денсаулық сақтау мекемелеріндегі биоэтикалық мәселелер әлеуметтік қызметкерлерді күрделі міндеттерге қояды. Осы этикалық мәселелердің кейбіреулері нақты медициналық жағдайларға қатысты. Мысал ретінде отбасының пациенттің тіршілігін тоқтату туралы шешіміне, зорлаудан кейінгі түсік жасатуға, мүшелерді трансплантациялауға, психиатриялық науқастың ұстамаларын қолдануға немесе пациенттің антипсихотиктерді қабылдаудан бас тарту туралы шешіміне қатысты этикалық дилеммаларды келтіруге болады. Мұндай проблемалар туындаған кезде, әлеуметтік қызметкерлер көбінесе пациенттер, олардың отбасылары мен денсаулық сақтау мамандары арасындағы қарым-қатынаста маңызды делдал болады. Мұндай жағдайларда әлеуметтік қызметкерлер пациенттерге және олардың отбасыларына қиын жеке шешімдер қабылдауға көмектеседі, медициналық топ мүшелері арасындағы байланысты жеңілдетеді, пациенттің немесе отбасының атынан сөйлейді немесе ауруханада, қарттар үйінде немесе оңалту орталығында шешілуі керек саяси мәселелерді көтереді.

Басқа биоэтикалық мәселелер әлеуметтік қызметкерлер мен пациенттер немесе олардың отбасылары арасындағы қатынастар мен мәмілелердің сипатына қатысты. Мысалы, медициналық мекемелердегі әлеуметтік қызметкерлер пациенттермен және отбасылармен қарым-қатынасты реттейтін құпиялылық пен құпиялылық нормаларымен таныс болуы керек. Олар сондай-ақ пациенттердің өзін-өзі анықтау құқығын, ақпараттандырылған келісім процедураларын, шындықты орнатуды, кәсіби патернализмді және қоғамды хабардар етуді қамтитын күрделі этикалық мәселелерге сезімтал болуы керек.

Атап айтқанда, әлеуметтік қызметкерлер әртүрлі кәсіптерді басқаратын этикалық міндеттемелер арасындағы айырмашылықтарды түсіндіре алады. Денсаулық сақтаудың әлеуметтік қызметкерлері денсаулық сақтау саясаты мен басқарудың этикалық аспектілерін талқылауға және тұжырымдауға қатысады. Бұл бірнеше формада болуы мүмкін. Әлеуметтік қызметкерлер этикалық тұрғыдан күрделі жағдайлар мен саясатты талқылайтын институционалдық Этика комитеттерінің мүшелері ретінде қатыса алады. Олар пациенттермен және олардың отбасыларымен кең байланысының арқасында ерекше құнды перспективаға ие болуы мүмкін, сондықтан реанимация бойынша ұсыныстар, пациенттердің емдеуден бас тарту құқықтары, алдын ала нұсқаулар, органдарды трансплантациялау, ауыр мүгедек нәрестелерді емдеу және ЖҚТБ-мен ауыратын науқастардың жеке өміріне қол сұғылмаушылық құқықтары сияқты талқылауға үлес қоса алады. Сонымен қатар, әлеуметтік қызметкерлер денсаулық сақтауды қаржыландыру тетіктерінің этикалық аспектілері және шығындарды шектеу шаралары туралы пікірталастарға қатыса алады. Олар сондай-ақ пациенттердің мүдделерін қорғау жолдарын ұсына алады немесе шектеулі Денсаулық сақтау ресурстарын жергілікті, ұлттық немесе халықаралық деңгейде әділ бөлуді қамтамасыз ететін саясат реформасын жақтай алады.

Қазіргі әлемде біздің қоғам проблеманы түсіну мен оны шешудің шыңында. Әр адамның денсаулығы оның толыққанды өмір сүруін ғана емес, сонымен бірге оның мүмкіндіктерінің әлеуетін де анықтайтын факторға айналады. Халықтың денсаулық жағдайы өз кезегінде елдің әлеуметтік-экономикалық, мәдени және өнеркәсіптік даму ауқымын анықтайды. Медициналық көмектің қолжетімділігін, сапасы мен үздіксіздігін қамтамасыз етуге қызмет ететін бірыңғай

дамыған әлеуметтік бағдарланған жүйе болып табылатын денсаулық сақтау секторы халықтың әл-ауқатының орнықты өсуі тұрғысынан республикадағы басты басымдықтардың бірі болып табылады. Соңғы жылдары әлеуметтік экономика және басқа да өзгерістер жағдайында медициналық Камек-ке үлкен сұраныс пайда болды. Бұрын дәрігерлер науқас адамды емдегенін жоққа шығармады, бірақ науқас адам бар, ал қазір әркімде ағзаның ерекшеліктерінде көрінетін ауру бар. Науқас адамға дәрігер ғана емес, оның өмірлік мәселелерін шешетін әлеуметтік қызметкерлер де қажет екені белгілі болады. Біздің адамдар дәрі тапқанға дейін ауырып қалмаудың жолын іздейді деп бекер айтпаған. Денсаулық сақтау әлеуметтік жұмыстың мақсаты- физикалық және психикалық ауытқулары бар, сондай-ақ әлеуметтік жағдайы төмен адамдардың бейімделуі мен жұмыс істеуін, сондай-ақ қарттар мен мүгедектердің денсаулығын ең жоғары деңгейге көтеру. өмірлік қиын жағдайлар мен денсаулықтың бұзылуы бір-бірін қиындатады және олардан тек медициналық шаралар арқылы шығу өте қиын. Денсаулық сақтау саласындағы әлеуметтік қызметкер, пациенттер мен олардың отбасыларына аурулармен күресуге көмектеседі. Олар пациенттерге ауруын немесе жағдайын түсінуге көмектеседі және диагнозға байланысты туындайтын эмоционалды, қаржылық және әлеуметтік қажеттіліктерді қанағаттандыру үшін қолда бар ресурстар туралы ақпарат береді. Науқастың адвокаты бола отырып, әлеуметтік қызметкер пациенттердің эмоционалды және әлеуметтік қажеттіліктерін медициналық емдеу арқылы қанағаттандыруды қамтамасыз етеді.

Әдебиеттер:

1. Әбдікєрова Г.О. Денсаулық сақтау жүйесіндегі әлеуметтік жұмыс: оқу құралы / Г.О. Әбдікєрова. – Алматы: Қазақ университеті, 2019.
2. Қазақстан Республикасының денсаулық сақтау саласын дамытудың «Саламатты Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы. – 2010. – 29 қараша.
3. © Әбдікєрова Г.О., 2019 © Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, 2019
4. Морозова Т.А. Социальная работа в системе здравоохранения Республики Казахстан // KazNU Bulletin. Psychology and sociology series. – №3 (58). – 2016. – С.195.
5. Сарбасова С.Б. Профессиональная практика в системе подготовки специалистов социальной работы в вузе. – Астана, 2016. – С. 17.

ӘОЖ(372 853:37013)

ФИЗИКАДАН ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЦИФРЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫНДА ПРАКТИКАЛЫҚ-ЭКСПЕРИМЕНТТІК ДАҒДЫЛАРЫН ЖЕТІЛДІРУ ӘДІСТЕМЕСІ

Садырбаева А.С., Сарыбаева Ә.Х.

Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан қаласы.,

Қазақстан Республикасы

akniet.sadirbaevaa@gmail.com

Білім берудің цифрлық трансформациясы оқушылардың, соның ішінде физикаға қызығушылығы бар оқушыларды даярлауда жаңа міндеттер қояды. Оқушылардың цифрлық құзыреттілігінің негізін цифрлық дағдылар құрайды, олар әсіресе электронды дағдыларды қолдану қабілетінде көрінетін білім беру ресурстары: оқыту бағдарламалары, компьютерлік модельдер және осындай құралдар кешені сондай-ақ виртуалды оқыту орталары. Оқушылардың танымдық іс-әрекет тәсілдерін дамытуға дайындау, қалыптастыру тәсілдерін анықтайтын факторларды ескеруі ескеруі керек. Оқушылардың цифрлық дағдылары, электрондық білім беру ресурстарын білім алуда қолдану дағдылары. Мақалада физика пәнін виртуалды оқыту ортасында практикалық-эксперименттік дағдыларын жетілдіру әдістемесі қарастырылған, бұл қазіргі заманғы даму идеяларына негізделген білім беру.

Мектеп оқушылары үшін “ цифрлық құзыреттілік “ дегеніміз компьютерді, планшетті, ұялы телефонды және интерактивті тақтаны сенімді пайдалануды ғана қамтымайды. Бұған сонымен

қатар цифрлық компьютерлік құрылғылардың жалпы құрылымын, ондағы процестердің физикалық мәнін, цифрлық техника арқылы ақпаратты басқарудың жоғары деңгейін және осы техниканы меңгеру шеберлігін түсіну кіреді. Сонымен қатар, мектеп оқушыларына бағдарламалауды меңгерудің негізгі дағдылары білім беру процесін қамтамасыз ету үшін өз бағдарламалық өнімдерін жасау қабілеті, сондай-ақ оқушылардың өзіндік инновациялық қызметі мен шығармашылық қызметі үшін жаңа компьютерлік (цифрлық) технологиялардың жоғары әлеуетін түсіну қажет.

Шетелдік зерттеушілердің көптеген жұмыстары цифрлық құзыреттіліктерді, соның ішінде оқушылардың цифрлық дағдыларын қалыптастыруға арналған [1; 2; 3]. Сонымен, Р. В. Майер компьютердегі дидактикалық жүйелердің математикалық модельдеріне зерттеу жүргізді [4]. Дж.Аллио [5] мектептерді компьютерлендіру мәселелерін көтереді, сонымен бірге мектеп оқушылары үйде өз бетінше жұмыс жасау үшін қолдана алатын оқу бағдарламаларының сипаттамасын береді.

Цифрлық технологияның таралуы жалпы және қосымша АКТ дағдыларына сұраныстың артуына әкеледі. Заманауи өндіріс барған сайын күрделене түсетін және тез жаңартыланатын ақпаратқа негізделген. Бұл қазіргі цифрлық экономикада жұмыс істейтіндерден күрделі ақпаратты жасау және өңдеу қабілетін, сондай-ақ жедел жоспарлау дағдыларын талап етеді. Мұндай шеберлік пен қажетті дағдылар оқу процесіне, әсіресе оқушыларға, сыни, жүйелік, ғылыми ойлауды дамытуға арналған технологияларды енгізбестен мүмкін емес.

Цифрлық технологиялардың дамуы электрондық білім беру ресурстары оқу ортасын жетілдірудің жеткілікті жылдам дамуына ықпал етеді.

Цифрлы оқыту ортасында оқыту үлкен дидактикалық мүмкіндіктерге ие. “Оқу процесіне цифрлы физикалық демонстрациялар мен интерактивті зертханалық жұмыстарды, электрондық презентациялар мен бейнематериалдарды, компьютерлік анимацияларды және статикалық кескіндерді қосу оқу тәжірибесінде оқушылардың ақпаратты жетік меңгеруін қамтамасыз етеді” [6].

Физика эксперименті физиканы оқыту әдістемесінде негіз болып табылады. Физика бойынша оқу процесін ұйымдастыруда демонстрациялық физикалық эксперимент ерекше рөл атқарады. Физика мұғалімінің кәсіби қызметінің маңызды бағыты ол, демонстрациялық эксперимент барысында оны дидактикалық сүйемелдеу мақсатында пайдалануға болатын цифрлық оқыту құралдарын жобалау және әзірлеу болып табылады. Дидактикалық сүйемелдеу құралдарының құрамы және оларды оқу демонстрацияларында қолдану әдістері эксперименттік зерттеудің логикасымен анықталады. Физикалық эксперимент кезеңдерінің мазмұны мен реттілігі жалпыланған жоспармен ұсынылады.

Цифрлы оқу орталарын жобалау кезінде ескеру қажет: цифрлы ортаның артықтығы нақты физикалық ортаға тап болған кездегідей көптеген байланыстарды қамтамасыз етеді, олардың арасында қарастырылып отырған физикалық объектіге немесе құбылысқа тікелей қатысты байланыстарды бөліп көрсету қажет:

- субъектінің танымдық тәжірибесіне қол жетімділік адамның цифрлық ортамен байланысы кезінде оның танымдық мүмкіндіктеріне сәйкес келеді;

- цифрлы оқыту ортасы өте бай. Бұл нақтылық оқушылардың имитацияланған (жасанды) және нақты физикалық объектілермен ұсынылған оқу іс-әрекетіне қатысуымен байланысты оның оқу ресурстарымен толықтығында көрінеді;

- цифрлы ортаның мотивациясы оқушының танымдық белсенділігін модельдеп қана қоймай, сонымен қатар оның терең танымдық белсенділігін дамытатын осындай мүмкіндіктер мен әсер ету механизмдерін ұсынумен сипатталады.

- цифрлы білім беру ортасына тән интерактивтілік оқушыға жүйенің параметрлерін өзгерту немесе таңдау арқылы физикалық экспериментті дербес басқаруға мүмкіндік береді.

Біз жоғарыда атап өткен цифрлы оқыту ортасының қасиеттері оның жұмыс істеу ерекшеліктерін көрсетіп қана қоймай, оның өзін-өзі ұйымдастыратын жүйе ретінде сипаттайды. Цифрлы оқыту ортасының даму бағыттары иммерсивтілік және интерактивтілік сияқты қасиеттердің дамуымен байланысты болады.

Физика сабақтарында цифрлық оқытуды қолдана отырып, жобалау қызметі шеңберінде білім алушылардың цифрлық құзіреттіліктерінің қалыптасуына бағалау жүйесі, цифрлық құзіреттілігін бағалау критерийлері жүйесі, жобалардың нақты бағалау жүйесі, сондай-ақ физика бойынша цифрлық портфолио ұсынылады. Осылайша, негізгі мектептегі физика курсы шеңберіндегі жобалық қызметті келесі жоспар бойынша құруға болады: 7- сыныпта білім алушылар мультимедиялық презентациялармен, мәтіндік құжаттармен, буклеттермен, графикалық суреттермен және т.б. (мысалы, “броундық қозғалыс” анимациясы Microsoft Office PowerPoint бағдарламасында), әртүрлі физикалық құрылғылардың (термометр, Таразы); 8- сыныпта- MS Excel- де мультимедиа + модельдеу (мысалы, “жылу құбылыстары” тақырыбындағы интерактивті кроссворд Microsoft Office Power Point-та), “ электрлендірілген денелердің өзара әрекеттесуі” анимациясы (Microsoft Office Power Point-та); 9- сыныпта мультимедиа + модельдеу MS Excel + бағдарламадау Visual Basic/ pascalabc және т.б. (“көкжиекке бұрышпен лақтырылған дене қозғалысы” моделі Excel- де Microsoft кеңсесіне) [7;8].

Әдебиеттер:

1. Fross, K., Winnicka- Jactowska D., Sempruch A. «Student zone» as a new dimension of learning space. Case study in Polish conditions // Advances in Intelligent Systems and Computing Volume. 2018. Vol. 600. P. 77-83.
2. Hsiang-Chuna L., Wen- Pei S. Computer, Intelligent Computing and Education Technology. 2014. 1510 p. // KodGes.ru: библиотека книг [Электронный ресурс]. URL: <http://www.kodges.ru/komp/seti/245224-computer-intelligent-computer-and-education-technology.html> (дата обращения: 14.01.2020).
3. Sgurev V., Piuri V. Learning System: From Theory to Practice. 2018. 310 p. // KodGes.ru: библиотека книг [Электронный ресурс]. URL: <http://www.kodges.ru/komp/program/344755-learning-systems-from-theory-to-practice.html> (дата обращения: 14.01.2020).
4. Майер Р. В. Исследование математических моделей дидактических систем на компьютере: монография. Глазов: Глазов. гос. пед. ин-т, 2018 [Электронный ресурс]. 1 электрон. опт. Диск (CDROM). URL: http://maier-ru.glazov.net/Mayer_monograph2018.pdf (дата обращения: 14.01.2020).
5. Alliot J. L'ordinateur nouveau est annoncé // L'Éducation. 1991. No. 182. P. 52-55.
6. Даммер М. Д., Rogozin С. А., Шамаева Т. Н. Задания в текстовой форме как средство диагностики методической литературы будущего учителя физики: монография. Челябинск: Центр научного сотрудничества, 2013. 118 с.
7. Варламов С. Д. Использование Microsoft Office в школе : учебно- методическое пособие для учителей. Физика/ С. Д. Варламов, П. А. Эминов, В. А. Сурков. Москва: ИМА- пресс, 2003. 440 с.
8. Каменецкий С. Е. Теория и методика обучения в школе: Частные вопросы: учеб. пособие для студ. высших пед. учеб. завед., обуч. по спец. «Физика» / С. Е. Каменецкий, Н. С. Пурешева, Т. И. Носова; под ред. С. Е. Каменецкого. Москва: Academia, 2000. 382 с.

ӘОЖ 372,853

МЕКТЕП ФИЗИКАСЫН ОҚЫТУ ПРОЦЕСІНДЕ МОБИЛЬДІ ТЕХНОЛОГИЯНЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ӘЛЕУЕТТІК МҮМКІНДІКТЕРІ

Сайтнабиева С.З., Сарыбаева Ә. Х.

Қожа Ахмет Яссауи атындағы қазақ-түрік университеті, Түркістан қ, Қазақстан
Республикасы

saidnabiev95@bk.ru

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңының 29-бабында «Білім мен ғылымды интеграциялау, оқу-тәрбие процесін қамтамасыз ету және жетілдіру, оқытудың жаңа

технологияларын әзірлеу және енгізу» - деп көрсеткен [1], яғни ХХІ-ғасыр мұғалімдерінің басты міндеттерінің бірі – оқытудың әдіс-тәсілдерін үнемі жетілдіріп отыру және сабақта жаңа педагогикалық технологияларды енгізу, онлайн оқу платформалары, веб-сайттар, видео-сабақтар, электронды кітаптар және басқа технологияларды пайдалану арқылы оқушылардың мағлұматын жетілдіруде көмекші болу. Мобильді технологиялар елдің ғылыми-технологиялық дамуы үшін үлкен маңызға ие, өйткені олар адамдарға тез және ыңғайлы ақпарат алмасуға, күнделікті міндеттерді шешуге мүмкіндік береді. «Мобильді оқыту» (m-learning) термині ұялы телефондар, электронды кітаптар, ноутбуктер және компьютерлер сияқты мобильді технология құрылғыларын білім беру мен білім алуда қолдануды қарастырады .

Бүгінгі таңда оқушылардың барлығы дерлік мобильді құрылғыларды білім беру мақсатында пайдаланады. Оқушылардың электронды құрылғыларға деген көзқарасы өзгерді — гаджеттерді ойын және музыкалық мазмұнды тұтыну және әлеуметтік желілерде байланысу құралдары мен құрылғылар ретінде қарастырудан оларды онлайн білім беру элементі ретінде пайдалануда [2]. Мобильді құрылғылардың көмегімен білім алушылар жолда немесе сабақ арасында үзіліс кезінде оқи алады. Бұл оларға уақытты тиімді пайдалануға және оқу нәтижелерін жақсартуға мүмкіндік береді. Мобильді технологияның көмегімен әртүрлі тақырыптар туралы ақпаратты оңай алуға, оқу материалдарын іздеуге және оқытушылармен және басқа оқушылармен байланысуға болады. Бұл оқушылар мен оқытушылар арасындағы өзара әрекеттесу деңгейін арттырады және динамикалық интерактивті оқу ортасын құруға көмектеседі. Еуропада және бүкіл әлемде ақпараттық технологияларды оқыту процесінде қолдану, соның ішінде мобильді технологияларды қолдану бойынша көптеген кешенді зерттеулер жүргізілді [3], [4], [5]. Зерттеушілердің қорытындыларының бірі – ХХІ ғасыр еңбек нарығына шыққан кезде жастарға қажетті дағдыларды дамыту үшін технологияларды пайдалану, технологияларды инвестициялау ғана емес, сонымен қатар пәннің мазмұны мен оны оқыту әдістемесін үйлестіруді қажет етеді.

Латвия елінде аналитикалық зерттеулер мен стратегиялар зертханасы жүргізген «Мектеп жүйесіне инновациялық құрылым енгізудің қиындықтары мен мүмкіндіктері» зерттеуі, егер технологиялар мақсатты түрде қолданылса, олар процесті дамытатынын және оқушыларды ынталандыратынын көрсетті [6].

Физиканың жалпы орта білім беру пәні ретіндегі мақсаты – «табиғат пен техникадағы физикалық процестерді түсінуді тереңдету, зерттеу дағдыларын жетілдіру және оқушылардың тұрақты әлеуметтік дамуға жауапкершілікпен қарауын қалыптастыру» [7], [8]. Табиғат пен техникадағы физикалық процестерді түсінуді тереңдету үшін студенттер бұл процестерді көруі керек және процедураларды тікелей бақылау арқылы да, алынған деректерді жанама талдау арқылы да олардың көрінісін талдай білуі керек [9]. Смартфондар мен планшеттер сияқты мобильді құрылғылар физиканы оқытудың пайдалы құралы бола алады. Олардың көмегімен оқушылар физиканың теориялық тұжырымдамалары мен заңдарын жақсырақ түсінуге көмектесетін интерактивті модельдеулерге, бейне сабақтарға, онлайн ресурстарға және басқа материалдарға қол жеткізе алады. Мектеп физикасын оқыту процесінде мобильді технологияны қолданудың әлеуеттік мүмкіндіктерін төмендегідей жіктедік:

Визуализация және интерактивті модельдеу: физиканы оқытудағы мобильді технологияның басты артықшылықтарының бірі. Физика курсының үйренуі, оқушыларға материалды түсінуге көмектесу үшін суреттер, графика, анимация немесе бейне сияқты визуализацияны қажет етеді. Көптеген мобильді қосымшалар ойда елестету қиын болған физикалық құбылыстардың интерактивті модельдеулерін ұсынады. Мысалы, электр өрістерін, акустикалық толқындарды және басқа физикалық процестерді визуализациялау үшін қосымшаларды пайдалана алады. Бұл оларға физиканың теориялық тұжырымдамалары мен заңдылықтарын жақсы түсінуге көмектеседі. Мысалы vascak.cz сайтынан мектеп физика курсының бөлімдері үшін түрлі анимацияларды пайдалануға болады. Physics Lab қолданбасында электр және электромагнетизм құбылыстарының зерханалық жұмыстарын 3Д модель құрылғыларды қолдана отырып орындауға болады.

Деректерді өлшеу және талдау: деректерді өлшеу және талдау үшін мобильді технологияны

пайдалануға болады. Кейбір мобильді құрылғыларда жылдамдық, үдеу және күш сияқты физикалық шамаларды өлшей алатын кіріктірілген сенсорлар бар. Оқушылар бұл деректерді жазу және талдау үшін қолданбаларды пайдалана алады, бұл оларға физикалық ұғымдарды жақсырақ түсінуге көмектеседі. Мысалы, оқушылар мобильді құрылғыларды жүгіру жылдамдығын немесе дене қозғалысын өлшеу үшін қолдана алады, содан кейін алынған мәліметтерді үдеуді және басқа физикалық параметрлерді есептеу үшін қолдана алады. Physics қолданбасының Calculator бөліміне механикалық кез келген шаманы бере отырып, басқада механикалық шамалардың мәніне жылдам қол жеткізуге болады. Физика эксперименты қолданбасында да мұндай мүмкіндіктер қарастырылған.

Онлайн ресурстарға қол жеткізу: Мобильді құрылғыларды оқушыларға физиканы қызықты және қолжетімді түрде үйренуге көмектесетін бейне сабақтар, оқулықтар, мақалалар және басқа материалдар сияқты онлайн ресурстарға қол жеткізу үшін пайдалануға болады. Оқушылар мобильді құрылғыларды сыныпта түсіну қиын болуы мүмкін нақты тақырыптарды зерттеу үшін пайдалана алады. Мысалы Bilimland бағдарламасы арқылы онлайн ресурстарға жылдам қол жеткізуге болады.

Бірлескен оқыту: физиканы оқытуда мобильді технологияны қолданудың тағы бір мүмкіндігі. Оқушылар жедел хабар алмасу, бейнеконференция функцияларын қолдана отырып, бірге жұмыс істей алады және білім мен идеялармен бөлісе алады. Мобильді технологияларды пайдалану кезінде мұғалім белсенді оқу процесін ұйымдастыруы керек, өйткені белсенді оқыту процесінде оқушылардың оқу жетістіктері дәстүрлі оқу процесіне қарағанда тиімдірек [10], [11]. Мысалы Kahoot, Learning App платформаларын қолдану арқылы оқушылардың бірлескен әрекетін ұйымдастыра аламыз.

Оқытудың ойын тәсілі: физиканы оқытуда ойын механизмдері мен элементтерін пайдалану оқу процесін оқушылар үшін қызықты ете алады. Мобильді ойындарды физика ұғымдары мен заңдарын үйрету және білімді тексеру үшін пайдалануға болады.

Мобильді технологиялар геймификация және виртуалды шындықты пайдалану сияқты инновациялық оқыту әдістерін дамытуға ықпал ете алады. Бұл әдістер оқу процесін интерактивті және қызықты етуге көмектеседі, бұл өз кезегінде оқушылардың ынтасын арттырып, оқу үлгерімін жақсартады.

Мобильді технологияны жеке оқу жоспарлары мен бағдарламаларын жасау үшін де пайдалануға болады. Мобильді құрылғылардың көмегімен оқу үлгерімін талдауға және оның қажеттіліктері мен білім деңгейіне сәйкес оқу материалын ұсынуға болады. Технология дәуірінде шешімдер оңай, қол жетімді. Бүкіл сыныптың және әр оқушының үлгерімін жеке-жеке байқауға және бірден бағалауға болады [12]. Осылайша, мобильді технологиялар білім сапасын жақсартуға және студенттердің ынтасын арттыруға көмектесетін инновациялық оқытудың көптеген мүмкіндіктерін ұсынады.

«Мектеп физикасын оқыту процесінде мобильді технологияларды пайдаланудың әлеуетті мүмкіндіктері» мақаласының қорытындысында мобильді технологияларды пайдалану мектептегі физиканы оқыту сапасын айтарлықтай жақсарта алатынын атап өтуге болады. Мобильді қосымшалар студенттерге теориялық тұжырымдамаларды визуализациялауға және интерактивті түрде үйренуге, деректерді өлшеуге және талдауға, онлайн ресурстарға қол жеткізуге және ойын механизмдерін пайдалануға мүмкіндік береді. Бұл оқу процесін қызықты әрі тиімді етеді, сонымен қатар оқушылардың физика саласындағы білім сапасын жақсартуға септігін тигізеді. Педагогикалық әдістер физиканы сапалы оқытуды қамтамасыз етуі және оқушылар үлгерімінің артуы үшін заманауи технологиялар мен бейімделуін жалғастыруы керек.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы, 5-тарау, 29-бап, 2007.
2. Daineko Y.A., Tsoy D.D., Seitnur A.M., Ipalakova M.T. “Development of a Mobile e-Learning Platform on Physics Using Augmented Reality Technology”, International Information Technology University, Almaty, Kazakhstan 2020.
3. Lai C., Wang Q., Lei J., “What factors predict undergraduate students’ use of technology

for learning?”, Journal Computers & Education, vol. 59, no. 2, 2012.

4. Ministry of Education and Science of Latvia, “Prestige of Teachers in Latvia in the Context of Lifelong Learning”, Report European Commission, EPALE 2017.

5. TingSung Y., Chang K., Chien T., “The effects of integrating mobile devices with teaching and learning on students' learning performance: A meta-analysis and re-search synthesis”, Journal Computers & Education, vol. 94, 2016.

6. Laboratory of Analytical and Strategic Studies, “Challenges and Opportunities for Implementing an Innovative School System Structure”, Informative report, Microsoft Latvia, 2010.

7. Cabelis A. et al., “Content and requirements for learning. Physics”, Materials for teachers, VISC, 2018.

8. Ministry of Education and Science of Latvia, “Proposals to provide conceptually new competency-based education for teachers in Latvia”, Informative report IZM, 2017.

9. European Schoolnet's Annual Report, European Schoolnet (EUN Partnership AIBSL) Brussels, Belgium, 2017.

ӘОЖ (372.851)

МЕКТЕП ФИЗИКА КУРСЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЖОБАДАУ-ЗЕРТТЕУ ІС- ӘРЕКЕТТЕРІН ҰЙЫМДАСТЫРУ ӘДІСТЕМЕСІ

Сейлхан А.А., Сарыбаева Ә.Х.

Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан қаласы,
Қазақстан Республикасы

seilhanakniet@gmail.com

Жобалау және зерттеу әдістерінің мәні бойынша оқытуды ұйымдастыруға бағытталған түрлері жайлы қазіргі уақытта ғылыми-әдістемелік әдебиеттерде түсініктемелер көп зерттелген. Жобалық зерттеу-ортақ мақсаты бар, қызметтің нақты нәтижесіне қол жеткізуге бағытталған зерттеудің келісілген тәсілдері бар бірлескен оқу-танымдық өызмет. Зерттеу-оқушылардың зерттеу пәні туралы білім алуға бағытталған іс-әрекет, ғылыми салада зерттеуге тән кезеңдердің болуын болжайтын зерттеу мәселесән шешу[1]. Жобалық әдістер гуманитарлық пәндерде жиі қолданылатыны анықталды, ал зерттеу әдісі ретінде жаратылыстану ғылымдары пәндеріне-физика, химия, биологияға тән. Зерттеу әдісі физика ғылымдарында ең дамыған болғандықтан, біз мектеп оқушыларын зерттеуге үйрету физиканы пән ретінде оқытуға тиімді болуы мүмкін деп санаймын.

Қазіргі уақытта мектептегі оқыту тәжірибесінде жобалау және зерттеу әдістерін қолдану қажеттілігі артып келеді, бірақ оларды қолдану мұғалімдердің тиісті әдістемелік дайындығының болмауымен қиындайды. Осы мәселе бойынша журнал басылымдарын зертеу және талдау бірқатар қорытындылар жасады. Мұғалімдерге жобалық және зерттеу әдісінің мәнін түсіну қиынға соғады; оқу нәтижелерін бағалауда әдістерді қолданудың мақсаттары мен тәсілдеріндегі айырмашылықтарды толық түсінбейді; жобалау немесе зерттеу орындарын қолдану процесінде неғұрлым сәтті дамыған тұлғаның қасиеттері мен қабілеттері нақты ажыратылмайды; оларды қолдану нәтижесінде пайда болатын білім беру әсерін бағалау қиынға соғады. Бұл мақала тәжірибеге жаңа технологияларды енгізетін мұғалімнің алдында тұрған кейбір мәселелерді шешу әдісін ұсынады.

Жобаның өзектілігі-жобалау-зерттеу қызметін ұйымдастыру білім берудің ажырамас бөлігі ретінде әрекет етеді. Осылайша, мұғалімдердің алдында білім беру процесіне жобалау-зерттеу қызметін қалай енгізу және нәтижесінде атқарылған жұмыстың нәтижесін бағалау сияқты басты міндеттердің бірі тұр. Егер мұғалімде негізгі мектеп оқушыларының жобалау-зерттеу қызметі туралы барлық қажетті ақпарат болса, онда ол өз жұмысында кез-келген жобалау әдістерін жиі және тиімді қолдана алады делік. Бұл біздің «негізгі мектеп оқушыларының жобалау-зерттеу қызметін ұйымдастыру» зерттеу тақырыбына қызығушылық тудырды. Қазіргі мектептегі

жобалау-зерттеу оқытудың маңыздылығы, ең алдымен, оқушылардың жеке тәжірибесімен тәуелсіз зерттеу қызметіндегі интеллекттің дамуымен байланысты.

Жобалау-зерттеу қызметі деп біз мақсаттар мен міндеттерді тұжырымдауды, әдістемелерді таңдау принциптерін бөлектеуді, зерттеу барысын жоспарлауды, күтілетін нәтижелерді анықтауды, зерттеудің іске асырылуын бағалауды, қажетті ресурстарды анықтауды көздейтін өз зерттеулерімізді жобалау жөніндегі қызметті түсінеміз [2].

Оқу-әдістемелік әдебиеттерді талдау білім алушылардың жобалау-зерттеу жұмыстарын ұйымдастыруды дамыту кезінде оқу процесіне жобалау, зерттеу, жобалау-зерттеу, конструкторлық қызмет пен экспериментті енгізу маңызды екенін көрсетті.

А.И.Савенков оқытудың жобалау-зерттеу қызметінің мәні «өзінің шығармашылық, зерттеу ізденісі арқылы білімге апаратын жол» деген тұжырымдама жасады. Оның негізгі құрамдас бөліктері- проблемаларды анықтау, гипотезаларды әзірлеу және тұжырымдау, бақылаулар, тәжірибелер, эксперименттер, сондай-ақ олардың негізінде жасалған пайымдаулар мен қорытындылар болып табылады. А.И.Савенковтың пікірінше, оқытудың зерттеу әдісін «баланың табиғаты мен қазіргі заманғы оқу міндеттеріне толық сәйкес келетін танымның негізгі жолдарының бірі» деп қарастыру керек. Автор жобалау-зерттеу қызметін іздеу белсенділігі механизмдерінің жұмыс істеуі нәтижесінде пайда болатын және зерттеушілік қызметтер негізінде құрылған интеллектуалды және шығармашылық қызметтің ерекше түрі ретінде қарастырады [3].

Оқушылардың жобалау-зерттеу қызметін дамыту тұжырымдамасында Алексеев Н.Г., Леонтович А.В., Обухов А.С ғалымдарының еңбектерінде баяндалады. Шығармашылық, жобалау-зерттеу мәселесіне жауап іздеумен байланысты қызмет ретінде зерттеу қызметі ұғымын кеңінен ашады [4].

Жобалық қызмет жеке тұлғаны дамыту құралы болып табылады. Жоба әдісі жаратылыстану және гуманитарлық білім арасындағы байланысты жүзеге асыруға көмектеседі, өйткені ол әр оқушыға оның қажеттіліктеріне сәйкес жобаларды таңдауға мүмкіндік береді. Технологиялық оқыту да жобалардың ең көп таралған әдісі, өйткені оның міндетті шарты-дайын өнімді жасау. Жобалық әдісті сабақтан тыс жұмыста және физиканы оқытуда қолдану тәжірибесі бар. Жобалау-зерттеу қызметі қызықты, өйткені оны оқушылар мен мұғалімдердің бірлескен оқу-танымдық, зерттеушілік, шығармашылық қызметі ретінде қарастыруға болады, оның жалпы мақсаты, бірінғай әдістері, жобаның барлық қатысушылары үшін маңызды кез-келген мәселені шешуде жалпы нәтижеге қол жеткізуге бағытталған іс-әдістері бар.

Жобалау-зерттеу қызметі қойылған проблема арқылы оқушылардың ақыл-ой белсенділігіне қол жеткізуге, олардың коммуникативтік қабілеттерін жетілдіруге және қорытынды жұмысты жаңаша бағалауға үйреті қажетті мүмкіндік береді. Жобалау-зерттеу қызметі-бұл нақты білімді өз бетінше таңдау, негізгі ережелер мен әрекеттерді игеру, әлі болмаған нәрсені құру, негізінен бұл қызмет практикаға, негізгі мектеп оқушысының алдында тұрған мәселені шешуге бағытталған.

Мұғалімге осы типтегі қызметті ұйымдастырушы ретінде үлкен жауапкершілік жүктеледі. Өйткені, ол оқушылардың жобалау-зерттеу қызметін сауатты жоспарлап қана қоймай, сонымен қатар оларды зерттеулерді жүргізуге ынталандыру керек, қажет болған жағдайда іс-әрекеттерді уақытында түзетіп, оқушылардың үнемі ізденіске деген ұмтылысын сезіне отырып, атқарылған жұмыстарға сауатты баға беруі керек. Сондықтан мұғалімде жобалау-зерттеу қызметінің әдіснамасы саласындағы білім, дағдылар жиынтығы ғана емес, сонымен қатар жеке сипаттамалар жиынтығы болуы керек.

Оқушыларды жобалау-зерттеу қызметіне қызығушылықтарын оятудың негізгі бағыттары-оның әдіснамалық негізі, оқушының жеке ерекшеліктерін қалыптастыруға бағдарлары, оқушылардың негізгі білім беру бағдарламасын игеру нәтижелеріне қойылатын талаптар арқылы өтеді және пәндік салалар бойынша оқыту нәтижелерін тұжырымдауда нақтыланады. Бұл ретте оқушылардың оқу-зерттеу және жобалау қызметі оларда қалыптасатын әмбебап оқу дағдыларының аса маңызды элементі ретінде қарастырылады.

Физика сабақтарында жобалау-зерттеу іс-әрекеттерін 8, 9, 10 сынып оқушыларына

ұйымдастыру жұмыстарын келесідей тақырыптарға ұйымдастыруға болады. Мысалы мектеп физикасында 8 сынып оқушыларына «Индукция арқылы тоқты күшейту», 9 сынып оқушыларына «Механика-физиканың іргетасы», «Күн энергиясының техникада қолданылуы», 10 сынып оқушыларына «Магнит өрісінің адам денсаулығына әсері», «Баламалы энергия көздері» тақырыптарына жобалау-зерттеу іс-әрекеттерін ұйымдастыра аламыз.

Мектеп физика курсында оқушылардың жобалау-зерттеу іс-әрекеттерін ұйымдастыру негізінде оқушыларда төмендегідей зерттеу дағдылары мен қабілеттері қалыптасады:

- Оқушыларды физикалық құбылыстарды өз бетінше зерттеуге және талдауға ынталандыру арқылы белсенді оқытуға ықпал етеді.

- Сыни ойлау, шешім қабылдау және ғылыми міндеттерді шешу дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді.

- Білімнің нақты өмірде практикалық қолданылуына ықпал етеді, бұл физикалық заңдылықтарды тереңірек түсінуге жағдай жасайды.

- Оқушылар арасындағы ынтымақтастық пен қарым-қатынасты ынталандырады, бұл әлеуметтік дағдыларды дамытуға ықпал етеді.

Мектептегі физика курсында жобалау-зерттеу қызметін ұйымдастыру әдістемесін сәтті жүзеге асыру үшін келесі ұсыныстарды ескеру қажет:

- Оқушылардың деңгейі мен мүдделеріне сәйкес келетін жобалар мен міндеттерді тандау.

- Зерттеу жүргізу үшін қажетті ресурстар мен жабдықтарға қол жеткізуді қамтамасыз етеді.

- Әдістемені түзету үшін жобалау қызметінің процесі мен нәтижелерін үнемі бақылап, бағалау.

Мектептегі физика курсында оқушылардың жобалау-зерттеу қызметін ұйымдастыру оқу және практикалық дағдыларды дамытуға ықпал ететін оқытудың тиімді әдісі бола алады. Бұл студенттерге физикалық заңдылықтарды тереңірек түсінуге, сыни ойлау мен қарым-қатынас дағдыларын дамытуға көмектеседі. Осы саладағы зерттеулерді жалғастыру және белгілі бір мектеп ортасының ерекшеліктері мен оқушылардың қажеттіліктерін ескере отырып, әдістемені жетілдіру ұсынылады.

Әдебиеттер:

1. Исследовательская деятельность учащихся в современном образовательном пространстве: итоги научно-практической конференции// исследовательская работа школьников. 2005 №3.

2. Савенков А.И. Психологическая основы исследовательского подхода к обучению: учебное пособие. Москва: «Ось-89», 2006.

3. Савенков А.И. Исследовательское обучение и проектирование в современном образовании/ А.И.Савенков// Школьные технологии.-2014. №4.82-90с.

4. Антипова А.И. Актуальность проектной и учебно-исследовательской деятельности в современных условиях развития образования.-2013.

УДК 373.2

«МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ТІЛДЕРІН ҰЛТТЫҚ ОЙЫН АРҚЫЛЫ ДАМЫТУ»

Сүлеймен Н.М., Ахметова А.Ә.

Қарағанды жоғары гуманитарлық колледжі, Қарағанды қ., Қазақстан Республикасы

nuraisyleimen@icloud.com

Мектеп жасына дейінгі балалардың ой-танымы, олардың жас ерекшелігіне сай дамып отырады. Тілі бұлдырлаған баланың сөз саптауы, дұрыс шығуы үшін жасалынатын жаттығулар сан алуан. Оның ішінде ең тиімді әдіс, ұлттық ойындарды қолдану. Ұлттық ойын баланың тек қана тілін дамыту үшін ғана емес, оның рухани азық жинап, тәрбиелік жағынан да өсіп-өнуіне

өте үлкен ықпалын тигізеді.

Қазақ халқының ұлттық ойындарының әрқайсысының өзіндік мән-мағынасы мен жастарға берер терең тағылымы бар. Қазақ халқы ежелден бала тәрбиесіне етене көңіл бөлген. Баланың сөзді анық, нық шығуы үшін, түрлі әдеби кітаптармен қоса, ұлттық салт-ғұрыптарымызды дәріптеп отырған. Балабақша жасындағы балаларға мына қазақтың ұлттық ойындары тіл дамуына септігін тигізеді:

- Асық ату
- Қыз қуу
- Түйілген орамал
- Арқан тарту
- Ұшты-ұшты
- Соқыр теке
- Түйе мен Бота
- Арқан тарту
- Қққпар
- Орамал алу
- Тақия жасыру
- Алтын қақпа
- Ақ серек-Көк серек
- Айгөлек
- Ақ сандық жасыру
- Ақ сүйек
- Теңге алу

Аталмыш, ойындарды мектеп жасына дейінгі балалар арасында қолдану олардың физикалық, ақыл-ой, логикалық жағынан дұрыстап дамуына үлесі зор. Балалар топпен, жекелей ойнау арқылы, сөздерді көбірек айтуға, заттардың атын атауға, қызығушылық есебінен ойынды ынтамен ойнауға кірісіп, шартты түрде оның сөздік қоры көбейе бастайды. Ұлттық ойындарды ойнату, үйрету барысында қолданылатын түрлі көрнекіліктер мен заттар баланың шапшаң қимылдап, тез жауап қатуына бағытталады. Ұлттық ойындарды мульти-аннимациялық жолмен, слайд парақтарымен, көрініс ретінде көрсетуге, онымен қоса балалардың өзіне образдық талдау жасатып сөйлетуге болады, Нәтижесінде: бала, еркін қарым-қатынас жасауға, қысылмай пікірлесуге, ойын атаулары мен ондағы заттарды сұрап-білуге дағдыланады. Ұлттық ойын баланың дамуына, оның адамгершілік қасиеттерін, жан дүниесін жетілдіруге үлкен әсер етеді.

Халық ойындары – қазақ халқының ерте заманнан қалыптасқан дәстүрлі ойын — сауықтарының бір түрі. Оның бастауы алғашқы қауымдық қоғамда шыққан. Халық ойындары негізінде әр халық түрлі – түрлі жаттығулар жасау жолымен дене шынықтыру ісінің негізін салды. Бертін келе шынайы спорт ойындарының шығуына түрткі болды. Оның адам денсаулығын жақсартуда пайдалы аса күшті екені баршаға аян. Балалар тек ойнап қана қоймайды, сонымен бірге ойлайды, аңғарады, көп нәрсені білуге, зерттеуге талпынады. Яғни, қазіргі заман ағымына қарай белсене қатысады. Халық ойындары балаларға тәрбиелік мәнімен, дене бітімінің әсем де сымбатты болып бітуге пайдасы зор. Бір-ақ мысал ретінде: «Қуыр-қуыр, қуырмаш» ойыны балалардың саусақ маторикасын дамытуға, тіл байлығын жетілдіруге, көңілін көтеруге қолдануға болады. Балаларды қазақ халқының ұлттық ойындарымен ойната отырып жан-жақты тәрбиелейміз.

Ойынды ойнау барысында балалардың жас ерекшелігі ескеріледі. Әр түрлі ойынның өтілу барысында, оның ережесін сақтап, яғни 3 кезеңнен тұратынын ескеруіміз керек:

- ойынды өткізер алдындағы дайындық жұмыс;
- ойынның басталуы мен ойналу барысы;
- ойынның аяқталуы.
- балалардың денсаулығын нығайту;
- денені шынықтыру;
- мәдениетін қалыптастыру;

- өзін-өзі тәрбиелеу, өзін-өзі жетілдіру.
- ойынды ойнату мен үйретудің міндеттері:
- қажетті дене қозғалыс дағдыларын, танымдық-қозғалыс белсенділігін арттыру;
- қалыптастыратын дене жаттығуларының негізгі түрлерімен балаларды таныстыру;
- денсаулықты нығайтуға бағытталған қозғалыс әрекеттерімен дене жаттығуларының негізгі түрлерін балаларға меңгерту;
- қызығушылығын қалыптастырып дамыту;
- ойынға қойылатын әдістемелік талаптар:
- ойынның мақсатын нақты анықтап керекті көрнекіліктер мен материалдарды алдын-ала дайындап, оңтайлы жерге қою.
- ойынға кірісер алдында оның жүргізілу тәртібін балаларға әбден түсіндіру.
- ойынға балалардың түгел қатысуын қамтамасыз ету.
- ойын үстінде шешім қабылдай білуіне, ойлана білуіне жетелеу.
- ойын түрлерін бағдарламаға сай іріктеп алу.
- ойынды баланың жас ерекшелігіне қарай түрлендіріп пайдалану.
- қарапайым ойыннан қиын ойынға көшу.
- міндетті түрде ойынның қорытындысын жариялау қажет.

Ойын балаларының қызметіндегі психикалық процесті (сезіну, қабылдау, ойлау, елестету, ес, ықыласын, тілін) белсендіреді. Ойын ерікті түрде құрылады. Ойын шығармашылық қабілетті дамыту үшін барынша мүмкін жағдай жасайды. Ойын барысында балалар қанағаттанарлық, қуаныш алады. Ойын кез келген оқу материалын еліктіретіндей, қызықтыратындай жағдайға әкелуге көмектеседі. Сабақ барысында немесе сабақтан тыс кезде баланы ұлттық ойын арқылы өмірге тәрбиелеу үздіксіз процестің жалғасы. Халықтың ұлттық ойындары - жас ұрпақтың қалыптасып өсіп-өнуіне әсер ететін факторлардың бірі және дәстүрлі мәдениетіміздің бір бағыты. Ойын - дене қозғалысы, шыныққан денесінің шеберлігі, көңіл көтеру, дем алу, бас қосып бірлесіп әдет-ғұрыпты жалғастыруға үндесу. Шындығында, Қазақтың ұлттық ойындары адам өмірінде ерекше маңызға ие. Басқасын айтпағанда, әрбір ұлттық ойын қатысушыны өмірге бейімдеуге ғана емес, сонымен қатар қиындықтардан қорықпай қарсы тұруды үйренуге үйретеді. Мысалы, бір ойын дағдылар мен ептілікке, бір ойын талғампаздыққа, ал екіншісі тез шешім қабылдауға және қиын уақытта ең жақсы жолды табуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, ұлттық жарыстарда спорттық және патриоттық тәрбие нақты белгілейді. Бұл Қазақстанның ұлттық ойындарының бала тәрбиесінде зор маңызы бар екенін дәлелдейді.

Әдебиеттер:

1. Несіпбаев Б.К. «Ұлт мәдениеті мен өнері», «Білім» 2003 жыл, 198 б.
2. Атабаев А.С. «Ұлттық ойындар- халық мұрасы», «Кітап» 2006 жыл, 275 б.
3. Наурызбаев Ж. «Ұлттық мектептің ұлы мұраты», «Алматы» 1995 жыл, 98 б.
4. «Қазақтың ұлттық ойындары» кітабы авторы: Базарбек Төтенаев. Алматы «Қайнар» баспасы 1994ж.

УДК 264

ОБЪЕКТЫ И СУБЪЕКТЫ СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЫ

Талапова С.М.

Карагандинский университет Казпотребсоюза, г. Караганда, Республика Казахстан

talapova.04@mail.ru

На сегодняшний день, объектом социальной работы являются люди, которые ставят перед собой определенные цели, но не в силах их осуществить, испытывая в силу этого чувство неудовлетворенности жизнью. За каждой проблемой человека кроется множество личных, т. е. неудовлетворенных потребностей целой группы людей. Поэтому можно сказать, что объектами

социальной работы являются различные группы людей, испытывающих трудности при решении проблем, которые возникают в их жизни.

Как наука, социальная работа находится на стыке традиционных направлений социальных наук: философии, психологии, социологии, медицины, политологии, экономики и других. В число ее проблем входят специфические исследования связанные с отношением социальной политики и социальной работы, с социальными процессами, а так же с ответственностью общества за правомерное развитие личности. Социальная работа может быть рассмотрена как разновидность человеческой деятельности, цель которой оптимизировать осуществление субъектной роли людей во всех сферах жизни общества в процессе жизнедеятельности личности, семьи, социальных и других групп и слоев в обществе. [1]

В литературе имеются и другие формулировки этих понятий. Но главное состоит в том, что социальная работа как одна их разновидностей деятельности, направлена на оказание помощи, поддержки, защиты всех людей, особенно, так называемых, слабых слоев и групп.

В современной теории социальной работы проблема субъекта и объекта социальной работы рассматривается во взаимосвязи, поэтому субъект и объект социальной работы могут быть лишь условно представлены в ее системе на различных уровнях.

Под объектом социальной работы подразумеваются те, кто имеет необходимость в определенной помощи. Объект социальной работы сложен и специфичен. Объектами социальной работы выступают сам человек, малая группа, население определенной локализованной территории . Это система отдельных слоев населения и категорий граждан, которые в силу определенных причин необходимы в адресной социальной поддержке, социальной диагностике и коррекции, социальной защите а также в социальной адаптации и реабилитации.

Особенностью объектов социальной работы является наличие трудной жизненной ситуации:

- инвалидность
- неспособность к самообслуживанию в связи с преклонным возрастом, болезнью
- сиротство
- безнадзорность
- малообеспеченность
- безработица
- отсутствие определенного места жительства
- конфликты и жестокое обращение в семье
- физическое, психическое и сексуальное насилие;
- одиночество [2]

Социальный работник работает с объектом социальной работы, чтобы помочь им решить их проблемы, улучшить их качество жизни и достичь социальной адаптации. Он предоставляет им информацию, консультации, поддержку, организует социальные программы и услуги, а также содействует взаимодействию с другими специалистами и организациями, чтобы обеспечить полноценную поддержку и помощь объекту социальной работы.

Объекты социальной работы по категориям:

- Семья (молодая семья, малообеспеченная, многодетная, асоциальная).
- Дети, подростки, молодежь (ТЖС, социально- опасное положение, девиации, правонарушения, сиротство, инвалидность).
- Пожилые люди.
- Лица с ограниченными возможностями здоровья
- Лица группы риска (алкогольная ,игровая зависимость, правонарушения и девиации, мигранты и беженцы, военнослужащие, безработные, осужденные).

По некоторым данным, в мире насчитывается около 500 тыс. профессиональных социальных работников. На сегодняшний день в Казахстане работают более 12 тыс. социальных работников, которые оказывают специальные социальные услуги различным категориям населения с целью повышения качества их жизни и оказания помощи для выхода из сложной жизненной ситуации. Из 12 тыс. социальных работников ССУ в медико-социальных учреждениях

оказывают услуги 884 человека, в том числе 695 – в стационарных учреждениях, 189 – в реабилитационных центрах. В отделениях социальной помощи на дому работают 11 395 социальных работников, в центрах социальной адаптации для лиц без определенного места жительства – 65, в кризисных центрах – 65. Вместе с тем 45% соцработников оказывают услуги в районных центрах и городах, 30% – в областных центрах и городах республиканского значения, 25% – в сельских округах. [3]

Субъектами социальной работы, являются группы людей, которые участвуют в общественном процессе и реализуют социальную помощь и услуги.

Важно отметить, в зависимости от своих функций и роли в субъектах социальной работы можно рассмотреть несколько видов:

1. Клиенты – это человек, который обращается за помощью или услугами социального работника. Данные клиенты, могут быть различного возраста, пола, социального статуса.

2. Социальные работники – это специалисты, которые осуществляют социальную работу, помогают клиентам решать их проблемы и улучшать качество жизни.

3. Близкие и родственники – это люди, которые оказывают поддержку и помощь клиентам в повседневной жизни и играют важную роль в процессе социальной помощи. Так как они являются неотъемлемой частью субъектов социальной работы.

4. Волонтеры – это те люди, добровольно помогающие социальным работникам в их нелегкой работе. Функционируют такие волонтерские организации как « Координационный Центр Волонтеров», «Клуб волонтеров «Мейірім », «"Добровольное Общество "Милосердие"»

5. Социальные службы – это организации и учреждения, реализующие социальную работу. Они предоставляют различные услуги и программы, направленные на помощь клиентам. Можно отнести к ним: «Центр оказания специальных социальных услуг Активное долголетие», «Отделения социальной помощи на дому», «Центр для ресоциализации лиц, оказавшихся в трудной жизненной ситуации»

6. Общественные инициативы – это инициативы, осуществляемые общественностью для решения социальных проблем. Общественные инициативы могут быть направлены на поддержку определенных групп клиентов (например, детей-сирот, бездомных, людей с ограниченными возможностями), организацию благотворительных мероприятий, сбор. Относятся: «Общество красного полумесяца», «Центр молодежных инициатив».

6. Государственные органы – это органы государственной власти, которые имеют полномочия в сфере социальной работы.

7. Международные организации – это организации, деятельность которых направлена на сотрудничество между различными странами в вопросах социальной работы. [4]

В заключение можно сказать, социальная деятельность служит немаловажным, значительным и благородным целям – обеспечить население, особенно его уязвимые слои, в социальной поддержке и защите, создать более благоприятную атмосферу для достойной поддержки их возможностей. Выяснив, что социальная работа как одна из разновидностей деятельности, направлена на оказание помощи, поддержки, защиты всех людей, особенно, так называемых, слабых слоев и групп. Объектом являются связи, взаимодействия, механизмы, способы и средства регуляции поведения людей и социальных групп, способствующие реализации их жизненных интересов и направленные на развитие социальной гармонии в обществе. А к субъектам социальной работы как науки следует относить исследовательский потенциал, т. е. теоретиков и практиков, изучающих проблемы социальной работы, моделирующие инновационные технологии, определяющих перспективы её развития. Социальная работа играет огромную роль в помощи человеку, семье или группе лиц. Потому как, социальная работа это неотъемлемо важная часть демократического государства.

Литература:

1. История социальной работы / Под редакцией В.И. Жукова. - М.: РГСУ, 2018. - 44 с.
2. Социальная работа / под ред. Н. Ф. Басова, 2008. – 364 с
3. https://el.kz/ru/bolee-12-tys-sotsrabotnikov-okazyvayut-uslugi-kazahstantsam_53284/

4. Теория социальной работы : учебник для магистров / Е. И. Холостова и др. ; под общ. ред. Е. И. Холостовой, Е. Г. Студеновой. М., 2018. 474 с.

ӘОЖ (378.245)

ФИЗИКА КУРСЫНДА ТЕРМИНОЛОГИЯНЫҢ РӨЛІ

Төрехан Т.Е., Шектібаев Н.

Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан қ.

ttorekhan@internet.ru

Жалпы білім беретін мектепте физиканы оқыту жағдайында терминологияның маңыздылығын ескермеу мүмкін емес. Бұл оқушыларға табиғат әлемін анық және дәлдікпен зерттеуге мүмкіндік беретін ғылыми сауаттылықтың негізін құрайды. Сонымен қатар, бұл оларға физика сабақтарынан әлдеқайда жоғары дағдыларын, сыни ойлау, мәселелері өздігінен шешу дағдыларын жетілдіреді [2].

Терминология теориясы қазіргі ғылымның ең даулы мәселелерінің бірі, оның жан-жақтылығына байланысты әртүрлі ғылыми салаларға қызығушылық тудырады. Қазіргі күні термин ұғымының өзі әртүрлі түсіндірме нұсқаларына ие. Олардың бірі терминдер бұл ерекше мақсатымен шектелген арнайы сөздер, ұғымдардың дәл көрінісі және заттардың атауы ретінде бір мағыналы болуға ұмтылатын сөздер. Жалпылай келгенде терминдер арнайы тілдің семантикалық өзегі болып табылады және негізгі мазмұнды ақпаратты береді. Ал ғылым саласында терминдер көмегімен ғылыми теориялар, ұғымдар, ережелер, принциптер, заңдар тұжырымдалады. Сондай-ақ термин көбінесе бұл жаңа ғылыми жаңалықтың, құбылыстың хабаршысы болып табылады. Терминологиялық бірліктер ғылым мен техника салаларында маңызды рөл атқарады және қазіргі ғылыми мәтіндерде негізгі материал терминология болып табылатындығымен анықталып, оны меңгеру кез-келген ғылыми білімді түсінудегі басты мәселе ретінде саналып отыр. Қазіргі заманғы ғылыми және оқу-әдістемелік әдебиеттерді талдаулар әртүрлі саладағы мамандар және мұғалімдер мен оқушылардың терминологиялық сөздікке, терминологиямен жұмыс істеуге деген қажеттілігі үнемі артып келе жатқанын көрсетеді. Терминологиялық сөздік оқушылардың ой-өрісін кеңейтеді, ойды дәлірек білдіруге, дұрыс сөзді оңай және жылдам табуға, сөйлеу мәдениетін дамытуға ықпал етеді, ойлаудың тәуелсіздігін дамытуға көмектеседі [5].

Оқушылардың жеке санасындағы терминдердің мағынасындағы кез-келген сәйкессіздік ішінара немесе толық түсінбеушіліктің пайда болуына әкеледі. Түсінбеушілік жағдайы оқушы жаңа білімді қалыптастыру үшін қажетті ұғымдардың бастапқы мағыналарын білмеген жағдайда немесе зерттелетін пәндік салада қолданылатын ұғымдар арасындағы байланыс тәсілдерін білмеген кезде пайда болады. Физика оқулықтарына талдау жасай келе мектеп оқушылары мен оқытушылар терминді ұғымдардың бір түріне жатқызу мәселесіне тап бола бастайды. Оқулықтарда құбылыстардың қасиеттері, процесс, шама ұғымдары беріледі, бірақ көп жағдайда анықтамалар нақты берілмейді және олардың бір-бірімен байланысын көрсетпейді. Кейде бір ұғымды құбылыс және процесс(құбылыс, үдеріс) деп те атайды. Сондықтан бұл ұғымдардың анықтамасын талдау мәселесі туындайды. Процесс қайталану және циклділікпен сипатталса, құбылыс қайталанбастығымен ерекшеленеді. Мысалы:

- жаңбыр (табиғаттағы будың су тамшыларына айналу процесі)
- кемпірқосақ (жаңбыр тамшылары мен күн сәулесінің дифракциялану құбылысы). Сол секілді басқада физикалық терминдердің көп мағыналығы оқу материалын жете түсінбеудің бір салдары сияқты [5].

Терминдердің құрылымдық классификациясы әр салаға сәйкес бірнеше түрлі жүйеде болуы мүмкін. Мысалы:

1-сурет - Термин классификациясы.

Нобель сыйлығының лауреаты Нильс Бордың «атомдық физика және адам танымы» (Niels Bohr «Atomic Physics And Human Knowledge») кітабындағы терминологияның ерекшеліктеріне талдау жүргізілген.

Талдау нәтижесінде кітапта келесі терминдер классификациясы анықталды:

- Жалпы ғылыми және жалпы техникалық терминдер: physical, matter, phenomena, points;
- Арнайы терминдер: atomic, atom, wave-length, electromagnetic wave, light beams, Scattered photon.

Терминдердің ішкі құрылымы бойынша:

- Бір компонентті;
- Көп компонентті түрлері анықталды. Бір компонентті терминдер негізгі ұғымдардың атаулары болып табылады. Көп компонентті терминдер жалпы ұғымнан және анықтаушы компоненттен тұрады [4].

Әдеби ғылыми және техникалық мәтіндерде терминдер жалпы әдеби тіл сөздерінің мағынасын өзгерту және ғылым мен техниканың басқа салаларынан алу арқылы да қалыптасады. Мұндай терминнің 3 түрі ең танымал: а) сыртқы белгілердің ұқсастығы бойынша атау; б) ұғымдардың сабақтас болуы бойынша; в) ұғымдардың ұқсастығы бойынша. Көбіне ғылыми терминдер біріншіден ұғымның атын білдірсе, екіншіден осы ұғымның мағынасымен байланыстырады. Сонымен ғылыми ұғымдар, терминдер және оның анықтамалары деп жекелеп қарастырсақ, бұл «үштік» ғылым үшін маңызды орын алмақ. Өйткені егер ғылыми ұғым болмаса, ол ұғымды белгілейтін термин де болмайды, ал термин болмаса, оның анықтамасы да болмайды [4].

Қазіргі күні жаңа оқулықтарда шығармашылық ойлауды дамытуға арналған тапсырмалардан бөлек терминдерді түсіндіруге баса назар аударылуда. Мысалы, жалпы білім беретін мектептің 11-сыныбының оқулығында (авторлары: Н.А. Закирова Р.Р. Аширов) әр тараудан соң терминдер тізімі берілген [1]. Алайда терминдер барлық дерлік тақырыпты қамти алатындай жасалмаған. Дәстүр бойынша оқушыларға терминология жағынан қиындық туған жағдайында мұғалімдер сөздіктер мен энциклопедияларға жүгінуді ұсынады. Бірақ оларды ашқаннан кейін олар бірден жана қиындықтармен соқтығысады. Физиканы үйренуде, ғылыми мәтіндермен жұмыс жасауда және зерттеулерде кейбір тақырыптарда терминдерге қосымша түсініктің берілмеуі де қиындық туғызады. Мысалы, Атомдық және кванттық физика тарауында материалды (мәтінді) оқығанда алдымен келесі сұрақтарды қою керек: «мәтінде қандай бейтаныс терминдер (немесе олардың мағынасын ұмытып қалдыңыз) бар? Терминологиялық сөздікке жүгініңіз, сөздіктен осы ұғымдардың анықтамаларының түсіндірмесін табыңыз». Жүйелі түрде өзгеріп отыратын бұл әдіс оқушылар мен студенттерді ғылыми мәтінді саналы түрде оқуға, бейтаныс терминдерді жіберіп алмауға, демек, оқылған материалды өз бетінше түсінуге үйретеді. Мәтінмен, жаңа ұғымдармен жұмыс істеудің ұсынылған әдісі оқушылардың физикалық білімінің тиімді өсуін қамтамасыз етеді.

2)Келесі әдіс терминдермен өз бетінше жұмыс істейтін оқушыларға осы ұғымдарды салыстыруға, ұқсастықтар мен айырмашылықтарды табуға мүмкіндік береді. Алгоритм бойынша келесі кезеңдерді қамтиды:

А) зерттелетін терминдердің анықтамаларын алу;

Б) осы ұғымдардың анықтамаларының мәтіндерін салыстыру (ұқсастықтар мен айырмашылықтарды табу).

Мысалы: 11-сыныпта «Сәулеленудің түрлері. Спектрлер, спектрлік аспаптар, спектрлік талдау» тақырыбын зерттегенде

Салыстырылатын ұғым	Ұқсастық	Айырмашылық
Спектроскоп	Күрделі жарықты жіктеуге және спектрлерді бақылауға арнаған аспап	бақылауға арнаған аспап
Спектрограф	Күрделі жарықты жіктеуге және спектрлерді суретке түсіруге арналған аспап	суретке түсіруге арналған аспап

3) 7-сынып оқушыларына терминологиялық сөздікті кеңейтуді ұсынуға болады: оны 9-10 сыныптарда қолдануға болатындай етіп нақтылау қажет. Ол үшін сынып микрогруппаларға бөлінеді, олардың әрқайсысына физика курсының тақырыбы немесе бөлімі беріледі, оған сәйкес олар терминдер тізімін жазып, содан кейін оларды сөздікке толықтыру керек. Бұл оларды ақпарат көздерімен өздігінен жұмыс істеуге мәжбүр етеді [2]. Бұл әдіс үшін электронды оқулықтарды және қосымша әдебиеттерді мысалы, 7-10 сыныптарға арналған үш тілде құрастырылған «Терминология» әдістемелік құралын ұсынуға болады [7].

4) Ұқсас терминдердің айтылуы бойынша жіктеу: радиоактивтілік, радиоактивті ыдырау, радиоактивті сәуле, жартылай ыдырау периоды, радиоактивті элемент, т.б. Жасыратыны жоқ, көптеген оқушыларға бұл бір нәрсе сияқты көрінеді. Олардың мағынасын анықтағаннан кейін оқушы, дыбыстық ұқсас терминдердің мағынасы әртүрлі екенін көреді, бірақ олардың барлығы «Радиоактивтілік» тақырыбына қатысты берілген [1]. Бұл ұғымдардың анықтамалары үшін қосымша әдебиеттерді мысалы, терминнің этимологиясына сәйкес «Словарь иностранных слов», «Физика терминдерінің орысша-қазақша сөздігі» энциклопедиялары ұсынылады [6].

5) Мағынаның түсінікті болуына жағдай жасау. Құбылысты немесе ұғымды белгілі тәжірибелер көмегімен, түрлі көрнекі құралдар көмегімен көрсетіп отырып сұрақтар қою. Ескере кететін жағдай атомдық және кванттық физика бөлімдерін өту барысында құбылыстарды демонстрациялау үшін электронды оқыту құралдарын қолдана аламыз. Арнайы электронды оқулықтар, бейнероликтер, электронды бағдарламалар арқылы демонстрациялау. Мысалы: Мектеп оқулығында «атом ядросының физикасы» бөлімі бойынша берілген Изотоптар ұғымын ядросы протондардың саны бірдей, бірақ нейтрондардың әртүрлі санынан тұратын атомдар деп алсақ, VirtuLab бағдарламасын қолданып көрсете аламыз немесе phet.colorado бағдарламасында «Изотоптар және атомдық масса» тақырыбына виртуальді жұмысты қолдануға болады, тағы сол сияқты «mediadidaktika», «vascak» бағдарламалары [9][10].

6) Электронды оқыту құралдарын пайдалану арқылы қызығушылықты арттыру тәсілі. Электронды оқыту құралдарын пайдалану арқылы қандай да бір терминнің анықтамасын ғана емес, ғылыми заңдылықтар мен түсініктердің маңызды қасиеттерін түсіндіре алу мүмкіндігі туады. Физиканың бір бөліміне қатысты оқытушы арнайы сайттардың көмегімен және технологияларды қолдану арқылы терминдерді өзара байланыстыра отырып қызықты тапсырмалар мен анимациялар ұйымдастыра алады. Бұл әдістің ерекшелігі кері байланыстың болуында, яғни оқытушы оқушылардың іс-әрекетін бақылай алады. Мысалы, schoolphysics сайтында *ядролық физика* бөліміне арналған түрлі анимациялар мен тапсырмалар жинағы бар [11].

Оқытушы тапсырмаларды өздері құрастыра алатын бірнеше тегін сайттар да жеткілікті. Мысалы «Сәулеленудің түрлері. Спектрлер, спектрлік аспаптар, спектрлік талдау» тақырыбы бойынша терминдер анықтамасын есте сақтауға көмектесетін тапсырмалар [12]. Бұндай тапсырма түрлерін сыныпта мұғалім оқушылар арасында немесе сыныптас тыс уақыттарда сілтемені беру арқылы оқушыға жеке жұмыс түрінде өткізе алады. Бұл қалыптасып келе жатқан жаңа буын өкілдерінің ерекшеліктерін ескеріп, жаңартылған білім бағдарламаларына сәйкес физиканы оқытуда қолданылатын тиімді әдістің бірі ретінде саналады.

Ақпаратпен жұмыс, білімді алу, өңдеу және пайдалану қабілеті жеке тұлғаның жалпы және

кәсіби ақпараттық сауаттылығының негізін құрайды. Осылайша, терминдер мен терминология ғылыми теорияларды, заңдарды, ережелерді қалыптастырудың қажетті құралы және ғылым мен техниканың ажырамас бөлігі екендігіне көзіміз жетеді. Шынында да, ғылыми қызметтің белгілі бір саласында (әсіресе энергетика саласында) жұмыс істейтін мамандарға, белгілі бір арнайы пәнді игеруге байланысты және оқыту қызметі үшін де терминологияны игермей өз мүмкіндіктерін толық жүзеге асыра алмайды. Осы орайда мектеп оқушыларының физикаға деген қызығушылығын арттыра отырып терминологиялық сауаттылығын арттырудың бірнеше әдістері ұсынылды. Қазіргі заман талабына сай жаңа буын өкілдеріне электронды оқыту құралдарын пайдалана отырып білім беру тиімді болып саналатындықтан, қолданылатын жаңа технологиялар мен әдістерде дәл осы электронды оқыту құралдары маңызды орын алады.

Әдебиеттер:

1. Закирова Н.А., Аширов Р.Р. Физика: жалпы білім беретін мектептің 11-сыныбының жаратылыстану-математикалық бағытына арналған оқулық./ Н.А.Закирова, Р.Р.Аширов.– Нұр-Сұлтан: «Арман-ПВ» баспасы, 2020. – 336 б.
2. До Тхань Луан ОСОБЕННОСТИ ТЕРМИНОЛОГИИ СЕМАНТИЧЕСКОГО ПОЛЯ «АТОМНАЯ ФИЗИКА» В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ // Международный студенческий научный вестник. – 2016.
3. ФИЗИКА ТЕРМИНДЕРІН МЕНГЕРТУДІҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ. Исабаева Гүлдана Бекенқызы, Павлодар облысы, 2022. <https://termincom.kz/articles/?id=137>
4. Терминология: 7 сынып әдістемелік құрал. - Қызылорда: Қызылорда облыстық оқу орталығы, 2018. - 149 бет
5. Ағатаева Б.Б., Елизарова Е.Ю., Оптикалық және радиорелелі тарату жүйелері. Алматы: АЭЖБУ, 2011.- 56 б.
6. https://libr.aues.kz/facultet/frts/kaf_tks/28/umm/tks_7.htm
7. «vascak» бағдарламасы <https://www.vascak.cz/physicsanimations.php?l=ru>
8. phet colorado бағдарламасы <https://phet.colorado.edu/>
9. schoolphysics <https://www.schoolphysics.co.uk/animations/>
10. <https://wordwall.net/ru>

ӘОЖ 376.112.4

ЖАҢАРТЫЛҒАН ОҚЫТУ МАЗМҰНЫНДАҒЫ ОҚЫТУ МЕН ТӘРБИЕЛЕУДІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Тураева А.Т., Тертюбаева М.А.
ayka.tokbolat@mail.ru

Бүгінде мектеп өз көрінісін динамикалық түрде өзгертуде. Бұл, ең алдымен, қазақстандық білім берудегі елеулі өзгерістерге байланысты. Елдегі заманауи өзгерістер, қоғамды жедел ақпараттандыру және динамизм білімге қойылатын талаптарды түбегейлі өзгертеді [1]. Қазіргі заман талабына сай болашақ ұрпақтың оқып білім алуын еліміз бірінші орынға қойып отыр. Білім беру мен білім алудағы атқарылатын қарқынды жұмыс ұстаздарың еншісінде екені айтпаса да белгілі. ХХІ ғасыр талаптарына сәйкес мектеп оқушылары бүгінгі заманда және келешекте қол жетімді табысқа жету үшін, бұрынғыдан да анағұрлым дағдыларды меңгеруін қажет етеді. Сондықтан қазіргі таңда білім беру жүйесіндегі өзгерістердің бірі- жаңартылған білім беру мазмұнына көшу болып табылады және оқытудың жаңа әдіс-тәсілдерін қарастырылып, енгізілуде сабақ – мұғалімнің шығармашылық еңбегінің нәтижесі. Оның өз мәнінде өтуі ұстаздың біліміне, ұйымдастыру қабілеттілігіне, шеберлігіне байланысты. Біз қазіргі таңдағы білім беру саласындағы мемлекеттік деңгейде қойылған міндеттермен анықталған жауапкершілік шарасын түсінеміз. Білім берудің жаңартылған мазмұнын, оқушыларды критерийлік бағалау жүйесіне ауысуын, үш тілде білім беруді енгізу, КБО-ның кең

ауқымына қол жеткізу шын мәніндегі тек білімді жетілдіруді талап етпейтін тапсырмалар болып табылады [2]. Білім мазмұнын жаңарту, бұл ең алдымен, орта білімнің үлгісін, оның құрылымы мен мазмұнын, әдіс-тәсілдерін, оқыту және білім беру жүйесін қайта қарап, оқушылардың жетістіктерін бағалаудың түбегейлі жаңа жүйесін енгізу. Білім беру мазмұнын жаңарту шеңберінде іс-шаралар кешенінің барлығы жеке тұлғаның үйлесімді дамуы үшін қолайлы білім беру кеңістігін құруға бағытталған. Жаңартылған білім мазмұнының ең басты міндеттерінің бірі – «оқуға үйрету», жаңа бәсекеге қабілетті, жан-жақты үйлесімді дамыған, функционалды құзыретті тұлғаны дамытуға ықпал ететін өмір бойы зерттеуге үйрету. Сонымен қатар, білім берудің жаңартылған мазмұны аясында жаппай мектепте оқытуды ұйымдастыруда бірқатар типтік кемшіліктер бар. Олардың басым бөлігі балалармен жұмыс істеудің дәстүрлі әдістерін мектептегі жаңартылған білім мазмұны жағдайында жұмыс әдістеріне механикалық көшуінің нәтижесі болып табылады. Бұл орта білім беру моделін қайта қарау туралы оқытушылардың оқу жұмысындағы кемшіліктер, оның құрылымы, мазмұны, оқыту және білім беру әдістері, түбегейлі жаңа бағалау жүйесі оқушылардың жетістіктері, өзін-өзі дамыту және біліктілігін арттыру үшін көптеген қиындықтарға бастауыш мектеп мұғалімдерін әрекет етуге ұтқырлық қабілеті тұлғалық қалыптасу үйлесімді дамуына ықпал білім беру ортасын құру үшін жаңа моделі жоғары нәтижеге бағдарланған. XXI ғасыр – жаңа технология мен ақпараттандыру ғасыры. Өскелең елдің айбынды болашағы үшін – ең әуелі сапалы білім қажет [3]. Ол үшін еліміздің білім саясатындағы ғылым-техникалық әлеуетін жұмылдыру, ғылымның басым бағыттарын дамыту жолындағы ресурстарды шоғырландыру, оның жетістіктерін өндіріске енгізу инновациялық дамудың негізгі көзі. Білім мен ақпарат дамыған қоғамда білім беру жүйесі инновациялық экономиканың негізгі бөлігі болып табылады. Білім берудің негізгі мақсаты-білім мазмұнының жаңаруымен қатар, оқытудың әдіс-тәсілдері мен әртүрлі құралдарын қолданудың тиімділігін арттыруды талап етеді. Сонымен қатар, қарқынды жаһандану ұлттық экономикаға да ықпал етуде, оның үстіне қазіргі уақытта экономикалық дамуды қамтамасыз етуге бағытталған халықаралық бәсекелестік артып отыр [4]. Қазіргі кезде Қазақстанда жоғарыда сипатталған жаһандық проблемаларға жауап бере алатындай деңгейдегі жұмыстар республикалық деңгейде жүргізілуде. Жаңартылған оқу бағдарламасы мен критериялы бағалау жүйесін енгізу аталған міндеттерді шешу үшін қабылданған шаралардың бірі болып табылады. Білімнің бастауы, қайнар көзі – мектеп болса, келешек ұрпақтың алғашқы баспалдағы – білім беру саласы екені баршамызға аян. Қазақстанның тәуелсіз мемлекет ретінде қалыптасуы орта білім беру жүйесінің дамуымен тығыз байланысты. Қазіргі заманғы мәдени, әлеуметтік, экономикалық үдерістерде білім берудің шешуші демегеннің өзінде, түйінді рөлді атқаратыны белгілі. Бір жағынан, адам сапасы ғылым, техника, технология мен мәдениеттің жоғары жетістіктеріне сай келмей тұра алмайды, ал екінші жағынан, бұл жетістіктерді игеру, еселей түсу, сақтау қажеттілігі адамның өзінің сапасына бұрыңғыдан да жоғары талаптар қояды. Бүгінгі қазақстандық мектептің алдында әлемдік білім беру кеңістігіндегі секілді, зерттеулер мен жаңалықтар ашудың ғасырына ену үшін білім беруге жаңа көзқарасты қалыптастыру, ойлау, оқыту, жұмыс істеу, шығармашылық және жалпы алғанда, өмір сүру әдіснамасын қайта қарау міндеті тұр [5]. Бұл оқушылардың ақпаратты есте сақтап, алған білімдерін ұғынуын, түсінуін және әртүрлі салада қолдана білуін талап етеді. Білімді дәл осылай қолдану оқушыларға Білім беру мазмұнын жаңарту контекстінде білім беру процесі білім алушылардың белсенділігі арқылы сипатталады. Бұл жағдайда мұғалім оқушылардың танымдық белсенділігін ұйымдастырушы болып табылады. Орта білім беру мазмұнын жаңарту аясында әзірленген оқу бағдарламалары оқушылардың бір сыныптан екінші сыныпқа өтуі кезінде білімі мен дағдылары қайталанып, одан әрі дамытылып отыратын спиральді оқу бағдарламасы моделіне негізделген. Сыныптан сыныпқа өткен кезде алға жылжу арқылы оқушылар оларға дүниетанымдар аясын кеңейтуге көмектесетін, оларды қалай және неліктен пайдаланатыны тұрғысынан мойындап және бағалап, олар сүйенуі мүмкін дереккөздер аясын кеңейтуге көмектесетін, көбірек тәжірибе мен терең білім алады. Жаңа оқу бағдарламаларының тағы бір ерекшелігі – олардың пәндік білім мен дағдыларды ғана емес, сондай-ақ, кең ауқымды дағдыларды қалыптастыруға бағытталуы. Жаңартылған оқу бағдарламаларының икемділігі мен жан-жақтылығы оның маңызды сипаттамасы болып

табылады. Мұғалімдер тараудың және тиісті тоқсанның аясында тараулар мен бөлімдерді оқытудың ретін өзі анықтауға құқылы. Мұғалімдер бірнеше мақсатқа жетуге бағытталған тапсырмаларды құрастыра алады. Оқу бағдарламасы мұғалімдердің оқу мақсатын жиынтықта орындаған жағдайда оқу бағдарламасындағы оқу мақсатына жетуге әкелетін бірнеше мақсаттарға бөлуіне мүмкіндік береді :

- Мұғалім сабақ барысында бір жұмыс түрінен екіншісіне біртіндеп ауысып, сабақтың мақсатын оқушылардың есіне салып отыруды ұмытпауы керек. Жаттығуды әртүрлі тәсілмен түсіндіруге дайын болу қажет. Мысалы, оқушылар бастапқыда жаттығуды бүкіл сынып болып орындап, кейіннен жұптасып оның орындалуын шыңдай алады. Бұл оқушыларға жаңа жаттығуға біртіндеп көше отырып, тапсырманы түсінуге көмектеседі, өткен сабақта алған білімдерін нығайтып, оқушыларға іс жүзінде бірнеше дағдыны қатарынан шыңдауға мүмкіндік береді.

- Сыныппен өзара әрекеттестік стилін өзгертіп отыру қажет. Мұғалім сабақ барысында өзінің қанша сөйлейтіні туралы ойлануы қажет. Егер мұғалім тым көп сөйлесе, оқушыларда пікір таластырып, бір-бірінен үйренуге уақыт аз қалады. Оқушыларға сұрақ қойып, жауаптары бойынша сыныптың нені түсінгенін/түсінбегенін бағдарлаған дұрыс.

Сабақта жеке, жұптық, топтық немесе бүкіл сыныпты қамтитын жұмыс түрлерін араластырып қолдану тиімді болады. Сабақ жоспарында мұғалім:

- сабақ мақсатын анық, түсінікті түрде тұжырымдауы;

- сабақ жоспарының әртүрлі компоненттерінің тиісті бөлшектерін қамтуы (оқу жоспарындағы сабақ жоспарының үлгісін қараңыз);

- логикалық жағынан реттелген және оқу мақсаттарына сай келетін жаттығулар мен тапсырмалар туралы толық ақпарат ұсынуы;

- мақсатты білім мен дағдыларды қалыптастыруға арналған тиісті әдіс-тәсілдерді анықтап, проблемаларды алдын ала көре білуге және анықталған дағдыларға қатысты шешім ұсынуы;

- қажетті материалдар мен ресурстарды пайдалануды жоспарлауы тиіс.

Сабақты жоспарлау барысында мұғалімнің ескеруі тиіс бірқатар мәселелер:

- Сабағымның мақсаты қандай? Сабақтың әрбір бөлімі оқушыны мақсатқа жетуге жетелей ме?

- Оқушылар іс жүзінде не істейді? Мен оқушыларға олар не істейтінін және олар қандай нәтижеге қол жеткізу керектігін қалай түсіндіремін?

- Оқушылардың білімді игергенін қалай білемін?

- Егер мен өзім осы сабақта оқушы болсам, бұның барлығын қалай қабылдар едім? Оқушыға көмек көрсетіле ме, жігерлендіріле ме? Қосымша материал ала ма?

- Жоспар қаншалықты икемді? Оқушының көп түсіндіруді қажет ететін қызықты сұрағы, дыбыс-бейне құралдарды пайдаланудағы қиындықтар, әлдебіреудің сырттан рұқсатсыз кіріп келуі сияқты күтпеген оқиғалар туындаса, оларды қалай шешемін?

- Оқушылар ұсынатын кері байланысқа қатысты, оны қалай жіктеп, жазып және талқылаймын?

Төмендегі сұрақтар мұғалімге сабақтан кейінгі рефлексия жасауға мүмкіндік береді:

- Менің оқушыларым бүгін не үйренді? Бұған не әсер етті?

- Сабақта ештеңеге үйренбеген балалар болды ма? Мұның себебі қандай?

- Сабақта қолданған әдістерім сәтті болды ма? Сабақ бұдан да сәтті өтуі үшін басқа қандай әдістер қолдануым керек еді?

- Сабақта ерекше бір жағдай байқалды ма? Бұл неліктен осылай болды?

- Сабақта оқушылардың жинақтаған білімі мен тәжірибелері, қызығушылық танытатын салалары есепке алынды ма? Мұны қалай жақсартуға болатын еді?

- Сабақты оқушылардың іс-әрекеттері мен жауаптарына қарай бейімдей алдым ба?

- Оқушыларым сабақта бірігіп жасаған қорытындыларымызға қалай қарады?

Сабақтан қандай көңіл-күймен шықты? Сыныптағы орта оларға жайлы болды ма?

- Мен сыныптағы тәртіпті басқара алдым ба? Менің қандай әрекеттерім жақсы шықты, қандай әдістерім сәтсіз болды? Неліктен? Нені басқаша жасауым керек еді?

- Сабақта менің көңіл-күйім біркелкі болды ма? Мен өзімді ұстай білдім бе? Болашақта нені ескеуім керек?

- Сабақта мен үшін ең қиыны не болды? Қандай жағдай ерекше назар аударуымды қажет етті? Неге? Келесі жолы мұндай жағдайда не істеуім керек?

- Сабақтағы оқу әдістерім сәтті болды ма? Оқушылардың меңгерген білімдері менің үйрету тәсілдеріммен байланысты ма? Келешекте нені есепке алуым керек?

- Бұл сабақты басқаша өтуге болатын ба еді? Қалай? Сабақтың қандай жағына көбірек көңіл бөлу керек: мазмұнындық, әдістемелік, эмоциялық?

- Сабақта мен оқушыларымды ынталандыра алдым ба? Оқушылардың ішкі уәжін ескердім бе? Оқушыларды табысқа бағыттаудың тағы да қандай жолдары бар?

- Бағалауда мен қаншалықты шынайы болдым? Бағалау оқушыларға қалай әсер етті?

- Оқушыларға сабақта өздерін басқаруға мүмкіндік болды ма? Бұл қайдан, қалай көрінді?

- Сабаққа дайындалғанда оқыту теорияларына сүйендім бе? Өткізген сабағым таңдаған теорияма қаншалықты сәйкес болды?

- Осы сабақтан кейін мен өзіме қандай жаңалық аштым, нені жетік түсіндім?

Мектептегі негізгі пәндерді оқу арқылы оқушылар өз түсінігін кеңейте отырып, өзінің оқуы үшін жауапты болуға үйренеді. Оқушылар өзіндік көзқарасы мен пайымдауын қалыптастырып, дамытуға, мұқият зерделеуге және өз ойын сенімді айта білуге дағдыланады. Мысалы, олар дәлелдерді талдау мен бағамдауды және ойлау дағдылары туралы ойлануды үйренеді. Сонымен қатар, пәнаралық байланыс орнату арқылы олар ақпаратты тиімді пайдалануды үйренетін болады[6]. Қазіргі заманда өзіндік «мені» қалыптасқан тұлға тәрбиелейміз. Оқушы тұлға болып қалыптасуы үшін оның бойында түрлі жағдаяттағы проблеманы анықтауға, өзіндік тұжырым жасай білуге, өзіндік бағалауға, сыни ақпараттарды өз бетімен табуға, талдауға, дәлелдеуге, жалпы алғанда жеке адамның құзіреті қалыптасуы қажет. Оқушы өзінің мектеп қабырғасында алған білімін өмірінде қажетке асыра білуі керек. «Білімді болу деген сөздің мағынасы – белгісіз нәрсені ашуға қабілетті болу», - деген Әл-Фарабидің сөзіне жүгінетін болсақ, ел ертеңі білімді ұрпақпен ғана өлшенбек.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңы Астана, Ақорда, 2007 жылғы шілденің 27-сі. № 319-III ҚРЗ

2. Таубаева Ш. Введение в методологию и методику педагогического исследования: учебное пособие. -Түркістан: «Тұран» баспасы, 2007. - 190 с.

3. Өстеміров К. Қазіргі педагогикалық технологиялар мен оқыту құралдары: Оқу құралы: - Алматы: ЖШС «КАЗПРОФТЕХ», 2007. -144 б.

4. Тұрғынбаева Б.А. Ұстаздық шығармашылық. - Алматы, 2007. - 236 .

5. Еркибаева Г.Г., Оқыту үрдісіндегі жаңа технологиялар: теория мен практика: Оқу әдістемелік құрал. –Алматы: ГиГаТРЭЙД, 2014. - 208 б.

6. Кусаинов Г.М., Сагинов К.М., Конурова-Идрисова З.К. «Основы дидактики» (Дидактика негіздері). – Астана: Центр педагогического мастерства, 2014. – 348 с.

УДК 372.853

ОҚУ ҮДЕРІСІНДЕ ИНЖЕНЕРЛІК ФИЗИКА ЭЛЕМЕНТТЕРІ БАР МОБИЛЬДІ ҚОСЫМШАЛАРДЫ ТИІМДІ ПАЙДАЛАНУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Тұрдалы А.Л., Раманкулов Ш.Ж.

Қ.А.Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан қ., ҚР

turdaly.aidana@mail.ru

Біздің заманымыздағы әрқашан өзекті мәселелердің бірі – білім беру, атап айтқанда білімді түсінікті түрге келтіру және оқушыларды сол білімді алуға ынталандыру. Қазір қоғамда болып

жатқан үлкен өзгерістер мен технологияның қарқынды дамуының әсерін дәстүрлі білім беру мен оқушының пассивті бағынышты рөлі шешпейді. Сондықтан білім беру үдерісінде жаңа педагогикалық технологиялар, оқытудағы белсенді әдіс-тәсілдер, оқу процесін ұйымдастыруда жаңа формалар қажет.

Оқытудағы белсенді әдістер – бұл оқу үдерісінде оқушының өзін-өзі анықтау мәселесі бірінші орынға шығатын білім беруді ұйымдастырудың тәсілі, сонымен қатар бұл әдіс оқушының танымдық, практикалық іс-әрекетінің белсенділігін арттырады.

Оқытудағы белсенділік тәсілінің тұжырымдамасы А.Қойшыбаева, Л.С.Выготский, Ю.К.Бабанский, И.И.Ильясова, Л.М.Фридманның еңбектеріндегі зерттеулерінде негізделген. Олардың болжауы бойынша:

- оқушылардың білімін, іскерлік-дағдыларын қалыптастырудың жеке шығармашылық қағидаты;

- болашақ кәсіби көзқарасын дамыту;

- оқу процесін ұйымдастырудың икемді модельдерін құру.

Өзгерістер дәуірінде студенттер мобильді құрылғыларды (телефондар, смартфондар, планшеттер) кез-келген мақсатта қолдануға тырысады. Бір сәтте студенттер бүкіл әлем бойынша ақпаратқа тек бір ұялы телефоннан қол жеткізе алады. Бұл кітапханаға кіру және деректерді іздеу мүмкіндігін азайтады. Осы мақсаттар үшін ұялы телефондарды пайдалануға болады, ал мобильді құрылғыларды пайдалану арқылы оқыту мобильді оқыту деп аталады.

Мобильді оқыту – бұл пайда болатын және дамитын білім берудің жаңа бағыты. Мобильді білім беру мазмұнына кейбір талаптар қойылады, оларды *мобильді білім беру* мазмұны деп те атайды. Қол жетімділік – мобильді білім беру мазмұнына орналасқан жеріне қарамастан кез келген жерден қол жеткізуге болады. Ұялы байланыс провайдерлерін барынша қамту және мобильді құрылғылардың қолжетімділігі оқушыларға ыңғайлы кез келген уақытта мобильді оқыту қызметтерінің барлық жерде болуын қамтамасыз етеді.

Мобильді технология оқу нәтижелерін бағалау процесін жылдамдатады және студенттер мен оқытушыларға олардың үлгерімін тезірек бақылауға мүмкіндік береді.

Мобильді оқытудың кейбір кемшіл мәселелері де бар:

Техникалық мәселе: мобильді құрылғыдағы экран мен пернелердің шағын өлшемі. Интернетке кіру мәселелері. Мобильді құрылғы тек батареямен жұмыс істейді. Мобильді құрылғыда қол жетімді жад көлемі. Ақпараттық қауіпсіздік мәселелері. Мобильді платформаларды және сол сияқтыларды пайдаланумен байланысты бірыңғай стандарттардың болмауы.

Инженерлік физика – бұл ғылым техникалық ғылымдарда қолданылатын негізгі принциптерді, заңдар мен технологияларды зерттейтін. Бұл ғылым физика, математика, химия, электротехника және т.б. сияқты әртүрлі салалардағы білімді біріктіреді.

Инженерлік физика негіздеріне механика, электр және магнетизм, оптика, термодинамика және кванттық механика сияқты тақырыптар кіреді. Осы салалардың әрқайсысы жаңа технологиялар мен инновациялық шешімдерді әзірлеуде маңызды рөл атқаратын негізгі ұғымдар мен формулаларды зерттейді.

Мектеп физика курсында компьютерлік технологияларды пайдаланудың болашағы бар бағытының бірі – физикалық құбылыстар және процестерді компьютерлік модельдеу. Компьютерлік модельдеу дәстүрлі сабақ жүйесімен қатар жаңаша түрдегі сабақтарды ұйымдастыруға үлкен мүмкіндіктер береді. Оқу үдерісінде компьютерлік модельдер басқа да көрнекілік құралдармен бірге пайдаланылады.

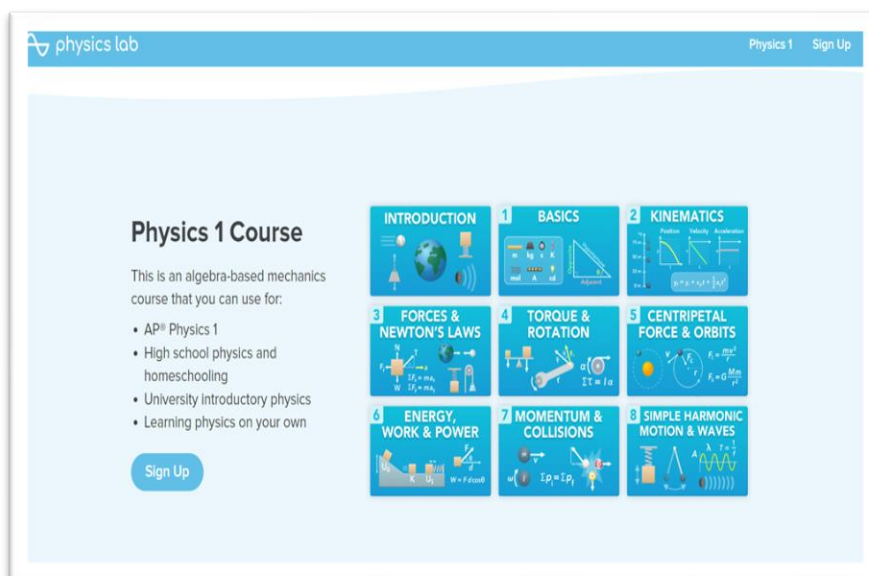
Оқушының компьютерлік эксперименттер барысында компьютермен диалог орнатуы – оның танымдық әрекетін арттырып, өздігінен ғылыми зерттеу жұмысын жазу мен ойлау дағдыларын қалыптастыруына мүмкіндік береді.

Қазіргі уақытта практикалық сабақтардың түрлерін интернет арқылы виртуалды лабораторияларда онлайн өту мүмкіндігі дамыған. Бұл оқушы үшін де, оқытушы үшін де тиімді болып табылады.

Бұл сайттар көмегімен инженерлік физика элементтерін оқытуда оқушыларға

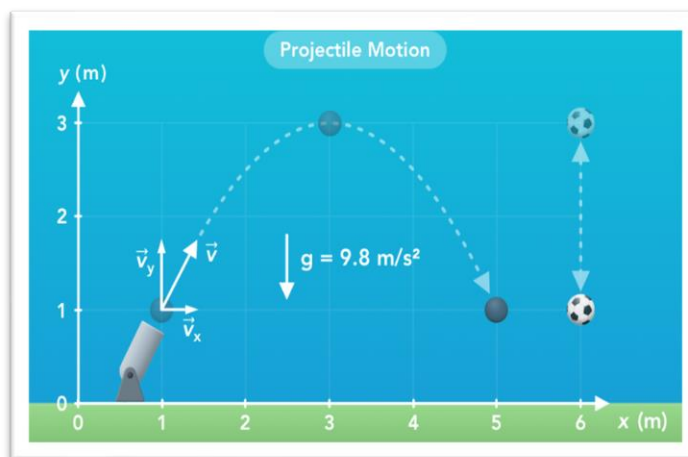
лабораториялық жұмыстарды онлайн режимде көрсетуге болады. Мысалға инженерлік физикаға кіретін «Электр және магнетизм» тарауынан жарықтарды қосуды үйретуге болады.

Physics Quiz, Engineering Physics Quiz, PhysicsLab сияқты мобильді қосымшалар физикалық құбылыстарды түсіндіру мен оларға қатысты есептерді шығаруда пайдаланылады. Төмендегі 1-суретте PhysicsLab атты мобильді қосымшаның ақпаратпен қамтылған бөліктерінің көрінісі келтірілген. Өкінішке орай инженерлік физика элементтерін қазақ тілінде мектеп физика курсына үйрететін мобильді қосымшалар саны жоқтың қасы. Сондықтан оқытушылар шетелдік өнімдерді пайдалануға мәжбүр.

1-сурет. PhysicsLab мобильді қосымшасы

Мобильді қосымша көмегімен көптеген есептердің моделін құрып, немесе сызбасын көрсете отырып шешуге болады. Бұл өз кезегінде мектеп оқушылары үшін есептерді тереңірек ұғынуға септігін тигізеді. 2-суретте физиканың қарапайым есептерінің бір нұсқасы мобильді қосымша көмегімен көрсетілген.

2-сурет. Физика есебінің көрінісі

Мобильді қосымшаларды пайдалану технологиясы оқу процесінің сапасын және оқушылардың материалды игеру дәрежесін арттыруға мүмкіндік береді. Яғни, оқушылар білім алу үшін мобильді құрылғыларды пайдаланғанды ұнатады және олардың оқуға деген құштарлығы мен қызығушылығын арттырады.

Қорытындылай келгенде, инженерлік физика элементтері бар мобильді қосымшаларды пайдалану оқушыларға сабақ өткізуді жеңілдетеді және оларды қызықты ақпараттармен қамтамасыз етеді. Сондай-ақ, әрбір оқушының үй жағдайында физикалық заңдылықтармен таныс болуына жол ашады.

Әдебиеттер:

1. [Электрондық ресурс] – Қол жеткізу режимі: <http://www.art-talant.org/publikacii/27239-belsend-oytu-tsldern-timdlg>
2. Жаңартылған білім беру бағдарламасы бойынша мұғалімге арналған нұсқаулық. (Белсенді оқу әдістері арқылы әзірленген оқу мақсаттарының және білім беру бағдарламасының бірізділігі) 2016-жыл
3. Выготский Л.С., Вопросы теории и истории психологии. - М.: Педагогика, 1982. -488 б.
4. Қойшыбаева А. Оқушының оқу белсендігін арттыру жолдары. Алматы: Мектеп, 1978.
5. Талызина Н.Ф. Формирование познавательной деятельности учащихся. - М.: Знание, 1983.
6. Бабанский Ю.К. Методы обучения в современной общеобразовательной школе. - Москва: Просвещение, 1985.
7. Кукульска-Хьюм А. Мобильное обучение [Электрондық ресурс] – Қол жеткізу режимі: <http://iite.unesco.org/pics/publications/ru/files/3214679.Pdf>

УДК 39

ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ БОЙЫНДА МІНЕЗ АҚЦЕНТУАЦИЯСЫНЫҢ КӨРІНУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.

Улкеева А.Т., Уалибекова А.Д

Қазтұтынуодағы Қарағанды Университеті, Қарағанды қ., Қазақстан Республикасы
ulkeeva03@icloud.com

Өмірлік типтер, мысалы офицер, қызметкер, ұстаз, сатушы, официант типтері белгілі бір қызмет немесе жағдайдың өмір қалпына әсер етуінен қалыптасады. Адам өз мамандығын өзінің индивидуалдық қабілеттеріне байланысты таңдайды. Бұл, ересек адамның тұлғалық диагностикасына қатты әсер ете алмайды, өйткені сыртқы жүріс-тұрыс формалары, ішкі бағыттылықтың көрінуіне қарағанда, жүре пайда болатын дағдыларға көбірек байланысты болады. Мысалы, ұстаз өзіне сенімді болады, себебі балалар ұжымында ол басты рөлге ие. Ұстазда өзіне сенімділікпен қатар, сыпайылық та көрінуі мүмкін. Өз-өзіне сенімділігі өзінің мамандығына байланысты болмаған жағдайда адам басқа адамдарға мүлдем басқаша әсер етеді.

Енді офицер тұлғасын қарастырайық. Көбіне офицерлер жоғары тәртіптілік пен ұқыптылыққа ие. Әскери адамда мұндай мінез ерекшелігі шектен тыс шыққан педантизмге қарағанда, көбірек ақталған.

Кәсіби дағдымен байланысты жүріс-тұрысты, адамның ішкі өзгешелігін көрсететін жүріс-тұрыспен байланыстырмайды. Бірақ, егер өзгешелік ерекшеліктер ерте балалық шақта пайда болған жағдайда, ересек тұлға құрылымында оның қаншалықты терең із қалдырғанын анықтау қиынға соғады. Мысалы, әрбір адамның туа пайда болған қасиеті- мадақтау, жақсы атаққа ие болу құмарлығы және аяушылық сезімі барлық адамдарға тән. Ересек адамда бұл қасиеттердің көрінуі ерекшеліктеріне балалық шақтағы әсерлер өз ықпалын тигізуі мүмкін. Адамның барлық бағыттылықтары және қызығушылықтары сырттан келеді. Адамның көзқарастарының бағыттылығы тек қана сыртқы стимулдарға байланысты. Мысалы, жауапкершілік және борыш сезімдері де әр түрлі бағытталуы мүмкін. Адамның қай жолды таңдауы, ол өмір сүретін қоғамға байланысты. Сонымен қатар, қызығушылық бағдарлар тәрбиелік ықпалдың іске асырылуына ешбір кедергі жасамайды. Яғни, туа пайда болған бағдар осы тәрбиенің негізі болып табылады, ал онсыз тәрбие мүлдем іске аспайды [1].

Барлық адамдар бір-біріне ұқсайды деп айту өте қиын. Мысалы, сыртқы келбетінен барлық адамдар әр түрлі, сол сияқты әр адамның психикасы да, басқа адамның психикасынан ерекшеленеді.

Осыған орай, келесі тезисті шығаруға болады:

1. Қызығушылықтар бағдарлары аймағы. Кейбір қызығушылықтар эгоисттік, ал кейбіреулері альтруисттік сипатқа ие болады. Осылайша, әділдік, қорқақтық немесе адамды жақтырмау сезімдері де осы аймақтарға жатады. Психика қалыптасуының осы түрлерінің бірі айқын көрінсе, немесе нормадан төмен болса, ол адамның қайталанбастық ерекшеліктеріне жатады. Яғни, қайталанбайтын айқын ерекшелікті тұлға акцентуациясының себебі ретінде санау дұрыс емес.

Нормадан ауытқушылық акцентуацияланбаған тұлғаларда жалпыадамдық қабылдайтын норма шегінде болатынын анықтау қиынға соқпайды. Бұл ерекшеліктер адамда туа пайда болғанда да, жалпы мінез-құлық көрінісін сипаттайды және индивидуалдық айқын көріністер ретінде бақыланбайды. Бірақ кейде, адамдық шағылысу вариациялары да көрініс табады: кейбір адамдар біршама эгоист немесе альтруист, кейбіреулері біршама атаққұмар, ендігі кейбіреулері өз борышына біршама саналы көңіл бөлетіндер болады. Осылайша, әртүрлі вариациялар негізінде қызығушылықтар мен бейімділік бағыттылық аумағында әртүрлі индивидуалдық типтер пайда болады, бірақ, оларды акцентуацияланған тұлғаларға жатқызуға болмайды.

2. Екінші аумақты ерік пен сезімдер аумағы деп белгілеуге болады. Құбылыстардың ішкі өңдеу мінез-құлқы маңызды дара ерекшеліктерді де анықтайды. Соның негізінде мінез-құлық пен индивидуалдылықтың модификациясы пайда болады. Яғни мұнда эмоциялардың көріну процесі, сезімдер тереңдігі мен олардың адамды баурап алу жылдамдығы жайлы сөз қозғалуда. Еріктік реакциялар түрлерін де осында жатқызуға болады. Оған холерикалық, флегматикалық темпераменттеріне қатысты ішкі еріктік қозушылықты жатқызуға болады. Бұл эмоционалды еріктік аумақ жүріс-тұрыс вариацияларының әртүрлілігін сипаттау арқылы адамды ерекше индивидуалдық белгілерімен көрсетеді. Бірақ бұл белгілер де тұлғаны көпшілік қоғам ішінде ерекшелемейді.

3. Бұл аумақ тұлға түсінігіне енбейтін интеллектпен байланысты. Мұнда асоциативті сезімдер аумағы айқын көрініс табады, яғни оған қызығушылық, тәртіпке ұмтылу сияқты адам тұлғасының қасиеттері жатады. Бұл аумақты басқаша асоциативті-интеллектуалды деп те атауға болады. Мысалы, адамның тәртіпке ерекше көңіл бөлуді, бірден педантизм деп санауға болмайды, бұл белгі тек асоциативті-интеллектуалдық аумақтық индивидуалдылық көрінісі. Сондықтан да оны мінез акцентуациясы деп белгілеу дұрыс емес [2].

Адамды толықтай түсіну үшін оны аталған психикалық аумақтар бойынша қарастыру қажет.

Акцентуацияланған тұлғаны қалыптастырушы ерекшеліктер мен адам жекешелігінің вариацияларын анықтайтын ерекшеліктерді бір-бірінен айыру әрдайым оңайға түсе бермейді. Мұндай қиыншылық екі бағытта көрінеді. Кейбір кезде, тұлғаның педанттық, гипоманикалды, тұрып қалушы емес, тек «трафареттік» үлгіден ауытқу жайлы ғана айтуға болады. Әсіресе, бұл жағдай темперамент түрі мен оның айқын белгілеріне баланысты болады.

Акцентуация- бұл белгілі бір мінез қасиеті деңгейінің күшеюі. Көптеген қасиеттерді дифференциациялау, яғни оның акцентуация немесе тұлғаның индивидуалдық вариацияларға жататынын анықтау мүмкін емес. Мысалы, борыш сезімі. Оны қызығушылықтар мен бейімділік бағдарларға да, акцентуацияланған тұлға типіне де жатқызуға болады. Ендеше, дифференциация келесі жағдайда көріну мүмкін: борыш сезімі мінез ерекшелігі болған жағдайда- адамның жүріс-тұрысы тынық, тегіс болады да, оған берілу сезімі шектен тыс шықпайды, ал акцентуацияланған тұлғада борыш сезімі уайымдаумен қатарласып, оның қаншалықты дұрыс іс-әрекет жасағаны жайындағы сұрақтар туады.

Қызығы, психологиялық тұрғыдан тұрып қалушы тұлғалар эгоисттік, ал педанттар-альтруисттік сезім көріністеріне көп көңіл бөледі. Ананкаст пен тұрып қалушы емес, истерикалық тұлғалар мен салыстыру барысында контраст өте айқын көрінеді, оның себебі истериктардың эгоизмға өте қатты бейім болуында. Олар жиі ойланбастан шешімдер қабылдап,

өз іс-әрекетін толықтай саналы түрде бағалай алмайды да, өздеріне жақын қызығушылық бағыттылықтың эгоисттік шеңберінде қалады.

Адамдағы қатты дамыған эмоциялар аумағы альтруисттік сезімнің дамуын белсендетеді-эмпатия, біреудің қайғысына немесе қуанышына ортақтасу, борыш сезімі. Ал басқаруға ұмтылу, қарсыласу сияқты сезімдер мұндай жағдайда төмен дамыған болады. Тұлғаның қобалжу қасиеті де, ешбір біртұтас генетикалық негізге байланысты емес. Нормада қобалжу немесе қорқақтау барлық адамдарға тән қасиет, бірақ егер ол айқын көрінсе, әрине ол адамның жүріс-тұрысына өз көрінісін тигізбей қоймайды. Осындай жағдайда бұл қалыптың вегетативті жүйке жүйесінің бұлшықет жүйесіне және физикалық қысым, қорқу, қайғыру сияқты сезімдерге әсер ететін физикалық негізінің жоғары қозғыштығы да орын алады. Сондықтан тек соңғы көрсетілген күрделі жағдайда орта шектен шығып, тұлға акцентуациясына ұшырауға болады.

Көптеген қарама-қайшылықтардың негізінде кейбір мамандар, адамның индивидуалды қасиеттерін қарастыру барысында, әртүрлі класификациялардан бас тарту керек дейді. Бірақ, К. Леонгард, адам бойында тек акцентуация ғана емес, адам индивидуалдылығының негізгі ерекшеліктерінің бар екендігіне де баса назар аударады [3].

Акцентуацияланған мінез қасиеттері, индивидуалдылыққа қарағанда көп емес. Акцентуация- бұл патологиялық жағдайға көшуге бейім индивидуалдық ерекшеліктер. Ананкастикалық, паранойялды және истерикалық ерекшеліктер барлық адамдарға тән, бірақ акцентуацияланбаған жағдайларда бұл қасиеттер тіпті байқалмауы да мүмкін. Ал бұл ерекшеліктер айқын көрініс тапқан кезде тұлға бойында өз ізін қалдырып, тұлға құрылымын бұзатын патологиялық мінезге әкеліп соқтыруы мүмкін.

Соған қарамастан, акцентуацияланбаған тұлғаларды патологиялық деп атауға болмайды. Өйткені бұлай болмаған жағдайда, нормадағы адам деп- орта шектегі адамды ғана айта аламыз да, кез келген орта шектен ауытқушылық- патология болып саналады. Егер паранойялды, анакастикалық, истерикалық, гипоманикалды және субдепрессивті ерекшеліктер адам бойында «үлкен көлеммен» көрінбесе, ол адамды нормадағы тұлға деуге болады. Бұл адамды болашақта бақытсыз, өз өмір жолын дұрыс тандай алмаған жол күтпейді; бірақ оның жағымды жағдайда көрінуі де екі талай. Ал акцентуацияланған тұлғаларда потенциалды түрде жағымды жетістіктер де, әлеуметтік жағымсыз қылықтар жасауға да мүмкіндіктер бар. Жасөспірімдік шақта циклотимді акцентуацияның екі типін бақылауға болады: қарапайым және лабильді циклоидтар. Қарапайым циклоидтар балалық шақта өздерінің гипертимділігімен көзге түседі, ал өсе келе, бұрын оңайлықпен орындалған тапсырмаларды жасау олар үшін күрделі де қиын жұмысқа ауысады. Бұрын көңілді және шулы болған балаларда тәбеттің нашарлауы, ұйқы бұзылысы және көңіл-күй төмендігі байқалады. Оларға айтылған ескертулерге агрессиямен жауап қайтарады және суицидалды әрекеттерге бейім болады. Оқу үлгерімдері төмен болады. Ал лабильді циклоидтарда көңіл-күйдің өзгермелілігі фазасы қарапайым циклоидтарға қарағанда қысқа болады. Жағымсыз күндер босандық емес, жаман көңіл-күйде өтеді. Көңіл-күйінің жоғарылығында, достарымен қарым-қатынас жасау тілегі өте айқын болады. Циклоидтардың көңіл-күйі өзін-өзі бағалауға өте қатты әсер етеді.

Әдебиеттер:

- 1 Бродская С. Возрастная психология в вопросах и ответах.- М.: Кнорус, 2006.- 145б.
- 2 Волков Б. Психология подростка: учебное пособие.- М.: Просвещение, 2002.- 160б.
- 3 Бендас Т.В. Гендерная психология.- СПб.: ПИТЕР, 2006.- 86-92с.

ИМПРОВИЗАЦИЯ В КОНТЕКСТЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО МАСТЕРСТВА ПРЕПОДАВАТЕЛЯ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ

Ульянова С.В.

ГАОУ ВО «Московский городской педагогический университет», г. Москва, Россия

UlyanovaSV229@mgpu.ru

Современная образовательная среда выдвигает качественно новые подходы к деятельности преподавателей высшей школы, где ярким проявлением профессионализма преподавателя является его педагогическое мастерство. В самом общем смысле мы можем рассматривать педагогическое мастерство как идеальное созидательное начало, творческую деятельность, направленную на овладение искусством воспитания и обучения участников образовательного процесса. Вместе с тем, сущность категории «педагогическое мастерство» в научной литературе включает различные компоненты. Представляется интересным определить составные части феномена педагогического мастерства и проанализировать место и роль импровизации в структуре такого феномена.

В статье исследователя Минского государственного лингвистического университета Капрановой В.А. на тему «Совершенствование педагогического мастерства преподавателя высшей школы» в контексте рассматриваемого феномена (педагогическое мастерство) выделяются «блоки качеств, составляющих имидж преподавателя» [2], а именно:

- коммуникативный,
- индивидуально-личностный,
- профессиональный».

Анализ данных выделенных категорий позволяет объективно определить, что в основе педагогического мастерства лежит комплекс навыков, включая организационную технологичность (профессиональный блок), педагогическую импровизацию (индивидуально-личностный блок), грамотное взаимодействие (коммуникативный блок). При этом, основополагающей базой мастерства, помимо организационной технологичности, является умение применять педагогическую импровизацию. Умение импровизации может выступать как индивидуально-личностной особенностью имиджевой характеристики преподавателя высшей школы, так и частью его успешной коммуникативной стратегии.

Личность преподавателя в любой исторический период времени рассматривалась как образец, в связи с чем мастерское владение профессиональными знаниями, аудиторией, управление образовательными процессами невозможно представить без творческой доминанты. Всеобщее стремление к мастерству через педагогическую импровизацию определяет актуальность и постоянно возрастающий интерес к данной теме. При этом, несмотря на то, что сама категория мастерства предполагает высшую степень владения своим предметом, речь не идет о достижении заданной точки как самоцели. Ожидания общества по отношению к носителю педагогического мастерства постоянно меняются, требования возрастают, следовательно, импровизация в контексте развития педагогического мастерства позволяет обеспечить необходимый лонгитюдный эффект.

Педагогическая импровизация предполагает деятельность без предварительного осмысления, основой которой выступает творчество, сопоставимое с актерским. При этом, феномен импровизации заключается в возможности ее интерпретации с разных точек зрения: как принцип, как метод, как процесс, как средство. Конечным результатом применения творческого подхода педагога является приближение к мастерству.

«Педагогическая импровизация раскрывается в педагогике через педагогическое творчество, которое как динамический процесс осуществляется не только во время подготовки к уроку, но и в ходе реализации задуманного, уточнения и конкретизации методов, содержания, целей обучения, заложенных в педагогическом проекте урока, в соответствии с требованиями учебно-воспитательных ситуаций реального процесса обучения. Педагогическая импровизация

выполняет функцию своеобразного регулятора, контролирующего и направляющего протекание и осуществление учебного процесса в педагогически целесообразном направлении» [1; 67].

В качестве принципа педагогическая импровизация представлена в деятельности А.С. Макаренко. Используемый им принцип немедленного анализа и немедленного действия как раз и является отсылкой к импровизации. Импровизация как метод сопоставима с проживанием актерской роли. Теория сценического искусства К.С. Станиславского предусматривает импровизацию как один из методов обучения актерской технике. Педагогическая импровизация как процесс базируется на соответствующих критериях: критерий внезапности ситуации с соответствующей обратной реакцией от педагога, новизной, педагогической значимостью ситуации. Однако, говоря о внезапности ситуации, в которой педагогу приходится делать выбор и импровизировать, нельзя не отметить и возможности применения заранее подготовленной импровизации, в результате чего такая импровизация становится эффективным средством воздействия на учащихся. Наглядные примеры классической и заранее подготовленной импровизации можно найти в деятельности Ш.А. Амонашвили.

Ряд исследователей отмечают, что существенными факторами, влияющими на способность педагога к импровизации, является профессиональный опыт и личностные характеристики. В частности, творчество должным образом формируется через развитие воображения и внимания, а также при наличии вдохновения, как состояния высокого духовного подъема. «В педагогической науке ярче всего импровизация проявляется в сфере творческой деятельности учителя. Способность легко и непринужденно импровизировать в сложных обстоятельствах, умение найти выход из любой нестандартной ситуации для профессионального учителя даже важнее чем для актера, у которого текст роли написан заранее и есть суфлер. Именно творческая доминанта, воображение, состояние творческого поиска и вдохновения присущи учителю-импровизатору» [4; 123]

Таким образом, эффективность педагогической деятельности зависит, в том числе, от средств и умения воздействия педагога на целевую аудиторию. При этом, средствами служат как различные методические приемы (ролевые игры, беседы, групповые дискуссии), так и педагогическая импровизация, способствующая раскрытию потенциала обучающихся и побуждающая к активной деятельности всех участников образовательного процесса. Применение нестандартных решений преподавателем высшей школы через использование педагогической импровизации позволяет побудить студентов к ответному творчеству, стать толчком для стремления обучающихся к раскрытию своей индивидуальности.

Литература:

1. Берикханова, Л.Ю. Об импровизационных моментах в творчестве учителей новаторов [Текст] / Л.Ю. Берикханова // Новые исследования в педагогических науках. Вып.2(58) / сост. И.К. Журавлев, В.С. Шубинский. - М.: Педагогика, 1991. - С. 67-72.
2. Камалова Д. О. Профессионализм и педагогическое мастерство преподавателя высшей школы // Проблемы и перспективы развития образования. Краснодар: Новация, 2016. С. 244-246.
3. Капранова В.А. «Совершенствование педагогического мастерства преподавателя высшей школы» // Электронный ресурс: https://tsutmb.ru/nauka/internet-konferencii/2022/prepod_vyssh_shkoly/6/Kapranova.pdf?ysclid=lnxb6ldmwh697456436
4. Качалова Л.П. Педагогическая импровизация в контексте формирования интереса к учительскому труду будущих учителей // Актуальные проблемы личностно-ориентированного образования: сб. науч. Тр. – Шадринск, 2004. – С. 123-125.
5. Турбина Е.П. Роль педагогической импровизации в процессе педагогического творчества будущего учителя // Вестник Шадринского государственного педагогического университета. 2017. №4.
6. Махова О.В. Условия эффективности использования импровизации в образовательном процессе. / Вестник Костромского государственного университета. Серия: Педагогика. Психология. Социокинетика. 2015. №5.
7. Чернявская Ж.В. Преподаватель высшей школы: проблемы становления

УДК 159

КАК АРТ-ТЕРАПИЯ ВЛИЯЕТ НА ДЕПРЕССИЮ

Умирбек З., Сатыбалдина Р.Б.

Карагандинский университет Казпотребсоюза, г. Караганда, Республика Казахстан
umirbek03@bk.ru

Арт-терапия, одно из направлений практической психологии, использует различные виды творчества для решения личностных проблем клиентов. С самого начала люди всегда использовали искусство для самовыражения и установления взаимодействия с миром. Основоположником арт-терапии считается Адриан Хилл, английский художник и исследователь. Он первым начал использовать термин "арт-терапия" для описания своей работы с ранеными солдатами в госпитале. Британская школа арт-терапии возникла и стала одной из ведущих в мире на основе книги "Искусство против болезни", опубликованной в 1945 году.

Арт-терапия объединила разные точки зрения как влияет искусство на человека, сочетая различные области исследования. В первую очередь, это было исследование А. Хилла, который изучал влияние изобразительной деятельности на физическое и психическое здоровье человека, совмещая его с взглядами художников.

Арт-терапия представляет собой воззрение психиатров и психотерапевтов на две главные функции искусства - использование его для изучения и гармонизации внутреннего мира человека и преодоление конфликтов между сознанием и бессознательным.

Арт-терапия, является средством защиты психики от неблагоприятных воздействий и диагностики психических заболеваний. Ее цель заключается в работе с собственным Я, а не в создании произведения искусства. Она фокусируется на процессе, а не на конечном результате, поэтому для ее посещения не требуются творческие навыки.

Арт-терапия приносит множество пользы, включая повышение самооценки, снижение уровня стресса и избавление от хронического стресса. Она также помогает преодолеть тревожное расстройство и депрессию, а также разрешить конфликты в семье и между родителями и детьми. Арт-терапия способствует разработке эффективных стратегий поведения и улучшению навыков общения. Она также помогает лучше понять себя, свои желания, потребности и цели.

Каждому известно понятие "депрессия". Это психическое расстройство, которое сопровождается такими симптомами, как деперсонализация, астения, тревожность, нарушение мышления и двигательная заторможенность. Деперсонализация проявляется в нарушении осознания себя, клиенты говорят о том, что они не делают то, что делают, не чувствуют свое тело и не ощущают... Астения - это потеря способности чувствовать и переживать радость. Человек не может выразить свое чувство словами. Тревожность является еще одним симптомом депрессии. Нарушение мышления проявляется в вялости мыслей, негативных мыслях и пессимизме. Двигательная заторможенность также является одним из симптомов депрессии.

Депрессия – это состояние психического здоровья, которое может сильно повлиять на жизнь человека, вызывая чувство безысходности, печали и утраты интереса к жизни. Многие люди используют лекарства или разговорные терапии для лечения депрессии, но есть и другие альтернативные методы, такие как арт-терапия, которая может помочь справиться с этим состоянием.

В работе с депрессивными людьми, разговорные техники могут оказаться неэффективными. Клиенты в депрессии часто испытывают отсутствие энергии и затруднения в общении и анализе. Когнитивные подходы также не всегда работают в этих случаях.

Показать клиенту, что он способен на что-то большее, это одна из причин, почему арт-терапия так важна. Когда клиент делает что-то своими руками, это уже считается значительным

достижением для него. Ведь в состоянии депрессии самые простые задачи становятся непосильными - даже встать с кровати или почистить зубы может быть сложно.

Творческий результат помогает улучшить самооценку. А через арт-терапию клиенту открывается возможность увидеть, на что он способен. Он может рисовать, творить, создавать, а также осознавать причины своей депрессии и изменять себя и свою жизнь.

В поиске способа выразить себя, понять собственные желания и раскрыть скрытые возможности, арт-терапия использует символы, цвета и образы. Она может помочь смягчить основные проблемы, связанные с депрессией. Во время этого состояния нарушается удовлетворение важных потребностей и желаний. Через рисунок и язык творчества можно обнаружить скрытый смысл того, что происходит с человеком в этот период.

Развеевание тоски и улучшение настроения - вот настоящая сила творчества. Оно помогает нам не только выразить свои эмоции и отвлечься от повседневных забот, но и вновь открыть для себя красоту окружающего мира.

Погруженные в депрессию, мы перестаем замечать прекрасное вокруг. Мир начинает казаться нам серым и безрадостным. Но достаточно взять в руки кисть, глину или ручку, и мы снова замечаем яркость закатов, особую атмосферу городских улиц, фасцинирующую симметрию лиц. Благодаря творчеству мы развиваем свою собственную любознательность и придаем нашим обыденным дням яркие и насыщенные оттенки.

Арт-терапия имеет еще одно преимущество - в процессе творчества мы создаем что-то новое, будь то картина, статуэтка или стихотворение. Эти произведения искусства становятся свидетельствами наших переживаний, напоминаниями о трудных временах и о том, как мы справились с ними. Со временем, мы можем взглянуть на свои творения по-новому, пережить прошлые дни и сравнить себя в прошлом и настоящем. Когда мы снова ощущаем приближение депрессии, наши стихи и картины помогут нам справиться с этим трудным периодом.

Арт-терапия - это один из самых эффективных способов преодоления депрессии и плохого настроения, который приносит удовольствие. Важно отметить, что она доступна абсолютно каждому. Таким образом, творчество становится наиболее приятным и эффективным способом борьбы с отрицательными эмоциями.

Можно использовать некоторые практики, которые помогут справиться не только с депрессией но и с тревожностью и апатией. Для них понадобятся изобразительные материалы (краски, карандаши или пастель) и плотные листы бумаги (формат не меньше А4). Выделите удобное место и уделите себе время, чтобы вас никто не отвлекал.

В процессе выполнения практик арт-терапии, важно отключить «внутреннего критика», сконцентрироваться на своих ощущениях, быстро и не раздумывая отвечать на вопросы. Рекомендую записывать ответы, чтобы потом вы могли их проанализировать.

1. Практика «Рисование эмоций»

Я рекомендую использовать эту технику, когда вам необходимо дать выход своим эмоциям или же вы хотите проанализировать свои чувства, осознать и принять их. Принятие, осознание и проживание эмоций — это важный шаг на пути к улучшению своего эмоционального состояния. Также эта техника поможет вам скорректировать свое состояние.

Для техники рекомендую использовать гуашевые краски и белый лист плотной бумаги (желательно А3)

Инструкция по выполнению:

Вам нужно взять лист бумаги и нарисовать на нем свои эмоции. Не задумывайтесь о том, что хотите нарисовать. Выберите цвета, которые наиболее отражают ваши чувства на данный момент, возьмите кисточку и нанесите краску на лист бумаги. У вас может получиться какой-то конкретный образ, а могут каракули или мазилки — все варианты подходят, в арт-терапии нет неправильного. Главное — прислушайтесь к себе и своим ощущениям.

После того, как закончите рисунок, проанализируйте его, ответив на вопросы:

- Какие чувства у вас вызывает рисунок?
- Что именно вы нарисовали?

- Какие цвета вы использовали?
- Какую эмоцию передает каждый цвет?
- Хотели бы вы изменить рисунок и скорректировать свое состояние? Если да, то выберите цвет, который вам наиболее нравится, и добавьте его в рисунок. Вы также можете добавить несколько цветов, прислушайтесь к себе и делайте так, как хочется вам. Внесите изменения в рисунок.

- Какие чувства вы испытываете, когда смотрите на рисунок после изменений?

Практика «Два сосуда»

Я рекомендую использовать эту технику, когда вы чувствуете апатию и недостаток энергии. Практика поможет оценить свое текущее состояние, а также найти внутренний ресурс для восполнения сил.

Для практики рекомендую использовать гуашевые краски и несколько листов белой бумаги (а4 или а3).

Инструкция по выполнению:

Этап 1. Возьмите лист бумаги, представьте, что у вас внутри живет жизненная энергия, сила, которая живет внутри сосуда. Нарисуйте этот сосуд. После того, как рисунок готов, опишите его:

1. Какой он (маленький/большой, пустой/наполненный), какого он цвета и про что эти цвета для вас? Максимально опишите все детали.

2. Если сосуд не полностью наполнен, то подумайте, что у вас забирает энергию? Можете закрыть глаза и пройтись по разным аспектам вашей жизни, представляя их в виде образов. Прислушайтесь к себе и определите, что именно отбирает у вас энергию. Вы можете добавить эти образы на свой рисунок, чтобы зафиксировать их для себя.

3. Проанализируйте итоги: что вам нужно изменить в своей жизни, чтобы устранить источники “слива” энергии?

Этап 2. После того, как вы закончили работу над первым рисунком, возьмите второй лист бумаги. Представьте абстрактный сосуд, который наполнен волшебной энергией, и он может помочь вам восстановить силы. Нарисуйте его. Дайте волю фантазии, не ограничивайте себя.

Далее ответьте на вопросы:

1. Опишите свой второй рисунок: какой сосуд вы нарисовали, чем он наполнен внутри? Насколько он большой и наполненный?

2. Где он находится, как вы можете получить к нему доступ? Если нет, то подумайте, как вы можете изменить это, чтобы иметь возможность всегда к нему обратиться? Внесите изменения в рисунок, если считаете нужным.

3. Подумайте также, принадлежит ли этот сосуд вам? Если это не так, то определите, кому он еще принадлежит, и насколько вам комфортно им делиться?

Этап 3. Возьмите из волшебного сосуда, который рисовали на этапе 2, столько энергии, сколько вам нужно. Добавьте эту энергию в ваш первый сосуд, который вы нарисовали. Вы можете забрать любое количество сил, чтобы наполнить себя. Внесите изменения в первый рисунок, либо перерисуйте первый сосуд на новый лист бумаги и внесите изменения.

После того, как вы закончили работу, опишите полученный результат и ваши эмоции от него. Попробуйте определить, что именно может помочь вам наполняться в жизни? Своей внутренней силой или чем-то еще?

Используйте эту практику каждый раз, когда чувствуете недостаток сил. Помните про ваш волшебный кувшин. Вы можете поставить его на видное место и смотреть на него, чтобы заряжаться.

В заключение, арт-терапия представляет собой эффективный метод работы с тревогой и депрессией. Через творческий процесс она позволяет людям выразить свои эмоции и чувства, а также помогает им управлять эмоциями и справляться с трудными ситуациями. Кроме того, арт-терапия может помочь людям получить новое видение и понимание своих проблем на глубоком уровне. Если вы страдаете от тревоги и депрессии, арт-терапия может стать полезным методом,

который поможет вам достичь более здорового и счастливого состояния.

Литература:

1. Кузенко С.С., Гаркуша Т.В. // Влияние арт-терапии на снижение уровня тревожности у школьников // Мир университетской науки, культуры, образования- 2020- № 9- С. 221-232.
2. Пономаренко И.Л. Кондрашихина О.А., Кады-шева Л.Б. Эстетическое сознание как предиктор эффективности арт-терапии при работе со стрессовыми состояниями личности // Психолог- 2021- № 2- С. 46-58.
3. Соколова Э. Образование - путь к культуре мира и толерантности // Народное образование.-2002. - № 2. - С. 111-118.
4. Анисимов, В.П. Арт-педагогика как система психологического сопровождения образовательного процесса / В.П. Анисимов // Вестник ОГУ. - 2003. - N 4. - С. 146-148.
5. Аникина В.Г. Психотехническая модель рефлексии: теоретические основания и описание // Психологический журнал- 2010- № 6- С. 50-56.